

ERDÉLYI
ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

HATODIK KÖTET.

(1608 — 1614.)

A. M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

MONUMENTA HUNGARIAE HISTORICA.

MAGYAR
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

K I A D J A

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

HARMADIK OSZTÁLY.

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK.

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1880.

8/43 xx

MONUMENTA COMITIALIA REGNI TRANSYLVANIAE.

ERDÉLYI

ORSZÁGGYŰLÉSI EMLÉKEK

TÖRTÉNETI BEVEZETÉSEKKEL.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRT. BIZOTTSÁGA

MEGBÍZÁSÁBÓL SZERKESZTI

SZILÁGYI SÁNDOR

RENDES TAG.

HATODIK KÖTET.

1608—1614.

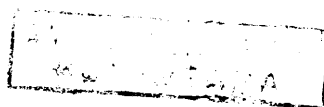

BUDAPEST,

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében.)

1880.

XVII. FEJEZET.

I.

Az ámitásnak, kétszínűségnek, fondorlatoknak sajátos játéka volt az, melylyel Báthory Gábor a fejedelemséget megtudta magának szerezni. Fiatalságától, tapasztalatlanságától senki se várta volna, hogy a színlésben és titkolódásban oly mester tudjon lenni. Senkinek sem volt sejtelve arról, hogy csaknem egy időben két oly homlokegyenest ellenkező hitet tegyen le: Rudolfnak, hogy a catholicismust Erdélyben helyre állítja, mint maga is jó catholicus, és a hajdúknak, mint ezek előtt bevallott protestans, hogy »az igaz vallást« fentartja s a pápásokat kiirtja. Ehez járult alkudozása az erdélyiekkel — kikkel szemben a míg csak lehetett, tagadta közösségét a hajdú vitézekkel annyira, hogy még február derekán is Erdélyben kételkedve fogadták a hirt, hogy ő velök összeköttetésben volna, s a szélek megvédésére készülleteket tettek.¹⁾ Sőt e mozgalom horderejéről Forgách Zsigmond is csak ekkor kezdett magának biztosabb tájékozást szerezni, csak akkor kezdte sejtetni, hogy e dologban nemcsak Báthorynak és Illésháznak, hanem magának Mátyás főherczegnek is van része,²⁾ midőn a hajdúkat Nagy András, kívánatainak elfogadása után³⁾ már feleskette Báthorynak.

A követváltás Ecsed és Kolosvár közt ez óta szakadatlanúl folyt. Február derekán Báthorytól Dengeleghy Mihály és Csonka Gergely mentek Kolosvárra, kik Rákóczyval lemon-

---

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. I.

²⁾ U. o. II.

³⁾ L. Erd. Orsz. Emlékek V. köt. 570. l. s az esküformát Törv. és Okiratok III.

dásának feltételeit tisztába hozták. Báthory az általok elért eredménynyel meg volt elégedve: Zsigmond urnak megküldötte márcz. 23-ról a kívánt menedék-levelet, hogy »háza népével, minden hozzá tartozóival, szekerháton levő marháival, és minden néven nevezendő lábas marháival« szabadon bocsátja s biztosságáról gondoskodik ¹⁾ s ugyan ez nap biztosította Erdély rendeit is, hogy a márcz. 3-ára hirdetett gyűlésnapig elvárakozik, s meg is parancsolta kapitányainak, »kik Kassától fogván Meszesig az földet befogták«, hogy Erdélybe beütni ne merjenek. De figyelmeztette őket, hogy a dolgot ne halogassák. ²⁾ Ez alatt igyekezett azokat is, kiktől tarthatott, hogy útjába akadályokat gördítnek, lekötelezni, s ezek közt főként a hatalmas Bocskay Miklóst, egy febr. 28-án kiállított hitlevéllel biztosítván őt, hogy a mint fejedelemmé lesz, visszaadja a Rákóczy által lefoglalva tartott uradalmait. ³⁾

Ez alatt a márcz. 3-ára, Kolosvárra hirdetett országgyűlés határnapja elközelgetett. Báthory teljhatalmú követekül Bánffy Pétert, Macskásy Menyhértet s Petheő Istvánt küldötte Kolosvárra, s ez utóbbit megbizta külön is, hogy Petkyvel egyezkedjék. ⁴⁾ A dolog kimenetele iránt már nem lehetett semmi kétség. Márcz. 4-én megnyílt az országgyűlés. Következő napon Rákóczy Petky János korlátnok által beküldé izenetét a nagy templomba a rendekhez: tulajdonképeni lemondását, melynek okait hosszan felszámálta. Tisztességgel búcsuzott el tőlök s kérte tévedéseiért, ha volnának, bocsánatjukat. ⁵⁾ A rendek elfogadták a lemondást s midőn márcz. 7-én nejével és három fiával útra kelt, néhány mélyföldre el is kísérték.

Még ugyan az napon, márcz. 7-én, Rákóczy távozása után, hozzáfogtak a választáshoz. Már mindenki tudta, hogy a hajdúk le vannak Báthorynak kötelezve, hogy ő neki a felső-

¹⁾ Közölve a vörösvári ltárból. Magyar Tört. Tár XIX. 37. l.

²⁾ Báthory levele Diószegről febr. 23-ról Erdély rendeihez. Báthory Gábor fejedelem története 37. l.

³⁾ Hitlevele, kiadva Báthory Gábor 294, l.

⁴⁾ Bethlen F. VI. 522. A Petkynek írt levelet lásd Törvények és Okiratok IV.

⁵⁾ Bethlen Farkas VI. 521. Segesvári Bálint, Mikó IV. 170.

magyarországi urak megnyerése is sikerült. Aztán otthon is Petky, a korlátnok s a főurak egy része le volt kötelezve, sok volt köztök, kik még mindig a Báthory név varázsának hatása alatt állottak s a deli és tehetséges ifjúhoz szép reményeket kötöttek — a többi sem tehetett egyebet, mint hogy bele-nyugodott az elkerülhetlenbe. Báthory követei előadták urok igényeit, bemutatták ohajtásait és ígéreteit tartalmazó levelet, hogy vére hullásával is kész országukat és szabadságukat megtartani. A rendek elfogadták a levelet, kihallgatták a követeket, s azonnal visszabocsáták, hogy ők nem fognak késni válaszukat díszes követséggel Báthorynak tudtára adni.

A mint a követek eltávoztak, hozzá fogtak a választáshoz s azonnal közakarattal egyhangú szavazattal Báthoryt fejedelemmé választák. Ez eredményt hírnökök által tudatták a város lakosaival s »örömet lövetének, a piacon trombitálván és dobolván.« Magok pedig elkészítették a választási föltételeket: a tulajdonképeni hitlevelet.

Nyolcz pontból állott az: megtartja a vallásszabadságot; megvédi a szabad fejedelemválasztás jogát; a hajdúkat az ország oltalmára kötelezi; tegyenek ezek hitet rá, hogy a szabadválasztást nem zavarják; némettel, törökkel tartson jó békét; a hajdúkkal fenforgó dolgot úgy egyenlítsék ki, hogy az a hazának ne praejudikáljon; az országot megtartja kiváltságaiiban; megtartja a székelyeknek Zsigmondtól adott új »szabadságot.«¹⁾

Igéretekhöz képest a rendek megválasztották a követséget a három nemzet tagjaiból, mely az eredményt s a feltételeket megvigye Ecsedre s annak fejévé Kornis Boldizsárt tették. A követség márcz. 9-én indult el, s néhány nap múlva Ecsedre ért. Az új fejedelem szívélyesen fogadta őket, megvendégelte s feles kupákkal megajándékozta. Beszédjökre maga is hosszan válaszolt, megköszönte a ráesett választást, s ígéré, hogy széke elfoglalására maga is Kolosvárra siet. Elfogadta az elibe terjesztett feltételeket, hittel biztosította a követeket, hogy a mint Erdélybe megy, meg is fogja erősíteni. S miután márcz. 14-én ők is térítvényt adtak neki, hogy ennek

¹⁾ L. Törvények és Okiratok V.

alapján már uroknak, fejedelmöknek ismerik, visszatértek.¹⁾ Magokkal vitték a fejedelem levelét a rendekhez ugyane napról, melyben hasonlóan kötelezi magát a feltételek elfogadására²⁾ s márcz. 20-án Kolosvárra értek.³⁾

Ez alatt a fejedelem megtette az utazáshoz szükséges előkészületeket. Azt akarta, hogy megjelenésének külfénye is tükre legyen hatalmának, gazdagságának. Márcz. 22-én indult el Ecsedről nagy pompával s nagy kísérettel: a vár összes ágyúí 8 órától 12-ig lötték az örömet, úgy hogy 500 fontnál több lőport fogyasztottak el.⁴⁾ Nagy kíséretével csak lassan haladhatott s márcz. 30-án virágvasárnapján ért Kolosvárra.⁵⁾ A rendek nagyszámú üdvözlő követséget küldtek elibe s nagy tisztességgel vitték be Kolosvárra, hol a nép újongva, fogadta. Az üdvözlő szónoklat nem kevesebbet kívánt: érje fel nagy tettekkel Istvánt, kegyességgel Kristófot, hazaszeretettel Endrét. Egy jezsuita — Forró is üdvözölte — a nép zúgással fogadta, de a fejedelem, a körülmények szerint, biztosítá pártfogásáról.

Márcz. 31-én a nagy templomban végrehajtatott az ünnepeles beigtatás. A rendek a megállapított gyakorlathoz tarták magokat: meghívása, megjelenése a szokott formák közt ment véghez. Letette az esküt a nemzet jogainak, kiváltságainak, egyesek szabadságának, a szabad vallásgyakorlatnak, az Ecsedre küldött propositioknak, a hozott s hozandó törvényeknek megtartására. Azután a rendek tették le az esküt: hívek lesznek fejük fennálltaig, jószágok elfogyásaig s feljelentenek neki minden cselszövényt, mit bárki is forralna ellene vagy az ország ellen.⁶⁾ Az esküetétel megtörténtét ágyúdörgések és harsogó trombiták tudatták a néppel.

Ezután hozzáfogtak a rendek a törvények alkotásához.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok V. a Függelékben a rendek térítvényét.

²⁾ U. o. VI.

³⁾ Segesváry Bálint 171. l.

⁴⁾ Kállai Miklós levele Orlé Miklóshoz 1608. márcz. 24. s a Rákóczy Lajos levele Dóczy Andrásához márcz. 25-ről. Mindkettő Bécsben a titkos levéltárban. U. o. még több e tárgyra vonatkozó levél is van.

⁵⁾ Segesvári Bálint 171. l.

⁶⁾ L. Törvények és Irom. VII. b) c).

A vallásügyi kérdés mind a fejedelmi előterjesztésekben, mind a rendek által hozott törvényekben említve sem volt; ezúttal inkább csak a pénzügyi és törvénykezési bajokkal foglalkoztak.

A propositiok az ország szükségéit emelték ki, s a rendek az utóbbi gyűlések gyakorlatához képest nem a portákra, hanem a lábas jószágokra vetették ki az adót: 10 pénzt harmadfél tinóért, 9-et ökörtől, 29-et hámos lótól, 1 pénzt egy juhtól s a vagyontalanokra 12 dénárt. A városokra meghatározott összeget, a szászokra fejenként 80 pénzt vetettek. Egyszersmind a végházak, az udvar s a hadak számára szükséges eleség kivetéséről is gondoskodtak. A szászok szolgáltatassanak bort s a székelyek nemzeti gyűléseken döntsék el e teherviselésben való részvételüket. A részeket ez adó alól kivették.

Megszavazták ugyan a fejedelem által kért 500 lovas és 500 gyalog udvari hadat, de úgy, hogy csak annyit tartson fegyverben, a mennyire elkerülhetetlen szüksége van.

Felhatalmazták a fejedelmet, hogy küldjön követet a portára s egyetértve a három nemzettel, oda is, hova szükség lesz (t. i. Mátyás vagy a császár udvarába körülmények szerint) a békesség helyreállításának tárgyalására, s ezek Huszt, Kővár és Nagybánya ügyét is intézzék el.

Szükség esetére elrendelék a hadfölkelést.

Gyűlés eloszlása után a hűség esküje országszerte tétessék le.

Elrendelék, hogy a törvénykezés folyama újra megkezdessék.

Gondoskodtak az elmulasztott beiktatásoknak pótlásáról.

Rákóczy Zsigmondnak lemondása után tett adományai érvénytelenek.

Köszönettel fogadták, hogy a fejedelem a dézmát egy évre elengedte.

A perek az országgyűlés folyama alatt s azután egy hétig tárgyaltassanak.

A gyűlés ápr. 3-án oszlott el.¹⁾

¹⁾ L. Törv. és Iróm. VII.

A gyűlés bezárását a fejedelem fényes lakomával ülte meg s portai oratorává Bethlen Gábort jelölte ki, míg a császár udvarába Sennyei Pongráczot nevezte ki ¹⁾ követül.

Mind ez alkotott törvénycikkek az ország napi szükségének feleltek meg, annak jövőre is kiható közjogi fontosságú vívmánya volt a fejedelmi conditiók életbelépttetése. Ezelőtt a választási feltételeket az eskü formába szorították bele, s csak egyszer Báthory Zsigmond második visszahelyezése alkalmával alkottak conditiokat. Ettől fogva a következő fejedelmi választásoknál általános érvényűvé lett választási feltételek alkotása.

Báthory Gábor felemelésével a hajdúmozgalom keletkezésének egyik oka megszűnt, s most már ezek leszállítása minden nehézség nélkül megtörtént. ²⁾ Márcz. 27-én a hajdúk megkapták hitlevelöket, mely őket általános bűnbocsánatról biztosítá, márcz. 28-án megújítatott Érsekujvárt a zsitvatoroki béke. Ápril 12-én Homonnai és Szécsy elkészíték a szerencsi táborban a frigylevelet a hajdúk számára, melylyel Kálló is mint hajdú kapitányság biztosított nekik. S ezzel a hajdúk ápr. 19-én leszálltak, de soraik közül hatezer ember azon sereghöz csatlakozott, melyet Mátyás a pozsonyi határozatok ellen tiltakozó bátyja ellen vezetett.

II.

A fejedelemválasztás szükségkép a kormány személyzetében is változtatásokat vont maga után. Petky János a korlátnok már törődött ember, lemondott hivataláról s a fejedelem azt Kendy Istvánra a lefejezett Sándor fiára ruházta. Bethlen

---

¹⁾ Báthory levele a császárhoz a titk. ltárban. »Meum in Transsylvaniam ingressum modernumque statum M^{tas} Vra caes. a domino Pancratio Senniey consiliario ac fideli ejusdem haud dubie jam pridem intellexit, quem ego aliquot ab hisce mensibus ad M^{tem} Vram caes. expedivi. Figyelmezteti a császárt a Bocskay mozgalmakban tanúsított hűségére, panaszkodik Erdély elpusztult állapotán, s Bastára, ki azt a legnagyobb nyomorban hagyta. Ő is szenvedett 100,000 frtnyi kárt.

²⁾ Erre vonatkozólag lásd Korláth István ápr. 1-ei levelét Törv. és Okiratok. VIII.

Gábor és Imrefi bejutottak a fejedelmi tanácsba s Kornis Boldizsár a székelyek kapitányjává lett.

Alig, hogy Báthory elfoglalta székét, azonnal munkába vette Erdély lazulni kezdő befolyását a szomszéd oláh vajdaságokra megszilárdítani. A havasalföldi vajda Radul Székely megbuktatása óta mindig kétszínű szerepet játszott, s minthogy ennek egyetértése és békéje Konstantin moldvai vajdával is csak színleges volt, Báthory ezzel akart szövetséget megkötöztetnie. Személy is volt kéznél, kit helyére akart ültetni: egy Brassóban tartózkodó számüzött bojár: Kamorás Mihály. Előbb korlátnoká által Weiss Mihálynál egy a moldvai viszonyokban jártas brassai polgárnál tudakozódott, de az óvatos férfiú nem tanácsolta a tervet, mert nem hitte, hogy a gazdag és ravasz Radul könnyen meg lehetne buktatni. Mindamellett Báthory nem mondott le a tervről, hanem Piskóti Balást nagy titokban Konstantin moldvai vajdához küldé, kinek tetszését megnyerte a terv s kivitelére Báthorynak hadakat ígért, Kamorásnak pedig máj. 1-én négyezer forintot, lovat s ajándékokat küldött az első legszükségesebb kiadások fedezésére. Még más bujdosók is voltak Erdélyben, Petraskó a Mihály fia, Stoikicza logofet, kiknek, úgy hitte a fejedelem, a vállalatban jó hasznukat veheti.

E czélból máj. 15-re Fejérvárra hívta a fejedelmi tanácsot, főurakat s rendeket részgyűlésre. Maga Kolosvárról máj. 13-án indult el s a mint megérkezett, tárgyalásba vétette a havasalföldi ügyet: nem volna-e czélszerű felhasználni az alkalmat Radul vajda megbuktatására?

A kérdést az összegyűlt tanácsurak és rendek behatóan kezdték tárgyalni. Sokat és hosszan vitatkoztak a kérdés fölött: ha vajjon jó volna-e a barátságos viszonyt a szomszéd államokkal ellenségesessé változtatni? a békeügyet a háború bizonytalan kockájára vetni? a bizonyost bizonytalannal cserélni fel? S végre abban állapodtak meg: követséget küldenek Radul vajdához, s felhívják, hogy állítsa ki, a mint az utolsó időben gyakorlatban volt, a hitlevelet, melylyel Erdély fenségét elismeri: ellenkező esetben haddal fog megtámadtatni s székétől megfosztatni.

A fejedelem elfogadta az ajánlatot s a követség tagjaivá Imreffy János első tanácsúr, Sarmasági Zsigmond tanácsúr, Gáspár János marosszéki királybíró s Weiss Mihály neveztetek ki, kik azonnal elindultak.

A dolgot sokkal simábban végezték el, mint ezt várni lehetett. Argyiban május utolsó napján volt a találkozás Radullal s bojárjaival, s ezek azonnal hajlandónak nyilatkoztak a régi viszony megújítására. Radul és bojárjai azonnal letették a hűségi esküt, kiállították a hitlevelet. S most a vajda és a követek Tergovistba utaztak, honnan három napi mulatás után visszatértek Erdélybe.

A mint haza értek, jelentést tettek a fejedelemnek s ez jún. 3-án Petraskót, Stoikiczát és Kamorást s a többi száműzötteket elfogatta. A két első kivételével a többiek (oct. 2-án) kiadattak Radulnak.

III.

Gyűlés végeztével a fejedelem — a portai követség elindítása előtt — Budára Ali basához küldé Kornis Boldizsárt barátságos látogatás kedvéért és megnyerni őt, hogy a portai megerősítés kieszközlésére tegyen lépéseket ő is. Maga pedig hosszabb körutra indult az ország déli részeibe. Szebenben néhány napot fényes lakomák közt töltött, Fogarasban kevés ideig mulatott s júl. 9-ére Brassóba érkezett, hol nagy fényvel fogadták. Innen ment Bethlen Gábor a kirendelt ünnepélyes követséggel a portára az athname kinyerése végett, maga pedig visszatért Fejérvárra. Nejére várakozott Palocsay Horváth Annára, ki júl. 15-én érkezett Kolosvárra, honnan férjéhez szietett. De nem sokáig maradtak együtt. Báthorynét férje Görénybe száműzé, hogy szerelmi kalandjait háborítatlanabbul folytathassa.

A fejedelem aug. 9-ére Kolosvárra ismét részgyűlést hirdetett. Főtárgya volt annak a moldvai vajdával kötött szövetség ratificálása. A havasalföldi szövetség megkötése után ugyan is hasonló czélból küldetett Moldvába követség, mely nem sok nehézséggel létrehozta a kiegyezést. A vajda és a boerok évenként 8000 forint tiszteletdíjt ígértek Báthorynak s e fő-

lött kötelezték magukat, hogy a mikor ennek szüksége lesz, kellő haderővel sietnek támogatására. Jassyban júl. 18-án mind a vajda, mind a boerok letették az esküt s kiállították az aláírásaikkal megpecsételt ünnepélyes okiratot.¹⁾ A követek visszatértek az okirattal s azon ígérettel, hogy ők is követeket küldenek Erdélybe, mely előtt az ország maga részéről is letegye a viszonzlagos esküt.

A rendek már összejöttek a kitűzött időre, — de a moldvai követség még nem érkezett meg. Valószínű volt, hogy a moldvaiak az ügyet a lengyel koronával közölték s annak beleegyezését várták. Minthogy pedig a rendek hosszabb ideig nem maradhattak együtt, minden nemzetből nyolcz tagot választottak s elrendelék, hogy ezek és egyik minden megye főispánjai közül várja be a követeket.

A fejedelmi előterjesztésben más tárgyak is voltak felhozva: gondoskodjék az ország a Magyarországba küldött követek költségeiről. A gyűlés, mely magát csak magánértekezletnek tekintette, nem kívánt e tárgyban határozni, az egyetemes gyűlés ideje úgy is nem sokára el fogván közelgetni.

Hasonló okból nem vették tárgyalásba a fejedelem egy másik kívánságát sem, mely az ő udvara fentartására vonatkozott, ellenkezőleg komolyan lelkére kötötték, hogy a száz dézmákat ne tékozzolja el.

A pozsonyi gyűlésre küldendő követség ügyében is csak akkor fognak határozni, ha a kassai tárgyalások véget érnek.

Egri Györgyöt megbízták, hogy a fejérvári templom leégett tetejét építtesse fel.²⁾

Elintézték Alia Farkas ügyét is, kinek két faluját hatalmasul megyei hatóság lefoglalta. A két falut visszaítélték.

S ezzel a fehérvári részgyűlés — helyesebben értekezlet — végzéseit nem törvénczikkekbe, hanem csak határozatokba foglalva, eloszlott.³⁾

¹⁾ Közölve Weiss naplójában. Trauschenfels, Fundgruben III. 204. 205-ik ll.

²⁾ Kazy szerint (I. 72.) az udvarhelyiek vállalták magokra felépítését.

³⁾ L. Törvények és Okiratok. XI.

Báthory a gyűlés alatt kellemes meglepetésben részesült. Weiss egyik portai barátjától, Jahia terdzumantól értesítést vett, hogy a divánban már elrendelék megerősítését s a zászlót már megígérték neki.

Végre megjöttek a moldvai követek: s a fejedelem viszonzódvözletét Pettkytől küldte meg.

IV.

E tárgyalások folyama alatt Kassán nem kevesebb fontos és beható tárgyalások mentek véghez, melyek a Magyarországgal való kiegyezésre vonatkoztak.

Rudolf már átadta Ausztriát s Morvaországot Mátyásnak, már a magyar koronát is (jún. 24-én) táborába küldte. Ekkor a főherczeg Kassára aug. közepére összehívta a felső-magyarországi rendeket. E gyűlés folyama alatt kellett az Erdélylyel fenforgó viszályos ügyeket is tisztázni, s egy a két ország közt létrehozandó véd- és dacyszövetségnek alapját megvetni. Báthory követi Imreffy János és Kornis Zsigmond, Mátyáséi Illésházy István, Hoffmann György, Vizkelety Tamás és Daróczy Ferencz voltak, kik azonban nem voltak a király s az ország törvényes utasításával ellátva.

(hanu)

Imreffy már aug. elején elindult s felkereste Illésházyt ¹⁾ értekezendő vele előre is e bonyolult ügyekről. S valóban úgy látszott, hogy mind a tervezett véd- és dacyszövetségre, mind pedig különösen a hajdúkra nézve nem sok nehézség forgott fenn. Az áprilisi egyezkedés visszaigérte ugyan Kállót a hajdúknak, de a végzést nem lehetett végrehajtani, részint magoknak a hajdúknak zavargásai miatt — kik széltilben fosztogatnak s többi közt Kornis Boldizsárt is kirabolták ²⁾ — részint a Kállay család miatt, mely hasonlólag jogot formált a városhoz. A mi pedig a tervezett szövetkezést illette, magának Báthorynak felemeltetése is erre czélt, s miután a követek megegyeztek abban, hogy a kényesebb kérdések későbbi tárgyalásra halasztatnak: minden nagyobb nehézség nélkül aug. 20-án létrejött a kiegyezés.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok X.

²⁾ U. o. IX.

Kállóról, melyhez különben Magyarország és Erdély is jogot formált, egy külön okirat intézkedett, melyet csak Illésházy és Imreffy irtak alá. A Kállay család szünjék meg Kálló keresésétől: de a hajdúk is költözzenek ki onnan — a magyar korona alá tartozók Csegére, az erdélyiek Nádudvarra, s a hajdúk mindkét országban a székelyek módja szerint tartozzanak szolgálni.¹⁾

Egy másik okirat a két ország kiegyezését foglalta magában: 1. Báthory megtartja a bécsi békét, mitsem kezd Mátyás ellen, sőt ezt minden háborújában — a török ellen intézettet kivéve — segíteni fogja, s hasonlót teend Mátyás is. 2. A magyar birtokokhoz s Kállóhoz nem formál jogot. 3. A Kállay hajdúit Nádudvarra szállítja. 4. A magyarországi hajdúk Csegét nyerik. S végre Illésházy, mint Mátyás biztosa, lemondott Nagy-Bányáról, Báthory részére. Az átadást Daróczy fogja eszközölni azonnal, a mint az erdélyi hitleveleket kezéhez vette s az eskületételt megtörtént.²⁾

Erre, miután a tervezett véd- és dacszövetséget s Erdély és Báthory jövődjét viszonyát illetőleg Magyarországhoz és Mátyáshoz, némi szóbeli megállapodások jöttek létre: az okmányokat aláírták, megpecsételték s kicserélték.

Hátra volt még, hogy a kállai hajdukat is megnyerjék a kiegyezésnek, s e célból Imreffy és Daróczy Váradra utaztak, hol ezeket csakugyan sikerült rávenni a kassai egyezkedés elfogadására, de azon feltétel alatt, hogy Kállóból addig nem mennek ki, míg Nádudvarrt kastélyt nem építenek s ehhez nyerjék ráadásul Kabát. A magyarországi hajdúknak hasonlóan építsenek kastélyt Csegében.³⁾ S ezzel Imreffy és Daróczy megszakítás nélkül folytatták utjokat Erdélybe.

Báthory, ki ez alatt Fejérvártt volt, részint a kassai kiegyezés ratificálására, részint a portáról várt követség ünnepélyes fogadása végett Kolosvárra szept. 21-re⁴⁾ egyetemes

¹⁾ L. az okiratot Báthory Gábor Tört. 299. l.

²⁾ Kiadta Bethlen Farkas VI. 527. s köv. II.

³⁾ Kiadta Szabó Károly, Tört. Tár, 1880-ik évf. II. f. 322. lap.

⁴⁾ Hogy ez napon hivta össze a rendeket, lásd Bethlen VI. 531. — Weiss Mihály (203) szept. 20-ára teszi.

országgyűlést hirdetett. Hogy dolgai a portán jól állanak s az athname kiadásának útjában nem áll semmi, arról eleve értesíté, s fel is hívta Kornist, hogy ezer lovassal s ugyanannyi darabonttal siessen Brassóba, fogadja a portai követeket s kísérije Kolosvárra.¹⁾

De az athname kiadása nem történt meg, Bethlen s a portai követek nem érkeztek meg, s így az azzal kapcsolatos ünnepélyek elmaradtak.

Báthory szept. 18-án érkezett Kolosvárra, s 21-én meg is nyitotta a gyűlést.

A rendek a kassai egyezkedésbe minden nehézség nélkül belenyugodtak s szept. 22-én letették az esküt és a hivatalos oklevelet megpecsételve kiállították. Ez eskű elismerte ugyan a magyar korona jogát Erdélyhez s a részekhez — de frigyét s nem hűbér-kötelezettségi viszonyt állított meg, melynek alapján el is határozták a rendek, hogy az e napokban megnyílandó pozsonyi országgyűlésre követeket küldenek, s követekké Senyney Miklóst és Kornis Zsigmondot választották. Daróczy pedig ez ügy elintézése után haza térvén, útjában a megállapodás szerint Nagy-Bányát visszabocsátotta a Bátory biztossai kezébe.

Ez ügy szerencsés bevégezése után a rendek hozzáfogtak törvények alkotásához.

Mindenekelőtt a vallásügyi viszonyok rendezését vették elő, melyről a tavaszi országgyűlés célzatosan hallgatott, azon okból mert a fegyverben álló hajdukkal könnyen összeütközést idézhetett volna elő, s melyet most a fejedelem vett fel propositiójában.

Ő a kolosvári óvári templomot a protestánsoknak adományozta s az első törvénczikk a protestánsokat megerősíté e templom birtokában.

Udvara tartására nagyobb házi állatoktól 32, kisebbektől 10, s még kisebbektől 4 denárt állapítottak meg. Minthogy pedig ezen rovás a szegénységre terhesnek bizonyult be, új összeírást rendeltek el, egy kapura tíz embert számítván. A számszok adjanak 90 denárt s Kolosvárra 800 frtot róttak.

¹⁾ Bethlen Gábor 55. 1. Szept. 4. és 5-iki levelei Kornishoz.

A Pozsonyba küldendő követeknek a nemesek adjanak 800 ftot, ugyanannyit a szászok. A székelyek otthon rójják meg magokat.

Elhatározták, hogy a rövid folyamú perek letárgyaltsanak.

Eltörölték a jus ligatumot.

Az a szász, ki a székelyeknek jobbágyúl kötötte le magát, megválthatja magát.

A ki a székelyek közül az ország szolgálata (azaz katonáskodás) alól azzal vonta ki magát, hogy jobbágygyá lett — szabadíttassék fel. Ha ismét megtenné, halállal lakoljon.

A perceptorok számoltassanak meg.

Kővárt és Fogarast a fejedelemlnek inscribálták.

A hajdúknak bünbocsánat adatott, de a latrok kergetését elrendelték.

A törvényeket a fejedelem szept. 27-én erősítette meg, s azzal az országgyűlés eloszlott.¹⁾

November elején azonban ugyancsak Kolosvártt megint együtt voltak a rendek: de nem tanácskozni, hanem személyes jelenlétökkel díszesíteni a nagyszerű és fényes menyegzőt, melyet a fejedelem nov. 11-én a ma is ugynevezett »lábas háznál« tartott. Nővérét Annát, ki maga is mint osztyályos az ecsedi uradalomban, gazdag hozománynyal rendelkezett, a hasonlólag dúsgazdag Bánffy Déneshez adta nőül s azt akarta, hogy a menyegzői ünnepélyek is rangjokhoz, vagyonukhoz méltók legyenek. »Ugy lőttenek az ágyukkal — mond Segesvári Bálint — hogy a házakban, a piaczon egynehány megszakadozott.«

Az ünnepélyek nov. 15-én érték végöket, midőn az új pár s a fejedelem távoztak Kolosvárról.

V.

Bethlen Gábor törekvéseit a portán, hogy a fejedelemlnek megszerezze az athnamet, sokfelől támogatták. Nemcsak a hajdúk s Nagy András a kapitányjok és a magyarországi ba-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XIII.

sák tettek lépéseket, hanem a két oláh vajda s a krimi tatár khán is támogatták ezek törekvéseit. Maga Betlen is ismerős volt a portán, szava nyomatékkal birt a diván-ülő vezérek előtt, kik közt nem egy ismerőse volt.

Magának az athnamenak megadása iránt a portán nem tettek nehézséget s erről már az augusztusi részgyűlés alatt jöttek hírek. De valószínűleg a feltételek iránt nem tudtak megegyezni, s ezért nyúlt Bethlennek portai tartózkodása sokkal hosszabb időre, mint azt várták. Magát az athnamét csak szept. 4-én állították ki, a szövetség haza indulása pedig még azután is sokáig húzódott, úgy, hogy Bethlen az országos s a kapucsi basa a portai követséggel csak november végére érkeztek meg.

Fejérvár romladozott állapottal s nagyobb ünnepélyek tartására alkalmatlan levén, Báthory november 29-ére Szász-Sebesre hívta össze a rendeket. Itt köté fel a kapucsi basa a kardot a fejedelem oldalára, adta át a zászlót s az athname levelet. Az ajándékok száma nem volt ugyan nagy s az ünnepély sem oly fényes¹⁾, mint pl. a Bocskayé, de magának az athnamenak szöveges általán a beigtatási pontok mindenkit kielégítettek.

Legnagyobb kedvezmény volt, hogy a tíz ezer forintnyi évi adó három évre elengedtetik s ez adó nem fog felemeltetni. A követeknek és kapitiháknak rendelt pribenda adassék meg.

A khán és két oláh vajda szükség esetében nyújtsanak segítséget az erdélyi fejedelemnek, a határszéli basák pedig eltiltattak, hogy beütéseket tegyenek Erdélybe s a szegénységet pusztítsák: sőt mindkét részről az eddig esett rabok is cseréltessenek ki, s ha időközben erdélyi hatóságból hurczoltak volna el rabokat, azok sarcz nélkül eresztessenek el. Ellenben, ha a szultán fensősége alatt levő tartományok támadtatnának meg, a fejedelem vagy haddal vagy élelem s hadi szerrel adjon segélyt.

A bécsi béke tartassék meg.

A török hatóságok ne fogják megakadályozni, hogy a magyarországi urak közül azok, a kik akarnak, az erdélyi pártra ne állhassanak.

¹⁾ Weiss naplója 203.

mint 204.
fejedele
hatalmát
örögzés

A fejedelmek jövőre csak a szultán beleegyezésével házasodhatnak.

A határok maradjanak azon állapotban, mint Halul beg defterébe be vannak írva, tehát Jenő és Lippa iránti követelések, ha nem is névleg, de hallgatagül megújítottak.

Lippa

A moldvai és havasalföldi vajdák Erdélyben jószágot ne vásárolhassanak. Ha pedig ezek pártot ütnének, s Erdélybe szaladnának, a fejedelem által adassanak ki. .

A kereskedők, mindkét részről szabadon járhatnak. ¹⁾

A rendek csak az ünnepély kedvéért levén összehíva, határozatokat nem hoztak.

VI.

Azok a pontok, melyeket Kassán Imreffy és Illésházy alkottak, s melyekre Fejérvártt a fejedelem s a rendek megesküdtek, távolról sem hasonlítottak azokhoz, melyek Báthory és Forgács közt megállapítottak, még mielőtt ő fejedelemmé lett volna, s melyeknek ő végrehajtását esküvel ígérte. Ezek szerint ő kötelezte magát, hogy Erdélyt a magyar korona hatósága alá visszatéríti s elismerendi a magyar király fenségét. ²⁾

*Báthory
négy egy,
sejé*

Igaz, hogy ő e kötelezettséget Rudolf irányában vállalta el, de Mátyás azt hitte, hogy a koronával együtt ezek is reá szállottak s Illésházy, mint Bocskay alatt, most is a magyar korona integritásának volt szószólója. Az eddig történetekből még nem vonták ki a tanúságot, hogy a török birodalom akkori hatalma mellett ez nem vihető ki, s az országra nézve üdvös sem volna, s minthogy ez idő szerint Erdély teljes bekebelezéséről szó sem lehetett, ez új szerződésben meg akarták menteni a jogalapot Erdély jövődjő bekebelezésére nézve.

Hitte hálathozást

*jelentet
Báthory felé*

Az ország követeinek, Sennyeynek és Kornisnak — kik mellé Frater István volt titkárul rendelve — feladata volt, hogy Báthory s a rendek hitlevele alapján a kassai pontok ratifica-

¹⁾ Az athnemet kiadta gróf Mikó II. k. 328. s köv. II. Rozsnyai fordításában.

²⁾ L. Erdélyi Orsz. Eml. V. 346. l.

tioját az országgyűlés által eszközöljék, s Mátyás hitlevelét hozzák magokkal, továbbá Báthorynak és Erdélynek viszonyát Magyarországhoz szabatosan körülírják, szóval, hogy a kassai szóbeli megállapodásokat formába öntsék, végre ezenkívül hogy a magánosok által szenvedett károk megtérítését sürgessék. A követek egy valóban rendkívül fontos országgyűlésnek voltak tanúi: Mátyás megkoronázásának, a koronázás előtti és utáni czikkek alkotásának. Ez utóbbiak folytán került szőnyegre az erdélyi ügy is, mely Mátyásnak épen nem volt inyére.¹⁾ A rendek a kassai pontoknak törvénybe iktatását elhatározták ugyan, s e végezésöket fel is vették a törvénybe (koronázás utáni XIX. cz.) de miután a kassai egyezkedésre Illésháznak nem volt utasítása, s így e követséget nem tekintették országosnak — pontozatait sem tartották kötelezőknek. E körülményt a pontozatok megváltoztatására akarták felhasználni, s Báthoryt szorosabb kötelezettség elvállalására

*ezzel
megszilárdítja
a kassai
döntést*

¹⁾ Mátyás az ügy szőnyegre kerülése előtt tanácsosaitól véleményt kért s a zágrábi püspök szept. 8-ról ekkép ír: »et quia Transylvania ab antiquo, semper fuit Hungariae membrum ac vaiuoda coronae regiae obsequiosus fuit, nunc pari ratione provincia ipsa Hungariae incorporaretur et vaiuoda regi et coronae debita obsequia praestet.« Épen így nyilatkozik a boszniai püspök is szept. 11-ről. Mindkettő a titk. ltárban. Jellemző az, mit Coronatio Mathiae Regis a XLIV. l. (Katona XXIX. 185. l.) olvassunk: »Aderant his comitis Transsilvaniae dynastae Gabrielis Báthori qui auctoritatem sui principis inferentes, veterem cum regno societatem testarentur, et pactiones Transilvanicas, quas vel Bocskaius armis impresserat, vel Illyésházius consilio suo praescripserat, confirmari publica regis et regni auctoritate cuperent. Nec enim quid melioris umquam sperare de Transilvania licebit, quam ab initio regni Hungariae rebellem ac degenerem filiam nutriculam furoris ciuillis et malorum matrem promtuariumve, infaustissimo naturae prodigio, parens Hungaria experitur. Quia vero Illyésházy accurata diligentia erat; a rege benigne auditi et muneribus donati fuere legati, ut regis novi auctoritas primis auspiciis constaret, bona spe societatis et foederis, in posterum seruandi, dimissi sunt. Legationis equidem sanctum jus ne verbo quidem violari fas est nisi fatales hominum mores recensere dignum esset. Transilvani plerique malignam antevertunt fortunam, ipsamque occupant; dum nimis Turcarum patrocinio tribuunt, atque prae illius admiratione et studio, etiam moribus viuendi veteribus, nescio, quid nouum, id est, Turcicum admiscent, quia commodis illorum magis, quam nostris utilitatibus capiuntur.«

birni. Épen ezért magában a hitlevélben, mely Báthory számára állíttatott ki, őt »fidelis noster illustris«-nak nevezték, de a követek úgy találták, hogy e kitétel a fejedelem önállóságával össze nem egyeztethető, s maga Fráter István nem is habozott azt a szövegből kihuzni.¹⁾ Ez alapon magokat a pontokat nem igtatták a bevezetés után a törvénybe, s a dolog végleges elintézése későbbi tárgyalásokra halasztatott.

Kedvezőbb eredménynyel hozták fel a magánosok sérelmeit. Bocskay által az Imreffynek, Sennyeynek, Némethynek, Csákynek adott inscriptiok megerősítését, a Belgiosojo által elfogott Bánffynak kártérítését,²⁾ a szászoktól kölcsön vett összegek visszaadását s Nádudvar és Csege ügyét.³⁾ Ezekre nézve decz. 2-án kedvező válasz adatott.⁴⁾

Gyűlés végeztével az erdélyi követek Mátyás által gazdagon megajándékozva hazatértek. Magokkal hozták ugyan az ország diplomáját, de azzal együtt a választ is, hogy az ebből folyó tárgyalások bevégzésére követ fog a fehérvári udvarba küldetni, s a király a maga diplomáját majd ezekről fogja elküldeni.⁵⁾ A fejedelem pedig Kolosvárra febr. 3-ára részgyűlést hívott össze, melyen ezek követi eljárásuknak eredményéről számot adtak. Ugy látszik, ez volt a gyűlésnek egyetlen tárgya, s határozatot ez ügyben, minthogy Mátyástól a tárgyalások folytatására követeket vártak — nem is hoztak.⁶⁾

VII.

A kassai szóbeli megállapodások arra czéloztak, hogy Mátyás és Báthory, Magyarország és Erdély közt szorosabb véd- és daczszövetség hozassék létre. Mindkét felől egyaránt ohajtották azt, szemben a törökökkel. A király a szemben

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XVII. V. ö. Történelmi Tár, III. k. 325. lap.

²⁾ V. ö. Erd. Orsz. Eml. V. k.

³⁾ Közölte Szabó Károly, Tört. Tár III. k. 322—3. ll.

⁴⁾ L. Törvények és Okiratok XIV.

⁵⁾ U. o. XV.

⁶⁾ U. o. XVII. Az ország hitlevelét (mely 1608. decz. 4-én kelt) kiadtam »Báthory Gábor története.« Okleveles Toldalék 303. l.

jövendő bonyadalmakkal előre biztosítékot akart szerezni Erdély magatartását illetőleg s a fejedelem feje felett ott volt a Damocles kardja: Jenő és Lipppa ügye. De a mikéntre nézve nem értettek egyet. Mátyás azon körülményt, hogy Illésházy Kassán utasítás nélkül alkudott, arra akarta felhasználni, hogy a kassai pontokat szigorúabbakká tegye s Erdélyt legalább is szuzerainei állásba akarta hozni, Báthory pedig a liber principatusból semmit sem akart engedni. E körül forogtak a pozsonyi tárgyalások, anélkül, hogy valami positiv megállapodást eredményeztek volna: mert a diploma, mit Sennyei és Kornis a kolosvári eskütelétel viszonzásául magokkal hoztak, a szövetségésnek csak elvét állapítá meg.

Valóban a Kassán kezdett s Pozsonyban folytatott tárgyalások befejezésére tavasszal Daróczy, ki mind két helyen részt vett az értekezleten, a fehértvári udvarba jött. A tárgyalásokat már ott megkezdették, de a Daróczy által hozott pontokat egyelőre nem akarta Báthory tárgyalás alapjáiul elfogadni, s az ügyet országgyűlés eldöntésére hagyta fenn. Miután a szokásos tavaszi országgyűlés ideje különben is közel volt, a rendeket Kolosvárra ápril 26-ra összehívta.

A rendek már együtt voltak, midőn Daróczy Kolosvárra érkezett, hol a fejedelem ápril 28-án fogadta is. Magával hozta Mátyás diplomáját, melyet a télen nem kézbesítettek Báthory követeknek s a feltételeket, melyek elfogadása s ezek alapján egy diploma kiállítása esetére fel volt hatalmazva Mátyás diplomáját átadni.

Mert Mátyás a véd- és daczszövetséget akkép értelmezte, hogy Báthory ismerje el Mátyást szuzerain urának s e célból:

1. szerződésileg kötelezze magát a török elleni ligába beállani.
2. fizessen Mátyásnak évenként honorariumul bizonyos összeget.
3. számszerint határozza meg, hogy török háború esetére hány emberrel csatlakozzék Mátyáshoz.

Ha ő ezt elfogadja, Mátyás is megerősíti Erdély szabad választási jogát, s Daróczy a nála levő diplomát kézbesíti.

A fejedelem s a rendek nem kevésbé voltak meglepve e tulzott követelések által, melyek lényegileg nem voltak egyebek, mint a Rudolf-féle követelésnek más alakban való meg-

*Mátyás
druve:*

újításai. S midőn Sarvaságit a tárgyalásra kiküldék ez nem is késett kijelenteni, hogy ezek új dolgok s megkérdezé Daróczytól, hogy van-e ezekre megbízó levele?

Daróczy nem osztozott e felfogásban, s minthogy e pontokat a kassai megállapodások természetes következményeinek tartá, nem látta szükségesnek az új felhatalmazást.

A kérdést e stadiumában egyikök sem dönthette el. A fejedelem pedig nem akarván emiatt szakadást idézni elő, öt nap mulva új megbízottakat küldött hozzá: Sennyeyt, Kornist és Frátert, kik nyíltan kijelentették neki, hogy ők ez alapon, habár maga Báthory tart attól, hogy Lippa és Jenő miatt conflictusa lesz a törökkel, nem egyezkedhetnek, mert ezzel nyíltan provocálnák a törököt.

Az első feltételről lemondott ugyan Daróczy a nádortól nyert felhatalmazás alapján, de annál határozottabban ragaszkodott a másik kettőhöz. Báthory követei a magok részéről a »serenissimus« címzet is kívánták uroknak megadatni — követelés, mit Daróczy határozottan megtagadott, miután e címzet csak a főhercegeket illeti meg, s annyit ígért, hogy az illustrissimus címzet fogja kieszközölni. Sennyeynek s követtársainak ily körülmények közt nem maradt más hátra, mint ismét a fejedelem elé terjesztetni az ügyet. Ez most bekívánta Mátyás reversalisának másolatát — s miután úgy találta, hogy ő abban »fidelis noster«-nek van nevezve, s ez nem liber principatust, hanem subditusságot jelent, kijelenté, hogy ilyen diplomát el sem fogadhat. Híjában mondta Daróczy, hogy ez nem új dolog — mert Báthory a maga reversalisában kijelenté, hogy »segítséggel és hívséggel« lesz Mátyás mellett — Báthory ezt nem úgy értelmezé s a tárgyalás e része függőben maradt.

Több sikerrel járt Daróczy a kállai hajdúk dolgában — Báthory megígérte, hogy a mint tavasszal kimegy Magyarországra, ezeket kitelepíti.

Épen ez időben a havaseli követek is benn voltak Erdélyben s Daróczy ezekkel nagy titokban alkudozást kezdett: ezek kijelenték urok készségét, hogy bárki — tehát Báthory ellen — is hajlandó szövetkezni Mátyással.¹⁾

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XVII.

G. R. R. R.

B. g. 4

Bien
konopel

Ez alatt a rendek folyton folytatták tárgyalásaikat, s minthogy a dolgok folyása ismét a rendes mederbe tereltetett, pénzügyi törvényeken kívül a közrendőri és törvénykezési viszonyokra is figyelmet fordítottak.

A fejedelmi s közigazgatási szükségek fedezésére kivetették az adót — még pedig eltérve a közelebbről alkalmazott kivetéstől, nem a marha-szám szerint, hanem portákra vetették, ki portánként 9 frt. A szászok egy összegben fogják fizetni. Ez összeg 25,000 ftra volt megszabva s midőn ezek tiltakoztak ez újítás ellen, a fejedelem megígérte, hogy jövőre a régi rendet tartja meg. Adó alá mindenki, személy válogatás nélkül rovasnék meg.

Elrendelék, hogy a koborló katonák tartassanak féken; a várakhoz tartozó jobbágyok (különösen a kőváriak) adassanak ki, mind a fejedelem, mind a birtokosok által, ha elbujdostak, valamint a szökött jobbágyok is Mihály vajda idejétől számítva.

Minthogy a jus ligatum eltörlése a birtokviszonyokat igen bonyolultakká tette, egy időre még felfüggeszték annak alkalmazását, kimondván, hogy a rendes perek szokott módon megindíttassanak, s hozott ítéletek hajtassanak végre.

A megszakadási esetek csak a közügy-igazgató hírével tétessenek közzé.

Megtiltatott a harminczadosoknak, hogy a házi ipar körébe tartozó cikkekért czédula-váltáságot vehessenek.

Törvényt hoztak, hogy illetéktelenül senkit sem szabad fogságba vetni. A nemesek illetékes bíráik előtt tartoznak törvényt állani.

hajdúk
A hajdúvitézek közelebből ismét gyülekezni, lázongani kezdettek. A lázadók vagy azok, kik a törökök közé követet küldenek, hűtlenségen marasztaltatnak el. A nemes hajdú, ha megidéztetik, tartozik a vármegyei törvényszék előtt megjelenni.

Eltilták a váradi requisitorokat a törvényellenes zsarolásoktól.

limitatio
Minthogy a mesteremberek a jó termés daczára is drágán adják az árukat, elrendelék, hogy új limitatio készíttessék. Szilvássy és Kemény Boldizsár elnöklete alatt kiküldettek a polgár-

mesterek, bírák, esküttek a limitatio elkészítésére. Kimondák, hogy bört és szőrt az országból kivinni nem szabad.

A különböző vallásu papoknak megtiltották, hogy egymás hatáskörébe eső dolgokat ne intézzenek el.

A székely perek az illető székes helyen (s nem a k. tábla előtt) kezdessenek meg. A székelyek saját földjükön gyűljenek táborba.

Eltiltattak a posták a zsarolásoktól.

Kendy István korlátnokot, a Kendy Sándor fiát megajándékozták Szamos-Ujvárral.

Azon nemesek, kik a zavaros időben jószágukat elvesztették, kapjanak új adományt.

A fejevári templom építésére rendelt segély szedessék be.

A nemesek só-illetéke adassék meg.

A görög kereskedőknek megengedték, hogy áruikkal az országban szerteszét jár hassanak.

Lisbona Gerardot honfiusították.

Ezen kívül egyes szász, székely vagy vármegyei helységekben esett sérelmeket orvosolták.

A fejedelem a dézmát ez évre elengedte.

Meghagyták a beszercei birónak, hogy ne engedje az oláhokat Moldvába bujdosni.¹⁾

A rendek, miután a fejedelmet felséges címmel ruházták fel, s már az itt alkotott törvényekben is akkép címzték, ápr. 5-én oszlottak el a hírre, hogy a fejedelem-asszony meghalt — de a hír nem volt való.

Az ezen országgyűlésen elrendelt limitatio Szebenben jún. 23-án megtartott.²⁾

Épen ez időben a fejedelem több más nevezetes intézkedést is tett. Január 29-kén megengedte az oláh papoknak a szabad költözködést³⁾ s a szászföldi dézma fizetés szabályozására júl. 20-án egy utasítást adatott ki.⁴⁾

¹⁾ L. Törv. és Okirat. XVI.

²⁾ U. o. Törv. és Okirat. XVIII.

³⁾ L. Engedélylevelét Báthory Gábor fejedelem Története. Oklev. toldalék 306.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok XIX.

Ismét tárgyalásba vette a moldvai ügyeket is. A vajda múlt évi kötelezettségének nem felelt meg, s a 8000 ftrnyi tiszteletdíjat többszörös ígéret után sem rőtta le. A fejedelem ily körülmények közt elhatározá felbontani a frigyet, s Weiss Mihálynak megparancsolta, hogy a vajda és a bojárok hitlevelét vigye vissza Moldvába s cserélje ki az övével. Weisst a vajda júl. 14-én fogadta, ki ura nevében visszaadta a hitleveleket s kijelenté, hogy azért jó szomszéd akar ugyan maradni, de miután a feltételeket nem teljesítették, nem akar egyoldalú kötelezettség alatt lenni. A vajda ismét megújítá ígéreteit, de a hitlevelet nem adta vissza. Hogy Báthoryt megengesztelje, ősszel küldött neki 2000 forintot s ajándékkul egy lovat és kutyákat. De ez visszavítette a pénzt s a vajda követét a hitlevelek visszaszolgáltatásáig letartóztatta.

VIII.

A szászföldi dézma-ügy szabályozása s az oláh papoknak adott engedély épen ugy, mint a határozott fellépés a moldvai vajda ellen, kétségtelenül jó befolyást gyakorolt az otthoni kedélyekre. Ez ügyek bevégezése után, a nyár derekán Báthory készüléteket tett, hogy kimegy Magyarországra. Aug. 15-én indult el Fejérvárról, s Magyarországon ez elindulásról csodadolgokat beszéltek. Tudni akarták, hogy nagy mérvű hadikészületeket tesz. szereli sergeit, hadiélelmet gyűjt, s csak azt nem tudták, ki ellen van intézve? ¹⁾ De ezek nem voltak hadikészületek, s Báthory megjárta Magyarországot, a nélkül, hogy az ellenséges szándéknak valahol még csak gyanúját is felébredthette volna.

Ősszel már otthon volt. Mátyás követét Daróczyt várta a király válaszával s a még mindig ki nem szolgáltatott diplomával. Midőn Daróczy megjövele már biztos volt, oct. 9-ére összehívta a rendeket Kolosvárra. E követségről ismét különös dolgokat beszéltek: Mátyás biztosítani akarja magának Báthory segélyét az ausztriai protestansok ellen. ²⁾

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. XX.

²⁾ Gyczy levele Mágócsyhoz, Kassa oct. 9. Báthory Gábor 309.

E hírre valószínűleg az adott okot, hogy eredetileg a Daróczy-féle pontok közt benne volt a védszövetség azon alakban, hogy a fejedelem a királyt meghatározott számú haddal tartozik megsegíteni, de a melyről Báthory, mint tudjuk, hallani sem akart.

A rendek a kitűzött időben összeültek, s Daróczy is megérkezett. Meghozta Báthorynak a diplomát, melylyel Mátyás »illustrissimus« czímet adományozott neki, de az újabb pontozatokra nézve, melyek mellett Mátyás diplomája neki is ki lett volna szolgáltatandó, — a tárgyalásokat arra az országgyűlésre akarták bocsátani, melyet a király Pozsonyba nov. 1-ére hívott össze. Ennek elérésére a király s az új nádor legalkalmasabb eszköznek hitték azt, ha a fejedelem e gyűlésre újabb követséget fog beküldeni.¹⁾ A követ személyére nézve hamar megtörtént a személymegállapodás: Bethlen Gáborban nyugodtak meg. Ugy tetszett, hogy ugyanaz, ki az athname ügyét is oly sikerrel oldotta meg, legalkalmasabb a kényes természetű bécsi tárgyalások keresztülvitelére.

Maga a gyűlés is rendkívül hamar végezte teendőit: egy nap alatt tizenkilencz törvényczikket alkotott, úgy, hogy alig maradt idő azokat papírra tenni. S ez az oka, hogy a legelőbbévágóbb törvények alig egy pár sorba vannak foglalva.

A katolikusok folyamodását szabad vallásgyakorlatuk szabályozására elhalaszták a jövő ülésre, valamint a szilágysági ref. papok sérelmeinek orvoslását is.

Kivetették a portai adót — portánként 8 frtot. A városokra meghatározott összeget róttak. Elrendelék, hogy Homonnay Bálint eddig adómentes uradalmi is vonassanak adó alá.

A főispánok és a táblai ülnökök fizetéseinek kiadása elrendeltetett.

Kitűzettek a törvénykezési határidők s a megítélt perek végrehajtása is elrendeltetett.

¹⁾ Thurzó levele Erdélyország Történetei Tára II. k. k. 163. »Daróczy uram által ezt is akarta ő felsége király urunk intimálni az erdélyi fejedelemnek, hogy ez jövőendő országgyűlésre bocsássa bizonyos főkövetit ő felsége ide fél Pozsonyba, és akkor azokról a dolgokról, melyek az ő felsége úgy, mint az erdélyi fejedelem személyét fogják concernálni, király urunk ő flege az országgal minden jót akar végezni.«

*Kath.?
szilágysági*

A jún. 23-iki limitatio megerősítettet.

Elrendelték a gonosztevők beperlését, s a szökött jobbágyok visszaadását. A hajdúk közé szökött jobbágyok is adasanak vissza. S azon hajdúk, kik egyes főurakat háborgattak, hasonlólag büntetessenek meg.

Nagy-Bányán kívül még csak egy, a fejedelem által meghatározandó helyen legyen szabad dutkát verni.

Eltörölték a zászlós uradalmakat. A fejedelem szabadon rendelkezék várairól.

A gyűlés a megnyitás napján véget ért. ¹⁾

menekülni!
3-4!
Bethlen Gábor, mint a fejedelem s az ország követe, csakugyan felment Pozsonyba. Ott nagy előzékenységgel fogadták ugyan, de a tárgyalásokat ő sem fejezhette be. Elhatározták, hogy Thurzó György az újon megválasztott nádor személye szerint menjen Báthoryhoz, fejezze be a tárgyalásokat vele s kösse meg a szövetséget. Ugy hitték, hogy személyes megjelenése Báthoryt engedékenységre fogja bírni. ²⁾

A pozsonyi gyűlés karácson estéjén ért véget, s Bethlen azonnal hazatért. Újév után Dévára érkezett, honnan Brassóba a fejedelemhez sietett, — ki e télen ismételve körutat tett a szászok között.

IX.

Mialatt Báthory 1610. farsangján a szász földön körutat tett s magát és udvari népét költséges lakomákkal mulattatá, nagy titokban egy elágazott összeesküvés keletkezett ellene. Fejedelmi székét ama, semmikép sem igazolható, kétszínű játéknak köszönheté, hogy ugyanazon időben buzgó katholikusságának mutogatásával nyerte meg a katolikus főurakat s a catholicismus kiirtásának ígéretével kötelezte le a hajdúkat. Azonban, ha eddigelé a hajdúk is hiában várták ígéretei teljesítését, a katolikusoknak benne vetett reményei sem valósultak, sőt azon körülményből, hogy sérelmeik orvoslását az 1609. évi őszi országgyűlésről elhalasztá, arra lehet következtetni, hogy már felvette a reformált vallást.

¹⁾ I. Törv. és Irományok XXI.

²⁾ I. Történelmi Tár III. k. 325. l.

A katolikusokra bizonyynyal lehangolólag hatott az a körülmény is, hogy Báthoryban nem találták fel vallásoknak remélt oszlopát: de senkit sem bánthatott ez annyira, mint a két Forgácsot, az ő legnagyobb factorait, kiket sértett az, hogy reményeikben ily csufosan megcsalódtak, s hogy egy fiatal, csaknem gyermek ember által így kijátszottak. Malmokra igen jó viz volt, hogy Kendy István korlátnok e telet Magyarországon töltötte, hol megesküdött az 1608. decz. 5-én elhalt Rákóczy Zsigmond mostoha leányával. Itt ő, úgy látszik, biztatásokat nyert a katolikus párt főuraitól s ezekkel értekezletet tartott.

Talán csak ekkor támadt, talán már előbb meg volt a terv: megbuktatni Báthoryt. A gondolatot, úgy látszik, Kendy Magyarországról hozta magával s eleinte maga sem volt tisztában, hogyan hajtsa azt végre. Az első megbeszélés közte és Kornis Boldizsár közt történt, mert ők ketten voltak az első összeesküvők. De csakhamar csatlakoztak hozzájuk mások is, tulnyomólag katolikus főurak: Kornis György, Sennyey Pongrácz, Keresztúry György, Torma György, Basa István, Kolosvári a közbíró s egy Sarvasági.

A fejedelem márcz. 25-ére Beszterczére országgyűlést hirdetett. Korán elindult s útközben látogatásokat tett egyes főuraknál. Kéjencz ember volt, erős szenvedélyekkel. Szerette a bort s a nőket, és mint ki csaknem gyermek korában jutva a hatalom legmagasabb polczára, erőszakos, hatalmas természeténél fogva, nem tudta fékezni indulatát: mámorosan nem volt ura szenvedélyének. Útközben betért Radnótra Kornis Boldizsárhoz. Egy vidám lakoma után felgerjedt Kornis nevére. Ilyenkor az állatias ösztönök vettek rajta erőt: tört, zuzott, rugdosta az ajtókat s csak nehezen tudták elhárítani a nagyobb botrányt. Kornis előtt türhetetlen állapotnak tetszett, oly fejedelem alatt lenni, ki a családi szentélyt sem tartja tiszteletben s elhatározta a kimenetelt siettetni. Radnóról a fejedelem tovább folytatta útját s utoljára Széken állapodott meg, melynek vidékén egy pár napot vadászattal akart eltölteni.

Itt nagy gyorsan — mert a megállapodás után azonnal végre is akarták hajtani a merényletet — mindent elkészítettek a tett végrehajtására. A mint biztosak voltak Báthory

jövetelében, márcz. 15-ike óta Kendy szokatlanul bőven traktálta az onnan nem messze fekvő várában, Szamos-Ujvárott levő őrségét, azután Kornis Gáspárral eltávozott onnan — az úton s egész nap folytatva tanácskozásait s midőn megérkezésének napja is tudva volt, Szilvásy Pétert és Dobokay Jánost Ujvárból Székre hivatta.

Két hadnagy: Körpendi a lovasoké, s Szász János a gyalogoké, kapták ki a parancsot, hogy az ujbátori őrségből az ifjakat és jó puskásokat Székre szállítsák. Ugy voltak értesítve, hogy nagy hajtóvadászatot rendeznek a fejedelemnek, s hogy el ne késsenek, márcz. 20-án este el is indították őket. Éjjel sötétben érkeztek meg. Szilvásy a gyalogokat a csürben, a lovasokat a szomszéd kertben helyezte el s töltéseket osztatott ki köztök, s a bort mérés nélkül adta.

Mikor így minden el volt rendezve s a fejedelem is — ki csak csekély számú udvari néppel jött a kis városkába — lenyugodott, Kendy és Kornis magokhoz hívták Török Jánost az előbbi főlovászt, s az utóbbi hosszú beszéddel közölte vele a terv részleteit. Azzal végzé, hogy magok mellé harmincknek választák, hogy együtt öljk meg Báthoryt.

De Török személyében csalatkoztak. A megrémült lovász eleinte azzal menté magát, hogy hűtös a fejedelemhez s midőn utóbb elvállalta, hogy velök együtt egy negyedik társaságában ráront a fejedelemre, csak félelemből tette, hogy ha ellenmond, őt magát fogják megölni. A mint ez megtörtént, Kornis lóra ült s előre elvágtatott. Utóbb Kendy is eltávozott Törökkel, Dobokayval s Bornemiszával. Mikor már nem messze voltak a fejedelem szállásától, Kendy előre küldé Törököt, megvizsgálni, kikélmelni, hogy mi történik az udvar közelében?

Török el is ment, de alig ért a fejedelem szállásához közel, midőn ennek hű bejárói s tisztjei, kik ott közel vigyáztak urokra, megrohanták, megkötözték s urok elé vezették Törököt. A megrettent Török azonnal kivallott mindent. Az összeesküvők pedig, kik hasztalan várták visszatértét, utána küldék Bornemiszt — de ez is elfogatott.

Kendy és Kornis még azután is, hogy egy harmadik kémjök a két első elfogatását megjelenté nekik, ott maradtak hadaik élén — valószínűleg azt hitték, hogy ezzel megnyomhatják

a fejedelmet. Reggel felé azonban mást gondoltak — már épen el akartak indulni Ujvár felé, midőn a fejedelmi hadak megtámadták őket, s ők minden ellenállás nélkül vad futásban kerestek menedéket. Kornis György a helyszínén leöletett, Boldizsár hősiecs védelem után sebet kapva elfogatott, Kendy pedig szerencsésen megmenekült. Az üldözött őrsegből is sokan elesetek.¹⁾

A fejedelem most egyik bejáróját Beszterczére küldé a történetek hírével, ki Kálnoky Jánost és Mikó Györgyöt ott azonnal elfogatta. Maga másnap márcz. 22-én érkezett meg, miután Bethlentől biztos értesülést vett, hogy bátran jöhet. Nyomban utána hozták Kornis Boldizsárt is, s azonnal az Imreffy szállására vitték, hol az összeesküvés részletei iránt kivallatták. Az alatt megnyilván az országgyűlés is, a rendek elébe állíták. Vallomásai sokakra nézve terhelők voltak. Ezek alapján elfogták Kolosváryt, a közügyigazgatót s harmadnapra a törvényes formák teljes mellőzésével, a beszterczei kapunál felakasztották. Kornist pedig fogva Kővárba szállíták.

Mialatt a főben járó per azok ellen, kiket a foglyok vallomásai alapján bűnösöknek tartottak, folyamba tétetett, az országgyűlés is folytatta tanácskozásait.

Legelőbb a fejedelem négy pontból álló előterjesztését vették tanácskozás alá. Felhatalmazták a fejedelmet, hogy nevezze ki a főköveteket, kik a magyar királytól érkezendő követekkel tovább folytassák a megkezdett tanácskozásokat; hogy Husztot, ha van benne módja, foglalja vissza; elhatározzák, hogy a Kendy István által febr. 1-eje óta kiadott adománylevelek revideáltassanak; s kivetették az adót, kapu szám szerint 10—10 forintot, elrendelvén, hogy a census cathedralicus egyenesen a fejedelmi tárházba szolgáltatassék be.

Azután a vallásügyi kérdésre került a sor s mindenekelőtt elrendelék, hogy a zsidózók a jövő gyűlésre idéztessenek meg. Minthogy pedig a csak most levert mozgalomba, a pápás

¹⁾ L. »a széki merénylet 1610-ben« Deák Farkastól. Századok 1876. évf., 470. s köv. II. Három 1614. évben eszközölt tanuvallatás alapján. E derék értekezésnek köszönhetjük a részletek legnagyobb részét, melyek e nagy horderejű eseményt sok tekintetben új világításban tűntetik fel.

papok is beleegyeztek, megújíták az 1588-iki megyesi articulusokat, mely a jezsuitákat kitiltá az országból, s Csáky Istvánnénak névszerint is megtilták, hogy Bálint jezsuitát magánál tarthassa, sőt annyiban élesítik is azt, hogy azon templomokat s javadalmakat, melyeket kath. patronusok erőszakkal foglaltak el, visszaadni rendelék. Senki se kényszeríthesse jobbágját, hogy misét hallgasson, ha maga jószántából teszi, szabad vele. Tövisen, Fejérvártt, Monostoron a somlyai jószágban Székely-Udvarhelytt s általán e székekben nem tartózkodhatik pápás pap — az urak tarthatnak ugyan ilyent házoknál, de ezeknek püspökjük ne legyen.

megidézés

Ez alatt a nota-per letárgyaltatott. Sokan a megidézett urak közül nem jelentek meg: ezek menekültek. Kendy István Ujvárból Kassára futott, Kornis Zsigmond az ojtózi szoroson át Moldvába s onnan Magyarországra menekült. Ide vonultak Sennyey, Sarmasági s a többiek is. Ezek fő- és jószág-vesztésen marasztaltattak el, s az octavalis terminus erre vonatkozó ítélete kiadatott.

Az országgyűlés ezen fő- és jószágvesztésről, névszerint Kendy István, Kornis Boldizsár és György, Sennyey Pongrácz, Keresztury György, Torma György, Basa István, Kovasóczy István, Borbély János és Szilvásy Péter ellen törvénczikket hozott, még pedig egyező szavazattal.

Horváth Gáspárnak 1594-ben elfoglalt jószágait visszaadták.

Bethlen Gábornak meg nem térített portai követi költségei fedezésére ezer forintot utalványoztak.

A zászlós uradalmakat eltörölő törvénczikk alapján kimondták, hogy végrehajtás a várakhoz tartozó javakban is eszközölhető.

A törvénykezési terminusokat a zavaros idők tekintetéből felfüggeszték.

A nemesség jószág arendája ez évre elengedtetett.

Elrendelék a szökött jobbágyság kiadását, a limitatio megtartását, megújíták a barom-kivitelre vonatkozó tilalmat, megtilták, hogy arany, ezüstöt, róka és nyuszt bőrt a görögök az országból kivihessenek; elhatározzák, hogy a dutka 9 pénzben

*menekült
dátum*

járjon, a gonosztevők pártfogóinak üldözését elrendelék; szabályozák a törvénycikk kiadásának árát.¹⁾

Az országgyűlés ápril 3-án oszlott el, de a jószág-elkobzásokra vonatkozó törvény már elébb fogamatba vétetett. Ápr. 2-án Kendy Istvántól elfoglalták Szamos-Ujvárt s egy Kamuti nevű szolgáját ápr. 4-én ágyuból lötték ki. Ápril 4-én Lóna és Sennyeitől Gyalu foglaltatott el. Azután a Kornisok jószágait vették el, míg Kolosvárt Régeninek 80,000 forint értékű áruját kobozták el.

Épen ily gyorsan és szigorral hajtatta végre Báthory a vallásügyi törvényeket is. Ápr. 4-én a fejedelem elindult Beszterczéről s a mint Fejérvárra érkezett, az itt levő kath. iskolákat bezáratta, a jezsuiták fehérvári intézetét átadta a reformáltaknak — magok a jezsuiták már ekkor túl voltak az ország határán.

Ezzel a mozgalom teljesen és végleg el volt nyomva.

X.

A múlt évi megállapodások szerint a vizályos kassai pontok revisiójának kérdését e nyáron kellett volna elvégezni. Az a körülmény, hogy a Kendy-féle mozgalomhoz az impulsust Magyarországról adták, gyanúval tölté el Báthory szívét, s ő otthon Fejérvártt jól kipihente magát, midőn minden eshetőségre készen akarván lenni, már is hadi-készületekhez látott. De nem akarta elárulni, hogy e készülődése esetleg Magyarország ellen is szólhat — azt hirdette mindenfelé, hogy Radul ellen van intézve,²⁾ ki Bécsbe, Prágába ellenséges indulatú leveleket irt.

Radullal a dolog egy követség által békésen el lett intézve — de azért Báthory még sem hagyott fel készülődéseivel, úgy, hogy midőn eljött az idő, hogy elutazzék, a már megállá-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XXII.

²⁾ Fejérvárról máj. 2-án írja Mágocsynak: »Mínhogy Radulj vajda akar ellenünk tusakodni, ahhoz képest mi is hozzá látunk s meg is akarjuk személyünk szerint keresni.« Báthory Gábor 89. l. (A Bocskay-féle sátrakat kéri tőle.)

kath.-ok

pított találkozási helyre, Tasnádon egész kis tábor volt együtt: 3000 lovas és 2000 gyalog.

A király részéről Thurzó nádor volt megbízva az alkudozás folytatásával s ennek szállásul Majtény tüzetett ki, ki maga is egész kis haddal, mintegy 4000 emberrel érkezett meg. *Ennyi táborhoz* A két hely, Tasnád és Majtény közt egymást érték a futárok, mignem megállapodtak abban, hogy jún. 9-én a király-daróczi mezőn találkoznak.

Előbb a nádor s kísérete foglalták el a kijelölt sátrakat, mögöttök sátrai előtt a sereg volt felállítva. Azután a fejedelem jött népével s hasonló módon szállt táborba. A két sereg közt egy pár száz lépésnyi távolság volt. Mindketten lóra ültek, s a főurak kíséretében, lassú lépésekkel közeledtek, egymást folytonosan szemmel kísérve. Ügyeltek, hogy egyik se előzze meg a másikat, s midőn összeértek, kezét fogtak, egymást üdvözölve. Innen a fejedelem sátrába mentek, hol csauzok is voltak jelen.

A nádor, mielőtt az okmányt, melyben követeléseit előadta, bemutatta volna, szükségesnek találta azt egy hosszabb beszédben indokolni. Az okmány maga egy bevezetéssel hosszan indokolja annak szükségét, hogy a Magyarország s az örökös tartományok közt megkötött unio terjesztéséék ki Erdélyre s e cél elérésére szövetkezést ajánl következő feltételek alatt:

1. Uralkodjék Báthory a törvény szerint, s tartsa meg a bécsi békét.

2. Foglaltassanak be a confoederatioba az oláh vajdák is országaikkal.

3. A magyar országgyűlésre küldjön Erdély követeket.

4. A hadi segítség szükség idején szolgáltatassék ki pontosan úgy, mint erre a többi szövetséges statusok is kötelezték magokat.

5. Azon kívül, hogy Erdély megfizeti a portai adót, Magyarország tudta nélkül más állammal tractát ne indítson.

6. Hajduságát tartsa féken.¹⁾

¹⁾ Az okmányt kiadta Kazinczy Gábor, Mikó Ferencz Historiája, 272. s köv. ll.

Két óráig tartott az alkudozás s minthogy Báthory mindenekelőtt a lázadók kiadását követelé, végre is minden eredmény nélkül szétmentek. Ingerülten, étel és ital nélkül, ebéd előtt elváltak s a fejedelem Tasnádra, a nádor Szathmárra visszamentek. Megkísérlették ugyan még egy párszor követek által folytatni a félbeszakadt alkudozást, — de minden eredmény nélkül.

A fejedelem Tasnádról boszúsan érkezett haza. Mint-hogy az alkudozás nem sikerültét a kibujdosott pártütőknek tulajdonítá, elhatározá példát mutatni. Kornist azonnal Kolosvárra hozatta s júl. 4-én a pellengér alatt fejét yétette.¹⁾ Épen ekkor Kolosvártt voltak a moldvai s havasalföldi követek is s a fejedelem, mint a tavasszal Radullal, most a moldvaival kiegyenlítő a viszályos ügyet. A Weiss által visszakövetelt szerződési okmányt kézbesíté Konstantin követének, a magáét pedig, melyet Weisstól a múlt évben haza küldött, visszahozatta. Mátyás udvarában az volt a híre, hogy ez egyezkedésekkel akarta utját egyengetni a lengyel koronához — s a dologban volt is valami, habár annak közelebb fekvő célja volt, hogy a magyarországi eshetőségekkel szemben biztosítsa magát.

S innen nem sokára fenyegető híreket vett. A nádor, úgy hallá, Kassára aug. 1-ére a tizenhárom vármegyének országgyűlést hirdetett, de meghívójában meghagyta, hogy a gyűlésre hadra készen jőjjenek, mert Báthory Magyarországot a Tiszáig el akarja foglalni.²⁾ E hírre ő is hadfölkelést rendelt el, táborhelyül Keresztesmezejét jelölvé ki. A két oláh vajdától hadakat kért s felhívta a szász egyetemet, hogy Fogarasért vagy ékszerekre adjon százezer forintot kölcsön. Saját hadai kiálltak, de az oláhok késlekedtek s a szászok tizezer forint ajándékot adtak és 32 kocsit állítottak ki. Ugyanekkor Báthory levelet írt a felső-magyarországi rendeknek, számon kérve tőlök az ellenséges készülődés okát.

A felső-magyarországi megyék gyűlése aug. 1-én meg-

¹⁾ Kornis kegyelemkérő folyamodását kiadta Kazinczy G. Mikó F. Historiája 282. s köv. l.

²⁾ A f.-magyarországi rendek levele Báthoryhoz 1611. aug. Közli Szabó K. a Tört. Tár 1880-iki folyamában 324. l.

N. L. Czuczor
háza

nyílt s 4-én Báthory levelét tanácskozásba vette. Már ekkor tényleg kitört a háború: a hajduk portyázni kezdettek, gyilkoltak, raboltak szélében, a parasztság pedig lázongott.¹⁾ Szemben ez eseményekkel, a rendek is hirdettek hadfölkelést, de ugyanez napról (aug. 4.) választ irtak Báthorynak, melyel őt békés kiegyenlítésre szólíták fel, s rendeletet küldtek a hajdúknak, hogy azonnal üljenek le.²⁾

Mielőtt e levelet kapta volna, Báthory már elindult hadaival, s aug. 11-én Kolosvárra érkezett, oly czéllal, hogy a hadat Magyarország ellen vezesse. De tanácsurai, főként a mindenható Imreffy, higgadtabban tekinték a dolgot, mint ő. E tanácsúr Sennyey Miklóssal, Prépostváry Zsigmonddal, Fráter Istvánnal, Boldvai Gergelyvel s Korlátovics Györggyel Kassára utazott, komolyan elhatározva, hogy mindent megkísérlenek békés kiegyezéssel vetni véget a viszálynak: habár felhatalmaztatásuk a kiegyezés első feltételéül a lázadó urak kiadását tűzte ki.

Gondolhatólag e feltétel alatt nem jöhetett volna létre kiegyezés. A király meghatalmazottjai voltak a nádor, Forgács Zsigmond, Czobor, Pethe, Alagi, Hoffmann, Pécsy Simon s még nyolcz előkelő. A kiegyezés aug. 15-én jött létre s megerősítette a kassai szerződést, sőt a viszályos záradékat is, hogy »kivéve a törököt« Mátyást minden többi ellensége ellen megsegíti — érvényben hagyta. Szabályozta a hajduk birtoklási ügyeit, kimondván, hogy a kik e fölkelésben raboltak, büntetessenek meg. Görgény és Vécs vára ügye — melyeket Bocskay István Bocskay Miklósnak hagyományozott, de melyeket ettől Báthory, minthogy a múlt évben nem eresztették be, erőszakkal elvett — a legközelebbi országgyűlésen láttassék el. Megállapíták Magyar- és Erdélyország közt a szabadkereskedés fentartását. A moldvai követek szabadon járhasanak Erdélyen át. A fejedelem ne veressen más forma

¹⁾ L. Báthory Gábor 96. l. s az okiratok 310. s 311. ll.

²⁾ Mindkét levelet kiadta Szabó Károly, Történelmi Tár. 1880. 324. s köv. ll.

³⁾ L. az ezen ügyben tartott vallatást Magyar Tört. Tár XIX. k. 44. s köv. ll.

pénzt, mint a milyent István király s Kristóf fejedelem verettek. Orvosolták ezenkívül egyes urak s a kúnok sérelmeit.

Az okirattal Imreffy aug. 23-án érkezett Kolosvárra, de a fejedelem hidegen fogadta őt s barátainak csak napok múlva sikerült kiengesztelni iránta. Nagy nehezen arra is rábirták, hogy ratificálja a szerződést s ő e célból Kolosvárra szept. 6-ára összehívta a rendeket. Mielőtt ezek összejöttek volna, a kiegyezés után nem sokkal, aug. 25-én megérkezett a moldvai segítség. Késedelmökért a havasalföldiekkel mentették magokat s majd ezek is megjöttek 3000-en Prázsmárra. E csapatokat a fejedelem visszaszádította, de saját táborát szept. 3-án a megyékben osztá szét, hogy minden eshetőségre kéznél legyenek.

A kitűzött időben összejöttek a rendek is, s ezek az aug. 15-iki szerződést minden nagyobb nehézség nélkül elfogadták, megesküdtek rá s az erről kiállított hitlevelet aláírták és Mátyáshoz felküldötték. Ezután Báthory visszaindult Fejérvárra.¹⁾

XI.

A második kassai kiegyezés egyik pontja szerint Görény és Vécs ügyét a közelebbi országgyűlésen kelle eldönteni. Ez ügy Báthoryt nagyon bántá — nem tudta megbocsátani, hogy a múlt évben a várak kapuit nem nyiták meg előtte. Minthogy a kolosvári értekezlet csak a Mátyáshoz ratificálás végett felküldendő példányt állítá ki, s annak törvénybe íratása felett nem döntött: ennek eszközlésére s a két vár ügyének eldöntésére, a mint Fejérvárra megérkezett, szept. 6-án, Megyesre szept. 29-ére egyetemes országgyűlést hívott össze.²⁾

Ez országgyűlés ismét és mindenben a fejedelem ohajása szerint járt el. Megszavazta az adót, kapuszám szerint tíz-tíz forintot. Ezenkívül a különbféle követségek költségeinek fedezésére a három nemzet háromezer forintot ajánlott — mindenik nemzet ezer forintot vállalván el.

¹⁾ L. Törvények és Irom. XXIII.

²⁾ U. o. XXIV.

A második kassai kiegyezés értelmében Görgény és Vécse dolgában ítéletet hoztak. Minthogy Bocskay Miklós a jelen országgyűlésen nem jelent meg — elmarasztalták s a két várat a fejedelemlennek ítélték.

Eltilták, hogy valaki idegen uralkodó nevére az országban pénzt veressen.

Elhatározták, hogy a szökött jobbágyok a hajdúk közül is, s a magyarországi részekből is adassanak ki, s hogy a nemesekhez a városokban kiváltságaik ellenére beszállások ne történhessenek.

A székelyföldi perek kezdessenek a székely székeken.

Az országgyűlés október 4-én oszlott el.¹⁾

De a kassai kiegyezés daczára s közepette a ratificálási műveleteknek még sem volt teljes csendesség. A hajdúk jobban megszokták a condottieri-szerepet, melyet eddig játsztak, hogysem egy könnyen le tudtak volna arról mondani. Az országban, az országon kívül, a hol csak szükség volt zsoldos csapatra, köztük találtak. Egészen hadi szervezettel bírván s begyakorolt had is lévén, mindenütt szívesen látták. Nemcsak a két Oláhországban, hanem Lengyelországban is találtak szolgálatot s egy csapat ez időtájban oda ment ki, megfogadva egy lengyel főúr által, ki egy másikkal harczolt. Dóczy András szétverte e csapatot, azt hívén, hogy a fejedelem szolgálatában állanak, daczára, hogy ez ez időben a respublica irányában ellenséges állást foglalt el, s az oroszokat bűjtogatta ellenök.

Mert a kassai compositio daczára a hangulat Báthory ellen ellenséges volt Magyarországon,²⁾ főként azon urak közt, kik

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XXV.

²⁾ Thurzó nádor eleinte komolyan végre akarta hajtani a kassai compositiot s még aug. 30-ról ekkép írt Lépes Bálint nyitrai püspöknek: »Iam vero Dei ter maximi beneficio inter caes. reg. Mtes inita concordia, cum principe Tranno denuo stabilita confoederatione, atque per Turcam firmatis induciis, post tot strepitus armorum tumultus, et afflictionem nationis Hungaricae, armis depositis, ad iurium legumque observationem patriarum tollenda dissidia, contentiones, iniuriisque in personis, rebus et bonis affectos vindicandos, aequitatem eiusque administrationem animum convertere oportet. (Ered. a titkos ltárban.) De hogy gondolkozása csakhamar más irányt vett — azt nyilván mutatja Mátyás utasítása Gallo-nak. L. Okmányok XXVII.

felemeltetésén munkáltak s a kik nem bocsátották meg neki, hogy így megcsalódtak benne. Ezek Kendy felemeltetésén munkáltak, ki maga is a sikerre kilátással dolgozott. Már zsoldjába fogadott egy kozák-csapatot s reménye volt, hogy Magyarországon is toborzhat. A két oláh vajdánál Kornis Zsigmond és Sarvasági voltak ügynökei s az erdélyi főurakhoz is küldött megbízottakat levelekkel — de ezek elfogattak s a leveleket megégették, míg másfelől Sarvasági Lengyelországból Erdélybe jött s itt felfedezé Báthorynak Kendy terveit s beütési szándékát.

Mind e czélzatok, Kendy törekvései Mátyásnál kész pártfogóra találtak. Nem valószínű ugyan, hogy a vallási szempontok lettek volna nála döntők — sokkal hihetőbb, hogy annyi szeretettel ápolt eszméje, az unioba bevonása Erdélynek és a két oláh vajdaságnak, bírta őt a törekvésre, oly fejedelmet ültetni Erdély trónjára, kiben jobban bizhat.

Igy történt, hogy mielőtt még Báthory követeit Péchy Simont és Erdélyi Istvánt fogadta volna, okt. 17-ről Cesare Gallo-t titkos megbízatással Forgács Zsigmondhoz küldé.

Fontos követség volt ez : a király már megegyezett a nádorral, hogy Báthory mozdíttassék el, s a parancsot Forgács Zsigmondnak Gallo vitte meg, hogy a f.-magyarországi generális ennek útját készítse elő. De még azzal is meg volt ő bízva, hogy a két oláh vajdával újítsa meg a régi szövetséget, s hogy a lengyeleket is bírja segélyadásra. Ez alatt Mátyás a fejedelem magához várt követeit fogja megnyerni — különben is, mondja Mátyás utasításában, az első kassai kiegyezés csak a hajdú támadás nyomása alatt jött létre.¹⁾ Gallo gyorsan járt : nov. 4-én már végzett Forgácscsal, ki természetesen késznek nyilatkozott a terv kivitelére.²⁾

Már ekkor az erdélyi követek, Péchy és Erdélyi, utban voltak haza felé. Mátyás oct. 29-én fogadta őket — meglehe-

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. XXVII.

²⁾ Forgács levele Mátyáshoz, Kassa nov. 4-ről. Tudatja, hogy megkapta Gallótól a megbízólevelet, hosszan értekezett vele az ország fenntartásáról s ő figye érdekeinek megóvásáról. Gallo küldetését teljes tehetőségéből elő fogja mozdítani. A titk. ltban Bécsben : Hung. osztálya.

Handwritten note:
Mátyás
levele

tős hidegen, másnap már kezökben volt a válasz, mely a szerződés ratificalását megtagadta, némely formalhibák miatt s mert az a híres záradék »a török kivételével« ebből sem maradt ki. Ezek nov. 1-én búcsulátogatásukat is megtették. ¹⁾

XII.

A második kassai kiegyezés értelmében magánosak sérelmei, a függőben levő jószág-kérdések, a Bocskay-ügy elintézése végett Szinérváralján értekezletet kellett volna tartani, mely e peres ügyek egész hosszú sorozatát lett volna hivatva tisztába hozni, s Báthory oct. 19-ről már el is készíté követei számára az utasítást. ²⁾ Semmi nyoma, hogy ez értekezlet megtartatott volna ³⁾ — az ügyis csak a magokat túl élt szerződések számát szaporította volna egy újjal.

Sarmasági leleplezései, a Kendy-féle ügynököktől elvett levelek, Pécsy jelentése követsége eredményéről nyilván mutatták, hogy Báthoryt honnan fenyegeti veszély. Biztosítani akarta székét, s ezt ő csak egy módon hitte elérhetni: ha leveri ellenségeit s országa fővárosává Szebent teszi. Jól felszerelt hadserege volt, nagy számból álló kitűnő kapitányok alatt. Jobbnak látta nem várni be a támadást — hanem egyenesen támadólag lépni fel.

Decz. elején még látogatáson volt Bethlennél. E hó 4-én érkezett haza Petki portai követe, kit a nyár folytán küldött. Egy csausz is jött vele s intő levelet hozott neki, hogy tartsa féken hadait s ne engedje, hogy az országot zsarolják. Hozott ez a rendeknek is leveleket — de senki sem merte elfogadni, s így aztán maga a csausz tűzbe vetette. ⁴⁾

Báthory ezalatt mindent előkészített egy támadó háborúra. Kiadta rendeletét, hogy hadai a második parancsra

¹⁾ Pécsy mind az oct. 29-én, mind a nov. 1-én tartott beszédeit lásd Báthory Gábor, Okmányos függelék 313 s köv. ll.

²⁾ Lásd Magyar Tört. Tár XIX. k. 38. s köv. ll.

³⁾ Legalább arra mutat azon körülmény, hogy ez utasítás eredetije a Báthory levéltárból került a Rákóczy ltárba s most is ott őriztetik.

⁴⁾ Weiss Naplója 217. l.

elinduljanak. Magyarországból a hajdukat s a végbelieket berendelte. A Moldvába s Havasalföldre vezető utakat járhatlanokká tette. Decz. 10-én Keresztyénszigetre érkezett, hadait szétesztá a vidéken s maga másnap kevesed magával bement a városba. Itt azonnal országgyűlést hirdetett decz. 17-re¹⁾

Másnap reggel a külvárosban elszállásolt hadai felültek s maga is elindult ötvened magával, hogy kimegy a városból. Midőn leeresztették a felvonó hidat, megállt a kapuban s a polgárokkal beszédbe elegyedett. Ez volt a jeladás: hadai hirtelen odanyargaltak s bevették a kaput. Ezzel Szeben el volt foglalva, s a fejedelmi hadak a városban elszállásoltattak.

Harmad napra a fejedelem magához rendelte a tanácsot s átvette a város kulcsait. A kapukat s bástyákat saját hadai őrizetére bizta, s gyalog kapitánya a város kulcsaival minden este beszámolt neki.

Az országgyűlés decz. 17-én megnyílt, s kizárólag csak Szeben ügyével foglalkozott. A fejedelem előadta részletesen mindazt, mi a Kendy-féle összeesküvésről tudomására jutott, minő összeköttetése van Radullal s a szebeni tanácscsal, mely állítólag neki harmincezer forintot ígért volna, s mely ezenfelül még tanácskozott affelelt, hogy beeressze-e őt a városba? Báthory ezért fő- s jószágvesztésen kívánta marasztatni, 147 személyt akart büntetni s a városra 100,000 frt bírságot vetni. De a rendek kérelmére a két első elengedé s ez utóbbit 52,000 frtra szállítá.

A rendek helyeslék, hogy Szeben elfoglalásával a tervbe vett hadjáratra vonatkozólag biztosítá magát hátban s Szebent választá székhelyévé.

Köszönik, hogy az e városra mért büntetést közbenjárásukra elengedte.

Elhatározzák, hogy veszély idejére ez legyen a nemesség refugiuma, az uraknak s megyéknek legyen benne házok. De a város jószágát: a »fundus regiust« s a hét bírák vagyonát Szelistyét s a két Ekemezőt a fiscushoz applikálták. A magánosok megtartják birtokaikat.

A bástyákon a fejedelem tart őrséget.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XXVII.

A templomban vegyesen tartatik magyar és német (azaz reformált és evang.) isteni tisztelet.

A gyűlés decz. 20-án eloszlott.¹⁾

E törvényt ily alakjában is kérlelhetetlen szigor jellemzi — átalán úgy hitték, hogy Imreffy kényszerítette a rendeket azok elfogadására. De nevelte annak keserű ízét az, mi a gyűlés alatt történt: decz. 19-én a polgároktól a fegyvereket elszedték; 22-én a tanács s a választott polgárság fogságba vettettek; s ettől fogva úgy bántak Szebennel, mint egy ostrommal bevett várossal. A katonák raboltak és pusztítottak, sokakat, még nőket is, fogságba hurczoltak, s nem kimélték a női erényt: a régi gyűlöletet busásan fizették vissza.

A gyűlés bezárása után Báthory még hat napig maradt Szebenben. Decz. 26-án 500 főből álló őrséget hagyva hátra, elindult a Barcaságra. Ez alatt egy 6000 emberből álló előcsapat elindult — maga a fejedelem 1611. jan. 1-én lépett oláh földre.

Mire azonban a fejedelem Oláhországba ért volna, már az előhad elfoglalta azt. E csapatnak feladata lett volna elfogni a vajdát, kit Báthory készülletei iránt azzal nyugtatott meg, hogy azok Lengyelország ellen vannak intézve. De ennek még is volt ideje elpakolni kincseit s menekülni. Moldvába futott, oly gyorsan, hogy az üldözésére kiment csapat nem érte utól, de hatalmába kerítette anyját s kincsei nevezetes részét, mialatt e csapat mindenütt dúlt és pusztított.

A fejedelem 4 napi utazás után ért Tergovistba. Felvette czimei közé a Havasalföld vajdája czímet is.²⁾ Keresztesi András lugosi bánt 18 tagból álló fényes követséggel küldé a portára, hogy ott e hadjáratra vonatkozó mentségeit terjeszék elő, emeljenek vádat főként Radul németsege ellen; kérjenek engedélyt Moldva megtámadhatására s eszközöljék ki, hogy az oláh vajdaságot testvérének Andrásnak, a moldvait pedig István despotának adhassa. Meg voltak bizva Szeben

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok XXVIII.

²⁾ Egy ott, jan. 26-án kiállított adománylevelét, melyben már magát Erdély-Oláhország fejedelmének írja, lásd: Történeti Lapok I. évf. 690. lap.

elfoglalásának okait is előadni, meg a lengyeleknek sokszoros perfidiáját is előterjeszteni s rávenni a portát: utját állani annak, hogy ezek moszkvai dolgaikat szerencsésen végrehajthassák.

Azonban nemsokára más követségek is jöttek Konstantinápolyba: a Radulé s a szebenieké, s a porta egyelőre elhátározá várakozó állást foglalni el. Azonban nem tartotta tanácsosnak Báthory kezén hatalmat hagyni, mekkora az övé lett volna a két Oláhországgal megnevelve — s moldvai vajdává a letett Sorbán Radul helyett Michne Radult nevezte ki, s parancsot küldött Báthorynak, hogy Oláhországból térjen vissza Erdélybe.

XIII.

Sorbán Radul Moldvából Mátyáshoz menekült, segélyt keresendő nála Báthory ellen. A budai és temesvári pasákat megvesztegette, hogy ezek vegyék őt pártfogásukba s rávette őket, hogy intézzenek támadást a hajdúk birtokai ellen, kik Báthoryval Oláhországban vannak. Ezek meg is tették s az erről értesült hajdúk Szilassy és Nagy András vezérlete alatt felkerekedtek s haza mentek. S most Báthory sem tehetett egyebet, mint hogy a főurakkal s a sereg nagy részével haza indult, az új vajda elfogadására Bethlen Gábort egy kis csapattal hátrahagyva, s márcz. 16-án Brassóba érkezett, honnan egy napi mulatás után Szebenbe indult, új székvárosába, hova ápril 23-ára országgyűlést hirdetett.

Hazajövetelének más oka is volt. Decz. 16-ról még egyszer levelet intézett Mátyáshoz, melyben kérte őt, hogy a még mindig ratificálatlan szerződést erősítse meg. Mátyás febr. 20-áról válaszolt neki: hajlandónak mutatkozott kérése teljesítésére azon esetre, ha ez a kérdéses 1610. aug. 15-iki szerződést újra átírja s azt követség által hozzá felküldi. ¹⁾ E gyors változásnak nem volt más oka, mint hogy Mátyás testvérével Rudolf-fal újabb viszályokba elegyedett s elindulandó volt őt cseh koronájától megfosztani.

¹⁾ Mátyás leirata Báthoryhoz: Történelmi Tár 1880. 328. l.

A kitűzött időben az országgyűlés csakugyan megnyílt.

A fejedelmi előterjesztésekben Báthory felsorolja a hadjárat által okozott költségeit s a rendeket az adó felemelése s a szebeni őrség további megszavazására kérte. De az elcsigázott ország több adóra nem volt képes — azonban a múlt fél-évit, portánként tíz-tíz forintot, megszavazták. De a fejedelem azon kívánságát, hogy a tisztviselőket saját pecsétje alatt idézhesse meg: megtagadták. Maradjon a régi gyakorlat — az ilyen idéző levél a fejedelmi pecséttel láttassék el.

Elrendelék a hadfölkelést: a nemesek személyesen jelenjenek meg az újabb táborozásra. A kik a nemesek közül a táborozásra lovast tartoznak kiállítani, azok — a fogyatkozottak kivételével — valamint a hajduk is, állítsák ki. Magyarországon az egyik alispán s a székelyek közt a két vice-királybíró a közigazgatásra maradjanak honn. Az özvegyek állítsanak embert, valamint az itthon maradó betegek s bénák is.

Azokat, kik a havasalföldi expedíción nem jelentek meg, a fejedelem megfosztotta jószágaitól. A rendek közbenjárására azonban a jószágelkobzást elhalasztá ez újabb hadjárat végeig.

Kérték a fejedelmet, tiltsa meg a hajdúknak, hogy a szegénységet ne fosztogassák.

A hajdúk közé állott jobbágyok adassanak ki.

A dézmát a fejedelem ez évre is elengedte.

Eltilták, hogy missilissel valaki jószágot foglalhasson akár Erdélyben, akár a részekben.

A postákat eltilták a zsarolástól.

A gyűlés tanácskozásait ápril 30-án fejezte be.¹⁾

Ez alatt Báthory ápril 28-án kiállította az ünnepélyes példányt, melylyel a második kassai egyezkedést megerősíti.²⁾ Egyszersmind kinevezte a követeket is: Vesselényi Istvánt és Fráter Istvánt.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XXIX.

²⁾ Meg van Bécsben a kamarai ltárban. Vége így hangzik: »In quorum (t. i. a pontoknak) majus testimonium et documentum regni Hungariae in illaque existentibus universis Statibus et Ordinibus damus hasce litteras nostras sigillo nostro impendenti et manus subscriptione munitas. Datum in civitate nostra Cibiniensi die vigesima octava mensis Aprilis, anno dni 1611. (Siebenb. Acten.)

Báthory a hadfölkelést Moldva ellen rendelte el,¹⁾ de arra nem sokára más rendeltetés várt.

Sorbán Radul Mátyástól visszatérve, hadakat toborzott, megtámadta Michnét s a mily könnyen elveszté országát, egy szerencsés csatával épen oly könnyen visszafoglalta. De itt nem állott meg: boszút is akart állani elűzetéseért s elhatározta megtámadni Báthoryt. E célból Weiss Mihálylyal tette magát összeköttetésbe, ki attól tartott, hogy Brassó is Szeben sorsára jut s hogy azt megelőzze, hajlandó volt Radulnak segédkezet nyújtani. Rávette a brassai tanácsot, hogy ez őt két tanácsossal Havasalföldébe küldje — kik aztán meg is kötötték Radullal a szerződést s az Erdélybe nyomulandó sereg számára kalauzokat hagytak hátra. A készülődés ez alatt Magyarországon is folyt Mátyás tudtával és beleegyezésével, mi alatt a hajduk ismét mozogni, gyülekezni és rabolni kezdetek.²⁾

Báthory, ha bírt is tudomással az ellene irányzott mozgalmakról, de nem hagyott fel Moldva megtámadására vonatkozó terveivel. Június elején Literati Mártont a portára küldé, hogy ott Rádul visszatérte ellen panaszt emeljen, Konstantin letevését sürgesse s a velök egyetértő lengyelek ellen hadjáratot sürgessen. Az alatt pedig hadait folytonosan gyűjté s midőn a sereg meglehetősen együtt volt — miután az előcsapatot még májusban elindítá — Nagy András vezérlete alatt a hajdúságot, mintegy hétezer embert, a Barcaságra küldé. De a brassaiak nem ereszték be városukba a hajdukat, sőt miután az eperjesi részgyűlésen a felső-magyarországiak a féktelenkedő hajduk megfenyítését elhatározták, ezek nyomon visszaindultak.³⁾ Nagy András, ki a brassaiaktól ajándékokat is

¹⁾ Gaal L. Erdélyi Diéták Nyomdokai szerint 1611. májusban lett volna országgyűlés, melynek napját Mike S. május 11-re teszi, s mely Vajda szerint (306. l.) Megyesen tartatott volna: mindegyik megegyezik abban, hogy a szász papok dézmáját vette el ezen Báthory. Maga Báthory a szász papok dézmájának elvételét Kolosvár, okt. 10-iki orsz. gyűlésre teszi. (L. Teutsch Zehentrecht. 192. l.)

²⁾ A hajdú készülődésekről s féktelenkedésekről érdekes levelek vannak közölve »Okmánytár az 1611-ik év történetéhez« című közleményben. Tört. Lapok I. évf. 45 s következő számokban.

³⁾ Tört. Lapok I. k. 217. l.

nyert, csapatával Udvarhely és Marosszéken át vette útját s jún. 23-án Kolosváron ment át.

Báthory a derék sereggel ebben az időben indult el. Nagy András visszatéréséről Fogarasföldjén értesült. Híjában küldött követséget utána, őt visszatérésre birandó: Nagy tovább folytatta útját. Báthory jún. 19-én érkezett meg Brassó alá — de a városba nem ereszték be. Ez alatt kémei is hírül hozták, hogy Sorbán készül beütni Erdélybe s Rukarnál táboroz.

Többé Báthory nem gondolhatott Moldva elfoglalására. Főhadiszállását Prázsmárra tette át ¹⁾ s a töröcsvári és tömösi szorosok megvédésére csapatokat küldött.

De Radul nem erre jött. Zanogánál, feljúl a tömösi szoroson egészen járatlan utakon rontott be s már júl. 7-én erdélyi földön hált. Másnap már csatája volt Báthory előcsapataival s ezeket megvervén, egyenest Brassó alá ment, hol a bolonyai határban helyezék el őket.

E hírre Báthory is megfordult Brassó alá, de júl. 9-én egy véres csatában megveretett. Imreffy sok más főúrral a csatatéren maradt s Báthory is, lova leszuratván, fejér forgóját, mely árulója lehetett volna, ellökte s csak úgy menekülhetett. Kőhalomban Weyrauch királybirónál kipihente magát, Szebenbe ment, hol a védelmére szükséges intézkedéseket megtette. Első gondja volt új fölkelést hirdetni Gyula-Fejérvárra, fényes fizetést s jutalmat ígérve azoknak, kik e szükségében nem hagyják el. Aztán mindenfelé követeket küldött, sürgetni a segílyt: a temesvári, budai, egri basákhhoz s a tatár khánhoz.

Radul nem nyomult utána. Júl. 15-én a höltevényi mezőn ütött táborn. El volt határozva itt várni be a lengyel és moldvai hadakat, — miután saját országából, melyet ezalatt Michne Rádul török hadakkal visszafoglalt, többé nem számíthatott segítségre. De azonkívül másra is várt: a magyarországi hadak beütésére Erdélybe, melyet ezek tavasz óta késztének elő.

¹⁾ Követeihez Bécsbe innen, jún. 30-án irt levelét kiadta Szabó K. Történelmi Tár 1800. évf. 239. l.

XIV.

Báthory követei, Vesselényi és Fráter a nyáron alkudoztak Mátyással, s míg ezeket Prágában szóval tartották, az alatt a nádor, Forgács, Dóczy Felső-Magyarországon előkészítették a hadjáratot. Végre, miután megnyerték a hajdukat, s a szomszédos főurak legnagyobb részét, a fővezérré kinevezett Forgács Zsigmond jún. 29-én elhagyta Kassát s táborba szállott. Az első akadályra útjában Váradnál talált, melyet kapitánya Rhédey Ferencz nem adott fel neki, sőt az ostromára küldött csapatot is szétverte.

Ily módon lehetlenné volt téve, hogy Várad felé törjön Erdélybe. Ez okból Mármarosmegyén át vette útját, mely eleinte hasonlólag Báthoryhoz hajlott, azon reményben, hogy Nagy-Bányát, Kővárt, Szamos-Ujvárt meghódolásra bírhatja.¹⁾ A siker nevezetes biztosítékának tekinthette Forgács, hogy Nagy András júl. 6-án tizezer emberrel mellé állott.

S csakugyan eleinte gyorsan haladtak: a merre csak fegyverőket vitték, mindenütt meghódolókra találtak. Az előhad Senyey Pongrácz és Rákóczy Lajos alatt júl. 19-én Kolosvár alatt állott, két nappal utóbb Forgács is megérkezett s júl. 25-re már kész volt a kiegyezés a várossal. Forgács most Fejérvár alá ment, melyet őrség nélkül talált. Onnan Szászsebes alá szállott, azt aug. 4-én meghódolásra szólította fel²⁾ s útját Szerdahelynek vette.

Még Fejérvárról küldött egy csapatot Déva ellen, melybe Bethlen Gábor volt bezárkózva, s melyet ez ostromolni kezdett. Forgács azonban félbehagyta az ostromot s alkudozást kezdett Bethlennel, ki hozzá ment szerdahelyi táborába. Bizonyos feltételes kiegyezés jött is létre,³⁾ de Bethlen végleges

¹⁾ Történeti Lapok I. évf. 727. l.

²⁾ L. Törv. és Okiratok XXX.

³⁾ Thurzó György, Kassa, aug. 16-ról ~~nádorhoz~~ írott levelében erről következőleg ír: »Gabriel Betthlem optimum fulcrum Bathorei ad praetactum d. comitem Forgach confugiens, fidem illi confestim adhibuit, confiniaque Jeneő et Lippa illi concedidit, quae etsi concedidit, metuendum tamen est ne confinia illa vel Turcis tradat vel Bathoreum

átállása épen nem következett be, s a táborból visszatért Dévára.

Forgács pedig összes hadaival Szeben ostromára sietett. Tudta, hogy ha e várost megveheti, urává lesz Erdélynek, s egész erejét arra akarta fordítani. Épen ezért oda rendelte Radult is összes erejével, ki csakugyan Kendyvel együtt meg is érkezett.¹⁾ Azonban nem voltak ostromágyuik, faltörő kosauk. Báthory nem kis erővel volt a városban s vitézül védelmezte azt. Azonkívül Nagy Andrást, bűnbocsánat és gazdag jutalom ígérésével megnyerte, ez beszökött hozzá a várba,²⁾ honnan pénzzel ellátva visszaindult Magyarországra, hogy a hajdukat ismét Báthory pártjára vigye át. Ott csakugyan oly sikerrel működött, hogy aug. 18-ika körül a magyarországi hadak felett Diószeg mellett diadalt aratott, s ujon toborzott sereggel visszaindult Erdélybe s aug. 31-én Kolosvárt Báthorynak visszafoglalta.

Forgácsra és terveire ez újabb csapás volt. Hijában egyesült ő Kendyvel és Radullal, Szeben ostroma nem haladt előre. Hijában volt minden törekvése, hogy az erdélyieket átállásra bírja, ezek nem hallgattak szavára s a Medgyesre aug. 25-re

---

in illa recipiat, quippe qui antea ad Turcas confugerat et horrendam strictissimamque fidem et obligationem violare non fuit veritus, unde vereor ne Andream Nagy sequatur et maiores malum emergat.« (Bécsben a titkos ltárban Hung.)

¹⁾ Cesare Gallo, Szathmár, szept. 13-ról írja Bécsbe a titkos tanácsnak: »Ex Trannia habemus vires nostras cum Raduli et Kendy esse coniunctas, quarum copiarum numerus ad sedecim circiter millia ascendit, qui omnes robustissimi sunt milites. Itaque nec Nagy Andras, nec Bathoreus nostris ut noceat timendum est, qui Nagy Andras ad 7000 habet, quorum etiam magna pars rustica est. Additur Bathoreum ad petitionem Andreae Nagy reliquisse Cibinium et illi se in campis coniunxisse cives Cibinio expulisse et 500 ex haydonibus praesidiarios illuc reliquisse . . . . . si Nagy Andras in Tranniam se non contulisset, Deus novit quid ad hoc usque tempus actum fuisset versus Cassoviam. (Ered. a bécsi áll. lt. Hung.)

²⁾ A nádor, Kassa, aug. 16-án írt levelében már említést tesz e beszökésről, hozzátevén, hogy neki eleitől fogva nem tetszett, hogy vele Forgács oly enyhén bánt. (A titk. ltárban.) Aug. 19-ről már írja, hogy kifordult Magyarországra s épen ezért Kassára aug. 29-re gyűlést hirdet. Tört. Lapok I. évf. 741. l.

hirdetett gyűlésre a rendek nem mentek el.¹⁾ Hijában próbált alkudni is Báthoryval, Erdélyért Oppelnt ígervén neki, azt viszont ez nem fogadta el.

Ellenkezőleg már oka sem volt alkudozásra: dolgai határozottan jobb fordulatot vettek. Követe Fráter István, kit aug. 21-én a király már nem Báthory, hanem a rendek követének ismert el,²⁾ folytonosan hírekkel tartá Bécsből az erdélyi urakat s megnyugtatta őket, hogy Mátyás nem lesz képes megsegíteni Forgácsot,³⁾ s ezek ki is tartottak mellette, sőt a kik előbb Forgácscsal alkudoztak vagy neki esküdtek meg, mint Szilvásy, Cserényi Farkas, Huszár István, Bogáthy András, Bethlen Gábor, visszatértek hűségére.⁴⁾ Egymás után megérkeztek a segéd-csapatok is: Nagy András a hajdusággal, Omer bosnyák basa török-tatár hadakkal s Bethlen Gábor a temesvári pasával.

Forgács megérkezésüket be sem várva, megindult hadaival Megyes felé. Szeptember 17-én Báthory, miután megelőző nap a törököket s Nagy Andrást megvendégelte, éjjélkor utánok indult.⁵⁾ De nem érhetette utól: Forgács és Radul a törösvári szoroson át elhagyták Erdélyt (szept. 16.) Omer egy csapata még is utól érte s a sereg hátuljában nem kevés kárt tett. Forgács és serege a moldvai havasokon sokat szenvedtek éhség és fáradság miatt, mígnem az előbbi két hónapi bolyongás után nov. 19-én ért haza.

¹⁾ Bánfy Péter naplója (Fundgruben III. 255. l.) Mikó 210. l. »látván, hogy az ország statusi közül senki sem jön el Forgács hivataljára, ki gyűlést hirdet vala Megyesre az országnak.«

²⁾ Fráternek adott resolutio. Tört. Tár 1880. 330. l.

³⁾ Gallo levele, a titkos tanáchoz, Szathmár, szept. 26-ról olvasuk: »Ille Frater Istvan (kit más levélben bestia-nak nevez) qui Viennae est, est in caussa multorum, malorum, quia ipse scripsit civitatibus et magnatibus multis, quod D. meus clementissimus nullum auxilium sit daturus D. spect. et magn. Forgachio, quia nec potest, cum habeat illos labores, nec etiam velit se implicare; sic facilius defecerunt a Forgachio, propter ipsius Fratris Stephani litteras. (Ered. a titk. ltárban. Hung.)

⁴⁾ Gallo idézett levele, Szathmár szept. 22-ről, a titkos tanáchoz. Ugy tudta, hogy Báthoryval csak 800—1000 török-tatár van.

⁵⁾ Gallo idézett levele. Szept. 22-ről írja »mult szombaton« s ez szept. 17-én volt.

Báthory pedig az öreg Omert gazdag ajándékokkal ki-
beszélve az országból s a Barcaságot és Brassó külvárosát
feldulván, visszatért Szebenbe, Brassó ostromlását a közel levő
székelyekre s fogarasi oláhokra bízván. Nemsokára Nagy And-
rás is haza indult, fogva vivén magával Sennyey Miklóst, kinek
Adonyban egy lakoma után fejét vétette.

Hazaérkezvén Báthory Szebenbe, legelőbb is az ellenség-
gel tartó szászok megbüntetésére gondolt. Szebennel 100 ezer
forintot s a többi városokkal is tekintélyes összegeket fizette-
tett. Azután okt. 10-ére összehívta a rendeket egyetemes or-
szággyűlésre. Okt. 1-én Besztercze és Kőhalomszék kivételével
az összes többi szász föld három dézma quartáját lefoglalta a
fiscus számára. ¹⁾ »Ha — mondá — a fejedelem megérhette
ezelőtt a quartával, pap uram annál inkább megérheti.« S a
mint az országgyűlés összeült, ez okmányt elfogadtatta. ²⁾

Ez országgyűlés feladata volt megszavazni a további föl-
kelést s annak költségeit.

S csakugyan mind kettőt megszavazták, hogy ez expedi-
tíóval az örökös békét megszerezhesse.

Minden kapura tíz-tíz forintot vetettek ki. Nevezetes vál-
toztatás volt az eddigi gyakorlaton, mely a szászok különállá-
sát egy tollvonással megváltoztatta, az, hogy a szászokra is
nem egy összegben, hanem portánként vetették ki az adót --
hasonlag tíz forintban.

A hadfölkelést nov. 2-ára határozták: s ennek költsé-
geire portánként két összegben fizetendő 6 frtot határoztak:
hasonlag a szász portákra is.

Elrendelék, hogy a hajdúk közé állott jobbágyok adas-
sanak ki. Elrendelék, hogy a nemesek s a szolgák, kik helyet-
test tartoznak állítani, ne szolgáljanak a hajdúk közt.

A vármegyék hadai a kártételtől tartózkodjanak.

A rablott jószágokat elvehetik azoktól, kiknél megta-
lálják.

¹⁾ Lásd az Okíratot, Deutsch: Das Zehntrecht der evang. Landes-
kirche in Siebenbürgen, Schässburg 1858. 190. l.

²⁾ L. az 1612. nov. 28-iki okíratot. U. o. 192. l.

A gyűlés még az nap eloszlott.¹⁾

Portai követté, ki ott a diadalról jelentést tegyen, a fejedelem Giczý Andrást jelölte ki.

XV.

Az erdélyi zavarokkal kapcsolatban, mint rendesen, most is tartottak Magyarországon a hajdú-zavargások. Tokajnál, Ladánynál, Kállónál változó szerencsével folytak a csatározások,²⁾ s midőn Báthory okt. 22-én elindula a részekbe, már mindkét fél megunt a véres és eredménytelen összezapásokat, s ország-pusztító rablásokat. Ehez járult, hogy Thurzó Bécsből hasztalan sürgetett segílyt: s így egy hadjárat esetére látta, hogy ismét csak önerejére támaszkodhatik. Mind a mellett Báthory kijövetelének hírére s ugyan akkor, midőn Báthory elindult, ő is táborba szállott.³⁾

Azonban a hadak most inkább csak a hajdúk fékezésére szolgáltak s nov. 20-án megkezdették az alkudozásokat. Az értekezlet székhelyéül Tokaj tűzetett ki. Báthory követei Kamuthy Farkas, Erdélyi István, Kemény Boldizsár és Cserényi Farkas voltak. Más felől a nádor s vele egy csomó főúr Szécsy, Forgács, Homonnai s a felső-magyarországi megyék követei voltak jelen.

Hosszas tárgyalások után a megállapodásokat végre hét pontban foglalták össze:

1. Báthory küldjön azonnal követeket Bécsbe, s küldjön a legközelebbi országgyűlésre is.
2. Adja ki Báthory a jobbágyok közül azonnal a hajdukat.
3. Az ellenségeskedéseket a fejedelem azonnal szüntesse be, s a mult és folyó évben elfoglalt jószágokat adassa vissza.
4. Az ingó marhák adassanak mindkét részről vissza, Magyarországon a generalis s végbeli kapitányok, Erdélyben az ecsedi s váradi kapitányok által.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXI.

²⁾ Bécsben a titk. ltárban érdekes jelentések vannak e mozgalmakról. Ezenkívül a Tört. Lapok I. köt. is vannak erre vonatkozó levelek.

³⁾ Tört. Lapok I. 774. l.

5. Azon hajdukat, kik ártatlanokat öltek meg, büntessék meg mindkét részről a törvény folyása szerint.

6. Mindkét fél állítson ki hitlevelet.

7. Mindkét fél azonnal tegye le a fegyvert.

A közös megállapodás szerint létrejött pontokat Bornemisza Miklós és Desewffy János által elküldték Váradra a fejedelemhez, ki azt a vele levő főurakkal decz. 21-én elfogadta, kötelezvéen magát, hogy a király ellen soha semmit nem indít, ellene s a szövetséges országok ellen senkivel, még törökkel, tatárral sem szövetkezik; az esküt pedig a vele levő rendekkel letétette.¹⁾ S az általa aláírt okiratot azonnal elküldé Tokajba, hol azt decz. 27-én viszont Thurzó s a vele levő rendek fogadták el, oly megjegyzéssel azonban, hogy a pontok ereje csak addig tart, míg azt ők megtartják. Azontúl a fejedelem kötelező iratának nem lesz érvénye.²⁾

XVI.

A kiegyezési pontok daczára a hajduk leszállítása³⁾ s az elfoglalt jószágok visszaadása nehezen ment. Nemcsak Mátyástól sürgettek segílyt a megyék, hanem Báthoryhoz is fordultak, ki, úgy látszik, hogy mindaddig, míg a felső-magyarországiak nem teljesítik kötelezettségeiket, határozottan maga sem akart fellépni,⁴⁾ mig nem végre a felső-magyarországi megyék

¹⁾ Lásd Törvények és Okiratok XXXII. a) b)

²⁾ L. Törv. és Okir. XXXII. c)

³⁾ Bécsben a titkos levéltárban egy halmaz erre vonatkozó levél van. Szatmár megye decz. 23-ról panaszodik Forgácsnak, hogy a hajduknak eszük ágában sincs kimenni, ellenkezőleg ott akarnak telelni. Forgácsnak e tárgyban még írtak Lónyay 1612. jan. 11-ről, Dóczy jan. 7. 10. 11-ről s Ugocsa Dóczynak jan. 7-ről: Ugyan e napról Mátyásnak is írt Dóczy: a fegyverszünetben nincs köszönet, a hajduk most is úgy pusztitnak, mint előbb. Ajánlja, hogy Szathmárt erősítsék, külgyenek ágyut és port. Jan. 10-ről Szathmár megye kér segílyt a királytól, miután a fegyverszünet nem tartatik meg. Dóczy és Ugocsamegye jan. 12-ről hasonlólag írnak.

⁴⁾ Báthory, Ecsed 1612. jan. 13. Szathmár, Szabolcs, Ugocsa és Beregmegyéknek hosszan fejtegeti, hogy sergeit miért nem vonhatja ki. Tanácsolja, hogy vonják kérdőre Nagy Andrást, hogy miért nem vonta

febr. 3-án gyűlést tartottak s e tárgyban követeket küldtek hozzá, Rédeyhez, Nagy Andráshoz. ¹⁾

Báthoryt azonban e könnyen eligazítható nehézségeken kívül más ügy vette igénybe. A tokaji kiegyezésben kikötött követeket felküldötte Mátyáshoz ²⁾ s Bethlen kíséretében Ecsedre ment. ³⁾ Dolgairól különös hírek keringettek, a törökök beütéséről Erdélybe, ⁴⁾ mely természetesen nem volt való. A való az volt a dologban, hogy a brassaiak meghódolása sehogyan sem ment. ⁵⁾ Báthory a szükséges intézkedések megtételére jan. 25-én visszaindult Kolosvárra, hova febr. 3-ra országgyűlést hirdetett. ⁶⁾ A magyarországiak aggodalommal

ki az induciák értelmében sergeit. Perényi mármarosai ispánjának u. a. napról s jan. 24-ről parancsol, hogy Vittay Mihály jószágait adja vissza: különben jószágára küld s azt dultja fel. Jan. 20-ről Dóczynek ír. (Titkos ltár.)

¹⁾ Dóczy levele Mátyáshoz febr. 5-ről. »Illud conclusum est, ut per nuncios requireremus ac commoneremus Bathoreum, ut se transactioni accommodet, et bona prioribus possessoribus restituat et si quid iuris habet, ne violenter sed iure ordinario procedat.«

²⁾ Thurzó, Bittse, jan. 23-ről írja Mátyásnak, hogy Báthory a multkori egyezés értelmében követeket küldött hozzá a fejedelem levelével együtt, kiket ő flgéhez küld. (Titkos ltár.)

³⁾ Bethlen G. jan. 21-ről Ecsedről ír Perényinek, a tőle visszaadatni kívánt jószágokról. E levele! Perényi jan. 23-ről Dóczynek küldé, irván, hogy híjában az erdélyiek után járnunk. Érdekes, a mit a Prépostváry-ügyről febr. 4-ről Forgácsnak ír Dóczy: »Praepostvárit hallom, hogy Tornát praetendálja, megérdemli, hogy neki adják. Báthory Ecsedben esszeveszett vele, csaknem torkon verték, de bizonyos dolog, hogy kitaszították az ajtón. Az felesége miatt volt a controversia. Asszonyomnak ő kegyelmének szolgálatomat ajánlom, bezzek ha ő kegyelme most valami czitromos liktariumot és czukkerrakatot küldene, megszolgálám ő kegyelmének.« (Mindhárom a titkos levéltárban.)

⁴⁾ Dóczy jan. 7-iki levelében tudni akarja, hogy ő ezért útközből visszatért Váradra.

⁵⁾ Forgács jan. 15-ről írja Mátyásnak, hogy a szászok elpártoltak s Báthory e miatt siet Erdélybe. (A titkos levéltárban)

⁶⁾ Dóczy írja Mátyásnak, Szathunár jan. 24-ről: »Heri Bathoreus ex Ecsed in Tranniam reversus est, comitia celebraturus est Claudiopoli die tertia Februarii: quo mittam hominem et perscribam Vestrae Mti quae ibi tractabuntur. Multorum vox est in iis comitiis plerosque qui fidelitati Vrae Mti sese cum ibi essemus, addixerant et modo capite plecten. Us esse.« Hasznolt ír egy másik jan. 27-én kelt levelében is Mátyásnak: »In

néztek e gyűlés elé, melyről rémes dolgokat akartak tudni: ő felségének a hívei s ezek közt a catholikusok és nem catholicusok fővételrel fognak büntettetni.¹⁾

Mind ebből természetesen mi sem következett be. A gyűlés Kolosvártt febr. 5-én megtartott, s a jóslatokkal épen ellenkezőleg, Szilvásy Boldizsár szabadon bocsáttatott. A gyűlés tárgya az volt, hogy a magyarországi országgyűlésre követeket választottak, a még mindig lázongó Brassó megtámadására hadfölkelést s a had folytatására szükséges pénzt szavaztak meg.²⁾

Mert a háború Brassóval ősz óta szakadatlanúl folyt. Bár Földvár, Botfalú, Hermány Prázmár hűséget esküdtek is a fejedelemnek s így Barcaság egy jelentékeny része ennek kezébe esett, Brassó még tovább is tartá magát: a szász ügynek, mondhatni, utolsó védbástyája volt. 1612. elején a küzdés még mérgeesebben megújult: eleinte a háromszéki székelyek s utóbb hajdúk is pusztították Brassó külvárosait.

Trannia Corona constanter manet in fide Vrae M^{ti}s. In comitiis a Bathoreo tertia Febr. Claudiopoli celebrandis, qui fidelitati reg. M. V. in Trannia adhaeserunt, eo quod reg. M^{ti} Vrae adhaesissent, tam catholici quam non catholici, plectendi capite feruntur. (Ered. a titkos ltárban.)

¹⁾ Dóczy, Szathmár febr. 1. Mátyásnak: »quo tempore princeps Bathory Echadino iter cepit, perendie tandem Claudiopolim pervenit ubi certissime coedat M^{tas} Vra desudat omnimode saltem in eo, ut omnes fidelitati M^{ti}s Vrae deditos interimat ac iugulet, tractaturus in comitiis etiam de substituendo fratre in locum eius, ut scilicet, si ipse excedere contingit e vivis, fratrem suum carnalem Andream Batthory in principatum succedere commendet, ac per regnicolas stutus et ordines assecurare faciat.« (Ered. a titkos ltárban.)

²⁾ Dóczy, Mátyásnak. Szathmár febr. 11-ről: Legatus comitatus Zattmariensis ex Trannicis heri rediit; refert quod in conventu illorum nihil aliud quam ut legatus ad comitia ungarica expediatur fuerit tractatum. Egy más névtelen írja: »Az fejedelem Kolosvárat vígan lakik, kinek vége csak semmi volt. Holnap vagy holnapután Szebenbe megyen, ő bizon vígan lakik, senkitől nem fél. Kivált okon semmit nem ad ez uram az helyes hírre. Mindkettő eredetije Bécsben a titkos ltárban. Egy még korábbi febr. 8-iki levélben, melyet Dóczy írt Mátyásnak, olvassuk: »Heri ex homine qui ex partibus Trauniae venit intellexi, Bathoreum in Trannia militem conscribere sed in quem finem necdum investigare potui.« (Ugyanott.)

A kolosvári gyűlés bevégeződése után Báthory febr. 8-án Szebenbe ment a további intézkedések megtételére. Febr. 17-én kiadta a hadfelhívási parancsot, s a mint a téli idő engedett, maga is elindult. Utközben Fogarasból¹⁾ felhívást küldött a még meg nem hódolt barczasági helységekbe, hogy követek által hódoljanak meg: s miután e parancsnak csakugyan több helység engedelmeskedett, márcz. 23-án Feketehalom alá érkezett, mely márcz. 25-én feladta magát, fel nemsokára a vidombákiak s keresztyénfalviak is, kik befogadták a fejedelem őrségét. Meghódolt Rozsnyó is, melyet hadai több napon át ostromoltak s nyomban utána ápril 3-án Törösvár is, mely által a brassaiaknak Oláhországgal való közlekedése ketté lett vágva. Azonban az újabban elpártolt Hermányt nem vehette vissza s erős veszteségek után elvonult Földvár alá, honnan Mocsonyi Györgyöt és Török Istvánt hagyván hátra, a nem több mint két hétig tartó hadjárat után — mialatt hét erődöt foglalt el — visszatért Szebenbe.

XVII.

E hadjárat miatt a szokásos szent-györgynapi országgyűlés némi halasztást szenvedett. Magok a brassaiak, midőn Báthory békével kínálta meg őket, azt felelték, hogy ő nékiek követek vannak a portán, a hatalmas császárnak is van embere nálok: ha követek Szent-György napig vissza nem jőnek, ők »nem tesznek válogatást a fejedelemben.« De Szent-György nap elmúlt, ők biztatást kaptak s a fejedelem is el volt tökéelve a törvény legnagyobb szigorát alkalmazni ellenök.²⁾

¹⁾ Báthory, Fogaras, márcz. 19-ről írja Dóczynak a jószágok restituálása ügyében, hogy mihelyt a confoederatio köztök bevégezett ténynyé lesz, azonnal restituálja a jószágokat.

²⁾ Thurzó Gy. máj. 4. Bittséről írja Mátyásnak, hogy ő ajánlotta a fejedelemnek, hogy a lázadók ellen ne lépjen fel szigorral, inkább szép szerével igyekezzék megnyerni őket, nehogy az országot elkeserítse. De siker nélkül s Dóczy három nappal utóbb Szathmár, máj. 7-ről írja Mátyásnak: »Referunt praeterea servitores mei principem Bathori in castello Radnot commorasse, unde subsequente hebdomada ad comitias Cibinii celebrandas conari, communemque inquisitionem super eos, quos illu-

Május 15-ére e czélból Szebenbe országgyűlést hirdetett. A fejedelmi előterjesztésekben felhívta a rendeket, hogy a törvény egész szigorát alkalmazzák a lázadók ellen. De épen azért, mert a lázadás nagy dimenziót vett, s a nemességből sokan beszorultak Brassóba, oly tömeges lett volna a büntetés, hogy magok a rendek is megrettentek. Elhatározták, hogy közbe vetik magokat Báthorynál, s egy hosszú és kimerítő felterjesztést készítettek, melyben kérték a fejedelmet, tüzzön ki megtérésükre záros határidőt.

De a fejedelem, daczára, hogy a nádortól is volt figyelemztetése, csak nehezen volt engedékenységre bírható; ¹⁾ végre beleegyezett annyiban, hogy azok a bűnösök, kik benn vannak az országban, bocsánatot nyernek, az eladományozott jószágok azonban nem adatnak vissza. Brassónak a megtérésre záros határidőül pünkösöd tüzetik ki. A rendek annyival nem voltak megelégedve: ők szélesebb alapú amnestiát akartak volna. A fejedelem nem engedett s végre is ők voltak kénytelenek meghajolni a fejedelmi akarat előtt. ²⁾ Törvényt hoztak a lázadók ellen, s hosszú sorozatban 43 embert proscibáltak, oly hozzáadással, hogy a következő fejedelemválasztásnál is ebből származó adományai s kiváltságai érvényben tartására megesküsznek. De még megalázóbb volt rájuk nézve, hogy azért a csekély amnestiáért is, melyet e szigor fejében nyertek, hálafeliratot voltak kénytelenek hozzá intézni.

Bevégezvén e nyomasztó ügyet, hozzáfogtak törvények alkotásához.

Megujíták a szökött jobbágyok kiadására vonatkozó tör-

---

strissinus ac magnificus harum partium generalis ad fidelitatem, M^{ti}s V^{rae} fide mediante astrinxerat, instituisset, citationeque prohibita, eos in comitiis istis iudicio aggravari velle.« (Másolat a titk. ltárban)

¹⁾ Thurzó jelenti a királynak jún. 13-ról, hogy: »Der Baturi hat zue Hermanstatt einen conventum gehalten, in welchem die stendt die amnisdiam deren, so von ihme Baturi abgewiesen, starkh begert. Darauf er Palatinus allssbalten auch zue dem Baturi geschickt vnd anbringen lassen, dass nit weniger auch die Sachsen in der amnisdia bedacht, vnd wie hievör in Siebenbürgen friedtlich vnd vnperurbirt bleiben mögten.« (A titk. levéltárban.)

²⁾ L. Törv. és Okiratok. XXXV.

vényeket, s elrendelék, hogy a gonosztevők országosan kergetessenek.

Felhívták a fejedelmet, hogy tűzzön ki törvénykezési határidőket.

Elrendelék, hogy ne engedjék Moldvába kibújdosni a szegénységet, hanem a kimenni akarókat a határszélen »marhástúl feleségestül« tartóztassák le.

A kapú-szám összeírása revideáltassék.

A fehérvári káptalan állittassék helyre.

A bitorlók kezén levő jószágok vétessenek vissza, s adasanak át az elbujdosottak utódainak.

A reformáltakat megerősítették a kolosvári óvári templom birtokában.

A fejedelmi posták zsarolásainak vessen véget a fejedelem.

Eltilták a baromkivitelt az országból.

Várad, Lippa és Jenő helyeztessenek jó karba s az örökségnek adassék meg zsoldja.

A nemesség háza szükségére kapjon sót.

A háromszéki lófőket a fejedelem kivette a törvényes teherviselés alól: az erre vonatkozó fejedelmi adományt eltörölték.

Megszavazták az adót: portánként 10 frtot.

Megköszönték, hogy a fejedelem elengedte az árendát.

Szükség esetére elrendelék a hadfölkelést.

A gyűlés máj. 25-én oszlott el: s e törvényeket — melyeket eddig hiteles másolatban közöltek a törvényhatóságokkal, nyomtatásban is kiadták. Ezek voltak az első nyomtatott articulusok.¹⁾

XVIII.

Az amnestia, mit az országgyűlés a brassaiaknak adott, különben sem volt teljes, de ezek a portától megsegíttetésökről oly csábító hireket vettek, hogy megbékülésre épen nem gondoltak. Az ő ügyöket Giczy vitte a portán — ki mint a fejedelem követe indult el, de Konstantinápolyba mint ennek

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XXXIV.

ellensége érkezett.¹⁾ Brassón menve át, az ide beszorult urakkal szövetkezett, tőlök vett felhatalmazást s utasítást, hogy a portán, mint az ország ügynöke lépjen fel s Báthory elmozdítását kérje. S midőn a portára megérkezett, itt kész szövetségre talált Starzerben Mátyás portai követsége egyik tagjában, ki utasításokat adott neki, hogy a basák közül kit hogyan nyerjen meg? Giczy ezek alapján a lázadó urak nevében és saját érdekében osztotta szét a Báthorytól küldött ajándékokat. A renegat és egykori praetendensnek Márkházi Pálnak fiát, Memhet agát is bevonták a szövetségbe,²⁾ s oda vitték a dolgot, hogy Giczy ügyét május havában a diván komolyan kezlette tárgyalni.

A tárgyalások alapja egy hosszú memorandum volt, melyet a Brassóban bezárkózott urak Erdélyország rendei nevében készítettek, s egy megbízó levél, melyet Giczy számára állítottak ki. Az egész egy hosszú vádirat volt Báthory ellen, melyben 17 pontban sorolták fel ennek a porta ellen elkövetett bűneit, zsarnokságát az erdélyiek ellen, Szeben elfoglalását, Brassó fenyegetését. Végül kérték a divánt, hogy mondja ki Báthory letételét, engedjen az országnak új fejedelem választást, ezért Jenő, Lippa átadására kötelezték magokat, valamint arra is, hogy a porta minden többi feltételeit el fogják fogadni.³⁾ A fő vád, mivel Giczy a basáknál fellépett, az volt, hogy Báthory szövetkezett Mátyással a török ellen; más oldalról megint a magyar és lengyel királyok pártfogásával dicsekedett.⁴⁾

A szebeni notázások napján (máj. 15.) a diván megkezdte tárgyalásait, s az ajánlatokat elfogadhatóknak találta. Kimondta: megengedik, hogy Erdély magának új fejedelmül

¹⁾ Dóczy már febr. 16-ról írja Mátyásnak, hogy Báthory Giczyt küldte a portára, ki mikor Belgrádba érkezett, innen küldött egy embert — Szilvásy — Báthoryhoz s ő ettől tudta meg, hogy Báthory már elvesztette a porta kegyét s ez hadat akar ellene indítani. (Eredetije a titkos levéltárban.)

²⁾ L. Törvények és Okiratok XXXIII.

³⁾ Kiadta Szilágyi S. Rozsnyay Dávid, munkáiban.

⁴⁾ Senyei levele Sarmasági Zsigmondhoz, jún. 25-ről, a titkos Irtárban; a Mátyással való szövetkezés világosan van említve. V. ö. Törv. és Irom. XXXVI.

megválaszthassa Giczyt, ki be fog a szultánnak mutattatni, testvérét a portán hagyja zálogúl, a kérdéses várakat átadja; Halul bey defterit újra életbelépteti, s a 15 ezer aranyra emelt adót beszolgáltatja, bármikor is a szultán parancsára 15,000 emberrel táborához csatlakozik, a török szökevényeket kiadatja, az oláh vajdától nem szed adót.

Bármennyire újak, terhelők, szokatlanok voltak is e pontok s bár azok életbe léptetése Erdélyt a vajdaságokkal egy rangba helyezte volna, Giczy még az nap elfogadta s kiállítá a portától kívánt kötelezvényt, világos, félre nem érthető szavakkal írva, minden pontot külön felsorolva s csak egyet kötve ki, hogy ha a pontok teljesítve lesznek, testvérét Pétert tisztességgel visszabocsássák. S csakugyan ez alapon meg is kapta a fermánt, egy kis csapatka rendeltetett mellé, mely őt bevigye s a havasalföldi vajda támogatására utasított. ¹⁾

Igy állottak a dolgok, melyekről Báthory tudomással sem bírt, mert ügynökének Körösinek leveleit elfogta Giczy, ki ezenkívül még saját követtársait: Bornemisza Gergelyt és Havasely Pétert meg is ölette, ²⁾ ne hogy ezek Báthoryt értesíthessék; — midőn a brassaiaknak adott határidő eltelt s az országos követség, köztük Erdélyi, Weyrauch és Frank György a beszercei bíró, a szokásos tüzök kicserélése után jún. 7-én megérkeztek Brassóba.

A meghódolás kérdésének eldöntésére népgyűlést hirdettek a város monumentalis templomába: de a török segélyben bizó nép mitsem akart hallani az amnestia elfogadásáról. A követség a határidőből még hátra levő három napot a városban tölté el, s épen ezen idő alatt érkezett meg a városba Giczy futárja, a kajmakám s nagyvezér fermánjaival, az erdélyi rendekhez s a brassaiakhoz, melyekben Báthory leté-

¹⁾ Giczy árulásáról Bécsben a titkos levéltárban igen érdekes tudósítások vannak. Starzer Mihály jún. 16-ról hosszú jelentést tesz. Ugyanez napról Dóczy Szathmárról s Forgács Zs. Tavarnik, jún. 20-ról ír Miksa főhercegnek és ez utóbbi Forgácsnak, de tulzott híreket: Giczy 60,000 tatárral lépte át a Dunát, hogy Báthoryt Erdélyből elűzze stb.

²⁾ Sennyey Pongrácz levele 1612. jún. 25-ről Sarvasági Zsigmondhoz, a titkos ltárban. Egy másik követét Báthorynak, Putnoki Jánost, elfogatta.

per. 7.

telét elrendelik. E levelek láttára a követek előtt világossá lett, hogy Brassó önkénytes meghódolásáról többé szó sem lehet. Átvették a leveleket, hogy azokat Báthorynak s a rendeknek felmutassák s jún. 11-én visszatértek.

Báthory a portai ügyek komoly fordulatáról, követének Giczynek árulásáról semmit sem tudott mindaddig, míg Braszóból az ország követei haza nem érkeztek. Ő Giczyt mint portai követét várta haza s még május végén egyik szolgáját Putnoky Jánost a havasalföldi vajdához küldé,¹⁾ de Giczy, midőn ez megérkezett, azonnal elfogatta. A lázadó a vajdához is hozott parancsot a portáról, mely elrendelé, hogy Giczyt megsegtélje, s a vajda, kit Báthoryhoz hála kötött, jún. 16-ról sürgetőleg értesíté ezt a porta haragjáról kérve, hogy addig is, míg közbevetethné magát érte, vonuljon félre a hatalmas császár hada elől. Két nappal utóbb Giczy irt egy hosszú és recriminatiokkal teljes levelet. Bünei — ír — már annyira felbőszíték a portát, hogy midőn ő oda érkezett, hijában vetette érdekében közbe magát: megbuktatása már el volt határozva. »Lássa meg van-e hada, elég vendéget várhat.« Két felől ütnek rá a törökök, a rumeliai beglerbég s Mehemed basa alatt: s azt tanácsolja neki, ne várja be azokat.²⁾

Báthory szerencséje volt, hogy Giczyvel nem jöttek hadak, s a havasalföldi vajda a neki adandó segélyt minden módon késleltette. Ez által alkalmat nyílt megtenni a szükséges előkészületeket. Fejérvárra jún. 26-ára összehívta a rendeket, Tordára sürgősen hadfölkelést hirdetett,³⁾ hadakat rendelt be minden oldalról s különösen a hajduk közül,⁴⁾ s hogy

¹⁾ Radul vajda jún. 16-iki levelében.

²⁾ Mindkét levelét kiadta b. Ravánszky Béla, Tört. Tár 1879. évf. 36. s. köv. 11.

³⁾ Dóczy jún. 16-ról Szathmárról írja Miksának: a nádor követe visszatért Erdélyből, Szebenbe siet »et quod tam magnatibus quam aliis quibusvis ordinibus, commitatibus ac toti provinciae bellum severe indicens primum in territorio Thordensi castra statuit.«

⁴⁾ Tarjáni Demeter kapitánynak, Szeben jún. 22-ről meghagyja, hogy minél előbb 2000 gyalogot gyűjtsön s velők éjjel-nappal siessen. (A titkos ltárban.) Nagy András még a télen elpártolt tőle: Thurzó Mátyással Pozsony, febr. 24-ről tudatja, hogy Nagy András már semmi függésben sincs Báthorytól. (U. o.)

a Magyarországból nyerendő segély útját egyengesse, Giczý árulásáról terjedelmes tudósítást küldött Dóczynak.¹⁾

Az országgyűlés a kitűzött időben jún. 26-án Fejérvártt megtartatott. Előterjesztésében a fejedelem tüzetesen felsorolva Giczý árulását, tanácskozásra hívta fel a rendeket a követendő eljárásra nézve. Kell-e az ellene szórt vádakát a portán refutálni? kit kell oda küldeni? Nem volna-e tanácsos a magyar királyt is követséggel keresni fel? S végül tudatja, hogy a hadfölkelést elrendelte.²⁾

E proposíciók valódi értelme elszakadás volt a portától. A fejedelmi tanács Bethlen Gábor által tett ugyan kísérletet terve megmésztására birni, de eredménytelenül s az ország rendei hajlékonyabbak voltak, megszavazták a kívánt okiratot s a követségek küldését, mint rendesen mindig, a fejedelemre bízták. S a fejedelem a magyar királyhoz küldendő követévé Kamuthy Farkast nevezte ki, s megtette az intézkedéseket, hogy számára menedék-levelet nyerjen, s egyszersmind engedélyt kért a nádortól, hogy Magyarországon hadakat gyűjthesse: »hiszen irá júl. 2-án, egy haza nevelt fel bennünket, egy nemzetek s vérek vagyunk.«³⁾ S valóban, a nádor a töröktől nagyobb veszélytől félve, nem volt idegen pártfogásba venni őt s melegen ajánlotta Mátyásnak.⁴⁾

Báthory ez alatt hadaival Gyula-Fehérvárnál foglalt állást, hogy onnan a szükséghez képest Szeben vagy Megyes alá vezesse. Minthogy pedig a törökök támadását nemcsak Oláhország, hanem Temesvár felől is várta, Bethlen Gábort Illye alá rendelé, hogy onnan Lippa alá mehessen, ha a törö-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XXXVI.

²⁾ U. o. XXXVII.

³⁾ U. o. XXXVIII. Irt Dóczynak is ugyancsak júl. 1-ről: csodálkozik, hogy a palatinus követei, kiknek *salvus conductus* is küldött, nem jönnek. Nem várhat rájuk, hanem a nádorhoz, hozzá s a királyhoz Kamuthy küldi. Másnap júl. 2-ről ismét irt a nádornak, kérve, hogy küldje követeit, mert semmi bajok sem lesz. Júl. 3-án ismét irt Dóczynak: sürgetve, hogy a palatinusnak irt levelét küldjék el: »csak ők is vigyázzanak ott künn Magyarországon.« (Mindezek Bécsben, a titkos levéltárban vannak.)

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok XL.

kök ezt vagy Jenőt megtámadnák.¹⁾ Erdély kétségbeesett helyzete daczára is ²⁾ Giczytől nem sokat tartott: minden levele e részben telve van önbizalommal. ³⁾

S valóban bizalma nem csalta meg. Giczy mindössze 18 törökkel és 200 ráczzal jött Oláhországból, kiket a brassaiak nagyobb segély előpostájának tekintettek. De az nem érkezett s a fejdelem egy hamisnak bizonyult hír alapján, hogy Giczy fogva vitetett Konstantinápolyba, már bizonyosra vette, hogy a porta egészen elejtette ezt. ⁴⁾ Azonban egészen ez még sem történt meg: a portáról kapott parancs folytán az oláh vajda adott neki némi segélyt s ő kétezer emberrel Parahó táján, mely a fejdelem hadai által nem volt elfoglalva, jún. 21-én bevonult Brassóba. ⁵⁾ De az oláh had mindössze is négy napot töltött Brassóban, különben is fegyelmezetlen levén, sok kárt tett s július hó 24-ikén Giczyt törökjeivel hátra hagyva, kivonult az országból.

XIX.

A mozgalmak nem sok aggodalmat okoztak Báthorynak. Török nem volt az országban, s az Oláhországban tartózkodó hadak is Lengyelországba mentek. Így közvetlen veszély nem levén, egészen megnyugodott s egyelőre elégnék látta, hogy a lengyel királyhoz Székely Boldizsárt, Dóczyhoz pedig

---

¹⁾ Sennyei Pongrácz levele Sarmaságihoz, Szathmár, júl. 6-ról. (Titk. ltár.)

²⁾ Forgács, Kassa, júl. 9-én kelt levelével szomorúnak festi azt. Az ország, írja, el van pusztítva, városai fölégetve, várai földdúlva, nincs katonája, elesége. »Et quia a vicinis regnis et provinciis a multis annis intermissum fuit subsidium, quin imo a regnicolis quoque hoc anno nulla facta est contributio, dici non potest, quam sit regnum istud hostium dolis ac infectionibus vehementer pervium. (A titkos levéltárban Bécsben Hungar.)

³⁾ Így júl. 2, 3 és 6-án írott leveleiben mind mondja, hogy Giczy ellen meg fogja jogait védelmezni.

⁴⁾ L. Törv. és Okiratok XXXIX.

⁵⁾ U. o. XLI. A titkos levéltárban Bécsben őriztetik Mátyásnak két levele, júl. 24. és 28-ról a nádorhoz és Dóczyhoz a török és erdélyi mozgalmakról.

Rákóczy Istvánt küldé, ¹⁾ figyelmeztetvén ezt, hogy a Temesvár körüli végházakra nincs kellő vigyázat, hol pedig négyezer török áll. ²⁾

E közben közvetlen környezetében készült árulás ellene. Nagy András, ki a télen elállott tőle s a hajdúmozgalmakban is részt vett, ismét visszapártolt hozzá, s hajdúival táborába jött. Vele volt felesége is, s ez asszonyért »ki deli frau-czimmerököt tart« ³⁾ ismét benső viszony fűződött köztök. Nagy azonban már nem bizott Báthory csillagában s készült elpártolni tőle. Aug. 8-án bizalmas levelet intézett Giczyhez, felajánlván, hogy Báthoryt megöli. ⁴⁾ A levél Báthory kezébe került, s ő gyors cselekvésre határozta magát. Aug. 12-én ebédre hívta Nagy Andrást, tisztességesen megajándékozta s ebéd után kivitte a vinczi mezőre versenyt lovaglásra — s ott helyt levágta. ⁵⁾ De mintha féket vesztett szenvedélye már nem ismert volna határt, kedvesének Dengeleginének szül. Török Katának egy étékfogóját s lovászmesterét, kikről úgy hitte, hogy ez aszszonnyal viszonyt fűztek, — levágta. ⁶⁾

¹⁾ Báthory levele Gy.-Fejérvár, júl. 9-ről Dóczyhoz, a titkos ltárban. E levél alapján Dóczy is irt a királynak, Szathmár, júl. 13-ról. (U. o.)

²⁾ Báthory júl. 30. Dóczynak : »mert uram, mi az confoederatíot s az szép magyar szeretetet úgy igyekezőnk kegyelmetekkel megtartani, hogy semmi részében innét az mi részünkről ne vióáltassék.«

³⁾ Pernyeszi Gábor Dóczynak, Szathmár aug. 15-én irt leveléből. (Titk. ltár.)

⁴⁾ A titkos levéltárban meg van Nagy András levele : Giczy Andrásnak, »az hatalmas török császár választott Erdélyországnak fejedelmének.« Megértette, hogy a szultán őt választotta fejedelemmé. Felszólítására, hogy a hajdúságot ültesse fel Giczy mellett, készséggel megfelelné, de most Erdélyben van. »Ugy vagy, hogy bizony nagy vigyázás vagy, reám itt benn, annyira, hogy kijárni is nem igen merek, de várok csak az üdötől és az alkalmatosságtól, elhígyje ngod bizonyosan, hogy vagy mezőn leszen, vagy mint módot keresvén benne, szent Mihály napig *végel akarok életének vetni.*« — Az istenre kéri, hogy e levelet senkinek se mutassa meg. Ha ezt végre hajtotta, kimegy Magyarországra, s felülteti a hajdúkat, »mert ha ezelőtt Erdélyt és Magyarországot egyedül megtudtam zavarítani, mennyivel inkább nagyságoddal együtt; hiszem istent, hogy minden dolgunkban jó módot ad.«

⁵⁾ I. Törv. és Okiratok XLII. a) b).

⁶⁾ Pernyeszi levele Dóczyhoz, Szathmár, aug. 15-ről, a titk. ltárban.

Még eddigelé — mint egy bizalmas levelében olvassuk ¹⁾ — az szerelmeskedésre nagyobb gondja volt, hogy sem a követküldésre. S csakugyan Kamuthy még nem ment fel Bécsbe betegeskedése miatt, ²⁾ mint ő írta, de biztosítá, hogy amint jobban lesz, küldi. Valóban pedig mert még nem volt egészen elhatározva, szakítson-e a portával? Aug. 13-án Bethlen Gábor és Prépostváryt kétezer lovassal Lippára küldé Mehemet agához, ki azzal kérkedett, hogy félkezében békesség s fél kezében fegyver van, ³⁾ s Bethlen, azután is hogy visszatértek, mindenkép igyekezett az agát meggyőzni ura ártatlanságáról s Giczy hitetlenségéről. ⁴⁾ Sőt valószínűleg a júniusi országgyűlés alapján s a nádor biztatására ⁵⁾ követség is ment a három nemzet részéről (Gyerőffy és Balassa) a budai basához, meggyőzni ezt, hogy az ország meg van Báthoryval elégedve s rávenni, hogy a portán vesse magát érte közbe. És az ajándékokkal megnyert basa kedvező válaszzal ereszté el. ⁶⁾

Brassó körül ez alatt folyton tartott a harc, melynek

¹⁾ A titkos ltárban Bécsben.

²⁾ Legalább ő ezt adta okul aug. 10-én Fejérvárról a nádorhoz írt levelében.

³⁾ Törvények és Okiratok XLII. Dóczy szept. 4-ről írja Mátyásnak s Forgácsnak, hogy ezek Jenőbe mentek Memhet tihához.

⁴⁾ Bethlen Gábor, Déva szept. 8-ról hosszú levelet ír e tárgyban Memhet agának. (Ered. Bécsben a titk. ltárban.)

⁵⁾ Hogy a nádor nem ellenzette, mutatja egy Bittse, szept. 14-ről írt levele Báthoryhoz, melyben tanácsolja ugyan, keresse ő ille kedvét, de azt is, hogy tartsa fenn a törökkel a barátságot.

⁶⁾ Thurzó, Bittse, szept. 14-ről írja ő felségének: egy szolgája »retulit itaque mihi certo, intra tempus illud, quod ibidem consumsit, se oculis suis vidisse trium nationum Trannicarum ablegatos, Joannem nempe Gereöffy Albae Juliensem, a parte vero Siculorum Franciscum Balassy Budam appulisse, qui expresse passae illius loci exposuissent se Andream Géczy, tamquam proditorem manifestum benevoli sui domini nulla ratione in vajvodam acceptare velle, quin potius contentos esse Bathorei regimine. Rogasse praeterea bassam, ut sultano perscriberet, quidquid Andreas Geczy contra Bathorem machinatus fuisset, id omne falsum esse. Ad quamquidem dictorum ablegatorum relationem graviter commotum fuisse budeusem passam, postmodum tamen muneribus placatum, non solum in legatione ipsorum acquiescisse, verum responso insuper optato eundem dimisse.« (Bécsben a titkos ltárban.)

vezetését a fejedelem Németi Gergely, udvarhelyszéki kapitányára bízta. Apróbb csatározások voltak ezek egyes erődök elfoglalására intézve, s melyek közben szept. 4-én maga Németi is halálos sebet kapott. De ősz elején a hajdúk hazamentek, másfelől pedig Weiss folyton szaporítá csapatait zsoldosokkal, s midőn azt hitte, hogy elegendő ereje van együtt, elhatározta — még pedig Giczzy ellenzése daczára — hogy támadólag fog fellépni, fellázítja a székely földet s aztán Segesvár ostromára siet.

És okt. 8-án el is indult hadaival.

Báthory, ki okt. 7-ről ugyane hó 27-ére Szebenbe országgyűlésre hívta a rendeket,¹⁾ e hirre táborával átkelt az Olton. A brassai had már ekkor elindult s folyton nyomult előre, de lassan, s még csak Hidvéghez értek, midőn a fejedelmi hadak mozgulatairól hirt hallottak. Erre Giczzy visszavonulást tanácsolt, de Weiss hallani sem akart róla s a serget a fejedelmi had ellen vezették. Okt. 14-én, mondhatni az első rohammal megverettek,²⁾ maga Weiss is a csatateren maradt, s a sereg rendetlen futásban keresett menedéket.

De ha Báthory ekkép egy nagy veszélytől és hatalmas ellenségtől megszabadult, sokkal nagyobb veszély és hatalmasabb ellenség támadt fel ellene: Bethlen Gábor.

Oly óvatos és tapasztalt államférfi, mint Bethlen, nem helyeselte Báthorynak zsarnoki önkényét, mely az országot elfordítá tőle, nem fajtalan magaviseletét, mely mindenféle közbotrányt szült, nem kockáztató politikáját, mely alkalmas volt az országot veszélybe dönteni. Nem tanácsolta sem Szeben elfoglalását, sem a moldvai hadjáratot, sőt mindkettőről le akarta beszélni, s visszatartotta, a mennyire tehetette, hogy a töröktől elszakadjon. Mindez ellenében bizalmatlanná, gyanakodóvá tette. Többször megfenyegette, kardot is vont rá, sőt

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XLVIII.

²⁾ Forgács, Kassa, okt. 1-éről ír Mátyásnak egy Brassó alatti csatáról, melyben Giczzy Báthory által megveretett, s ezer embert veszített. Ez okt. 14-iki csatáról Dóczy ír okt. 28-ról Szathmárról: »Bathory autem tam quam comitatibus, quam aliis quibusvis statibus et ordinibus regni hac prosperitatis spe fretus ad obsidendam Coronam ascendere contendit.« (Mindkettő a titk. Itárban.)

meg is akarta öletni. Végre becsületére is akart törni, egy lakoma alkalmával a gyertyát szakállába sütötte, sőt kedvesének, Dengeleginének ki is jelentette, hogy megöleti. Bethlen értesülve a fenyegető veszélyről, Illyére ment, ott ügyeit rendbehozva, bár szept. 8-ról még megsegíttetése érdekében a töröknél lépéseket tett, szept. 13-án ¹⁾ Tömösvárra vonult, onnan Budára ment, a nádor előtt elszakadásának okait hosszan kifejté, ²⁾ s onnan Tolnán. Kanizsán át Eszékre, majd Nándorfejérvárra, s végre Drinápolyba vonult.

Ily zavaros körülmények közt a Demeter napjára hirdetett országgyűlés nem tartatott meg: egy hónappal később, nov. 20-án jöttek össze a rendek. Maga a gyűlés nov. 23-án Szebenben nyitvatott meg a szokott ünnepélyes formák közt.

Mindjárt másnap, nov. 24-én »nagyságos« czímmel ruházták fel Kamuthy Farkast nagy ünnepélyek közt. Ez nap érkezett meg a szolnoki bég s a budai basa követe 25 lóval s tartották bevonulásukat Fejérvárra. Nov. 25-én megválaszták a követeket a nádorhoz és királyhoz, Kamuthyt, az új nagyságost, Erdélyit, Kassai István közügyigazgatót s mint titkárt, Gilyén Imrét. A fejedelem pedig meghatározó ajándékait: »tiz fekete szekeres ló, fekete bársony hámok és fékek, igen szép ezüstösek, és egy fölő igen szép drága öltözettel megékesített; palatinusnak igen szép szablyát és kövekkel kirakott botot.« Kinevezte a fejedelem a portai követeket is: főkövetül Keresztessy Pált s állandó oratorúl Borsos Tamást; Havasalföldre pedig Putnoky Jánost.

Ez alatt a fejedelem tanácsa a török követekkel folytatta tárgyalásait, kik őt Bethlen Gáborral akarták kibékíteni, ³⁾ s a követségek gyors elküldését sürgetve, hogy ennek s az országnak másnemű szükségait fedezzék, kivetették az

---

¹⁾ Forgács, Kassa, szept. 28-ról írja Mátyásnak: *Certum etiam est non modo Gabrieleum Bethlen ab eodem Battorio jam defecisse sed etiam Siculorum gentem abjurato Bathoreo Giczyo nomen dedisse atque etiam alios quoque status et ordines in pari alienatione constitutos esse. Hasnólót irt okt. 1-ről is.*

²⁾ L. Törv. és Okiratok XLIV.

³⁾ U. o. XLV. b).

adót: portánként 11 frtot, s a szászokra is kapuszám szerint ugyanannyit.

Intézkedtek az ország különböző sérelmeinek orvoslásáról. Szigorú rendszabályokat hoztak a rablások és dúlások megfékezésére: az útleveél nélkül zászlóján kívül csavargó katonát a hatóságok fogassák el, s néhány ismertebb rabló-hajdúra kimondották a halálos ítéletet. E rablókat s orgazdáikat szállásaikon is megfogathatják, s főfészkök Király-Ujfalu ellen különös executiot rendeltek el.

Törvényszékek tartassanak.

Báthory tervbe vevén kiegyezni Mátyással, szükségképen a szászok iránt engedelkenységet kelle tanúsítania. Szükségessé tette ezt az is, hogy a még fel nem lázadt szász helyeken is, Segesvártt, Beszterczén mutatkoztak az elégtelenség nyomai. Arról, hogy általános amnestiát adjon, Báthory halni sem akart, de az universitas kérelmére annyiba beleegyezett, hogy 10,000 forint lefizetése mellett a dézma-elvétele vonatkozó 1611-iki pátensét nov. 28-án kiadott rendeletével eltörölte,¹⁾ a rendek pedig a dézma-jog visszaállítását törvénybe iktatták, de azon föltétellel, hogy a papok a census cathedraticust fizessék, s az ágyuk és társzekerek alá (1613-ik év kivételével) lovakat adjanak.

Ez országgyűlés új nota-törvényeket is hozott: Bethlen Gábor és Giczý ellen, kiknek bűneit hosszú sorozatban számlálták fel, magukat fej- s gyermekeiket jószágvesztésen marasztalták, s kötelezték magukat, hogy engedélye nélkül soha be sem fogadják sem őket, sem maradékaikat.²⁾

E gyűlés alatt, mely nov. 29-én oszlott el, Bedő Istvánt (kit harmad ízben fogtak el) lefejezték.³⁾

A városok és megyék pecséitei pedig Báthory bekérte, hogy ezek, tudtán kívül, leveleket ne küldhessenek szét.

E gyűlés még Giczý notázása előtt tett kísérletet, hogy őt, a brassaiakat s az oda bezárkózott urakat meghódolásra bírja. Giczý hosszú és áradozó levélben válaszolt a rendeknek. A

¹⁾ Teutsch: Das Zehentrecht 191. l.

²⁾ L. Törv. és Okiratok XLV.

³⁾ Segesváry Bálint naplója 180.

fejedelem maga soha sem ajánlott nekik kegyelmet s valószínűleg most is csak törbe akarják őket csalni — minden arra mutat, hogy haragja és gyűlölete engesztelhetetlen.¹⁾

Épen ez időben az erdélyi ügyek a portán is gyakori tárgyalásokra adtak alkalmat. Előbb Mátyás követével Negronival, utóbb Benknerrel és Nemes Jánossal a brassai követekkel. Azonban sikere egyiknek sem lett. A portáról Benknerert azzal a válaszzal küldték vissza, hogy a brassaiak alkudjanak meg Báthoryval.²⁾ Utána Abdias agát küldék (még a júliusi brassai követekkel) s ettől már parancsot adtak, hogy egyezzenek ki a szászok Báthoryval. Az előbbi 1613. jan. 13-án, az utóbbi jan. 20-án érkezett meg Brassóba — de a várost s a benszorultakat meghódolásra egyik sem bírhatta.

XX.

Báthorynak tökéletesen sikerült Kelet-Európa nyugalomát felzavarni. A német birodalomban, Lembergben, Konstantinápolyban, mindenütt egy általános háborútól tartottak s itt-ott már készüléket is tettek. A magyar tanács 1613. jan. 7-én a török veszedelmet igen közelinek látta, s a háború eshetősége felett tanácskozott.³⁾ Maga Báthory azonban tovább folytatta szokott életmódját: a telet mulatság és lakomák közt töltötte s a követségek elküldésére épen nem volt gondolja.

A szászok, különösen a segesváriak, brassaiak ismételten folyamodtak Mátyáshoz,⁴⁾ kérve közbenjárását nyomorgatá-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XLVI.

²⁾ Sennyey ezt másként tudta: 1613. febr. 16-án egy január 21-én kelt anonym levelet küld Mátyásnak, melyben írják, hogy a brassai követek jan. 13-án érkeztek meg a portáról. A császár megérvén a szászok és Erdély állapotát, »rebellionem Saxonum et aliorum contra jus et juramentum regnicolis ab eodem praestitum impetitarum«, méltónak mondom, s hadat akart azonnal Erdély ellen indítani, de az a követek kérésére elmaradt. Mindez szász források szerint nem így volt.

³⁾ L. Törv. és Okiratok XLVII.

⁴⁾ A segesváriak 1612. decz. 14-ről. Folyamodásuk másolatban meg van a titkos ltárban. A brassaiak folyamodását febr. 16-iki levelében említi. Mindezekben a törökök felől fenyegető veszélyről van szó.

saik enyhítésére. A király Nagymihályi Ferenczet tapogatózás végett Szebenbe küldé, ki azonban nem a szászok dolga, hanem a kötendő szövetség ügyében járt lenni, s épen ezért inkább olyan adatokat gyűjtött, melyek e szövetkezést alkalmasak voltak előmozdítani: a szebeniekkal pl. (t. i. a Báthory hatóságaival) bizonyítványt állíttatott ki, hogy ők nem kívánják a fejedelem kivonulását a városból. De Mátyás még is megakartá őket nyugtatni s egy 1613. febr. 5-én kelt válaszzal sérelmeik enyhítésére közbenjárását kilátásba helyezé. ¹⁾

Nem sokkal Nagymihályi visszatérése után febr. 11-én Báthory követei Kamuthy, Erdélyi, Kassai s Gillyén a titkár, elindultak Pozsonyba, hova febr. 24-ére a magyarországi rendek is össze voltak hívva. Megbizó levelök úgy hangzott, hogy ők magával a királylyal egyezkedjenek, végezzenek: s épen ezért Bécsbe mentek fel. Voltak azonban pontok, melyekre nézve Mátyás meg akarta hallgatni a Pozsonyba gyűlt rendeket is s a tárgyalások befejezését márcz. 6-iki elhatározásával oda halasztá. ²⁾

Az erdélyi követeknek a halasztás sehogy sem tetszett, főként, mert ők úgy voltak utasítva, hogy magával a királylyal egyezzenek ki, s erre szolt teljhatalmuk. De Mátyás nem állott el elhatározásától s egy újabb, márcz. 9-én kelt leiratban nem is titkolta neheztelését, miután bevett szokás szerint egyedül tőle függ a módozatok meghatározása — s ismételve türelemre inté őket. ³⁾

Mátyás biztosai Khlesl, Thurzó nádor, Batthány Ferencz, Dóczy és Pethe voltak, s a császár márcz. 9-iki válasza értelmében a tárgyalások Pozsonyban folytak. Az erdélyi alkudozások azon hiúsultak meg, hogy Báthory nem akarta bevenni a pontokba Mátyás megsegélyezését a török ellen is. Nyíltan most sem tehette — tehát a nyilvános szerződési pontok mellett titkosak is állapítottak meg. 1. teljes bűnbocsánat Mátyás hiveinek, főként a jezsuitáknak, 2. a kath. vallás

---

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XLVIII.

²⁾ L. Törv. és Okiratok XLIX.

³⁾ U. o. L.

szabad gyakorlata Erdélyben ; 3. csatlakozás a magyar királyhoz török háború esetére. ¹⁾

A szerződés nyilvános pontjai ezek voltak :

1. Báthory marad erdélyi fejedelem. Őt és utódait a szabad választás fentartása mellett megvédi a magyar királyok, s ezek egyszersmind kötelesek e pontokat megtartani.

2. A fejedelem a királyt megsegíti a törökön kívül minden ellensége ellen, a szövetséges államok ellen nem táplál ellenséges indulatot s az ország részeit nem idegeníti el.

3. A bécsi békét megtartja.

4. A király a fejedelmet megvédi országa s a részek birtokában s kiváltságaiban.

5. A fejedelem a király hadi népeit bebocsátja, a mint ez iránt megkerestetik, Erdélybe.

6. Kiegyezik a brassaiakkal s egyszersmind három napi fegyverszünet határoztatott.

7. Legyen szabadkereskedés a két ország közt.

8. A hajdúk tartassanak féken.

A mint a megállapodás e pontokra nézve létrejött s a három erdélyi követ azt aláírta és bemutatta a királynak, ez ápr. 11-én maga is megerősítette, elláttatván azt a bevezető és bezáró formulával. ²⁾ Azután a magyar országgyűlés elé terjeszték, mely törvényt hozott, hogy a mint a szerződést az erdélyi fejedelem s az ország rendei ratificálják, a legközelebbi országgyűlésen igttassék törvénybe s addig is megállapíták, hogy jövőre ez ország ellen nyílt háborút indítani nem szabad. ³⁾ Az erdélyi követek pedig azonnal visszaindultak az oklevéllel s nemsokára Mátyás biztosai, Nagymihályi és Koháry Péter is beindultak Erdélybe, hogy elfogadják Báthory s a rendek esküjét.

A Mátyással való kiegyezésnek egyik feltétele volt, hogy Báthory saját alattvalóival is béküljön meg — s ő erre a pozsonyi tárgyalásokkal egy időben meg is tette a szükséges lépéseket. Febr. 20-án kicseréltettek a tüzok : két brassai tanácsos

¹⁾ Báthory Gábor Története 234. l.

²⁾ L. Törv. és Okiratok LI.

³⁾ Az 1613. évi pozsonyi V. articulus.

és három választott polgár — s Cserényi Farkas és Putnoky János a fejedelem részéről, ki ez időben Görgényben vadászott. A brassaiak egy terjedelmes és kimerítő okmányt készítettek sérelmeikről és kívánságaikról. Hosszú bevezetés után 16 pontban sorolja fel ez a fejedelem kegyetlenségeit, a hazafiak szorongattatásait. Azután a Brassóba szorult nemesség számlálja fel, hogy mi kényszeríté őket e városba vonulni. Végül 18 pontban kívánságaikat állíták össze, azok közt, hogy a fejedelem Szebent adja vissza a szászoknak, éljen feleségével, béküljön meg a kifutott urakkal, töröltesse el az ellenök hozott törvényeket, ne pazaroljon, tartson békét a szomszédokkal, Giczy kapjon kegyelmet, a brassai jószágokat adja vissza.

Kétségtelenül visszás helyzet az, midőn egy uralkodó elé saját alattvalói olyan képet tárnak, mint a milyen ez irat bevezetésében van festve — de végre is, ha nem volt ereje megtörni azokat, kik ily hangon szóltak vele, meg kellett engesztelni őket. Maga is érzé ezt, de addig, míg pozsonyi követei vissza nem érkeztek, függőben akarta a dolgot tartani, annyival inkább, mert e pontok közül többről, pl. Szeben visszaadásáról hallani sem akart, s a tuszok közül hármat visszaküldött tagadó válaszával. Pár hét múlva újra megkezdették az alkudozást, s újra túszoikat cseréltek ki. A fejedelem részéről Tököli és Jancsó Brassóba s a városiak részéről három polgár s a bezárt urak részéről Giczy és Nemes Szebenbe jöttek, magokkal hozván a városiak újon formulázott kívánatait.

Giczy Szebenbe érve, azonnal bocsánatot kért és nyert — de a fejedelem szállását száz gyaloggal őrizteté, hogy ne közlekedhessék másokkal, s hogy bántása ne essék.¹⁾ Nem sokkal utóbb ápr. 20-án a portai főkövetet Balassit s a kapitilát Borsost útnak ereszté Konstantinápolyba, hogy egyengesék útját a portával leendő kiegyezésnek is.

Ilyen módon előre el volt készítve utja az általános kiegyezésnek, midőn pozsonyi követei ápr. 28-án Kolosvárra jöttek, honnan nyomon folytatták utjokat Szebenbe, s midőn

¹⁾ Történeti Lapok I. k. 790 l. Pernyeszy írja Dóczynek — azért mert megesküdtek a brassaiak, hogy ha baja lesz, ők is darabra vágják Tökölit és Putnokit.

ide Mátyás követci, Koháry és Nagymihályi megérkeztek, a fejedelem május hó 1-ére országgyűlést hívott össze, részint a Mátyással kötött kiegyezés ratifikálása, részint a brassaiakkal kezdett alkudozások befezése végett.

Azóta, hogy Báthory Mátyással kiegyezett, s hogy Giczy kegyelmet nyert, a brassai ügy egészen más szint öltött. Ezek követeléseik leengedéséről mindaddig hallani sem akartak, míg Gorgias Mártontól, két év előtt Bécsbe küldött követjüktől levél nem érkezett (ápr. 29.) a városba, mely Báthory és Mátyás kiegyezését tudatta. Most már belátták, hogy Mátyás részéről támaszra nem számíthatnak s követeléseik legnagyobb részét leengedték. Az alkudozást a Brassóba zárkózott urak részéről Nemes, a szászok részéről Christels és Kaltner folytatták. Az elsők már összes követeléseiket csak teljes amnestia adásba foglalták össze, s e czélból az országgyűléshez folyamodást intéztek, melyet Bernáld Ferencztől küldöttek hozzájuk.¹⁾ Az utóbbiak a Brassóhoz tartozott várak visszaadását kérték.

Az országgyűlés nagy meglepéssel értesült a fejedelmi előterjesztésekből, hogy a fejedelem fegyverével és kegyelmességével helyreállította a békét s ezért Báthoryt huzelgással telt bevezetésükben a haza atyja s megtartója czímmel ruházta fel. Azután legelőbb a Mátyással kötött kiegyezést egész terjedelmében törvénybe iktatták. Nagymihályi a szokásos eskületétel után azonnal átadta Mátyás diplomáját, valamint ő is átvette az erdélyiek hitlevelét,²⁾ melyek aztán az alsó-ausztriai kamara levéltárában helyeztettek el.³⁾

Beigtatta a brassaiakkal létrejött kiegyezést is, melyek pontjai szerint ezek teljes bünbocsánatot nyertek, váraikat Rozsnyót és Tőrcsvárát visszakapták; Giczy s a többi bezárkózott urak is névszerint felemlítve teljes amnestiát kaptak; valamint a Brassón kívül levő többi szászok is, megbocsáttatván

¹⁾ Kiadva Báthory Gábor Tört. 248.

²⁾ Nagymihályi levele Dócynak, Kolosvár, május 16-ról, visszatérő utjából, a titk. írában.

³⁾ L. Törv. és Okiratok LIII. Utóbb kiadattak Petkinek. L. Okiratok LV.

nekik minden kártétel; s a proscriptio a törvényből kitöröltetett. A három nemzet közt a régi jó békeség helyreállított s ennek megtartására azonnal le is tették az esküt.

Azután hozzáfogtak törvények alkotásához. Megújíták azon törvényeket, melyeket a közbátorság fentartására s a hatalmaskodók megzabolázására régből óta hoztak.

Elrendelék a hamis pénzverők megbüntetését. Régebben Kendy veretett, ujabban Lisbona Nagy-Bányán. Ügyeltessen a fejedelem, hogy a váltópénzt jó és igaz mérték szerint verjék.

A latrok kergetésére kiküldék Török Istvánt.

A nemeseket postálkodásra ne erőltessék.

Deés és Besztercze használják a kolosvármegyei mértékeket, ötszáz forint büntetés terhe alatt.

Deés és Debreczen az adót kapuszám szerint fizessék.

Megújíták a barmok kivitele ellen hozott régi törvényt.

A mely hajdú Biharvármegyében földesúr jószágán lakik, onnan fizessen adót.

Az elpusztult porták vétessenek számba.

A hatalmaskodási perek Kolosvárt jún. 8-án láttassanak el, hol a törvénykezés két hétig tartson. Az őszi terminus is tartassék meg.

A fejedelem az évi árendát elengedte.

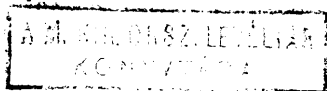
A félévi adót 10 frtban állapíták meg. A szászok is kapuszám szerint fizessék. A taksás városok régi mód szerint egy összegben.

A dutka járjon tiz pénzben.¹⁾

A gyűlés, melynek tartama alatt a havasalföldi vajda követe is ott volt, hogy a confoederatiót Báthoryval megújítsa²⁾ máj. 24-én eloszlott s Nagymihályi is hazament az ünnepélyes oklevéllel. Haza vitték a brassaiak is az amnestiát s velök ment Giczy is. A fejedelmi túszoikat hazabocsáták ugyan, azonban a brassaiaknak az amnestia némely pontja ellen még is volt kifogása — bár elfogadták azt, de az elbők terjesztett eskümintán kívántak egyetnást változtatni. Báthory engedékenynek mutatkozott s a város jún. 3-án le is tette az esküt.

¹⁾ L. Törv. és Okiratok LII.

²⁾ Nagymihályi máj. 16-iki levele. (A titk. ltárban.)

XXI.

Midőn Nagymihályi Szebenből távozott s a nádort Erdély kibékítéséről tudósítá, közölte vele a hirt is, hogy »Bethlen Gábor felesége is nagyon instál, hogy urának gratiát szerezhessen.«¹⁾ Valóban ekkor még úgy látszott, hogy Bethlennek nincs más menedéke, mint Báthory kegyelméhez fordulni — mert a három hatalmas ellenség közül, melylyel Báthory még a múlt évben szemben állt, kettő meg volt nyerve, s a harmadikhoz a törökhöz nem rég indítá el követeit.

De mire ezek oda értek, ott már komolyabb veszély volt keletkezőben. A hir, hogy Báthory kiegyezett a »némettel« állását a porta előtt tarthatatlaná tette, hol eddigi önkénye uralkodásáért különben sem volt népszerű. Bethlen régi barátja Gürcsi Mehemed részére nyerte a nagyvezért Nazuf pasát is, s fogadta a szultán is Drinápolyban. Sőt a diván elhatározta, hogy Báthory letétessék, s székébe Bethlen ültetessék. A szultántól kardot, buzogányt s más ajándékokat és pénzt is nyert, s mi mindennél fontosabb volt, serget rendeltek mellé, mely bevigye s melynek szerdarává Skender basát nevezték ki. S kiállították a fermánt is Erdély három nemzetéhez, mely meghagyja nekik, hogy új fejedelmet válasszanak, olyant, ki ez ideig nem hajtott a némethez.²⁾

S Borsos és Balassi minden igyekezete sem volt képes a portát ez elhatározás megmásítására bírni. Máj. 22-én érkeztek meg, s a nagyvezér máj. 25-én fogadta őket. Urok követelései, melyeket ők beadtak — lemondás Jenő és Lippa követeléséről, az adónak 15 évre elengedése, a fejedelemség keresőnek (Bethlen Gábort érti) megbüntetése stb.³⁾ — hasonlólag nem olyanok voltak, hogy a portát jobb hangulatra birlhatták volna. De minthogy a készülődések nem voltak befejezve, a nagyvezér, midőn Báthory követeit fogadta, semmit sem árult abból el, mi ellene készülőben volt. Barátságos sem volt ugyan

¹⁾ Nagymihályi máj. 16-iki levele a titk. ltárban, Bécsben.

²⁾ Felső-Magyarországi Minervában 1828-ik évf. 19—21. ll. egész terjedelmében közölve.

³⁾ L, Törvények és Okir. LIII.

fogadtatásuk s a végválasz kiadását is késleltették, de el sem utasították s olykor mégis tettek, mondtak olyant is, mely fel-
 éleszté reményeiket. Csak midőn a készülétek teljesen be vol-
 tak fejezve s Bethlen Gábor és a szerdár s Magyar Ogli útnak
 indultak, három hónapi idő-vesztegetés után aug. 14-én adták
 ki nekik a választ, valójában az ultimatumot, hogy minő felté-
 telek alatt maradhat Báthory fejedelem: adja vissza a szultán-
 nak Jenőt és Lippát, s Bethlennek is Dévát és béküljön ki,
 s ezzel aug. 20-án indultak haza.

Báthory ez alatt remény és aggodalom közt hányatott,
 a szerint, mint követeitől biztató, vagy aggodalmas leveleket
 kapott. Jul. elején még azt hitte, hogy jó válasza lesz a por-
 táról, s Bethlennek nem lesz más választása, mint hogy »vagy
 a patyolatot teszi fel, vagy az tenger vizét issza meg«, ¹⁾ de már
 e hónap közepén látta a készülő fergeteget s maga is sereg
 gyűjtéshez fogott: saját hadait táborba szólítá, küldött lengyel
 hadakért, s felkérte Dóczyt is, hogy a Tisza mellett állítson
 fel tábort. ²⁾ Sőt azt is kérte, hogy engedjék meg neki a ma-
 gyar király birtokaiban hadakat fogadni — de erre a confoe-
 deratio világos kikötése daczára sem kapta meg a felhatalma-
 zást; ³⁾ világos jeléül annak, hogy ügyei már a magyar urak
 előtt sem állanak jól. Pedig Forgács ugyancsak hozzálátott
 hadak gyűjtéséhez s a hajduk lekötelezéséhez. ⁴⁾

A török hadak aug. hóban a határszél körül ugyancsak
 gyülekeztek. Magyar Ogli Havasalfölde, Szkender Temesvár
 felől akartak betütni, de kívülök még a tatár khán, s a két oláh

---

¹⁾ Báthory, Vizakna, 1613. júl. 3-án kelt levele Dóczyhoz: Törté-
 nelmi Lapok. I. 304. l.

²⁾ Báthory Gábor levele Dóczynak, Szeben, júl. 19. a titk. ltárban.
 Forgács már előbb is gondolt a készülődésre — de nem Báthory mellett.
 júl. 18-ról írja Molardnak, hogy a nyugtalanító hírek s Báthory készülö-
 dései mellett jó volna nekik is készülődni: »quis enim Bathoreo fidere
 queat?« Júl. 22-én Hertnekről a királynak ír. (Mindkettő n. o.)

³⁾ Báthory levele Dóczyhoz 1613. júl. 30-ról Szebenből. Tört. L.
 I. k. 321. l.

⁴⁾ Azon igen érdekes okirat, melylyel Forgács a kislelundi hajdukot
 lekötölte; eredetiben meg van az orsz. ltárban. Megjelent a Tört. L.
 I. 822. s 23. l.

vajda kaptak beütési rendeletet, s Brassó parancsot, hogy követeket küldjön Magyar Ogli Oláhországban levő táborába. Aug. 16-ára Szkender a temesi pasaságban Erdély határszélén táborozott s négy nappal utóbb a tatár előcsapatok a Barcaságban voltak.

Szkender még szept. elején a határszálen volt, várva a hírt Magyar Ogli és Sahin Girai beütéséről — midőn Mehemed Deák bég táborába érkezett Balassival s Nazuf basa fermánjával, hogy próbáljon megbékülni Báthoryval. E megbízáshoz képest Szkender Balassitól s Ibrahim bégtől négy feltételt küldött Báthoryhoz: 1. fizesse meg az öt évi adóhátralékot, 2. Lippát és Jenőt azonnal adja ki, 3. Szebent adja vissza a szászoknak, 4. Bethlen Gábort helyezze vissza méltóságába s birtokaiba.

Báthory akkor — szept. eleje volt — Fejérvár mellett táborozott, mintegy tizezer emberrel. Balassi és Ibrahim a mint megérkeztek hozzá, a fejedelem a körülötte levő rendeket tábori országgyűlésre hívta össze.

Szkender követe Ibrahim személyesen ment a rendekhez, megkérdeni: ha akarják-e Báthoryt továbbra is fejedelemnek? A rendek igenlő válaszára Ibrahim élesen felelt: mondjátok igazat, ne hazudjatok, mert magatok hívtátok a basát, nem jöttünk volna, ha nem hívtatok volna. Hallottatok egy példát? Egyszer volt egy tűzok és az nyilas az ő hátába lövi nyilát, melyet a tűzok nézni kezd és látja, hogy a nyilat maga tollából csinálták. Így járt Bátor is veletek.«¹⁾

Szeptember 9-én²⁾ Báthory egy saját maga által fogalmazott levelet aláíratott s megpecsételtetett az országgyűlés 24 tagjával s maga neve alatt is írt választ a pasának, melyeket Pécsy Simontól küldött el. Szebent nem akarta kiadni s hasonlólag Bethlen Gábornak sem volt hajlandó megkegyelmezni. De megígérte Lippát és Jenőt úgy, hogy azonnal föl-

¹⁾ Nagy Szabó Memorialéja (Mikónál I. k. 113. l.) V. ö. Szkender okt. 12-iki levelével. Törv. és Okiratok LVII.

²⁾ Abból, hogy az ő levele szept. 7-én kelt (L. Törv. és Okiratok LVI.) következik, hogy a rendekkel is az nap válaszoltatott. L. a választ Rozsnyay Dávid munkái 63. l. V. ö. Tört. L. II. 837. l.

keredik táborával s a várak alá megy; meg a 15,000 arannyal évenként mindazt, mit Giczy a portán hittel fogadott s minden eddigi mulasztásának okául Bethlen Gábort jelölte ki, »ki maga tanácsolta neki, hogy az adót ne küldje be,« s egyszersmind a főurak közül kezeseket is igért.

Hitte-e, hogy »leleplezésével« Szekender és Bethlen közt meghasonlást idézend elő s az elsőt gyanakodóvá teendi? vagy nem is akart egyezkedni, csak huzni akarta az időt a téli idő bekövetkezéseig, midőn már a törökre nézve a hadakozás lehetlenné van téve? annyi bizonyos, hogy egész magaviselete ingadozást és határozatlanságot mutatott. Mert míg egyfelől lázas sietséggel sürgette Dóczyt, hogy a *confoederatio* értelmében a segílyt ne késleltesse,¹⁾ midőn az már útban lett volna, nem volt hajlandó elfogadni azt. S ez sem volt minden. Hadai rátörtek a mező-szegedi szandzsákságra, 13 helységet elégettek, mi alatt Világosvárat tizennégy napon át ostromoltatta.²⁾

Szekender még egyszer szept. 19-éről a Vaskapu mellől válaszolt Erdély rendetinek,³⁾ czáfolva a Bethlenre szórt rágalmakat, fenyegetve őket s sürgetve, hogy fő ember követeket bocsássanak hozzá. De mielőtt a válasz e levelére megjöhetett volna, parancsot kapván a portáról, hogy támadását azonnal kezdje meg,⁴⁾ s megunván a hosszas hitegetést, szept. 24-én beindítá hadait Erdélybe a Vaskapun át.

Már ekkor Magyar Ogli Radullal s némi tatár csapattal az országban voltak. Szept. 2-án jöttek be s Hétfalunál szállottak táborba. Szept. 25-én Sahim Giráj khán alatt megérkezett az összes tatár had, s most az egész tábor felkerekedett s szept. 27-én rabolva, pusztítva ment át Sárkányon. Oct. 1-én már elhaladt Szeben alatt s Keresztyénszigetnél megállapodott.

Ezzel Báthorynak el volt vágva az útja Szebentől, s ez a fenyegető veszély egész nagyságát csak most látta be: ha to-

---

¹⁾ Báthory, Fejérvár 1613. szept. 22-én irt levele Dóczyhoz. Tört. Lap. I. 823.

²⁾ L. Szekender okt. 12. levelét. L. Törv. és Okiratok LVII.

³⁾ Török-Magyarkori Államokm. I. k. 110 s köv. ll.

⁴⁾ L. Bethlen G. okt. 17-ki levelét. L. Törv. és Okir. LIX.

vább is fejezérvári táborában maradt, a két oldalról előnyomuló török erő össze fogja morzsolni. Október elején miután újra iratott Szkendernek a mellette lévő urakkal, hogy ők nem hajlandók tőle elállani, felkerekedett s hadával Kolosvárnak indult; maga már másnap, de a tábor zöme csak 3-án érkezett meg. Az napról ismételve postát küldött Dóczyhoz, ¹⁾ de miután Kolosvárra nem bocsátották be, a kétségbeesés e perczében ígéretet tett hadainak, hogy csak Sebesváraljáig kísérik, ott felfogja őket esküjük alól oldani. De ez nem történt meg: megrémült hada széteszlott, maga pedig néhány hívével Almás felé ment, hol kedvese Dengeleginé tartózkodott s onnan a Szilágyságon át kiment Váradra.

Onnan nyomon okt. 9-ről irt Forgácsnak: elhagyta országát, mert a török rabol és éget s ő nem akart a törökhöz állani; hanem a confoederatíot akarja megtartani. Itt ohajt hadakat gyűjteni s úgy visszamenni. ²⁾ Irt Dóczynak okt. 11-ről, s nála is gyors segélyt sürgetve, s kérve különösen, hogy a mellette levő vallonokat küldje hozzá. ³⁾ Helyzete már ekkor kétségbeesett volt: a főurak közül kevesen voltak vele, köztük Kamuthy, Giczy, Vesselényi Pál; had is kevés volt vele — öthatszáz ember — Török István alatt, de annál több étekfogó és szolga. Már maga is kezdett kétségbeesni s a Dóczytól hozzáküldött Nagy Tamásnak egész boszúsán mondá: »így nem segítenek meg a beste kurvák Magyarországból, de bizony tromffal ütöm, ha Lippát, Jenőt, oda kell adnom is az töröknek.« ⁴⁾

Forgács megszánta s Abaffy Miklóst küldé hozzá, tanácsolva, hogy Várad alól menjen el a biztosabb helyre Husztra, mi annyival jobb lett volna rá nézve, mert, mint híre járt, néhány ezer lengyel dárdás és kozák siet segítségére, míg Mármaros határán s Lengyelországban is vannak hadak, melyekre számíthat. ⁵⁾ Ez bizonynyal tulzott hír volt — de Forgács ta-

¹⁾ Történelmi Lapok I. 824. l.

²⁾ Eredetije Bécsben a titkos lvéltárban.

³⁾ Ez napról két levele van Dóczyhoz. Ugyanott.

⁴⁾ Nagy Tamás Memorialeja 1613. oct. 9-ről. Bécsben a titk. ltban.

⁵⁾ Daróczy levele Ferdinánd főherceghez Kassa okt. 16-ról (U. o.)

nácsának elfogadása más okból lett volna jó rá nézve. Ő azonban hálásan megköszönve Forgács részvétét, ajánlatát nem fogadta el. ¹⁾ Ki tudná megmondani, hogy e változékonnyal teremtett ember min törte akkor is fejét? Gyulaffy László Báthory tanácsura bizalmasan közölte Dóczyval, hogy Báthory az Ibrahim békkel folytatott tárgyalások alkalmával komolyan tette az ajánlatot, hogy Mátyást közösen támadják meg. Bizonyosra vehető, hogy ő ezt nem értette komolyan s csak ki akarta húzni az időt a tél bekövetkezéséig.

A magyarországi urak nem hittek neki, s a dolgot éppen nem tartották valószínűtlennek, mert állhatatlansága mellett egyaránt képesnek tarták arra, hogy kész feláldozni Váradot, Lippát, Jenőt a töröknek, csak hogy megbékélhessék velök vagy Husztot a lengyelnek, csak hogy segínyt nyerhessen tőlük. S éppen azért, midőn utolsó szorultságában ajánlatot tett a nádornak, hogy ha a királytól számára segínyt eszközöl, öcscsével Báthory Andrással elvéteti a nádor egyik lányát, s Ecsedet nekik adja, ²⁾ már senki sem hitt neki.

Fontolóra véve eddigi állhatatlanságait, hogy a confederatiót már eddigelé is nem egy pontban sértette meg — hogy neki segínyt adjanak, arra nem is gondoltak. De szemben a török mozgalmakkal, szükségesnek látták, hogy táboruk legyen kéznél s Forgács a magyarországi hadakat Kassára gyűjté, melyeket Rakomázra indított. De attól tartva, hogy Váradot Báthory török kézbe játszhatná, Abaffy alatt kétezer embert küldött hozzá — kiket Báthory a város körül helyezett el. Ott szállásolta el udvari drabantjait is kapitányjukkal Nagy Balázsszal.

De ennyi zaklatottság sem törte meg. Váradon is folytatta megszokott életét: tánczczal és vig lakomákkal tölté idejét azon török hölgyekkel, kiket Petneházy ajándékba küldött neki. Napjai már ekkor meg voltak számlálva. Giczy biztosítani akarta magának a jövőt s azt hitte, hogy ezt csak Báthory holt testén át teheti. Szövetkezett a hajdú kapitányokkal Szilassi-

¹⁾ Báthory levele Forgácshoz okt. 16-ról (U. o.)

²⁾ Gyulaffy levele Dóczyhoz Szathmár 1613. okt. 10. Történeti Lapok II. 836-ik l.

val, Ladányival, Zámbóval, sőt ha az akkori híreknek hinni lehet, egy pár biharmegyei főúr helyeslését is megnyerték. Eleinte saját palotájában akarták megőlni: de Báthory ügyelt, fegyverei mindig kéznél voltak s e miatt másképp kelle a dologhoz fogni. Oct. 27-én ebéd után Giczzy a váron kívül néhány házat felgyújtatott s midőn ezek javában égtek, be ment hozzá. Előadta neki, hogy az a hír van elterjedve, hogy ő Ecsedre szökött, jó volna, ha ezt megeczáfolná s megmutatná magát a népnek. Báthory mit sem sejtve, elfogadta a tervet s felült hintójára. Már ekkor minden el volt készítve. A hintóban levő puskákat lekötözték, s a vár hidját, a mint a kocsi kiment, felhúzták. Midőn a kocsizásból visszatért a belső sorompó kapuját lelánczolák, mintegy 60 lovas hajdú utána nyargala, s az utcán közbefogta. Ekkor Szilassy, Ladányi, Basa, Zámbó a Pecze vize mellett rálövöldöztek. Báthory kiugrott kocsijából, hogy védelmezze magát, s egy füzfa mellé állott, hol meggyilkolták. Két szolgálja: Lónyay és Komáromy védelmére kelt ugyan, de hasztalan; az első ott esett el, s a második is terhes sebeket kapott. A gyilkosok Báthory ruháit lehúzták, s tetemeit a Peczébe vetették, honnan eltemetés végett Ecsedre a családi sirboltba szállíták.

TÖRVÉNYEK ÉS OKIRATOK.

I.

1608. febr. 14. }

Sennyei Pongrácz Rátkóczyt a hajdú mozgalmakról s a szükségessé vált intézkedésekről tudósítja.

Az én éltémig való szolgálatom után az úristen nagyságodat sok jókkal áldja és látogassa meg. Én kegyelmes uram az én tisztem szerint az mire erőm vagyok, semmit hátra nem hagyok, mindenfelé vigyázok. Ugy vagyok az szegítség, az nemesség is igen takarodik élésével, morhájával Kolosvár felé, és oly helekre az hol megmaradást találhat. Nincsen nagyobb csodám, ha Báthori Gábor uram az hajdúság közé adta volna magát, mert urfinak nem úgy kellene elővinni magát. Az nagyságod írt levelét megolvastam vala immár, hogy egy emberem juta, ki majd olyan formán beszélgete Báthori Gábor felől és Bánfi Dienes uram hirdette volna azt, hogy az hajdúsághoz adta volna magát Báthori Gábor. Én az mint hallom, nem igen jól vannak egymással etc. Semmit hátra nem hagyok, az mint megírtam nagyságodnak, vigyázok. Ezen órában érkezék egeresi és almási tiszttartónak levele, mit írjon nagyságodnak in specie levelét oda küldtem. Homonnai uramat Kűvárba várják, ugy értem az hajduság Szilágyban ez ideig nem igen sok, imittamott vannak kevesen, de ezen az földön úgy elrémültek az emberek, nem kell admonitio nekik, igen költöznek.

Az nagyságod parancsolatja szerint az kolosvári bírót admoneáltam valóban vigyázzon és jó készüllettel legyen. Az kapuk betétele felől is irok neki, de az mint értem Zilahról,

Perecsenbűl csizma venni és egyéb szükségekre való vásárlás-ért bejűnnek Kolosvárra, azt nem szeretem, talám nem lesz en ezután, sőt ha erőm volna hozzá nagyságod engedelmével, nem jűnne az hajdú az Meszesen innejd. Immár Sibó felől mindenütt az hitvánságok holdotatják az földet. Semmit kegyelmes uram hátra nem hagyok, mindenfelé vannak emberim, ha mi hírem érkezik, megírom nagyságodnak.

Ha két vagy háromszáz lovasom volna sokat használna. Igen szükséges adómoneálni az hadakozó népet, ne vennék siketségre, gyorsalkodnának jűnnének ide felé az elrendelt helre sietségvel mondhatlan igen használna, és mikor valami rész ide érkeznek nagyságodnak személye szerint is mindjářást szükséges volna ide jűnni, kihez képest minden rendek nagyságod után sietnének.

Az én tetszéseem szerint így állhat nagyságod minden gonoszság ellen.

Bizony kegyelmes uram, nem tudom mint kellessék elhinnem, hogy római császár engedelmébűl Báthori Gábor erővel, hatalommal jűnne nagyságodra etc. Talám nem ártana, ha nagyságod parancsolna az kolosvári uraimnak szót fogadnának. Az szálláscsztó jűnne el elől, az hadaknak rendelne helt, bátor nagyságod csak ötven lóval küldene előnk. Az hír ha futamodnék, eszekben vennék hogy vagy on vigyázás. Tartsa meg az úristen nagyságodat sokáig jó egészséghen.

Datum ex Gyálu 14 Februarii 1608.

Nagyságodnak hív szolgálja
Sennyey Pongrácz m. p.

Külczim : Illustrissimo domino domino Sigismundo Rákoczi stb. mihi gratiosissimo.

(Eredeti sajátkezű levél a m. orsz. levéltárban.)

II.

1608. febr. 18.

Forgács Zs. Rákóczy Zsigmondnak : a hajdumozgalmakról.

Illustrissime domine et compater stb.

Istentől nagyságodnak jó egészséget és hosszú életet kívánok. Az nagyságod levelét kit nagyságod Feirváról 8. Febr.

írt, ma vettem, kiből az nagyságod jó intését becsülettel megértettem. Adná az úristen vónánk oly terminusba, hogy kiki mutathatná meg mind emberségét, s mind hazájához való szeretetét. De nagyságod az ide való állapotot és az posoni végezést, ki most lett, nem érti, kit ha nagyságod megért, abból megítélheti, hogy mi rajtunk semmi nem múlt és nem lágyan fogtuk az dolgot, hanem eleitől fogva úgy viseltük magunkat, hogyha akaratjok vót vóna az hajdúk ellen való vívásra az nagyságod segítsége nélkül is bátran víhattunk volna Isten segítségével, annyin vótunk Szerencsnél, de nehéz ott víni ahon az hajdúk mellett vittunk vóna örömesben, hogy nem mint ellenek, Hannibal sem tudta vóna azzal az haddal az hajdukot megverni, hanem ha elsőben elhítette vóna velek, hogy ellenség, kit én, sem senki el nem tudánk hítetni az emberekkel, hanem most sok károkkal veszik eszekben, de késő.

Az posoni gyűlésbe mit végeztek tudom nagyságodnak megírja Szuhai uram; az bécsi végezésnek megtartására készítik császár urunkot és az hajdukkal állatják dolgokat, ő fölsége mint kegyelmes fejedelem arra is reá ment, az töröknek, hogy az ajándékot beküldje, arra is; Nádasdi Tamást küldték Budára az vezérhöz megkérdeni, ha megállja-e a komáromi végezést, beküldvén az ajándékot; még meg nem jött, de vélem reá felel az török mindenre. Azután, hogy az hajdúk leszállítására tízezer embert fogadtak az ország és ő fölsége, ha le nem akarnának különben szállani; Ausztria is igirt kétezer fegyverest, sőt személye szerint is eljő ő fölsége herczeg urunk, ha kívántatik; mi uram addig irogatunk innen, hogy Isten segítségével ő fölsége az gyűlésbe ezeket elvégezte, és így derekasképen akar ő fölsége az dologhoz fogni, nincs is ebbe egyéb mód, mert azokkal az kikkel írja nagyságod, hogy Patakhöz szálljak nincs módjok benne, nagyságod annyi ezer székellet oláhhal, ha mit mivelhet semmit hátra ne hagyjon benne, az menyin az hajdúság vagyon most itt Kassa körül nem érvük fel erőnkkel nem hogy kiverhessük, de csak hogy egybe gyűlhessünk is az oda fel való segítség nélkül.

Illésházy uram és Turzó György uramék alájönnek az hajdukkal tractálni akarnak, ha leszállíthatják fegyver nélkül, jóval jó, hol nem úgy akarnak fegyverhöz derekasképen nyulni,

de félek valahogy ha hertelen megindúl az hajdúság egybe ők sem kezdnek gyülekezhetni és hasonlóképen járnak, mint az a föld, kit isten távoztasson el.

Én uram öt hat ezer forintot nem szántam, garami jószágomot zálogba vetettem és azzal tartottam meg ez ideig az végeket, adná isten többen is vónának, kik ne szánnák hazajokért valamit inpendálni, de kevesen találtatunk s azért veszünk.

Nagyságod oda viseljen gondot országára, ide mi is azon vagyunk országostól, hogy vagy egyképen, vagy másképen megóthalmazzuk az szegény országot istennek szent segítségével mert segítséget Erdélyből most nem remélhetni, az ki segítséget nagyságodnak minden levelébe elé hoz, sem itt, sem ott nem vót, mindazáltal az jó akaratot nagyságodtól jónéven vette az nemes ország.

Ir nagyságod egy levelébe arról is, hogy ne veszesse az országot . . . . . kimenjek Kassáról, mert az hajdúk addig le nem akarnak szállani, csudálom, hogy nagyságod még sem vette észébe mer . . . . . fel az hajdúk és mire igyekeznek, én is írhatnám . . . . . az mint az állapot forog, hogy nagyságod is jönne ki inkább mint sok ember feje kötődjék be, de az had járjon, ... kívántam az kassai lakást bár torkomra forrjon, most . . . . . akaratom szerint vagyok itt, búsultam sokszor, de az gyűlés vártata, ő fölsége mindez óráig velünk, nem vagyunk hát semminek okai, mert ide örömmel nem jöttünk, hanem ő fölségétől, ország végezéséből küldettünk; ne itiljen azért nagyságod oly szemtelennek, hogy tisztet erővel kívánnék magamnak, mert isten más módot is adott életembe, mit itilhetne inkább nagyságod felőlem, ha uram paraucsolatja ellen pusztán hadnám ez helt, nagyságod másképen gondolkodjék én felőlem, azon vagyok, hogy ezzel se bántódjék senki meg. Itt 25. Febr. hirdetünk ide gyűlést, hogy Czobor uram referálja követségét az országnak és az mit végeztek Posonba beadja irásokban. Az mi jót végezhetünk, nagyságodnak megírjuk, tudja nagyságod is magát mihöz tartani.

Éltesse isten nagyságodat.

Datum Kassán, 18. Febr. A^o 1608.

Báthori Gábor micsoda leveleket irogasson ide az vár-

megyékre, im az mását odaküldtem nagyságodnak. Ha miben módja vagyon nagyságodnak, gondolkodjék felőle.

Illustrissimae stb.

Sigis. Forgach m. p.

Az minemő confederatiot sanctionalt Mátyás herczeg urunk ő fölsége az magyarokkal im annak az mását is nagyságodnak beküldtem, ha császár urunk nem offendáltatik vele, hasznos dolognak itilik, csak egybe ne vesszenek ő fölségek rájta, és újabb háborúk ne támadjanak az szomszéd országokban is. Nagyságodnak ezeket igen titkon irom.

Külezím : Ill. dno Sigismundo Rákoczi stb.

(Eredeti sajátkezű levél mely el van rongyolva, a m. orsz. levéltárból.)

III.

1608. február.

A Báthory Gábornak lekötöztetett hajdúvitézek esküformája.

Formula iuramenti ab Andrea Nagy campestrum haydonum supremo capitaneo comitatu i Beregh transmissa.

Ita te Deus, Pater Filius et Spiritus sanctus, sancta trinitas, unus ac perpetuus Deus, in vera fide tua adiuvet, quod magnifico domino Gabrieli Bathorio de Somlyo domino nostro clementissimo humiliter ac fideliter servire, nihil neque clam neque palam sine praescitu et voluntate eius, sive solus sive cum reliquis tuis sociis quicquam, quod contra eum foret, moliri, verum eum solum intueri atque defendere, et omnia fidelitatis obsequia (non minus ac regno, super quod Deus ipsum constituet) praestare, ad nutum et voluntatem eius arma deponere, eaque ingruente necessitate contra hostes reassumere, hostibus hostis, amicis amicus, quae in detrimentum fieri videbuntur, candide et sincere referre, iisque pro posse fortiter resistere, nobiscum et cum exercitu nostro unum sentire, et quo ad opus fuerit, immobiliter permanere ac perseverare velis. Ita te Deus adiuvet.

(Másolat a bécsi áll. ltárban. Hung.)

IV.

1608. márcz. 2.

Báthory Gábor Petkinek: ajánlja a kolosvári országgyűlésre küldött követét, Petki Istránt.

Magnifice domine, amice nobis observandissime. Salutem ac servitiorum nostrorum commendationem. Kivánok istentől kegyelmednek sok jókat megadatni.

Az kegyelmed hozzánk való jó akaratját megértettük Csejti István uramtúl, kit szeretettel vettünk kegyelmedtől. Bocsáttuk ismét az kegyelmetek gyűlésében Peteó István uramat ő kegyelmét az mi becsületes szolgálkat. Kitől kegyelmednek szóval izentünk. Kérvén kegyelmedet, hogy kegyelmed meghívén az ő kegyelme szavát, mutassa ezután is oly jó akaratját hozzánk, kit re ipsa megtapasztalván, atyafiságosképpen szolgálhassuk meg kegyelmednek. Tartsa meg isten kegyelmedet. Datum ex arce nostra Ecsed, die 2. Martii 1608.

Magnificae dominationis vestrae

servitor amicus

Gabriel Báthori, m. p.

Kivül: Magnifico domino Joanni Petkő, cancellario et consiliario Transilvanico etc. Domino amico nobis observandissimo.

V.

1608. márcz. 7—14.

Báthory Gábor választási feltételei.

Articuli Dominorum Regnicolarum Trium Nationum Transsylvanensium illustrissimo domino comiti Gabrieli Batthory de Somlio Transsylvaniae et partium regni Hungariae electo principi et Sicularum comiti etc. *ante ejusdem inaugurationem pro confirmatione et futura sub ejus regimine observantia in Ecsed transmissi et exhibiti.*)* Anno Domini 1608.

---

*) Ezen dült betűvel szedett szavak a gróf Kemény-féle példányban vannak meg.

Tudván ő nagysága, hogy minden respublikáknak békeséges csendes megmaradása, fegyverrel külső ellenségtől oltalmazása után, áll csak az religióknak szabados kultussában, minden renden, nyelven és nemzetségen való emberek között, hogy senki lelkiismeretiben nem háboríttatván istenét szabadon tisztelhesse, kinek utolsó eligazítása világ végezetire hagyatott, amaz mondás szerint, *Sinite pariter crescere zizania, usque ad tempus messis, ne forte eradicetis simul et triticum*, erre ő nagyságának példa az lengyel *respublica* is.

(1) Kévánjuk azért egész három nemzetül, hogy az religio szabadságára magát megkötelezze, és abban személyváltogatás nélkül minden rendeket megtartson, s oltalmazzon in *liberis eorum exercitiis*, mint Sigmond fejedelem idejében.

(2) Miért, hogy ez elmúlt sok háború üdőkben, mind vérünk hullásával, s mind hazánkon kívül való búdosásunkkal, az egy fő szabadságunkat, az *libera electiót* megtartottuk, és az két császártól is valamint s valahogy lehetett extorqueáltuk: kévánjuk ő nagyságától, hogy köteles legyen arra, hogy teljes életiben, akarmi szerencsájében, minket abba megoltalmaz és megtart, és semmi szín és csere alatt, vagy *testamentum* tételével, vagy különben, szabadságunk ellen el nem ad, és ez mostani hajdúságnak ő nagyságához való kötelezésével *jus armorum aut concambii in regno* semmiképpen nem *praetendál*.

(3) Abban is ő nagysága hitivel quietáljon bennünket igéreti szerint, hogy az hajdú vitézekkel való *transactióval* minket országuil, egész három nemzetül, Magyarországnak ide tartozó részeivel egyetemben, sem hütünknek sem törvényünknek szabadságában, sem birodalmunkban és határinkban, sem személyünkben, sem semminemű jóvainkban, jószáginkban, kicsintől fogván nagyig meg nem sért semmi üdőben, hanem inkább az ország jóvára és oltalmára ügyekezik ő nagysága azokat is kötelezni tehetsége szerint.

(4) Kévánjuk, hogy az hajdú vitézeket ő nagysága alkotmotos ideje s módja lévén ő nagyságának hozzá, hittel kötelezze arra kicsintől fogva nagyig, hogy semmi változásokban (kit isten távoztasson) és *interregnumokban* semmi támodozással és pártütéssel az *libera electiót* nem turbálják, hanem az *vnio* szerint, valakit *communibus suffragiis* az három nemzet választ,

ők is annak és az országnak fejek fenállásáig hiven szolgálnak.

(5) Ez felháborodott állapotban ő nagysága mind az két császár között ügyekezzeék hazánkat békességes állapotban megtartani; miért, hogy mi az hadakozásra akarmelyik ellen is elégteleneknek ismerjük magunkat, kiváltképpen az törökkel az szegény hazának régi szokása szerint instar praedecessorum principum frigyét tartson, az két Oláhországgal is az jó szomszédságot megoltalmazza.

(6) Az hajdú vitézeknek, mind generálisoknak, kapitánoknak, hadnagyoknak és egyéb tisztviselőknek állapotjokat, tiszteket, úgy ügyekezzeék rendelni ő nagysága, hogy az hazának régi jó rendtartásának és abban való tisztviselőknek semiben ne praeiudicáljon, se ártalmára ne legyen. Tiszteket bene meritis, sine discretionis religionis, adjon az haza fiának, hajdúknak és egyéb idegennek is.

(7) Ez országban minden rendeket, nemeseket, vitézlőket, kerített és mező városokat, szabadságokban, törvényekben, igasságokban megtartson. Előtte való fejedelmeknek donatióit, priuilegiumit, inscriptióit, saluo jure alieno megtartsa.

(8) Az egész székelységet régi szabadságokban, melyben ennekelőtte való fejedelmek azolta, miolta Sigmond fejedelem ujonnan az szabadságot megadta nekik, megtartották, minden rendiben ő nagysága is megtartsa.

Vniuersitas regnicolarum

trium nationum Transsylianensium.

Emlékezetre hagyjuk mindeneknek, hogy ez feljül megirt articulusokkal bocsátott volt minket Erdélyország, mind az három nemzetségből Báthory Gábor urunkhoz, választott fejedelmünkhez, hogy ő nagysága ha ezeket confirmálja, úgy híjuk ország fejedelemségére. Mivel, hogy penig ő nagysága azokról hitivel assecurálta mi általunk az országot, hogy bejövén, solenni iuramento tempore inaugurationis megtartani confirmálja, az hajdú vitéz uraink tetszésekből és akaratjokból is, mi is ezen pecsétes articulusokat itt hagyván ő nagyságánál, az ország képében secundum plenipotentiam nostram assecuráljuk ő nagyságát az mi igaz hitünkre, hogy immár ő nagyságát igaz választott fejedelmünknek tartjuk mindenben, és be is

várjuk, valamikor jó, mind igaz fejedelmünket úgy fogadjuk és uralkodunk teljes életiben, az ő nagyságával való conventiónk szerint. Kinek bizonságára mi is ezen pecsétes, országtól adatott artikulusokat, magunk keze írása alatt, az országtól adatott plenipontentiánk szerint adjuk ő nagyságának. Actum in oppido Ecsed 14 die Martii Anno Domini 1608.

A »Cancellaria Transsylvanica« című egykorú codexből (az erd. Muzeum kéziratárában.)

Jegyzés. A 8 articulus bevezetés és befejezés nélkül az Approbatæ Constitutiones után ki van adva *Szülgyi S. Báthori Gábor tört.* 38—40. l.: de ez a szöveg hibátlanabb s az egykorú kiejtésnek megfelelőbb, sőt néhol néhány szóval bővebb is. A felírásban dült betűvel szedett szavak nincsenek meg a Canc. Trans. példányában. Azok a gróf Kemény-féle példányról vétettek, mely alatt következő jegyzet áll: Vetustissimum horum articulorum exemplar non authenticum exstat in serie articulorum pro Illmo principe Tranniae anno 1651. collectorum.

VI.

1608. márcz. 14.

Báthory Gábor a rendeknek: köszöni megrálasztatását.

Gabriel Báthory dei gratia electus Transilvaniae princeps, Partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Spectabiles, magnifici, generosi, egregii nobiles ac prudentes et circumspecti fideles nobis observandissimi. Salutem ac benevolentiae nostrae sinceram commendationem. Az kmetek becsületes attyafiát és hozzánk küldött követit nagy szeretettel láttuk, propositioit megértettük és szavoknak minden részében helyt adtunk. Hogy kmetek az én régi hires neves nemzetimnek ez országnak eleitől fogván való nagy szolgálatokat szemei előtt viselvén, én hozzám azoknak maradékához ilyen jó akaratát mutatta, hogy magoknak s szerelmes hazánknak fejedelmévé választott, kívánjuk az jó istentől szívünk szerint, hogy ez kmetek cselekedeti legyen immár szegény hazánknak megmaradására, és mi az kmetek hozzánk megmutatott jó akaratát mind közönségesen szolgálhassuk meg, s mind penig privatim kinek kinek hálálhassuk meg. Az articulusokat min-

den részében az klmetek kívánsága szerént igyekeztünk accep-
tálni. Az több dolgokrúl klmeteknek az kglmetek becsületes
követitől szóval izentünk. Tartsa meg isten klmeteket jó egész-
ségben. Datum in arce nostra Ecsed die 14 Martii Anno Do-
mini 1608.

Gabriel Báthory m. p.

Külczim: Spectabilibus, magnificis generosis, egregiis, nobili-
bus ac prudentibus et circumspectis domini consiliariis, ac universi-
tati regnicolarum trium nationum regni nostri Transilvaniae, fidelibus
nobis observandissimis.

(Ercdetiről Mike S. gyűjteményében.)

VII.

1608. m á r c z. 3 — á p r. 3.

a)

A kolosvári országgyűlésen hozott törvények.

Nos Gabriel Báthori dei gratia princeps Transilvaniae
partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc. Me-
moriae commendamus tenore praesentium significantes quibus
expedit universis. Quod fideles nostri domini proceres, magna-
tes et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni
nostri Transilvaniae in generali ipsorum conventu ad 3-ium
proxime elapsi mensis Martii diem anni praesentis millesimi
sexcentissimi octavi indicto in civitate nostra Kolosvár con-
gregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos
articulos communibus ipsorum votis et suffragiis, generalique
consensu conclusos, supplicantes nobis humiliter, ut universos
eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos,
gratos, et accepta habentes, nostrumque consensum illis prae-
bentes auctoritate nostra principali benigne acceptare, appro-
bare, et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per
alios omnes, quorum interest, observari facere dignaremur.
Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum
et nobilium caeterorumque statuum et ordi-
num trium nationum Regni Transilvaniae in gene-
rali eorum conventu ad 3-ium proxime elapsi

mensis Martii diem anni praesentis millesimi sexcentesimali octavi in civitate Kolosvár indicto conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az nagyságod közinkbe küldött propositiójából ez mostani számtalan szükségeket, melyben az úristen ez mostani állapotunkat hozta ngoddal egyetemben, meggondolván azért az szükségnek nagy és távozhatatlan voltát, kit mi magunk láthatóképpen megtapasztalunk, mely szükséghez képest ngodhoz való engedelmességünket és szeretetünket akarván megmutatnunk; miérthogy tudjuk, hogy nagyságod az közönséges gondviselésre az közönséges segítséggel elégségesb lehet; végezzük, hogy minden ökörtől és fejős tehéntől huszonkilencz kilencz pénzt, meddő tehéntől és harmadfű tinótól tiztiz pénzt, egy öreg disznótól d. 1, hámos lótól huszonkilencz pénzt, egy marhátlan szegény ember d. 12, marhátlan szegény özvegy asszony, az ki nem koldus, hat-hat pénzt adjanak. Hogy penig csalárdság az adózásban ne essék, miért hogy vannak olyak is, kik semmi barmot nem tartnak, hanem kereskedésekkel élnek, és noha marhátlan, de értékes és gazdag paraszt emberek, az olyanokat az falus bíró az ökrös emberekhez képest taksálja, és tartozzék az adószedőnek beadni. Ha kinek penig egy vagy két juha, vagy kecskéje, vagy disznója vagyon, hogy adója tiz pénzre ne menne, személyétől tiz pénzt fizessen; ha pedig annyi marhája vagyon, hogy az tiz pénzt meghaladja, marhájáról fizessen.

Ezenképpen fizessenek minden mezővárosok Fejérvárral és Egeressel egyetemben.

Kolosvár adjon fl. 500.

Nagybánya adjon fl. 100.

Almás adjon fl. 25.

Nagysajó adjon fl. 25.

Offenbánya adjon fl. 12.

Fejérvár adjon fl. 40.

Felsőbánya adjon fl. 50.

M.-Vásárhely adjon fl. 300.

Király-Ujfalu adjon fl. 12.

Vizakna adjon fl. 50.

Abrudbánya adjon fl. 75.

Akna adjon fl. 25.

Belényes adjon fl. 50.

Az magyarországi uraink s atyáncfiai ezen terehviselés-sel tartozzanak.

Az szász uraink ígérek capitatim nyolczvan nyolczvan pénzt, melyeket ad festum sacrae Pentecostes proxime venturum ígérünk nagyságodnak fogyatkozás nélkül beszolgáltatni. Könyörgünk nagyságodnak, vegye elég neven szegénységünknek ilyen nyomorúlt állapotjában. Ezután is semmiben nem akarunk nagyságodnak megfogyatkozni. Ebből penig senki jószága szabados ne légyen, se úré, se senkié, sőt ha kinek exemptioja volna is, erőtlen legyen.

(2) Adja nagyságod ezt is előnkbe, hogy ennek előtte, még az boldog időben is, az fejedelem személye mellett udvarnál bizonyos számú fizetett lovag és gyalog volt, melyet noha mostan az időnek állapotjához képest nem hogy szállítani, de inkább többíteni kellene. Mindazonáltal az ngod udvara népét 500 lovasra és 500 gyalogra rendelte volna. Vesszük eszünkben, hogy abból is ngod a mennyire lehetne könnyebbségünkre igyekeznék, azért mi is abban az ngod jó rendelkezését jovaljuk. Könyörögvén ngodnak, hogy ha a szükség nem kényszerít, azt is addig, míg romlott hazánk épülhet, szállítsa.

(3) Az mi az nagyságod második propositioját illeti, az végbeli szolgáló rendnek fizetések felől, illik azoknak is kedvet keresni, mind fizetéssel, mind egyéb adománynyal.

Miképpen az régi fejedelmek tam pacis, quam belli tempore az majorságos helyekből tartották udvarokat, mostan is ngod ahoz nyulhat, Fogarasban bővebben vagyon élés.

Azonképpen több várakban és majorsághoz való helyekben a mi vagyon nagyságod kerestesse fel.

(4) Az törökhöz való küldésben ngod kövesse az régi jó módot, az portára küldjön hazafiait olyakat, kiket nagyságod tanácsival egyetemben arra elegendőknek ítél.

(5) Ötödik articulusát is nagodnak az mi nézi, minthogy fejünket, jószágunkat, sőt hazánkat nagodra biztuk, ebben is nagodat authoritásától nem akarjuk priválni, hanem ngod tanácsival végezvén, mind az három nemzetből küldjön köve-

teket oda, az hová kell; az békesség felől való tractatusra, mivelhogy igen szükségesnek ítéljük lenni.

(6) Az mi ngodnak hatodik articulussát illeti, végeztük az végre, hogy nagod udvara népét külső jószágunkra ne szállítsa, mint ilyen romlott állapotjában is jószáginknak, hogy az, mely élést ngodnak és népének tartására gyűjtettenek volt be Thordán, Enyeden, ide Kolosvárra szállítsák, az mely vármegyéken pedig fel nem szedhették, az kik az úttól távol voltak, azokon is felszedjék, és ide szolgáltatassák. Azonképpen az több hasznos helyeken, ugymint Fogarasban, Fejérváratt, az hol letett élés vagyon, avagy majorság vagyon, nagyságod hozassa ide, ez alatt Isten az mezőn is ád.

Az székely városok minthogy nem hadakoznak, azokat, is nagod találta meg, és minden székben az királybirákat melléje vévén, azok is az ő mivoltok szerint vessék fel az élést. Kit ők is szolgáltatassanak ide, miérthogy nagyobb épségben vagynak, hogy nem mint az országnak nagyobb része, mind vágó barmot, mind egyéb élést adjanak ők is.

Az mi az százságot illeti, minthogy onnat lehet inkább borból az segítség, azokat is nagod találta meg, hiszszük, hogy az közönséges tereh viselésből ki nem vonszák magokat.

Az vizaknai kamara hasznát is, minthogy dézmákból zabot, búzát gyűjtöttek, nagod onnat is hozasson ez mellé, ne költség csak az tisztartók el.

Az közönséges székelységet pedig nagod fő ember comisarius által találta meg Udvarhelytt, holott ő nekik közönséges gyűlések lészen Sz.-György nap előtt való hétfűn, hogy az uniónak tartása szerint az országnak több részeit megszáván, az kik ebben az terehviselésben egyet értnék, ők is ebbéli segítségüket meg ne vonják.

Miérthogy az magyarországi atyánkfiain az hajdúság rajtok vagyon, az élés adásból immunisok légyenek.

(7) Tudjuk azt, hogy kötelesek vagyunk fejedelmünknek tempore necessitatis causae defendendae patriae; mint ennek előtte való fejedelmünknek is meg nem fogyatkoztunk, azonképpen az mostani erőnk szerint ngod személye mellett készek vagyunk felűlni, csakhogy, ha mi oly casus ingruálna, nagod in tempore certificálja.

(8.) Az mi Kővár, Huszt, Nagy-Bánya dolgát nézi, tetszett, hogy mikor ngod felbocsát az tractatusra, az oda menő követeknek instructiójokban adja, hogy az többi között azokról is tractáljanak; ha pedig ngod könnyebb és általb útát talál benne, azt kövesse.

(9.) Az mi az juramentum dolgát nézi, minthogy immár az tisztviselő emberek juramentumokat praestálták, parancsolja meg nagod az ispányoknak, kapitányoknak, királybiráknak és városi biráknak, hogy innen hazamenvén mindenektől, az kiktől illik, exigálják juramentumokat. Kik pedig a depositione juramenti magokat absentálják, az tisztviselő emberek írva nagyságodnak küldjék.

(10.) Miérthogy az országok és birodalmok nem kevésbé törvénnyel birattattnak, mint fegyverrel, minden időben tam pacis, quam belli tempore könyörgünk ngodnak, hogy az mestereknek, minden haladék nélkül pecséteket adjon, hogy a bébételen időben is per legitima et juridica litterarum remedia közöttünk való hatalmaskodás, és insolentia conpescáltassék.

Azonképpen az váradi káptalannak is adjon pecsétet nagyságod.

(11.) Végeztük ezt is, az melly donatiók, inscriptiók, és egyéb collatiokról való levelek, kiknek statutoriái kiköltek volna, de igtatásnak általa végbe nem mehettének volna propter principatus mutationem a statutoriának is ideje ki nem tölt volna, az olyan donatariusok azon statutoriákkal servatis de jure servandis procedálhassanak, melynek relatoriája cum necessaria declaratione ez mostani kegyelmes urunknak fejedelmünknek rescribáltassanak és erejek légyen.

Azon mód tartassék azonban, az kiknek statutiója az hajduknak támadása miatt nem exequaltathatott, se statutoriájok nem expirált; az kinek pedig donatiója vagyon, de statutoriája nincsen, ha az donatio nem expirált, ő nga adjon statutoriát.

Az publicatiók is helyen maradjanak, kire az directo-roknak, ideje előjövén, légyen gondja.

(12.) Értjük, hogy az elment fejedelem etiam post publicam resignationem principatus adott, inscribált, és subscribált külömb külömbféle leveleket; az olyanok azért cujusunque

qualitatis aut materiae existant, annak semmi helye, se törvényben, se törvényen kívül ne adassék, minthogy akkor nem fejedelem volt, hanem privata persona.

(13) Hogy nagod esztendei gabona és bor dézmáknak arendáját kegyelmesen megengedte, megszolgáljuk nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak.

(14) Az mely donatariusok vigore litterarum cassatarum oly jószágot bírnak, kikhez haeres vagyon, kerestesse az haeres az brevis szerént, vagy széken, vagy táblán akarja.

(15) Tetszett ez is, hogy az régi articulusok tartása szerént, ha lehet a gyűlések alatt is a gyűlés után penig egy hétig minden causák, melyek brevi processu juridico szoktak determináltatni, és vármegyékről, székes helyekről jött transmissiok tam pacis, quam belli tempore megláttassanak.

(16) Ennekelőtte is elvégeztük volt, hogy az cancellarián az articulusért egy forintnál többet ne vegyenek, de avval nem gondolván az cancellaristák, három forintot, s többet is vesznek egy articulustól. Tetszett azért most is, hogy minden articulusnak egy forint légyen az árra, többet annál ne vegyenek.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum, magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transylvaniae benigne intellecta, et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri, et inscribi fecimus, eosdemque, ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, eisdem nostrum consensum benevolum pariter et adsensum praebuimus, illosque et quaevis in eisdem contenta autoritate nostra principali acceptavimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus; offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos cum omnibus suis punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros cujuscunque status et conditionis existant, observari faciemus: imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus. Harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum in

praedicta civitate nostra Kolosvár tertia die mensis aprilis anno dui millesimo sexcentesimo octavo.

(L. S.)

Lecta

(*Eredetiye Nagy-Szebenben, a báró Bruckenthal Sámuel gyűjteményében, honnan megjelent Erdély ország Tört. Tárában is II. k. 131-ik l.*)

b)

A fejedelem esküformája.

Formula juramenti principis electi.

Én Báthori Gábor Erdélyországnak választott fejedelme, Magyarország részeinek ura, és a székelyeknek ispánja etc. Esküszöm az élő istenre, hogy a megmondott birodalomban, és országban lévő nagyságos urakat, nemeseket és vitézlköket, székelységet, kerített és mezővárosokat, és in genere minden nemzetségeket, rendeket és statusokat, az ők recepta religiójokban, fejedelemségre való libera electiójokban, suffragiumokban, voxoknak libera pronuntiatiójokban, szabadságokban, törvényekben approbata consvetudojokban megtartok, Szent-András király decretumát, és Magyarországnak kiirt decretumát, és előttem való fejedelmeknek donatióit, inscriptióit, privilegiumit, annuentiáit, assecuratoriait, és consensuset, és ez mostani Ecsedben küldött végezett articulusokat, salvo jure alieno, articulusit az előtt valókat, s mostaniakat, és ezután valókat, in quantum per contrarias constitutiones nem cassáltattak vel in posterum nem cassáltatnak, erejében tartok, és mással is megtartatok, a decretumnak és articulusnak tartása szerint mindeneknek személyválogatás nélkül az én tehetségem szerint igaz törvényt szolgáltatok, és méltó executiókat tészek, senkit sem meg nem bántok, sem mással meg nem bántatok, se személyében, se jószágában, se marhájában törvény nélkül másnak nem engedek bántani tehetségem szerint, és semmi újítást ez országnak régi jó szokása és szabadsága ellen bé nem hozok, sőt mindeneket, valamit a szegény hazának és benne való minden rendeknek, közönséges javára és hasznára és törvény szerint való szabadságára mivelhetek, az én erőm szerint azon

lészek, a míg az úristen ő kegyelmek között tart; isten engem úgy segéljen.

c)

A tanácsurak s megyék esküformája.

Juramentum consiliariorum et comitatum
regni.

Én T. esküszöm az élő istenre, hogy a mi kegyelmes fejedelmünknek Báthori Gábornak, Erdély országának fejedelmének, Magyarország részének urának, és a székelyek ispánjának, teljes erőm s tehetségem szerint, hív és igaz leszek, barátjának barátja, ellenségének ellensége, és semmi úton módon sem titkon, sem nyilván, se az országnak, se ő nagyságának ártani nem akarok, sőt minden ártalmas dolgokat az én erőm szerint ő nagyságától s az országtól eltávoztatni és fordítani, és mindenekben az mi ő nagysága s országunk javát nézi, előmenni igyekezem fejem fennállásáig, jószágom s marhám fogytáig; és ha mit titkon vagy nyilván való dolgot, vagy practicát értek, ki az országnak vagy fejedelmünknek ellene vagy romlására lenne, megjelentem; isten engem úgy segéljen.

Vetustissimum harum etiam formularum exemplar in serie collectorum pro illustrissimo principe Transilvaniae pro anno 1651 articulorum reperitur.

(Egyszerű másolata az Erd. Múz.-egylet birtokában. Josephus com. Kemény Codex Articulorum Diactalium Transsylvaniae. Tom. III. 200 s következő ll.)

VIII.

1608. ápril 1.

Korláth István, a hajdúk elhelyezése ügyében.

Illustris stb.

Áldja meg az uristen nagyságodat kívánsága szerint való lelki és testi sok javaival, minden nagyságodhoz tartozóival egyetemben.

Az nagyságod nekem küldötte leveleket mindjárt bizonyos emberemtől Szécsy György uramnak megküldöttem Ag-

telekre, mivel mostan ott vagyon. A mi az hajdúság dolgát illeti, Nagy András maga Miskolczon vagyon és az hadának egyik részét Szentpéterre, Kereszturban és az Varbó völgyére szállította és minden órában az török és tatár segítségét igen várja. Az hajdú vitézeket én is meddig isten immár Homonnay Bálint uramat ő nagyságát elhozza közinkben, bizonyos helyekben rendelttem s szállítottam az Sajó melyékére, Nagy Mátyást az ő hadával Putnokra, Pogonyban és Maleban, Csikos Istvánt hasonlatosképen szomszédságában, Tarjáný Dömötört az Szuha völgyére, úgy hogy ha isten Homonnay uramat ő nagyságát az több úrak és vármegyék hadaival elhozza, mindjárt indulhassunk, minthogy mostani eltökélt szándékunkban is csak az ő nagysága közinkben való jövetelére való várakozásunkért csendesedtünk meg.

Az nagyságod hajdúvitézek számára küldött pénzét én az vitézeknek, kik az ország és az ő fölsége hívsége mellé kötelezik magokat és velünk egyetértvén édes hazánkért készek velünk élni, halni, azoknak osztom, magamnak csak egy fillyért sem tartok meg benne és lajstromban vévén, kinek kinek az ő nevét, számot is adok róla, az kinek illik.

Ez éczaka Nagy Mátyás urammal Edelényben együtt háltam, nagyságodnak, mint édes atyjoknak, nagy jó szívvel készek szolgálni mind fejenként az vitézek, és az nagyságod jó egészségeért sok pohár borokat köszöntének s ittanak és nagyságod nagy jó akarattal idvözlötték, jöllehet még az pénzt mind ki nem osztottam nekik, mivel lajstromban nem volt az nevek, hanem beiratván az neveket, mindjárt kiosztom nekik.

In reliquo stb.

Datum ex Szendrő die 1 aprilis A^o 1608.

Illustrissimae stb.

servitor obligatissimus
Stephanus Korláth, m. p.

P. S. Az úristen vezérlette s hozta volt ki Erdélyből közinkben, mert ha isten nagyságodat ki nem hozta volna, oly nagy iszonyú veszedelembbe volna ez az ország, kiben soha nem volt, im én az nagyságod biztatására képest addig forgolódtam, hogy az dolgot minden jóra hoztam nagyságod után,

nagyságod ezután is continuálja. Én nagyságodnak és édes hazámnak éjjel nappal szolgálni meg nem szünöm.

Külsőm : Illustri ac magnifico domino domino Sigismundo Rákóczy stb. Szádvára.

Korláth István uramtól hozták 1 die Apr. A^o 1608 Szádvárában.

(*Eredeti levél a magy. orsz. levéltárból.*)

IX.

1608. máj. 27.

Homoniumi Bálint a kállai hajduk zavaróságairól.

Magnifice domine affinis mili observandissime.

Servitiorum meorum paratissimam commendationem.

Sok jókkal áldja isten kegyelmedet. Mivelhogy mi mind kicsin s mind nagy dologban az én becsületes jóakaró sógor urammal az tekintetes és nagyságos Magócsy Ferencz urammal egyetértvén hazánkunk megmaradására néző dolgokban is, minthogy egy tisztben vagyunk ő kegyelmével egyaránt szolgálunk, melyre képest értvén az kegyelmed leveléből, melyet ő kegyelmének írt az kállai állapotról kegyelmed, hogy az várbeliek semmiképen nem alhatnak meg az városbeli hajdúvitézekkel, akarék én is kegyelmednek írni. Ő felségének vadnak több végvárai is, melyekből sehonnan nem jó panasz, csak Kállóból, de az ő felsége kapitányi ott benn az várakban vadnak nem kívül. Kegyelmednek is hiszem isten adott anynyira való erőt, hogy bevitethetné kegyelmed magát Kálló várában és ott is tudos emberekkel orvosoltathatná magát és minden dolgokat igazgatna úgy, mint ő felségének főkapitánya, hogy ennek utána is valami oly szikra ne támadna, ki miatt ismét országúl kellene nagy költségünkkel és kárvallásunkkal fáradsunk.

Azonközben az vigyázás mindenféle igen szükséges lesz, onnét Kálló várából, ha mi oly dolog történék, idején korán minket is arról certificálván kegyelmed. Az mi pedig az lovasoknak másua való rendelését nézi, azt mi nem cselekedhetjük, mert ő felségének mind lovasra, gyalogra egyaránt való szüksége vagyon, a mikor gyalogot tarthatunk s fizethetünk gyalogot tartunk, mikor pedig lovasnak, lovast tartunk.

Tartsa meg isten kegyelmedet. Datum ex arce mea Ungvár
die 27 Maji A° 1608.

Magnificae dominationis vestrae

servitor et affinis

Comes Valentinus Drugeth de Homonna, m. p.

Küldésim: Magnifico domino Ludovico Rákóczy stb.

(*Ercseti*, csak az aláírás sajátkezű. a m. orsz. levéltárból.)

X.

1608. aug. 5.

Illésházy Rákóczy Zsigmundnak. Az erdélyi fejedelem Imrefyt várja.

Spectabilis stb.

Kegyelmedhez küldtem ez levély mutató ő fölsége szolgálóját Atal Istvánt itt való harminczadosát, kitől szóval özen-tem kegyelmednek, kegyelmed azért higgye meg szavát, és az mint ittben is kértem kegyelmedet bocsássa jó válaszzal kegyelmed. Isten éltesse kegyelmedet Datum Cassoviae 5 die augusti A° 1608.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

servitor et frater

Stephanus Ilyésházi m. p.

Asszonyomnak az kegyelmed házastársának szolgálómat ajánlom. Bátori Gábor uram embere ez estve érkezék ide, levelet írt, és azon kért, hogy megvárjam itt, Imrefyt ide küldi hozzám, megírtam neki, hogy megvárom, azért ha kegyelmed jó akarátja jó volna talám az kegyelmeddel való dolgokról is itt szólui velek, minthogy herczeg urunk is reá írt kegyelmedre az törökek levágtatása felől. Csehországban az hadak még is fön vadnak, de csak az fizetett nép.

Az 3200 forintot irassa kegyelmed valamelik jószágára, tekintse meg kegyelmed az mostani nagy szükségét, mind ő fölségének s mind hazánknak, mert ha kegyelmed ezt nem miveli az végbeliek hópénzét köll elvönnem és azt kölletik kegyelmednek adnom miatta, most az nagy szükségben segíjen kegyelmed.

*Külczim : Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Rákoczy sat.
(Eredeti, az utóirat sajátkezű, a m. orsz. levéltárban.)*

XI.

1608. aug. 9—13.

A fejedelmi részgyűlés határozatai.

Resolutio dominorum regnicolarum trium nationum regni Transilvaniae in congregatione ipsorum partiali Albae Juliae ad 9. diem Augusti Albam Juliam, nomine illustrissimi domini nostri principis convocatorum ad proposita et postulata eiusdem illustrissimi domini principis nostri facta et conscripta etc.

(1) Megértvén minemű válaszszal jártanak legyen az követek Moldován, és micsoda válaszszal ment legyen, mind ő ugas mind az ország kívánsága végben minden sollenitással, itélvén, hogy azon móddal és renddel contentálhatjuk mi is országtól mind az moldovai vajdát, s mind pedig az országot, végeztük: hogy ilyen foglyos időben, alkalmatosbna eshetik az országnak három nemzetinek rendi szerint, minden nemzetből nyolcz-nyolcz nevezetes ember, in toto huszonnégy választassék, az nemesség közül Zaránd vármegyével egyetemben, az főispánoknak egyik-egyik, melyek készen levén, vigyázzanak az követeknek bejövetelére és idején jelen legyenek ad praestandum juramentum. Ha penig az követek nagy késedelmesen avagy oly közönséges hír nélkül jönének, hogy az választott személyek debito tempore nem érthetnék, csak azokat certificálja cancellarius uram urunk ő nagysága levelével az követeknek jelen levele felől.

Fejérvármegyéből Kemény Boldisár; Küküllővármegyéből Alia Farkas, Kolosvármegyéből Gyerőffy János, Torlavármegyéből Sarmasági, Belső-Szolnokból Bogáthi András, Dobokából cancellarius uram, Hunyadból Barcsai Sándor, Zarándból Ribiczei János.

Az székelységről azonképpen az tisztebeli főszemélyek közül egyik-egyik királbíró, Udvarhelyszékből Balassy Ferencz, Marosszékből Gáspár János, Aranyasszékből Balogh Pál, Há-

romszékről Kaluaky János, Mikó György, Csik-Girgyo-Ká-
szonbúl Kelemen Mihály, Péter deák.

A z s z á s z s á g k ö z ű l :

Szebenből polgár-mester.

Segesvári polgármester.

Brassai főbiró.

Megyesi polgármester.

Beszterczei főbiró.

Kolosvári főbiró.

Szászsebesi királybiró, ez mellett az tanácsurak az urunk
ő nagysága arbitriuma szerint. Könyörgünk ő nagyságának,
ő nagysága ilyen rendelkezésünket kegyelmesen approbálja.

(2) Megértettük ő nagyságának másodszor való kívánsá-
gát az Kassára küldött követeknek költsége felől. Tudván
azért mind az követségnek szükséges voltát, mind pedig, hogy
ebbeli ő nagysága szüksége mi szükségünk, nem akarván ere-
jek szerint ő nagyságának ígéretes s fogadások szerint semmi-
ben megfogyatkozni, ebben is ő kegyelmek az tereh viselésben
országul meg nem fogyatkoznak, csak hogy ez mostani convoca-
tióban semmi authoritások nem levén az hivatalos személyek-
nek, ha mit igirnének is, meg nem tartanák benne, holott sem
generalis, sem partialis gyűlés nem, hanem csak egy privati
negotii causa facta congregatio; az summa sem constal,
mennyninek kellessék lenni, kit felvetni kellene. Isten az köve-
teket meghozván, addig az generalis gyűlésnek is napja előjő,
akkor mind erről, s mind egyéb szükségire gondot viselnek ő
nagyságának, könyörögvén, ez kicsin haladékokat terhesen ne
vegye.

(3) Az mi ő nagyságának harmadik kívánságát illeti, lát-
juk ő nagyságának is hozzánk való kegyelmességét, és nyomo-
ruságinkon való szívbeli fájdalmát, melyeknek eltávoztatását ő
nagysága örömetst tetszésünkben is felkeresné, és abból is se-
gítségünket kívánja; ő nagyságának ilyen szorgalmatos gond-
viselését híven igyekezzük megszolgálni, de ilyen privata con-
gregatióban semmi vita nem mehetvén, alázatosan könyör-
günk ő ngának, hogy efféle mind közönséges s mind privata
necessitas felől az mit az eleink és ő utánuk csak predecesso-

rink végeztének, s az elment fejedelem is követett, ő nga ezt tartsa meg, hogy tudniillik, holott az majorság az közönséges pusztulás miatt előbbi mód szerint nem eshetik, sem váraknál, sem aknáknál, sem egyébféle jövedelmes helyeknél semmi segítség nem jöhet, kiből ő nga csak hogy szükségét is beérné, szükség ő ngának arra térni, az mit az közönséges sustentatióra deputáltanak volt azelőtt való fejedelmek, ki az szászok között való dézma, melyeket az bódog emlékezetű István király akkori fejedelmünk bizonyos conditiókkal az szász praedicatoroktól az egész országnak végezése szerint azért vón el, hogy ilyen szükségét, asztalát, udvarát abból táplálja és éltesse interteneálja; meg is érték szépen velle, reméljük is ő nga is azon módot követvén, és az közönséges nyomorúlt állapotunkhoz költségét prudenter szabván meg nem fogyatozik, csakhogy amaz bölcs Salamon mondását ngod vegye kegyelmes szemei eleiben: *fontes tui deriventur foras, at tu dominus eorum esto*, és az miképpen arról az régi végezés vagyon, hogy bort hordóval, búzát zsákkal bőv mértékben adasson ngod; az dézmának pedig betakarítását ngod magának tartsa *salva tamen liberalitatis autoritate*. Könyörgünk azért ngodnak mint kegyelmes urunknak, ilyen régi rendtartást, és eleinknek hasznos végezését, kit ez üdön is generalis gyűlésünkben Kolosvárat ujtottunk, kövesse és *sine personarum respectu* ha kinek efféle dézmát conferált volna is non obstante quibusvis literis superinde emanatis maga számára arendátora által accumuláltassa. Ezt pedig senki ngodtúl terhesen nem veheti, mert ngod semmi újat nem cselekedik, hanem az régi jó rendtartást erejében bocsátja, melyet minden üdőben ngodtól alázatosan kívántunk.

Az mi a szolgálk rendinek számának szállítását nézi, avagy nevelését, miérthogy azt generalis gyűlésben végeztük volt, annak arra kell haladni. Ez alatt pedig ő ngának alázatosan könyörgünk az szegény százságnak ilyen terhét tekintse, oly rendeléssel és disciplínával viseltesse is az szolgáló rendet, hogy magok akarattján szabadoson ne járjanak; ez mellett legyen ngodnak erre is szorgalmatos gondja, hogy az ötszáz lovagon kívül egyéb uratlan lézengő sokaság ne tápláltassék, mert hét-száz lovagnál is többnek mondják, ezek mind az ngod kára s az mi szükségünknek nevelése.

(4) Az mi penig az Posonban való gyűlést, és arra való személyeknek választását illeti, holott sem napját, sem hivatalját nem tudjuk, sem értjük; Imrefiŷ uramot is, az kassai gyűlésből mivel jöhessen, kétséges: ngod kegyelmes tetszéséből az jövendő generalis gyűlésre, mely nem meszsze vagyon, ítéljük, hogy kell haladjon.

(5) Az mi az ötödik dolgot illeti, egy főember atyánkfia felől, az ki az szent-egyháznak gondviselésére rendeltessék, tettsett ő kegyelmeknek ngod kegyelmes itéleti accedálván, ngod Egri Györgyöt mindjárást hivassa, és plena cum autoritate neki imponálja, holott most egyéb oly tisztben sem foglalatoss; afféle pénz restantiáját mindjárást behozzák, csak értsék, ki kezébe kellessék adni.

(6) Az mi nézi az Alia Farkas urunk atyánkfia panaszkodását, deliberatum extitit per dominos regnicolas trium nationum in particulari congregatione constitutorum hallhatatlan dolog ez, hogy egy privatus comitatus ilyen privata autoritást arrogáljon magának, hogy az nemes embernek jószágát, és fejének elvesztését ő magok similiter adjudicálják, holott az nemes embert, csak az fejedelem széki és személye ítélheti meg juxta contenta decreti. Ez annál inkább szokatlamb és hallhatatlanabb, hogy valakinek jószágát elébb vegyék el, hogysem mint fejét ítéljék meg. Azért, hogy mint az ispánok és vármegye mind decretum, s mind articulusok tartása ellen az egész nemességnek törvénye ellen ilyen praecipitanter Alia Farkas atyánkfiának két faluját elvötték és intempestive peresének kezéhez adták, mindjárást visszafoglalják, mint spoliatusnak kezébe ereszszer sub amissione honoris et officii, salva actione pro injuriis allatis domino Alia permanente. Hamit penig valami articulusból cselekedtek, arról jövendő generalis gyűlésünkben gondunk leszen. Mely articulussal hogy ne éljenek se ők, se más ispán vagy ország birája, sub poena prae-declarata contenta legyen jövendő generalis gyűlésig.

Kiülről: Datum Albae Juliae decima tertia die mensis Augusti, anno domini millesimo sexcentesimo octavo.

(P. II.)

Lecta.

(Eredetije a szász nemzeti levéltárban. Egy más példánya a Jancsó-féle gyűjteményben.)

XII.

1608. szept. 22.

Báthory és az erdélyi rendek esküje és térítvénye a kassai szerződés megtartásáról.

a)

Forma iuramenti illustrissimi principis.

Én Báthori Gábor Erdélynek fejedelme, Magyarország-nak részeinek ura és székelyek ispánja, esküszöm az élő istenre, ki atya, fiú és szentlélek, teljes szentháromság egy bizony örök isten, hogy én az szerént, a mint az én követim és tanácsim, nagyságos Zerdaheli Imreffy János és Kornis Zsigmond uramék, tekéntetes és nagyságos Illésházi István urammal és herczeg urunknak ő felségének több tanácsival egyetemben én nevemmel Kassán húszadik napján ez elmúlt aug. hónap ezen jelenvaló esztendőben elvégeztek, és arrúl költ kötés levelet subscribáltak és meg is pecsételtek, minden punctjaiban és articulusaiban megtartván, Mátyás herczeg urunk ő felsége Magyarországnak gubernátora ellen, sem az magyarországi korona, annak jussa és confoederatus országok ellen semmi idegeny és ellenséges igyekezettel nem leszek semmi időben, sem Erdélyt és hozzá engedtetett vármegyéket el nem idegenítem a magyar koronától különben, az mint most vagyok, hanem azon állapotban tartom és birom; és az bécsi pacificatiót is megtartom minden rendiben; sőt ő felségének Mátyás herczeg urunknak és Magyarországnak, valamikor kívánják tőlem és szükség leszen, minden erőmmel és tehetséggel mindenek ellen, a törököt kivévén, segítséggel és hívséggel mellettek leszek, barátjoknak barátja, ellenségeknek ellensége minden időben. Isten engem úgy segéljen. Ezeknek pedig bizonságára adom ez pecsétes és kezem írásával megerősített hitleveletem.

b)

F o r m a i u r a m e n t i r e g n i c o l a r u m.

Mi Erdélybe és ehhez engedtetett vármegyékbe lakozó három nemzetségbeli magyar, székely és szászsbébeli urak, nemesek és polgári rendek, esküszünk az élő istenre, ki atya, fiú, szentlélek, teljes szentháromság, egy bizony örök isten, hogy mi Mátyás herczeg urunk ő fölsége, Magyarország gubernatora ellen, sem az magyarországi korona és annak jussa és confoederatus országok ellen semmi idegeni és ellenséges igyekezettel nem leszünk semmi időben, és az bécsi pacificatiot is megtartjuk minden rendiben; sőt ő fgének Mátyás herczeg urunknak és Magyarországnak, azonképen a confoederatus országoknak, valamikor szükség lészen és kívántatik, minden erőnkkel és tehetségönkkel mindenek ellen, a törököt kivévén, segítséggel és hivséggel mellettek leszünk, barátjoknak barátja, ellenségeknek ellenségi leszünk minden időben. Az contractust is peniglen, melyet tekintetes és nagyságos Illés-házi István urammal és herczeg urunknak ő felségének több tanácsival ez elmúlt augustus hónap huszadik napján ezen esztendőben Kassán, urunk ő nagysága és mindnyájunk nevével nagyságos Zerdaheli Imreffy János és Kornis Zsigmond uramék végeztek, subscribáltak és megpecsételtek, minden punctjaiban és articulusiban acceptáljuk és megtartjuk, és ezekre minden maradékinkot is kötelezzük. Isten minket úgy segéljen. Kiknek bizonyosságára adjuk ez pecsétes és kezünk írásával megerősítettett hitlevelönköt.

(Egykorú másolat a bécsi áll. lt. Hung.)

Jegyzet. Közölve mindkettő Batthyányi: Leges Eccl. T. I. p. 633. s Katona XXIX. 180. és 182. ll. Kiadta Jászay Pál: Tudománytár 1840. VIII. k. 192—194. ll.

c)

C o n f o e d e r a t i o T r a n s y l v a n i e n s i u m.

Mi Erdélyországban és ehhez engedtetett vármegyékben lakozó, három nemzetébéli, magyar, székely és szászsbéli urak, nemesek és polgári rendek esküszünk az élő istenre, ki atya,

fiú és szentlélek, teljes szentháromság, egy bizony örök isten, hogy mi az szerint, az mint a mi kegyelmes urunk követi és tanácsi, nagyságos Szerdahelyi Imreffy János uram és Kornis Sigmond uram tekintetes nagyságos Ilyésházi István urammal és Mátyás herczegnek ő felségének több tanácsival egyetemben az mi kegyelmes urunk ő nagysága Báthori Gábor, Erdélyországnak fejedelme, Magyarország részeinek ura és székelyek ispánja és mindnyájunk nevével Kassán 20 napján az elmúlt augustusnak ezen jelen való esztendőben elvégezték és arról kötéslevelet subscribálták és meg is pecsételték, minden punctáiban és articulussiban azt megtartván: Mátyás herczeg ő fölsége, Magyarországnak gubernatora ellen, sem az magyarországi koronának jussa és az confoederatus országok ellen semmi idegen és ellenséges igyekezettel nem leszünk semmi időben, sem Erdélyt és hozzáengedettett vármegyéket el nem idegenítjük az magyar koronától különben, hanem azon állapotban tartassék és birassék, a mint most vagyon és biratik. Az bécsi pacificatit is megtartjuk minden rendiben eatenus, quatenus liberae electioni et praesenti transactioni nem praejudicál; sőt ő felségének Mátyás herczegnek és Magyarországnak, azonképpen az confoederatus országoknak, valamikor kívántatik tőlünk és szükséges lészen, minden erőnkkel és tehetségünkkel, a törököt kivévén, segítséggel és szükséggel mellettük leszünk minden időben. Isten minket úgy segéljen. Ezeknek pedig bizonyosságára adjuk pecsétes és kezünk írásával megerősítettett hitlevelünket. Datum in civitate Kolosváriensi ex generali congregatione nostra, die 22. Septembris anno 1608. Universi Status et Ordines trium nationum regni Transylvaniae.

(L. S.)

(L. S.)

(L. S.)

(Az erdélyi Múz.-egylet birtokában lévő másolatáról.)

Jegyzet. Ugy látszik, hogy a *b)* alatt közlött eskümintát volt az, melyet a rendek letettek: ezen *c)* alatti minta pedig az, melyet hivatalosan kiadtak.

XIII.

1608. szept. 21—27.

A kolosvári országgyűlés törvényeikiei.

Nos Gabriel Báthori dei gratia Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod pro partibus et in personis dominorum procerum, magnatum coeterorumque statuum ac ordinum regnicolarum trium nationum regni nostri Transylvaniae partiumque eidem subjectarum exhibiti sunt nobis et praesentati certi quidam articuli in conventu ipsorum generali Claudiopoli ad 21. diem mensis Septembris, hujus anni praesentis millesimi sexcentissimi octavi ex edicto nostro celebrato unanimi consensu conclusi, supplicantes nobis debita cum instantia, quatenus nos eosdem articulos ratos, gratos et accepta ipsis dominis habentes regnicolis in futurum valituros benigne confirmare dignaremur, quorum quidem tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae ac partium Hungariae eidem subjectarum in conventu ipsorum generali Claudiopoli ad vigesimum primum diem mensis Septembris anni 1608. ex edicto serenissimi domini principis celebrato unanimi consensu conclusi.

Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk a nagyságod közinkbe küldött propositiójából, nagyságodnak felőlünk mind külső s mind belső kegyelmes gondviselését, melyet ugyan voltaképpen is megtapasztaltunk, kiért elsőbben hálát adunk az úristennek, hogy nagyságodat erre vezérlette, kinek gondja-viselése, költsége és fáradsága után mind külső s mind belső dolgaink ennyi sok nyomoruságink után oly állapotba helyeztettek, hogy napouként immár posito fundamento valóságos csendes állapotunkat remélhessük. Mely nagyságod reánk való gondviselését egész országúl teljes életünkben hívséggel akar-

juk megszolgálni, kérvén nagyságodat, mint kegyelmes urunkat, hogy nagyságod ezután is ezen kegyelmes gondviselését continuálja hozzánk.

(1) Hogy pedig nagyságod minden belső dolgainak előtte az isten tisztességére és dicsőségére nézendő dolgokon kezdette el dolgainkat, ngod abban követte minden dicséretes keresztény fejedelmeknek példájokat, kit mi is felette igen jovalunk. Tetszett azért egész országúl mind az három nemzetül való statusoknak unanimi voluntate et consensu, hogy az mint ngod kívánta, a ngod religioján való papot szabad legyen Kolosvárra behozatni és az kolosvári atyánkfiait az ő religiojokban és templomokban meg nem háborgatván, egy bizonyos helyben, az hol ngod akarna, praedicáltatni, cum omnibus functionibus et ministeriis ecclesiasticis.

(2) Értjük mindaz ngod propositiojából is, mind pedig szemeinkkel látjuk, mennyi számtalan szükségei legyenek nagyságodnak az mi közönséges dolgainknak végbenvitelére; megtapasztaltuk azt is, hogy ngod ez ideig a maga sajátját is nem kéméllette érettünk. Azért nagyságodnak udvara népe tartására ígérünk minden öreg baromtól, ökörtől, borjus tehéntől, lótól 32 pénzt, harmadfű tinótól és meddő tehéntől tiztíz pénzt, az apró marhától két-két pénzt. A kinek pedig semmi öreg marhája nincsen, apró marhától úgy mint: juhtól, kecskétől, disznótól négy-négy pénzt. Egy marhátlan szegény ember adjon den. 12. Egy marhátlan szegény asszony, a ki nem kol-dus, adjon hat pénzt. Hogy pedig csalárdság az adószám-ban ne essék, minthogy vannak olyak is, kik semmi barmot nem tartanak, hanem kereskedéssel élnek és noha marhátlan, de értékes parasztemberek, az olyanokat az falusi bíró az ökrös emberekhez képest taxálja, és tartozzék az adószedőknek beadni. — Ha pedig marháját eltagadná, az ispán comperta rei veritate, az olyan emberen vegyen 12 forintot, s annak felette az adóért két annyit, mely adót az ngod tárházába adminisztráljon. Az magyarországi uraink atyánkfiai is ezen terh viselésére ígérnek magokat. Ezenképpen fizessenek minden mező-városok.

(3) Minthogy pedig len a marha számra való rovás szegény romlott községünknek felette súlyos, noha ez egyszer az

jelenvaló közönséges szükségre kellett megtenni, végeztük: hogy ennek utánna efféle únó számra való rovás eltávoztassék, hanem nova connumeratio legyen úgy, hogy minden tiz embert, vagy vagyon marhája vagy nincsen, egy kapura rójjanak, de minden nemes ember portióját külön rójják. Ha pedig öt ház jobbágyok vagyon, fél kapura rójják; ha ki jobbágya kettővel vagy hárommal a tizedet meghaladja, végeztük: hogy segítse a többit.

Mely rovástól a falus birák, szabadosok, molnárok, udvarbeli szolgák, szegény özvegy-asszonyi állatok, nőtelen legények exemptusok legyenek. A connumeratio pedig minden vármegyékről az ispán mellett két-két meghitt tökéletes atyánkfiait bocsássák, hogy kedvezés a dologban ne essék.

A szász uraim is mostan capitatum adnak denar. 90. Kolosvár adjon flor. 800. ezeket igérjük ngodnak ez jövőendő Sz. Márton napjára beszolgáltatni, könyörögvén ngodnak, mint kegyelmes urunknak, fejedelmünknek, hogy ngod a szegény községünknek nyomorúlt állapotját megtekintvén, vegye kegyelmesen tollunk. Ezután is az mire isten segít, nem igyekeznünk ngodnak semmi időben megfogyatkozni.

(4) Az mi a Posenban menő követeket illeti, azoknak költségekre ad a nemesség flor. 800 a szászság is annyit ad; a székelység is haza menvén végeznek felőle. A sóakna felől is.

(5) A mi az Lónay István uram dolgát illeti, kit ez elmúlt anno 1607. ad 10. Junii hirdetett gyűlésünkben Rákóczi Zsigmond Borsoló uram intercessiojára articulushoz íratott volt: tetszett országúl, hogy a ngod kegyelmes akarátja szerint az ő kegyelme felől való articulushoz in toto deleáltassék.

A mi Pernyeszi Gábor uram dolgát illeti, hasonlóképpen ő is azon authoritásból deleáltassék.

(6) Az minemű articulushoz ennekelőtte való minor gyűlésünkben emánáltattak az olyan causák felől, melyek juxta continentiam eorum articulorum brevi processu juridico szoktanak determináltatni, végeztük: hogy az brevis processus stáljon, csakhogy az intempestiva attestatio és a peremptoria citatio deponáltassék. Alioquin minden brevis causák ennek előtte való constitutiók szerint prosequáltassanak és termináltassanak.

(7) Végeztük azt is országúl, a Gálffi János és Gyulai Pál halálától fogva a jus legatum felszabaduljon.

(8) A terminus, hogy meg legyen suis temporibus, megengedte ő nga, a publicált jószágok is akkor láttassanak meg.

(9) Az százság közül az, ki székelységnek kötötte magát az éhség miatt, megszabaduljon, ha megfizeti, a mit neki adtak.

(10) Jelenti nagyságod, hogy a székelység közül sokan az ország szolgálatjától megvonván magokat, jobbággyá lettek, ki miatt a közönséges szolgálatban fogyatkozás esik. Tetszett azért, hogy generális urammal ngod cirkáltassa meg, és az hol afféle találkozik, foglalja ki az ura kezéből és restituálja priori statu. Ha pedig mászsor megpróbálja, hogy ismét jobbággy-ságra adta magát, halállal büntetessék meg.

(11) Tetszett országúl, hogy minden rendbeli perceptorok, akárkik legyenek, ez jövendő Szent-Lukács ¹⁾ octávjának első napjára be tartozzanak jöni Kolosvárra, vagy hol az octava leszen, és mindennemű perceptiókról számot adni a directornak, melyet ha negligálnak, 100 forinton maradjanak, et nihilominus a restantiákat megvegyék rajtok.

(12) Minthogy nyilván van nálunk az ngod boldog emlékezetű eleinek az országgal hasznosan való szolgálatja, kit ngod felől is megtapasztaltunk; azért minthogy jussa is vagyon ngodnak mind Fogarashoz és Kővárhoz, kiváltképpen pedig hogy Kővár ez országtól elidegenedvén, nagyságod maga industriájával újonan vissza szerzette, mi is ngodat azokban assecuráljuk egész országúl úgy: hogy ngod után az maradéki is örökösképpen birhassák, azonképpen a nagyságod familiája is; sőt ha per legationem nagyságod valakinek akarná adni, vagy hagyni: nagyságodnak szabadságot adunk reá, könyörögvén mindazáltal ngodnak, mint kegyelmes urunknak, hogy ngod az országtól el ne idegenitse.

(13) Az mi a hajdúság és azok közé uri, nemes végbeliek, fizetett és fizetetlenek és minden rendbeliek, kik hozzájuk kötelezték volt magokat, dolgát nézi, mind az utolsó leszállásoknak idejéig, azaz ad ultimum diem Maji, az mint a magyar-

¹⁾ A Héderváry collectióban »Mihály« áll.

országi uraink s atyáukfiai mindeneket condonáltak, mi is hasonlóképpen mindeneket condonálunk nekik.

(14) Az latroknak kergetésére, mind a kik a Dobrai Miklóst, mind pedig Szécsyt megölték, és egyebekre is az ispánoknak szorgalmatos gondjok lévén, az elébbi articulusok tartása szerént circálni menjenek.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum nostrorum magnatum et nobilium caeterorumque statuum (et) ordinum trium nationum regni nostri Transylvaniae partiumque Hungariae eidem subiectarum benigne intellecta et admissa praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes eisdem nostrum consensum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eisdem contenta auctoritate nostra principali acceptauimus, approbauimus, ratificauimus, confirmauimus, offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos, tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros cuiuscunque status condicionis existant observari faciemus; imo acceptamus, approbamus et ratificamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante.

Datum in civitate nostra Kolosvár die 27-a Septembris anno domini 1608.

(Egykori, de szakadozott másolata a Hedervári gyűjteményben, egy másik másolata a Jancsó-féle »Articuli Diaetales« című gyűjt.)

XIV.

1608. decz. 2.

Mátyás király válasza az erdélyi követeknek magánosok sérelmei ügyében tett előterjesztésére.

Sacratissimi principis ac domini, domini Mattiae secundi, dei gratia regis Hungariae etc. domini nostri clementissimi nomine et jussu magnificis dominis Joanni Imreffy de Szerdahely, Nicolao Segniey, Francisco Redey, Gregorio Némethy, viduae ac orphanis magnifici quondam Stephani Chyaky, aliisque in peculiaribus ipsorum specificatis personis hisce benigne signi-

ficandum. Intellexisse majestatem suam regiam ea omnia que ab ipsis regiae suae majestati demisse proposita fuere.

Quantum itaque ad primum postulatum ipsorum attinet, respondet hisce eis majestas sua regia, se a Viennensibus articulis, qui etiamnum denuo in publica hac regni diaeta, non modo acceptati, sed etiam confirmati extiterunt, neque ullo modo tolli aut cassari possunt, nusquam et nequaquam recedere, aut diversum statuere posse. Alioquin majestatem suam gratia sua et consveta benignitate erga unumquemque ipsorum bene ac benigne propensam esse.

Ad secundum. Curatura est sua Majestas quam primum, ut juxta praedictas conclusiones Viennenses magnifico Dionisio Banffy ratione ademptae suae per Belgiohosam pecuniae, satisfactio impendatur.

Tertium. De mutuis per comissarios sacratissimae caesareae majestatis passim in Transylvania praesertim vero a Saxonibus levatis, datura est quoque op . . . . similiter majestas sua regia ut juxta conclusiones Viennenses iis qui sufficientia testimonia produxerint, satisfiat. Ita tamen et illi vice versa, qui harum partium mercatoribus pro acce . . . . . mercibus aut alias obligantur, debitum suum creditoribus per . . . . . recitificent.

Quartum. Cum hactenus a transylvanis hajdones ex Kallo educti non sint, necesse est, ut inde quantocius educantur, quo praestito, curatura est quam primum majestas sua regia, ut valor pagorum Nádudvar et Chege rite cognoscatur, et haeredes ipsorum desuper sufficienti modo contententur.

Quintum. Quod vero ad haeredes Georgii Király attinet, aequum omnino censet majestas sua regia, ut illi juxta publicas regni constitutiones praetensiones suas juris ordine prosequantur. Sua enim majestas regia neminem simpliciter ad sponsionem cogere potest.

Per sacratissimam regiam majestatem secunda die Decembris. 1608.

Valentinus Lépes, episcopus Nitriensis mp.

Franciscus Nagy-Mihály mp.

(Egykorú szakadozott másolata a Hédervári coll. 33. számában.)

XV.

1609. j a n. 28.

Meghívó febr. 3-án Kolosvártt tartandó népgyűlésre.

Gabriel Báthory dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti, fideles nobis sincere dilecti, salutem et favorem nostrum.

Nyilván lehet kegyelmeteknél, hogy az kolosvári generalis gyűlésünkől az posoni gyűlésre bocsátott főköveteink istennek segítségéből megérkezvén Kolosváratt várakoznak, kik minemű követséggel jöttek legyen, mivelhogy kegyelmeteknek is szükséges érteni, rendeltünk következő februáriusnak harmadik napjára Kolosváratt egy partialis gyűlést celebráltatni. Intjük azért, kegyelmeteknek parancsoljuk is, ez megirt napon és helyen annak szokása szerént bizonyos atyjokfiat bocsátván, legyen jelen, hogy az követséget meghallván, azonkívül is az mi dolgaink lesznek, véllek együtt deliberálhassunk felőle. Secus non facturi. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 28. Januarii, anno domini 1609.

Gabriel Báthorj m. p.

Külcsm: Prudentibus ac circumspectis magistro Civium regio, ac sedis iudicibus coeterisque ciuibus iuratis ciuitatis nostrae cibiniensis etc. fidelibus nobis sincere dilectis.

Kirül: Gabrielis Báthori principis convocatoria ad diaetam Claudiopoli celebrandam. Nro 113. Convocatoria Szebenbe.

NB. Az eredeti viznyomatú papírján egy álló kakas látható.

(Eredetije a szász nemzeti levéltárban.)

XVI.

1609. á p r. 26. — m á j. 5.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis quod fideles nostri domini proceres magnates nobiles

caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, in generali ipsorum conuentu per nos ad vigesimum sextum diem mensis Aprilis dominicam quasimodo anni praesentis 1609. in ciuitate Colosuar ad mandatum nostrum congregati, exhibuerunt et praesentauerunt infrascriptos articulos, communibus ipsorum votis et suffragiis, generalique consensu conclusos, suplicantes nobis humilime, vt vniuersos eos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, autoritate nostra principali benigne acceptare, probare et confirmare, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum et nobilium caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, in generali eorum conuentu, a Serenissimo domino domino Gabriele deigratia principe Transsylvaniae partium regni Hungariae domino Siculorum comite ad vigesimum sextum diem mensis Aprillis anno 1609. in ciuitatem Colosuar indicto conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az felséged közünkben küldött propositiójából, minémű szorgalmatos gondviselése légyen édes hazánkra, kihez képest értjük azt is, sőt szemünkkel látjuk, mely nagy szükségek állanak előtte felségednek. Meggondolván azért, hogy ha felségednek megfogyatkozunk, magunknak fogyatkozunk meg, mert az felséged fogyatkozása mi fogyatkozásunk: azért kegyelmes urunk, noha nem tagadhatjuk szegény kösségünknek fogyatkozott állapotjokat, mindazáltal, látván az szükségét, nem kedvezhetünk nekiek, hanem érték felett is az adózásra kénszergetnünk kell.

Igértünk azért felségednek mind udvara népe tartására mind egyéb rendbeli szükségére kapu szám szerint minden kaputól kilencz-kilencz forintot, kinek felét ad primum diem Junii, az felét pedig ad festum Beatae Margaretae virginis proxime venturum fogyatkozás nélkül ígértük beszolgáltatni. Könyörgünk felségednek, vegye kegyelmesen tőlünk.

Az magyarországi uraink s atyánkfiai is ezen tereh viselésre ígrik magokat.

Az szász uraink pedig, noha mostan az szükségnek nagy voltához képeest bizonyos summát kellett adniok, de könyörgünk felségednek, hogy ennek utánna az féle szokatlan tereh viselésre őket ne kényszerítse, hanem az mint az több országbelieket kapu szám szerint vagy egyéb képpen contribuálnak, az mint felséged rá is ígírte magát.

(2) Miérthogy az szolgáló rend és katonák miatt tűrhetetlen bántásink vannak, mivel jószáginkban széllal járván dúlnak, kóborolnak, szegény jobbágyinkat verik, vagdalják, búzajokat és egyéb gabonájokat megetetik és maradékát szekerekre rakják s elviszik, kiért ha szólunk, magunkat is fenyegetnek; könyörgünk felségednek az szolgáló rendet tartsa egy helyben, vagy régi mód szerint udvarában, s éljenek pénzeken.

(3) Látjuk kegyelmes urunk mind egyképpen s mind másképpen az jus ligatum felbomlása miatt az sok veszekedést, ki miatt nemhogy az közöttünk való szép unió et concordia megállhatna, szinte most is örökös lehetne, de sőt inkább inkább naponként látjuk ebből való veszekedést. Végeztük azért országúl, felséged akaratjából, hogy egy ideig, míg az úristen csendesb és békeségesb üdőt ad, az féle jus ligatumot nézendő törvényeknek reusiója mostanról ad pacatiora tempora haladjon, az mint felséged jó akaratja lészen. Az mi pedig egyéb causákat illeti, az terminusok celebráltatása continuáltassék.

(4) Miérthogy az törvények folyását, mely közel tizenhét esztendőttől fogva megszűnt vala, felséged ennek előtte megígírte vala, s az elmúlt napokban celebráltatta is, és aznak módja szerint az triumphans pars contra partem convictum sententiát is extrahált, de annak exequutiójába némely atyánkfiai megbántattanak; mivelhogy pedig héjába valók az törvények, ha az judiciaria deliberatiók suis modis nem exequáltatnak: végeztük országúl, hogy azféle sentenciák contra quoslibet személyválogatás nélkül exequáltassanak.

(5) Sok kárainkat, fogyatkozásinkat ismerjük ex publicatione defectus seminis alicuius. Tetszett azért országúl, hogy

azféle publicatoriát senki instantiájára, se maior se minor cancellarián, felséged directora híre nélkül ne adjanak.

(6) Vannak sok panaszolkodások az harminczadosok ellen, hogy nem az előbbi vectigal szerint exigálnák az harminczadot, hanem ha valami szegény ember maga majorságából való marhát városba viszen, csak egy fazék vaját, egy széket, egy lapátot, egy kapanyelet, egy véka borsót, lencsét, csak két vagy három pénz érőt is, maga majorságát s keze munkáját, az harminczados szolgálai renddel járnak az vásár szerben, főképpen Váradon, verik, tagolják, húzzák vonzsák az szegénységet, azt kívánják, hogy csak egy tyúkot bevigyenek is, vagy akár mi kicsin marhát az vásárra, mindentől czédula pénzt két pénzt adjanak, addég ne árúljanak, az ki czédulát nem vált, mindentől elveszik marhájokat, ezen kívül is nem az előbbi vectigal szerint exigálnák az harminczadot, hanem külömb külömb féle exactiókat vesznek. Végeztük azért országúl, hogy ez féle szokatlan és méltatlan dolgoktól az harminczadosok meg nem szűnnek, az régi constitutiók tartása szerint megbüntessenek, az régi vectigalhoz tartsa minden ember magát oda ki: de itt Erdélyben, az míg az arendatornak ideje kitelik, az mostani usus obseruáltassék csak addig, az harminczadok pedig, minthogy immár az szegénység is haza telepedett, az új helyekről az régi helyekre visszavitessenek.

(7) Vannak ilyen panaszolkodások is, hogy némelyektől az felséged birodalmaiban csak akár mi kicsin dologért is mód nélkült és törvénytelen arestatiók, tartóztatások esnek, főképpen pedig az máramarosiaktól. Végeztük azért, hogy ennek utánna, se adósságért, se egyéb okokért, mód nélkül és törvénytelen senki senkit, se magát se marháját, meg ne tartóztassa, sőt az mely marhákat eddig az máramarosiak, némely szegénységtől elvöltek, iniungálja felséged az ispánoknak, hogy megadassák.

(8) Minthogy felséged mi velünk az Kővárhoz való jobbagyokat megadatja, azonképpen felséged is az mi jobbagyinkat Kővár vidékéről meg adatni ígérte, megszolgáljuk felségednek mint kegyelmes urunknak.

(9) Noha minden gyűlésekben elvégeztük, hogy az között jobbagyok minden helyekről kiadassanak, de még is pa-

naszolkodnak az magyarországi uraink s atyáukfiai is, hogy nemhogy kiadnák, főképpen Váradról és Debreczenből, hanem inkább nagy bosszúságokra fogadton fogadják közikben, sőt némely az földesurát is fenyegeti. Végeztük azért, hogy az szökött jobbágyok mind Erdélyben s mind Magyarországbán mindenféle helyekről az 1607. esztendőbeli articulus tartása szerint kiadassanak, Mihály vajda kijövésetől fogva, kik elszöktek, szabad városokról az breuis szerint kérjék parancsolattal, az kik pedig még annak előtte búdostak el, az régi constitutio szerint kérjék.

(10) Hogy ezután valami nagyobb dolgot az hajdú vitézek ne indítsanak, az mint csak ez elmúlt napokban is igyekeztenek, tetszett országúl, ha valaki ezután, akár kapitán, akár hadnagy, akár mi renden lévő ember, felséged, vagy ország, vagy vármegye, vagy váradi kapitánya híre nélkül török közé küldene, vagy menne, és gyűlést hírdetne magok közt egymást esketnék, nemcsak *in nota perpetue infidelitatis* ¹⁾ *conuincáltassék*, hanem *mindjára*, *comperta rei veritate*, az felséged váradi kapitánya, és több várbéli kapitányi is meg foghassák és felakaszthassák, jószágát, marháját *confiscálják*.

(11) Valaki hajdú nemes ember, ha kit az vármegye székire citálnak törvényre, tartozzék *compareálni*, és *seruatis de jure seruandis*, ha *conuincáltatnak*, *extraháljon sententiát* az *triumphans pars*, kivel minden helyen rájok mehessenek, és *executiót* vehessenek *etiam cum auxilio capitanei*.

(12) Noha országúl is el végeztük, felséged is meg parancsolta, hogy mindenek személy válogatás nélkül meg rötassék, de még is egy niányan nem engedik megróni jószágokat; végeztük azért, hogy minden ember jószága személy válogatás nélkül megrótassék, és adaja az felséged szükségére *conuertáltassék*.

(13) Vannak sok panaszkodások az váradi requisito-rokra, hogy csak négy vagy öt bizonságnak vallását bévegyék is, tizenkét forintot kérnek s vesznek is rajtok, több számtalan dolgokat is költöttek, ki az szegény nemességnak igen

¹⁾ Az eredeti hiteles példányban a leíró figyelmetlenségéből hibásan áll: *infidelitatis*.

nehéz. Végeztük azért országúl, hogy az biharvármegyei vice ispánok is és szolga bírák ennek utánna minden exequutióban procedálhassanak, mint szinte egyéb vármegyében, és mindenféle exequutiojoknak minden időben helye és vigora legyen; az requisitorok pedig szokatlan exactiókkal, se exequutióért, se személyek valóságáért, senkit ne terheljenek, hanem az generale decretomban megírt mód szerint exigálják az levelek taxáját, sub amissione officii. Ennekutánna pedig az hajdúság priuilegiomának mássát senkinek, senki instantiájára, generalis kapitányok híre nélkül, informatiója nélkül ki ne adják.

(14) Sok panaszok vannak az mives emberek ellen is, hogy noha az szent isten mindenben alkalmas bőséget adott, de még is az mives emberek az műveket kétszer árrán adják. Tetszett azért országúl, mint ennekelőtte is limitáltatott volt, mostan is mindenféle műszernek az árra, az időnek állapotjához képest, limitáltassék meg; felséged is parancsolja meg, hogy az mives emberek művöknek az árrát az limitatio szerint szabják. Hogy pedig az limitatio jobb módjával légyen, tetszett, hogy felséged bocsássa Szilvási Boldisár és Kemény Boldisár uramat, kik az polgármesterek bírákkal, esküttekkel és czéhmasterekkel, minden városokról azokat begyűtvén Szébenbe, ez mostani időnek állapotjához képest limitáljanak mindenféle művet Erdélyben, Magyarországon pedig az viceispánok, az bírákkal, polgárokkal, czéhmasterekkel. Az limitatióknak pedig pünkösztben kell lenni.

(15) Végeztük ezt is, mint hogy limitatióknak meg kell lenni, hogy az jobban lehessen, semmiféle bőrt se szűrt véggel senkinek szabad kivinni ne légyen, se Erdélyből, se Magyarországból, holott az szűrszabóknak ugyan priuilegiomok vagyon, hogy az szűrt véggel ki ne vigyék Erdélyből; az kész művet szabad kivinni.

(16) Tetszett ez is, hogy egyik religión való pap is más religion való papnak juris ditiójában ne menjen, se egyik pap az másiknak dolgában.

(17) Panaszolkodnak az karaszna- és közép-szolnokvármegyei atyánkfiai, hogy noha Szopor és Ilosva az ő vármegyékben felséged ditiójában volnának, és nemes emberek bírnák mindazáltal, ha azokban az falukban való jobbágyok valaki-

nek közüllök vétend, nem állanak azon vármegyében törvént, az mely vármegyében vadnak, hanem azt kívánják, hogy Szakmár vármegyében menjenek és ott pereljenek velük. Végeztük azért, hogy az vármegyéből ezféle pert ki ne bocsássanak, hanem az reust citálják az vármegye székére, az hol lakik, és ha conuincáltatik, az ispánok, szolgabírák exequutióra ezen jószágra menjenek.

(18) Végeztük azt is, hogy az nemes ember csak coram iudice suo competente tartozzék törvint állani, ne másutt, salvis tamen legibus.

(19) Az székelység között egy néhány faluk, úgymint Kászon, Zágon, Dánfalva, Madaras, és egy néhány priuata personák, kikből öt vagy hat száz lovag és gyalog kitelnék, hadakozó emberek, valami szín alatt magoknak a belligeratione exemtiót extraháltanak, hogy ők valami ösvényekre vigyáznának. Mivel hogy az ország szolgálatja előtt ilyen feles hadakozó nép nulla de causa abstrahálja magát: tetszett, hogy azféle exceptiók cassáltassanak, és ők is viseljenek az több székelységgel egyenlő terhet az hadi szolgálatban. Az mi nézi az ösvényekre való vigyázást, arra pro ratione temporis az tisztartó rendeljen elegendő vigyázókat.

(20) Minthogy soha szokások s törvények az székelységnek nem volt, hogy minden dologért directe az táblára euocáltassék, hanem elsőben székes helyeken keresték, s onnan mentek minden causák transmissióban az táblára: tetszett, hogy az régi consuetudók és törvények, az jobbágy kérésen és egyéb oly causákon kívül, kikért azelőtt is directe az táblára euocáltattanak, [helyben maradjanak].¹⁾

(21) Panaszkodnak az székelység, hogy az kizdi-vásárhelyiek régi priuilegiomokkal meg nem elégedvén, igen sok innouatiókat visznek közikben contra prerogatiuam libertatis ipsorum. Könyörgünk felségednek, parancsoljon serio nekik, efféle innouatióktól cessáljanak, hanem tartsák az régi priuilegiomokhoz magokat.

(22) Panaszkodnak azon is, hogy az brassaiak és segesváriak, csak magok authoritásokból, az köblöt meg öregbí-

¹⁾ A zárjel közé rekesztett szavak, melyek nélkül a mondatnak értelme nincs, az eredeti hiteles példányban hiányzanak.

tették volna, az singet pedig, fontot és ejtelt, kikkel ők mérnek, ugyan csak az régi mód szerint hagyták; ha mikor az szegénység közikben gabonát eladni viszen, és az ő köblökkal ki nem telik, elveszik gabonájokat és váltságra adják meg. Végeztük azért, hogy ők is azon régi köböllel éljenek, hogy az hasznokkal másnak kárt ne tegyenek.

(23) Az szász atyafiak is panaszolkodnak az posták felől, hogy nem azszerint kívánnak postalovakat, az mint az felséged levelében vagyon. Végeztük azért országúl felséged kegyelmes akaratiából, hogy az posták, kik az szászságok közt felséged levelével járnak, az mi abban lészen megírva, ahoz tartsák magokat, és azoknak neveket, kicsodák légyenek, béírják; ha egy az posta, egy lovat adjanak, ha kettő, kettőt; de senkinek szekeret ne adjanak, hanem ha expresse levelében volna megírva. Ha pedig az felséged levele kívül lovat vagy szekeret kívánna, akárminsoda rendbéli ember légyen, ne adjanak semmit. Efféle postáktól pedig cancellarius uram leveleket bészesse, hogy több posták avagy útonjárók azféle levelekkel dolose és fraudulentur ne éljenek.

(24) Végeztük azt is, hogy mikor az székelység felséged parancsolatjára és hivataljára kiindul, az magok földén, ne az szászságon, ne vármegyén gyülekezzenek és pénzeken éljenek.

(25) Az Somlyóhegye erdejével, mésznek való kövével, kőbányájával, minthogy mind éltig az váradi várhoz való volt, s nincsen is seholt, az hol mésznek való követ vághatnak az várhoz, sem egyéb épületre valót, sőt oly erdeje nincsen, az kit közel érhetnének, [maradjon]¹⁾ az várhoz, minthogy felséged is olyan conditioval adta az falut Nagy Gergelynek.

(26) Miérthogy az országúl nyilván tudjuk, hogy Kendi István uramnak bódog emlékezetű elei ennek az hazának minden időben kedvesen és hasznoson mint szolgáltak légyen, azok közt az édes atya is, mindenkor ez hazának közönséges javára nézvén, nagy szeretettel és hasznosan igyekezett szolgálni, kit végre nagy ártatlanul való halálával is bépecsétlett; hisszük,

---

¹⁾ A zárjel közé rekesztett »maradjon« szó, mely nélkül a mondatnak helyes értelme nincs, a Donáth-féle eredeti hiteles példányból ki van felejtve.

sőt szemünkkel is látjuk, hogy ő kegyelme Kendi István uram is bódog emlékezetű atyját és eleit követvén semmiben édes hazájának megfogyatkozni nem akar, miképpen ez ideig is semminémű szolgálattól, fáradságtól az szükségnek idején magát nem ótalmazta, reméljük, hogy ennek utánna is édes hazájának semmiben meg nem fogyatkozik. Annak okáért az mint urunk ő felsége kegyelmességéből Szamos-Ujvárat ő kegyelmének conferálta, mű is országúl ő felségének abban consentiálunk, és ő kegyelmét megtartjuk benne, sőt confirmáljuk, donáljuk és roboráljuk, unacum voto et consensu serenissimi principis nostri et senatorum omnium.

(27) Miérthogy jobbbágyink, főképpen az olálság, akár mi kicsin bosszúság éri is őket, menten mennek Moldvába, és így az ország pusztúlván az adó szállton száll: végeztük azért országúl, hogy valakinek levele nem léssen, senkit be ne bocsássanak, és mivelhogy inkább mind Besztercze felé járnak, légyen az beszterczei bírónak gondja viselése rája, melyet felséged is iniungáljon neki.

(28) Végeztük azt is, hogy praeteritis disturbiorum temporibus sok nemes jószágáról és személye nemességéről való levelét elvesztette, felséged ennek előtte való articulusok continentiája szerint azféléknek adjon noua donatiót; minthogy az decretom tartása szerint is ex debito regiminis sui officio tartoznak az fejedelmek az noua donatiót megadni, comperta cuiusuis veritate.

(29) Látván felséged jószáginknak pusztaságát és romlott állapotjokat, hogy jószágunkban lévő dézmáknak ez esztendei arendáját kegyelmesen relaxálta s megengedte, meg-szolgáljuk felségednek mint kegyelmes urunknak.

(30) Értjük, hogy az mely subsidiumot az fejérvári templumnak építésére rendeltünk volt, mindenfelől bé nem szolgáltatták volna. Végeztük azért, azféle restantiákat mindenfelől, mentől hamarébb lehet, késedelem nélkül bészolgáltatassák, hogy aratás előtt az építéshez kezdhessenek, és ha elég nem lenne, tudjunk róla provideálni.

(31) Végeztük azt is, hogy ennek előtte való constitutiók szerint az kamaraispánok az aknákról elegendő sőt adjanak az nemességeknek házokhoz való szükségekre, mind az erdélyi

nemességnek, s mind az magyarországinak s mind az Székelységen valóknak.

(32) Kolosvári ötvös Andrásnak volt az ország adós bizonyos summa pénzzel, kinek megfizetésére rendeltünk kapuszám szerint tíz-tíz pénzt, melyet az perceptorok az adóval együtt ad primum diem Junij felszedvén Kolosváratt ugyanazon ötvös Andrásnak kezében administráljanak.

(33) Veszszük eszünkben, hogy az görög árros embereknek ez országban széljel járások nemhogy kárára, de sőt inkább hasznára vagyon ez országnak. Végeztük azért, hogy az szokott vámot és huszadot annak módja szerint megadván, ez országban marhájokkal városokról városokra, sokadalmakról sokadalmakra szabad és békességes járások lehessen mindenütt.

(34) Továbbá felséged requisitiojára Lisibona Gerárd uramot, nagybányai kamaraispánt, és maradékit országunk közibe bévöttük, remélvén, hogy ő kegyelme nem haszontalan ciuise lészen ez országnak, és az országbéliekhez úgy viseli magát, hogy semmi időben panasz ne lehessen. Azért megeskettvén erős hittel, hogy Erdély országnak minden szabadságát és törvényét megtartja, ez ország maga köziben beszámlálta.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni nostri Transsylvaniae benigne intellecta et admissa, praescriptos universos singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque et singula et omnia in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, eisdem consensum nostrum benevolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaevis in eisdem contenta auctoritate nostra principali acceptavimus, approbauimus, ratificauimus et confirmavimus, offerentes nos benigne, quod praemissos omnes articulos, in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros, cuiuscunque status et conditionis existant, observari faciemus, imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate

nostra Colosuar die quinta mensis Maji anno domini millesimo sexcentesimo nono.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az erd. Múzeumban (a Donáth-féle gyűjteményben). — Éppen ezen példányról vett másolata megvan az erd. Múzeumban, gr. Kemény Józsefnek Codex Articulorum Dieta-
lium Transsilvaniae című gyűjteményében III. köt. 225—237. l.—
Akkor, midőn gr. Kemény József ezen másolatot vétette, a Donáth
Antal eredeti példánya még teljesen ép volt; mikor azonban ez a
példány a néhai Donáth Antal erdélyi országgyűlési végzése gyűj-
teményével együtt az erd. Múzeumba került, a nedvesség miatt elmál-
lott papírja különösen az íromány alsó szegletén több helyt el volt
szakadozva s a szövegből némely szavak egészen vagy félig hiány-
zottak, melyek az említett másolatból egészítettettek ki.

XVII.

1609. máj. 13.

Daróczy követjelentése.

Illustrissime domine domine patrore benignissime.

Humilium etc. Az úristen nagyságodot asszonyommal ő
nagyságával egyetemben minden örvendetes jókkal áldja meg.

Ez elmúlt estve érkezém meg Kolosvárrúl, hová, a mint
nagyságodnak irtam vala, választételejért Báthory uramnak,
a gyölésre kellett vala mennem. Oda érkezvén azért 28ma Ap-
rilis, ő felsége becsölettel fogada, és másnap izené, hogy ha
újabb commissioim érkeztek volna ő felségétől király urunktól
vagy nagyságodtól azoknál, kiket Fejérváratt proponáltam
volt, örömet szembe lenne velem. Izeném erre, hogy újabb
nem érkezett, hanem azon dolgokhoz való levelét vöttem volna
nagyságodnak, melyről minekelötte tractálnék ő felségével, vár-
nám a proponált dolgokrúl válaszát ő felségének, kikről vagy
szembe magammal vagy tanácsi által tractálna velem, abban
az ő felsége jó tetszése volna.

Először azért, a mikor consultatioba vötték az dolgokat,
ex consilio küldé ki hozzám Sarmasághi Zsigmond uramot, és
értekezék azon, hogy mivel a kassai végezéstől különböz az én
legationnak rendi, különböz az ország hitlevelétől is, melyet
Posomból hoztanak volna követi, király urunk ő felsége diplo-

májától is és consensustól is, melyek in specie nálam volnának, örömet értené tanácsival egybe, volna-e király urunktól ő felségétől vagy az országtól credentionálisom azokra, kiket újonnan proponáltam és kívánok is ő felségétől és országtól.

Ezekre ily választöttem, hogy új credentionalis nem kívántatott e dolgoknak tractájára, holott az ő felsége követi mind Kassán és Posomba is ad partem reá mentenek ez újonnan tölem proponált kívánságokra, és immár én várnám azoknak csak confirmatióját ő felségétől és országtól. Másodszor azért sem kívántatott új credentionális, mert ez tracták még indecise fenn vadnak, kiket a mikor elkezdettünk, akkor credentionalisom volt, melyet ő felségének még ez elmúlt nyáron praesentáltam, azon folyásban levén azért a dolog, újabb levél ezekhez nem kívántatott. Harmadszor, credentionálisért vétethetné ő felsége azt is, hogy maga követitől nagyságod megizente volna ő felségének, hogy király urunk ő felsége én tölem küldi bé a leveleket, kiket ő kegyelmek el nem hozhattak, és instructiom lészen egyéb dolgokról is, mely követi ezeket referálták is ő felségének.

Visszamenvén Sarmasághi uram, az után ötödnappal küldé ki ő felsége hozzám szállásomra Segnyei Pongrácz uramot, Kornys Sigmond uramot, és maga secretariusát Frater Istvánt, ki a követekkel Posomba is ott vala, és izené azt, hogy a három conditiora, azoknak súlyos volta miatt, semmiképen nem accedálhatna. *Elsőre* tudniillik, a török ellen való ligáról, hogy levelet adhasson, mert az oly titkon nem lehetne, hogy a török meg ne értené és romlásokra lenne, míg Magyarország Erdélynek oltalmára érkezhetnék, kiváltképen, mivel értenék is, hogy immár a császár a pártos törökökkel megbékéltt volna. Mindazonáltal ha arra kelne valaha a dolog, hogy Magyarország a törökkel ismét hadakozni kezdene, ő flge mint kinek östől maradt jószági is király urunk ő felsége birodalmába vadnak, úgy igyekeznék magát viselni, hogy hívséges szolgálatjába sem király urunk ő felsége, sem az ország meg nem fogyátkoznék. Segnyei Pongrácz uram subnectálá ezt is, hogy félnének attúl, mivel rövid üdön a törökkel való összeveszésre ok adatnék Báthori uramnak, mivel Lippát és Jeneőt ha szintén Erdély meg akarná is eresztetni a török császárnak, de

maga a fejedelem kész inkább kardot vouni ellene, hogy sem mint arra menjen.

A másodikra, hogy esztendőnként honorariumot küldjön ő felségének király urunknak, nem melhetne arra is, mert az ő praedecessoritúl is nem kívántatott, de a ki nagyobb, ha azt cselekedné és a török megértene, egyébre nem magyarázná, hanem hogy teljességesen tőle Erdély elszakadott és subjiciálta magát király urunknak ő felségének, ki is mindjárt vezetelmekre lenne.

A harmadik conditio is súlyosnak látszanék, mivel nevezett szám szerint való segítségről adna levelet, mert ha annak csak mi kevés defectusa lenne is, mind becsületlenséget mind peniglen a confoederatio ellen való vétést importálhatna ő felségének, hanem azonkívül is, a mire immár hittel kötelezte magát király urunknak ő felségének és az országnak, a mikor szolgálatja kívántatik, minden erejével és telettségével kész szolgálni. Ha azért ez conditioknak relaxálása felől énnekem plenaria instructio nem volna, követit is kételen lenne felküldeni érte ő felségéhez király urunkhoz és az országhoz, s azok által ratiokkal menteni magát ezekről.

Az mi ez conditiok kívül való renoválását illeti, a hitleveleknek, melyeket mind maga s mind az ország én tőlem felküldött vala király urunknak ő felségének, kész volna azon tenorral megújítani mind maga s mind országa, és kezemhez adni, ha úgy el akarom venni.

Ezeket értvén, minthogy a nagyságod leveléből, melyet énnekem 3. Aprilis irt Bozimból nagyságod, azt értettem vala, hogy mivel aperte az erdélyiek a török ellen levelet nem mernek adni, kihagyjam azt a conditiót a levélből, minthogy ad partem a követekkel végezett erről nagyságod, és ahhoz kell mindkét felől tartanunk magunkot: megjelentém, hogy az első conditio a levélből maradjon ki bátor, csak formállják úgy a diplomát, hogy a honorarium küldés annuatim legyen specifiálva benne, és a segítségadás is nevezet szerint legyen bátor tizezer emberről, csak arról is adjanak levelet; elveszem így is a diplomát, sőt az mit az erdélyiek régtől fogva kívántak és inseráltak is most ő magok hitlevelekbe, az ő libera electiojokat tuduillik, ám írják azt is belé, csak a honorarium küldést

praestálják és írják be is, kik véghez menvén, én is kész lennék megadnom a király urunk ő felsége nálam való leveleit nekik.

Ez követséggel Segnyei uramék bémenének a fejedelemhez, és kijöven ismét, inhereálának az előbbi propositiojokon, mivel ha úgy elveszem hitleveleket, mint azelőtt adták volt, megadják újonnan, de több conditiokat nem inserálnak belé, hanem mint ez előtt is izente Báthory uram, azoknak relaxálásáért bizonyos követit küldi föl ő fölségéhez, ez alatt kívánná, hogy ha in specie nem is, paríájokat küldeném be az ő felsége leveleinek. Producálván azért Segnyei uraméknak in specie a leveleket, másokat béküldém ismét a fejedelemnek, kire azután ily válaszm lőn, hogy azokat a leveleket ha ott hadnám is, de ő felsége Báthori uram nem acceptálhatná semmiképen, mert oly igék vadnak benne, melyeket az ő követi Posomba sem acceptáltak, sőt Frater István ott is maga vont ki a minutából. Az igék pedig ezek: *Fidelis noster illustris* etc., mely igék nem liber principatust, hanem subditusságot jelentenek, csudálkoznék is rajta, mi volna az oka, vagy mit reménlhetne ezután is, hogy ilyen hamar ilyen mutatio lőtt a levelek expediálásába, holott Posomba az ő felsége követi nem hadták volna helyén azokat az igéket a levelekbe, és most inserálva volnának. Kire azt feleltem, hogy ok nélkül nem lőtt az is, mert ő maga Báthori uram a maga és Erdélyország hitlevelekbe is apponálták ez igét: *segítséggel és hívséggel mellettek leszek* etc. mely *hívség* nem egyebet, hanem *fidelitast* tenne.

Hozának Segnyei uramék egy titulus formát is Báthori uramtól ő felségétől, melyet in specie azon írást felküldtem nagyságodnak; kívánja azt Báthori uram, hogy ily titlust méltóztatnék király urunk ő felsége adni neki. A *serenissimus* nevezetet a mi illeti, arra választöttem, hogy ő felsége nem kezd reá menni, mert imperiumban is az austriai familián kívül senkinek olyan titulusa nincsen. Báthory Zsigmondnak is, noha sógorok volt ő felségeknek, de nagyobb *illustrissimus-nál* nem adtak; mindazonáltal ugyan ezen kívánságon inhereálának. Jelenték ezek után, hogy ő felsége szembe lenne velem és expediálna is.

Behivatván azért ő felsége, a mit követi által izengetett, azokat maga is bő beszéddel számlálá elől és jelenté felől meg-

irt difficultásit, miért nem mehetne tovább annál, a minő hitlevelet egyszer adott ő felségének és az országnak, kiért fel is akarja követét küldeni ő felségéhez. Ingyen ha úgy el akarám vennem az elébbi tenor szerént a hitleveleket, megadná örömet in instanti, és ezután is valamikor kívántatik megadja. De minthogy arra a nagyságod írásihoz képest nem mehettem, úgy simpliciter én nem mérem a leveleket elvennem, hanem nagyságodnak akarám először értésére adnom. Az ő felsége király urunk levelei is, kiket bévittem volt, nálam vannak, informáljon azok felől is nagyságod, mit cselekedjem.

A mi a kállai hajdúknak kivételét illeti, bő beszéddel ott lakásoknak alkalmatlan és veszedelmes állapotját előlszámláltam a fejedelemnek, kikre mostan is válaszom lőn, hogy ha szintén az ország vagy nagyságod consentiálna is a hajdúk Kállóba való lakásoknak, minthogy immár egyszer reá felelt kivitelekre, és a confoederatioknak is rendi azt tartja, semmiképen ott nem hadja, hanem mihent kijő Magyarországba, ki rövid nap megleszen, mindjára ő maga kiviszi onnan őket, ezalatt peniglen fejekre megparancsolja, hogy a várbeliekkal békességgel lakjanak, mert valaki okot ad a hajdúk közzől valami háborúra, megöleti őket érette. Ez minapi támadásnak is valakik okai voltak, törvén szerént megbüntetteti őket kedvezés nélkül.

A Fekete-erdő felől is, kit Zakmártúl el akartak foglalni a felsőbányaiak, így végeztem: preteudálta Báthori uram, hogy Felső-Bányához való legyen, és annak megbizonyítására két függőpecsétetes privilegiomokat küldé szállasomra. Egyik mostani római császár urunk ő felségéjé, másik megholt lengyel királyé Istváné; mely császár ő felsége levelébe ez ígéket találám azon erdő felől: *Nigra Silva conceditur civibus Mediomontansibus, pro moderato eorum usu, comportandi ligna pro aedificiis ipsorum etc.* Innen colligálám, hogy ha limitate engedték is az erdő ususát házok épöletire, de egyéb utilitását és proprietását reserválta Zakmárhoz ő felsége. Proponálván azért ily formán Báthori uramnak, azt mondta, hogy ezután is azon renddel éljék csak és király urunk ő felsége jövedelmét meg ne bántásák. A mely tized-disznókot elhajtottak volt, kérém azokat is vissza, menté azzal magát Báthori uram, hogy minek előtte hírével esett volna e dolog, elköltötték volna azokat,

hanem ha nagyságod ugyan megkívánja, a magájából adat mást érettek. Mindezeket, hogy nagyságodnak hitelesbben proponálhassam, im ugyan credentialist írt reám nagyságodnak.

Az havasali vajda követe is ott vala Kolosváratt, ki az ura nevével három conditiót proponáltata énnékem, mivel nagyságodnak értésére adnám azokat. Kívánja azt először, hogy király urunk ő flge venné fel patrociniumját a török ellen, mert fél attúl, hogy kiveti birodalmából a török, vagy teljességgel Havasalföldet occupálja, kit ha ő felsége király urunk cselekedik, ő is hivségét ajánlja ő flgének mindenek ellen. Másodszor kívánja azt, hogy ha ő felsége fegyverrel nem akarja a török ellen oltalmazni, ottan csak levele avagy követe által oltalmazza a portán, legyen ő felségére való tekintetből nagyobb securitása és respectusa a töröktől. Harmadszor, hogy ha ő felsége egyiket sem cselekedné, engedje meg ő felsége, vehessen egy várat maga pénzén Magyarországba magának és maradékinak, lehessen bizonyos refugiuma ide utolsó szükségének idején. Ezekről nagyságod által választ is várna és követit úgy bocsátaná fel ő felségéhez. Jelenti azt is bizonyoson, hogy ha csak magára szorúl, végtére maga oltalmazza is, de utolsó szerencsáját fegyverével megpróbálja a török ellen, ha reá megyen, hogy semmiut cedáljon teljességgel neki.

A nagybányaiak is ma küldének két polgárt hozzám, kéretnek azon, hogy Báthori uramnak mellettek írt levelét includálnám nagyságodnak és némi deliberatiok s mandatomok paráját is, kik szabadságok oltalmazására néznek; im megküldtem azokat is nagyságodnak. Éltesse az úristen sokáig jó egészségbe nagyságodot. Datę in Darócz, 13. Maÿ, anno 1609.

Illustrissimę Dñionis Vre

humilimus et perpetuus servitor
Franciscus Daróczÿ m. p.

Külezime hiányzik. Irva a nádornak.

(Eredetije a bécsi udv. kam. ltárban. Sieb. Urkunden.)

XVIII.

1609. jún. 23.

A tavaszi országgyűlésen elrendelt árszabályzat.

Limitatio rerum forensium.

Dominorum commissariorum ex mandato serissimi principis regni Transsilvaniae ac magistrorum civium iudicum regionum sedium Saxonicalium caeterorumque iudicum et ciuium ex publica regni constitutione in comitijs generalibus ad vigesimum sextum diem mensis Aprilis anni 1609. proxime praeteriti Claudiopoli celebratis ad id delectorum Cibinii ad diem 23. Junii anno 1609. facta.

Az mészáros mesterekről.

Az mészárosok dolgát mikor megértettük volna az városbeli főnépektől mindenütt valóktól, így szoltunk hozzá, hogy az városbeli polgármesterek és királybírák minden városokon az mostani állapotnak idején az baromnak olcsó avagy drágasága ha lenne, úgymint öreg barmoknak megvételéért, gondviseléssel hozzálássanak, hogy az szerint képes árán adják el ők is az húst, holott mindennap pénzen veszik ők is, ő magokért úgy rendeljék az husnak fontját adatni, egyebeknek is, hogy az szegény község is meg ne nyomorodjék miatta, sőt ha új nép jönne valamely városra, akkoron is drágábban ne adhasák az hust, szinte mint annak előtte. Az tehénhúst az városokon az bírák, polgárok intézzék el az baromnak olcsó avagy drágán való vételéhez képest fontját mint adják, úgy hogy az mesterek is meg ne fogyatkozzanak.

Az bárányokat az mészáros mint vegye lábán.

Egy jó bárányt lábán harminczöt pénzen . . .	f. — d. 35
Alább valót huszonnyolcz pénzen . . .	f. — d. 28
Egy meddő juhót lábán nyolczvan pénzen . . .	f. — d. 80
Egy czápot lábán jót egy forinton . . .	f. 1 d. —
Egy öröt lábán jót nyolczvanöt pénzen . . .	f. — d. 85

Az mészárosok mint adják az báránynak és júhnak húsát.

Egy jó báránynak czimerét nyolcz pénzen . . f. -- d. 8
 Alább valót hat pénzen . . . . . f. — d. 6
 Az örü húsnak fontját másfél pénzen . . . . f. — d. 1 $\frac{1}{2}$

Az fagygyat mint adják.

Az olvasztatlan fagygyúnak mázsáját adják öt forinton ötven pénzen . . . . . f. 5 d. 50
 Az olvasztottnak mázsáját hét forinton . . . f. 7 d. —
 Egy ejtel olvasztott fagygyút tizenegy pénzen . . f. — d. 11

Az bőrköt mint adják az mészárosok.

Egy jó öreg ökörbőrt három forinton . . . . f. 3 d. —
 Egy jó öreg tehénbőrt két forinton . . . . f. 2 d. —
 Egy alább való ökörbőrt két forinton ötven pénzen f. 2 d. 50
 Egy alább való tehénbőrt öröget egy forinton ötven pénzen . . . . . f. 1 d. 50
 Egy harmadfű tulokbőrt jót, egy forinton ötven pénzen . . . . . f. 1 d. 50
 Egy esztendő tinóbőrt ötvenöt pénzen . . . f. — d. 55
 Egy ez idei borjubőrt tizenhat pénzen . . . f. — d. 16
 Egy jó öreg czápbőrt negyvenöt pénzen . . . f. — d. 45
 Egy alább való czápbőrt negyven pénzen . . . f. — d. 40
 Egy jó öreg kecskebőrt harminczkét pénzen . . f. — d. 32
 Alább valót huszonöt pénzen . . . . . f. — d. 25
 Egy öreg örübőrt jót huszonöt pénzen . . . f. — d. 25
 Alább valót húsz pénzen . . . . . f. — d. 20
 Egy báránybőrt szőcsnek valót jót nyolcz pénzen f. — d. 8
 Alábbvalót hat pénzen . . . . . f. — d. 6
 Egy jó kecskebőrt szőcsnek valót négy pénzen . f. — d. 4

Az timárokról. Miképen adják el bőrköt az varga és szíjártó mestereknek, és az kik az ő bőrből mívelnek.

Egy kiművelt öreg ökörbőrt, jót, adjanak három forinton és hetvenöt pénzen . . . . . f. 3 d. 75
 Egy jó öreg tehénbőrt két forinton ötven pénzen f. 2 d. 50
 Egy alább való ökörbőrt három forinton . . . f. 3 d. —

Egy alábbvaló tehénbőrt két forinton	f. 2 d. —
Egy harmadfű tulokbőrt egy forinton hetvenöt pénzen	f. 1 d. 75
Egy esztendő tinóbőrt nyolczvan pénzen	f. — d. 80
Egy ezidei borjúbőrt huszonöt pénzen	f. — d. 25
Egy jó öreg czápbőrt hatvan pénzen	f. — d. 60
Alább valót ötvenöt pénzen	f. — d. 55
Egy jó öreg kecskebőrt negyvenöt pénzen	f. — d. 45
Alább valót negyven pénzen	f. — d. 40
Egy öreg örö bőrt jót harminczkét pénzen	f. — d. 32
Alább valót huszonöt pénzen	f. — d. 25
Egy öreg jühbőrt huszonöt pénzen	f. — d. 25
Alább valót húsz pénzen	f. — d. 20
Egy bokor sarutalpnak való bőrt jót tizennégy pénzen	f. — d. 14
Alábbvalót tizenkét pénzen	f. — d. 12
Annál is alább valót tiz pénzen	f. — d. 10
Egy bokor bocskorbőrt jót, jártottot tizennégy pénzen	f. — d. 14
Alább valót tizenkét pénzen	f. — d. 12
Annál is alább valót tiz pénzen	f. — d. 10

A z v a r g a m e s t e r e k r ől. Miképen adják el a sarút.

Egy öreg zekernyét, mineműt az halászok viselnek, kit ugyan az övökhöz kötnék, adjanak egy fo- rinton hatvanöt pénzen	f. 1 d. 65
Egy öreg zekernyét tehénbőrből csináltot, jót, sze- keres legénynek valót, ki czombig ér, kilencz- ven pénzen adjanak	f. — d. 90
Annál kisebbet, az ki térdet felől haladja	f. — d. 65
Annál kisebbet, kit térden megköthetnek ötven pénzen	f. — d. 50
Egy czápbőrből német módon csinált pár zeker- nyét, jót egy forinton tiz pénzen	f. 1 d. 10
Egy örübőrből csinált zekernyét német módra csi- náltat, egy párt nyolczvan pénzen	f. — d. 80
Paraszt módra csinált kecskebőrből való zekernyét, az kit térden megköthessen, hatvanöt pénzen f. — d. 65	

- Örübőrből csinált jó zekernyét, ki az térdet meghaladja, egy párt hatvan pénzen . . . f. — d. 60
- Juhbőrből csinált sarut térdig érőt negyven pénzen f. — d. 40
- Kecskebőrből csinált cziepelust harminczöt pénzen f. — d. 35
- Örübőrből csinált czepelest huszonnyolcz pénzen f. — d. 28
- Asszonyállatnak való juhbőrből csináltat sarueh
(*így e. h. sarut*) jót, vereset, szederjest, feketét, féltalpat, akár két talpot egy párt negyven pénzen adjanak . . . f. — d. 40
- Kecskebőrből csinált asszonyembernek való sarút f. — d. 65
- Egy öreg férfúnak tehénbőrből való fejelést . . f. — d. 45
- Annál kisebbet harminczkét pénzen . . . f. — d. 32
- Asszonyembernek való fejelést juhbőrből huszonöt pénzen . . . f. — d. 25
- Kecskebőrből való fejelést asszonyembernek . . f. — d. 32
- Egy 12 esztendős leányzónak való sarut huszonöt pénzen . . . f. — d. 25
- Egy leányzónak való saru fejeléstől tizennégy pénzt f. — d. 14
- Egy tizenhat esztendős inasnak való sarut . . f. — d. 32
- Annak fejelésétől husz pénzt . . . f. — d. 20
- Kisebb idejő inasnak egy pár sarut húsz pénzen . f. — d. 20
- Azonképen ennyi esztendős leányzónak annyi áron csinálják az sarut . . . f. — d. 20
- Nyolcz esztendős gyermeknek való sarut tizenhat pénzen . . . f. — d. 16
- Egy öreg pár zekernyének egészen való talpalásáról f. — d. 18
- Ha az vargának ő maga adja az talpat, az ki csináltatja, munkájától adjon öt pénzt . . . f. — d. 5
- Egy öreg asszonyember saruinak egészen való talpalásáért adjanak tizennyolcz pénzt . . . f. — d. 18
- Leányzóétól tizennégy pénzt . . . f. — d. 14
- Az szígyártó mesterekről. Mint adják az ő mívüket.
- Kétszeres korlátos veres bőrből csinált egy hámos vánkosostól szegődött mívét, kinek az szélesége egy singnek nyolczod része és egy újj nyomatnyi, adják negyvenöt pénzen . . . f. — d. 45

- Fejér funsos korlátos ezen módon csinált bőrből
 való hámot ezen áron adjanak . . . . f. — d. 45
- Cseres bőrből csinált hámot jót, szegődöttet ván-
 kosostól ezen mértékre, szederjest, kétszerest
 adjanak hatvanöt pénzen . . . . . f. — d. 65
- Szekeres lónak való féket kétszerest veres bőrből
 csináltat, hólyagos zabolánt szegődöttet, jót
 huszonnyolcz pénzen . . . . . f. — d. 28¹⁾
- Félszer hámot cseres bőrből csináltat szegődöttet
 jót, huszonnyolcz pénzen . . . . . f. — d. 28
- Alább valót fejér hámot vásári művet adjanak . . f. — d. 22
- Fejér paraszt féket azon áron . . . . . f. — d. 22
- Vereset is azon áron . . . . . f. — d. 22
- Kétszeres veres bőrből csinált szekeres lónak való
 féket szegődöttet jót fékempléstől, melynek az
 zaboláját lakatos csinálja, ónosson zabolástól f. — d. 75
- Szederjes féket kocsis lónak valót szegődöttet két-
 szerest ónos zabolájut, jót, sik nélkül valót,
 fékempléstől adjanak egy forinton . . . f. 1 d. —
- Az hámok felől pedig tetszik ez, ha az mértéknél
 szélesben és czifrábban akarja valaki csinál-
 tatni, szegődjék az mesterrel.
- Kétszeres kötőféket cseres bőrből csináltat jót, sze-
 gödöttet, állásban valót harminczöt pénzen . f. — d. 35
- Félszer kötőféket zabolástól félszert, mind pedig
 fejért fékempléstől, húsz pénzen . . . . f. — d. 20²⁾
- Félszer kötőféket ugyanazféle bőrből csináltat jót
 huszonnégy pénzen . . . . . f. — d. 24
- Veres parasztféket zabolástól félszert mind pedig
 fejért fékempléstől húsz pénzen . . . . f. — d. 20
- Kétszeres kengyelszíjat cserest, szegődöttet negy-
 ven pénzen . . . . . f. — d. 40
- Félszer kengyelszíjat cseres bőrből csináltat . . f. — d. 28
- Szügyelót cseres bőrből csináltat, szegődöttet, óno-
 zott csattot kétszerest harminczkét pénzen . f. — d. 32

1) Kijavítva 36-ra.

2) Kijavítva 24-re.

- Farmatringot cseres bőrből csináltat szegődöttet
 ónozott csattot kétszerest jót, harminczkét
 pénzen . . . . . f. — d. 32
- Alább való farmatringot cseres bőrből csináltot,
 kinek nem ónos az csatja, huszonnégy pénzen . f. — d. 24
- Egy hátas lónak való kötött kétszeres fékágtyat sze-
 gődöttet zabola nélkül fékempléstől harminczöt
 pénzen . . . . . f. — d. 35
- Alább valót félszert huszonnyolcz pénzen . . . f. — d. 28
- Hátas lónak való féket jót cseres bőrből csináltat,
 zabola nélkül fékempléstől ötven pénzen . . f. — d. 50
- Zabolával, melyet cigány csinált, úgymint kantárt
 cseres bőrből fékempléstől huszonöt pénzen . f. — d. 25
- Egy kopjatókot jót ónos csattot harminczkét pénzen f. — d. 32
- Kinek nem ónos az csatja, alább való is . . . f. — d. 25
- Korlát bőrből az veresbőrből csinált kopjátok . f. — d. 20
- Zablaszíjat cseres bőrből, jót félszert tizennyolcz
 pénzen . . . . . f. — d. 18
- Kétszeres cseresbőrből csináltot jót zablyaszíjat . f. — d. 25
- Patringot temérdek bőrből csináltot, kinek két-
 szerrel az hossza egy singen legyen . . . f. — d. 28
- Egy széltében kocsilónak való kétrét gyeplőt, kinek
 fogantója vagyon, negyvenöt pénzen . . . f. — d. 45
- Szekeres lónak való félszer gyeplőt cseres bőrből
 csináltot jót szélest huszonöt pénzen . . . f. — d. 25
- Olálmak való széles szíj-övet cseres bőrből csinál-
 tot, jót huszonnégy pénzen . . . . . f. — d. 24
- Alábbvaló keskenybet tizenhat pénzen . . . f. — d. 16
- Cseres szíjból csinált jó öreg hermet szíjat egy szá-
 lat három pénzen . . . . . f. — d. 3
- Heveder szorító szíjat cseres bőrből csináltat, jót
 egy szalat . . . . . f. — d. 6
- Alábbvalót tizenkét pénzen . . . . . f. — d. 12
- Ökörhajtó ostort öt pénzen . . . . . f. — d. 5
- Az ki czapából vagy bagariából posztóból akar mí-
 veltetni, szegődjék az mesterrel.
- Egy keresztszíjat, kinek az tekerése gyéren esik, és
 nem sikos egy forint ötven pénzen . . . f. 1 d. 50

Az kinek pedig gyakran esik, hogy az laitrát beborítja, sik nélkül két forint ötven pénzen . . . f. 2 d. 50	
Egy szekeres lóra való cseres bőrből csinált szíjhevedert vánkostól, kinek az csatja karikája ónos, szorító szíjastól ötven pénzen . . . f. — d. 50	
Vánkos nélkül valót negyven pénzen . . . f. — d. 40	
Egy szőrhevedert vánkost huszonnégyszáz pénzen . f. — d. 24	
Vánkos nélkül valót tizenhat pénzen . . . f. — d. 16	
Vászon hevedert vánkost tizenhatszáz pénzen . f. — d. 18	
Vánkos nélkül tizenkét pénzen . . . f. — d. 12	
Kétszeres kötőféket fejér bőrből csináltat, szíronnyal megczifrázván, negyven pénzen . . . f. — d. 40	
Cseres bőrből csinált nyeregkötőt . . . f. — d. 80	
Fejér bőrből csináltat terhelő szíjathatvanöt pénzen f. — d. 65	
Mindezekre pedig, mindaz, ki cseres bőrből, mind pedig faggyas bőrből csinálnak, az bőrnek vételéhez rendeljék és metessék az czéh mesterek, gondjok is legyen az czéh mestereknek reá erős büntetés alatt etc.	
Egy szál jó öreg cseres fékemplőt adjanak . . . f. — d. 10	
Alábbvalót nyolc száz pénzen . . . f. — d. 8	
Veres bőrből a faggyas bőrből csináltat jót . . f. — d. 8	

A z sz ő c s m e s t e r e k r ől.

Egy jó mogoró nyestet, az kit fű nyestnek híznak vegyék az vadásztól, egy forinton huszonöt pénzen . . . f. 1 d. 25	
Középszerő nyestet vegye meg nyolc száz pénzen f. — d. 80	
Az biknyestet hetven pénzen . . . f. — d. 70	
Egy öreg farkasbőrt jót egy forinton hetvenöt pénzen f. 1 d. 75	
Alábbvalót százharminckét pénzen . . . f. 1 d. 32	
Az apróját s az alatta valóját ára szerént adják.	
Egy jó öreg rókabőrt málostól vegye hetven pénzen f. — d. 70	
Alábbvalót ötven pénzen . . . f. — d. 50	
Egyféle fő vadbőröket, az mint az szőcsmester megveheti, úgy vegye etc.	
Az házi báránybőröket az jóvát három pénzen . f. — d. 3	
Alábbvalót két pénzen . . . f. — d. 2	
Az mely báránybőröket székbőrnek híznak vegye el f. — d. 8	

Az apró kecskebőrt az jóvát négy pénzen	f. — d. 4
Alábbvalót két pénzen	f. — d. 2
Az szőcsnek való bötös bőrt, azaz az mely bárányt másodsor megnyirtek, tiz pénzen adják	f. — d. 10
Alábbvalót nyolcz pénzen	f. — d. 8

A z sz ő c s m e s t e r e k m i n t a d j á k e l a z ő m í v e k e t .

Az főnyestet csinálva, kit mogyoró nyestnek hínak adják	f. 1 d. 60
Köz nyestet csinálva egy forinton és öt pénzen	f. 1 d. 5
Biknyestet kilenczven pénzen	f. — d. 90
Egy öreg farkasbőrt jót két forinton és huszonöt pénzen	f. 2 d. 25
Alább valót egy forinton nyolczvan pénzen	f. 1 d. 80
Egy öreg róka hátat nyakastól csinálva	f. — d. 45
Alábbvalót negyven pénzen	f. — d. 40
Egy jó rókamált szépet torkostól negyvenöt pénzen	f. — d. 45
Alábbvalót negyven pénzen	f. — d. 40
Az ki gereznában akarja venni, hát akar mált, szám- lálja az limitatiohoz és az szerént vegye meg.	
Az rókának az nyakát harminczkét pénzen	f. — d. 32
Az róka málnak az torkát az szépit harminczkét pénzen	f. — d. 32
Az mikor az szőcsmesterek lemetszve árolják, ha penig le nem akarja metszeni, alkodhatnak.	
Egy subicza kedment paraszt embernek valót jót	f. 1 d. 25
Egy merő ködment nyolczvan pénzen	f. — d. 80
Asszonyi állatnak való ránczos ködment, felköd- mennek is híják, másfél forinton adják	f. 1 d. 50
Alábbvalót egy forinton	f. 1 d. —
Ha ki posztó ruhát béleltet, megszámlálja mennyi bőr megyen alája, adjon minden báránybőrtől	f. — d. 15
Egy öreg kecskebőrből csinált prémes gereznát jót, egy forinton és ötven pénzen	f. 1 d. 50
Alább valót kisebbet egy forinton	f. 1 d. —
Ha ki ezen kívül cifra frissel művet kíván, ki meg- haladja az limitatit, alkudjék az mesterrel.	

Az kerekesekről. Mint adják az ő miveket.

Egy kocsit jót, négy ló után valót, minden szerszám- mostól adjanak öt forinton . . . . . f. 5 d. —	
Kisebb kocsit három ló után valót négy forinton f. 4 d. —	
Hat ló után való öreg kocsit jót, hat forinton. . . f. 6 d. —	
Egy kocsikereket öreget tizenkét küllőnyt hatvan pénzen . . . . . f. — d. 60	
Alább való kocsikereket négy ló után ötven pénzen f. — d. 50	
Három ló után való kocsikereket negyvenöt pénz. f. — d. 45	
Négy ló után való tizenkét küllőjű társzekérre való kereket ötven pénzen . . . . . f. — d. 50	
Hat ló után való kereket hatvan pénzen . . . . f. — d. 60	
Két vagy három ló után való kereket negyven p.	
Öreg ökör szekér alá való kereket, vas alá valót tizenkét küllőjt, hetvenöt pénzen . . . . f. — d. 75	
Kit meg nem vasznak, hatvan pénzen . . . . f. — d. 60	
Annál kisebbet vas alá valót ötven pénzen . . . f. — d. 50	
Annál is kisebbet alá valót negyven pénzen . . f. — d. 40	
Egy kucsirudat öreget és négy lóra való szekérru- dat csináljanak tengelyestől negyven pénzen f. — d. 40	
Tengely nélkül harminczöt pénzen. . . . . f. — d. 35	
Kisebb kocsinak és szekérnek tengelyestől való rudot harminczkét pénzen . . . . . f. — d. 32	
Tengely nélkül huszonnégy pénzen . . . . . f. — d. 24	
Egy kocsi alá tengelyt szegezzenek tizenkét pénzen f. — d. 12	
Öreg terhes kocsi alá szegezzenek tizenöt pénzen f. — d. 15	
Egy öreg kerékfalt öt pénzért . . . . . f. — d. 5	
Egy küllőt három pénzért . . . . . f. — d. 3	
Kisebb szekér alá való falt négy pénzért . . . f. — d. 4	
Kocsi alá való falt négy pénzért . . . . . f. — d. 4	
Küllőt kicsiny kerékben és kocsi kerékben három pénzen . . . . . f. — d. 3	
Egy öreg felherczet adjanak hat pénzen . . . f. — d. 6	
Egy hámfát szépet négy pénzen . . . . . f. — d. 4	
Egy löcset hajtottat szépet, tövéből csináltat tiz pénzen . . . . . f. — d. 10	
Egy semelt négy pénzen . . . . . f. — d. 4	

Egy szekér ágast tiz pénzen	f. — d. 10
Egy öreg nyútót hat pénzen	f. — d. 6
Kocsi alá vagy kiselet szekér alá négy pénzen	f. — d. 4
Egy kocsi lajtrától négy ló után valótól egy pártól	f. 1 d. —
Egy társzekerre való lajtrát negyvenöt pénzen	f. — d. 45
Egy öreg társzekeret hat ló után valót jót, minden szerszámával adjanak öt forinton	f. 5 d. —
Négy ló után való szekeret négy forinton	f. 4 d. —
Három ló után valót három forinton s ötven pénz.	f. 3 d. 50
Hat ló után való kocsi lajtrától egy pártól egy fo- rintot és huszonöt pénzen	f. 1 d. 35
Egy ökörszekeret öreget, 12 ökör után valót minden szerszámostól öt forinton	f. 5 d. —
Kisebbet annál négy forinton	f. 4 d. —

Az szűrcsináló mesterekről, csapokról, avagy
takácsról.

Az gyapjúnak mázsáját vegyék hét forinton	f. 7 d. —
Az timárok, vargák és szőcsök ez szerint adják az gyapjat. Hahol penig az egész nyirt gyapjút mázsával nem akarják adni, egyenként vegyék, ne zsákkal, és egy öreg gyapjút jót adjanak tizenkét p.	f. — d. 12

Egy alább valót nyolcz pénzen . . . . . f. — d. 8

Az szőrnek végét minden helyeken ez országban csinál-
ják mind egy mértékre az szűrtaácsok, úgy hogy az román
tartson harminczhét singet az hossza, ha pedig az románól
leveszik és megdöröcskélik, tartson harminczöt singet és egy
fertályt. Ha penig meg nem tartaná azt, az árából tartsák ki
az szabók, kik megveszik, avagy tartozzék kiteljesíteni.

Mint adják el az szűrcsapók végét az szőrnek.

Egy jó vég fejér szűrnek végét adják öt forinton s ötven pénzen	f. 5 d. 50
Egy fekete végszűrt négy forinton	f. 4 d. —
Egy vég szürke szőrt három forinton	f. 3 d. —

Azt is hátra nem hagyván, hogy ez országban minden
városokban igaz szokott singgel mérjék az szűrt és egyebet
mindenfélét singgel mérő marhát.

A z s z ű r c s i n á l ó s z a b ó k r ó l.

Fejér szűrből csinált köpenyeg szűrt öreg embernek valót bővőt, az minemőt Kolosváratt szoktuk csinálni, kinek az prémi posztós, egy frton hetvenöt pénzen	f. 1 d. 75
Ennél kisebb fejér szűrből csináltat, kinek két sing az hossza, egy forinton ötven pénzen	f. 1 d. 50
Övedző szűrt fejért öreg béres legénynek valót egy forinton negyven pénzen	f. 1 d. 40
Tizenhat s tizennyolcz esztendős inasnak való fejér szűrt övedzőt, egy forinton s tizenkét pénzen	f. 1 d. 12
Az ki annál is kisebb, hetvenöt pénzen	f. — d. 75
Az ki annál is kisebb, alkodjanak egymással, az mint alkodhatnak.	
Fekete szűrből csinált köpönyegöt öreget, posztó-	
zott prémöt, egy forinton, harminczkét pénzen	f. 1 d. 32
Ennél kisebb egy forinton	f. 1 d. —
Övedző fekete szűrt, kinek zöld posztóval bélelt galléra vagyon, egy forinton harminczkét p.	f. 1 d. 32
Posztó nélkül egy forinton	f. 1 d. —

A z n e m e z c s i n á l ó k r ó l.

Egy jó öreg nemezet háta lóhoz valót szegődöttet adjanak tizennégy pénzen	f. — d. 14
Közép renden háta lóhoz valót tizenkét pénzen	f. — d. 12
Szekeres ló-nyereg alá való nemezet jót öreget tiz pénzen	f. — d. 10
Egy öreg nemez kapczát, melyet sáron felől vonznak	f. — d. 8
Kisebbet sáróban valót hét pénzen	f. — d. 7

A z s z ű r m í v e s e k r ó l, k i k l a s n a k o t, g u b á t, h a r i s n y á t c s i n á l n a k.

Egy egész vég lasnakot akárminemű színőt, öreget, jót, karlottat egy forinton nyolczvan pénzen	f. 1 d. 80
Annak felét, kilenczven pénzen	f. — d. 90
Alább való lasnakot vagy kisebbet egész véget adjanak egy forinton negyven pénzen	f. 1 d. 40
Annak felét hetven pénzen	f. — d. 70

Egy pokrócznak való lasnakot jót, hatvanöt pénzen	f. — d. 65
Egy csinált gubát újat öreget adjanak egy forinton	f. 1 d. —
Alább valót nyolczvan pénzen	f. — d. 80
Annál is alább valót vagy kisebbet ötven pénzen	f. — d. 50
Egy fekete czondorának singét jót tíz pénzen	f. — d. 10
Annál alább valónak nyolcz pénzen	f. — d. 8
Fejér harisnyának valót singit nyolcz pénzen	f. — d. 8
Egy öreg embernek való czondorát, kilenczven p. f. — d. 90	
Annál alább valót kisebbet hatvanöt pénzen	f. — d. 65
Annál is alább valót 12 esztendőös gyermeknek való, negyven pénzen	f. — d. 40
Öreg embernek való harisnyát, jót huszonöt pénzen	f. — d. 25
Alább valót öreg embernek valót husz pénzen	f. — d. 20
Gyermeknek valót tíz pénzen	f. — d. 10
Keztyőt öreg embernek valót hat pénzen	f. — d. 6
Kisebbet öt pénzen	f. — d. 5

A z s z a b ó m e s t e r e k r ől, k i k p o s z t ó m í v e t m í v e l n e k.

Legelőször meglássák az szabómesterek, hogy rothadt avagy senyvedt posztóból ruhát ne csináljanak büntetés alatt.	
Egy karasia dolmánytól, kit mind az aljáig megbélelnek, gomb nélkül, hosszú dolmánt, czérnát az szabó ad hozzá, fekete avagy fehér czérnát, váltsága hetven pénz	f. — d. 70
Sája dolmánytól hosszútól, kétszerestől, kihez ő maga adjon zsinórt, gombot, selymet vagy törek czérnát, kapcsot, az váltsága hetven pénz	f. — d. 70
Félszer dolmánytól, ez féléktől hosszúktól, kik gomb és zsinór nélkül vannak, övig béllett, karasiától, sajótól	f. — d. 50
Egy karasia rövid dolmánytól, ki zsinóros, övig bagaziás vagy vásznas, kinek ő maga adja az czérnáját, ötven pénz	f. — d. 50
Egy rövid gránát avagy skárlát dolmánytól egy frtot	f. 1 d. —
Egy londis avagy sája dolmánytól, rövidtől, mint az karasia dolmánytól, az ki övig béllett, adjanak ötven pénzt	f. — d. 50

- Az ki penig merőn béllett posztóval vagy bagazsiával . . . . . f. — d. 60
- Az ki kamuka vagy bársony, vont arany, vont ezüst és egyéb selyem ruhát akar csináltatni, alkudjék az szabómesterrel.
- Az ki gránát avagy skárlát köpenyeget akar csináltatni, és maga adja az szerszámot egy forint f. 1 d. —
- Karasia köpönyegtől hetven pénz . . . . . f. — d. 70
- Az brassai posztóból és abából ötven pénz . . . f. — d. 50
- Gránát, skárlát hosszú dolmántól, merő béllettől egy forint . . . . . f. 1 d. —
- Félszer övig béllettet hetvenöt pénzt . . . . . f. — d. 75
- Gránát, skárlát, fajlangis nadrágot, kapcsost zsinórost . . . . . f. — d. 40
- Kapcs és zsinór nélkül huszonöt pénzt . . . . . f. — d. 25
- Karasia és sája nadrágot kapcsost zsinórt . . . f. — d. 25
- Kapcs és zsinór nélkül húsz pénzt . . . . . f. — d. 20
- Brassai posztó, fodor igler, köz igler, kizniczer és aba nadrágot kapcscsal zsinórral csináltat húsz pénz . . . . . f. — d. 20
- Kapcs, zsinór nélkül tizennyolcz pénz . . . . . f. — d. 18
- Félszer karasia, sája estemet, zsinóros avagy tötszött felső ruhától ötven pénz . . . . . f. — d. 50
- Az ki bagazsiás lészen merőn, hetven pénzen . . . f. — d. 70
- Karasi ruhától felső záras gombostól hatvan pénz f. — d. 60
- Csonka újjú vagy vállban vágott, gránát skárlát fajlongis mentétől posztóval vagy bagazsiával merőn béllettől hatvanöt pénz . . . . . f. — d. 65
- Ha penig selyem vagy vont aranyval bélleti, alkudjék az szabóval.
- Karasia, saja csonka újjú, vállban vágott zsinóros gombos félszer mentétől ötven pénz . . . . . f. — d. 50
- Fodor igler kizniczert és brassai posztóból csináltat aba mentét ezen módon, negyven pénzen f. — d. 40
- Asszonyembernek való ránczos szoknyát hosszút, fodor iglert, köziglert, kisniczert és brassai posztóból csináltat, kinek az vállát posztóval prémezik negyvenöt pénzen . . . . . f. — d. 45

Prémézés nélkül valót huszonnyolcz pénzen . . . f. — d. 28

Az ki ezen kívül jobb posztóból, selyem, vont arany, vont ezüstből akar csináltatni ruhát, — mindenekről alkodjék az szabóval.

Erre penig az szabómesterek úgy viseljenek gondot, hogy az kik műveltetnek velek, kárt fogyatkozást ha tesznek, megbüntetessék az czéh mesterektől.

A z k ö t é l v e r ő m e s t e r k r ő l.

Tetszett ez, hogy mikor isten az kendernek termését

bőven adja az országban, az szerint adják mázsáját. De hogy mostan ilyen szűkő vagyon, adják mázsáját . . . . . f. 4 d. —

Ezt hátra hagyván, hogy urunk ő felsége ez országból ne engedje kihordani az kendert, mert így az országnak fogyatkozása léssen az kötélverőknek művekben.

Az öreg istrángot, melyet farhámos istrángot hí-

nak, adják az jóvát hat pénzen . . . . . f. — d. 6

Vonó istrángot jót, négy pénzen . . . . . f. — d. 4

Apró istrángot három pénzen . . . . . f. — d. 3

Egy kötelet négy ölnyit, lókötni valót, jót nyolcz p. f. — d. 8

Szekér nyomtatni való kötelet hat ölt, húsz pénzen f. — d. 20

Ha háló inat kell csinálni egy ölt adjanak két p. f. — d. 2

Az kiben buga áll ölit adják egy pénzen . . . . . f. — d. 1

Az vékony gyeplűnek kötését két pénzen . . . . . f. — d. 2

Őznek való pólyakötélnek ölit két pénzen . . . . . f. — d. 2

A z p a i z s g y á r t ó k r ő l.

Egy jó szegődett fehér merő kopját, melyen há-

rom gyantor vagyon, öreget, jót adjanak tizenhat pénzen . . . . . f. — d. 16

Egy huallott, fuallott (*későbbi példányban*) kopját szépet, jót harminczkét pénzen . . . . . f. — d. 32

Az ki ennél szebbet, jobbat akar csináltatni, mind kopját, paizst, alkodjék az paizsgyártóval.

A z ny e r g e s e k r ől.

- Egy háta lóra való nyeret kétszeres kápáját, itt való cseres bőrből csináltat, veres vagy fejér bőrből, adjanak egyet két forinton . . . f. 2 d. —
- Egy kápájú nyeret itt való cseres bőrből csináltat, háta lóra valót, ki nem posztós ületű . f. 1 d. 25
- Vásári mivet, az ki nem szegődett itt való bőrből csináltat, az kápája félszer, nyolczvan pénzen f. — d. 80
- Szekérvezető nyeret jót bő kápáját hatvan pénzen f. — d. 60
- Alább valót, melyet bőrrel nem borítanak, húsz pénzen . . . f. — d. 20
- Az ki penig csapával, posztóval akarja nyergét csináltatni, alkodjék az nyereggyártóval etc.
- Egy háta lónak való nyereg alá való hagymánt csináljanak posztó nélkül húsz pénzért . f. — d. 20
- Szekérvezető nyereg alá tizennégy pénzért . . f. — d. 14
- Az kinek posztós az széle, huszonöt pénzért . . f. — d. 25

A z sz a p p a n f ő z ők r ől.

- Az szappanfőzők jól és igazán főzzék az szappant, és ne áztassák felette, és adják az szappannak fontját hét pénzen . . . f. — d. 7

A z v a s á r o s o k r ől.

- Az országbeli hámorokon csinált vasakat és Magyarországból behozattakat is az kovácsok és egyéb renbeliek így vegyék az városokon sokadalmakban, tudniillik egy mázsát négy forinton . . . f. 4 d. —
- Az vasat penig az országbeli szokott mázsával mérik, nem az budaival.
- Toroczkón csinált sing vasat öreget egyet husz pénzen . . . f. — d. 20
- Egy lapos vasat is azonképen husz pénzen . . f. — d. 20
- Toroczkai közép sing vasakat kerék talpára valókat f. — d. 16
- Annál kisebbet koci talpára valókat Toroczkón csináltakat tizenkét pénzen . . . f. — d. 12

- Öreg rúd vasat, melyben két annyi vagyon, mint
egy sing vasban, negyven pénzen . . . f. — d. 40
- Azonképen egy hosszú szántóvasat is, negyven p. . f. — d. 40
- Kisebb rúd vasat vegyenek húsz pénzen . . . f. — d. 20
- Ha hol penig vásárbeli áros emberektől, vagy boltosoktól akarják venni az kovácsok, vagy egyéb emberek, az kik házoknál az féle vasakat árolnak, nem sokadalmas helyeken, tehát egy öreg vasat vegyenek húszonnégy pénzen . . . f. — d. 24
- Lapos vasat húszonnégy pénzen . . . f. — d. 24
- Hosszú vasat is negyvennyolcz pénzen . . . f. — d. 48
- Az csetneki közép vasat tizenkét pénzen . . . f. — d. 12
- Hogyha penig az Magyarországból hozott vasat sem az kovácsok sem az lakatosok meg nem vesznek, hanem az városbeli áros népek vennék meg, melyet költséggel hozatnának házokhoz, ez okáért az féle kívől hozott közép vasnak százát adják az országbelieknek tizenöt forinton . . . f. 15 d. —
- Az apró vasnak is az félének százát adják az áros népek tizenkét forinton . . . f. 12 d. —
- Alábbvalóját százát tiz forinton . . . f. 10 d. —
- Az toroczkaí aczélnak mázsáját adják öt forinton f. 5 d. —
- Egyébrendbeli valókat is, akárhonnan valókat öt forinton . . . f. 5 d. —
- Ha hol penig sem az kovács sem egyébféle rendbeli emberek az féle kívől behozott aczélt sokadalmokban meg nem vennék, hanem az áros emberek vennék meg, az áros ember mázsáját adhassa el hat forinton . . . f. 6 d. —
- Egy öreg marok vasat terhes szekér alá valót az hámorrról hozottat, vásáros avagy sokadalmas helyeken az javát egyiket, hat pénzen . . . f. — d. 6
- A közép szerint való marok vasat négy pénzen . . . f. — d. 4
- Az kocsira valót három pénzen . . . f. — d. 3
- De ha az sokadalmakon el nem kél az féle marok vas, és az kereskedő emberek házokhoz viszik, tehát az öreg marok vasat adják nyolcz pénzen f. — d. 8

Az középszerőjét hat pénzen	f. — d. 6
Az kocsira valót négy pénzen	f. — d. 4
Az léczszegnek százát adják tíz pénzen	f. — d. 10
Az héjazószegnek százát az javát három pénzen	f. — d. 3
Az alább valóját harmadfél pénzen	f. — d. 2 ¹ / ₂

A z k o v á c s o k m í v e k r ől.

Az kovácsok önnön magok vasokból új patkót pat-	
koljanak hat pénzen	f. — d. 6
Ó patkóval az ő maga szegével patkoljon három	
pénzért	f. — d. 3
Egy kocsikereket az kovács új vassal vasazzon meg	
harminczöt pénzért	f. — d. 35
Ó vasat vergyen fel huszonöt pénzért	f. — d. 25
Négy lóhoz való társzekér kereket vasazzon meg	f. — d. 38
Egy öreg szekér alá való kereket öreg vassal öt-	
ven pénzért	f. — d. 50
Ó vashól harminczkét pénzért	f. — d. 32
Egy öreg kapát jót adjanak huszonnyolcz pénzért	f. — d. 28
A kisebbszerőt meggyesít, beszterczeit husz pénzért	f. — d. 20
Egy jó öreg ásót harminczöt pénzen	f. — d. 35
Kisebbet annál huszonöt pénzen	f. — d. 25
Egy öreg favágó fejszét jót huszonnyolcz pénzen	f. — d. 28 ¹⁾
Egy favágó félkész fejszét jót huszonöt pénzen	f. — d. 25
Középszerő öreg fejszét huszonnyolcz pénzen	f. — d. 28
Egy öreg fejszét aczéljanak meg tizennyolcz p.	f. — d. 18
Kisebb fejszét tizenkét pénzért	f. — d. 12
Egy jó sarlót egyenként jót, hat pénzen	f. — d. 6
Egy kaszát jót más országból hozottat ötven pénzért	f. — d. 50
Az kit az városokon kőföldön és országban szoktak	
csinálni az kovácsok az javát adják negyven	
pénzen	f. — d. 40
Karozó kést öreget tizenkét pénzen	f. — d. 12
Kisebbet nyolcz pénzen	f. — d. 8
Egy új kocsit vasazzon meg az kovács négy forintért	f. 4 d. —
Kisebb kocsit három forintért ötven pénzért	f. 3 d. 50

¹⁾ Kijavítva 40-re.

Négy lóhoz való terhes szekeret négy forintért . f. 4 d. —
 Hat lóhoz való szekeret szerszámostól öt forintért
     vasazzon . . . . . f. 5 d. —
 Egy szekír rudat más ember vasából vasazza ten-
     gelyestől harminczkét pénzért . . . . f. — d. 32
 Egy tengelyt ó vassal más ember vasából tizenhat
     pénzért . . . . . f. — d. 16
 Egy öreg ökör szekeret új vassal vasazzon meg há-
     rom forinton . . . . . f. 3 d. —
 Ó vassal vasazza mint egyéb kerekeket.

A z ö t v e s m e s t e r e k r ől.

Miképen ennek előtte való gyűlésekben is végeztetett volt, hogy tizenöt lotos ezüsből míveljenek az ötvösök, mostan is végeztük azt, hogy az régi mód szerint ugyan 15 lotos ezüsből míveljenek, azért az hol czéhok nincsen az ötvösöknek, parancsolja meg felségöd az olyan városokban, hogy az kolcsos városokban való czéhhez hallgassanak, és az míveket az czéhnek törvénye szerint megpróbálják, és ha 15 lotos ezüsből nem mívelnének, hanem alább való mívet árolnának vagy sokadalmon vagy egyéb helyeken, szabadságok legyen az czéhes mestereknek megbüntetni őket az ő módjok szerint azon város birája előtt, az hol megpróbálják őket, és a hol vétekben taláztatnak.

(Mindazáltal az mint eddig tizennégy lotos ezüsből míveltek, most is bizonyos okokért arra engedtetett.)

Minden ötvös mesternek penig külön-külön bélyege legyen az műven, az kit művel, felüsse reá, hogy az művet igazban műveljék.

Az ki velek az ő ezüsből műveltetni akar sima aranyzatlan műnek girájától adjanak két forintot . . . . . f. 2 d. —

Mosdótól, medenczétől, ki nem faragott és afféle műtől, ki nem drága faragott mű, hanem vert mű, tőle adjanak két forintot harminczkét pénzt . . . . . f. 2 d. 32

Az ki penig czifrás faragott művet akar csináltatni, alkodják az mesterrel meg.

Az lakatosokról.

Egy kengyelvasat jót, szépet, gomboson csináltat,	
szegődött művet adjanak egy forinton	f. 1 d. —
Annál alább valót nyolczvan pénzen	f. — d. 80
Annál is alább valót hatvan pénzen	f. — d. 60
Annál is alább valót ötven pénzen	f. — d. 50
Annál is alább valót negyven pénzen	f. — d. 40
Kocsis nyeregre valót tizenhat pénzen	f. — d. 16
Ajtóra való závárt jót vásári művet ötven pénzen	f. — d. 50
Alább valót negyven pénzen	f. — d. 40
Annál is alább valót harminczkét pénzen	f. — d. 32
Ládára avagy asztalra való závárt harminczöt	
pénzen	f. — d. 35
Alább valót huszonnyolcz pénzen	f. — d. 28
Öreg nagy lakatot jót, három szegőt ötven pénzen	f. — d. 50
Annál kisebbet három szegőt negyven pénzen	f. — d. 40
Annál is kisebbet harminczkét pénzen	f. — d. 32
Alább valót vagy közlakatokat négy szegűeket, az	
mely öreg, tizenkét pénzen	f. — d. 12
Apróbbakat nyolcz pénzen	f. — d. 8
Hátaslónak való patkós zabolát ónost, nyolczvan	
pénzen	f. — d. 80
Annál alább valót hatvanöt pénzen	f. — d. 65
Annál is alább valót kisebbet negyven pénzen	f. — d. 40
Egy deli sarkantyút ónost, ötven pénzen	f. — d. 50
Apró sarkantyút katanának valót ónost, huszonöt	
pénzen	f. — d. 25
Alább valót és fekete apró sarkantyút tizenhat	
pénzen	f. — d. 16
Egy vakarót jót öreget tiz pénzen	f. — d. 10
Kisebbet nyolcz pénzen	f. — d. 8
Annál kisebbet hat pénzen	f. — d. 6
Egy jó kapjajasút ónost huszonöt pénzen	f. — d. 25
Az hólyagos zabolát kantárnak valót ónost, háts	
lónak valót husz pénzen	f. — d. 20
Egy kocsisfékre való hólyagos zabolát ónost húsz	
pénzen	f. — d. 20

Alább valót tizenhat pénzen . . . . . f. — d. 16
 Ezenkívül ha valaki fő avagy nehéz művet akar mű-
 veltetni; alkodjék az lakatos mesterrel.

A z ó n mű v e s e k r ől.

Végeztük ezt, hogy hat font fejr ónhoz az ónnak
 drágasága miatt egy font fekete ónat tegye-
 nek, és úgy műveljék igazán. Fontját az ón
 műnek adják huszonnyolcz pénzen . . . . f. — d. 28
 Ha pedig az fejr ónnak az ára megszáll, ahhoz
 képest aztán olcsóbban is adja fontját.
 Az ó művet pedig vegye be, míg huszonnyolcz pén-
 zen adja fontját az új műnek, tizennégy pénzen f. — d. 14
 Az ki pedig ki akarja műveltetni az ónját, apadást
 letudván, úgy mint tiz fontból egyet, csinálja
 ki fontját tiz pénzért . . . . . f. — d. 10
 Az miképen pedig az ötvesekről végeztük, hogy az
 kolcsos városbeli czéhes mesterekhez hallgas-
 sanak az külső városbeliek is ez országban
 az ón művesek is ahhoz tartsák magokat azon
 büntetés alatt.

A z k á d á r o k r ől.

Az kádár mesterek igaz mértékre csinálják az ó
 műveket, igen reá vigyázzanak az czéh meste-
 rek minden városokban, falukban pedig az bí-
 rák, az öreg hordó nyolczvan vödres legyen,
 földes negyven vedres.
 Az hordónak eladásában ilyen mód tartassék, hogy
 egy egész hordót, ki nyolczvan vedres, adják
 az kit tölgyfából csinálnak egy forinton tiz
 pénzen . . . . . f. 1 d. 10
 Ugyanazon fából negyvenest hatvan pénzen . . . f. d. 60
 Az kit körösfából csinálnak 80 vedrest kilenczven
 pénzen . . . . . f. — d. 90
 Negyven vedrest ötven pénzen . . . . . f. — d. 50
 Az ki pedig apróbbat akar csináltatni, úgy 30 ved-
 rest negyven pénzen . . . . . f. — d. 40

25 vedrest harminczkét pénzen	f. — d. 32
20 vedrest huszonöt pénzen	f. — d. 25
10 vedrest húsz pénzen	: f. — d. 20

Az ki penig ezeknél is apróbbakat akar csináltatni
alkudjék az mesterrel az limitatio szerint.

Ha penig az isten az bornak bőségét adja, egy tölgy-
fából csinált hordót öregot adjanak egyet egy
forint ötven pénzen . . . . . f. 1 d. 50

Negyvenest tölgyfából csináltat nyolczvan pénzen f. — d. 80

Körösfából csinált öreg hordót egy forint huszonöt
pénzen . . . . . f. 1 d. 25

Negyvenest körösfából hatvanöt pénzért . . . f. — d. 65

És mikor az hordóban az falok megbontakoznak,
azokat kivegyék az kádárok, ismég azok he-
lyében hasonló falt tegyenek, hogy az hordó
meg ne kisebbedjék, avagy ha azt nem mive-
lik, csináljanak fél hordót belőle, hogy az ő
hordónak kicsinysége miatt az borvevők megne
csalatkozzanak, hanem igaz veder számó le-
gyen az hordó. Azonképen ha az hosszában
el kellett nék vágni is, csináljon igaz negyvenes
hordót belőle.

Egy öreg hordót kössenek meg abroncsokkal, kinek
egy fenéke vagyon és dongája, tizennyolcz p. f. — d. 18

Negyvenest is azonképen tizennyolcz pénzért . f. — d. 18

Úgy kösse penig, hogy szent Márton napig feleljen
reá, hogy az ő míve miatt kár ne legyen az
borban.

Egy öreg hordónak és negyvenesnek egészen egy
felől, ha új fenéket csinál, adjanak tizennyolcz
pénzt . . . . . f. — d. 18

A ki falt teszen az hordóban, minden faltól adjanak
három pénzt . . . . . f. — d. 3

Egy darab fenéktől is három pénzt . . . . f. — d. 3

Ha penig pinczében köt az kádár, minden ab-
roncsból . . . . . f. — d. 2

Hogyha penig egy teli boros hordóban falt von-
szon az kádár, adjanak tőle ötven pénzt . . f. — d. 50

Két fölű csebet négy vedrest adjanak tizenhat	
pénzen	f. — d. 16
Lóitató 3 vedres csebet jót erőset két fölűt tizen-	
négy pénzen	f. — d. 14
Egy vedres két fölű csebet avagy kevésse nagyab-	
bat hét pénzen	f. — d. 7
Egy vízmerítő vedret fenyefából csináltat hét	
pénzen	f. — d. 7
Egy öreg sajtárt négy pénzen	f. — d. 4
Annál kisebket két pénzen	f. — d. 2
Egy öreg kartot egy vedrest nyolcz pénzen . . .	f. — d. 8
Annál kisebket öt pénzen	f. — d. 5
Az deberke valamennyi vedres, adjanak minden ve-	
dertől négy pénzt	f. — d. 4
Öreg szapuló, feredő és minden egyéb öreg féle	
edényeket, ha tölgyfából csinálják, vedrét	
adják	f. — d. 3
Fenyőfából két pénzen	f. — d. 2
Öreg kádat, nyomót vagy káposzta hozni valót, ha	
tölgyfából csinálja, vedrét negyedfél pénzen f. — d.	3 ¹ / ₂
Fenyőfából csináltat vedrétől másfél pénzt . . .	f. — d. 1 ¹ / ₂
Egy öreg kád kötéstől húsz pénz	f. — d. 20
Kisebktől tizenhat pénz	f. — d. 16
Egy liót (liut) adjanak húsz pénzen	f. — d. 20
Egy szőlőhordó botot öreget huszonnégy pénzen	f. — d. 24
Kisebket tizenhat pénzen	f. — d. 16
Egy légelt egy vedrest tíz pénzen	f. — d. 10

A z c s i s z á r o k r ó l .

Az ki ő maga adja az czapát az csiszárnak, egy he-	
gyes tört csináljon egy forintért	f. 1 d. —
Egy szablya hivelyt az ki paraszt módra vagyon,	
az ki maga csapáját adja hozzá, egy forintért f. 1 d. —	
Az ki pedig bogláros czifrás avagy ezüst alá akarja	
csináltatni, alkudjék az csiszármesterrel.	
Az hol pedig czapát nem akar adni, hanem az csi-	
szár mesteré leszen minden szerszám, miért-	

- hogy az féle váltómű más országból való szer-
 számból építtetik, adjanak három forintot har-
 minczkét pénzt egy szablyától és egy pallastól f. 3 d. 32
 Ha ki penig szablya vasat ad nekik és vött bőrből
 akar neki livelyt csináltatni, váltó mütől adja-
 nak kilenczven pénzt . . . . . f. — d. 90
 Vásári művet vagy alább valót hatvan pénzen . . f. — d. 60
 Az mely vas penig az csiszármesteré, az minemű
 az vasa leszen, és az mívelése az minemő le-
 szen, ahhoz képest áruljon az mesterrel.
 Demeczki szablya tisztítástól, fringiatól, pallostól,
 hegyes törtől, kell azféle vasak tisztításától
 adni huszonöt pénzt . . . . . f. — d. 25
 Csetneki szablya tisztítástól adni tizenkét pénzt . f. — d. 12
 Egy sisak tisztítástól, ki igen rozsdás, ötven pénzt f. — d. 50
 Az ki nem annyira rozsdás, harminczkét pénzt . f. — d. 32
 Vásári művet, csetneki szablyát vert bőrből az ki
 mint eladhatja vasához és mívéhez képest adja
 úgy el, az mint eladhatja.

A z k ő m í v e s e k r ő l.

- Az rakó mívés mesternek, az kinek enni adnak,
 adjanak egy napra huszonnöt pénzt . . . . f. — d. 25
 Jó kőműves legénnek tizenhat pénzt . . . . f. — d. 16
 Tanuló legénnek tizenkét pénzt . . . . . f. — d. 12
 Az mely kőműves mesternek enni nem adnak, kell
 adni egy napra, harminczöt pénzt . . . . f. — d. 35
 Kőműves legénnek, kinek enni nem adnak, huszon-
 nyolcz pénzt . . . . . f. — d. 28
 Az inasnak husz pénzt . . . . . f. — d. 20
 Az ki penig faragott mívét akar csináltatni vagy
 valami czifrás mívét, alkudjék az mesterrel,
 ha napszámra nem akar fizetni.
 Az ácsok felől is azon mód tartassék, mint az kő-
 művesek felől.

A z t é g l á s o k r ő l.

- Rakó téglát öreget az téglások adjanak ezert ígetve,
 egy forinton ötven pénzen . . . . . f. 1 d. 50

Pádimentum téglát öreget, ezert két forinton . . . f.	2 d. —
Az cserépnek ezerét három forinton . . . . . f.	3 d. —
Ha pengig mindezekre fát ad, annak olcsóbban mí- velje, azaz rakó téglától ezertől egy forintot f.	1 d. —
Pádimentomtól ezertől másfél forintot . . . . . f.	1 d. 50
Az cserépnek ezerétől két forintot ötven pénzen . . f.	2 d. 50

A z f a z a k a s o k r ó l.

Az fazokasok mívét minden céhes helyeken, városokon azonképen faluban is, az bírák, magistratusok limitálják, úgy hogy sem az mivesnek, sem az míveltetőnek kára ne legyen.

A z a s z t a l o s o k r ó l.

Az főmesternek kell adni egy napra, ha enni adnak f.	d. 25
Az asztalos legénnek húsz pénzt . . . . . f.	— d. 20
Inasnak tizenkét pénzt . . . . . f.	— d. 12
Ha enni nem adnak, az főmesternek harminczöt pénzt . . . . . f.	— d. 35
Az legénnek huszonöt pénzt . . . . . f.	— d. 25
Inasnak tizennyolcz pénzt . . . . . f.	— d. 18
Enyvet és mindenféle festéket az gazda megfizese- sen, az asztalos mesternek csak munkájától fizessenek, ekképen az mely nap házától elin- dúl, arra tudják az napszámot minden mívének	

A z c s i z m a z i á k r ó l.

Ha az csizmaziának bőrt, karmazsiut, kordovánt avagy szattyánt és talpat adnak, karmazsin csizmáért harminczöt pénzt . . . . . f.	— d. 35
Kordovánért harminczkét pénzt . . . . . f.	— d. 32
Szattyánt, huszonöt pénzt . . . . . f.	— d. 25
Ha pengig maga ad az csizmazia talpat, adjanak kar- mazsin csizmáért ötven pénzt . . . . . f.	— d. 50
Kordovántól negyvenöt pénzt . . . . . f.	— d. 45
Szattyántól negyven pénzt . . . . . f.	— d. 40
Egy pár papucstól, ha maga ada bőrt és talpat, az	

- ki csináltatja, csinálásaért adjanak huszonöt
pénzt . . . . . f. — d. 25
Ha pedig az csizmazia az talpat adja, negyven pénzt f. — d. 40
Ha pedig az karmazsin csizmának az szárát baga-
zsiával megbélik, tiz pénzzel többet adjanak.

Bor b é l y m e s t e r e k r ől .

- Egy öreg ember főmosástól vegyen négy pénzt . f. — d. 4
Inastól gyermektől két pénzt . . . . . f. — d. 2
Az sebesekre pedig reá úgy vigyázzanak és egyéb
betegségben lévő emberekre, az czélmesterek
városhelyeken, falukon az birák és polgárok
nagy büntetés alatt, hogy jó gondviselés legyen
reájok és méltóképest árát vegyék az gyógyi-
tásoknak.
Ha úri rend házához hívatja vagy szállására főmo-
satásra, adjon harminczkét pénzt . . . . f. — d. 32
Főrenden való ember huszonöt pénzt . . . . f. — d. 25

A z t ö l c s é r e s e k r ől .

- Az mely tölcseres maga önjából és ivegéből mível
ablakot, egy tálnyért csináljon két pénzért . f. -- d. 2
Az ki pedig iveg tálnyért ad, az tölcseres az maga
önjából csinálja pro másfél pénzért . . . . f. — d. 1¹/₂
Az ki pedig mind önját tálnyérát maga adja . . . f. — d. 1
Az iveg tálnyérnak pedig ezerét, az kit az ország-
ban csinálnak, az ivegesek adják hat forinton f. 6 d. —
Az ki pedig más országból hozattat akar venni, al-
kudjék az áros emberrel.

A z r é z m í v e s e k r ől .

- Az rézmiveseket az városokon az birák meglás-
sák, műveket úgy adják képes árán, hogy se
az vevőnek se az eladónak kárává essék.
Azonképen egyéb műveseket is, az kiket nem limi-
táltak.

A z t a k á c s o k r ől .

- Az takácsokhoz az ki fonalat viszen, úgymint ken-
derből, lenből, gyapotból és szöszből csináltat,

abban ilyen mód tartassék: az mely lent gya-	
pottal együtt sző, annak singitől adjanak két	
pénzt	f. — d. 2
Az melyet csak lenből szőnek, annak singit szőjjék	
pro másfél pénzért	f. — d. 1½
Az melyet kenderből szőnek, annak singitől egy	
pénzt	f. — d. 1
Mindenféle szőszből szőtt vásznat, két sing egy	
pénzért	f. — d. 1
Ezeknek az szélessége egy singni legyen. Az ki pe-	
nig szélesben, szebben, ságoson, kamokáson és	
valami egyéb formát akarja csináltatni, alkud-	
jék az takácscsal.	
Félgypotas len vászonnak singit az ki jó és vékony,	
veres szélőt adják pro tizenkét pénzen . . .	f. — d. 12
Az len vászonnak singit, az ki jó és vékony, veres	
szélőt adják hét pénzen	f. — d. 7
Annak utána valót, az ki nem veres szélő és teljesb	
valamennyivel, adják singit öt pénzen . . .	f. — d. 5
Annál is alább valót szőszszel elegyítettet négy p.	f. — d. 4
Kender vászonnak az igen jóvának singit öt pénzen	f. — d. 5
Alábbvalót három pénzen	f. — d. 3
Az len szősz vászonnak singit két pénzen . . .	f. — d. 2

Mikor pedig kendernek és lennek ez országban bőséget adja isten, ismég az szerint limitálják az árát is.

Mindezeknek az limitatioknak nagyobb erősségére és bizonyosságára, melyekre minket országos közönséges gyűlésnek idején az ország és urunk ő felsége kibocsátott, az mi kezünk írása alatt pecsétünkkel megerősítvén, kiadtuk. Datum Cibiný vigesima sexta Juný. Anno 1609.

Balthasar Zyluasi

Balthasar Kemény.

(Dr. Teutsch superientendens úr birtokában levő egykorú másolatról. Egy másik másolata a hédervári ltban.)

XIX.

1609. júl. 20.

A dézmajizetés szabályozására utasítás.

Instructio generalis

ex consilio serenissimi domini D. domini principis generoso domino Balthasari Zilvasy arendatori universarum decimarum regni Transsylvaniae super dispositionem reliquorum ministrorum earundem decimarum data Francisco Fejérvári et per eum Michaeli Surdi Georgio Feoldesi die 20 Julii anno domini 1609. in sede Saxonicali Keohalom.

1. Mivelhogy az dézmákra való kibocsátásnak ideje jelen vagyon közönséges tanácsunkból végeztük, hogy az arendator minden székeket megintézvén az ő discretioja szerint is bocsásson elegendő dézmást, de úgy azért, hogy egy székre is három dézmásnál többet ne bocsásson, kivéven az egy Megyeszéket, melyre minthogy borosb, nagyobb is az több székek-nél rendeltünk négy dézmást, úgy hogy minden székekbe egy-egy földézmás legyen és attól azon székekben levők az egytől függjenek és mindenekből az fő dézmás számot tartozzék adni; és hogy ha az mellette dézmások valami vétket és fogyatkozást tennének, az földézmás tartozzék annak vétkét is eligazítani és refundálni, miért minden dézmást megezirkálnak.

2. Minden faluban az földézmás az régi szokás szerint vonjon nilat az quartára és igazán szorgalmasan jó időben kár nélkül betakartassa, és annak régi tartása szerint elcsépelés után az hová ő felsége parancsolja, oda szállíttassák és magok is mellette legyenek, hogy az hozásban valami kár ne legyen.

3. Senkinek dézmálni avagy dézmát *(kimaradt)* venni ne engedjenek, hanem ha ő felsége parancsolatját vagy az arendator levelét látják, melyet magának menedéköl megtartson.

4. Mindenik faluban az birót harmadmagával megessék az dézmások, kik igazán felróják mindenféle gabonát,

meni kalangya, az zabból meni köböl leszen és arról az esküdteknek az dézmás quietantiát adjon, az esküttek is az dézmásnak mindenről igaz reversalist. Az pap is azonképen az dézmásnak, az dézmás is az papnak.

5. Az tiszta buzát minden helyeken megválogassák és külön rakják, az szemet is azonképen külön szakokban hozzák be, és megvevén számot adjanak, ahoz rendelt gondviselők kezében; az féle buzából az dézmás salariumját kivenni ne mérészelje sub poena gravi et amissione honoris.

6. Az mely pap az egyház földében vettet, abból dézmát ne tartozzék adni, de hogyha az falu földében vettet, dézmát tartozzék adni, mire az dézmásnak szorgalmatos gondja legyen.

7. Minthogy az folnagyok közönséges szolgák, mind az mi számunkra való takormájoknak gondviselésekre és az dézmások tartásában is tetszett, hogy az folnagyoknak mindenféle vetéséből és borából fele dézmáját meg kell engedni, hogy ha penig az falusiból gazdálkodik, tehát az folnagyot dézmálják mö számunkra; tartozzék penig minden folnagy az dézmásnak másod magával gazdálkodni, étellel, itallal, két lovának szénával, abrakkal, azok is az üdőnek állapotja szerint contentusok legyenek vele, mit adhatnak, az kiért az szegénységnek panaszolkodása ne jöjen és minket is haragra ne ingereljenek.

8. Az folnagyok minden marhájoknak elveszése alatt, kiket suo tempore igen megcirkáljanak, reá vigyázzanak, hogy az dézmások salariumjakot rostálva ki ne vegyék, ha penig afféle találtatnék salariumja tisztességével együtt elveszszen.

9. Legyen penig az fő dezmásnak salariumja tizenkét köböl buza, tizenkét köböl zab, nyolczvan vederes bor; az utána valóknak tiz köböl buza, tiz köböl zab hatvan veder bor.

10. Az szegény embernek tiz kalangya buzáig szabad legyen buzát haza vinni az mezőről maga szükségére, de az dézmás és az praedicator hirekkel és folnagya az helyet és czédulát vegyen róla.

11. Minden ember, hogy igaz és egész kalangyát rakjon az dézmás reá vigyázzon, és meg olvassa az kiben penig vétek találtatik, törvény szerint megbüntessék.

12. Az takarodás után az cséplés mindjárt meglegyen annak régi módja és vallása szerint az cséplésnek abból részeket kiadván.

13. Ha az dézmás többed magával menne, az mint megírók annál az dézmára az folnagy azoknak semmit ne adjon, az dézmás ha vendégeskedni akar az ő maga erszényire vendégeskedjék, ha étel ital dolgáiban erőltetné a folnagyot, minden megnevezett személyre főzzön egy egy tál étket ebédre, vacsorára azonképen, másodmagával azaz minden személyre ebédre, vacsorára egy-egy ejtel bort, ezen felül ha az dézmás vagy főzetni, vagy innya akar, nyissa meg az erszény száját. Ez pedig legyen in oppidis et in pagis; az városok régi szokásokban maradjanak.

14. Az hol oly dézmák vadnak, kinek egy néhány oláh falu éli az határát és az plebanus és az község értésére az közvel való dézmásokat oda híják, ilyen okokért és szükségért az dézmások olyan helyre menjenek; ha pedig vendégeskedésért mennének, semmit ne adjanak nekik.

15. Az dézmás az szegénység lován ne járjon, hanem az ő magáén, mert azért adnak két lovára minden nap két-két véka zabot.

16. Az dézmás az gabonának semmiféle szalmáját az szegénységre ne vesse erővel, hanem az ki vele meg akar alkunni alkudjék úgy, mint alkudhatik.

17. Az dézmás az ő salariumját, mind borból, buzájából, zabjából az szegénységre, hogy pénzen megvegye ne vesse, az szegénység is annak megvételével ne tartozzék, ha pedig jó akaratjából megveszi, mind haszna, kára övé legyen.

18. Az méh dézmából való hasznót is viaszával, mézével egyetemben igazán beszolgáltassák, mélyről mind az gabona dolgában egyik az másiknak reversalist adjon.

19. Az bor dézmálásra is felette igen reá vigyázzon az dézmás, hogy hitván és büdös hordóban ne töltsék, se pedig vízzel meg ne misceálják, az bor dézmálás után az pappal minden helyeken az pinczéket megcirkálják, ha fraus találta az dologiban az mint mondott annak előtte azt neki hagyván, az többit tőle elvővén, mi számunkra szolgáltassék be.

20. Az dézmások az bor dézmálásának utána az *napol*

(*sic, e helyett* : napig) mely üdő alatt az borok megforrhatnak, tovább ott maradjanak, ha penig tovább akarnak ott maradni, semmivel nekik ne gazdálkodjanak.

21. Mivel hogy penig az dézmásnak az pap nélkül nem szabad dézmálni, az pap se dézmálhasson az dézmás nélkül sub amissione decimarum suarum.

22. Az mi gabonákban való akarmiféle állatoktól való injuriat avagy kárt illeti, az dézmás az esküttel az helyeknek régi módja szerint törvény szerint procedáljon.

23. Minekelőtte az dézmások az dézmáláshoz kezdenének, azelőtt az mi instructionkhoz minden faluban és oppidumokban magokat accomodáljon, az ki penig az kül cselekednék, tisztessége elveszen.

24. Az dézmások úgy viseljék magokat az szásztság között, hogy valami kárt és szokatlan dolgot reájok ne inponáljanak, mely miatt panaszolkodások ne legyen, sőt minden industriájokkal azon legyenek, hogy híven és igazán cselekedjenek, mindenről igaz számot is adjanak, mert tisztességek elvesztése felett büntetlen sem hagyjuk, ha illetlen dologiban érjük őket.

25. Azt is nem hagyván, hogy az dézmások az boroknak való hordókért, melyek salariumkban jutnak, az szegénységet ne erőltesse, ne is tartozzék adni fizetés nélkül, vagy ha egyébképen alkathatik vele ő dolga legyen.

26. Miérthogy penig ő felsége az szász papoknak az ő arendájokért, kit ő felségének nekik kellene fizetni minden tavaszi vetemént oda engede exceptis illis locis az hol bor nem terem, mert az bor helyében zabot viszen. — Így azért az dézmások uraim a hol bor leszen az borból és buzából vegye ki a salariumját, ha penig másképen végezhetnek ő felségével az dézmások is ahoz tartsák magokat.

Ad mandatum serenissimi domini principis
Balthasarus Szilvász.

Scriptum in Kőhalom 1. die Augusti a Georgio Leone.

(Szerfözlött hibás egykorú másolat, a Hédervári ltban Nro 33.)

XX.

1609. a u g. 19.

Abaffy Miklós Báthory hadi készületeiről.

Szolgalatomot ajánlom nagyságodnak, mint én nekem jóakaró kegyelmes uramnak ; jó egészséggel és hosszú élettel áldja meg isten nagyságodat.

Az nagyságod ide jüvetelit szeretettel várom vala kegyelmes uram, de egyéb gondjai miatt látom mostanról elhaladt az nagyságod ide jüvetele. Az minemő híreim vadnak arrúl akarám nagyságodat tudósítanom. Egy katonámat küldöttem vót Döbröczönbe. Ezen órában érkezett, mondja, hogy az erdéli fejedelem ez elmúlt szombaton indult Feirvárúrul hadaival és döbröczenieknek is küldött parancsolatot, hogy ez jüvő szombaton Diószeghez vigyék az élést. Váradról is vót itt Egri István szolgálja, azt beszéli, hogy Rédei Ferencz igen csináltatja és újítja az ágyuk kerekeit, boroknak való tonnákat is látta, hogy készíték, sőt azt is mondta Egri István szolgálja, hogy rövid nap Tiszáig eljünnek. Tudom kegyelmes uram nagyságodnak jó correspondentiája vagyon az erdéli fejedelemmel, és az ő indulása ne talán nincsen királ urunk ő felsége ellen, mindazáltal nem ártana ha valami élése vóna ő felséginek ez végházba. De azt írhatom nagyságodnak csak húsz köből búzája sincs itt ő fölséginek, az kit bé kellene hozni, még az mezőn szalmájába vagyon, ezt is. Ezt (kellett) nagyságodnak confidenter megírnom. Ez (elmúlt napokban) Kassára menvén sollicitálnom az vitézeknek fizetését, tértem vála be Eniczkére Szécsi György uramhoz ő nagyságához, beszélgetésink között ő hozá nagyságodat elő, jelentvén, hogy ő csak nagyságod kedvéért jütt vóna most Eniczkére, reminvén, hogy nagyságodat Kassán találja, de látván az embereknek elméjeket, haza kelletik sietni. Kérdém ő nagyságát ha jó-e tudnom az miért akart vóna nagyságoddal szembe lenni, kire ilyen okat monda panaszkodván meghitten előttem, hogy nagyságod ő felséginél és palatinus urunknál ő nagyságát beadott vóna és maga nagyságod gyalázatos szókkal illette vóna, kire én ugy feleltem ő nagyságának, hogy mostani időbe több ember vagyon hamis hírkötő és jó akarók között eszresztők,

hogy sem jóban fáradozók, azért affélének helt ne adjon ő nagysága mind addig is míg nagyságodtúl maga meg nem érti az dolgot. Ezeket azért akarám nagyságodnak mint kegyelmes uramnak megírnom tudván, hogy nagyságodnak sógora Szécsi uram és nem kicsin rendbeli ember ezen a földön, hogy inkább tudja nagyságod magához ídesíteni, hogysem valami kedvetlenséggel legyen nagyságodhoz. Nagyságodot kérem, mint kegyelmes uramot tudósítson írása által, ha vette-e ez levelemet nagyságod kezéhez.

Irtam hamarsággal Tokajba 19 Augusti anno 1609.

Nagyságodnak alázatos szolgálja

Abbaffy Miklós m. p.

Külczim: Illustrissimo domino domino Andreae Doczy de Nagy
Lucza sat.

Cito dies noctesque.

(*Eredeti levél*: a magyar orsz. levéltárból.)

XXI.

1609. o c t. 9.

A kolosvári országgyűlés határozatai.

Nos Gabriel dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod spectabiles, magnifici domini universi nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni Transylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum in generalibus eorum comitiis ad nonum diem mensis Octobris praesentis anni 1609. in civitate nostra Kolosvár, ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in iisdem comitiis paribus eorum votis et unanimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, ut universos et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta, ratos gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebere ac benevole acceptare, approbare confirmare, etiam nos ipsi observare ac per alios quospiam in ditione nostra constitutos observari facere dignemur, quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum, in generalibus eorum comitiis ad diem nonum mensis Octobris praesentis anni 1609. in civitate nostra Kolosvár celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az felséged közinkbe küldött propositióiból felséged kívánságit, melyek mind hazánk javára néznek. Az mi azért az religio dolgát nézi, minthogy felségednek is az tetszése, hogy az római religion való atyánkfiái kívánságára való resolutiót ez jövőendő gyűlésre halaszszuk, mindenestől fogva az religio dolgát ákkorra halasztottuk.

(2) Felségednek az másik propositióját az mi illeti, az felséged hazánkra való gondviselését, mely alatt mind magunk, mind penig az alattunk való szegénység nyugodalomban lévén nem keveset épült, felségednek teljes életünkben meg igyekezzük szolgálni. Kire, hogy felségednek is ennek utánna nagyobb alkolmatossága lehessen, minden kapuról igrünk felségednek nyolcz-nyolcz forintot, felét Szent-András napjára, felét Vízkereszt napjára könyörögvén azon felségednek, gondviselése legyen reánk és az szegínségre.

Az magyarországi atyánkfiái is ezen terek viselésre igrík magokat. Az szász uraink és atyánkfiái is kétezer kaputól az nyolcz-nyolcz ezer forintot beszolgáltattják.

(3) Végeztük azt is, hogy az ispánoknak fizetések megjárjon.

(4) Végeztük azt is, hogy az törvények folyhassanak suis temporibus; úgymint az erdélyiek terminussa Szent-Lukács napján az időnek rövid volta miatt ha most el halad is: az magyarországi prima Decembris, és az székelvény octávája Epiphaniarum, az erdélyi nemességé dominica reminiscere azután is suis temporibus, kivévén azok dolgát, kik extra regnum lesznek, mind itt benn s mind az más birodalomban elvőkét, és az kik mieink és országunk szolgálatjában lesznek.

(5) Miért penig, hogy frustra fierent judicia et judicariae deliberationes in causis nisi ea quoque judicialiter discernentur ac debitae executioni demandarentur, végeztük, hogy

az mely causák ez elmúlt terminusokon finaliter decidáltattak, melyekről adjudicáltak költek, exequáltassanak.

(6) Az műves emberek limitatiója helyén maradjon, publicáltassék és minden ahhoz tartsa magát. Hogy penig az műves emberek mindenkinek árát az limitatio szerint rendelhessék, végeztük: hogy se barmot, se báránybórt, se vadbórt, se egyéb oly marhát, mely azelőtt tilalmas volt, kivinni szabad ne legyen.

(7) Az gonosztevő emberek, kik nemcsak az úton járókat háborgatják, hanem falukot is felvesznek, nemes embereket házokban megölnék, végeztük azért, hogy azokat az régi mód és szokás szerint persequálhassák.

(8) Dutkát egyebütt szabad ne legyen verni, hanem Nagy-Bányán és másutt egy bizonyos helyen, a hol ő felsége akarja az bányai gradus, pondus és instructio szerint.

(9) Az hajdúnemesség közül akár urak, akár nemes emberek jobbágyát, paraszt embert, az ki hajdú nem volt, ha befogadták volna, vagy befogadnák, az ország törvénye szerint szabad legyen felkeresni és hazavinni.

Hasonlóképpen Zólyomi Miklósné asszonyom, Csukat Lénárt és többek ha kik volnának, kiket az hajdú vitézek háborgattanak, avagy háborgatnának, az ország törvénye szerint citálják és törvény szerint persequálják. Executiójok is legyen törvényekre. Ha penig az törvények processusát impediálnák, vagyon ő felségének brachiuma; de minthogy azok is nemes emberek, törvény előtt meg ne háborítsák.

(10) Az Karazna és Közép-Szolnak vármegyebeli atyánkfainak praedicátorok állapotjuk felől, kiknek jövedelmeket elvették, úgymint Hadadban, Zilahon, Somlyón, Karazteleken, Krasznán, sőt ezek között némely helyekre, pápista papokat beszállítottanak, némely helyekről extrudálni is akarnák; tetszett azért, hogy az jövőendő gyűlésig azon állapotban maradjanak, az miben ő flge találta tempore inaugurationis, mindazok, mind az többi minden helyeken, jüvedelmek is megadassék.

(11) Az tanasdi ¹⁾ nemesség megtartassék az nemességben, úgy mint ő felsége az nemességet megadta neki.

¹⁾ Igy. E helyett: tanasdi. A Jancsó-féle másolatban tanasdi áll.

(12) Mind azelőtt való fejedelmek, mind ű felsége az maga váraival szabad, in reliquo maneat salvum jus alienum.

(13) Az mármarosiaknak is, ha mi bántások vagyon, az szág törvénye szerint procedáljanak ellenek.

(14) Végeztük azt is, hogy az assessoroknak fizetések legyen.

(15) Végeztük azt is, hogy az liber baronátusság ne legyen.

(16) Az harminczadosok is az ország végezéséhez tart-sák magokot, azon kívül ne menjenek.

(17) Végeztük azt is, hogy az szökött jobbágyok adajok utánnok adassék addig, mig törvénynyel elébbi lakó helyekre visszavitetnek.

(18) Csak most értettük, hogy az Homonnai Bálint uram jószága, mely addig nem contribuált a vármegye közé. Miért-hogy penig az szükséghez képest az ország a contributione immunis nem lehet, könyörgünk felségednek, találjon módot benne, hogy az is az vármegyének több részeivel egyenlő ter-het viseljen.

(19) Kézdi-Vásárhely adjon flor. 80.

Bereczk adjon flor. 50.

Szent-György adjon flor. 75.

Csik-Szereda adjon flor. 50.

Udvarhely adjon flor. 100.

Keresztúr városa adjon flor. 16.

Maros-Szereda adjon flor. 10.

Kolosvár adjon flor. 500.

Egeres adjon flor. 20.

Vizakna adjon flor. 150.

Kis-Maria adjon flor. 100.

Kis-Bánya adjon flor. 50.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae ditione nostrae subjectarum nobis porrecta fauenter exaudita et admissa, praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia ac singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus

et confirmavimus offerentes nos benevole: quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam, quorum interest, seu intererit, observari faciemus, nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum loco et anno praemisso.

(L. S.)

Lecta.

(Eredetije a szász nemzeti ltárban.)

XXII.

1610. márcz. 25. — ápr. 3.

A beszercezei országgyűlés határozatai.

Nos Gabriel dei gracia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis, quod fideles nostri, domini proceres magnates et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum dicti regni nostri Transsylvaniae, in generali ipsorum conuentu ad 25 diem mensis Martii proxime elapsi, anni praesentis 1610, in civitate nostra Biztriciensi congregati, exhibuerunt nobis et praesentauerunt infrascriptos articulos, communibus ipsorum votis et suffragiis, generalique consensu conclusos. Supplices nobis humilime, ut uniuersos eos articulos omniaque et singula iisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, nostrumque consensum illis praebentes, auctoritate nostra principali benigne acceptare, approbare et confirmare dignaremur, atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest seu intererit, observari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum procerum magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum regni Transylvaniae in generali ipsorum conuentu ad vigesimum quintum diem proxime elapsi mensis Martii anni praesentis millesimi sexcentissimi decimi in Ciuitate nostra Biztriciensi indicto conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az felséged propositionjából, minémő szorgalmatos gondviselése légyen szegény

megromlott hazánkra, holott mind priuata s mind az tanácsuraktúl való consultatiója csak arra néz, mint hazánk csendes békességes állapotban maradjon; sőt ha mikor valami derekas dolog ingruál, az felséged bölcs itéletin és végzésin mindnyájan megnyugodnánk és megelégednénk véle. Mindazáltal felséged nem akar maga tetszéséből országra néző dolgot moveálni, miképpen mostan is jelenti felséged, hogy Magyarországból királytúl ő felségétől és mind az országtól fő követek jönének felségedhez. Kívánja felséged, hogy ezen gyűlésben egynéhány fő és értelmes atyánkfiait választanók, kikkel együtt elérkezvén az magyarországi követek, minden dolgokról tractálhatna felséged. Melyről tetszett, hogy felséged mindnyájan ismer beennünket, tudja, ki mire való, az kit felséged arra valónak ítél közzülünk, hívassa, az felséged parancsolatjának mindnyájan engedelmesek vagyunk; csak azon könyörgünk felségednek, hogy az kit hivatni akar, idején hívassa, hogy elérkezzék.

(2) Tudjuk azt is, hogy mikor isten felségedet az fejedelemségre választatta is és közinkben hozta, hazájának és országának határit terjesztette, főképpen Kővárnak kezihez vételével; Husztnak is az országtúl elidegenítése nem kedvünk szerént esett volt, de tudjuk, mint idegenedett el. Azért mivel hogy az dolog mind úgy vagyon, az mint felséged proponálja, tudniillik, hogy az korona, az köves szablya, tárház-béli marhák és egyebek Homonnai Bálint uram miatt idegenedett el tőlünk: tetszik országúl, hogy ha vagyon felségednek módja Husztnak kezihez vételében, ne praetermittálja felséged; mindazonáltal az mig felséged palatinus uram akaratját megérti, illendő halasztani felségednek.

(3) Értjük azt is az felséged propositiójából, hogy Kendi István az felséged nálla lévő pecsétit elvitte volna, kiért kívánja felséged, hogy minden donatiokat, priuilegiumokat, melyek az Kendi Istvánnál lévő pecsét alatt emanáltattanak, felségednek beadván reformáltassanak. De minthogy az practicát nem régen Magyarországbán menetele után indította, az előtt in extradatione literarum fraust nem tehetett; tetszett azért országúl, hogy az mely levelek azon pecsét alatt a prima die Februarii anni praesentis emanáltattanak, azokat vegyék bé

ad reformandum; az előtt valókat pedig, könyörgünk felségednek, hagyja erejiben, hogy ennyi sok költségünk ne essék héában, holott annélkül is igen fogyatkozottak vagyunk.

(4) Az mi nézi kegyelmes urunk az felséged propositiojának utolsó részét, holott számlálja felséged külömb-külobbféle szükségeit, mindaz portára s mind egyéb helyekre való költségít, abban is vesszük eszünkben az felséged reánk való kegyelmes gondviselését. Azért, hogy felséged ennek utánna is édes hazánkra való gondviselésre, csendes és békességes állapotban való megtartására elégséges legyen, noha szegény népünk elég nagy fogyatkozásban vagy, főképpen az baromdögi miatt, mely az elmúlt esztendőben is grassált és mostan is grassál, mindazonáltal nem nézhetjük azt is, és sem felségednek, sem magunknak nem akarunk semmiben megfogyatkozni. Igírünk azért felségednek udvara népe tartására és egyéb szükségeire kapuszám szerint tíz-tíz forintot, felit ad primum diem Maji, felit pedig ad primum diem Julii fogyatkozás nélkül bészolgáltatni. De így, hogy ennek utána felséged hadát, udvara népét mellette tartsa, se az nemesség jószágára, se az szászságra ne szállítsa, hanem pénzeken éljenek. Mikor felséged kimegyen is lakó helyéből valamely városba, pénzeken éljenek, majorokba ne száljanak, se honu se útban sákmányra ne járjanak, mert ha rajtuk élnek vagy sákmányra járnak, az adó fizetésre elégtelenek leszünk.

Az magyarországi uraink és atyámfiai is egyenlő tereh viselésre ígérnek magokat.

Az szász uraink azonképpen megadják az mi reájok esik az vármegyék contributioja szerint.

Az mezővárosok, kik rováson vagynak, úgy mint Thorda, Enyed, Székely-Vásárhely, kapuszám szerint tartoznak megadni az tíz-tíz forintot az feljúl megírt napokra. Felségednek könyörgünk, vegye kegyelmesen.

(5) Miérthogy pedig az adónak és egyébféle jövedelmeknek együvé másuvá való deputatioja miatt az számadásban sok difficultások esnek, ki miatt alig találunk az vármegyében exactorokat is, felségednek könyörgünk, hogy semmiféle adót, se cathedraticus censust, se egyébféle jövedelmet felséged senkinek ne deputáljon, hanem integre mint az előtt szolgáltatassék

az felséged tárlházába, az hova az felséged szüksége kívánja, onnat disponálja felséged, így ítüljük hasznosbnak felségednek.

(6) Vagynak sokan az országban, kik nem tartván az religióban való innovatorok ellen emanálatott articulushoz magokat, az innovatiótól nem szűnnek, hanem sidó hitet és sidó ritusokat követvén, isten ellen való káromlásokat szólnak. Tet-szett azért országúl, hogy efféle religión valókat az jövendő gyűlésre citáltassa felséged, holott, ha ad meliorem mentem nem redeálnak, törvény szerint büntettenessenek. Interim az papok, kik káromlásokat szólottanak, tisztességes custodia alatt tartassanak. ¹⁾

(7) Panaszolkodnak némely atyánkfiai, hogy az pápás patronusok az kösségnek kedve és akaratja ellen pápás papokat vittek jószágokban, templomokat elvötték, jövedelmeket is elvötték és az kösség papjától elszakasztották. Végeztük azért, hogy az hol azféle pápás papokat az kösség kedve ellen collocáltak, amoveáltassanak onnan, templomokat és jövedelmeket, melyet az kösségtől elvöttenek, restituálják. Ha pedig valamely pápista patronus az ország végezése szerint az papok jövedelmét meg nem akarná adni, az ispánok és az vármegye azfélék jószágára réámenjenek, és megvegyék rajtok az papok jövedelmét és megadják nekik. Sőt se Tövisen, se Fejérváratt, se Monostoron, se a somlyai jószágban, se Székely-Udvarhelyt, abban az székbén egyébütt is pápás papnak szabad ne légyen lenni, minthogy bizonyoson comperiáltatott, hogy ez mostani ő felsége ellen való practikában is ők is misceálták magokat, és alattomban azt foueálták; az hol templomokat építettek az pápista papoknak, úgy mint főképpen Telegden, elrontassék. És miérthogy az elébbi templomot elrontván abból építették, helyire hordják, és az mint akkor volt, az mikor elrontották, úgy meg is építsék. Senki pedig az alatta való kösséget az pápista pap praedicationójára, miséjére, se közönséges helyre, se házához erőszakkal ne cogálja; ha maga akaratjából reá me-

---

¹⁾ A gróf Mikó Imre gyűjteményében lévő példányból, mely Báthory Gábor sajátkezű aláírásával és fejedelmi pecsétjével van megerősítve, az adózásról és zsidózókról szóló törvényczikk egészen ki van hagyva.

gyen, szabad vele. Az ki pópás papot akar tartani, házánál tartsa. Az pópista papoknak pisepek ne légyen. Jesuita papot pedig ez birodalomban se Magyarországon, sehol senkinek tartani szabad ne légyen.¹⁾ In summa, az religio dolgában az medgyesi 1588. esztendőbeli articulus tartassék, kinek tenora ez:

»Noha pedig kegyelmes urunk az nagyságod közinkben küldött propositióji is olyak, hogy az minémű dolgok hazánk jóvát nézik, in eodem potissimum cardine versantur: mindazáltal miérthogy minden időben az mi eleink minden gyűléseket az istennek tiszteletére nézendő dolgokon kezdték el, mi is azoknak dicsíretes példájokat követvén, azt ítéljük országul elsőnek lenni, kiről nagyságoddal együtt végeznünk. Occurrál pedig elsőben az jezsuita szerzet, kiért nagyságodat instantissimis nostris precibus bántottuk; mozdított praeter alias innumeras rationes, melyeket nagyságodnak proponáltunk, ez, hogy ez az szerzet hazánknak romlására és posteritásunknak veszedelmére tendálna, bőségesen megmutatták az mi eleinknek dicsíretes cselekedeti, melynek általa Izabella királyné asszonyunk bėjövetelinek előtte ez az pontificia religio minden professorival és szerzetivel cum omnium votis communibus mind ez mi hazánkból mind pedig Magyarországból kiigazított volt, sőt következő időben, királyné asszonyunk bėjövetelinek utánna in generalibus regni comitiis, az mint akkori 1556. esztendőben emanáltatott articulus megmutatja, azoknak megtérésekre, vagy az országba visszahozásokra minden utat elrekesztettek, ezzel is, hogy jószágokat confiscáltak és sub graui interdicto ezféle szerzettől in perpetuum elszakasztották. Ilyen méltó okból való könyörgésünket azért, melylyel nagyságodat megtaláltuk, hogy nagyságod az szerzetes jezsuitákat birodalmából kiküldené, hogy te nagyságod szemei eleiben vévén, kegyelmes hozzánk való szeretetét ezzel declarálta, hogy kedvünk szerént való választ tött, nagyságodtól nagy hálaadással vöttük.«

---

¹⁾ A gróf Mikó Imre gyűjteményében lévő hiteles példányban e pont után még ezen szavak állanak: »Csáky Istvánné asszonyom is Bálint papot a jezsuitát ne tartsa.«

»Végeztük azért országúl, három nemzetül, magyarországi atyáinkfiaival egyetemben, hogy a dato praesentium computando huszonöt nap alatt ezek az szerzetes jezsuiták mindenünnen az nagyságod birodalmából mindenestől kimenjenek, és soha ez az szerzet, minthogy még florente pontificia religione in regno Hungariae soha még hírrel sem hallatott, többé ez országba bé ne vétessenek, sőt még egyébféle római religiön való szerzeteseknek klastromok, collegiumok és közönséges helyen templomok ne lehessen, se pedig az országnak régi constitutioja ellen efféle religion valók, se egyéb ecclesiastica personák, közöttünk donationis titulo aut alio quaesito sub colore nemes jószágot, örökséget ne bírhasanak.«

»Miért hogy pedig ezek, uti praemittitur, mindenünnen remoueáltattak sub amissione bonorum proprie ipsos concernentium, efféle szerzetes jezsuitákat se házánál se jószágában senki ne tarthasson; ha valaki temeritate ductus ez ellen cselekednék, citatus per directorem causarum conuincáltassék juridice és meg büntetessék.«

»Hogy pedig mind az mi kegyelmes urunknak, és mind egyéb az római religiön való fő urainknak atyáinkfiainak conscientiája quietáltassék: urunk ő nagysága maga szükségire magyar nemzetből való jámbor praedicatorát, papot avagy barátot, tartson, kinek tárházából fizessen.«

»Hasonlóképpen az több fő uraink és nemes atyáinkfiái is azon rendbeli tanítókat tarthassanak, ha akarnak, magoknak egyet-egyet, ne többet házoknál: de senkinek, se szegény subditusinak, se egyebeknek conscientiájokat senki per vim ne kényszerítse, hogy ezképpen in recepta religione az régi articulusok tartása szerint religionis libertas megmaradjon.«

»Végeztük továbbá ezt is, hogy ez mostani reprobáltott jesuitarum secta ez hazában nullo vnquam temporis successu admittáltassék; sőt ha vocatiora is ez mi végezésünk ellen ez országba bérőni merészelve, mindeneknek szabad legyen őket persecuálni és marhájokban sákmánt tenni. Azonképpen egyéb szerzetesek is azonkívül, az mint feljül meg vagyion írva, ha bérőnek, azon büntetés alatt legyenek.«

»Az mely jószágok pedig az mi szabadságunk és régi constitutiönk ellen nekik conferáltattanak volt mind Erdélyben s

mind Magyarországon, azokról országúl deliberáltuk, hogy nagyságod azokat az feljúl megírt articulusok szerint az fiscus-hoz foglaltassa, az jezsuitáknak azokat senkinek se pénzen se alia quacunque ratione aut quouis modo eladni vagy idegeníteni az fiscustól szabad ne legyen. Ha pedig valakik tőlök megvennék, vagy vették volna is, pénzek beléveszsen, és az fiscus-hoz visszafoglaltassék.»

(8) Továbbá kegyelmes urunk minémű iszonyú és hallhatatlan dolog történt legyen felséged személyén ide jövő útjában olyaktól, kikhez felséged mindenek felett való kegyelmességgel és jó tétéménnyel volt, nemcsak felségedtől, hanem Kornis Boldisárnak, ki az conspiratorok között egyik, nyelve vallásából bőségesen és historice megértettük: miképpen egy-néhány helyeken felséged ellen insidias struentes fegyverrel akarták felségednek életit elfogyatni, kik közül noha egy-néhányan in loco delicti felségednek keziben akadtak, mindazonáltal felséged nem akarván etiam in manifestissimos hostes saeuialni, mint kegyelmes fejedelem törvénnyel bünteti. Az kik pedig de loco delicti elszaladtanak, azokat juxta contenta decreti literis praeceptorii euocáltatta; és úgy juris ordine conuincáltatta és condemnáltatta; kiről jóllehet adjudicata sententia is emanáltatott, de azért, hogy ilyen clandestina machinatiójok és conspiratiójok nyilvánban legyen, felséged tetszéséből articulusunkba is béirattuk.

Azért kegyelmes urunk, hogy az mi ártatlanságunkat és felségedhez való hűségünket declaráljuk, és egyéb országok előtt ez factum miatt reánk következendő infamiát és méltatlan való gyalázatos nevet eltöröljünk, és hogy megtetszenék az is, hogy ilyen infandum crimennek nem mi országúl, hanem csak egy néhányan voltanak okai, Kendi Istvánt, Kornis Boldisárt ¹⁾, Sennyei Pongráczot, Keresztúri György deákot, Torma Györgyöt és Basa Istvánt, ²⁾ alioquin etiam juris ordine conuictos crimen laesae maiestatis incurrisse, per hocque in

¹⁾ A gróf Mikó Imre-féle hiteles példányban Kornis Boldisár neve után áll: »Kornis Györgyöt.«

²⁾ Ugyancsak a gr. Mikó Imre példányában még ezen nevek állanak: »Kovasóczy Istvánt, Pataki Jánost alias Borbély Jánost és Szilvási Pétert.«

nota perpetuae infidelitatis, amissione scilicet capitis et vniuersorum bonorum tam suorum quam liberorum, uxorum et fratrum indiuisionalium bonis saluis permanentibus, proprietatisque eorum conuinci debere illendőnek ítéljük lenni, és országúl communibus votis et paribus suffragiis vnanimi consensu, nullo nostrorum dissentiente, serenitatis vestrae proditores pronuncáljuk.

(9) Jelenti azt is felséged, az elmúlt 1594. esztendőbéli gyűlésben minemű articulust az urak és szolga rendek ellen is, kik az Báthori urakkal idegen országban voltanak, Sigmond fejedelem kívánságára statuált volna az ország, tudniillik, hogy valaki azok közzúl jószágok mellé ad festum assumptionis beatissimae Mariae virginis pro tunc praeteritum bé nem jőne, tehát jószágá confiscáltatnék, és mivelhogy az böcsületes Horváth Gáspár uramnak is azon articulusknak vigorával vétett volt el jószágá, kívánná felséged az nemes országtól, hogy szemeink eleiben vévén az causát, ítélőök meg azt is, mennyiben kötelezhette légyen őtet az az articulus; holott Sigmond fejedelem annuentiájából és salus conductusával abban az esztendőben ment volt úgy mint uraihoz az Báthori urakhoz, mely salus conductus által azon esztendőbéli Szent-Mihály napig oda mulatni való szabadságot engedett volt néki Sigmond fejedelem, de az mint az után való egynémű némű donatióban ugyan Sigmond fejedelem téssen bizonyos emlékezetet ujobban felőle, és justificálja is, hogy ad sinistram nonnullorum expositionem vőtte volna el jószágát, akkor nem emlékeztvén az magától adatott oda mulatásra való szabadságáról, melyet látván és elolvastván, annyi részből való tenorát ím meg is irtuk de uerbo ad uerbum, ki így következik:

»Nos Sigismundus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum singularem intercessionem, nobis pro parte generosi Casparis Horvath capitanei peditum aulicorum serenissimi regis Poloniae, factam, tum vero rationem habentes temporum superiorum, in quibus ad sinistram nonnullorum expositionem eundem Casparem Horvath bonis omnibus exutum ex regno nostro Transsylvaniae relegassemus, licet ut compertum po-

stea etiam est, literis nostris salui conductus communitum in regnum Poloniae paulo ante ad certum tempus, nempe sancti Michaelis dimissemus, qui licet ad sinistram, vt praemissum est, informationem nobis a bonis suis exutus fuerit, nihilominus tamen semper fidelem nobis cupidumque nostrae gloriae se exhibuit, ita vt nihil ex grati beneque meriti hominis officio praetermisisse visus sit, horum igitur intuitu etc.* Ebből azért kegyelmes urunk nyilván látjuk és ítéljük országúl, hogy üdönék előtte, nem váraozván az megnevezett Szent-Mihály napjára, sem jószágának elvételivel, sem egyébbel nem büntetett volna, és így comperiálván ezeket az nemes ország, ő kegyelmit minden akkor sancióltatott terhektől, quoquo modo ipsum afficere possent, immunissá tette és pronunciólja.

(10) Bethlen Gábor urunk atyánkfia urunk ő felsége akaratójából ez ország szolgálatjában ment volt az hatalmas császár fényes portájára, holott minthogy sokat kellett mulatni, költségével, melyet arra az útra rendeltünk volt, meg nem érte, hanem kellett az maga pénzt az ország szükségire költeni; melyet ő kegyelmének megakarván refundálni, ígértünk most országúl ezer forintot ez mostani felvetett adó mellett ő kegyelmének is administralnunk; mely ezer forintnak harmad részét az nemesség, Erdély és Magyarországbán lévő vármegyék és benne való szabad városok, harmad részét az székely uraink atyánkfiái, harmadát pedig az szászok adja meg.

(11) Noha ennek előtte való gyűlésben is felséged kegyelmesen annuált vala, hogy senkinek birodalmában liber baronatusságot nem enged, hanem az régi mód szerint mind in iudiciis s mind penig egyéb vármegye szükségire nézendő dolgokban az ispánok és bírák libere procedálhassanak és more consueto exequálhassanak minden comitatusokban és minden várakhoz tartozó jószágokban: de némelyek oly indultumot kérnek felségedtől, hogy az ispánok az ő jószágokban semmi executiora ne menjenek; így nagy injuriákat cselekedvén rajtunk, azféleknek jobbagyokat, szolgájokat, ha az székre citálják, nem jönnek; ha per non venit sententián conuincáltatik, nem engedik az executiót jószágokban. Annak felette mint-hogy az vármegyéknek külömb-külobbféle szükségé történnek, kikért jószágunkra bizonyos summát kell vetnünk, azféle szük-

sége is semmit az vármegye szükségére adni nem engednek, hanem magok percipálják. Végeztük azért, hogy ez birodalomban minden helyekre az vármegye ispáni törvény szerint való executióra kimehessenek, és az vármegye szükségére való költséget is, ha meg nem akarnák adni, megvehessék az előbbi mód és rendtartás szerint mind Erdélyben s mind pedig Magyarorszáiban.

(12) Minthogy az mostani üdőnek állapotja az törvényeknek bizonyos terminusának celebráltatását nem szenved, hanem csendesb üdőre kell haladni: végeztük, hogy az gyűlésben azok az causák, melyek brevem processum concernálnak, és transmissióban volnának, revideáltassanak, az előtt való articulus rend tartása szerint, mely volt Sigmond fejedelem idejében anno 1597, ki így sonál: »Mivelhogy egy néhány üdőtől fogva terminusok nem celebráltathattanak, és sokaknak dolgok és igazságok indecise maradtanak: végeztük országúl, hogy ez mostani gyűléstől fogva addig, míg az terminusoknak ideje mutatja, az nova potentiákról való appellatiókat, paraphernumról, dosról, quartalitiumról, tuteláról, zálogosról és vinculumokról vagy obligatiókról, az limitatiókról és az legitimum mandatum nem observálásáról való causák is minden gyűlésekben continuo megláttassanak. De így, hogy az kinek mással ezféle dologról lészen pere, itt Erdélyben az gyűlésnek első napja előtt nyolczad nappal ¹⁾ az adversa parsot literis euocatoriis legitime euocáltassa az gyűlésre; holott mind az két fél özszefelelvén, ha kívántatik, avagy ad literas avagy ad humana testimonia második gyűlésig kibocsássák, melyet azon második gyűlésre reportálván, ugyanakkor törvénye légyen, és ulterioribus remediis denegatis exequáltassék; ha kik pedig per non venientiam hagyják magokat, azokra per non venit sententia adassék, kiben elsőben inhihitio adassék, de így, hogy az inhihitio azon közelbik gyűlésre minden igasságával absque ulteriori prorogatione tartozzék procedálni, és modo praemisso törvénye légyen, mely második gyűlésre is

¹⁾ A gr. Mikó gyűjteményében lévő példányban itt még ezen szavak következnek: »Magyarországban pedig tizenötöd nappal«, mely szavak az 1597-iki gyula-fejérvári országgyűlési végzéseiben is csakugyan meg vannak.

ha nem compareálna, végső sententia adassék. Ha mi efféle dolog pedig az táblán és terminuson más processuson volnának, azok azon állapotban maradjanak, és az mint inchoáltatának, suo tempore azonképpen decidáltassanak.« Tetszett, hogy az törvények minden helyeken modo praemisso celebráltatván, az minémű sententiákat akármely rendbélieknek ¹⁾ proferálnak, azoknak legitima executióját felséged se egy, se más fél instantiájára missilissel ne engedje impediálni, hanem mindenik fél utatur consuetis remediis.

(13) Hogy felséged kegyelmességéből jószágunk arendáját megengedte, felségednek mint kegyelmes urunknak igyekezzük megszolgálni. ²⁾

(14) Az jobbágyságok hogy minden helyekről kiadassanak, immár egy néhány gyűlésben végeztük el, mint Medgyesen anno 1588. Kolosváratt 1607 és 1609. Ugyanezen előbbi végzésünket confirmáljuk most is Erdélyben és Magyarországon minden helyeken, hogy observáltassék. De miérthogy Várad véghely, mind Erdélynek s mind Magyarországnak főbástyája, ez veszedelmes üdőkben pedig fegyver és döghalál miatt igen elfogyott: végeztük országúl, hogy Váradról és Debreczenből az szökött jobbágyságokat, kik Mihály vajda bėjövétele előtt mentenek bé, ne tartozzanak kiadni. Az kik pedig az után mentenek bé, az előbbi articulus tartása szerint az brevis szerint kérjék meg bíróval, és ha meg nem adják, kétszáz forinton maradjanak, melyet az viceispánok ezen articulusnak erejével exequállhassanak. Ennek utánna penig senki jobbágyságát semmi szín alatt be ne fogadják sub eadem poena. ³⁾

(15) Az bárány és méz dézmások szegény jobbágyságokkal az bárányságokat és méheket öt s hat mélyföldre vitetik, ki az előtt szokás közöttök nem volt. Könyörgünk felségednek, parancsoljon felséged az arendásoknak, hogy ez után efféle abususokat ne kövessenek. ⁴⁾

¹⁾ A gr. Mikó-féle példányban »minden rendbéli bírák.«

²⁾ Az arendára vonatkozó ezen czikk a kolos-monostori convent hit. példányában hiányzik, de megvan a gr. Mikó-féle hasonlóan h. példányban.

³⁾ E czikk legutolsó pontja nincs meg a kolos-monostori convent hiteles példányában.

⁴⁾ Ez az egész czikk is hiányzik a kolos-monostori példányban.

(16) Az előtt való gyűlésünkben elvégeztük vala, hogy az barom Erdélyből ki ne vitessék semminémű emberek által; de sokan sub vario colore feles számú barmot, lovat kitakarítanak ez országból az országnak nyilván való nagy kárára és nagy fogyatkozására; holott az dög miatt is igen elhulltak marháink. Tetszett azért, hogy ezután senki semminémű szín alatt se barmot, se lovat ki ne merészeljen vinni Erdélyből.

(17) Egynéhányszor elvégeztük, hogy az régi mód és szokás szerint minden aknákról az nemes embereknek házok szükségére elegendendő só adassék, szokott bérek meg lévén, úgy mint den. 12, az kepelyesnek d. 2 egyéb mindenféle ajándék és zab kívánást hátra hagyván. Most is az szerint végeztük, hogy minden kamarákról az nemes embereknek házok szükségére elegendendő só adassék modo praemisso, secus facturi citentur per directorem ratione non obseruationis articuli.

(18) Végeztük, hogy az limitatio mindenütt observáltassék, az hol penig nem observáltatnék, az vármegyéken az ispánok által, az székelységen kapitánok által, az városokon penig királybirák által büntetessenek meg sub poena ducentorum florenorum.

(19) Mivelhogy az dutka minden szomszéd országokban kilencz pénzért jár, csak az mi országunkban tíz pénzen: végeztük azért azt is, hogy ezután minden helyeken kilencz pénzért járjon; mert így mind urunknak ő felségének is, mind magunknak nagyobb hasznára látjuk lenni.

(20) Vadnak panaszolkodások bizonyos urainktól atyánkfiaitól, az harminczadosokra és vámosokra, holott az nemes urainknak is szekereket meghányják, és szokatlan harminczadot és vámot vesznek, szabadságok és az régi vectigal ellen, s az kösségen is az szerint; sőt némelyek új vámokat erigáltanak, úgy mint Szamos-Ujváratt, Belegallján, Máramarosban Tala-borfallván. Végeztük országúl, hogy az harminczadoknak exigálásában az régi vectigál observáltassék, illendő és szokott vám vétessék az kösségen is. Nemes ember penig, az ki marhával nem kereskedik, se vámot se harminczadot nem tartozik adni; az hol pedig új vámok erigáltattanak volna, azok tolláltassanak per comites sub poena in constitutionibus anni 1607. constituta.

(21) Találtattanak olyak is az nemesség közzül, kik az malefactoroknak fautori. Tetszett azért, hogy ezféle malefactoroknak fautorit az ispának, seruatis de jure seruandis, juris ordine meg büntessék.

(22) Minthogy ez előtt is egynéhányszor elvégeztük, most is az szerint végezzük, hogy az nemességnek praerogativája szerint minden helyeken az nemes udvarházak a condescensione quarumlibet militum sint libere et immunes.

(23) Panaszolkodnak az szász uraink, hogy az görögök ki s bójárásokban aranyat, ezüstöt, nest és róka bőrt kihordanának ez országból az ország nyilván való kárára. Könyörünk felségednek legyen vigyáztatása reája, hogy aranyat, ezüstöt, nest és rókabőrt szabad ne legyen kivinniek az országnak fogyatkozására.

(24) Az articulusok váltsága felől végeztük, hogy az első árkostól adassék egy forint, azután valamennyi árkos leend, huszonnégy pénz adassék; többet se merészeljenek az deákok tőle venni.

(25) Panaszolkodnak az székely atyáinkfiai is, hogy perben álló jószágot némelyek, felségedtől parancsolatot vévén, sequester kézhez veszik. Tetszett azért, hogy afféle perben álló jószágot sequester kézhez ezután ne adjanak, hanem ha törvény ítélnéje.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum dominorum procerum, magnatum et nobilium, caeterorumque statuum et ordinum trium nationum praedicti regni nostri Transsylvaniae benigne intellecta et admissa, praescriptos universos et singulos articulos nobis modo praemisso praesentatos, praesentibus literis nostris de uerbo ad uerbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, eisdem nostrum consensum beneuolum pariter et assensum praebuimus, illosque et quaeuis in eisdem contenta autoritate nostra principali acceptauimus, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta nostra ciuitate Bistriciensi, die tertia mensis Aprilis anno domini Millesimo sexcentesimo decimo.

(P. H.)

Lecta.

(Eredetije a *kolos-monostori convent levéltárában*. — Másik példánya Báthory Gábor sajátkezű aláírásával és pecsétjével *gr. Mikó Imre gyűjteményében*. Ez utóbbinak bevezetése és befejezése az előbbi-től különbözik, tartalma sem egyezik amazzal; a mennyiben ebben egy pár törvényezikk hiányzik, de oly czikkek is olvashatók, melyek a kolos-monostori példányból kimaradtak, mint a jegyzetekben kijelöltettek. E két egyiránt hiteles példánynak még kelete sem egyezik, a mennyiben ez az utóbbiban így hangzik: Datum in praedicta ciuitate nostra Bistriciensis anno et die ut supra (azaz: márcz. 25-kén.) — A kolos-monostori példányból kiadták e törvényezikket *gr. Kemény József és Kovács István, Erdélyország tört. tára II. köt. 144—160. l.)*

XXIII.

1610. szeptember. 6.

Erdélyország rendei ratificálják a második Kassai kiegyezést.

Mi Erdélyországban és ahhoz engedtetett vármegyékben, Magyarország részeiben lakozó három nemzetbeli, magyar, székely és szász-ságbéli urak, nemesek és polgári rendek. Adjuk emlékezetül az kiknek illik. Miérthogy az egymásközött való egyenetlenségből és visszavonásból következik kiváltképpen minden országoknak és nemzeteknek romlások és utolsó veszedelmek; annak azért eltávoztatásáért és közönséges javáért, úgymint Magyar, Erdély és több confoederatus országoknak csendes békességes megmaradásokért, ez elmúlt napokban, úgymint ez jelenvaló 1610. esztendőben augusztusnak 15-ik napján Kassán az tekintetes és nagyságos bethlenfalvi gróf Thurzó György uram, Magyarországnak palatinusa, Mátyás király ő felsége több mellette lévő tanácsival és híveivel együtt, király ő felsége és Magyarország részéről; az mi kegyelmes urunk részéről penig, az felséges Báthori Gábor isten kegyelmességéből Erdélyországnak fejedelme, Magyarország részeinek ura és székelyek ispánja részéről, és országúl az mi részünkről az tekintetes és nagyságos Imrefi János uram, az mi kegyelmes urunk ő felsége tanácsa, több ő felsége mellette lévő tanácsaival és híveivel egyetemben, úgy mint mind az két részről plenipotentiarius legatusok, végeztenek bizonyos confoederatit, kezek írásával és pecsétekkel megerősítván, melynek tenora így következik:

Mi bethlenfalvi gróf Thurzó György Magyarországnak nádorispánja és az kunoknak bírāja, Árva várának örökös gróf

ura, és azon vármegyének fő örökös ispánja, az felséges második Mátyás magyarországi királynak tanácsa és Magyarországban helytartója, gymesi gróf Forgács Zsigmond országbirája, Nógrádvármegyének főispánja és az felső Magyarországnak generalis kapitánya, Czobor Mihály de Czobor-szent-Mihály et eques auratus, hetessi Pethe László, Alagi Ferencz ő felsége tanácsi, Hoffmann György és Pécsi Zsigmond, ugyanazon ő felsége felső-magyarországi jövedelmének administratora és tanácsi, nemes és vitézlő ez felföldön lakó becsületes személyek Lorántfi Mihály de Serke, Bacsai János, Mladasnit Horvát Péter, Lemenicziai Horvát László, Kékedi György, Melit Vid, Abaujvármegyének viceispánja, Fáy István és Szentiványi Zsigmond, király urunk ő felsége hivei, úgy mint ő felsége király urunk és Magyarország részéről; azonképpen mi is, Imrefi János szerdahelyi, Segniei Miklós és Prépostvári Zsigmond de Lokacs, Báthori Gábor erdélyi fejedelem ő felségének tanácsi; annak felette Frater István de Szalonta secretarius, Boldvai Gergely Biharvármegyének viceispánja és Korlátovit György szolga azon megnevezett erdélyi fejedelemnek becsületes hivei és plenipotentarius követi, ő felsége és Erdélynek minden rendei részéről: adjuk emlékezetül mindeneknek az kiknek illik, hogy az közönséges jót, megmaradást, az confederatus országok egyességét, Magyarországnak és Erdélynek csendes békességét úgymint egy magyar nemzet s keresztvének lévén megtekéntvén, és figyelmeztvén arra is, hogy az mi egymás között való egyenetlenségünkkel, visszavonásunkkal és vérontással az külső nemzetségeknek álmélkodásokra egymást ne rontsuk, ne fogyassuk, hanem szeretettel és atyafüleképpen éljünk.

Az minemű végezést és confederatiót az néhai tekéntetes és ngs Illyéslázi István az több mellette való commissarius urakkal itt Kassán 1608. esztendőben ezen kisasszony havának húszadik napján tett volt, tudniillik, hogy Báthory Gábornak, erdélyi fejedelemnek ő felségének az mi kegyelmes urunk királyunk ellen, és az magyarországi korona s confederatusi ellen semmi idegen és hostilis praetensioja nem lészön, és sem Erdélyt az hozzáengedett vármegyékkel, Havasalfölddel el nem idegeníti az koronától különben, hanem az mint most vagyon, azon ál-

lapotban tartja és birja, és az bécsi pacificatiot is megtartja minden rendiben, in quantum liberae electioni eorum et praesenti transactioni non praepjudicat, ezekről ő felségét és ez országot is sufficienter assecurálja hittél és elegendendő levelével; sőt arra obligálja magát, hogy ő felségének és Magyarországnak valamikor szükség léssen ope, auxilio et fidelitate mellette léssen minden erejével és tehetségével, kivévén az törököt. E converso mind ő felsége Mátyás király urunk (ki akkor herczeg és gubernatorunk volt) és az ország segítségével léssen ő felségének Báthori Gábor uramnak és országának az szükségnek idején mind az confoederatus országokkal egyetemben; másodszor Báthori Gábor uram ő felsége Magyarországhoz való dithoz és jövedelemhez, sem penig Kállóhoz semmi jusát nem praetendálja, sem magát azokhoz nem immisceálja egyébhez, hanem az mit mostan bír, úgy mint erdélyi fejedelem és ecsedi úr. Az Nagy-Bánya dolga is helyen marad, az mint immár ő felségének kezéhez adták és birja. Ezek akkor így lévén, mostan az több fogyatkozásokról és azután történt difficultasokról egyenlő és közönséges akarattal az mi kegyelmes urunk királyunk országával együtt, és az erdélyi fejedelem s birodalmának minden rendei között az nekünk mind két rendről adatott pleni potentia szerint tettünk ilyen végezést.

Elsőben. Az mi azt az articulust illeti a confoederatióban hogy az erdélyi fejedelem ő felsége, Magyarország és királyunk ő felsége mellett léssen minden erejével és tehetségével, kivévén az törököt; ez clausula sem királyunk ő felségének sem az magyar nemzetnek bizonyos okokért nem tetszett, és kívántattott volna, hogy kihagyattassék; de míg a török okot nem árreá, addig az közöttök való kötelesség miá ki nem hagyhatják.

Másodszor. Az hajdú vitézek felől, kik Szaboles vármegyében bizonyos helyeken megtelepedtenek, ilyen végezés lett. Hogy király urunk ő felsége Nánást egészen az dorogi határral, Percsben, Hatházban, Simában, Vidban, Varjasban és Zoboszlóban, Tokajhoz való portiokat, melyek azon Szaboles vármegyében vagynak, cum suis veris ac legitimis metis et antiquis limitibus oda engedi Ecsed várához az erdélyi fejedelemnek, de úgy, mint ecsedi úrnak ilyen conditiókkal: assecurálnak bennünket ő kegyelmek, hogy mind ő felsége az erdélyi

fejedelem s mind az ország caveálja levéllel azt, hogy sem az mostani erdélyi fejedelem ő felsége, sem az jövődó erdélyi fejedelmek semmi just nem praetendálnak ezzel az concambiummal Szabolcsvármegyéhez az régi végezés ellen. Ha pedig ezen kívül valamit többet bírnának az hajduk, contentálja az erdélyi fejedelem ő felsége arról azokat az kiké, avagy adjanak az uroknak kilenczedet róla. Ezekért per concambium az erdélyi fejedelem és ő felsége tanquam modernus possessor arcis Ecsed et commembrum regni Hungariae, adja az magyarországi királynak ő felségének Tokaj várához, az hova az feljül megnevezett faluk, portiok és telekek pertineáltanak, cum omnibus antiquis metis ac pertinentiis, cumque solita evictione, Rokomáznak felét, Tedeinek felét, Szent-Mihályt, bődbeli portióval egyetemben, úgy a mint ő felsége Ecsedhez birta azelőtt és az mit eladott ezekben, azért adjon mást ő felsége az donatariusoknak. Ezeket per manus de facto kézhez adja ő felsége az erdélyi fejedelem ezen plenipotentarius követi által, és az statutionak se contradicáljon: az minthogy az hajdúknak engedett jószágba is, ha statuáltatni akarják magokat, innét sem léssen contradictio, kiről utrinque levélnek kell lenni.

Annak felette mind az Ecsedhez való jószágnak, az ecsedi kapitánynak és az benne való hajdúságnak, mind az szakmárvármegyebeliekkel egyetemben megparancsolja, el is végezze velek az erdélyi fejedelem ő felsége, hogy ad requisitionem regis Hungariae, palatini, aut generalis capitanei Cassoviensis az vármegyékkel egyetemben felüljenek, et alia omnia communia onera et jura regni az vármegyével együtt tartozzanak praestálni az Ecsedhez való jószágtól, és szolgáljanak Magyarországnak mindennemű ellenségi ellen valamikor és valahova kívántatik. Az szabolcsvármegyei hajdúság közül ha ki valakinek vét, tehát elsőben az füstín legyen törvény fölé, az mely félnek az nem tetszik, appellálják Szabolcsvármegyére az kik Szabolcsvármegyében laknak, az kik pedig Szakmárban, azon vármegyére, és ott az ország törvénye szerint procedáljanak ellenek.

Harmadszor. Az mostani feltámadásban az erdélyi fejedelem hajdúi az mennyi főembereket és egyéb renden valókat megöltek, semmiképpen el ne toleráltassék az emberi halál büntetés nélkül, hanem törvénnyel megbüntettessenek és azon-

kivül ha mi oly türhetetlen dolgot cselekedtek volna, az ki miatt capitalisba kelletnék embernek esni: azon lesznek az erdélyi plenipotentariusok, ut ad laesae partis requisitionem, elegendő bizonyossággal megbizonyítván, törvényes igazság cum executione szolgáltatassék, minthogy elhittük, hogy nem az erdélyi fejedelem ő fíge akaratjából cselekedtek, és az ki marháját megtalálja, megadassék valakinek találtatik, akár mi névvel neveztessenek.

Negyedszer. Az kállai járásnak fél dézmáját, ki az egri püspökséghez való, ő felségétől az Báthori uraknak volt engedtetve Ecsed várához ob certos respectus, mindazáltal az erdélyi fejedelem ő felsége lássa, mi jussát találja, és doceálja király urunk ő felségénél. Ha pedig jussa nem volna benne, találja meg király urunk ő felségét felőle, palatinus uram ő nagysága is szeretettel törekedik ő felségénél.

Ötödször. Az nádudvari járásbeli dézma minthogy ő felségé az királyé és Magyarországé, és nem régen foglaltatott el: ő felségének s Magyarországnak okvetetlen megtérjen; Nádudvart pediglen ő felsége az erdélyi fejedelem birja épen. Az földes uraknak, kiknek Nádudvarhoz, úgy, mint az egy faluhoz, közök vagyon, király urunk ő felsége kegyelmességéből az előbbi végezés szerint contentálja az ő jussokról, az minthogy némelyeket közülök immár is contentált.

Hatodszor. Az kúnokat és jászokat, kik az nádorispánsághoz hallgatnak, Frater Simon, Barcsai János, Bikk György és egyéb urak s nemesek jobbágyit, melyek az koronához tartozók, kiket Nagy András, Németi Gergely és egyebek erőszakkal tartanak, elbocsássák, és mint nem övéknek békét hagyjanak, hogy kiki szállhasson lakó helyére. Azokat is, melyeket Egre birtanak, most is király urunk ő felsége számára birhassák azonképpen az országbeliek is az elébbeni usus szerint birhassák jószágokat mindkét felől, az mint a bécsi végezés tartja.

Hetedszer. In praejudicium aliorum regnorum, regum et principum az erdélyi fejedelem ő felsége pénzt ne veressen, hanem az mely formára a praedecessori lengyel István király és Báthory Kristóf verettenek, azzal a formával élhessen.

Nyolczadszor. Mindenféle commercium ultro citroque

legyen egyaránt mind innét Erdélybe, mind pedig Erdélyből ide ki, minden akadék és ellenzék nélkül.

Kilenczedszer. Az mi Moldovát illeti, megtaláltatik innen az mi kegyelmes urunk királyunk és Magyarország részéről az az ország az *confoederatio* felől; azért az követek békével bocsáttassanak Erdélyen által mind innét oda, s mind onnét ide; sőt ő felsége is az erdélyi fejedelem az közönséges jóért és hazánknak megmaradásáért segítséggel legyen és promoveálja ezt az dolgot.

Tizedszer. Az Fekete erdőről és váradi püspökséghez való egy néhány faluk felől Lorántfy Mihály uram, Daróczi Ferencz uram, Rákóczi urfiak és egyéb bizonyos nemes személyek jószága és praetensiói felől, kikről az daróczi tractatusban mentio volt, mindkét felől bizonyos törvénytudó és igazságszerető nyolcz-nyolcs commissariusok választassanak, kik az parsoknak allegatióit, propositióit és bizonyságokat megértvén, mindeneket isten és az közönséges igazság szerint determináljanak, de csak azokat az contraversiákat és dolgokat, melyek itt Kassán az néhai Illyésházy uram által lett *confoederatio* után lettenek; azokat penig, az melyek az előtt lettenek, keressék *suis modis* az bécsi *pacificatio* szerint, kivévén azokat, melyek Bocskai Miklós uramtól elvétettenek, mely dolgot legelső gyűlésben az erdélyi fejedelem ő felsége törvény és igazság szerint megláttat és decidáltat. Lészen penig ennek az commissariusok által leendő revisionak napja ezen 1610. esztendőben Mindszent napján, azaz *prima die Novembris et aliis subsequentibus diebus*; helye ez meglátásnak, az Feketeerdőnek és Szakmár vármegyebéli dolgoknak leszen Váralján, az Szabolcs vármegyebélieknek és az többinek Debreczenben. Ha ennekutána vagy az itt való vagy az Erdélyhez tartozó hajduság valami zendülést avvagy támadást tenne *contra publicam regni tranquillitatem*: tehát mindkét felől tartozzanak reájok támadni, deprimálni, és megérdemlett bűnök szerint, *tanquam publicae pacis turbatores, vigore confoederationis* megbüntetni. Ezeket az végezéseket hogy ezután több akadék ne légyen benne, mind hittel, mind levéllel, mind király urunk ő felsége és Magyarország, mind pedig az erdélyi fejedelem ő felsége és Erdélynek minden rendei tartozzanak

confirmálni, kezek írásával és pecsétekkel megerősíteni és mind Magyarországnak mind Erdélynek articulusi is bé-
 iratni. Mindezeknek bizonyására adtuk ez mi pecsét és ke-
 zünk írásával megerősített levelünket. Actum Cassoviae die
 decima quinta mensis Augusti anno domini millesimo sexcen-
 tesimo decimo.

Mi is azért Erdélyországnak és ahhoz engedtetett vár-
 megyéknek feljül megnevezett minden rendei: esküszünk az
 élő istenre, ki atya, fiú, szent lélek, szent háromság egy bizony
 örök isten, hogy mi ezt a feljül megirt végezést és confoedera-
 tiot minden rendiben és részeiben javaljuk, helyben hagyjuk,
 confirmáljuk és megtartjuk, s egyebekkel az kikhez illik meg-
 tartatjuk. Isten minket úgy segéljen. Kinek nagyobb bizony-
 ságára az magyarországi második Mátyás királynak ő felsé-
 gének és Magyarországnak minden statusinak adjuk ez pecsé-
 tünk és kezünk írásával megerősített hűtlelevelünk. Datum
 in civitate Kolosvár die sexta mensis Septembris, anno domini
 millesimo sexcentesimo decimo.

Gabriel Bethlen m. p. (P. H.)	Rédei Ferencz m. p. (P. H.)
Stephanus Vesselényi de Ha- dad, consil. et comes Szol. medris m. p. (P. H.)	Georgius Varkocz consiliarius m. p. (P. H.)
Stephanus Kákoni de Vitka, consil. m. p. et thesaurarius (P. H.)	Geor. Rác de m. p. Szalon- kemen consil. (P. H.)
Volfgangus Allia comes co- mitatus Küküllő. (P. H.)	Balthasar Szilvási m. p. con- siliarius et arendator regni (P. H.)
Volfgangus Kamuti, m. p. consiliarius et comes cottus Thorden. (P. H.)	Michaël Dengelegi consiliar. ac capitaneus arcis Lippen, m. p. (P. H.)
Stephanus Petruházi consil. et capita. arcis Jenő ac co- mes cottus de Zaránd, mp. (P. H.)	Joannes Gyerőfi m. p. comes cottus Colosien. (P. H.)
Joannes Mikola de Szamos- falva comes cottus Colosien. m. p. (P. H.)	Balthasar Kemény de Bük- kös comes cottus Alben. (P. H.)

Volfgangus Bethlen comes cottus de Küküllő m. p. (P. H.)	Benedictus Mindszenti de..... vicecomes cottus dobocensis m. p. (P. H.)
Joannes Lugasi castror. ex- cubiarum magister m. p. (P. H.)	Michael Macskási capitaneus arcis Fogaras m. p. (P. H.)
Paulus Keresztesi banus ci- vitatis ac districtus Karan- sebesien. m. p. (P. H.)	Volfgangus Cherni comes cot- tus Szolnok interioris. m. p. (P. H.)
Nicolaus Csiszár et Ladislaus m. p. (P. H.)	Hosszutelki vicecomites cottus m. p. (P. H.) [Alben.
Michael Szántai et Joannes — — m. p. (P. H.)	vicecomites cottus Szolnok m. p. [interior. (P. H.)
Nicolaus Nagy de Désfalva vicecomes cottus Küküllő m. p. (P. H.)	Gregorius Kár de Szőkefalva vicecomes cottus de Kü- küllő m. p. (P. H.)
Gregorius Szenté de Szent Egyed m. p. P. H.	Petrus Horvát de Nagy — vice comites cottus Dobocen.
— — vagias m. p. (P. H.)	Balthasar Fekete m. p. (P. H.) comites cottus Colocien.
Joannes Szindi m. p. (P. H.)	Urbanus György m. p. (P. H.) vice comites cottus Thorden.
— — m. p. (P. H.) hu- nyadien.	Petrus Dobrai alter vice co- mes cottus Hunyadien. m. p. (P. H.)
Ladislaus Kún de Rosaly co- mes . . . . . et vicecomes cottus maramarisien. m. p. (P. H.)	Petrus Pogán de Cseh asses- sor cottus Maramarosien. m. p. (P. H.)
Caspar Deres de Várad vice comes cottus Biharien. m. p. (P. H.)	Stephanus Gergoczi vice capi- taneus arcis Varadien. m. p. (P. H.)
Clemens Kasza de Halmágy (P. H.)	Stephanus Ribiczei vice co- mes cottus de Zaránd m. p. (P. H.)
Michael Kőszeghy vice comes	Ladislaus Balassa vice comes

- cottus Szolnok mediocris
m. p. (P. H.)
- Georgius Dancs vice comes
cottus Krasznen. m. p.
(P. H.)
- Stephanus Fekete de Pelbart-
hida. (P. H.)
- Petrus Bánffy Losonczy m. p.
(P. H.)
- Franciscus Balassy capitaneus
trium sedium Siculicalium
Sepsi, Kizdi et Orbai m. p.
(P. H.)
- Andreas Han — sedis Sicu-
lalis Csík et Kászon vice
capitaneus m. p. (P. H.)
- Michael Daniel vice capita-
neus sedis Siculical. Udvar-
hely. (P. H.)
- Michael Balassy capitaneus
sedis Siculicalis Marus mp.
(P. H.)
- Volfgangus Novák capitaneus
sedis Siculicalis Aranyos
m. p. (P. H.)
- Magr. civium, judices caete-
rique jurati cives civitatis
Cibiniensis. (P. H.)
- — — — — (P. H.)
- Judex caeterique jurati cives
civitatis Bistriciensis.
(P. H.)
- Primarius judex caeterique
cives jurati civitatus Vara-
dien. (P. H.)
- cottus Szolnok mediocris
m. p. (P. H.)
- Gregor Hidy m. p. (P. H.)
vicecomes cottus Krasznan.
- Michael Bánffy Losonczy.
m. p. (P. H.)
- Mgr. Joannes Angyalos pro-
thonotar regni Transsil.
m. p. (P. H.)
- Georgius Mikó judex regius
trium sedium Siculicalium
Sepsi, Kézdi et Orbai m. p.
(P. H.)
- Michael Kelemen judex re-
gius sedis Siculicalis Csík
et Kászon m. p. (P. H.)
- Franciscus — — junior j. —
regius sed — (P. H.)
- Joannes Gáspár de Szövérd,
judex regius sedis Siculica-
lis Marus m. p. (P. H.)
- Joannes Csegezi de Kocsárd
judex regius sedis Siculical.
Aranyas m. p. (P. H.)
- Judex et jurati cives civitatis
Coronensis.
- Mgr. civium cittis Megyesien.
judices caeterique jurati ci-
ves eiusdem cittis Medgye-
sien. (P. H.)
- Regius et sedis judices caete-
rique jurati cives civitatis
Saboensis.
- Primarius et regius judices
caeterique cives jurati civi-
tatis Colosvarien. (P. H.)

Jo. Imreffy m. p. (P. H.)	Segniei Miklós m. p. (P. H.)
Sigismundus Prepostvári co-	Gregorius Boldai vice comes
mes Cra — (P. H.)	cottus Biharien. (P. H.)
Stephanus Frater m. p.	Georgius Korlatovith m. p.
(P. H.)	(P. H.)

(Eredetije a kolos-monostori konvent levéltárában.)

XXIV.

1610. szept. 9.

Meghívó a megyesi országgyűlésre.

Gabriel dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungar. dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis sincere dilecti, Salutem et gratiam. Emerserunt quaedam negotia, publicum regni bonum atque statum spectantia, ob quam ex dominorum consiliariorum sententia, dominis regnicolis et nobilibus trium nationum regni nri Tranniae et partium regni Hungar. ditioni nrae subjectarum ad festum S. Michaelis archangeli idest ad vigesimum nonum diem mensis huius Septembris nunc currentis in ciuitate nra Medgies comitia generalia celebranda decreuimus. Quo tempore de rebus publicis ea quae e re et ex usu omnium erunt, in medium proponemus, ac una cum consiliariis nostris, et aliis dnis regnicolis more solito agemus atque deliberabimus. Proinde harum serie committimus et mandamus firmiter, ut ad diem praescriptum, in praedictam ciuitatem nram Medgies, ubi nos quoque Deo iuvante personaliter aderimus, tractandorum et concludendorum negotiorum gratia quatuor e fratribus vestris viros graues usu rerum unaque autoritate pollentes una cum iudice vestro mittere et expedire debeatis. Secus non facturi. Datum in ciuitate nostra Alba Julia die 9 mensis Septembris anno domini 1610.

Gabriel princeps p. m.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis, iudici primario caeterisque iuratis ciuibus oppidi nostri Deés et fidelibus nostris sincere dilectis.

(Deés város levéltárából.)

XXV.

1610. szept. 29. — okt. 4.

A megyesi országgyűlés határozatai.

Nos Gabriel dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes etc. Memoriae commendamus etc.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum in generalibus eorum comitiis ad diem 29. mensis Septembris praesentis anni 1610. in civitate Medgyes celebratis conclusi.

(1) Mielta az úristen felségedet az ő nagy kegyelmességből közinkbe hozván, a fejedelemségre juttatta, vettük eszünkbe, hogy mindenekelőtte minden időben felséged a szegény hazának jóvát, megmaradását szeme előtt viselvén, azon igyekezett, miképpen minden szükségünknek mennél hamarább succurrálhasson; azonképpen az elmúlt napokban is az előttünk való dolognak szükséges voltát látván, nem egyébért, hanem a végre kényszerített volt felséged kétszeri expeditiót ¹⁾ instruálni, kinek mennyi költségével és fogyatkozásával mind felségednek, mind magunknak kellett meglenni, szemünkkel látjuk. De minthogy felségednek ilyen kegyelmes gondviselése volt szegény megromlott hazánkra, és a kívánatos békeességet a szomszéd országokkal köztünk kedvünk szerint véghez vitte; fogyatkozásunkkal semmit nem gondolunk, sőt az úristennek ő szent felségének ájtatos szívből hálát adván, könnyörgünk ő szent felségének, hogy ennekutánna is felségednek e szegény hazánk oltalmazására és atyai gondviselésére erőt adjon, kire hogy felséged elégségessé lehessen, noha nem tagadjuk, szegény községünknek mind az hadakozó nép miatt való fogyatkozását, melyet felséged ez nyáron két úttal kényszerítettett felvenni, mind a barom halála miatt, mely ez két esztendőben köztünk grassált, kárvallását, mindazáltal felségednek meg nem akarunk fogyatkozni, tudván és látván, hogy az felséged fogyat-

¹⁾ T. i. az ez évi júniusi és augustusi hadfölkelést érti.

kozása mi fogyatkozásunk. Igérünk ezért felségednek udvara népe tartására, és kétszeri expeditióra és az hatalmas török császár portájára való költségnek refusiójáért kapuszám szerint tiz-tiz forintot, felét ad festum Sancti Martini episcopi, felét pedig ad festum circumcisionis domini proxime venturum fogyatkozás nélkül beszolgáltatni. Mely tereh viselésre az magyarországi uraink is ígérik magokat. Azonképpen a szász uraink is kapuszám szerint a tiz-tiz forintot az megirt napokra beszolgáltatják.

Könyörgünk felségednek, vegye kegyelmesen tőlünk és a vitézlő rendet az elmúlt beszterczei gyűlésünkben végezett articulusunk szerint tartsa in officio oly disciplinában, se együtt se másutt semmi helyeken sákmállani ne excurráljanak, és se nemesség, se szászság jószágán künn ne éljenek.

(2) Adja felséged kegyelmesen azt is előnkben, mennyi költségének kellett és naponként kelletik felségednek az extraordinaria legatiókban való követekre menni, melyek véletlen történtek, és naponként történnek, mint szintén most az Lengyelországban való költség történék, kívánván azt felséged, hogy arra is oly gondviselésünk lenne, hogy ennekutánna is semmi hazánk javára és megmaradására nézendő dologban fogyatkozás ne lenne, ígérünk felségednek országúl három nemzetül 3000 forintot, kinek harmadát a nemesség a szabad városokkal egyetemben, harmadát a székelység, harmadát pedig a szászság tartoznak megadni azon megirt napokra, könyörögvén azon, hogy felséged ennekutánna is szegény hazája és országa javára és megmaradására való gondviseléstől meg ne szünjék. Ettől penig az adótól és költségfizetéstől sehöl senki jószágá immunis ne legyen.

(3) Mivelhogy az elmúlt napokban úgymint augusztusnak 15. napján ez jelen való 1610. esztendőben Kassán a közönséges jóra nézve úgymint magyar nemzetnek csendes és békeséges megmaradásáért a tekintetes és nagyságos Imrefi János uram több urunk ő felsége mellett levő tanácsival és hiveivel egyetemben az mi kegyelmes urunk fejedelmünk és egész országúl mi részünkről ugyan az mi kegyelmes urunk akaratjából, Mátyás király ő felsége és Magyarország részéről penig a tekintetes és nagyságos gróf Thurzó György uram

Magyarországnak palatinusa úgymint plenipotentiarius commissarius több Mátyás király mellett levő tanácsival egyetemben végeztenek bizonyos transactiót, melyet noha immár mind maga ő felsége az mi kegyelmes urunk, s mind mi országúl kezünk írása és pecsétünk alatt költ hitlevelünkkel confirmáltunk, és bizonyos főkövetünk által ő felségének a magyarországi királynak, Mátyás királynak és Magyarországnak minden statussinak fel is küldöttünk. Mindazonáltal örökös és állandóbb voltáért azt az mi confirmált és oda felküldött transactionkat mostan is denuo mind egész országúl, három nemzetül végezzük, ratificáljuk és confirmáljuk minden rendiben és részében, és ez jelenvaló articulusunkban solenniter be is irtuk.

(4) Továbbá miérthogy ezen confoederatióban az is el vagon végezve, hogy Bocskai Miklós uramnak Görgény és Vécs vára felől az mimenű praetensiója vagon, azt ő felsége legelső gyűlésében megláttassa törvény szerint; ő felsége azért a confirmált confoederatiónak satisfaciálni akarván az maga részéről, noha Bocskai Miklós uram seu per se, seu per procuratorem nem compareált, mindazonáltal non obstante sua non comparatione, miérthogy actor levén, paratusnak kellett volna lenni, az országnak törvénye szerint való revisiójának okáért eleiben akarván adni, hogy ő fölsége azért vötte volna kezéhez Görgényt és Vécs várát, hogy Bocskai Miklós uram Görgényben és Vécshen tisztartóit és szolgálit oly formán esküdtette volt magához, hogy senkit magánál hatalmasbat, sőt még magát is urunkat ő felségét az várokba be ne bocsássák, kit ő felségén meg is próbáltanak. Mert ez elmúlt esztendőben akarván ő flge jámbor hiveivel Görgény és Vécs várát meglátogatni, az Bocskai uram görgényi tisztartója és szolgálja urunkat ő fölségét urok hagyása szerint be nem bocsátták Görgény és Vécs várába, mely ő felségének igen ellene való dolognak tetszett, nem tudván mire vélni, hogy ő felségét országunknak választott fejedelmét és urát békességnek idején országában levő várába be nem bocsátták, azzal ő felségének fejedelmi jurisdictionját Bocskai Miklós uram magáról Görgényről és Vécshől mintha mind elakarta volna vetni. Ezenkívül is voltanak ő felségének bizonyos okai, mért nyúlt Görgényhez és Vécshöz, úgy mint a gyöngy sárkánknak és egyéb drága mar-

háknak Bocskai Miklós uramnál maradása, melyeket ha ő kegyelme Bocskai Miklós uram compareálván, ugyan proponálta is ő felsége a nemes ország előtt, kívánván tőlünk *directora* által, hogy ez dolgot törvény szerént meglátván, arról való definitiva sententiánkat ez jelen való *articulusunkban* beiratnók. Mi azért ő felsége *directora* által előnkben adott feljül megirt *propositióit* megértvén, *deliberáltunk* felőle, melyet *articulusunkba* is beirtunk, mely így következik:

Noha Görgény és Vécs dolga Bocskai Miklós uram *solicitálására* irattatott a *confoederatio* közé, és úgy is *prosequálta praetensióját* mint *actor*, mindazáltal az mint az *confoederatio* *contineálta* és *actorsága* is azt kívánta, ez mostani első gyűlésünkben nem *compareált* sem maga, sem embere által, urunk pedig ő felsége és az ország a *confoederatiót* *confirmálván*, és annak *satisfaciálni* akarván, minthogy ez az első gyűlés a Bocskai Miklós uram dolgát semmiképpen nem akarta *praetermittálni*, hanem törvény szerint el akarta igazítani a *confirmált confoederatió*nak tartása szerént; kire Bocskai Miklós uramat is mind a gyűlésnek végéig várta. Hogy azért ő kegyelme sem maga, sem emberi által ez mostani első gyűlésünkben nem *compareált*, *propter suam non comparationem* az mi kegyelmes urunk ő felsége ő kegyelminek Bocskai Miklós uramnak Görgény és Vécs dolgában *impetitiójától* teljes-séggel *absolváltatik*, és így ő kegyelme Bocskai Miklós uram Görgény és Vécs mellől elmarad, nam *juxta regulam juris* *actore non comparente, reus simpliciter absolvitur*.

(5) Végeztük ezt is országul, hogy sehol senki a felséged ditiójában se aranyat, se tallért, se pénzt, se dukát, se semmiféle monetát idegen országok és fejedelmek nevekre és címekre *sub poena perpetuae infidelitatis notae* ne verjen, hanem a felséged nevére, címerére és az országéra.

(6) Az elszökött jobbágyok hazavitelében az elébbi *articulus* tartassék. Az urunk ő felsége bejövetele után való *prima die*, máig ki hajdú volt és hajdúvá lett, örökké abban az hajdúság szabadságában tartassék. Az kik pedig azután az ő flge birodalmában levő úr, vagy nemes ember jobbágya lőtt vagy leszen hajdúvá, törvény szerént hozzámelessen, a kapitányától vagy hadnagyától tüstént kérjen törvényt felőle, tartozzanak is tör-

vényt tenni fölé, és ha valamely fél nem szereti, az várme-gyére, a melyben residentiája vagy, appellálhassák, és ott első széken finaliter decidáltassék sententiát adván, a kapitány vagy hadnagy exequálni tartozzék sub poena flor. 200.

(7) Az mint azelőtt is elvégeztük volt, hogy a nemességre se Váradon, se egyéb helyeken, soha semmi időben szabadsá-gok és privilegiumok ellen ne szálljanak, most is azon végezést ratificáljuk, Fejérvártól megválván, míg épül.

(8) Jelentik a magyarországi atyáinkiai, hogy ő köztök a szökött jobbágyok megkeresésében sok abusosok volnának, me-lyek hogy tolláltassanak végeztük, hogy Magyarországnak ide incorporáltatott részeiben is az jobbágyok megkeresésében azon mód és rendtartatás observáltassék, az mely Erdélyben, min-den cikkelyben.

(9) Panaszkodnak a székely uraink atyáinkiai is, hogy noha ők elsőbben minden causájokat a széken szokták moveálni, kiről articulusok is vagy, de némelyek azzal nem gondolván, ide az felséged udvarába evocálják directe akármi dologért, mely ő nekik törvények ellen vagy. Végeztük azért, hogy ha kinek valakinek valakivel valami pere vagy székelyföldi do-logért, elsőbben a széken kezdje, afféle causáktól megválván kiket ők is táblán szoktak elsőbben kezdeni; onnan appellatióban az táblára bocsáttassék.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum etc. Da-tum in civitate nostra Medgyes die 4ta mensis Octobris, anno domini 1610.

(Másolata az Akadémia tulajdonát képező Jancsó-féle »Articuli Diaetales« 1601 — 1648. czímű gyűjteményben.)

XXVI.

1610. oct. 17.

Caesare Gallo utasításának Erdélyre vonatkozó pontjai.

Expeditio Caesaris Galli in superiorem Hungariam, iuxta superiorem conclusionem 17. Octobris.

E memoriale speciale-nak Erdélyre vonatkozó pontjai:

Secundo. Causam huius suae missionis esse, quod sua M^{tas} cum domino palatino accordarit, Bathorem uti perniti-
sum reipublicae christianae hominem nequaquam in provincia

Transylvanica, ob eius gravissima facinora, amplius non tolerandum, sed alium in eius locum uti vaivodam surrogandum esse.

Tertio. Quod sua M^{tas} hoc ipsum per legatos ipsius Bathorei et Transylvanorum huc advenientes tractandum se suscepit, nihilque intermittere velit, quo ii quoque suum assensum praebeant et suos quoque ad idem praestandum inducant. Interea monebit D. generalem ubi locorum poterit, ut nullam occasionem praetermittat, per se vel per alios suos confidentes hoc negotium quoque pro sua parte diligentissime et secretissime promovere, omnesque de suae M^{tis} benignissima resolutione certo certiores reddere.

Quarto. Omnino necessarium est, ut tam Valachus quam Moldavi ad favorem suae M^{tis} disponantur, et ipsi quoque confederationem et coniunctionem cum regibus Hungariae initam ut renoveant et in effectum deducant, admoneantur, ne Bathoreus haec omnia suam solum ob causam fieri, sed generaliter contra omnes suae M^{tis} hostes et inimicos suspicari possit.

Sexto. Cum intentio suae M^{tis} pro omnibus ex aequo bona, Poloni vero quoque offensi a Bathoreo sint, qualiter iidem ad auxilium mutuo praestandum induci et de eo sua M^{tas} certa et assecurata esse possit.

Octavo. Quandoquidem haec omnia alto silentio tecta esse convenit, ne Bathoreo aut suae factionis hominibus innotescant: idcirco sua M^{tas} clementer vult, ut in hoc negotio nihil scripto, sed per confidentissimos homines omnia solide et dextre et in magno silentio agantur et concludantur.

.....

Quod vero tractatum domini palatini cum Bathoreo praecedentem concernit, is ex eo processit, quod tunc temporis sacraes. M^{tas} una cum regia M^{te} minime concordati, tumultus haydonum quoque nondum sedati, et sic arma deposita nequaquam fuerint, ut interea dum legati expectarentur, tempus lucraretur, occasio non negligereetur, et moderna intentio suae M^{tis} et domini palatini tanto tutius promoveri posset, quae una eademque voluntas, et suae M^{tis} et domini palatini in secreto semper fuit et permansit.

(Fogalmazvány a bécsi állami levéltárban. Hung. Hibásan az 1608-iki Nachträge közt.)

XXVII.

1610. decz. 11.

Meghívó a nagyszombati országgyűlésre.

Gabriel dei gratia princeps Transsylvaniae partium regni Hungariae dominus Siculorum comes.

Prudentes ac circumspēsti fideles nobis syncere dilecti. Salutem et gratiam nostram. Minthogy elindított szándékunkat continuálni akarjuk és országunkból isten segítségével ki is megyünk: minekelőtte derekasán kiindulunk, országunkat jó állapotba akarjuk hadni, melyről hogy kigyelmetekkel és több hiveinkkel is mennél hamarébb lehet conferallhassunk, rendeltünk itt Szebenbe generalis gyűlést ez következő pntekre, úgy mint ez jelen való hónap 17. napjára. Azért kének hadgyuk és parancsoljuk az régi szokás szerint négy bizonyos meghitt atyafiát válaszsza, kik minden okvetetlen az praefigalt napon itt Szebenben jelen legyenek, holott országunknak megmaradásáról ktekkal comunicálhassunk, és ha ki kellezik mennünk is országunkat jó állapotban hagyhassuk. Irtunk az vármegyéknek is, hogy kigyelmetekkel együtt az praefigalt napon jelen legyenek. Secus non facturi. Datum in ciuitate nostra Cibiniensi, die 11. Decembris anno 1610.

Gabriel princeps m. p.

Királ: Prudenti ac circumspēctis iudici primario, caeterisque iuratis ciuibz oppidi nostri Deés etc. fidelibus nobis syncere dilectis.

(Deés város levéltárából.)

XXVIII.

1610. decz. 17—20.

A nagyszombati országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod spectabiles magnifici domini universi nobiles, ceterique status et ordines omnium nationum regni Transsylvaniae et Partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum in generalibus eorum comitiis ad decimum septimum diem mensis Decembris praesentis anni 1610. in ciuitate no-

stra Cibiniesi ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et praesentaverunt infrascriptos articulos in iisdem comitiis paribus eorum votis, et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humillime, ut universos et singulos articulos omniaque et singula in iisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes nostrum consensum illis praebere ac benevole acceptare, approbare, confirmare, etiam nos ipsi observare ac per alios quospiam in ditione nostra constitutos observari facere dignemur, quorum quidem articulorum tenor talis est:

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrae subjectarum in generalibus eorum comitiis ad diem decimum septimum mensis Decembris praesentis anni 1610. in civitate nostra Cibiniensi celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk az felséged közinkben küldött propositiójából, minemű okok kényszerítették legyen felségedet az mostani felülésre és arra, hogy minekelőtte országából kimenne, annakelőtte magának és az országnak bátorságosb állapotjáért, az Szeben állapotja felől példát vén felséged, azelőtti változásokban mint viselte legyen az fejedelmekhez és az országhoz magát, kíváltképpen pedig bizonyos főszemélyeknek relatiójokból mostani szándékokot is értvén, gondolkodnék, és magának s successorinak lakó helyül választaná. Mely felséged reánk való kegyelmes gondviselését, költségét és fáradságát mint kegyelmes urunknak alázatosan megigyekezzünk szolgálni ellhívén bizonyoson, hogy felségednek minden tanácsa, fáradsága és költsége teljességgel csak szegény megromlott hazánknek épületére és bátorságos megmaradására tendál.

(2) A mi azért az szebeniek állapotját illeti, látjuk és vesszük eszünkben az felséged propositiójának rendiből, hogy felséged az előbbi sok rendbeli cselekedetekről, melyet tempore necessitatis az fejedelmek, és az ország ellen cselekedtek, meg nem emlékeznék, hogyha azokat hasonló dolgokra tendáló ügyekezetekkel nem ujították volna, melyeket felséged elege-

dendő bizonyságokkal előnkbe is terjesztett; sőt az ki legnagyobb, az szebeni atyánkfiái magokat akarván menteni, magok is nem tagadták előttünk, hogy tanácsokban mostan is nem agitáltatott volna, ha felségedet bebocsássák az városban avagy nem. Mely dolgokért értettük az felséged méltán ellenek felgerjedt haragját és oly szándékját, hogy némelyeket közüllek törvény szerint megbüntetné és azonkívül az városból teljességgel kiküldené őket. Mindazáltal, hogy fűlsége az istent tekéntvén, annakutánna az fejedelmi kegyelmeségét, virtutem nunquam satis laudatam, et qua sola homines ad deum propius accedere dicuntur meggondolván, egész országúl való alázaatos könyörgésünkre az büntetésre eltökélt szándékát kegyelmesen mitigálta, felségednek mint kegyelmes fejedelmünknek teljes életünkben alázaatosan meg igyekezőnk szolgáltni.

(3) Hogy azért ennekutánna mind az felséged személyének, mind peniglen successorinak bátorságos lakó helye, annak felette akármely üdőnek, kitől isten oltalmazzon, változásában nekünk is országúl refugiumunk lehessen, és ne kellésék vagy török közben, mint ennekelötte való üdőkben, vagy egyéb nemzetség közben feleségestől gyermekestül keserves bujdosásra jutnunk, az helynek állapotjához képest tetszett egész országúl, hogy ezután felségednek és az felséged successorinak lakóhelye Szeben legyen, úgy hogy ez országban s Magyarországon részeiben az felséged birodalmában levő minden uraknak, vármegyéknek és főembereknek azonképpen az székely atyánkfiáinak házok és szállások legyen ittben. Mely dologban látván magok is az ő felsége ellen való fogatkozásokat, cedáltak, könyörögvén felségednek alázaatosan mint kegyelmes urunknak, hogy felséged kegyelmesen meglegedvén aval, az mi az városhoz való jószág volt, mely fundus regiusnak neveztetik: annak felette ex bonis septem judicum, az mi az ő részek lehetett volna úgymint Zilisteszékkal, Nagyke s Kisekemezővel és az Verestoronyhoz való pertinentiával, ezen kívül azzal a mi az városban in rationem communitatis akárminemű marháknak legyenek azok és mi névvel neveztesse, személyekben, házokban, jószágokban és marhájokban kegyelmesen tartsa meg őket tudniillik azokban, a mi kinek-kinek privatim magáé nem az communitásé. Végeztük pedig egyenlő akaratból, hogy az mely

jóságok mostan Szebennel egyetemben az fiscushoz applicáltattanak, azok soha az fiscustól el ne idenittessenek.

(4) Végeztük azt is, hogy ennekutánna az praesidium felségedé legyen az városban, tornyok és bástyák, armamentariumok benne való lövészszámokkal, porral, golyóbissal, mindennemű munitiomokkal az város kapuinak kolcsaival egyetemben felségedé legyen, avagy felséged keziben legyen.

(5) Végeztük azt is, hogy mind jelenlétiben, mind pedig távollétiben az felséged religióján való papjai az templomban szabadon praedicálhassanak. Az szász atyáinkfiainak pedig praedicatora is az ő ceremoniájokat oly módon és oly órára rendeljék alternatim mint Kassán, hogy az magyar praedicatoroknak is az ő órájuk el ne múlják.

Nos igitur praemissa supplicatione dominorum regniculorum trium nationum Transylvaniae et partium Hungariae ditioni nostrarum subjectarum nobis porrecta faventer exaudita et admissa praescriptos universos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentibus litteris nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque omnia et singula in eosdem contentatos gratos et accepta habentes approbavimus, ratificavimus et confirmavimus offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam, quorum interest seu intererit, observari faciemus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Cibiniensi die vigesima mensis Decembris, anno domini millessimo sexcentesimo decimo.

(Eredetije a szász nemzeti levéltárban No. 35.)

XXIX.

1611. ápr. 23—30.

A szebeni országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel, dei gratia Transsylvaniae, Transalpiniae Valachiaeque princeps, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit uniuersis, quod spectabiles et magnifici domini, ac uniuersi nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, et par-

tium Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitiis ad 23. diem mensis Aprilis anni domini 1611. in ciuitate nostra Cibiniensi ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et praestauerunt infrascriptos articulos, in iisdem conclusos, supplicantes nobis humillime, ut singulos et uniuersos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos, et accepta habentes, nostrum consensum illis praeberere, ac beneuole acceptare, approbare, confirmare, ac tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam obseruari facere dignaremur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transsylvaniae, et partium Hungariae ditioni nostrae subiectarum in generalibus eorum comitiis ad 23 diem Aprilis anni 1611 in ciuitate nostra Cibiniensi indicto celebratis conclusi.

(1) Kegyelmes urunk fejedelmünk, megtapasztaltuk fejünként felségednek reánk való atyai kegyelmes gondviselését, megmaradásunkért, sok fáradságát, költségét, kiváltképpen hogy az elmúlt napokban is ezen haza csendességes békeséges megmaradásáért felséged magát nem kémélvén, ellensége ellen idegen országba ment, és onnan szomszéd országbéli ellenségünket kiűzvé, országának csendes békeséget szerzett. Mely felséged kegyelmes atyai gondviselését felségednek mint kegyelmes urunknak alázatosan megigyekezzük szolgálni, könyörögvén azon az úristennek, hogy ezután is felségedet szerencséltesse minden dolgaiban, ellensége ellen tegye győzedelmessé, lehessen szegény hazánkunk kegyelmes gondviselője és édes atyja.

Kévánja felséged propositiojának egyik részében, hogy az sokféle külömb-külobb szükségekhez képest az előbbi gyűlések adaját ne minuálnók, sőt inkább augeálnók; annak felette, hogy ide Szebenbe is bizonyos praesidiumot rendelnénk az felséged távul létében.

(2) Szívünk szerint kívánnók kegyelmes urunk, hogy sem felségednek sem országunknak semmi szükségében meg ne fogyatkoznánk, és ha szegény hazánk azoltától fogva azon

csendes állapotban maradhatott volna, az mostani felséged sok szükségét szemünk előtt viselvén, minden felséged kívánságának teljes erőnkkel satisfaciálni igyekeznénk: de az szükség és fogyatkozásnak nagy volta miatt semmiképpen nem lehet. Melyet felséged kegyelmesen csak ezekből is megítélhet, hogy az elmúlt esztendőben kétszeri tíz-tíz forint volt szegénységünkön, négyszer szállottunk táborba, az mikor szegénységünk soldosokat tartottak. Ez utólszori expeditióban pedig két rendbéli soldosunk volt, egyik Havaselföldében, másik itt Szébenben. Mindezek felett az sok költségek felett valahul az hadak elmentenek, mindenektől megfosztattanak, sőt sokan közülök ez elmúlt télen házok kívül búdosásban voltak. Mindezekből felséged kegyelmesen megítélheti, az szegény, teljességgel elfogyott kösség mit contribuálhasson.

Noha azért ennyi sok szükség egyszersmind rajtunk lévén, és hogy mostan is mindjárt adófizető jobbágyinkkal együtt táborba kell szállanunk, erre sem mehetnénk: de az felséged kegyelmes kívánságát és sok rendbéli szükségét nézvén, felségednek alázatosan az tíz-tíz forintot megígérjük, két terminuson, felét ad primum diem Junii, az más felét pedig ad festum Visitationis Beatae Mariae Virginis proxime uenturum bészolgáltatni. Felségednek mint kegyelmes urunknak alázatosan könyörgünk, felséged vegye kegyelmesen szegény megfogyatkozott híveitül. Valamire pedig erőnk felett is reámehetünk, hogy felségedet is tovább való búsítástól ótalmazhatnók, magunk dolgainkat itt elvégezvén hamarébb házukhoz siethessünk, ez mostani könyörgésünkben felségednek eleiben adtuk.

Az magyarországi uraink atyámfiai is ezen tereh viselésre ígrik magokat.

Az szász uraink atyámfiai azonképpen, városok és székenként, az ű szokások szerént.

A szabad városok közül pedig:

Kolosvár adjon	fl. ... ¹⁾
Kézdi-Vásárhely adjon . .	fl. 100
Bereczk adjon	fl. 70
Szent-György adjon . . .	fl. 90
Csík-Szereda »	fl. 70

¹⁾ Az összeg helye üresen van hagyva.

Udvarhely adjon	fl. 80
Keresztúr adjon	fl. 16
Maros-Szereda adjon	fl. 20
Egeres adjon	fl. 20
Vizakna adjon	fl. 150
Kis-Maria adjon	fl. 100
Belényes adjon	fl. 150
Kis-Bánya Fonác adjon	fl. 60
Illyefalva adjon	fl. 90

(3) Hogy az adó és egyéb jövedelmek administrálásában fogytatkozás ne legyen, kívánja felséged, hogy az exactor rationum csak maga levelével akárminémű és renden lévő tisztviselő számadatlan embereket hívathasson. De mivel hogy Erdélyben soha szokás nem volt, hogy az rationum exactornak oly autoritása lött volna, hogy akármely tisztviselő embert is levelével hívatott volna: tetszett azért, hegy ennekutánna is az régi jó rendtartás observáltassék, és minden tisztviselőket az exactor felséged levelével hívasson az számadásra, és ne az exactor, hanem az felséged pecsétje és kezeírása alatt quietáltassanak. Az exactor pedig illendő időben hívassa az számadókat, hogy maga is mindjárt hozzá érkezhessék, és az számadó szolgáltnak is kétszer-háromszor ne kellessék egy számadásért fáradni. Az számadó szolgálk is pedig sub amissione officii tartozzanak compareálni.

(4) Továbbá megértettük kegyelmes urunk az felséged kegyelmes resolútióját az havaselföldi expeditiójából való absensekért való könyörgésünkre, holott felséged kegyelmesen annuált, hogy az kiket felséged azokban és jószágokban eldönt, és az donatarius el nem foglalta, elfoglalni nem engedi most ez jelenvaló expeditiónak végéig; az kiket pedig elfoglaltak volna is, mind jószágokat, marhájokat felséged megsabadítja és megadatja; dolgokat akkorra hagyja, mikor isten felségedet ez előtte való expeditióból meghozza. Mely expeditióban ha úgy viselik magokat, az mint illik, felségednek is kedves lészen, nemhogy jószágokat elvonné, de sőt inkább többet adna. Az felséged kegyelmességét teljes életünkben híven megigyekezzük szolgálni. De miérthogy lehettek oly donatariusok, hogy nem gondolván az felséged annuentiájával,

az elfoglalt jószágot és elvött marhát meg nem akarnák adni, könyörgünk felségednek, mint kegyelmes urunknak, hogy minden ispánoknak, kapitánoknak, királybíráknak, Magyarországnak ide tartozó részeiben, Erdélyben, székelységen levőknek, városokon pedig az városi bírának parancsolja meg, hogy afféle jószágokat és elvött marhákat, sub amissione officii, nem csak megadassák, de megis oltalmazták benne, kivévén azokat, kik most idegen országban vannak, és az fleged birodalmában lévő jószágokat elhagyva ellenségek löttének, úgy mint Hal-mágyi István, Körösbányai Miklós deák és Bojér István, többen is ha kik volnának, kiknek jószágokról való donatiók in vigore maradjanak.

(5) Felségednek mint kegyelmes urunknak könyörgünk azon is alázatosan, felséged irasson kemény parancsolatokat mind az generalisnak, mind az több kapitánoknak, melyekben erős fenyték alatt demandálja felséged nekik, hogy az hajdú vitézeket az országon, az úton, nemes udvarházak, majzorok, papok házában minden iniuria nélkül és mind egyéb kár nélkül, szegénységinknek lovait és egyébféle marháit, barmait, el ne vonják, magunkat, szolgálóinkat ne fosztogassák, járjanak úgy, mint országunk őtalmazó vitézek.

(6) Vannak kegyelmes urunk sok nemes emberek, mind az felséged fizetésén mind az urak s fő emberek háta megett, kik személyekről vármegye közé lovas tartoznának állatni, de nem cselekeszik. Tetszett országul, hogy az régi szokás, mód és articulusok tartása szerént személyekről az vármegye közé illendő lovasokat állassanak, kivévén azokat, az kik egyház-heli nemesek, fogyatkozott állapattal vannak és az szükségért, tanúságért mást szolgálnak. Ezekhez képest Magyarországon is és egyéb helyeken az felséged birodalmában az hajdú vitézek is tartozzanak jószágokról való kapuszámos gyalogokat állatni. Nemes emberek pedig, és székelység közül is, senki az hajdú vitézek zászlaja alá menni ne merészeljen, hanem mind nemes ember mind az székelység zászlója alatt járjon, és ott szolgáljon.

(7) Az mely jobbágyok az elmúlt expeditióban és egyéb időben is felköltének s immár visszajöttek, de szolgálni nem akarnak, hanem az hajdúk között állottanak, az egyszer felséged akaratiából elvégezett articulusok ellen, ezeken kívül

penig némelyek szegődött szolgálk némelyek hópénzesek lévén, azon hópénzekkel, ruhájokkal és fegyverekkel elszöktének, könyörgünk felségednek alázatosan azon, hogy azok felől is prouideáljon kegyelmesen, az hajdú kapitánoknak parancsolván, hogy mindjárt afféléket adják ki közüllök, és ennek utána, se most se ez után, semminémű üdőben, afféle adófizető paraszt embereket közikbe fogadni ne merészeljenek. Valamig penig az olyanokat közüllök ki nem adják, addég az kapuszám percomites et vicecomites minuáltassék, mert egynémely kapuban négy vagy öt ember alig maradott, kik elégtelenek az egy kapura vetett contributiónak megfizetésére.

(8) Hogy penig felséged, sok fogyatkozásunkat, szükségünket és ennyiszer hadba való menésünket megtekintvén, ez esztendei dézmánknak arendáját kegyelmesen megengedte, felségednek megszolgáljuk mint kegyelmes urunknak.

(9) Minthogy az nemesség közöl is, és egyéb vármegye hada közül valók, mikor zászlók alatt vannak, némelyek sok insolentiát szoktak cselekedni: tetszett azért országúl, hogy az mely nemes emberek és egyéb rendek is, valakik kárt és hatalmat töttenek ez elmúlt expeditióban, és ezután tennének valakinek jószágában és udvarházán, tehát azokat akárhol, és zászló alatt is, szabad legyen törvénnyel keresni érette.

(10) Végeztük azt is, hogy minden jószágos és címeres nemes ember, valaki az nemességnek szabadságával akar élni, az felséged személye mellett, mind városokból mind penig egyebünnet, akár honnat, személyek szerint tartozzanak felülni, kivéven Debreczen városát, minthogy az hódolt, és priuilegiumok is vagyon rúlla, az kolosvári városban lévőket is, miért hogy kaput, bástyát őriznek, postalovat adnak, és az városnak minden terhét viselik, és így is az országuak szolgálnak otthon is. De azért kolosvári nemesség tartozzék iuxta quantitatem bonorum embert állatni az vármegye közé az zászló alá. Az kik penig hódolt faluban laknak, kik szinte úgy mint az jobbágysok az töröknek szolgálnak, személyekről négyen egy jó puskás gyalogot bocsássanak, ű magok otthon maradhassanak.

(11) Noha ennek előtte is sokszor végeztük, hogy misslissel senki jószágot ne foglaljon: mind az által most is alá-

zatoson könyörgünk felségednek mint kegyelmes urunknak, hogy senki, se Erdélyben se Magyarországbán, jószágot missi-lissel ne foglaljon.

(12) Vannak sok panaszkodók az posták felől is, kik akár mi levelet, nem felséged dolgában járván, előrántnak, és szegény jobbágynkat erősen vervén lovokat elviszik, és örökké oda vesztik, sok egyéb türehtetlen violentiákat is cselekesznek. Végeztük azért országúl, felséged kegyelmes akaratjából, hogy az kinél felséged levele nem lesz, szabad legyen mindjárt megfogni és törvény szerént megbüntetni. Ha pedig szintén felséged levele lenne nála is, és hatalmasságot cselekszik, meg fogják és törvény szerént megbüntessék; ha meg nem foghatnák, nevét meg tudván, írják meg, és legyen büntetése.

(13) Az közpészolnak vármegyei atyánkfiai is könyörögnek felségednek, minthogy felséged az Kővár vidéki nemeséget vármegyéjékhöz incorporálta, parancsolja meg az kővári kapitánnak, hogy hagyjon békét nekik, módnélkül való dolgokkal ne háborgassa, legyen üres töltek. Ha kit pedig felséged Kővárban hagy közüllök az hadból, minthogy az is országháza, az felséged kegyelmes akaratja.

(14) Miérthogy az szolgabírák Magyarországbán az viceispán nélkül semmi executióban nem procedálhatnak, ennek előtte is pedig akár micsoda hadi expeditióból az egyik viceispán hon maradott: végeztük, hogy most is, ennek utánna is, egyik viceispán honn maradjon, hogy mind az felséged parancsolatjára, s mind az vármegye szolgálatjára elérkezheessen és az adót is, a hova felséged parancsolja, felséged utánszolgáltatassa, nem várván felséged haza jövetelét.

(15) Minthogy pedig az székelységen az kapitán és főkirálybíró kívül az két vicekirálybírónál több tisztviselő nincsen, mind az két vicekirálybíró honn maradjon.

(16) Az mi az viduák dolgát nézi, iuxta quantitatem bonorum tartozzanak embert állatni, kivévén közüllök az egyházhelyi szegény özvegy aszszony állatokat, kiknek jószágok nincsen; az jószágos özvegy aszszonyok négy kapurúl állassanak egy lovast, melyet az ispánok tisztok szerént limitálják el és állassák elő.

(17) Az magyarországi vármegyékben pedig az magyar-

országi atyánkfiai az szerint állassák jószágokrúl az lovast, személyekről az régi mód szerint.

(18) Hasonlóképpen az kiket itthon hagyunk, betegeseket, bénákat, imbecilliseket, avagy egyéb rendeket is, hasonlóképpen tartozzanak jószágokrúl az négy kapu száma szerint jó szerszámmal egy-egy lovast állatni, az felett személyekről egy jó lovast; az kolosvári nemes uraim az szerint az kapu számrúl való gyalogokat is elbocsássák.

Nos itaque præmissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni Transsylvaniae, et partium Hungariae ditioni nostrę subiectarum, nobis fauenter admissa et clementer exaudita, praescriptos vniuersos articulos, nobis modo praemisso presentatos, presentibus literis nostris de uerbo ad uerbum inseri et inscribi fecimus, eosdemque, ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus, et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod præmissa omnia, in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quospiam, quorum interest, seu intererit, obseruari faciemus, immo acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus. Harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra præfata Cibiniensi, die ultima mensis Aprilis, anno domini millessimo sexcentesimo undecimo prænotato.

(P. H.)

Lecta.

Eredeti hiteles példánya az erd. Múzeumban (Jos. Com. Kemény Codex Authent. Artic. Trans. II. köt.) Ezen példányból közölték e végzéseket gr. Kemény József és Kovács István, *Erdélyország tört. tára II. köt. 165—174. l.*

XXX.

1611. a u g. 4.

Forgács Zsigmond Erdély rendeit hódolásra szólítja fel.

Prudentes atque circumspecti viri nobis honorandi. Salutem et omnia bona.

Constat jam procul dubio dominationibus vestris, nos cum exercitu sacratissimae regiae maiestatis, domini nostri

clementissimi, in regnum hoc Transsylvaniae ingressos esse, ea intentione, ut durissima servitute oppressos regnicolas in libertatem pristinam vindicarem; et gratia dei mediocres (*sic! talán* non mediocres) etiam successus hactenus fecisse. Idcirco dominationes vestras quoque serio requirimus, ut hanc benignissimam suae majestatis clementiam agnoscant, ad eius tutelam confugiant, et sub ejus fidelitate sibi acquiescendum esse, omnino existiment. Quod si fecerint, accepturae sunt illico a nobis litteras protectionales, sub quarum tutione requiescere poterunt, interea donec fortiori praesidio iisdem opus erit. Haec easdem ita facturas esse sperantes, de reliquo eas bene valere cupimus. Ex castris ad Szászsebes positis 4. Augustis anno 1611.

Sacrae regiae majestatis curiae judex consiliarius et superioris Hungariae generalis comes
Sigismundus Forgács
de Gimes.

Más kéz által a lap szélére írva ez áll: Ez ette volt meg a ló májat az erdélyi havasokon, körül mondta osztán néki az felesége, hogy csak az boros perecz is jobb lett volna annál.

(Hédervári codex.)

XXXI.

1611. okt. 10.

A kolosvári országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel dei gratia Transylvaniae, Valachiae Transalpinæque princeps, Partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus. Quod spectabiles ac magnifici domini uniuersi nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum, in generalibus eorum comitiis ad decimum diem mensis Octobris anni 1611 in ciuitate nostra Colosuar ex edicto nostro celebratis congregati exhibuerunt nobis et presentarunt infrascriptos articulos, in iisdem conclusos, supplicantes nobis humilime, ut singulos et uniuersos articulos ac omnia et singula in eisdem contenta,

ratos, gratos et accepta habentes, nostrum consensum illis praebere, ac beneuole acceptare, approbare, confirmare et tam nos ipsi obseruare, quam per alios quospiam quorum interest seu intererit obseruari facere dignemur. Quorum quidem articulorum tenor sequitur in hunc modum.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni nostri Transylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subiectarum in generalibus eorum comitiis ad decimum diem mensis Octobris anni 1611 in ciuitate nostra Colosuar indicto celebratis conclusi.

(1) Kegyelmes urunk, az felséged közinkben küldött propositiójából is értjük, de azonkívül is nyilván megtapasztaltuk, hogy elejtől fogván felségednek minden szolgalmatossági, fáradsági arra az scopusra tendáltak, hogy az sok visszavonásokat, háborúságokat lecsendesítvén, az szegény hazának és fejenként mindnyájunknak csendes és békességes állapotot szerezhetne. Ez végre felséged az szomszéd országokkal confoederatiót szerzett, és azt az felséged részéről szentül meg is tartotta. Mely felséged reánk való kegyelmes gondviselését felségednek teljes életünkben megigyekezünk szolgálni. Hogy penig az felséged jó intentiója ellen újabb más háborúság érte szegín hazánkat, azt mi nem egyébnek, hanem azoknak tulajdoníthatjuk, az kik felségeddel és velünk tött confoederatiójokról elfeletkézvén mindnyájunknak romlására igyekeztenek; kiknek ellenünk való ártalmas igyekezetek mostan is felállván, felséged bölcs ítéleti szerént szükségesképpen szándékokat ügyekezik preueniálni, és ellenek magát, országát, ennél is nagyobb romlástól fegyverével (holott mostan más mód sem lehet benne) megoltalmazni.¹⁾ Mely expeditiók mivelhogy pénzbeli segítség nélkül nem lehet, annak okáért, látván azt, hogy felséged az mostani expeditiója által akarja az örökös békességet megszerzeni, az szép békességhöz való inclinatióunkból, szegínységünknek nem gondolván iszonyú nagy romlásá-

¹⁾ Az utolsó »megoltalmazni« szót, mely nélkül a mondat érthetetlen, az erdélyi múzeumi hiteles példányból a leíró kifejejtette.

val, kit felséged szemeivel jól láthatott, és noha az békességes jó állapotban is, mikor mind magunk s mind szegítségünk ennyi sok romlásban nem voltunk, kapuszám szerint tíz-tíz forintnál többet nem adtak: nem nézván szegínységünknek ennyi sok romlását, fogyatkozását, most sem minuáljuk az tíz forintot, hanem az portára menő követeknek költségére és ajándéokra két forinttal augeáljuk. Igírünk azért felségednek minden rendbéli szükségekre kapuszám szerint fl. 12, kapuszámunkról való gyalog tartásra most két-két hópénzt. Az contributiónak felét ad festum beate Elyzabet uiduae, felét ad festum Luciae virgnis proxime venturum, ígírjük felségednek fogyatkozás nélkül bészolgáltatni.

(2) Miérthogy penig magunknak is személyünk szerint az felséged személye mellett ad 2-dum diem Nouembris proxime venturum, mely mához 18-ad nap, jelen kell lennünk: az első hópénzt az gyalogtartásra, minden kapuról három-három forintot, ad eundem 2-dum diem Nevembris, az második hópénzt ad praescriptum festum beatae Elyzabet widue az adóval együtt bészolgáltatjuk. Ezen terelviselésre ígírik magokat az magyarországi uraink atyáinkfiai is. Az szász uraink azonképpen contribuálnak kapuszám szerint. Könyörgvén felségednek, mint kegyelmes urunknak alázatosan, országunknak ilyen megromlott s fogyatkozott állapotjában vegye kegyelmesen. Ez contributiótól penig, miérthogy az szükség nagy, főképpen gyalognak való fizetéstől, senki jószága immunis ne légyen.

(3) Miérthogy jobbágyiuk közül sokan mind itt Erdélyben s mind Magyarországbán az hajdú vitézek közzé mentenek, s naponként mennek, és sem ki nem adják őket, sem adót utánnok közikben nem visznek, sőt sokan közzüllök az földesurok földén lakván, de az hajdúsághoz tartván magokat, sem adót nem adnak, sem az uraknak nem szolgálúak: felségednek könyörgünk mint kegyelmes urunknak, találjon oly módot benne, hogy azféle hajdú vitézek közzé elegyedett jobbágyok miá az felséged adaja ne minuáltassék; mert az vármegye ispáninak erejek nincsen, hogy exigálhassák rajtok.

(4) Ennekelőtte is egynehány gyűlésben elvégeztük, hogy minden nemes ember, az ki vármegyében lakik, az vármegye zászlaja alá tartozzék; ha külön vármegyében vadnak residen-

tiái avagy udvarházai, az mely vármegyében akarja, annak zászlaja alatt legyen; az ki pedig szolgál, képebeli embert az vármegye zászlaja alá tartozzék bocsátani: mindazáltal avval nem gondolván soha, az hadban az zászló alatt nem járnak, hanem az hajduk között ki együtt ki másutt, és így az vármegyék zászlói üresen vadnak hadak nélkül. Ezt pedig főképpen cselekedik azért, hogy az vármegye onusától, strása állásban, az hadi egyéb szolgálattól magokat megóhassák, kivel az felséged hada is kevesedik. Végeztük azért országúl, hogy minden ember in exercitatione zászlaja alatt járjon minden vármegyékben; ha ki szolgál, képebeli embere, maga jószágáról elegendő lovasa legyen az vármegye zászlója alatt; ha ki elhöz nem tartja magát, az ispánoknak authorítások legyen az olyan contumaxok megbüntetésére.

(5) Az miképen felséged parancsol az ispánoknak, hogy az vármegye hadait kár nélkül vigye, könyörgünk felségednek, alázatosan, minden kapitánoknak, hadnagyoknak, és minden rendbéli hadaknak parancsoljon, hogy az mennyire lehet kártétel nélkül tartóztassák alattokvalókat, az búzáat ne tékozzák, nemes udvarházakra, majorokra, papok házára ne szálljanak, semmi rendeket ne fosztogassanak, mint most is sok atyánkfiaiak ruháit, lovait elfosztották, házakat felrontották, és minden insolentiákat cselekedtek.

(6) Végeztük azt is, hogy valakik az mostani disturbiumban az ellenséghez adták magokat, dúltanak, fosztottanak, az olyanoknál, ha ki marháját megtalálja, hát elvehesse, sőt ha pénzen vötte volna is, tudta, hogy dúlt marha, pénze is elveszzen.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostre subjectarum nobis porrecta fauenter exaudita et admissa, praescriptos uniuersos articulos modo praemisso nobis praesentatos praesentatibus literis nostris de verbo ad verbum inseri et inscribi facientes, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, approbauimus, ratificauimus et confirmauimus, offerentes nos beneuole, quod praemissa omnia in omnibus suis punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus. quam

per alios quospiam, quorum interest seu intererit, obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamusque et confirmamus harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum die anno et loco supranotatis.

(P. H.)

Lecta.

Eredeti hivatalos példánya az erd. Múzeumban (Jos. com. Kemény codex authent. art. diet. Trans. II. köt.) — Ezen példányból adták ki gr. Kemény József és Kovács István, *Erdélyorsz. tört. tára II. köt. 192—197. l.*

XXXII.

1611. decz. 21—27.

A tokaji kiegyezés.

a)

Mi Báthory Gábor Erdélnek és Havasalföldnek fejedelme, Magyarország részeinek ura és Székelek ispánja etc. Adjuk emlékezetől mindeneknek az kiknek illik ez mi levelünk rendiben, hogy látván az magyar nemzetnek ilyen veszedelmes állapotját, melyben egymás között mind Erdél és Magyarországnak felső része, immár egynehány esztendőtol fogva vagyon úgynnyira, hogy az mikor az két császár között az nyilván való had fönn lön is, annyi romlásra a miatt nem jutott, nem is veszett annyi nemzetségünkben, mint csak ez jelenvaló esztendőben is. Akarván azért ennek eleit venni, és csendes állandó békességre hozni Erdélt és Magyarországot, magunk és minden hozzánk tartozók s alattunk valók nevünkkel, az tekintetes és nagyságos gróf Thurzó György urammal, Magyarországnak palatinusával és ő nagysága mellett levő tanácsurakkal és egyéb urakkal is, nemesekkel, kik Tokajban gyülekeztek, az fölséges második Mátyás király, Magyar- és Csehországok etc. koronás királya részéről, ez ide alá megirt conditiok szerint végeztünk. Fogadván az mi igaz keresztyén hitünkre, hogy ezeket mind magunk inviolate megtartjuk és alattunk valókkal is örökké megtartatjuk, és ő felsége király ellen sem országi és ő fölségéhez tartozó birodalom ellen, sem ő fölségéhez conföderált országok és provincziák ellen, sem titkon sem nyilván, sem magunk sem mások által, semmit nem indétunk, sem fegy-

vert nem fogunk, sem török sem tatár és akármely nemzetség által is, sem senkivel, ő fölsége, sem országi és confoederatus országok és provinciák ellen nem praktikálunk. Az coditioik pedig azok, melyeket palatinus uram ő nagysága és vele való rendekkel és statusokkal ez elmúlt napokban az tokaji táborból, az nemzetes és vitézlő Bornemizza Miklós és Deseöffy János uraméktól, pöcsétes instructiójokban befoglalván, nekünk küldött és tőlünk kívánt. Melyekre országunkkal együtt így accedáltunk:

1. Az mi az első conditiot illeti, most mindjárt böcsületes meghitt szolgálkót illendő tanusággal és levelünkkel ő fölségéhez az királyhoz bocsátjuk. Az következő generalis gyűlésnek terminusát értvén, arra is böcsöletes főkövetinket küldjük, előttünk viselvén ebben király ő fölsége böcsöletit.

2. Minthogy eleitől fogva az közönséges jót akartuk követni, és nemzetségünkhez való szeretetünket magunk kárával is meg akartuk bizonyítani, hogy ebből is ne láttassunk az nemes országnak refragálni, az jobbagyságot és parasztságot közzülök mindjárt kiadatjuk, magokat is pedig, a tél elmúlván, az magunk birodalmában szállétjuk és telepétjük, és ott is úgy contineáljuk, hogy miattok soha semmi háborúság ne légyen.

3. Az harmadiknak első részére in primo articulo megfeleltünk, az mi pedég az violentiákat és salvus passusokat illeti, interea minden iniuriákat és violentiákat megszüntetünk és jövőknek-menőknek szabad utat nyittatunk. Itt kiinn pedig az Erdélyhez tartozó vármegyékben az kiktől jószágok elvétette nek, in praesenti nimirum anno, azokat megadatjuk.

4. Ezekre az mit in fine praecedentis articuli accedáltunk, magunkot ahhoz tartjuk, de úgy hogy az mely híveinknek és szolgálkóknak jószágok avagy marhájok ide ki elvétetett, azok is megadassanak.

5. Az ötödik conditiora accedálunk így, hogy törvén szerint azokat megbüntetjük, akiket az laesa pars megmutat és megbizonyít.

6. Az mely conditioakra accedáltunk, ezen assecuratoria levelünkben irattuk, és végezésünk szerint, iuxta continentiam huius articuli effectuáljuk.

7. Véghez menvén az békesség, accedáltunk ehhez is,

hogy itt az fegyvert mi mindjárt letetetjük, ott is penig mindjárást, ezen követinknek jelenlétekben, sine ulla dilatione letétessék.

Ha penig ezeket mi meg nem állanánk, vagy országunkbeliek és egyéb hozzánk tartozók is, avagy nem effectuálnánk, és csak valami részéből is violálnánk, az mely levelet nekünk palatinus uram ő nagysága és mellette való rendek és statusok adtak, annak semmi ereje ne legyen eo facto.

Mindezeknek nagyobb, erősb és állandóbb bizonságára, adjuk ez kezünk írásával és pöcsétönkkel megerősítettett hitlevelünket. Datum in arce nostra Várad, vigesima prima die mensis Decembris, anno 1611.

Gabriel princeps.

(Egykorú másolat a bécsi áll. lt. Hung.)

b)

Esküvésnek formája.

ÉN N. N. esküszöm az élő istenre, ki atya, fiu, szentlélek, teljes szentháromság, egy bizony isten, hogy az mi kegyelmes urunk az fölséges Báthory Gábor, Erdélyországnak, Havasföldnek fejedelme, Magyarországnak részeinek ura és az székelyeknek ispánja, vele levő tanácsokkal, országának minden rendivel egyetemben, az mit végezett palatinus urammal és Magyarországnak minden rendivel az közönséges békességről, az mi fejünk főnnállatáig, megtartjuk, minden hozzánk tartozókkal megtartatjuk tehetségünk szerint. Valaki penig meg nem tartaná, vagy maga személyében vagy hozzá tartozó vagy akárki által akarná megháborítani, annak mind személyének, barátinak, vele egyező társainak ellensége leszek, kardommal, erőmmel, elmémmelellene leszek, az én uramnak az fölséges Báthory Gábornak híven szolgállok. Isten engem úgy segéljen; és ennek bizonyosságára adom az én hitemnek formáját az fölséges Báthory Gábornak, pecsétemmel megerősítvén.

Jegyzet: Draskovich János 1612. jan. 23-iki Mátyás királyhoz irt leveléhez mellékelve (»Ferner, irja Dr. oberschikhe Ich hiemit Eur khün. Mtät das formam iuramenti, wie der Báthory sein volckh schweren lasse.«)

(A bécsi áll. lt. Hung.)

c)

Mi bettlenfalvi gróf Thurzó György, Magyarországnak palatinussa, az kúnoknak bírāja, Árvavárának örökös ura, és ugyanazon vármegyének örökös főispánja, az felséges Magyarországi második Mátyás királynak tanácsa, és helytartója Magyarországbán, és itt velünk együtt levő király urunk ő felsége tanácsi, egyéb urak és vármegyék követi is, kik az mi kegyelmes urunk, koronás királyunk ő felsége részéről ide Tokajban gyülekeztünk, adjuk emlékezetül mindeneknek az kiknek illik, ez mi levelünknek rendiben, hogy látván az magyar nemzetnek ilyen veszedelmes állapotját, melyben egymás között mind Erdély és Magyarországnak felső része, immár egynéhány esztendőktől fogva vagyón, úgy annyira, hogy az mikor az két császár között az nyilván való had fen lőn is, annyi romlásra a miatt nem jutott, nem is veszett annyi nemzetségünkben, mint csak ez jelen való esztendőben is.

Akarván azért ennek eleit venni, és csendes állandó békeségre hozni Erdélyt és Magyarországot, magunk nevünkkel, ez ide alá megírt conditiok szerint, végeztünk az felséges Báthori Gáborral, Erdélynek fejedelmével, székelyeknek ispánjával, és Magyarországnak némely részeinek urával, Erdélyben lakozó mind az három nemzetséggel, és rendekkel, és egyéb ő felségéhez tartozókkal, hogy, ha ő felsége országával, és minden hozzá tartozókkal egyetemben, magát azokhoz az conditiokhoz tartja, és ő felségével király urunkkal és magyarországi statusokkal és rendekkel, maga és országa becsületes követi által az mit ez jöendő országgyűlésében véghez vitt megállja, és azokat is effectuálja: mi is ajánljuk arra magunkat, hogy ő felségének és országának minden illendő kívánságiban intercedalunk király urunk ő felsége és az nemes ország előtt, hogy azokról ő felsége országával együtt az mit végez, articulusban irassa; az confoederatus országoknál is intercedalunk ő felsége az erdélyi fejedelem instantiája mellett: fogadjuk is az mi keresztyéni igaz hitünkre, hogy az erdélyi fejedelem ő felsége ellen, sem birodalma, és hozzátartozók ellen,

sem titkon, sem nyilván, sem magunk, sem mások által semmit nem indítunk, sem fegyvert nem fogunk, akár mely nemzetség által is, sem ő felsége és birodalma ellen nem practikálunk, hanem az jó békességet, csendes egyességet ő felségével, erdélyi statusokkal, és hozzá tartozókkal örökké megtartjuk. Ha pedig meg nem állanók ezeket, és csak valami részéből is violálnók, az mely hűtlevelet nekünk az erdélyi fejedelem ő felsége, maga és birodalmabeliek s hozzá tartozók nevekkal, maga keze írása s pecsétí alatt adott, annak semmi ereje ne legyen eo facto. Az nevezett conditiók pedig így következnek. Az

Első. Hogy most mindjárt, böcsületes meghitt szolgálját, ő felségéhez király urunkhoz bocsássa az erdélyi fejedelem ő felsége, előtte viselvén ebben ő felsége, király urunk ő felsége böcsületit: az következő magyarországi gyűlésre is pedighen, maga, és Erdélyország nevével, bizonyos főkövetit bocsássa, kiknek jelenlétekben, az mik ultro citroque proponáltatnak, azoknak complánálására lehessenek elégségesek.

Az második. Hogy az hajdúság között az jobbágyságot és parasztságot ő felsége mindjárt kiadatja, ő magokat is pedig úgy mint az régi hajdúságot, ez tél elmulván, mindjárt az maga ditiójában szállítja és telepíti, és ott is úgy continálja, hogy miattok soha semmi háborúság ne legyen.

Az harmadik. Hogy ő felsége az erdélyi fejedelem, ez közöttünk lett békeség után, mindjárt minden injuriákat és violentiákat cöerceáljon és menőknek jövőknek szabad utat aperiáljon. Itt kin pedig az Erdélyhez tartozó vármegyékben az kiktől in praesenti anno, úgymint az mostani disturbiumban jószágok elvétetnek, azokat megadatja. Ezekhez pedig így accedált ő felsége, hogy innét is az mi részünkről, mindenkinek szabad menések jövősek engedtessék, és jószágok is az ő felsége hiveinek és szolgálinak, hasonlóképpen adassék meg.

Az negyedik conditiónak az utolsó cikkelyéről, az hol emlékezet vagyon, mind az két felől elvétellett ingó marháknak megadása felől, így végeztünk, hogy utrinque megadassanak az kik feltaláltatnak bennök, az ki pedig meg nem akarná adni, innen az mi részünkről meg leszen hagyva az itt való generális urannak, és a végbeli kapitányoknak is, hogy kényszerítsék

az megadásra; azonképpen az erdélyi fejedelem az ő felsége részéről, az váradi és ecsedi kapitány által adassa meg.

Az ötödik *conditio* így következett. Sok kártételek és praedálások között legszenvedhetlenebb az, hogy ok nélkül és ártatlanul, sok atyánkfiaiak nemes személyeknek is, történt az hajdúk miatt halálok, azokat az erdélyi fejedelem ő felsége nevezet szerint kerestesse ki, és érdemlett büntetéssel megis büntesse kedvezés nélkül. Erről azért az *conditiorul* így alkudtunk meg, hogy *utrinque* efféle bűnösök megbüntessenek törvény szerint, az kiket az *laesa pars* megmutat avagy megbizonithat.

Az hatodik *conditio* így volt, hogy ez feljül megirt dolgokról, mind két felől *assecuratoria* leveleket adjunk egymásnak, melynek tartása szerint, adjuk mi ez kezünk irásával meg erősített pecsétés hűtlevelünket.

Az hetedik *conditio* ez volt, hogy az fegyver letétessék közöttünk. Végeztük azért, hogy egyszersmind tétessék le, mind két felől mindjárt. *Datum in oppido Tokaj, die vigesima septima mensis Decembris. Anno domini millesimo, sexcentesimo, vndecimo.*

Comes Georgius Thurzó mp.

Thomas Zecsi mp.

Ladislaus Péchi mp.

Benedictus Pongrácz mp.

Comes Sigismundus Forgác mp.

Georgius Homonnai mp.

Franciscus Daróczi mp.

Andreas Oroszi mp.

Andreas Jakwit mp.

Sigismundus Pechy mp.

Stephanus Teokeoli mp.

Georgius Rákóczi mp.

Nuncii comitatus Scepusiensis.

Nuncii comitatus Saarus.

Nuncii comitatus Zemplin.

Nuncii comitatus Abaujvariensis.

Fancsi Ferencz.

Lengyel Boldisár. Nuncii comitatus Gömör.

Nuncii comitatus Ungh.
 Nuncii comitatus de Bereg.
 Nuncii comitatus Zathmár.
 Nuncii comitatus Zabolcs.
 Nuncii comitatus Ugocsa.
 Nuncii comitatus Heves.
 Nuncii comitatus Borsod etc.

(Egykorú példánya a kolosmonostori konventben.)

XXXIII.

1612. máj. 4-én

Starzer egyezkedése Mehemed agával, Báthory megbuktatására.

Io Michael Starzer, facio intender a tutti, aliquali conviene sapere, inteso il animo et affetione uerso de S. R. M. mio signore clementissimo del signor Mehemet aga capici bassa del sultan per la deprivatione del Bathorj, praesente vaywoda di Transyluania, la quale io ho approvato consequente maniera, si il Bathori con la procura del detto Mehemet aga sara deprivato del principato di Transyluania et intimati ali proceri secondo li privilegij et statuti antiqui et fin ora observati in detta prouincia per eleger li stati il vaywoda in Dieta generale de Transylvania facendo in questo satisfattion a la capitulation nostra come tra noi e stato concluso et promesso: similmente il signor Mehemed aga ancora fara un tal fede con pungo suo proprio in questo proposito: Io soppradetto Michael Starzer come seruitore humilissimo et astagio di S. R. Maj. prometto, jurone assecuro sopra la fede et christiana et honore mio, si detto Bathori sara depriuato et se scalbara sotto le ale et ombra di S. R. M. ogli chamara in aiuto, che S. M^{ta} ne in uita ne in morte dara aiuto contra la porta per le soi pazie et inganni fatti ala corona di Ongaria similmente il sultan fara.

Oltra die questo prometto ancora, al detto Mehemed aga da seruitore fedele si S. R. M. si la deprivatione del detto Bathori et electione de un nuuo vaywoda al modo concluso et sopra intesto sara scommencata et finita, che S. R. M. dal seruitio recognescera sempre con gratia regia et solita clementia

et per questa uolta presentera al detto Mehemet Aga per le spese et fatigi fatte in questo gran seruitio dodisi mille tall: Per maior securta di tutto quello quod tra noi habiamo trattato et concluso ualsuto, questa mia lettera di fede, con la mia man propria sopra et sotto scriuer et sigillo solito ballare. Dato di Constantinopoli, 4. die Maio, anno 1612.

Kürül: Il reuerso chi so ha datto al signor Mehemet aga.

(Egykorú más. a bécsi áll. lt. Hung.)

XXXIV.

1612. máj. 15—25.

A szebeni országgyűlés határozatai.

Nos Gabriel dei gratia Transylvaniae, Valachiae Transalpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc. memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod spectabiles ac magnifici domini, generosi, egregii et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem subjectarum, in generalibus eorum comitijs ad decimum quintum diem mensis Maji. anno domini 1612. in civitate nostra Cibiniensi ex edicto nostro celebratis, congregati, exhibuerunt nobis, et praesentaverunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis, paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos. Suplicantes nobis humilime, ut nos universos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus ratificaremus et confirmaremus, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transylvaniae, et partium ei subiectarum, in comitiis eorum generalibus et civitate Cibiniensi ad 15. diem May anno domini 1612. indictis ac celebratis conclusi.

(1) Mindeneknek előtte kegyelmes urunk fejedelmünk, az mindenható úristennek egész országúl nagy hálákat adunk azon, hogy ez elmúlt fluctuáló és háború időben, minden irigy aemulusi és nyilván való ellenségi ellen, fölségedet közöttünk

és előttünk kegyelmesen megtartván, az kik fölségednek vagy fejedelemsége ellen, nyilván vagy titkon igyekeztenek volna, azoknak tanácsoknak és igyekezeteknek esztét vesztvén, megmutatta hatalmason azt, hogy sem erő sem tanács az ő bölcs végezése ellen soha nem lehet, és az birodalomnak fejedelemségnek kormányát csak ő szent fölsége igazgatja egyedül, dans salutem regibus, ki ellen az emberi tanácsnak és okoskodásnak nem egyéb az vége, hanem csak gyalázat és szégyen-válás. Ez mellett azokból fölségedet az úristen megszabadítván, nemcsak az mi romlott hazánknak megmaradásáért, hanem az egész magyar nemzetnek javáért, sőt az keresztyénségnek is nyugodalmas csendességéért, minden elméjét, boldog igyekezetit fölséged az szent békeségnek felállítására fordította, kinek csak eddig is, noha nem szintén akadály nélkül, de többire és nagyobb részre annak kicsin sengéje alatt, ezt az respiratiót vevén, az fölséged atyai gondviseléséért mindenben alázatos és hűvséges szolgálatunkat ajánljuk, és mindenütt az fölséged hosszú életéért, csendes bódog békeséges birodalmáért, istenhöz való könyörgésünket ajánljuk.

(2) Az fölséged közinkben küldött propositiójából penig értvén legelsőben fölségednek az közöttünk való vétkes persónak ellen törvény és igazság szerént procedálni való akaratját, noha mint igaz és méltó kívánságában fölségednek mi semmi ellenet nem tarthattunk volna, de akarván mégis országúl közönsegesen való könyörgésünk által az törvény szerént való igazságról inkább kegyelemre és irgalmasságra térítenünk fölségedet, alázatos supplicatióink által megtalálván; miérthogy arra fölségedtől sokaknak reménsége kívül kegyelmes választ nyertünk, hogy az fölséged nagy kegyelmessége az egész világ előtt, és országúl közöttünk is, örök emlékezetben maradhasson, tetszett országúl, hogy mind arról irt supplicatióinkat s mind hálaadó köszönetünket de verbo ad verbum ez articulusok tenora köziben béirassuk, ki így következik.

Ad serenissimum dominum, dominum Gabrielem dei gratia Transylvaniae, Valachiae Transalpinaeque principem, partium regni Hungariae dominum, et Siculorum comitem, dominum nostrum clementissimum.

Statuum et ordinum regni Transylvaniae et partium regni Hungariae eidem subiectarum humillima supplicatio.

Kegyelmes urunk és természet szerint való fejedelmünk, megértettük egész országúl az fölséged méltó és törvény szerint való igaz kívánságát az elmúlt disturbiumban megessett vétkes atyánkfiai felől, kik mind isten s mind emberi ítélet szerint noha két féléknek és két karban állóknak ismertettek, egyik az kik ex praeconcepta malitia, sem hűtők kötelességét, sem az fölséged méltóságos fejedelemségét, sem hazánknak kimondhatatlan romlását meg nem gondolván, vakmerő szánszándékkal fölségedre és hazánkra nem egy felől, hanem két felől is hitták és hozták az ellenséget, más rendbéli pedig, az kik abban semmit nem értvén sem tudván, véletlenül az ellenség erejétől nyomattattak és az ellenségnek nyakában való tüztől fegyvertől kényszerítettének ideig vagy jó szót adni, obedientiát praestálni, vagy hűtellel is köteleztetni magokat: mi mindazonáltal országúl mind kiket egy haza nevelt, egy törvény éltetett, és egy fejedelemnek kegyelmessége tarthat bennünket, és egy patria nem különben mint az szent ecclesia magában pia mater szokott lenni egymáshoz, felette nagy alázatossággal, töredelmes szívvel és kegyelmes lábailhoz való borúlással egész országúl könyörgünk és esedezünk fölségednek, mind az két rendbéli vétkeseknek bőséges kegyelmessége szerint légyen kegyelmes.

Meggondolván fleged kegyelmesen azt, hogy az fejedelemségnek legfőbb virtusának mind nagy mind kicsin birodalmokban az kegyelemnek bőséges volta tarthat meg. Clementia roboratur thronus principum. Sőt valamennyire sok ellenségeknek megverésével, országok, várak, városok megvételével jó híreket nevetek és jó emlékezeteket terjeszthetik az fejedelmek, sokkal inkább az bőséges kegyelmességgel ellene való vétkeseknek bünök megengedésével hagyhatnak magoknak halhatatlan jó hírnevet, kedves boldog emlékezetet, ac perpetuum sui desiderium apud omnem posteritatis memoriam, mint régen az római republicában clementia Julii, foelicitas Augusti, et bonitas Traiani imperatoris örök emlékezetben maradnak.

Fölséged is pedig kegyelmesen említi propositiójában,

hogy az istent természettel kell az fejedelemnek ez földön való gubernálásában követni, holott ő szent fölségében is minden fő természetit, legfőképpen igazságát, irgalmassága és kegyelmessége felülmúlja és hadja, főképpen az alázatosan könyörgő, bűnök megvalló töredelmességét soha meg nem veti. Mi is penig fölségednek ezen az propositumon sem az contumaxokért, sem az elfuttakért, vagy fölséged ellen rugodózókért nem könyörgünk, hanem az kik jelen törödelmes együgyű alázatossággal subjiálják fölségednek magokat, és kegyelmét fölségednek országúl való törökedésünkre kívánják.

Ezt is meggondolván fölséged kegyelmesen, jövődőknek és szíveknek titkainak tudói nem lévén, ne talám az bűnösök között mostani vétkéért olyakon eshetnék az fölséged büntetése kik ezután fölségednek s mind hazánknek hasznos szolgálói lehetnének. Ha az fölséged bódog emlékezetű elei az fölséges lengyel István király Békes Gáspárnak meg nem kegyelmezett volna, és többeknek is sokaknak azon kívül, annak utánna nyugodt volna meg olyan kedvesen mind magok s mind posteritásoknak hasznos szolgálatokban. Indíthatják penig erre flgedet mind külső s mind belső dicsíretes példák. Heinricus tertius az franciai király, mikor országában Lengyelországból vissza ment, felette nagy rebellióban találván országát, ő maga sponte, decreto publico, delictorum oblivionem et perpetuam securitatem statibus et ordinibus publicáltata, melyből semel repulsam passus iterálta másodszor is, és az mit akart, regnum omnibus modis pacificatum adeptus est. Ez mostani harmadik lengyel Sigmond király egész két esztendeig veszekedvén országával, és mezőben profligálván őket, minden rendnek megkegyelmezvén, azolta békeségesen nyugodt köztök. Ezen hazánkban penig az székely atyánkfiaiak is tizenkét esztendeig való vétkekről országúl akkori fejedelmünkkel Medgyesen szabad meutséget végezvén, vindicta enim, (ut ait ille) malorum repullulationem, sincera autem injuriarum oblivio perpetuam securitatem gignit; sőt ugyan divina providentiának tarthatja fölséged, hogy ebben az fölséged boldog emlékezetű eleitől nagy szerencsésen bírattatott, elpusztúlt, megromlott és elfogyatkozott kicsin országunk(ban) ilyen nagy oka és materiája adattatott atyai kegyelmességnek példájára, és örökmélekezetire

megmaradandó jóvoltának megmutatására; had dicsőkedhesünk mi is mind isten és mind ez világ előtt, hogy ebben az fejedelmi nagy virtusban, tudniillik az kegyelmességben, senki is az jó keresztyén szomszéd országok fejedelmi között fölségedet felől nem haladja. Azért kegyelmes urunk fejedelmünk, mind az élő istennek véghetetlen kegyelmességének, mind az fölséged bódlog emlékezetű eleinek dicsíretes tekintetire, és országúl az mi fölséged előtt való alázatos esedezésünkre tekintvén, ha az úristen az Sodoma tartományának tíz igazakért megkegyelmezett volna, fölséged sok ezer híveinek azokonkívül való törekedésekre adja meg azoknak az vétkeseknek is újonnan életeket, tisztességeket és jószágokat; kit mi is országúl örökké való hűséges alázatos szolgálatunkkal nemcsak magunk, hanem maradékinknál is való jó emlékezettel, fölségednek és az fölséged méltóságos familiájának igaz hálaadatossággal megigyekezünk szolgálni.

Az Brassó állapotja is minthogy ezenféle vétékben és most is manifesta rebellióban vagyon, azokért fölségednek ezen az uton és módon nem könyöröghetünk, hanem ha az fölséged kegyelmessége is accedál az mi discursusunkhoz országúl, noha ők ezt érdemleni nem láttattanak: de megemlékezvén azelőtt egymás között való unióról, kire országúl hittel voltunk kötelesek, tetszenék kegyelmes urunk, hogy az megtérésre, még is az fölséged bölcs ítéleti szerént, mint egy Ninivé várasának aduánk egy bizonyos időt és napot, és articulusba írnök; ha addig fölségedhez és az fölséged kegyelmességéhez illendő módok alatt megtérnek, jó, ha penig az elkezdett rebellióban maradnak azután perpetuae duellionis crimine convincantur, és velünk egyetemben érdemek szerént való büntetésekben procedáljon fölséged az fölséged bölcs ítélete szerént.

Mely alázatos supplicatióinkra fölséged minden jelenlévő országúl az mi törekedésünket kívánó vétkeseknek az minémű conditiók alatt megkegyelmezett, mi is azért országúl ezképpen accedáltunk, tudniillik hogy minden ez országban lévő vétkeseknek, valaki vagy ki nem futottak ez országból, vagy mostan nyilván való rebellióban nem találtattanak, fölséged fejeknek és jószágoknak, kit meg nem adott vagy el nem foglaltatott, megkegyelmezvén, noha az neveket itt ez articulusban böcsü-

letnek okáért nem inseráljuk, de az donatiókban, egyéb nem lehetvén benne, cum solita declaratione criminis ipsorum procedáljanak.

Az fölséged mostani ezekről való donatiói, inscriptiói és privilegiói, sőt minden egyéb akármí üdökbílieket is, országúl fogadjuk hütünkre, hogy soha mi ország neve alatt per contrarias constitutiones nem abrogáljuk sem annihiláljuk, holott azelőtt is soha csak egy legitimus fejedelmünknek is donatiót országúl semmiben nem invalidáltunk; sőt valamikor per liberam electionem (isten az fölséged életét kérjük hogy sokáig megtartsa) fölséged után successort creálnánk is, az solitum iuramentum között signanter az fölséged donatiói, inscriptiói, annuentiái, privilegiúi és deputatióinak megtartására bittel kötelezzük.

Fölséged penig ilyen nagy kegyelmességét országúl hozzánk megmutatván, kívánja az mellett tőlünk, hogy az contumaxokat, fugitivusokat, és kik most is manifesta rebellióban vadnak hozzánk és fölséged ellen, mi is tanquam publicae pacis turbatores, crimine perduellionis ac notae perpetuae infidelitatis convictos, pro publicis notoriis et perpetuis proscriptis habebimus communi voto et suffragio, fugitivos quidem etiam exilio perpetuo, intra vero limites patriae constitutos nota perpetuae infidelitatis, amissione capitis et omnium bonorum ipsos proprie et praecise concernentium pronunciaremus, declararemusque manifeste.

Végeztük azért országúl, miérthogy az fölséged kegyelmességéhez való megtérésre minden rendnek elegendő ideje lött volna, és ilyen nyilván a.közönséges békeséges jónak magokat opponálni nem kellett volna, méltóknak ítíltetnek mind az két rendbíliek az örökösen proscriptióra; sőt ígírjük országúl, hogy mi az fugitivusokat fölséged híre és akarátja nélkül soha be nem fogadjuk közinkben, sőt azután való legitimus fejedelmeket is arra kötelezzük, hogy gratiát nekik ne adjanak és bé ne fogadják se magokat se maradékokat, kiknek számok és nevek hogy mindeneknél nyilván lehessen, úgy mint kik ez elmúlt disturbiumoknak authorinak találtattanak volna lenni, és kiket fölségeddel egyetemben decreto publico proscribáltatni akarunk, azok ezek: Reverendum Stephanum Csiki epi-

scopum Samandriensem, honorabilem Matthiam Koppani, diaconum Albensem, spectabiles ac magnificos Stephanum Kendi de Lona, Pancratium Sennyei, Georgium, Balthasarem ac Sigismundum Kornis de Ruzka, Nicolaum Sennyei de Lapispatak, Joannem Petki de Ders, generosos item ac egregios Sigismundum Sarmasági, Nicolaum Sükösd de Teremi, ¹⁾ Joannem Kalnoki de Köröspatak, Franciscum Bernald, Stephanum et Franciscum Damakos de Alsó-Czernaton, Franciscum et Georgium Gereb ²⁾ de Arapataka, Blasium et Joannem Nemes de Hidveg, Melchiorum Nagy de Bibarczfalva, Joannem Dobokai, Sigismundus Mikes de Zabola, Franciscum et Joannem Zercsei ³⁾ de eadem, Joannem Nemes minorem de Adamos, Benedictum Kalnoki de Köröspatak, Franciscum Demien de Dálnok, Nicolaum Vayda de Nagy Medgyes, Demetrium Zöldi, Matthiam Verebeli de Borosjenő, Joannem Literatum de Colosvar, Georgium Kereszturi de Torda, Nicolaum Csiszar de Alba Julia, Stephanum Gergoczi de Varad, Joannem Pataki, Joannem Regeni de Cibinio, Stephanum Halmagy de eadem, Nicolaum Nagy de Körösbanya, Petrum Szilvasi de Legen, Stephanum Boyér de Zombatfalva, Joannem Rapoti de eadem, Jacobum Valon de Zagon, Georgium Horvat Macedonischem, Stephanum Sarfi de Zala.

Hogy penig az fölséged hegyelmességéhez való térésre az brassaiaknak még is az jövőendő pünköszt napját engedte és rendelte fölséged elegendő határozott időnek, végeztük egész országúl, és ha addig illendő gondot nem viselnek magokra, fölségednek kedvét nem keresik, in poena perduellionis ac perpetuae infidelitatis convinctatván, procedáljon fölséged velünk egyetemben egész országúl méltó büntetésekben.

Mi azért mindezeket kegyelmes urunk az felől megírt mód szerint egész országúl proscríbálván, in amissione capitum, honoris et omnium bonorum ipsos et liberos propriae et

---

¹⁾ Az erd. múzeumi nyomtatott példányokban hibásan áll: Nicolaum Sükösd de *Peremi* a helyes *Teremi* helyett, honnan írta magát a Sükösd család.

²⁾ Az erd. Múzeum nyomtatott példányában hibásan áll: *Geras*.

³⁾ Ugyanott hibásan: *Zetrcsei*, Zerczei = Szörcesei helyett.

precise concernentium¹⁾, örökké való notoria sententiában hagyván, országúl több közöttök és velünk lévő híveihez megmutatott nagy kegyelmességét az minémü szókkal megköszöntük fölségednek, azt is de verbo ad verbum ezen articulusoknak tenorában beirtuk, mely így következik:

(3) Pro insperata serenitatis vestrae statuum [et] ordinum regni gratiarum actio.

Az mi alázatos supplicatiókra és országúl vétkesekért fölséged előtt való törekedésünkre mely bőséges kegyelemmel és atyai indulattal tölt légyen fölséged választ, mind szóval mind izeneti és írása által bizonyoson megértettük; mely kegyelmességének nagy voltát ha vagy az vétkeknek voltával egyben vetjük, és a több keresztyén fejedelmeknek példájával is, nemcsak idegeneket és külsőket, hanem még a bódog emlékeztető eleinek is dicsíretes példákat kegyelmességével igen bizonyoson sokkal fölül haladta fölséged, kiről mind ilyen sokaknak reménségek felett való kegyelmességéről mind isten és ez világ előtt országúl illendő bizonságot tévén, tapasztalhatóképpen megmutatta fölséged, hogy velünk egy nemzetből és természet szerint való fejedelmünk lévén, nem bír s igazgat bennünket mint csak törvény szerint való justitiarius fejedelme és ura, hanem mint édes atya és vér szerint való alumnusa, nem úgy mint országát, hanem mint édes hazáját úgy igazgat és gubernál, kiről mindenekről tartozásunk szerint az fölséged megmutatott nagy kegyelmességét még posteritásunkra is dicsíretes emlékezettel terjesztvén, minden igaz tökéletes hűvsséggel és hálaadatossággal teljes szolgálatunkat ajánljuk mind fölségednek és mind az fölséged méltóságos familiájának, és az minél nagyobb hazájokhoz és nemzetségekhez érdemesen szolgált haza fiaiból álló fejedelmeknek régen az rómaiak is adni nem tudtanak, hanem titulo patris patriae insigniálták. Mi is ezért az megmutatott kegyelmességéért minden maradékunkkal egyetemben ma consecráljuk fölségedet hazánknak édes atyjának; sőt valaha erről elfelelkezniénk, az hálaadatlanság miatt, kinél emberben soha ártalmasb véték nem saláztatik, méltán az földnek is haszontalan terheivé lennénk; kit hogy mind ez világ

¹⁾ Az erd. Múz. nyomtatott példányában hibásan: concernentes.

előtt elkerülhessünk, országúl egy szóval ígérjük arra magunkat, hogy az mi alázatos hűv szolgálatunkban fölséged soha fogyatkozást nem találván, abban inkább valamire isten erőt és egésséget ad, fölséged kedvesen megnyughatik.

Igy kegyelmes urunk fölséged és az fölséged személye ellen vétkezett személyek között egy igaz reconciliatiót szerzván országúl, sok külömb-külobb féle bántódásink felől az minémü végezéseket végeztünk közönséges jónkra, így következnék.

(4) Sokféle panaszolkodások vadnak országúl előttünk minden vármegyék és egyéb helyekről, az jobbágyok megtartása és ki nem adása felől, kiről tetszett országúl, sőt könyörgünk fölségednek, az vármegyéken az medgyesi és vásárheli articulusok tartassanak. Az szabad városokon, székelységen, szászságon, miérthogy parancsolattal szokták megkérni, és az terminusok nem szolgáltatása miatt magoknak bizodalmat vévén, senki kérésére ki nem kezdették adni: végeztük országúl, több brevis causák között efféle jobbágy kérésről való causák is minden gyűlés alatt ezután, tam haetenus motae quam in posterum movendae, megláttassanak és legitime executioni demandentur.

(5) Ez változások és disturbiumok alatt sokak magoknak az violentiákra és elszenvedhetetlen kártételekre felette nagy szabadságot vettek az törvének nem szolgáltatása miatt. Könyörgünk fölségednek, ha a hazánk régtől fogván kívántatott békeséges állapotját ilged helyére állathatja, az terminusokat és octavákat régi jó rendtartásunk szerint celebráltassa. Ha penig az hadakozások miatt annak akadályja lenne is, minden gyűlés alatt és utána adjon és rendeljen elegendő napokat, az melyeken minden causák, az kik brevem processum concernunt, continue adiudicaltassanak, az medgyesi ezelőtt való és beszterczei articulusok szerint.

(6) Az latroknak megszorodása felől minden részében az országnak számtalan sok panaszolkodások jönnek előnkben. Végeztük azért országúl, hogy minden kedvezés és személyválogatás nélkül az ispánok, kapitánok, királybírák, és akarmi tisztviselők, sub amissione officii, azoknak kergetésére tartozzanak insurgálni, és valahol ezféle nyilván való latro-

kat, bűnösöket, vagy azoknak párttartóit tudhatják, comperta rei veritate, akarmi rendbéliek legyenek, az nyilván való bűnösöket kergethessék és büntethessék minden helyeken érdemek szerint, melyből se az fölséged se más senki jószágá immunis és exempta ne lehessen, hanem mindenütt az gonosztévőknek kitisztításában szabadoson procedálhassanak. Kiról Biharvármegyében Rhédai Ferencz uramnak is plenaria auctoritása legyen. Ha pedig a tisztviselők valamely helyeken ebben el nem járnának szorgalmasan, comperta rei veritate, fölséged azokat büntesse meg érdemek szerint érette.

(7) Ez országból mely Moldvára menő utak és ösvények vadnak, végeztük, hogy azokra mindenütt szorgalmatos vigyázások legyen minden tisztviselőknél; ha marhástól, feleségestől innét Erdélyből az szegénység által akarna menni, el ne bocsássák, hanem megtartóztatván, kiki földes urának vissza adják. Azon kívül pedig egyéb úton járó és kereskedő rendnek békességes és bátorságos járására igen vigyázzanak, sőt oltalmazzák is őket.

(8) Az hadak miatt elpusztult kapuszámoknak revisiójára, az mint kegyelmesen ígérte, hogy fölséged kibocsát tanácsai közül, könyörgünk fölségednek, ne halaszsa annak kibocsátását, és az kik defalkáltatnak az exactorral is annyi híával az adóknak számban vétetését meghadni.

(9) Nem kicsin fogyatkozására lévén az országnak az fejevári káptalanoknak helyben való nem lételek, könyörgünk fölségednek, az fleged kegyelmes ígíreti szerint azoknak restituálását ne halogassa, hanem mentől hamarabb állattassa helyre.

(10) Vadnak oly árva atyánkfiai kegyelmes urunk, az elmúlt disturbiumokban az sokféle ellenségtől elvitettétvén gyermekállapotjukban, egy néhány esztendő alatt ugyanott idegen országokban felnevekedtenek, kinek ez alatt holt-hírek futamodván, és megjövések felől semmi reménség nincsen vagy nem lévén, őkől maradt jószágok ez idő alatt megidegenedett, s mostan is olyaktól bíráttatik, kiknek in praeiudicium illorum semmi jussok hozzá nem volna. Végeztük azért országu, hogy az kik azféle árvák közül megjöttek volna, vagy megjönének, az jószágnak mostani possessorát az vármegye székre citálván, és megbizonyíttatván, hogy az ő

jószágát sem atyja, sem anyja, sem oly atyafia, ki atyja vagy anyja holta után immediate concernált volna, sem ő maga honn létében el nem idegenítette, hanem más oly, kit post mortem suam illetett volna az jószág, restituálják az ispánok.

(11) Mivelhogy az 1608. esztendőbeli kolosvári generalis gyűlésünkben is egyenlő akarattal elvégeztük, hogy Kolosvárra az szentháromságról való igaz orthodoxa confessio, melyet helvétiai confessiónak hínak, bévetetessék, és ott az confessio publice azon confessión lévő tanítók által praedicáltassék, melyre fíged keresztyéni jó indulatjából és atyai gondviseléséből bizonyos helyeket is, ugyan Kolosváratt az Óvárban lévő puszta templomot rendelte és adta, kiben az donatariusok legitime sine omni contradictione iktattak is, és fölséged donatiójokat in formam privilegii sui redegít: mi is azért országúl az fölséged erről való donatióját és privilegiumát acceptáljuk, és minden részeinek consensuálván, azt az jelen való articulusunkban sensualiter inseráljuk, hogy az donatio, sőt az fölséged kegyelmes donatiója és ez mi végezésünk szerint, az megnevezett templomot in perpetuum szabadosan birhassák.

(12) Vagyon közönségesen nagy panaszolkodás a postáknak, fölséged szolgáltnak insolentiajok felől, hogy sok helyekről az mely lovakat elvisznek, soha meg nem adják, és oly helyekben is, főképpen az nemesség jószágán, postaló adásra erőltetik szegény jobbágyinkat, ez országnak régi jó szokása ellen. Könyörgünk fölségednek, hogy azoknak is legyen jó rend tartások az ő járásokban, a lovakat semmiképpen magoknál ne merészeljék marasztani, hanem az kit honnatt el hoznak, vissza adják. Az postáknak nevek pedig legyen tudva minden városokon, azonképpen az postalevelekben is mind a magok nevek, mind a lovaknak számok, mennyit adjanak nekik. Az posta leveleket pedig viszszejövéen, beveggyék tőlök, hogy másszor azon levéllel ne élhessenek, sőt az kinél fölséged levele nem lészen, se postaló adással se gazdálkodással ne tartozzanak. Az nemesség jószágát efféle terehviseléssel ne merészeljék bántani, és az kinél fölséged levele nem lészen, afféle hatalmaskodást, húzást vonást cselekednék vagy városokon vagy az nemesség jószágán, megfoghassák, és az fölséged büntetésére fölséged udvarában hozhassák.

(13) Nem kicsin fogyatkozására következhetik az országnak az barmoknak ez országból való kivitele, minthogy az ellenség is abból azelőtt felette megpusztított bennünket. Tetszett azért országúl, senkinek ne legyen szabad, sub poena confiscationis, az barmot, az fölséged birodalmából kivinni kereskedésnek okáért; ha pedig álútakon vagy egyéb okoskodásával ez edictum ellen ki vinné, comperta rei veritate, director uram in aestimatione ablatorum legitima citatione mediante convincálhassa.

(14) Találtuk volt meg országúl fölségedet könyörgésünkkel az végházoknak, úgy mint Váradnak, Lippának és Jenőnek felette romlott és fogyatkozott állapotjáról, és az benne való vitéznek is fizetlenségekről, melyre sem az ott való, sem fölséged úgy mint kívántatott volna eddig építésekre és fizetésekre el nem érkezett, az contributióból való felette sok exemptiók és sokaknak immunitási hozták; melyeknek körülására és jó gondviseléssel való helyre állatásával kegyelmesen ígerte fölséged, hogy tanácsi közzül bizonyos commissariusit kibocsátja. Könyörgünk még is ezen fölsédnek, miérthogy azoknak az végeknek megmaradásából és jó állapotjából áll hazánknak közönséges salusa, ne halaszsa azokra kegyelmesen való gondviselését és oly állapatra való hozását, kiből mind az végbeli vitézekkel egyetemben többi között tapasztalhassuk meg abból is fölségednek atyai kegyelmes és szorgalmatos országúl reánk való gondviselését.

(15) Panaszolkodnak az magyarországi atyánkfiai és egyéb helyen lévő nemesség is, hogy az régi jó szokás szerint házok szükségére elegendő sőt az aknákról nem adnának az kamra ispánok. Tetszett azért országúl, hogy abban az kamara ispánok ne akadálykodjanak, hanem okvetetlen házok szükségére elegendő sőt adjanak, kétszáz forint büntetése alatt, melyet director uram, comperta rei veritate, ad simplicem querelam, legitima citatione mediante prosequálhassa.

(16) Ez háromszéki lófő uraim gyűlés pénz adásból és egyéb tereh viselésből az régi jó szokás és rend tartás ellen magokat ki akarták vonni az közönséges köztők lévő nemesség és székelység közül, kiről fölségedtől levelet is vöttek volt magoknak. Tetszett azért országúl, hogy az előbbi jó rend tartása

ellen, sőt se egyéb helyeken azféle közönséges terehviselésből akadált és scissiót magoknak ne vehessenek, hanem mindenben az régi mód szerint való terehviseléshez tartván magokat, arról eddig emanált levelek cassáltassék és erőtlennek tartassék.

(17) Az contributio dolgát az mi illeti kegyelmes urunk, noha sok szóval és írással elő nem győznénk számlálni az sok külömbféle hadak és háborúságoknak miatta elpusztult és romlott fogyatkozott állapotunkat: de mind az előttünk álló fölséged sok szükségít és az időnek is állapotját megtekintvén, nem kémélhetjük most is magunkat, hanem kapuszámról az tiz-tiz forintot megígírtük fölségednek, melynek felének bészolgáltatását végeztük bészolgáltatni ad 25. diem mensis Junii. Viszontag az más felének is bészolgáltatását egy holnappal azután ad 25. diem mensis Julii. Könyörgünk felségednek mint kegyelmes urunknak, ezt mostan vegye kegyelmesen túlünk.

Az magyarországi uraink atyáukfiai is ezen tereh viselésre ígrik magokat, azonképpen az szászság is az ő módjok szerint, excepta civitate Cibiniensi, hasonlóképpen contribuál.

Az mezővárasok is, kik kapuszámon és rováson vadnak, egyenlőképpen contribuálnak. Az rovatlan helyek és városok, kik taxával szokták fölségedet az contributio helyett contentálni régi szokások szerint, fölségeddel az ő állapotjokról ők is végezzenek.

(18) Hogy penig fölséged több kegyelmessége közt most is az arendát, országúl való törekedésünkre, ez esztendőre megengedte, azt is fölségednek igaz hálaadó hűvséges szolgálatunkkal meg igyekezzük szolgálni.

(19) Végezetre noha kegyelmes urunk az fölséged kegyelmes atyai gondviseléséből, az megszerzett szent békeségnek jó reménységétől viseltetvén, azt hisszük, hogy ne talán semmi hadakozásra és insurrectióra szükségünk nem lenne: mindazonáltal az reánk való vígyázás fölségedé lévén, ha valahunna oly ellenség ellen, vagy belől vagy kül kívánatnék az országon, az kapuszámról való gyaloginkat, könyörgünk fölségednek, hadban való készítésre és vitelre ne kívánja fölséged túlünk, hanem az helyen minden kapuszámról egy-egy hó pénzt, három-három forintot, valameddig az fölséged hadakozásának ideje tartana, és gyalogink(nak) is az had-

ban kellenne lenni, hóról órára fölségednek bészolgáltatjuk. Ha pedig az úristennek hozzánk oly kegyelmes gondviselése mutatódik, hogy sem belől sem kívül az országban fölségednek hadakozni nem kelletik, könyörgünk fölségednek, az hópénz adásra bennünket ne erőltessen.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni nostri Transylvaniae, et partium regni Hungariae ditioni ejus subjectarum faventer exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta, ratos, gratos, et accepta habentes, approbavimus, ratificavimus, et confirmavimus, offerentes nos benevole, quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis, et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter observari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus, et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum in praedicta civitate nostra Cibiniensi, die vigesimo quinto mensis Maj, anno domini, Millesimo sexcentesimo duodecimo supra notato.

Egykorú nyomtatott példánya az *erd. Múzeumban* (Jos. Com. Kemény *Codec Authent. Art. Diet. Trans. II. köt.*) Ezen példányból közölték gr. Kemény József és Kovács István, *Erdélyorsz. tört. tára II. köt. 202—220. l.*

XXXV.

1612. jún. 4.

Dóci jelentést tesz Mátyásnak a szebeni országgyűlésről.

Sacratissima etc.

Humilium etc. Status harum partium gratia dei nunc tandem esset sedatus et tranquillus, dummodo aliquae occurrentiae non interturbarent, quousque tamen durabit, et in quantum se extendet, ipse saltem Deus optimus maximus novit. Nuncius noster Transylvaniam expeditus rediit, et quid in comitiis Cibinii proxime elapsis diebus celebratis decreverint obsignatum retulit, quod ipsum Mti Vrae humiliter transmittens intelliget. Refert praeterea regnicolas in magna confu-

sione detineri, iniuriasque non mediocres perpeti, et quaevis ab eis per Bathoreum extorqueri, praesentesque articulos veluti coacte conclusisse, Bathoreumque nunc tandem praeter praetorianos et aulares alios exercitus non habere. Coronam dicit insuper etiamnum Bathoreo firmiter obsistere, neque se dominio eius ultra subiicere velle. Contra quam statuit Bathory, ut si ad pentecostem proxime subsequentem se pacifice non dederit, elabso statim festo armis etiam et quibusvis violentiis civitatem capere omnimode nititur, eamque etiam hoc modo imperio suo subiget; quid in consequenti fiet, tempus id iudicabit. Duos ad extremum legatos ab caesare Turcarum Cibinium appulisse dicit, unum ad Polonos per regionem Maramaros Bathori transmisit, cuius legationis tenor plane hic est, ut tam caesar Turcarum quam Tartarorum vaivodam Moldaviae noviter introductum contra quosvis tueri ac defendere manifestaret, et quam de causa Poloni bellum frequentem moverint ac in finibus Moldaviae etiam hodie intenterent interrogabit. Alium hac de causa, ut ad Transalpinam per Danubium pontem construerent. Jeneienses etiam quidam adveniant, referentes in finibus Theömeösvar, Giulia nec non in aliis locis finitimis Turcas in bona vicinitate, silentio ac pace se contineri, quae saltem pro informatione M^{ti} V^{rae} domino clementissimo humiliter perscribenda duxi. In caeteris etiam gratiae eiusdem M^{tis} V^{rae} me subiiciens. Datum in arce Zattmar die quarta mensis currentis Junii. Anno 1612.

Sacr. M^{tis} V^{rae}

humillimus et obsequentissimus servitor

Andreas Doczy m. p.

P. S. Refert praeterea nuntius noster passam Budensem legatum ad principem Bathori direxisse et ablegasse, intercedens pro Andrea Nagy haidonum antesignano, cuius tamen postulationi etsi princeps Bathori morem gessit, quonam modo Andreas Nagy fidem adhibere posset, M^{tas} V^{ra} regia sua prudentia facile deiudicabit.

Külczim: Sacr. regiae M^{ti} domino domino Matthiae secundo etc. etc. Viennae.

(Eredeti a bécsi áll. lt. Hung.)

XXXVI.

1612. jún. 21.

Báthory a nádornak: tudatja Géczy árulásáról.

Gabriel dei gratia Transilvaniae, Valachiae Transalpinæque princeps, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc.

Spectabilis ac magnifice domine, amice et vicine nobis observande. Salutem et servitiorum commendationem. Mivel-hogy mind az confoederationak tartása szerint s mind nemzetünkhez való jó akaratunkból tartozunk azzal, hogy ha édes hazánk ellen valami jövőendő gonosz indulatot érthetünk valahonnan, értésére adjuk kegyelmeteknek. Azért azt bizonyosan irhatjuk kegyelmeteknek, hogy az mi portára küldött követünk Géczy András mind istenét, urát, hazáját elárulta, magunk személyét számtalan hamis vádlásokkal terhelvén császár és az vezérek előtt, de az többi között ezzel kiváltképpen, hogy ez mostani új confoederatiót nem egyéb végre csináltuk az királylyal ő felségével és Magyarországgal, hanem titkon öszveköttöttem magamat az királylyal ő felségével és az confoederatus országokkal az török ellen.

Ez mellett az istentelen ambitio is hordozván az árulót, mind Váradot, Jenőt, Lippát, Karánsebest, Lugost, Aradot és több szép végházakat császárnak ígérte, csak az erdélyi fejedelemségre promoteálja, mely sok hamis esküvésivel és ígérettel is az portát reábirta, és egy passát Magyar Oglit adták melléje bizonyos számú haddal, hogy módot keressen benne és behozzák Erdélybe, parancsolták az mostani havasali vajdának is, hogy segítséget adjon neki. Azért mostan Havasalföldében érkezvén azzal az haddal, onnat írogat a székelységnek, vármegyéknek, hogy az császár ő neki adta az fejedelemséget, nagy erős esküvéseket tevén mind írásában, izenetiben, hogy ötöt az két király, úgy mint magyar és lengyel királyok ő felségek promoteálták az portán, és ő neki onnat vagyon ereje és fundamentoma, mely írási és izengetési noha bizonyoson hisszük, hogy kiválképen az magyar király ő felsége ellen hamis az árulónak, mert jól tudjuk azt, hogy olyan méltóságos

keresztény fejedelem az maga és országa confoederatioja ellen kisebb dolgot sem cselekednék annál, nemhogy olyan árulót promoveált volna ő fölsége; nem is adna arra okot ő felsége, hogy olyan fővégházakban, de csak egy udvarházban is hogy török szállana a magyar birodalomban.

Azért mű semmit nem praetermittálunk, valamit hasznosnak itélünk hazánk oltalmára lenni, im irtunk mind az Géczy mellett levő passának s mind az temesvári, budai passáknak, és mind magunk, országunk neve alatt követinket is akarjuk bocsátani az portára és minden úton azon leszünk; hogy az Géczy árultatását és magyar nemzet ellen való istentelen igyekezetit az portán elrontsuk; de azonközben kegyelmetek is erről igen gondoskodjék és úgy provideáljon velünk egyetemben, hogy Géczy Andrásnak minden dolgai füstben menjenek, mert bizonyosan elbigyje kegyelmed, hogy az magyar nemzetnek régen, avagy talám soha nem támadott nagyobb árulója Géczy Andrásnál. Ezen dolog felől palatinus uramnak is irtunk vala egy jámbor szolgálk Gálffy György által, és nem akaruk, hogy kegyelmed is ne értse az dolgot. Mostan is irtunk palatinus uramnak ő nagyságának és Forgács Sigmond uramnak is, kegyelmetet szeretettel kérjük, adassa póstára az leveleket, sőt kegyelmetet kérjük, parancsoljon az póstáknak, ha levelünket küldjük kegyelmednek vagy Forgách uramnak, avagy palatinus uramnak, vigyék el, és ha curreron kelletik szolgálkat bocsátanunk kegyelmetekhez, azt is vigyék fel, az ő szokott salariumokat megadatjuk, hogy így alkalmasbak lehessünk nemzetünknek oltalmára és gondviselésére.

Im mi is megparancsoltuk ecsedi kapitánunknak, hogy póstát szerezzen Thasnádra, ha kegyelmeteknek levelei érkeznek, éjjel-nappal hozzassák minekünk is. Az palatinus uram követeinek való salvus conductust ha kegyelmed fel nem küldötte, kérjük kegyelmetet, küldje fel, mert egynehány levelőben ír ő nagysága felőle; megírtuk pedig ő nagyságának, hogy mi kegyelmed kezéhez küldöttük. Hirt kegyelmednek ezenkívől egyebet nem írhatunk, hanem némely török barátink adák értésünkre, hogy császárnak az kazullal való megbókkélésében semmi nincsen, csak magok hirdették az, de az mely vezért Nazuff passát nagy haddal az kazullra bocsátották volt, az

kazuly mellé állott mind hadastól, és a maga pinzéből egy néhány hópénzt adott nekik, mostan felette nagy haddal vadnak ketten az kazulylyal császár ellen. Ezt pedig azért cselekedte, mert megértette barátitól, hogy megakarja öletni az császár, hogy meg nem holdoltathatja az kazult, hitegették igen az portára, sőt az császár az maga leányát ígérte volt neki, de eszében vevén az dolgot, ő is megegyezett az kazulylyal, és azt halljuk, hogy az mauritaniai fejedelem leányát vőtte. Azt is bizonynyal mondják, hogy az lengyeleknek szép hadak vagyon, és reá akarnak jönni Moldovára. Ez után is ha mi újabb hírek érkeznék, kegyelmedet jó szívvvel certifikáljuk felőle. Mi is kegyelmedet szeretettel kérjük, hogy ha mi jó hirei vadnak az király ő felsége méltóságos előmeneteli felől, irjon minekünk is ő felsége felől minden jó híreket, kinek mi is örülhessünk. Tartsa meg isten kegyelmedet jó egészségben. Datum in civitate nostra Cibiniensi die 21 mensis Junii, anno domini 1612.

Spectabilis ac magn. Dais Vrae

amicus et vicinus

Gabriel princeps m. p.

Külczim: Spect. ac magn. domino Andrea Doczy sacr. regiae Mis incliti regni Hungariae consiliario et pincernarum regalium magistro, comiti comitatus arcisque et praesidii Zathmariensis supremo capitaneo etc. domino amico et vicino nobis observandissimo.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung. Ezzel tartalmilag teljesen megegyező a Thurzó Gy. nádorhoz u. a. napon kelt levél, melynek másolata u. o. és Forgách Zsigmondhoz, eredetije u. o. A levelek közt legbővebb a Dóczyhoz írt.)

XXXVII.

1612. jún. 26-án

Báthori Gábor fejedelmi előterjesztése a rendekhez.

Propositiones serenissimi domini principis Albae Juliae in comitiis publicis die 26-a Junii anni 1612. celebratis propositae.

Megemlékezhetik kegyelmetek egész országúl arrul, hogy miólta az úristen kegyelmetek szabad választásából minket az

erdélyi fejedelemségre helyezettett, mindenkor azon igyekeztünk, hogy az mi hazánkban régi rendtartások és módok observáltassanak, tudván azt is ennek előtte való időkben Erdélyország az hatalmas császár fényes portájától függött, és onnat is becsületi és szabad választása is mindenkor őltalmaztatott, sőt minden keresztyén országoknál, kik a török császártól függöttek, ez mind becsületesebb és tekintetesebb volt, mi is úgy igyekeztük magunkat viselni, hogy a régi állapotjában mint régen tartatott, Erdélyországa megmaradhasson.

Tudhatja kegyelmeitek az elmúlt nyáron minémű hadakkal jötenek vala reánk Magyarországból, kiből minémű veszedés és bizonytalan vég következhetett volna, akárki is megmondhatja, de mi hazánknak és magunknak csendességet akárván szerezni, nemcsak megbékélttünk vellek, de örökös békességet szerzettünk, kiből minémű tökéletességgel viseltük és igazsággal magunkat a török császárhoz, kegyelmeitek azt is tudhatja, úgy annyira, hogy a confederatióból is teljességgel kikötöttük, hogy soha török ellen kardot nem vonszunk, míg ők okot reá nem adnának, hozzája követünket bocsátottuk, császárnak szép és illendő ajándékot, ez mellett vezérének és egyebeknek is szép és tisztességes ajándékot küldöttünk, remélvén azt, a mi oda bocsátott szolgánk a töllünk néki adatott instructiónk szerint viselné magát, és kívánságunkat is a szerint véghez viszi; hiszszük, hogy kegyelmeitek immár azt is jól érti, ott mint viselte magát, és minémű hitetlen árulóúl cselekedett magunk személye és országunk ellen. De még is rövideden mi is akarók kegyelmeitek eleiben adni, és a kegyelmeitek értelmét venni.

Az a hitetlen és sok értékekkel nevelt áruló szolgánk a tölle beküldött ajándékinkat kit maga kit pedig kegyelmeitek nevével egész országúl adott bé ilyen követséggel, hogy kegyelmeitek egész országúl kérte őtet a mi ellenünk való cselekedetre, és kegyelmeitek magát nemcsak követül hanem fejedelemségre választván úgy bocsátotta a fényes portára, hogy a kegyelmeitek választására török császártól maga felől consensust hozzon, kit mi, hogy kegyelmeitek soha azt nem cselekedte, kegyelmeitek felől bizonyosan azt ellíttük; mivelhogy tudhatja kegyelmeitek, hogy mi is kegyelmeitekhez, még a kik

kegyelmek közzül ellenünk vétettek is, az ország törekedésére minémű kegyelmességgel voltunk, és ennek utánna is akarunk lenni; hihető lehet az, hogy a brassaiak, és a több hozzájuk bészorult latrok, kik ennekelőtte is hozzánk és kegyelmekhez is miképpen viselték magokat, bizonysgot tésznek arról kegyelmek előtt atyánkfiainak Barczaságon való halálok, azok ha egyet értenek vélle, és ország neve alatt formálták légyen ez utálatos és fertelmes cselekedetet.

Tudhatja kegyelmek, minémű nyomorúságos és veszedelmes állapot légyen az, hová a török fejedelmet szokott bocsátani, ott sem törvény, sem igazság, sem rendtartás helyben nem maradhat, kit kegyelmek ama két Oláhországon szemével láthatott, és hallhatott.

Mi pediglen sem nagyra sem kicsinyre a török császárnak és birodalmának soha ezekre okot nem adtunk, hanem csak a maga hite ellen, fogadása és frigye ellen vezérlette ellenünk pogány természete; azért, minthogy mi semmire okot néki nem adtunk, hiszszük, hogy az úristen a mi ügyünket megoltalmazza, s mind őket s mind a mi áruló szolgálkat vélek egyetemben megbünteti; azért akarók ezt kegyelmeknek rövidlen értékre adni, és a kegyelmek értelmét venni, mit kelljen felőle cselekedni, minthogy ország nevével törekedett ott benn a portán az a mi áruló szolgálk, kiben az országnak sem hire sem tanácsi nem volt, kell-e megtalálni a török császárt és a portát felőle, és mi módon és kit válaszszon kegyelmek hozzája, hogy mind mi szónkkal és az egész ország szavával ennek az áruló szolgálknak iszonyú hazugságát mind a török császárnak mind a vezéreknek elejekben adják.

Tudjuk azt is, hogy hallhatta kegyelmek, minémű nagy veszedelemre való dolgokat ígért ez az áruló az országnak, talám mind azokat illendő volna kegyelmeknek a török császár s mind a vezérek előtt refutáltatni, kegyelmek tetszése pedig ches járúlván oly illendő embert kellene oda választani, a ki híven, igazán és egyenesen járna el benne, igaz ügyünk lévén igaz ügyünket könnyen oltalmazhatja; minthogy pedig ezt is hitetlenül kezdtették, az idő közben ugyan egyszeri hitetlenségben előbb-előbb akarnak menni, mit kellessék mi nekünk interim cselekednünk, mert mi kegyelmek tetszéséből semmi

jónkra néző illendő dolgokat nem akarunk praetermittálni, kellessék-é a keresztyén fejedelmeket megtalálnunk, és a magyarországi királyt, ki által, és mi móddal?, hogy a két szék között a földön nem maradván, légyen kihez biznunk, viselhesünk gondot magunkra, és annak oltalmára; mert általán fogva, minthogy nincs egyebet mit tennünk, a ki fegyverrel háborgat, mi is kénytelenek vagyunk fegyverrel magunkat ellenek oltalmazni, kiben minthogy igaz ügyünk vagyon, mennyire mehesünk elő, azt is tudhatja kegyelmetek.

Igen jó magunkra gondot viselnünk, és a több keresztyén atyánkfiaiainak is segítségével élünk, hiszszük, hogy minden hazája szerető tökéletes jámbor szeme előtt viseli azt, hogy mindnyájunknak jobb volna meghalni, hogysen mint szabad választásunk ellen a török császár portájáról jönne fejedelem szép hazánkban. Havasalföldi és Molduva keserves állapotjára jutnánk, és gyakran változásokban, mint szintén ők, mi is szintén úgy fogynánk.

Im minden felől hadainkat gyűjtjük, a székely atyánkfiait felültettük, és a hajdú vitézeket is béhivattuk, mi is fizett hadainkkal és kegyelmetek vármegyéivel készen vagyunk, hogy magunkra, hazánkra, kegyelmetekre isten segítségével élünk lévén gondot viseljünk. Immár kegyelmetek e dolgokat értvén, azért gyűjtöttük együvé kegyelmeteket, hogy a kegyelmetek közönséges értelmét vegyük, és hazánknak megmaradására nézendő dolgokat felkeresvén, illendő gondot is viseljünk; kegyelmetek a feljül megirt dolgokat eleiben révén, minthogy a dolog késedelmet nem szenved, viseljen gondot közönséges jónkra. Et bene valeant.

(Egy Benkő József által vett másolatról.)

XXXVIII.

1612. júl. 1.

Báthory a nádornak: köretei számára menedéklerelet kír.

Illustrissime domine affinis etc.

Hogy az nagyságod előbbeni írása szerint való hozzánk. bocsátandó követek ennyire elkésének, nem tudjuk mire vélni, holott akkoráig ha azokra nem várakoztatni volna, mind ő föl-

ségét s mind peniglen nagyságot követünk és levelünk által megtaláltuk volna. Mivel penig mind ez ideig is semmi bizonyos hírt ő kegyelmek felől nem hallhatánk, akarók nagyságodnak ez levelünk által értésére adni, hogy mind királyhoz ő fölségéhez, mind Maximilian herczeghez ő fölségéhez és nagyságodhoz böcsületes főszolgánkat és belső tanácsunkat az nagyságos Kamuthy Farkas uramot, Tordavármegyének főispánját követésben oly módjával bocsátjuk, kit ő fölsége ellhittök kegyelmesen lát. Kérvén azért nagyságot, ha illendőnek itéli lenni, nagyságod azon követünknek eleiben köldjön egy salvus conductust, ki mellett mindenött ő fölsége birodalmában szabad menése-jövése lehessen, melyre mindazonáltal mi semmit nem várakoztatunk, hanem mennél hamarébb az fenn megnevezett böcsületes főkövetünket elindítjuk, ki által minden dolgokról, mind ő fölségének s mind nagyságodnak bőségesen izenünk; az követeket mindazonáltal nagyságod meg ne tartóztassa, hanem bocsássa el hozzánk, minthogy mi is bizonyos helyt praefigáltunk, az hova követünk eleiben az nagyságod salvus conductusát hozzák. Tartsa meg isten nagyságot sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 1. mensis Julii. Anno domini 1612.

Illustrissimae Dionis Vrae

servitor affinis addictissimus

Gabriel princeps.

Külezím hiányzik. (A levél Thurzó Gy. nádorhoz van írva.

Másolat a bécsi áll. lt.)

XXXIX.

1612. júli. 11.

Báthory Dóczyak: híreket ír Géczyről.

Spectabilis magnifice domine etc. Salutem etc.

Az kegyelmed levelét megadáék, melyből az kegyelmed hozzánk való jó akaratját megértettük, kit kegyelmedtől igen kedvesen veszünk, és mi is minden jó akaratunkat ajánljuk kegyelmednek. Kívánja azt is kegyelmed, hogy ide való hírek felől tudósítsuk kegyelmedet. Rövideden azért azt irhatjuk kegyelmednek, im szinte most hozzák bizonyoson, hogy Géczi

Andrást fogva vitték az portára vissza, vevén eszekben mód nélkül való hamisságát, sőt az mint értők, itéljük, hogy az havasali vajdát is utána viszik. Az mi az Nagy András dolgát illeti, nekünk arra szorgalmatos gondviselésünk vagyon, nem itéljük, hogy semmi háborúság miatta induljon. Ezután is, ha mi oly híreink érkeznek, kegyelmednek értésére adjuk. Isten tartsa jó egészségben kegyelmedet. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 11. Julii. Anno 1612.

Spect. magn. Dñionis Vrae

amicus benevolus

Gabriel princeps m. p.

Küldzím: Spect. ac magnifico domino Andreae Doczi de Nagy Lőczie etc.

(Ered. a bécsi áll. ltárban. Hung.)

XL.

1612. júl. 13. Bitse.

Thurzó Györggy a császárhoz. Báthoryt ajánlja.

Fidelium etc. Non praetermisi, domine clementissime, vel minimam illarum rerum, quae tam aliorum litteris, quam crebris internunciis ad me hactenus sunt delatae, in quibus etiam vel sacr. caes. et reg. Mtis Vae vel vero regno huic interesse quippiam videbatur, humillime Mti Vrae diligenterque insinuare. Idem humilium seruitiorum et fidelitatis meae minus ut uno eodemque contextu continuem, quidue cum Transylvania in praesentiarum agatur, Mti Vrae demisse intimarem, literae Bathoreanae statum illius provinciae aliquanto latius expri- mentes, occasionem mihi parauerunt: quarum paria cum prae- sentibus Mtas Vra clem. accipere dignabitur: benigne ex iisdem intellectura, qua spe quoque solatio is animum suum obfirmet, quam penitus fiduciam suam omnem in solam iam Mtis Vrae benignitatem collocare videatur, qualiter denique legatum suum Wolfgangum Kamuti (cui petitas salui conductus literas iam transmissi) ad Mtem Vram expedire decreuerit; deputatam iam pridem legationem ex parte mea haud detineri diutius impense sollicitans: quam tamen ego respectu praesentis provinciae

illius conditionis et iam num quoad videlicet antelatus Kamuti legati perfunctus munere a Mte Vra gratiose expeditus redierit, detinendam haud inconsultum iudicauerim, illius ad Bathoreum expeditionem temporis et sortis accomodaturus rationibus . . . . . (A levél többi része a magyarországi diétával foglalkozik.)

(Eredetije a bécsi es. és kir. állami lt. Comit.)

XLI.

1612. júl. 29.

Báthory Dóczyinak: értesíti, hogy Giczy beronult Brassóba.

Spectabilis etc. Salutem etc.

Az kegyelmed levelét mind az palatinus uram ő nagysága levelével együtt megadák, melyet megértettünk; az kegyelmed hozzánk való jó akaratját is értvén, kegyelmednek mi is minden jó akaratunkat és szomszédságos barátságunkat ajánljuk. Az mi az ide való híreket illeti, az minapiban úgy adták vala értésünkre, hogy Géczi Andrást fogva vitték volna vissza török császárnak, de annakutána bizonyosbban végére menvén, immár nyilvánban tudjuk, hogy az több árulóink között Brassóban ment be, olyan válasza levén az török császártól, hogy magának kegyelmet keressen az hol talál, mert ők segítséget nem adnak melléje; mely árulókat hisszük, hogy isten egy helyre csak az magok veszedelmére gyűjt össze, mely dologból Brassónak is minden istentelen cselekedeti és árultatása világosan kitetszik, hogy afféle árulókat fogadnak közikbe ellenünk, mely dolog felől palatinus uramnak ő nagyságának búségesen irtunk; kegyelmedet kérjük szeretettel, mikor leveleink mennek kegyelmedhez, palatinus uramnak vagy valahova odafel szólók, ne késlelje, hanem küldje hamarsággal, mi is minden dolgokban kedveskedni igyekezünk kegyelmednek. Az Josza Deák huszti kapitánunk dolgát az mi illeti, affelől sem külemben irtunk volt palatinus uramnak, hanem az dolog úgy lévén, az mint nekünk értésünkre adták, találja meg ő nagysága kegyelmedet felőle. Kegyelmedet kérjük mi is az mi tekintetünkért, kegyelmed ne ellenkezzék véle, kit mi is vehes-

sünk jó néven kegyelmedtől. Ha mi hireink lesznek oly bizonyosok, kegyelmedet mindjára certifikáljuk felőle, kegyelmedet is kérjük, minden illendő dolgokról minket is tegyen bizonyossá ennekutána. Tartsa meg isten kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Julia, die 29. mensis Julii, anno domini 1612.

Spect. ac magn. Dñionis Vrae

amicus benevolus

Gabriel princeps m. p.

Küldöm: Spect. ac magn. domino Andrea Doczy de Nagy-Löche etc.

(Ered. a bécsi áll. lt. Hung.)

XLII.

1612. aug. 16—17.

Nagy András halála.

a)

Pernyeszy Gábor jelentése Dóczy Andrásához.

Anno 1612. 12. die mensis augusti.

Az erdéli fejedelem ő felsége, Bátthorý Gábor, ezen nap ebédjére hivatván Feirváratt Nagy Andrást, megizente nékie, azon napra hozzá menjen ebédre, és tisztességesen megajándékozá. Elmenvén Nagy András az fejedelem ebédjére, az fejedelem maga egy öltöző köntösét adta Nagy Andrásnak per totum, mely ruhában mindjára föl is öltözött Nagy András, előbbi maga köntösét szállására küldötte.

Annak utána Bátthorý Gábor ő felsége ebédjén jól tartotta Nagy Andrást; étel után fülovát nyergeltette Nagy András alá; maga is az fejedelem fülovára ülven, és magához meghitt szolgálait titkon rendelvén, Vincz felé való mezőre ki mentenek; kényszerítötte az fejedelem Nagy Andrást, hogy pályát futtassanak azon mezőn. Mentvén Nagy András magát: »Én felséged alázatos szolgálja levén, nem illik felségöddel futtatnom.« Ezen az fejedelem megbúsulván és Nagy Andrást rút szitkokkal illetvén, mondotta az fejedelem: »Ha oly szégyen legény vagy, miért engömet jól tött uradot elárúttál és

Géczi András kezében akartál adni avagy vinni? kiért bizony meg köll ma halnod áruló!« Azon órában egy baltával háromszor úgy ütötte melybe az fejedelem Nagy Andrást, hogy mindjárt azon füléről leesött az földre Nagy András. Egy fű szolgálja az fejedelemnek meg akarta lüni Nagy Andrást, de az fejedelem nem engedte, mondván: »Bizony magam akarok az árulónak szolgálni!« Leugordván az fejedelem lovárúl, maga kezével vagdalta le Nagy Andrást, ki mia bizonyos, azon mezei multságokban Nagy András halála történt. A holttestet tiz gyalogokkal vitette bé Feirvár-ra az fejedelem ő felsége.

Ez 13. mensis Augusti küldötte Praepostuary Sigmond és Bethlen Gábor uraméket Lippára (verbis) kétezer lóval ez végre, mivel amaz czigány Memhett aga Lippán vagyon, ki török császár követe. Ez aperte megizente Báthory Gábornak és meg is írta, hogy az félkezében az békesség vagyon és az félkezében az fegyver vagyon.

Az erdélyi fejedelem ő felsége követei Lippáról akarnak, nagyságos uram, tractálni az landorfeirvári, budai és tömös-vári passákkal az ő fejedelmök megmaradása felől. Ez az color; mi fekszik alatta, isten, az idő megmutatja nagyságos uram.

Az Nagy András veszedelmekor Gebey Tamás jelen volt, Bökör Márton is, kik mindjárt kifutottak Magyarországba. Ezentúl is nagyságos uram, ha mi bizonyos híreket hallok, nagyságodnak éjjel-nappal értésére adom. Hozza isten nagyságodat jó egészségben közinkbe hamar való nap. Datum Satthmarini 16. die mensis Augusti anno 1612.

Másolat a bécsi áll. lt. Hung. U. így írja ezt le Beczky Sebestyén aug. 16. Szántóról kelt rövid levele Perneszyhez. Ered. u. o.

b)

Báthory Gábor tudósítása Forgáshoz.

Illustris etc. Salutem etc.

Nagy Andrásnak érdeme szerint való halála miképen történt, elhittük kegyelmednek sokképen vitték, de hogy kegyelmed bizonyosan megérthesse, ugyan magunk embere által akaránk kegyelmednek írunk, minthogy minden időben oly vigyázásunk volt az emberre, hogyha elébbeni árultatása-

nak újítására való szándékját eszünkben vehetjük, igyekezetiben tovább ne bocsássuk. Azért minthogy minden latorságát s árul-
tatását markában kaptuk, melyet levelének páriájából, kit
Giczy Andrásnak irt, ¹⁾ kegyelmed megértheti, érdeme szerint
való zsoldját megadtuk; az isten sok hitetlenségét immár to-
vább nem szenvedé, hanem szintén kezünkben keríté, és az mint
az több árulóinkat, ötet is megszegényíté. Noha pedig ezelőtt
is sok ezer keresztyén embernek veszedelme ő miatta esett, de
ha az nem volt volna is, csak az mostani igyekezetiért is igen
megérdemlette az halált, holott aperté megírja levelében, hogy
ha különben Géczy Andrással való árultatásokat végben nem
vihetik is, Erdélyországát is török kézben adják, és azzal is az
magok dolgát helyére állatják. Géczy valamely szolgálta-
nak, hozzánk szöktenek, s azok is ugyanazont mondják. Oly
reménységünk vagyon istenünkben, az ki ez ideig gondunkat
viselte, hogy azt is az árulót kezünkben adja, és elvégezett
álnok szándékjában messze nem bocsátja. Kegyelmednek mos-
tansággal az itt való állapotatról többet nem irunk, hanem rövid
nap követinket felbocsátván, kegyelmednek mindenekről bű-
ségesen irunk és izenünk. Tartsa meg isten kegyelmedet jó
egészségben sokáig. Datum in civitate nostra Alba Julia die
17. Augusti anno 1612.

Ill. ac magn. Dñis Vrae

servitor frater addictissimus

Gabriel princeps m. p.

Külczim: Illustri ac magnifico domino comiti Sigismundo For-
gacz de Gyimes etc.

Jegyzet: Forgács Zsigmond aug. 21. és 22-ről Miksa főherceze-
get a nádor Mátyást aug. 28-ról tudósítja Nagy András megöletésé-
ről. Mindhárom levél a titkos ltárban Bécsben.

(Eredetije a bécsi áll. lt. Hung. Hasonló tartalmú rövidebb levél
Dóczyhoz u. a. napról, u. o.)

¹⁾ 1612. aug. 8-án.

XLIII.

1612. októ. 7.

Országgyűlési meghívók.

a)

Gabriel dei gratia etc. Prudentes ac circumspecti fideles nobis sincere dilecti, salutem et gratiam nostram. Quum necessitas publica et deliberatio dominorum regnicolarum trium nationum postulet, ut ex vobis quoque praestantes viri nobiscum adsint, et in medium de instantibus rebus, una cum aliis fidelibus nostris dominis regnicolis, deliberent; mandamus vobis firmissime, ut statim ex civitate ista Cibiniensi, et singulis sedibus vestris Saxonicalibus, duos integerrimos et praestantes viros, iudices videlicet regios cum cive uno, huc ad nos mittere debeatis, nec secus faciatis. Datum 7. Octobris 1612.

b)

Gabriel dei gratia etc. Generose fidelis nobis sincere dilecte salutem et gratiam nostram! Quamquam juxta adprobata regni consuetudinem, ad festum sancti Michaelis Archangeli novissime elapsum pro dominis regnicolis comitia generalia celebranda erant, nihilominus, ob certas rationes, nunc pro ratione moderni temporis tractandorumque negotiorum diversitate, dictis dominis regnicolis trium nationum Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjacentium ad festum beati Demetrii martyris proxime venturum hoc est 27. diem praesentis mensis Octobris, hic in civitate nostra Cibiniensi comitia generalia celebranda decernimus, quo tempore ea, quae de re omnium erunt, et ad publicum patriae bonum et salutem pertinebunt, in medium proponantur atque decernantur. Ideo harum serie committimus et mandamus firmiter ut acceptis praesentibus, ad diem et locum praefixum, uti nos quoque, deo fauente praesentibus aderimus, tractandorum et concludendorum negotiorum gratia adesse debeas et tenearis. Secus, sub poena in decreto expressa, non facturus. Datum in civitate nostra Cibiniensi die 7. Octobris anno 1612.

Jegyzet. Demeter napja oct. 26-án van. Az *a)* alatti levél a szász ispánhoz, a *b)* alatti a szász székekhez szól.

(Másolata a ref. főiskola könyvtárában Kolosvártt.)

XLIV.

1612. okt. 13.

Bethlen Gábor a nádornak felsorolja a Báthorytól szenvedett sérelmeket s pártfogását kéri.

Illustrissime domine etc.

Nagyságodnak tudom vagyon értésére, énnekem az én szolgált uramnak felőlem való istentelen szándéka miatt házámból hogy ki kelle bujdosnom, de bizonyos ratioit eljövemsemnek nem reménlem, hogy nagyságod értse, noha elhittem hogy az én szolgált uram nagyságodnak is eddig eleget iratott felőlem, de tudom, hogy nem az dolognak valósága szerint. Szükségesnek ítélem annak okáért, hogy én is nagyságodnak az én ártatlanságomról egynehány szóval írnék, tudván felőlem való sok gyalázatos hír kültését. Nyilván lehet nagyságodnál is, hogy én Báthory Gábornak öt esztendő forgásiban nem keveset szolgáltam és sok dolgaiban hasznosan, noha bizonyoson érttettem egynehányszor felőlem való deliberatioját életemnek elfogyatása felől. Elsőben mikor Szebent az szászságtól hiti ellen elvevé, akkor eleiben menvén sokat reménkedtem neki, hogy azt ne cselekedje, megjövendőlvén neki minden rajta megesett veszedelmeket, keresztyén országoktól való gyűlölségeket és országában megesett scissiókat, és hogy Havasalföldre ne menne, ezekről én sok szép szókkal intettem és kértem, hogy supersedeálna szándékátul. Mely intercessiomot jó néven nem vevén, protestáltam az egész tanács előtt, hogy oka én nem akarok lenni semmi jövődöbeli veszedelemnek, mert én tanácsombúl nem cselekedí. Ezt nyavalyás Imreffy mindjárt fülében sugalván, igaz beszédemért meg akart öletni, az úristen csudálatosképen óltalmazta meg. Radul vajda által, hogy isten bennünket az sok fertelmességért országostúl megvere, azt is nekem tulajdonítván vétkül, futásának idein mellette valóknak hallásokra szidott árulónak, és akkor is meg akara öletni Szebenben. De én is előbb állék akkor. Forgách Sigmund urammal való szemben létemért is Némethy Gergely által akart megöletni, mely dol-

got nyavalyás Némethy, halála előtt három holnappal¹⁾ erős eskövással vallott meg előttem maga házánál. Azután karácson-
estin Váradon szállásomra jöven részegen, feleségem ajtajára
mene, rugdosván az ajtót, magamhoz kardot rántott, hogy ő
nem tánczolhat.

Az tavasszal celebráltatott gyűléskor Szebenben szállá-
somra híván mint fejedelmemet, az én értékem szerint böcsület-
tel excipialtam; megrészegülése után elindulván minden ok nél-
kül belém vesze, rettenetes éktelen szitkokkal illetván, mezte-
len kard kezében lévén, ha isten reám bocsátja vala és Né-
methy az kardot kezében meg nem fogja vala, ugyanott le
akara vágni, sőt éjtszaka is reám akarta köldeni udvara népét,
a míg meg nem józanodott. Ilyen rettenetes éktelen gyaláza-
tokkal való boszúkot szenvedtem tőle, melyeknek legkisebbik-
jért is méltán insurgálhattam volna ellene. Támasztom az nagy-
ságod bölcs ítéletire, holott az subsubditus urának csak addig
köteles az hívségre, a míg vallásában, böcsületiben és szabadsá-
gában meg nem sérti. De én mégis mindezeket, noha bizony
igen keserves szívvel és bús elmével, pacienter tolleráltam volna
ez ideig, látván az nyomorúlt országnak annélkül is sok vesze-
delmét, nem akartam annál is nagyobbat moliálni. Istentől s
az üdőtől akartam várni. De mostan utolszor, hogy megértők
országul hatalmas császárnak ellene való haragját és szándék-
ját, noha bizony nem magamtól cselekedtem, mert én magam-
ban elvégeztem volt, hogy soha semmiről immár meg nem
intem, ha felfordét mindeneket is; de meggyőztetvén szegény
házánkbeli minden rendeknek kérésektől, kívánván tőlem az
egész ország, eleiben mennék és hogy megintennem: az közön-
séges jóra nézve bementem eleiben, és az én vékony értelmem
szerint admoneáltam mindenekről, persuadeáltam neki, hogy
császár haragját complacálja, főemberit beválasztván az por-
tára ajándékokkal, ez alatt az országban égő szenecket meg-
oltsa, az brassaikkal megbékélljék, Szebent bonis modis et
conditionibus az szászságnak restituálja, melyekre tudom nagy-
ságod is intette. Ilyen intésemet nem hogy jó néven vette volna
tőlem, de mihelt előle kijöttem, az köröle lévő inasinak mind-

¹⁾ Némethi Dersen szept. 4-én meghalt.

járt megmondta panaszolkodással, mire intettem én őtet; elhitte bizonyosan immár, hogy árulója vagyok és Győczivel egyetértek, mert ha az nem volnék, az szászokkal való békeségre és Szebennek megadására nem kérném. »De meglátja az esze lélek-áruló, hogy bizony Kornis Boldisár tánczúra vonszom rövid nap, nem várom, hogy eláruljon.«

Ilyen nyilván való deliberatioját értvén, magamra bizony igen vigyáztam. Hunyadra jövén csakhamar Teörök Kata asszonynak is megjelentette felőlem való szándékját, és ugyan megesküdt előtte, hogy elvégezett szándékját véghez viszi. Az asszony igen javallotta felőlem való deliberatioját, sőt kérte is, hogy véghez vigye, mert addig ők egymással gyönyörűségekre nem élhetnek, az míg én élek, maga én nem interturbáltam semmi dolgokban, noha sem Győczivel sem az szászsággal, bizonyságom az isten és az én lölkemisméreti, hogy semmi értelmem nem volt; de tudván istentelen természetit és törvéntelen való felakasztása az directornak is eszemben jutván, nem állhatám tovább s nem is akartam tovább szenvedni, látván az szegény országnak is miatta naponként való nagyobb romlását, noha isten segítségéből hazámban esztendeig s tovább is ellene magamot megótalmazhattam volna. Volt annyi módom abban is, de így ítélem jobbnak lenni, hogy ide jönnék és szegény hazánknak elveszett szabadságát császár segítségével, vezérléséből, hogy felállathassuk: engemet ilyen nagy veszedelmes okok készerítették ide jönnem, nagyságos uram. Tudom eleget beszélni felőlem némely csacsogó nyelvek, de az úristen úgy segéljen és úgy legyen az én dolgaiban vélem, hogy én semmi magam állapotjának öregbítéseért ide nem jöttem, sőt azt is elrontottam, a ki eddig az ország szabadsága ellen némely emberek által igiretivel valamit véghez vittek volt is. Igyekezem csak abban, hogy az úristen ez istentelen fejedelem alól felszabadétsón, és hazánknak miatta elrontatott szabadsági helire állattassanak, ehhez pedig nemcsak én vagyok, elhiggye nagyságod. Annak okáért nagyságodat kérem azon mint jóakaró uramot, meggondolván az istentelen ember miatt való sok nyomorúságinkot, szánja meg nagyságod is szegény hazánkot, ki immár Báthory miatt szintén semmié leszén, és ha segítséget kér is ő fölségetől és nagyságodtól, ne adjon. Indétsák nagyságodat az könyö-

rőletességre az sok özvegyeken, szűzeken esett éktelenségek és minden rendeknek szabadságokban miatta való megromlások. Ha az idegen nemzetség szán bennünket, mentől inkább nagyságod, igaz lölkiesméretű keresztyén úr, magyar nemzetnek feje és gondviselője levén tartozik tisztí szerint is nagyságod bennünket megnyomorultakat szánni és rajtunk könyörölni.

Hatalmas császár segítségével hadd menekedhessünk meg tőle; hiszem jobb nagyságos uram, omnium regnicolarum consensu oly jó erkölcsű keresztyén, megtért elméjű és józan illetű urat fejedelmünknek eligálnunk, az ki mind az nagy fejedelmeknek kedvöket keresvén, az szomszéd országokkal békeességben éljen, országát csendességgel gubernálja, és törvén szerint való igazságnak szolgáltatója legyen, pacis turbator avagy totius christianitatis colluvies ne legyen, mint ez volt, mind ez ideig, hogy sem mint ilyen istentelen, vérszopó, kegyetlen, parázna életű, részeseges, ország pusztető, nyughatatlan elméjű, újabb-újabb veszedelmekben gyönyörködő, békeességben nem élő, állhatatlan fejedelemtől gubernáltatván, jussunk utolsó veszedelemre, ki bizony sem az keresztyén fejedelmeket, sem az töröket tökéletesen nem akarta szolgálni, és nagyságodnak valóban ellensége, kit én tudok bizonynyal.

Az hatalmas császárnak fülében érkezhvén Erdélynek sok nyomorúsági, deliberatum, hogy tovább Báthoryt az országban nem szenvedí, az országnak régi szabadságát, libera electioja szerint helin hadta, és valakit akarunk magunknak választani fejedelmül, semmi ellent abban nem tart, sőt az régi consuetudo szerint atnamejával, zászlójával, botjával és kardjával fejedelemségit megerősíti; hogy penig az ország félelem nélkül özvegyülhessen ad electionem régi szokása szerint, igen szép segítséget rendelt én mellém, melylyel isten segítségéből szintén indulni akarok. Az havasali, moldvai vajdáknek és az tavali Erdélyben jött Omér passának is meg vagyon parancsolva, hogy ha kívántatik, mihelt hivatjuk, mindjárt személek szerint bejöjjenek. Az mint hirdetik, hogy császár Géczinek adta volna az fejedelemséget, abban nagyságod semmit el ne higgyen, se azt, hogy az ország végházait el akarná venni, mert bizony igaz abban nincsen, és most semmi afféle szándéka nincsen, hanem tulajdon csak az országhoz való kegyességét akarja

megmutatni, és az mostani inség alól akar bennünket felszabadítani. Ezeket nagyságodnak sincere és fide mediante merem írni, nagyságodnak csak igaz jó akaratját kívánjuk mi, semmit egyebet nem. Melyet, hogy ne a tirannushoz, hanem az szegény hazához mutasson, nagyságodat mégis nagy bizalommal kérem, mely nagyságod hozzánk megmutatandó jóakaratjáért hálaadóképen szolgálhassunk nagyságodnak. Hogy ilyen hosszú irással kellették aggraválnom nagyságodat, bocsánatot várok nagyságodtól, és az írásban is az titulussal együtt ha mi defectus esett, ne egyébnek, hanem az én diaktalanságomnak tribuálja nagyságod, mert az én deákom igen beteg levén, magamnak kellették írnom. Nagyságodtól ezekre resolutiot várok. De caetero Illustrem. Vram feliciter valere ad annos longevos sincero animo cupio. Datum Budae, 13. die Octobris, anno domini 1612.

P. S. Erdélnek jóllehet noha előbbeni állapotjához képest sok fogyatkozási vannak, mindazáltal egy istenfélő kereszttyén fejedelmet még eltarthat, csak lehessen tökéletes békessége. Erdélyben kik legyenek és kik ne, nagyságod jól tudja és érti; summája: az ember igen szűk. Nagyságod, ezekről gondolkodván magában, ha nagyságod énnekem intentumát érte nem adja tempestive, és ha az úristen jó szerencsével hazámba viszen, s igyekezetünkben elől bocsát, meglátja nagyságod, hogy totis viribus azon igyekezem, miképen nagyságodnak kedve szerint szolgálhassak; valami én rajtam áll benne, nagyságod én bennem meg nem fogyatkozik, mert bizony magamnak az felső polczot nem kívántam soha, és mostan is nem kívánom, mert tudom, hogy nem nekem való; nagyságod felőlem semmit ne kételkedjék. Noha Forgách uram engemet kárhoztatott nagyságtok előtt, énnekem nagy gyalázatomra, melyért ő kegyelmének jó szívvél nehezen szolgálhatok, mert isten látja az én szívemet, hogy én minden szómnak igaz voltam, és nem enyim volt az vétek, hanem magác, mert akkor is az hatalmas császár szép segítségjét az országnak segítségére indítottam én és vittem, bizony nem annak az kinek isten adá; de ha ő kegyelme mind magát s mind sokat az országbeli főrendek közül törben ejte, arról én nem tehettem, magamot nekem is az alkalmatossághoz kellett rendelnem, üdönnap előtt nem

akartam bolondúl veszni. Ezen dologrúl én nagyságodnak coram sokat beszélhetnék, kin nagyságod csudálkozhatnék is.

Illustrissimae Dtionis Vrae

servitor addictissimus paratissimusque

Gabriel Betthlen.

Kivül. Paria literarum Gabriellis Betthlen ad illustrissimum comitem dominum regni Hungariae palatinum datarum, in arce Byche ultima die Octobris exhibitarum.

(Másolat a bécsi áll. lt. Hung.)

XLV.

1612. nov. 20—29.

a)

A szebeni országgyűlés határozatai.

Nos Gabriel dei gratia Transsylvaniae, Valachiae, transalpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit vniuersis. Quod spectabiles ac magnifici domini generosi, egregii et nobiles caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae, et partium regni Hungariae eidem subjectarum in generalibus eorum comitiis ad vigesimum diem mensis Novembris anno domini millesimo sexcentesimo duodecimo in ciuitate nostra Cibiniensi ex edicto nostro celebratis congregati, exhibuerunt et praesentauerunt nobis quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitiis paribus ipsorum votis et unanimi consensu conclusos, supplicantes nobis humilime, vt nos vniuersos et singulos infrascriptos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subjectarum in comitiis eorum generalibus et ciuitate Cibiniensi ad vigesimum diem mensis Novembris anno domini 1612. indictis ac celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk az felséged közinkbe küldött propositiojából bőségesen, hogy felséged egész birodalmának idejében minden tehetségével és igyekezetivel azon volt, azon szorgalmatoskodott, hogy az országban az szép csendesség és békesség minden rendek közt megtartassék, és hogy az körülünk lévő szomszéd országoktól is háborúságok ne következhetnének, azokkal is felséged nagyobb és örökös csendességünkért, confoederatitot igyekezett szerzeni, és az felséged részéről szentül meg is tartani. Az mikor felségednek ilyen szent proposituma ellen nyughatatlan, változásban gyönyörködő embereknek practikájok által valami oly zürzavarok és háborúk támadtanak is, azokat is felséged mentől hamarább in ipse quasi fumigatione nem vérontással, hanem inkább csendes tractatusok által igyekezte leszállítani, melyet felséged az elmúlt esztendőben is jó hírének nevének terjedésére követett az magyarországi statusokkal, az egész magyar nemzetnek nagy örömeire és megmaradására örökös confoederatitot szerezvén, kinek confirmatioját bizonyos fő követi által felséged római császár ő felségénél végbe akarván vitetni; annak felette az fényes portára is szegény hazánkunk romlott állapotjának jobb állapotra való hozásáért hasonlóképpen fő követeit akarván bocsátani, ezeken kívül is értvén és tudván felségednek sok rendbeli naponként való szükségít, noha számtalan sok fogatkozásinkat mind magunknak s mind szegény községünknek érezzük, de viszonttag felségednek is országunk megmaradására s oltalmazására való sok rendbeli szükségít látván, az menyire lehetséges, fogatkozásunkkal is akarván az felséged kegyelmes kívánságának megfelelni, igérünk felségednek kapuszám szerint mind az portai ajándékra, költségre és egyéb rendbeli felséged szükségire tizenegy egy forintot, öt forintját ad festum circumcissionis domini proxime venturum, az más öt forintját pedig ad festum conversionis beati Pauli apostoli similiter proxime venturum fogatkozás nélkül bészolgáltatni. De miérthogy az derék adót az megnevezett napoknál előbb szegény községünknek fogatkozása és szegénysége miatt fel nem szedhetjük, az portára való küldést pedig miérthogy az szükség is kívánja, felséged siettetí, nem is akarja halasztani:

egy forintját ab exspiratione praesentium comitiorum két hétre felségednek bészolgáltatjuk.

Az magyarországi uraink, atyánkfiai is ezen terehviselésre ígérk magokat.

Azonképpen az szász uraink atyánkfiai is kapuszám szerint az megírt napokra az tizenegy egy forintot megadják — *excepta civitate Cibiniensi* — könyörögvén felségednek, mint kegyelmes urunknak, vegye kegyelmesen és ennekutánna az szegény országot az közönséges szokott contributiokon kívül, portára való ajándék és egyéb költségadásra ne kényszerítse, holott soha ususban nem volt.

(2) Vagynak kegyelmes urunk sok különb-különbféle bán-tásink, közönségesen azokat is felségednek eleibe terjesztjük, könyörögvén felségednek, mint kegyelmes urunknak, kegyel-mes szeme eleibe vévén, tollálja mindazokat úgy, hogy lehessen számtalan sok bán-tásink után valami kis *respirationk*.

Az sok dülást, fosztást és minden rendeken való kimond-hatatlan inséget ugyan sok szóval is felséged eleibe ki nem győzzük terjeszteni. Hisszük azt, hogy felséged is naponként hallja és sok könyörgőknek panaszolkodásiból bőségesen érti, kiknek hogy valami compescálások, büntetések lehessen, végez-tük országúl, hogy itt benn Erdélben valahol afféle csavargó, zászlóján kívül járó esmeretlen hajdú vagy katona találtatik, és kapitányától járásának okáról igazán itt úti levelet nem mutathat, mind mezőn, falun, városokon, vámokon, harminczadokon az tisztviselő emberek — úgymint fő és viceispánok, kapitányok, királybirák, városi és falusi eskütt birák és nemes emberek megfoghassák, és mindaddig fogva tarthassák, mig igaz járásokat megbizonyíthatják.

Ha pedig affélék dülást, fosztást és akármilyen hatalmasko-dást cselekednének, valahol kaphatják, törvény szerint az ispán uraim, kapitányok, királybirák, tisztviselők, városokon lévő birák megbüntethessék; falukon levő birák pedig ispán, kapi-tány, vagy királybirák kezekbe adják. Az kik pedig postaság-nak színe alatt igaz levél nélkül lovakat, szekereket, ökröket hatalmasúl el akarnának venni, hasonlóképpen büntettessenek.

Signanter minthogy ezféle tolvajlásban ugyan hiresek: Pipali Mihókat, az vásárhelyi Buzás Jánost, Földvári Pált,

Zsidó Jánost, Thordai Györgyöt, Czeglédi Mihályt, beszerményi Borbély Ambarust, a ki Balásházi Lászlót megvagdalta és Vertei Tóbiást megölte; Gombos Andrást, az ki Komornyik Jánost megölte, Bessenyei Jancsit valahul taláztatnak, megfogják, *mox et de facto* mint nyilvánvaló latrokat büntesések érdemek szerint.

Biharvármegyében az latroknak ezen formán való büntetésére váradi kapitány uramnak legyen gondja és authoritása. Az kik penig igaz dologban járnak, mint ennek előtte, úgy ezután is sohol senkitől bántások ne legyen, ha valami mód nélkül való illetlen dolgot nem cselekednek; ha ki penig ezek között udvari szolga találkozónék, az gonosz cselekedeten megfogják, de fogva lévén, felségednek értésére adják.

Ezen is könyörgünk felségednek, hogy ezféle kóborlónak az hul fészkek és szállások vagyon, parancsoljon az ott való tisztviselőknak, hogy azon vármegyebelieket felgyűjtván, szabadon reámelessenek, és azokat az latrokat és az orgazdákat is megfoghassák és megbüntethessék *mox et de facto* minden személyválogatás nélkül, vagy nemes ember vagy nemtelen, az tisztviselőknak tisztek vesztések alatt.

Vagyon Kolosvármegyében egy Király-Ujfalu nevű falu, ki az latroknak barlangja; azért a kolosvármegyebéli ispán uraim ott is az latrokat inquirelják, és az kik taláztatnak érdemek szerint megbüntettessenek.

(3) Hogy az köztünk való potentiáknak és violentiáknak szüneti legyen, és kiki igazságában előmehessen, végeztük, hogy mikor az nemesség személyek szerint honu vagyon, az ispányok, kapitányok, királybirák, és egyéb arra rendeltetett tisztviselő emberek széket üljenek, hogy az törvények folyhasanak és minden executiokban procedálhassanak.

(4) Az mint az elmúlt ezer hatszáz tizenegy esztendőben Kolosváratt celebráltatott gyűlésben bizonyos okokért az szász nemzetség között való praedicatoroknak régi, szokott három quartajövedelmit elfoglalván, *fiscus* számára applicálta volt felséged, és azolta az két esztendőben csak az egy quarta járt ő számokra, mostan ismét az felséged fejedelmi kegyelmessége accedálván, az szász pap uraimnak, és az ő kegyelmek egész communitásában levő minden rendeknek régi privilégiumát

restituálván és confirmálván: mi is egész országuł annak nemcsak consentiáltunk, hanem az felséged kegyelmes akaratjából akkori Kolosvárat lett végezést per contrariam constitutionem teljességgel abrogálván, az három quartának eleitől fogva való szokások szerint percipiálásába vigore presentis constitutionis országuł ő kegyelmeket, sőt minden privilegiumokba az egész universitást, és annak minden részeit in ordine ecclesiastico confirmáljuk az mód szerint, az mint felséged nekik adott confirmatiója contineálja, tudniillik, hogy az egy quarta, mely fiscus számára járt sok időtől fogva absque ulla solutione arendae aut taxae, ezután felséged és fiscus számára úgy colligáltassék.

(5) Értvén kegyelmes urunk felségednek Bethlen Gábor, Géczi András és több complicesi felől igaz méltó és törvény szerint való kívánságát; mivelhogy mindnyájan bizonyosan tudjuk: felséged Bethlen Gábort mennyi sok jovaival és kegyelmességével felruházta volt, úgymint nagy úri méltósággal, tanácssággal és több becsületes tisztekkel, az mellett várakkal, jószággal és nagy értékkel; ő peniglen felségednek ennyi sok rendbéli kegyelmességéről, felségednek tett hitiről elfelejtkezvén, édes hazánknak romlását, szabadságának elfordulását semminek vélvén, az felségedhez való hivsége és birodalma alól idegen nemzetség közibe futott, és onnat minden tanácsával, igyekezetivel azon volt, most is azon practikál, hogy mind az felséged személye ellen, mind szegény megnyomorodott hazánk ellen nyilván való veszedelmet admoveáljon. Itt benn is penig Déva várából hozzá tartozói által felséged és birodalma ellen mint nyilvánvaló ellenség opponálta magát. Felséged penig mind Bethlen Gábort, mind az Dévában lévőket evocáltatta, s nem compareáltanak. Géczi András azonképpen több iszonyú és hallhatatlan árultatási között az fényes portán az néki adott követség ellen idegen és hamis követséget hordozván, országunknak az török nemzetséggel való régi frigyét és békességét akarta felbontani, az fényes portát felségednek és egész országának ellenségévé igyekezte tenni. Sőt ha felséged szorgalmatos vigyázásával és gondviselésével eleit nem vette volna, eddig is veszedelmet hozott volna ráunk; mostan is penig in manifesta rebellione vagyon. Annak-

okáért mi egész országúl, három nemzetül *communi voto et suffragio* Bethlen Gábort és Géczi Andrást, *universosque ipsorum complices et conspiratores* ilyen nagy hallhatatlan facinusért, hogy minden posteritássok és nemzetek az ő gonosz cselekedeteknek büntetését örökké sirassák és sohajtsák és jövőendőben is mindeneknek rettenetes példák legyenek, *juxta contenta decreti: in nota perpetuae infidelitatis, amissione videlicet capitum et universorum bonorum, juriumque possessionariorum suorum, proprietatisque eorundem ac etiam liberorum* condemnáljuk és proscribáljuk is. Sőt ígérjük országúl, hogy mi ezeket az *fugitivosokat* felséged híre és akarátja nélkül soha bé nem fogadjuk közinkbe; sőt ezután lévő legitimus fejedelmeket is arra kötelezzük, hogy *gratiát* nekik ne adjanak és bé ne fogadják se magokat, se maradékjokat. ¹⁾

(6) Az mi az mostani zsoldos gyalogoknak tartását illeti, végeztük egész országúl, abból se úr, se nemes ember, se úr-asszony azvagy *relicta*, azvagy pedig egyéb rendbéli emberek jószága *immunis* semmiképpen ne légyen.

Nos itaque *praemissa supplicatione dominorum regnicularum trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium regni Hungariae ditioni nostrae subjectarum* faventer exaudita et *admissa praescriptos universos et singulos articulos modo praemisso nobis praesentatos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque ac omnia et singula in eisdem contenta ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus, ratificavimus, et confirmavimus. Offerentes nos benevole: quod praemissa omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi observabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter observari faciemus; imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praedicta civitate nostra Cibiniensi, die vigesima nona mensis Novembris. Anno domini millesimo sexcentesimo duodecimo supranonato.*

Lecta.

(A kolosmonostori levéltárból.)

¹⁾ Ezen czikkely keresztvonásokkal ki van húzva, minthogy 1615. évben eltöröltetett.

b)

1612. decz. 2.

Pernyeszi Gábor jelentése a norembéri országgyűlésről.

Illustris, spectabilis ac magnifice domine stb.

Tegnapelőtt irtam nagyságodnak, hogy ha Erdélyből ű felsége szatmári szolgálja megérkezik és nagyságodnak Báthori Gábortúl levelet hozand, nagyságodnak megküldöm. Ma primo die Decembris megérkezhén estve, semmi levelet nagyságodnak szólót nem hozott.

Az minemő levelet fűkapitán uramnak ű nagyságának Báthori Gábor irt, instructióm levén ű nagyságátúl, hogy azt felszakaszszam, és ha mi oly lenne benne, nagyságodnak érté-sére adjam, mely mit contineáljon, ex paribus nagyságod meg-érti; ű mind halálíg biztatja magát, sed non semper ridet Apollo, nagyságos uram.

Ez ű felsége szolgálja mondja az erdélyi gyűlést Szebenben 23. Novembris kezdetett és 24. Novembris proclamálták nagyságos névvel Kamuti Farkast nagy cerimoniával, 25. Novembris indították fel az mi kegyelmes urunkhoz császárukhoz követségben és palatinus urunkhoz ű nagyságához, ki által császár urunk ű felségének való ajándék leszen: tiz fekete szekeres ló, fekete bársony hámok és fékek igen szép ezüstösök és egy fű ló igen szép drága öltözettel megékesítettett; palatinus urunknak ő nagyságának küld egy szép szablyát és botot kövekkel rakottakat. Az szolnaki bék és az budai basa követe 25 lóval mentek be Szebenben Báthorihoz követségben 24. Novembris, mely ű felsége szolgálja Veseliéni Pál uramtúl azt értette, hogy Bethlen Gábort akarják Báthorival megbékéltetni; az több követségeket nem szintén értette bizonyoson, mivel a fejedelem válaszával ki kellett sietni és akkor a törököt ott hagyta.

Az portára török császárhoz Keresztesy Pált választotta Báthory; az mostani moldvai vajdához Szombathelyi Márton deákot küldötte, Havasalföldében Putnoki Jánost küldi követségben az vajdához. Minden vármegyékről és városokrúl, Máramarosból, Nagy-Bányáról gyalogságot rendelt, kiket

Brassó alá küldjön; ű maga Báthori igen rövid nap Váradra jű (régí ismerőit megakarván keresni), udvara népének nagy részét Besztercze, Kővár és Máramaros vidékére rendelte, noha nagyságos uram az ű rendelési hamar változnak és állandóság kevés vagyon benne.

Ezentűl is ha mi bizonyos új hireink érkeznének, nagyságodnak tudtára adom, kötelességem szerint. Az itt való vigyázásban penig nagyságos uram, ez óráig semmi fogyatkozás nem volt, tehetségűnk szerint penig nem is lesz. Quod reliquum est. stb. Datum in arce Zathmariensi anno 1612. die 2. Decembris.

Illustris spectabilis ac magnificae dominationis vestrae
servitor addictissimus

G. Perneszy m. p.

(*Pernyeszi kezével.*) P. S. Ez bizonyos dolog nagyságos uram, hogy Báthori Gábor az vármegyéktűl és az városoktűl az pecséteket bekérlette, kiket be kellett adniok, kik alatt mind az mi kegyelmes urunknak császárunknak, török császárnak az portára, moldvai, havaseli vajdáknak azt írja, az mit ű akar és kívánna lenni, kire nagyságtoknak illik vigyázni mature.

Brassó az békességet egy cseppnyit sem jártatja; így higgye nagyságod, mert ezeket s többeket mély (*mely? méltó?*) helyrűl és bizonyosrűl értek; kiket kötelességem szerint fűkapitán uramnak tudtára adtam.

Külczim: Illustrissimo ac magn. domino comiti Sigismundo Forgacs de Ghymes judici curiae stb.

(Ered. a bécsi titk. államlevéltárban. Hungarica.)

XLVI.

1612. november.

Géczi s a Brassóba szorult urak válasza a rendeknek, hogy nem hódolnak meg.

Generosi ac egregii, nobiles et agiles coeterique universi status et ordines, domini fratres et amici nobis observandissimi et charissimi, salutem et servitiorum nostrorum paratissimam recommendationem. Áldja meg isten kgteket minden jókkal.

Megadták volt nekünk az kglmetek böcsülettel irt levélét, melyből az kglmetek írását, kívánságát és jóra való intését megértvén, mi kglmetektől mint jóakaró urainktól és atyánkfától nagy böcsülettel szeretettel és jó szívvvel s kedvesen is vöttük volt, annakokáért, hogy kglmetek rólunk régi igaz jóakaró szegény atyafiáról s barátjáról el nem feledkezett volt, hanem kglmetek mint ilyen nagy fő dologból, ki szegény hazánknak és megromlott nemzetünknek megmaradásába és régi szabadságába s törvényeinek szolgáltatásában, feltalálásában és helyrehozásában való dolgának igazgatásából minket is kglmetek nem excludált, hanem kglmetek serkentett az jónak követésére és az gonosznak eltávoztatására. Mely kglmetek írásának nem csak most kellett volna meglenni, és levelével minket látogatni, s ilyen nagy dologból régen megtalálni és minket erre inteni, serkengetni, hanem sokszor számtalanszor ezelőtt esztendővel is. Mert necessitas tudja kglmetek hogy durum solum, és azt, hogy desperatio facit monachum, azt kglmetek meggondolta volna; csak amaz kis szunyogocska mondását is kglmeteknek előtte kellett volna viselni, ki azt mondja, noha igen kicsin animalculum ő magában, de azért azt meri mondani ő maga felől, hogy et mihi sunt vires et mea tela nocent etc. Így mi is mikor láttuk volna, hogy kglmetek az mi atyafiságos szolgálatunkat akarja venni és hátra nem vetni, hanem velünk (az mint kegyelmeteket sokszor intettem) mindenből egyetérteni, mindenből kglmetek az mi becsületünköt és tisztességünköt is (az kiért az emberek élnek s halnak) ez világban előtte viselvén, justitiam etiam sui cuique juste et legitime tribuálta volna, s nem az privatumot, hanem az publicumot nézte volna, mi is azt követtük és cselekedtük volna, tekéntvén amaz mondásra: ibi patria, ubi bene, az mi országunknak s hazánknak és nemzetünknek, szabadságunknak és törvényeinknek legnagyobb javára és megmaradására nézendő dolog lett volna. Az mi szívünket is, mint igaz hazája szerető fiaknak, az sok szép szó és intés úgy fejedelmünkhöz és kglmetekhez térítette, allicealta és vonta volna talám. Quemadmodum enim dicitur de magneto, quod ad se soleat attrahere ferrum; sicut etiam obsequio tranantur aquae. Az ki tudja, talán amaz versnek, az hol azt mondják az poeták:

Acer et ad palmae per se cursurus honores,

Si tamen horteris, fortius ibit equus.

talán helyén lött és taláztatott volna bennetek.

Most immár az kglmetek levelére hogy ilyen későn választ teszünk, nem semminek egyébnak tulajdonítsa kglmetek, hanem csak annak, hogy mikor először megadák nekünk az kglmetek levelét és elolvasók, akkor nekünk primo quoque intuitu az klték levele felette izetlennék s kedvetlennék és mintha tréfának láttaték lenni, annakokáért, hogy az klték levelének exordiumja principiumja, kezdeti és előljáró vocabulum nem jól, non juxta verum et rectum stilum, sed contra grammaticam et contra rectam loquendi rationem láttaték lenni, mert praepostere valának az szók benne, melyet láték és eszembe vök, hogy non est vitium scribentis sed scribae. Maga mikor az dominus admodum reverendus Frater Corbex velem egyetemben Geöcsiben forgódik vala, én ő kglmét az én sholamban nem így tanítottam vala az aulica phrasisra; az az, járjon, de más ennél is nagyobb, az hogy az kltetek levelének végezésében és conclusiójában játék és tréfa vala. Melyből azt ítélők, hogy ha ember nagy dologról írna atyafiának s barátjának, azt ugyan serio realiter és perfecte kellene írni, non deberet facetiis aut jocosis miscere talia verbis. Mindazáltal mi azzal sem gondolunk, hanem kltéknek mint igaz jóakaró atyafiai s baráti magunkban szállunk, meggondolván azt, hogy az klték levele ugyan igaz jó akarattal nekünk irt és hozzánk küldött levél. Az klték levelére immár választ ilyent tehetünk és teszünk. Hogy az kltetek levelének principiumja és kezdeti úgy vesszük eszünkben hogy az egy igaz istennek s keresztényi igazságnak indulatjára és atyafiúi szeretetnek mivoltára néz, melyet kglmetek cselekszik az igaz atyafiúi szeretetért, mint igaz jóakaró atyánkfiai és szegény hazánknek tagjai, az mi jónként és életünknek megtartásáért, intvén és kérvén minket, hogy mi az brassai nagy pappal és tanácsccsal törekednénk az szent békességnek követésére és annak megtartására, szeretetére. Azért minekünk jóakaró uraink és atyánkfiai, az mi nézi és illeti ezt az előttünk álló nagy dolgot, int minket arra, hogy az szent békességet kövessük és szeressük. Az uram, az holott kltetekkel szent békesség úgy lehetne meg, mikor az szent

Ágosthon doctor mondását megtartanók, ki azt mondja, hogy *ego inquit evangelio ipso non crederem, nisi me ecclesiae auctoritas cogeret*. Ha annak lenni kellene is, de semmit egyebet nem, hanem szegény hazánknak és magunk életének megmaradásáért és tartásáért kellene lenni, maga hidjük, hogy *necessarium malum* lenne, mert *peccatum non dimitteretur, donec ablatum restitueretur, juxta vigorem sancti Augustini dictum*. De ha csak azzal lenne, még is azzal sem gondolnánk, de tudjuk, hogy ez világon való külső atyánkfiával nagy *scrupulust* és *scandalumot* szerzenénk és hoznánk, ha azt mi azoknak hírek nélkül cselekednők és vennők arra magunkat, hogy azokat, kik az haza javát, magunk maradását és az mi jónkat futják, az közönséges dologból kirekesztenők, másszor jövődőben vétéknek imputaltatnék, ha azokat az tős gyökeres urfiakat, urakat, főembereket, és hazája szerető fiaikat, kik országokból és ékes házokból az törvénytelenségtől félvén idegen országokba men-
tenek és futottak, a törvénytelenségért, és hiteknak és életeknak megtartásáért, hátra hadnók. De hogy ezeket az exceptiókat, kik *kisded ratiók* és *cautelák*, hátra hagyjuk, és hogy nagyobb okokat in *nostri defensionem* kglmeknek értésére adjuk, ut ad *meritum nostrae causae redeamus, et ut eo, quo nostra aberraverat oratio et defensio, referamus et dirigamus, nostra causa praecipua est haec*: az felséges Báthory Gábor urunk fejedelmünk mellől hogy mi elállottunk és ide Brassóban szorultunk, azért cselekedtük, oka ez: hogy mi láttuk az fejedelemnek sok törvénytelen és mód nélkül való dolgait, ő flgének reánk való gondviseletlenségét, hogy reánk semmiből nem provideál, hanem sokakat bennünk törvénytelenül és bűn nélkül megfogatott *extra omnem viam juris*, és jószágunkat elvötte, érdem nélkül való embereknek *conferalta*, hajduknak és egyébféle alávaló embereknek adta, marhánkat elvette és minden javainktól megfosztattunk s mindenféle kegyetlen és iszonyú nyomorúságok, károk és veszélyek estek rajtunk törvénytelen és nagy mód nélkül. Ő flgének volt-é hírével vagy nem, nem tudjuk, ha volt is, ha nem is, ő flgének imputálhatjuk s tulajdoníthatjuk, mert az fejedelmeknek vigyázóknak, gondviselőknak és oly nagy gondjoknak kell lenni az alattavalókra, minémü nagy gondja vagyon az jó pásztornak az juhokra,

ut bonus pastor animam etiam suam dare debet pro ovibus suis, boni enim pastoris est tondere pecus non deglubere. Ez-féle sok országunkban való törvényteleniségek elménkben forogván, az Szeben városának és egyéb tartományoknak nagy iszonyú veszedelmek, romlások és országunknak, sokképen való pusztulások eszönkbe jutván, nam tua res agitur, paries cum proximus ardet, idegen és szomszéd országokkal való veszedelésink, ő flgének azokkal való összeveszése és pusztíttatása előttünk lévén, azokból és mindezekből (holott országúl meg-esküvénk volt az uniora) nyilván való következő veszedelmünket vöttük eszönkbe és láttuk. Mely sok számtalan sok-féle veszedelmes állapotját országunknak nem csak mi hanem kglmetek fejenként látta, és talán volt oly idő, hogy mindenből ha nem mindnyájan is, de kglmetek közül némely consentiált velünk. Arról immár, hogy kglmetek az jó ügyekezettől és olytől, ki isten előtt is kedves és ez világi emberek előtt is dicséretes és becsületes lött volna, magát ha ebbeli jó szándékától és ügyekezettől hátra vonta, arról mi nem tehetünk, trahit sua quemque voluntas, de inkább hiszem, hogy sokakat mostani időben az voluptas. Mioltától fogva pedig ebben az állapotban vagyunk, nem láttuk az fejedelemnek ő felségének semmi inclinatióját, reánk való providentiáját, haragjának és kemény magaviseletének mitigálását, hanem napról napra nagyobb haragját és keménységét; maga vártuk azt, hogy ő flge magát megjobbítván, életét minden jóságos cselekedetben foglalja, és alázatossággal minden hozzá megtérőkhöz, vétekben estekhez is kegyelmesen és sziligyen magát viselné. Most is (noha kglmetek magát azzal ajánlja és commendálja, hogy ha megbékülnénk kglmetekkel, és ő flgének régi szolgálásunkkal és hűségünkkel magunkat offeráljuk, tehát kglmetek is mind országúl nekünk arra felel és bennünket assecurál, hogy kglmetek egész országúl urunknál ő flgénél intercedal és törekedik mindaz városért, mind pedig érettünk, hogy minden rend, mind az város s mind mi minden szabadságunkban, jószágunkban és marhánkban megmaradhatunk, ha mi fogatkozás ennekelőtte lett volna is az mi dolgainkban, de azt teljességesen azon ügyekezik kmetek minden tehetségével, hogy az mi állapotunkat ő flgével jó végre hozza, csak nekünk legyen akaratunk hozzá),

de mi abban semmi állhatatos és tökéletes módot (megbocsásson kglmetek jóakaró uraink és szerelmes becsületes atyáinkfiai) nem látunk, hogy az meglehetne és kglmetek azt véghez vihetné, és kglmetek azt praestálhatná; kihez mi talán nem feletőbb ragaszkodunk, mert bizunk ügyünkben és igazságunkban, justam enim et rectissimam habemus causam, deus autem et natura nihil facient frustra. Mert egyfelől kegyelmetek minden jóakarattal offerálja magát, másfelől Allia Farkas uram az minemő leveleket irata mind urunk ő flge nevével, s mind ő magáéval, hogy az várostól kér vala ki bennünket,¹⁾ ezek felette igen indifferenter conveniálnak s nem quadrálnak egymás között, quia duo contradictoriae non possunt simul esse verae, necessum enim est ut una sit vera, altera vero falsa. Egyéb inconvenientiákat és injuriákat sokakat látunk és állanak előttünk. Vagynak olyak kglmetek közül, ugymint Bassa Péter és többek, kik magoktól, tisztartójának és elöttejárójának nem járván tanácsán, mert talán úgy vesszük eszünkben, hogy mostani időben secundis rebus homines fiunt insolentiores, et quo se fortuna eo etiam favor hominum inclinare solet, melyből az jön ki, hogy non bos trahit currum, sed currus trahit bovem. Annakokáért, hogy hisszük azt, hogy sem urunk ő flge akaratjából, sem az kglmetekéből irkálnak ide be az emberek, hogy ha kimenne közülünk, tehát dolga így lenne és imigy lenne, jószága felől conveniálna vele, efféle dolgot kglmetek kapitány és tisztartó uraink kglmetek miért engedi meg, nagy számadásában járó dolog volna ez kglmeteknek.

Továbbá az mi nézi jóakaró uraink és szerelmes tiszteltes atyáinkfiai az mi nagy pappal és várossal és az egész tanácscsal való az szent békesség felől való törekvésünket és fáradságunkat s munkálkodásunkat, minekünk abban semmi módunk és alkalmatosságunk nincsen. Okai ezek: hogy mi ennekelötte az minémü kötelességgel és összeincorporáltatva voltunk ezzel az Brassó városával, most újabban anuyival is inkább össze vagyunk kötelezve, hogy mindenkül egy értelemről, akaratból és tetszéséből cselekeszünk mindeneket egymászal, egymás hire nélkül semmit nem cselekeszünk, melyről mint az város ne-

¹⁾ V. ö. Chron. Fuchsio Lupino Oltardium I. k. 265. l.

künk mi is az városnak szép kötéslevelet, hitünk és pecsétünk alatt való reversalistadtunk. Immár elhezképest megítélhetik klmetek, mint procedálhatnánk és forgódhatnánk mi az békességnek véghez vitelében. Holott ők elvégezték azt magokban, hogy noha az szegény megholt Fejér Mihály, ki bíránk vala, kiesék közülünk, de semmiből ők alább akaratjokat nem hagyják, hanem inkább minden rend kicsinytől fogva nagyig azon opinióban perseverálnak, és állhatatosan abban megmaradni akarnak, hogy soha ennek az urunknak szolgálni nem akarnak. Mi is ezért amaz mondáshoz tartván magunkat, cum fueris Romae, romano vivito more, si fueris alibi, vivito sicut ibi, minekünk követünk vannak immár az hatalmas és győzhetetlen török császárhoz, az magyar királyhoz azonképen, valameddig azok onnét meg nem jönnek, addig mi nekünk abban az opinio-ban kell állhatatosoknak lennünk. Azok onnét megjövé, megmutatja az úristen és az idő, mihez kellessék magunkat tartanunk. Mindazonáltal mikor azért látnók az fejedelemnek ő flgének erről, az kiről klmetek magát offerálja nekünk, szép intő és biztató levelét, kihez képest állhatatosan ragaszkodhatnánk az ő flge jóakarathoz, ki tudja, talán gondolnánk magunk állapotja felől; de hogy ennyi ideig nem érdemlők azt ő flgétől (noha vagyon oly köztünk, hogy in diebus illis ő flgének sokat szolgált), de egy kis papirosát ennyi időtől fogva miért hogy nem láthattuk ő flgének, és ő flge egy kis levelével és írásával bennünket hogy ez ideig meg nem látogatott, mi legyen az oka azt ítélhetnők, hogy ő flgének mi reánk meglágyíthatatlan kemény haragja és nehézsége vagyon.

(Aláírás helyett egy monogram: egy kéz, mely újat felfelé tartja s egy négyfelé osztott négyszög.)

(Eredeti minutáról, Mike Sándor gyűjtem.)

XXVII.

1613. JAN. 7—12.

A magyar tudasosok előterjesztése Mátyáshoz az erdélyi ügyekben.

Ex opinione consilii Hungarici Viennae habiti exceptum
super negotio Transylvanico.

Anno 1613. 7^a Januarii.

In nunc itaque perplexum et labyrinthum statum deturbata Transylvania periculis, quae inde subsequi et in Hungariam adeoque vicinas provincias derivari possent, consideratis et praevisis iure merito in tempore dispici et curari debere, etiam suae M^{ti}s consilium Hungaricum hic praesens animadvertit et confitetur, suaeque M^{ti} in eo demisse assentitur, ne per similitates inquietorum hominum vel etiam alia ulla ratione ipsa provincia (qua omni iure sacrae regni Hungariae coronae iurisque ipsius propria habetur) hostibus Turcis usurpanda et adimenda relinquatur.

Item 12. Januarii.

Illud quoque postremo loco suae M^{ti} demisse aperientes, quod si hostis Turca in regnum irruptionem vel occupationem vel desolationem facere vellet aut certe etiam, ut praemissum est, in occupatione Transylvaniae procederet, gentem quidem Hungaricam, quod aliis quoque nationibus a natura plane inditum est, propriae salutis amantem et cupidam cum in eo casu necessitas extrema postulet, nil penitus omissuram, quo ad permansionem suam vindicandam tempus, occasio et commoditas subministrarent, omni possibili modo furori et robori hostium resistendo, atque ad vexillum suae M^{ti}s et regni personaliter et viritim insurgendo, sortem et aleam fortunae bellicae dei nutu et benedictione favente subire et tentare non refugere. Certi simul existentes suam M^{tem} non minus tanquam regem et dominum eorum naturaliter clementissimum de mediis rabiei hostium resistendi in tempore cogitaturam, regnumque hoc suum Hungariae a furore hostili ulterius scrutari non permissuram, sicut et vicinorum regnorum ac provinciarum in auxilium submissione promptitudinem tempore et necessitate flagitante certam sibi pollicentur.

Quae suae M^{ti} sacr. caes. et regiae ad benignum eiusdem mandatum ipsi domini consilarii Hungarici pro uberiori informatione humiliter perscribenda habuerunt. Cuius pariter elementiae obsequenter se totos subiiciunt.

Kivül: Extractus ex opinione consilii Hungarici in anno 1613. Viennae.

(A bécsi áll. ltárban. Hung.)

XLVIII.

1613. febr. 5.

Mátyás király válasza az erdélyi szászok felterjesztésére.

Matthias etc.

Egregii, prudentes ac circumspecti fideles dilecti. Quae inclitum nostrum Hungariae regnum suscepimus, curam inprimis in Transilvaniam extendimus, quod in memoriam nobis ipsi revocaremus quanti illam maiores ac praedecessores nostri fecerint, quodque satis compertum haberemus, quas ea ditio opportunitates ad barbarorum hostium vires et iniurias a nostris finibus depellendas adferet. Cur autem singulari paternae voluntatis affectu vos vestramque istam gentem ac nationem Saxonum Transilvaniae viscera incolantem complectamur, causas habemus graves, quod originam ex visceribus Germaniae trahitis, cuius amorem, mores, et lingua communis concilient. Affectus autem ille usque nos adeo propensos inclinatosque reddidit, ut cum in imperium ad supremi eius capitis electionem tenderemus, et cum sorte illa sublimi divino munere in nos collata, inde reverteremur, cogitationibus nostris hoc quam maxime propositum fuerit, ut quae isti provinciae imminere videbantur pericula qua possemus averteremus. Cum enim de Turcarum in Moldaviam et Valachiam invasione ac de hostili in vicinas ditiones machinatione, deque internis Transilvaniae factionibus, quae vobis graves esse et periculum creare possent, crebri ad nos nuntii adferrentur, quosdam ex nostris, qui animum sultani, pacemne iam ante cum ipso pactam et quidem potissimum quoad Transilvaniam servare, au vero eam infringere vellet, explorarent, Constantinopolim misimus, qui eadem etiam-

num ibidem tractant; cum aliis qui aliena a nostris consilia agitent, quique vos sollicitos metuque plenos tenerent, diversis agi modis curavimus. Et dum ita distringimur, primarios nostros consiliarios Hungaricos in aulam nostram caesaream frequentes ad earum rerum consultationem convocavimus, conventum deinde regni publicum in vigesimum quartum Februarii diem indiximus, solennia sacri Romani imperii comitia in vigesimum quartum Aprilis promulgavimus, regnorumque ac ditionum aliarum haereditariarum congregationes instituimus, ut quae pacis quae belli sint consilia, prout res ferat, prout necessitas postulet, urgeamus. Quae vos de infelicitate vestra deque flebili gentis istius statu conqueremini, de iis cum electoribus aliisque imperii principibus, ut ad miserationem moveantur, communicamus. Vos interea bene de nobis sperate, fortiterque et constanter in sincera erga nos nostrumque Hungariae regnum animi devotione perseverate, deque benignissima animi in vos nostri inclinatione vobis quidvis in omnem tum belli tum pacis eventum promittite. Datum Viennae, die 5. mensis Februarii. 1613.

Szélén: Comitatibus Saxonice Transilvaniae. Responsio ad lamentationes.

(Fogalm. a bécsi áll. lt. Hung.)

XLIX.

1613. márcz. 6.

Mátyás király a tárgyalások befejezését az erdélyi követcikkel a Pozsonyi országgyűlésre halasztja.

Sacra caesarea regiaque Hungariae ac Bohemiae etc. maiestas, dominus noster clementissimus benigne intellexit, quid illustris principis domini Gabrielis Bathorei legati ad ea, quae iussu maiestatis suae ipsis proposita fuerunt, responderint. Ad quod benignam mentem suam ita declarat, postquam literae principis fiduciariae ac plenipotentia hoc in se continent ut cum sua Mte sola agatur, tractetur et concludatur; sac. caes. maiestas ad commodiorem ac faciliorem consultationem opportunum fore censet, ut dum ipsa ad generalem regni Hun-

gariae dietam descendit, quaedam, quae in hoc tractatu dubia occurrunt ac desiderantur, hic cum legatis conferantur; ad quod sacr. Mtas sua quosdam ex primariis consiliariis suis cum ea potestate designatos reliquit, simulatque autem ea Posonii, quae in eo conuentu prima sint, auspicata fuerit, cum fidelibus suis eius regni consiliariis hisce de negotiis actura est, ut eodem ipsi legati, quamprimum opportunum fuerit, vocentur. Quam moram cupit sacr. Mtas, ne domini legati grauatim ferant. Quibus gratiam suam benigne testatam vult. Per imperatorem Viennae, die 6 mensis Martii. 1613.

Szélén : Decretum pro legatis Transylvanicis.

(Fogalmazvány a bécsi cs. és kir. áll. lt. comitialia.)

L.

1613. márcz. 9.

Mátyás király leirata a magyar tanácsosokhoz : a megkezdett tárgyalásoknak Pozsonyban leendő folytatása iránt.

Matthias etc. Venerabilis, nobiles, fideles dilecti. Intelleximus ea quae principis Bathorei ablegati ad nostram proximam resolutionem super mora exigua habenda iterato nobis scripto responderunt. Miramur certe plurimum, quod ipsi non attenta conditione nostrae Mtis, in quibus locis et sub quorum protectione nunc versentur, modos nobis praescribere audeant, ubi, quando et qualiter, et etiam per quos ad plenipotentiam sibi concreditam, tractationem cum illis institutam prosequamur, terminumque superinde statuere minime vereantur. Cum tamen summorum principum totius orbis legatorum, sicut etiam suorum principalium ea semper fuit observata ratio, ut in huiusmodi se nostrae maiorumque nostrorum accommodaverint deliberationi, et voluntati. Quod idem in legato serenissimi regis Poloniae nunc quoque Viennae esistenti et voluntatem nostram expentanti, cernere licet, et dubium nullum est, quin si ipsorum princeps coram adesset, hanc ab ipsis exiguam petitam moram aequo animo ut ferret, quemadmodum etiam nostri legati se ipsius nutui accommodare debuerunt. Quocirca vobis hisce benigne mandamus, quatenus

in eo sitis, et ipsos legatos etiam commonefaciatis, ut dictam moram haud iniquo ferant animo, sed interim vobiscum iuxta intentionem nostram tractantes, ulteriorem nostram resolutionem patienter expectent. Curabimus ut tempore convenienti denuo a nobis audiantur, neque ultra tempus debitum detineantur. Vobis gratia nostra integra. Datum in arce nostra regia Posonii die nona mensis Martii, anno domini millesimo sexcentesimo decimo tertio. Regnorum nostrorum Romani primo, Hungarici quinto, Bohemiei vero secundo.

Kicül: Deputatis Viennae consiliariis super negotio Transilvanico.

(Másolat a bécsi áll. ltárban. Hung.)

LI.

1613. ápr. 11.

A pozsonyi kiegyezés pontozatai.

a)

Puncta transactionis Transylvanicae.

Primo.

Dominus Gabriel Batthorÿ maneat princeps Transylvaniae, et partium regni Hungariae eidem subiectarum dominus, et Siculorum comes, et in eisdem ipse et successores eius legitimi principes, et Transylvania in libera electione per suam M^{tem} caesaream et regiam eiusque successores legitimos reges Hungariae et regnum conservabuntur, et tam ipse quam omnes futuri principes et sui successores similiter etiam Transylvaniae et partes Hungariae eidem subiectae obstricti sint ad observationem huius transactionis.

Secundo.

Idem princeps obligat se, quod suae M^{ti} regnoque Hungariae, quandocunque necessum fuerit, contra omnes eorum hostes, excepto Turca, omni ope, auxilio, viribus et fidelitate aderit; nec Transylvaniam aut alios sibi ab antiquo subiectos comitatus et praesidia sive confinia eorum, aliter quam nunc possidet, unquam a corona Hungariae abalienabit, aut contra suam M^{tem} eiusque legitimos successores reges Hungariae et

regnum, serenissimam domum Austriacam, regna et provincias, cum quibus sua M^{tas} compactata habet, nullo unquam tempore aversam et hostilem praetensionem habebit, aut contra huius regni libertates et privilegia palam vel occulte quippiam faciet aut per alios fieri patietur; aut ad ditiones, decimas, triecesimas, et alia ad regnum Hungariae pertinentia ullum ius praetendet, aut se his per se vel alios sine praevio consensu suae M^{tis} immiscebit, quae de re ipsi instare licitum est.

Tertio.

Viennensem pacificationem in quantum liberae electioni et praesenti transactioni non praeiudicat, in omnibus eius punctis et articulis observabit.

Quarto.

Prout e converso sacr. caes. regiaque M^{tas} eiusque successores legitimi reges Hungariae et regnum necessitate requirente ipsi principi Batthoreo eiusque successoribus legitimis principibus et Transylvaniae partibusque Hungariae eidem subiectis contra omnes eorum hostes similiter auxiliabuntur. Atque Transylvaniam et partes Hungariae eidem subiectas in suo principatu, dominio, iuribus, privilegiis et aliis ad eam spectantibus conservabunt. Nec palam vel occulte quippiam contrarium facient aut per alios fieri patientur.

Quinto.

Dominus princeps Batthoreus etiam et eius successores legitimi principes et Transylvania, similiter partes ei subiectae, ubi opus fuerit, et requisiverint, exercitum suae M^{tis} in Transylvaniam intromittent et disponent.

Sexto.

Quo ad Coronenses et alios Saxones apud suam M^{tem} caes. instantes, si negotium inter principem Transylvaniae et eos aliter componi non potest, liberum sit suae M^{ti} legatos suos in Transylvaniam mittere, qui nomine suae M^{tis} sese interponant et diligentiam adhibeant, ut modo quo meliori potest, negotium componatur, dummodo huiusmodi legatio praesenti transactioni et iuribus et privilegiis Transylvaniae nihil praeiudicet. Interim vero a die dominorum legatorum principis Transyl-

vaniae hinc discessus maneant induciae et suspensio armorum ad tres menses.

Septimo.

Commercia, transitus, legationes et missiones ultro citroque aequaliter tam hinc in Transylvaniam quam illinc ad istas partes sine ullo impedimento et controversia libere permessa sint. Et arestationes quaelibet utrinque tam in Hungaria et Austria aliisque suae M^{tis} regnis et provinciis, quam in Transylvania et partibus ei subiectis omnino prohibeantur. Et quaelibet partium sua iura coram suo competenti iudice iure mediante prosequatur.

Octavo.

Quod si posthac Ungariae vel Transylvaniae haydones contra publicam regnorum tranquillitatem et praesentem transactionem aliquid molirentur aut violentias exercere praesumerent, utraque pars obstricta sit adversus illos consurgere, arma sumere, eos opprimere et pro delictis suis tanquam publicae pacis turbatores, vigore tractatus, condignis poenis punire et satisfactionem convenientem ab eis exigere.

Wolfgangus Kamuthy.

Stephanus Erdelÿ

Stephanus Kassaÿ

Kicül: Irer khay. Maÿestät allergnedigiste resolution, herrn Ladislavo Pethe Hungerischen camer-presidenten durch abschrift zuekhomen lassen.

Ex consilio int. et deput. 13. Julii, anno 1613.

(A bécsi udv. kam. lt. Sieb. Act.)

b)

Ez articulusokat-II. Mátyás 1613. ápr. 11-én következő oklevelével erősítette meg:

Nos Matthias divina favente clementia electus Romanorum imperator semper augustus etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod cum ad tollenda mala, quae tam in regno nostro Hungariae, quam Transylvania et partibus Hungariae eidem subiectis ex civilibus bellis exoriri consueverunt, maxime ad extinguendos motus intestinos, ad nostram M^{tem} illustris-

simus dominus Gabriel Bathori princeps Transilvaniae et partium regni Hungariae eidem subiectarum dominus et Siculorum comes, speciales suos legatos, magnificum nempe ac generosos Wolfgangum Kamuthy de Szent-Lazlo supremum et intimum consiliarium suum et comitem comitatus Thordensis, et Stephanum Erdely de Somkerek, eiusdem comitatus Thordensis comitem, ac Stephanum Kassay causarum eiusdem fiscalium directorem cum sufficienti mandato et plenipotencia, suo et statuum ordinumque Transilvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum nomine mississet, tandem inter nos et regnum nostrum Hungariae et dictum principem statusque et ordines Transilvaniae et partium regni Hungariae medio praedictorum suorum legatorum in hunc qui sequitur modum conventum et conclusum fuisset:

(Következnek az articulusok, mint a) alatt láthatók.)

Nos itaque praemissos omnes articulos inter nos et regnum nostrum Hungariae et dictum principem Transilvaniae, statusque et ordines eiusdem et partium Hungariae eidem subiectarum per suos legatos modo supra notato conclusos et praesentibus hisce nostris literis de verbo ad verbum insertos ac omnia et singula in eisdem contenta ex certa nostra scientia et animo bene deliberato approbamus, ratificamus et confirmamus, promittentes nostro successorumque nostrorum legitimorum regum Hungariae nomine in verbo nostro caesareo et regio et bona fide mediante, quod praesentes articulos ac omnia et singula in eisdem contenta tam nos ipsi sancte et inviolabiliter observabimus semper, quam etiam per omnes subditos nostros et alios quorum intererit observari faciemus, ac ad observationem eorum omnium etiam successores nostros legitimos reges Hungariae et regnum obligatos esse volumus in perpetuum. In cuius rei fidem et testimonium praesentes hasce litteras nostras, quas manu nostra subscripsimus et sigillo, quo ut rex Hungariae utimur, munivimus, praelibato principi Bathoreo eiusque successoribus legitimis principibus omnibusque statibus et ordinibus Transilvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, dandas duximus et concedendas. Datum in arce nostra regia Posoniensi die undecima men-

sis Aprilis, anno domini millesimo sexcentesimo decimo tertio. Regnorum nostrorum Romani primo, Hungarici quinto, Boheimici vero secundo.

Matthias.

Valentinus Lepes episcopus Nitriensis.
Laurentius Ferenzffi.

Kicül: Paria confirmationis sacr. caes. regiaeque Mtis ratione Articulorum Transilvaniensium. 1613.

LII.

1613. máj. 1—14.

A szebeni országgyűlés törvényei.

Nos Gabriel dei gratia Transsylvaniae Valachiae Transalpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et sicolorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod fideles nostri universi status et ordines trium nationum regni Transylvaniae et partium eidem subiectarum in generali eorum conuentu per nos eisdem ad primum diem mensis Maji anni 1613. praesentis indicto in ciuitate nostra Cibiniensi congregati exhibuerunt nobis et praesentarunt certos infra scriptos articulos, communibus ipsorum uotis et suffragiis, parique et unanimi consensu conclusos, simul etiam articulos transactionis foederis inter sacratissimam caesaream ac Germaniae Hungariae Bohemiaeque regiam maiestatem et nos non ita pridem sub generalibus comitiis Posonii conscriptos, nec non etiam continentes modos atque consentiones transactionis, quibus mediantibus crimen rebellionis proptereaue antea proscriptae ciuitatis nostrae Brassouiensis ad humilem eorundem instantiam et petitionem in perpetuum condonauimus. Quos prefati status et ordines regni nostri Transsylvaniae partiumque ei subiectarum generali eorum assensu prompte, parate et beneuole pro ratis et gratis ad insertos acceptare ac praesentibus eorum constitutionibus inseri et incorporari quo maiori firmitate fecerunt. Supplicantes nobis humiliter ut utrosque eos omnes et singulos articulos omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes clementer acceptare ratificare et confir-

mare atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes quorum interest observari facere dignaremur. Quorumquidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae partiumque ei annexarum in generali eorum congregatione, ad diem primum mensis Maji anni 1613. indicta ac in ciuitate Cibiniensi celebrata conclusi.

(1) Nyilván lehet kegyelmes urunk fejedelmünk mindneknél, hogy az szent úristenek több sok dicséretes és örök hálaadásra nem kisebb sem utolsó ez, mikor valamely országban és tartományokban az visszavonásoknak, igyenetlenségnek és gyűlötségnek lelkét az emberek közül kivévén, és abból következő fegyvert, romlást, pusztulást m(ellőz)tetvén, békeségnek, szeretetnek és egyességnek lelkiel áldja meg őket. Mely dologra noha sokszor az győzedelmes szerencse és meghódoltató fegyver nem kicsin eszköznek találtatik: de az bőséges kegyelemnek az győzedelmes fejedelmektől az vétkekre való kiterjesztése bizonyos és állandó örökös fundamentoma az drágalátos szent békeségnek.

Mely két útát és módot felséged is bölcsen és kegyelmesen szeme előtt viselvén, az elmúlt időkben némely nyughatatlan zűrzavar elméktől támasztott háborúságokat ez mi szegín hazánkban mostan szemünk láttára minden szegények és bódogok öröme kezdett lecsendesíteni és örökös erősségével helyben állatni. Tudniillik némelyeket jó szerencsés győzedelmes fegyverével, azután örök emlékezetre méltó nagy kegyelmességével magához hajtván, régtől fogva kívánt szép békeségre, egyességre és csendességre hozott. Kiért ez mi kicsin hazánkban méltán mondhatjuk mi is azt felségedről, az mit amaz győzedelmes nagy emlékezetű Carolus Quintus császárról irnak az historiák, mikor sok országos és nagy győzedelmi után békeséget szerzett volt egész imperiomában, quod Caesar passim per urbes imperiales ac oppida non tantum uictor et triumphator sed pacificus ab omnibus salutabatur.¹⁾ Az vét-

¹⁾ Oldalt jegyezve u. a. kézzel : Joannes Slejdanus Comment lib. 16.

kesek is penig reájok terjesztett nagy kegyelmességiért méltán vallhatják azt felséged felől, az mit az régi dícsíretes rómaiak felől irnak a historiák, nullam unquam gentem magis exorabilem promptioremque veniae dandae Romanis fuisse. Mely dologra felségednek, hogy kilső országokra is nem csak vigyázása, hanem derekas gondviselése volt, böcsületes főköveti által, költségét, fáradságát érettünk nem szánván, nevezet szerint az felséged és győzedelmes második Matthias római imperator és magyar királynál, azonképpen az mi böcsületes uraink és szerelmes atyánkfiainál, az magyarországi statusoknál, az honnan országunkra való szép végezésünk erősítette felséged hazánkunk állapotját, mind ezeket felségedtől nagy hála adó szível vévén egész országúl, az mint ezelőtt esztendővel való gyűlésünkben hazánkunk édes atyjának consecráltuk vala felségedet, most az mennyivel örökösb és állandóbb atyai jó tételét tapasztaljuk hozzáunk felségednek, és ahoz képest ha mit annál jobb és nagyobb jót mondhatunk (teljes életünkben való hűséges alá-zatos szolgálatunknak ajánlása mellett) in perpetuum conservatorem patrem patriae vicissim nominamus et consecramus. Császárnak ő felségének is ilyen kegyelmes jó akaratját, mellette lévő főtanácsival és az nemes Magyarországgal egyetemben mind hozzáunk illendő hálaadatos engedelmességünkkel meg igyekeznünk szolgálni egész országúl, és így minden felől az szép békességnék állandóságán tiszta szíből örvendezvén, mondhatjuk örömmel az prophetával: *Quam speciosi sunt pedes super montes, pedes euangelizantium pacem populo meo.* Az úristennek örökké állandó szent nevét dicsírvén, kérjük ő felségét ájtatosan: *Qui facit pacem in excelsis, faciat pacem super nos et super populum suum. Amen.*

(2) Miérthogy penig császártól ő felségétől ez mostani gyűlésünkre találtnak meg érkezni az transactióval az felséged és országúl oda fel bocsátott követink, kívántatott is ultro citroque nagyobb erősségnék és bizonságnak okáért az transactiónak módját de uerbo ad uerbum articulunkban íratnunk: azokat egész országúl ugyan ez mostani gyűlésünkben minden czikkelében acceptálván, ratificálván, tetszett ezen articulunkban de uerbo ad uerbum inseráltatnunk. Melyek így következnek:

Articuli et conditiones tractatus inter sacratissimam caesaream regiamque Hungariae et Bohemiae maiestatem, et regnum Hungariae ac serenissimum dominum principem Gabrielem dei gratia Transsylvaniae, Valachiae Transalpinaeque principem, partium regni Hungariae dominum et Siculorum comitem etc. statusque et ordines Transsylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum, per reuerendissimum ac illustrissimos dominos Melchiorem Klesell episcopum Viennensem, ac episcopatus Nouae Ciuitatis administratorem, comitem Georgium Turszo de Beötlensfalua palatinum regni Hungariae et iudicem Cumanorum, necnon de Arua, eiusdemque comitatus supremum ac perpetuum comitem, per Hungariam locumtenentem, Paulum Sichstum Trautson comitem in Falchestejn, liberum baronem in Sprechenstein et Schroeneinsten, dominum in Kaija, Laa, Ambrain et Noua Arce comitatus Tyrolensis, camerarium haereditarium, Leonardum Helphridum a Meggalo liberum baronem in Kraniczingh, supremum cubicularium dominiorumque Forchenstajn et Aysenstat¹⁾ capitaneum, Joannem Amolard, liberum baronem in Rejnech et Trophendorff ciuitatis Viennensis capitaneum, et Udalrichum a Kerenbergh in Nejuoldegh Chraszenstajn, aulae imperialis uicecancellarium, sacratissimae caesareae ac regiae maiestatis intimos ac secretos consiliarios, nec non spectabiles ac magnificos dominos Franciscum de Bottian comitem comitatus Soproniensis, agazonum regaliū, Andream Doczi de Nagi Leőcze supremum praesidij Szathmariensis capitaneum et eiusdem Szathmariensis Barsiensis comitatuū comitem, cubiculariorum regaliū in Hungaria magistros, et Ladislaum Pete de Hetes comitem comitatus Tornensis, camerae Hungariae praefectum, eiusdemque sacrae caesareae regiaeque maiestatis consiliarios ex una; Item spectabilem ac magnificum et generosos dominos Wolffgangum Kamuthj de Zenth Lazlo praefati domini principis Transsylvaniae supremum ac intimum consiliarium et comitem comitatus Thordensis, et Stephanum Erdely de Somkerec eiusdem comitatus Thordensis comitem, nec non Stephanum Kassai eiusdem principis causarum fiscalium directorem a serenissimo principe Transsylvaniae cum pleno et sufficiente mandato missos ex altera parte initi et conclusi Posonii in generali dieta regnicolarum Hungariae anni millesimi sexcentissimi decimi tertii. Quorum tenor sequitur in hunc modum et est talis.

Primo. Quod dominus Gabriel Bathori maneat princeps Transsylvaniae et partium Hungariae eidem subiectarum dominus, et Siculorum comes, et in eisdem ipse et successores ejus legitimi principes et Transsylvania in libera electione per suam maiestatem caesaream et regiamque eiusque successores legitimos, reges Hungariae et regnum conseruabuntur, et tam ipse quam futuri

¹⁾ Forchenstein = Fraknó, Eisenstadt = Kis-Martou Sopron vármegyében, ekkor Magyarországtól elszakasztva Austriához tartoztak.

principes omnes et successores similiter, et Transsylvania, et partes Hungariae eidem subiectae obstricti sint ad observationem huius tractatus.

S e c u n d o. Idem princeps obligat se, quod sacratissimae maiestati regnoque Hungariae, quandocunque necessum fuerit, contra eorum omnes hostes, excepto Turca, omni ope, auxilio, uiribus et fidelitate aderit. Nec Transsylvaniam, aut alios sibi ab antiquo subiectos comitatus et praesidia siue confinia eorum aliter quam nunc possidet, unquam a corona Hungariae abalienabit, aut contra suam maiestatem eiusque legitimos successores reges Hungariae et regnum, serenissimam domum Austriacam, regna et prouincias, cum quibus sacratissima sua maiestas compactata habet, nullo unquam tempore auersam et hostilem praetensionem habebit, aut contra huius regni libertates et priuilegia palam et occulte quippiam faciet, aut per alios fieri patietur, aut ad ditiones, decimas, uicesimas aut alia ad regna Hungariae pertinentia ullum ius praetendet, aut se his per se vel alios sine praeuio consensu sacratissimae maiestatis immiscebit, qua de re ipsi instare licitum est.

T e r t i o. Viennensem pacificationem, in quantum liberae electioni et praesenti transactioni non praejudicat, in omnibus earum punctis et articulis obseruabit.

Q u a r t o. Prout e conuerso sacratissima caesarea regique maiestas eiusque successores, legitimi reges Hungariae, et regnum necessitate requirente ipsi principi Bathoreo eiusque successoribus legitimis principibus Transsylvaniae partibusque Hungariae eidem subiectis contra omnes eorum hostes similiter auxiliabuntur, atque Transsylvaniam et partes Hungariae eidem subiectas in suo principatu, dominio, iuribus, priuilegiis et aliis ad eam spectantibus conservabunt, nec palam uel occulte quicquam contrarium facient, aut per alios fieri patientur.

Q u i n t o. Dominus princeps Bathoreus et etiam eius successores legitimi principes Transsylvaniae similiter partes et subiecti, ubi opus fuerit, et requisierint, exercitum suae maiestatis in Transsylvaniam intromittent et disponent.

S e x t o. Quoad Coronenses et alios Saxones apud sacratissimam caesaream maiestatem instantes, si negotium inter principem Transsylvaniae et eos aliter componi non posset, liberum sit sacrae maiestati legatos suos in Transsylvaniam mittere, qui nomine suae maiestatis sese interponant, et diligentiam adhibeant, ut modo quo meliori potest componatur negotium, dum modo huiusmodi legatio praesenti transactioni et iuribus et priuilegiis Transsylvaniae nihil praediect. Interim uero a die dominorum legatorum principis Transsylvaniae hinc discessus maneat induciae et suspensio armorum ad tres menses.

S e p t i m o. Commercia, transitus, legationes et missiones ultro citroque qualiter tam hinc in Transsylvaniam, quam illinc ad istas

partes, sine ullo impedimento et controuersia, libere permissa sint. Et arestationes quaelibet utrinque, tam in Hungaria et Austria alijsque sacratissimae maiestatis regnis et prouincijs, quam in Transsylvania et partibus ei subiectis, omnino prohibebuntur, et quaelibet partium sua iura coram suo competente iudice iure mediante prosequatur.

O c t a u o. Quod si post hac Hungariae vel Transsylvaniae contra publicam regnicolarum tranquillitatem aliquid molirentur, aut uolentias exercere praesumerent, utraque pars obstricta sit aduersus illos consurgere, arma sumere, eos opprimere, et pro delictis suis tanquam pacis publicae turbatores, uigore tractatus, condignis poenis punire et satisfactionem conuenientem ab ijs exigere.

(3) Császárral ő felségével és az nemes Magyarországgal felséged ilyen jó módokkal külső békeségünköt megerősítvén, ezalatt itt benn ez országban is immár két esztendőttől fogva gyűladozó tüzet, kinek legnyilvánban feje és fészke Brassó városa volt, igyekeztvén megoltani, felségednek azonképpen sok győzedelmes szerencséje után magokba szállván, és elsőben felségedet azután országúl minköt is bizonyos atyjokfiai: Christoph János és Ötvös Barthos által az nemesség közül penig Nemes János által megtaláltatván, hogy felségednél tagadhatatlan vétkekért törekedvén, minden kegyelmességre és bűnök megengedésére engesztelnők felségedet természet szerint való szokott kegyelmessége szerint, az minémű módokkal felséged velek is végezett, jövőndőbe nagyobb erősségért, és országúl mind három nemzetül közöttünk az szent egyességnek megmaradásáért, azokat is in perpetuum mindenekben approbálván ratificálván ezen articulusban irattuk. Melyek így következnek.

1. Hogy az brassaiaknak eddig felséged ellen minden vétkekről kegyelmesen elfeletkezett, és fejeknek, jószágoknak, minden marhájoknak, jóvoknak megkegyelmez, előbbi kegyelmessége és szeretetibe veszi őket, régi priuilegiomokban, szabadságokban meghagyja, és abban meg is confirmálja őket.

2. Rosnyót és Törcs várát, az több Brassóhoz tartozó minden jószágokkal és azokkal együtt, melyeket priuata personáktól felséged és az ország ellen való vétkekért elvőttek volt, azokat vissza adja és adatja, cum omnibus suis pertinentijs et munitionibus, ea conditione, az mely néhány ezer forint-rúl való missilisek vagyon nálok, azokat ők is relaxálják mindenestől.

3. Velek egyetemben megesett atyjokfiainak, úgymint Géczi Andrásnak szolgálival egyetemben, hogy felséged megkegyelmezett, azonképpen az nemességeknek, kik eddég velek voltanak, úgymint Kálnoki Jánosnak, Nemes Balásnak, Nemes Jánosnak, Nagy Menyhártnak, Bernáld Ferencznek, György Gerébnek, Csoma Györgynek, Kálnoki Benedeknek, Horváth Mihálynak, Mohai Istvánnak, Adámosi Nemes Jánosnak, Balon Jakabnak, Pribék Jánosnak és Angyalosi Mihálynak, fejeknek, jószágoknak és marhájoknak felséged megkegyelmezett, és mindennémű jószágokban megtartja, és másokkal is megtartatni akarja.

4. Brassón kívül is penig az ő nemzetségek közül ha találatott volna vagy találatnék, ki titkon vagy nyilván az felséged méltósága és országunk ellen cselekedett volna, ez ideiglen mindennémű vétkekről kegyelmesen méltóztassék elfelekezni, sőt fejenként úgy vegye őtalmában és kegyelmességében, hogy az mostani motusban az nemes és székely atyáinkfiaival mind magok nálók lévő marhájok felől, és mind ő tőlök városok mellett lévő nagy károkról, és minden féle cselekedeteket örök feledékenységekben eltemetvén, soha arrúl semmi időben meg ne emlékezzenek, hanem az mely marhát az város számára elköltötte, kit az városban deponáltak volt őtalomnak okáért, az oda légyen; az mit penig az városban feltalálhatnak, azt lit szerint adják elő. Minden haragját felséged kegyelmesen róllok elvötte, se törvényen se egyéb úton felséged maga személyében meg nem keresi és meg nem bántja, sem penig egyebek által meg nem bántatja és meg nem keresteti őket, hanem előbbi böcsületeket kegyelmesen helyben hagyván, ezután mint igaz híveit kegyelmesen látja és tartja őket, egyéb rendekkel is böcsületeket megtartatni parancsolja, mind az Brassóban lévő nemességgel egyetemben.

Annak felette, minthogy felséged velünk egyetemben vétségekért proscibálta vala őket városostúl, és az Brassóban lévő nemességgel egyetemben articulushoz is íratta vala, melyet ki is nyomtattanak, azokat az mostani országgyűlésben in ea parte, quantum ipsos concernit, cassáltatjuk és neveket kivonatjuk, hogy áruló nevek ez országban semmi rendek előtt ne légyen ez után.

5. Minthogy ez országbéli nemzeteket a tempore rebellionis eorum ez ideig ők is ledáltak, egyéb nem lehet benne, azonképpen őket is ledálták amazok, kik miá netalám bosszúállásra is gondolkodnának némelyek: abban ilyen mód találatott, hogy minden némű zürzavar, háborúság és gyűlölség, kik ez ideig ultro citroque estenek közöttök, mind sopiáltasának; békéljenek meg egymással, hogy egyik nemzet az másikra ne törjön, és se törvénnyel se másképpen ne keressék egymást, hanem atyafiúi szeretetben élvén egymással, nagyobb engedelmisséggel és hűséggel szolgálhassanak mind három nemzetül. Mivel penig ezen is könyörgöttek felségednek, hogy mi nekünk is kegyelmesen megengedje, hogy fide mediante assecurálnók őket, hogy abban is securusban lehessenek, és az felséged holta után is az ő maradékjok valami bosszúállásról ne gondolkodjanak: mi is országul hittel assecuráljuk őket, hogy az felségedtől megnyert gratiájokban és állapotjokban felséged holta után is meg nem háboríttatnak, és boszút rajtok nem állanak ez mostani motusért és vétkekért; hac tamen interiecta conditione perpetuo obseruanda, hogy ők is ennekutánna soha semminémű időben felséged személye, méltósága, successori és országunk ellen, sem titkon, sem nyilván, sem magok, sem mások által támadást, ellenkező practikát nem indítanak, és efféle dolgot nem tentálnak, hanem mint igaz tökéletes hívek az országgal együtt úgy viselik magokat. Így azért mind az kilsőkkel való confoederatiok dolgaiból mind itt ben közöttünk való motusoknak lecsendesítésében minden jó véget érven, az minémű szükséges dolgok mostan országul előnkben hozattanak, vagy az fölséged közünkben küldött propositiójából okot adott reája, azokrúl rend szerint ezeket végeztük.

(4) Nyilván lehet felségednél kegyelmes urunk, hogy azféle országos gyűlések és abban való hasznos végezések régi időtől fogván ez okon obseruáltattanak, hogy minden alkalmatlanságok, akadályos dolgok, iniuriák, törvéntelen dolgok tollálatván, ez szent dicsíretes végezések által az közönséges állapot bódog békességes megmaradásra hozattatnék, az jók és jámborok bizonyos ótalom alatt bátorságosban élhetnének, az gonoszok pedig és engedetlenek refrenáltatnának törvény-

nyel; melyről mi is országúl emlékezünk, hogy ennek előtte való mind felséged idein való bódog emlékeztű fejedelmek ideiben sok hasznos és hazánk javára, megmaradására nézendő articulusokat íratunk és confirmáltunk is, melyek ekkéig is felségedtől minden helyeken illendőképpen minden rendbéli tisztviselői által megőriztettenek és tartattanak. Hogy pedig ennekutánna azoknak in vigore megmaradását és megtartását ugyan büntetés alatt is parancsolja, azt felségednek, mint természet szerint való kegyelmes urunknak alázatosan megszolgáljuk, holott avval mind az törvényeknek szolgáltatásában és minden rendeknek szép szabadságoknak őtalmazásában nem kicsin erősséget nézünk, az felséged reánk való kegyelmes gondviselése miatt. Noha pedig ennekelőtte való gyűlésünkben is bizonyos articulusok emanáltattanak volt az potentiariusoknak refrenálásokról mind itt ben Erdélyben, mind Magyarországon, nevezet szerint az érdemes szolgáló rendekből, vagy hajdúságból mostanában megszállott, nemesített és jószágában telepített atyánkfiai felől, kik az jó rendtartáshoz és hazánknek régi törvényéhez szokatlanok lévén, magok hatalmából az vármegye törvényét és abban való terehviseléseket, executiókat magokról le akarnának rázni, hogy azért ez félék illeudőképpen coerceáltassanak: végeztük országúl, hogy az vármegyével mindenben igénylő terhet viseljenek, és az törvény szerint való executióknak engedjenek, azon vármegyében lévő jószágoknak nemes helyeknek vesztése alatt.

(5) Felette sok kárára látjuk lenni ez országban lévő minden rendeknek, hogy az sok külömb-külömbféle hamis és álpénzek, dutkák, garasok annyira elkezdettenek szaporodni ez országban; kinek hogy jó mód alatt eleit vehetnék: tetszett országúl, azoknak authori, qui cutores falsarum monetarum reperientur, maga birodalmában halálra büntetessenek.

Ha kik pedig azféléknek authorinak fautoroknak találtnak, minthogy azféle pénzek az fejedelmeknek személyére és címerére szoktanak veretni, azoknak méltóságoknak nem kevés derogamenjekre vagyon országonkkal együtt, valahul azféle hamis pénz, garas és dutkaverők akárki jószágában, tisztiben és annak határiban, falukon, erdőkön, havasokon találtnak: valakinél először két forintot azfélét (egyéb pénz

közöttök nem lévén) találtnak, paraszt embert mindjára megfogassák és törvény szerint megbüntessenek. Az nemes embernél pedig ha találtatik, avagy fautorának comperiáltatik, iuris ordine legitima citatione mediante absque misericordia megbüntessenek.

(6) Ez országban pedig, mivelhogy azféle hamis pénznek veretése elsőben eredetet vött Kendi Istvántól, azon szín alatt Gerardus Lysibona felől is halljuk, hogy Nagy-Bányán, vagy bizonyos summáig pro tempore néha, vagy maga hasznáért, oly garasokat veret, kik rövid időre rézzé változnak, és más fejedelmek, birodalmában el sem veszik: felségednek legyen oly gondviselése arra is, hogy ennekutánna Nagy-Bányán azféle fogatkozott rézgarasokat ne verjenek; hanem hogy az pénz ennél is szűkebb ne legyen, verjenek jó és igaz mértéken való garast, kivel más birodalomban is élhessenek. Annak felette, mint ennekelőtte az bódog emlékezetű fejedelmek idejében, verjenek ezüst és aranypénzt, úgy mint aranyat, tallért és dukát. Az szomszéd Oláhországokban lévő mostani vajdákot is találtassa meg felséged, se az felséged címerére, nevére, se az felséged előtt való fejedelmek nevére ne engedjenek azféle rozspénzt veretni, sőt azféle hamis pénzverők meg is büntettesse-nek, minthogy halljuk, hogy azfélék az ő országokban is meg-sokasodtanak.

(7) Ez elmúlt gyűlésünkben nyilván lehet felségednél kegyelmes urunk, az latroknak megbüntetéséről minémű hasznos végezést töttünk vala, hogy csak öt vagy hat nevezetes latroknak megbüntetésével minémű nagy csendességet és respiratiót az szegítségnek és minden egyéb rendeknek szerzettünk. Ezután is pedig, hogy efféle gonoszságra termett emberek refrenáltassanak, végeztük országul felséged kegyelmes akaratjából, hogy hazájoknak közönséges javáért és csendes állapjáért ujjonnan Török Istvánt kibocsátván, azféle nevezetes latrokat, útonállókat, valahul kaphatnak, kedvezés nélkül megbüntessék. Ha hol pedig fő és nemes renden való emberek hátok megett afféle latrokat találtnak, azokat elsőben kezében kérvén, és ha kezekben adják meg is büntetvén, az eddig való ott tartásért azféléket nevezet szerint consignáljanak, és felségednek írva küldvén, directora által citáltassa, és iuris ordine tanquam fautores

publicorum malefactorum megbüntesse, ez előtt való articulusok tartása szerint, kétszáz forinttal, additta amissione honoris. Nevezett szerint penig Beszerményi Barbély Ambrus több complicesivel Balásházi Lászlónak házára menvén, megvagdalta, marháját praedára hánta, kit annakelőtte is proscribálván eddig az beszerményi kapitán ótalmazott, azonképpen ő is sub eadem poena tartozzék mindjárt az megnevezett Barbély Ambrust társaival egyetemben megfogni és vármegye főispáni előtt törvény szerint megbüntetni; hasonlóképpen az égetéssel fenyegetőket is, valakik nyilván comperiáltatnak.

Az ispánok penig minden vármegyében tisztek szerint azféle gonosztévőket érdemek szerint büntessenek, melyből senki jószágá exemptus ne légyen. Az priuilegiomos helyek is tartozzanak az vétkeket megbüntetni.

(8) Végeztük azt is, hogy az falukon kin lakó egy ház-helyi vagy jószágos nemes emberek postaló-adásra és gazdálkodásra az paraszt biráktúl ne erőltessenek.

(9) Noha ennekelőtte való időben Kolos, Doboka és Belső-Szolnokvármegyék az kolosvármegyei ejtellel és vékával éltek minden eladásban és vevésben; de az mostani időben Dész városa és Besztercze magoknak külön csinálván vékát, Dész városa nagyobbat, Besztercze penig kissebbet szerzett, hogy-nem mint Kolosvármegye: végeztük azért, hogy ennekutánna azon mértékkel éljenek azok is az városok, mint Kolosvármegyében élnek. Ha penig ahoz nem tartanak magokat, ötszáz forinttal büntessenek, és director által citáltatván iuris ordine conuincáltassa és exequáltassa.

(10) Minthogy penig Dész városa kapuszámon vagyon, mint az több kapuszámon lévő mezei városok, ez is mind az adót s mind penig egyéb szedőt vedőt, az vármegye perceptora kezében szolgáltatasson; azonképpen Magyarorszáiban Debreczen városa és az többi.

(11) Az barmoknak kivitele felől noha ennek előtte is egynéhánszor végeztünk, hogy szabad ne légyen kivinni ez országból, de most is ez országnak látván felette nagy kárát, és az barom megdrágodását következni annak meg nem tartásából; holott felségedtől azoknak kiviteléről sinistre levelet extrahálván magoknak, nemcsak annyit, hanem egy levél mel-

ett és egy ember neve alatt felette sok barmokat takarítanak ki ez országból: tetszett azért országúl, és könyörgünk felségednek, akarja inkább országának bővölködését és benne való híveinek éppülését, hogysem azféle tösér embereknek magok hasznát, légyen serio tilalmas az barmoknak ez országból való kivitele sub poena amissionis bonorum educendorum; mert immár is két annyinál is drágább kezdett lenni az barom, hogy nem mint annakelőtte.

(12) Biharvármegyében az mely hajdú vitézek az nekik rendeltetett helyekre az kapitánságok alá nem akarnak szállani, hanem ugyanaz előbbi földesura helyén, jószágán és földén akar lakni, végeztük országúl, hogy az olyan hajdú mind az földes urának való szolgálatra s mind az felséged adajának megadására abból az helyből köteles légyen. Ha pedig az megrendeltetett helyben száll, többivel együtt szabadságában megtartassék, és felségedet onnat szolgálja, az ő jobbágy helye és háza éppen az ő urának maradjon.

(13) Az elpusztúlt kapuszámokrúl, vagy az kiket felséged relaxált, vagyon veszekedések az perceptor uraimnak az exactorral, az pusztákat az mint felséged most is kegyelmesen megengedte, hogy fide mediante az ispánok meglátván, relaxálják, hogy pedig felséged kegyelmes annuentiáját mutatják rólla: végeztük országúl és felségednek is könyörgünk, mindek felett ezután exactor uram számbavegye, és az perceptorokat ezfélék miá kárba ne ejtse.

(14) Ennekelőtte való gyűlésünkben végeztük volt azt is, hogy noua potentiák, kik brevem processum concernunt. jobbágykéréssel egyetemben gyű(lés) alatt megláttassanak, de az időknék alkalmatlansága és m(ás) nagyobb gondok miatt ahoz nem érkezhetvén, ez mostani gyűlésről, az kinek itt meg kellett volna láttatni, ad octauum diem mensis Junii proxime venturum Kolosvárra transferáltuk, a hol két hétig tartozzanak azoknak reuideálásában foglalatásoknak lenni, és minden causák, valamelyek breuem processum concernunt, ha eddig az táblán forgott is, vagy mostanra euocálták vagy ezután euocálnának addig indifferenter reuideáltassanak. Annakutánna pedig, ősszel elkezdvén, szokott idejekben az terminusok celebráltassanak az régi rendtartás szerint.

(15) Hogy felséged szokott kegyelmességit öregbítván rajtunk, ez esztendei arendát is megengedte, teljes életünkben való hálaadó hűségünkkel megszolgáljuk, mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek.

(16) Mi is penig, az mostani felséged szíkségét és országul reánk való szorgalmatos gondviselésében maga kémélletlen sok költségit megtekintvén, mind udvara népe tartására s mind penig egyéb szokott szíkségének bételjesítésére, nem nézhetvén sem szegín kösségünknek sem magunknak sok külömb-külobmbféle fogyatkozását, ígírünk kapuszámról tíz-tíz forintot felségednek szeretettel, melynek felét ez jövendő júniusnak tizenhatodik napjára, az másik felét ad 25 diem Julii festum videlicet S. Jacobi apostoli megadni.

Mely terelviselésre az magyarországi uraink és atyánkfiai is velünk egyetemben ígírik magokat. Hasonlóképen az szász uraim is kapuszám szerint megadják az tíz-tíz forintot excepto Cibinio.

Az taxás helyek, kik kapuszámon nincsenek, az ő módjok és régi szokások szerint felségednek fizetnek.

(17) Végeztük azt is, hogy az felséged birodalmában az dutka tíz pénzbe járjon.

Nos itaque praemissa supplicatione fidelium nostrorum uniuersorum statuum et ordinum trium nationum regni nostri Transsylvaniae partiumque ei annexarum non minus fauenter admissa, praemissos uniuersos et singulos, inprimis foederis cum praelibata sacra caesarea regiaque maiestate ac inclyto regno Hungariae initi, postque modos et condiciones transactionis ciuitatis nostrae Coronensis, demum etiam generalis dietae seu comitiorum constitutiones et articulos, praesentibus literis nostris de verbo ad verbum insertos et inscriptos, omniaquae et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, nostrum illis consensum beneuolumque pariter et assensum praebuimus, illosque et quaeuis in eis habita acceptauimus, approbavimus, ratificavimus et confirmavimus, benigne atque clementer nos offerentes quod praemissa, omnia in omnibus punctis, clausulis et articulis tam nos ipsi observabimus, quam per alios omnes fideles nostros, cuiuscunque status, ordinis et conditionis existant, inuiolabiliter observari

feciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Cibiniensi die decima quarta mensis Maij anno domini millesimo sexcentesimo decimo tertio.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példány az erd. Múzeumban (a Dónáth-féle gyűjteményben.)

LIII.

1613. jún. 11.

Báthory Gábor postulatamai a portáról, köretei Balassi és Borsos által

P O S T U L A T I O N E S T R A N S Y L V A N O R U M.

Bathori Gabor fürst in Siebenbürgen hat zween herrn seiner furnehmen leüth, als den Balassi Ferenz et Borsoss Thomas, an die ottomanische porten geschickht supplicierend, anlangend, das man die volgende articl in die khayßerliche capitulation verzaichnen welle:

1. Erstlich, das der grossmächtiger khayßer das landt Siebenbürgen vnd auch von altershero ire zuegehörige ländler dem Bathori, nach ime seinem solme vnd sohns söhnen auss genaden verleichen vnd widerumb bewesttigen welle.

2. Souern aber der fürst mit todt abginge, vnd nach ime khain sohn verbleiben wurde, das als dan die landtständt eintrachtiglichen, welchen sÿ zum fürsten erwählen, vnd dem khayßer zuwissen an der portten thuen wurden, der khayßer denselben nach altem gebrauch im fürstenthumb bewesttigen welle.

3. Wo aber jemandt wurde gefunden werden, der ohne wissen vnd willen der landtständt, das fürstenthumb an khayßer begeren wurde, das derselb zum spectacl andern darumb solle gestrafft werden.

4. Was aber jeziger zeit für ländler vnd schlösser in des Bathori henden verhanden, als Lippa vnd Jensa mit allen iren zuegehörigen districtus, nach altem capitulation inen verliehen worden, hinfort in des Bathori handen verbleiben lassen, vnd mit der capitulation schrifftten verneüern vnd bewesttigen welle.

5. Weil aber das landt von allerlei nation sehr verhört vnd verwüest worden, di underthanen in grosse armueth gerathen, das der khaysser nach altten capitulationschrifftten, so ihnen durch den sulthan Mehemet vnd auch jeziger zeit von sultan Ahmet verlichen, in 15. jahren khain tribut von inen begeren, nach verflossener zeit aber, nach altten gebrauch des sulthan Suleman jährlichen 10,000 Ducaten an die portten bringen sollen.

6. Weil aber die hayduggen von des Bochkaj zeitten bisshero dem Türggischen khaysser getreulich gedient vnd hinfort allzeit getreue diener sein wellen, als wird zum diemütigsten gebetten, weil dieselbigen dem fürsten in Siebenbürgen nicht zugeben schuldig sein, vnd sich auf die Türggische gränzen niedergelassen, heüsser gebauet, das dieselben auch von den Türggen nit conturbirt, sondern als freyleüth in iren freyhzeiten mögen erhalten werden, das man den Begler Beegen deroselben gränzen ernstlichen beuehlen welle, dieselbigen zu beschützen.

7. Das landt Siebenbürger aber, weils bisshero verhört vnd verdorben, das man denselbigen heyduggen sicher auf iren gränzen bleiben vnd sy sich des raubens enthaltten mögen, wird diemütiglich gebetten, das der khaysser auss genaden inen ein summa geltt verehren und auf 30,000 ausserlesene heyduggen ein ordinari besoldung machen vnd dieselbige besoldung, zu welcher zeit vnd woher man dieselbigen auszahlen welle, genedigist vermelden lassen welle.

8. Das schloss Muhadyo aber anlangendt, so die Siebenbürger zu zeit Sekel Moises gebaut haben, und hernacher zu des Bochkaj zeitten die panduri von inen mit gewalt eingenommen vnd biss dato dem landt Sibenbürgen dahero grossen schaden thuen, solche rauberey zustillen, wird gebetten, das man inen das schloss widerumb überantwortten welle, oder solches der erden gleich machen, damit hinfort weder Türckhen noch Christen sich zum rauben in demselben auffhalten mögen.

9. Wan aber irgentwohero etwan ein feündtliches kriegshör sich wider den Bathori erzaigen wurde, das auf der Siebenbürgischen gränzen die Begler Beegen vnd Sonsagbeegen dem Bathori zu hülff khomben sollen, desgleichen soll auch

der Wallachische vnd Moldauische fürst mit kriegsvolckh ime zu hilff khomben verpflichtet sein.

10. Wan aber sich auf der Hungerischen gränizen ein teütsch kriegslhör erheben möchte, solches zu stillen und vorzukhomben, welle der khayßser dem Hungerischem könig vermelden lassen, das sÿ des Sibenbürgischen sich enthalten sollen, rueliglich auf iren gränizen bleiben und den Sibenbürgern khainen schaden zuefüegen lassen welle.

11. Die legaten so hinfort aus Sibenbürgen an die Portten geschickht werden, und auch der agent so an der portten jürlich verbleibt, das dieselben nach altten gebrauch des Sulthan Solimanni von der Portten mit prouiandt versehen werden, und solches in die capitulation schriffthen einverzeichnet werde.

12. Dass man aber neben Wardein auf den Sibenbürgischen gränizen etliche planckhen zubauen willens ist, die underthanen dardurch zubeschickhen, wird diemüetiglich gebetten, das solches der portten nicht zuwider sein welle.

Der Begler Beeg aber von Offen und Temeschwär sambt dem Santschiackh Beegen, das dieselbigen dem landt Sibenbürgen klein schaden zuefüegen wellen, welle man von der Portten ernstliche beuelich schickhen, dieselben aber, so khayßerliche beuelich übertretten, von iren ämbtern abgesezt, vnd darumb gestrafft werden; solche diese begern, sofern sie bey dem kayßser stattfinden vnd angenehm sein werden, wirdt diemüetiglich gebetten, das man solche in die capitulationschrift einverfassen welle. In Constantinopl den 11. Junij. Anno 1613.

Diesser gesandte des obbemelten Bathori ist noch nicht abgefertigt, aber der Vezier sÿ vertröst ain guetten bescheidt zugehen.

Pietro Hrinicz.

(A bécsi áll. lt. Hung. — Hírbáson az 1608. acták közé osztva. Nachtrag.)

LIV.

1613. jún. 14.

A Báthoryval kötött szerződés példányai elhelyezése iránt.

Von der Röm. kaÿs. auch zu Hungern und Behaimb khön. Maÿestät vnserm allerngedigisten herrn, deroselben N. Ö. Regierung vnd camer hiemit in gnaden anzuzaigen: hiebeÿ haben Sÿ dreÿ vnterschiedliche originalia in negotio Transÿlvanicae conclusionis et compositionis anno 1613. complanatae dass erste durch herrn Gabriel Bathorÿ, fürsten in Sibenbürgen, dass ander durch die Sibenbürgische Ständt, dass dritte von den dreÿ dess fürsten Bathory abgesanten verfertigten zuempfachen; vnd ist höchsternandter kaÿs. Maÿestat gnedigister beuelch vnd wöllen, dass Sÿ regierung vnd camer derselben allsbaldt in dass schatzgwölß depositiern, vnd mit vleis darinnen aufheben lassen, damit man sich auff zutragenden fall derselben gebrauchen klinne.

Per Imperatorem

14. Junii anno 1613.

Kivül: Der N. Ö. Regierung vnd Camer zuezustellen.

Kivül más irással: Fiat, vnd ist der Röm. kaijs. Maiestät N. Ö. regiments vnd camer-räthen herrn Peter Andreen Erstenberger vnd herrn Michaeln Püdtler hiemit auffürlegt, allermassen diss decret vermag. 17, Junii. 1613.

Az alsó-ausztriai kamara jún. 21-én a három eredeti okmányt átküldte Erstenberger és Püdtler tanácsosokhoz megörzés végett.

(Ered. a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

LV.

1613. júl. 24.

A Báthori Gáborral kötött szerződés kiadatik Pethének.

a)

Magnifice ac spectabilis domine.

Jussum nobis a sacr. caes. ac regia Mte domino nostro clementissimo, ut puncta transactionis cum principe Bathoreo

non ita pridem initae magn. ac spect. Dni Vrae communicaremus, quae hisce inclusa eidem notitiae ergo transmittere, et simul omnia prospera et felicia optare volumus. Viennae 24. Julii, anno 1613.

Szélén : D. Ladislao Pethe.

(Fogalmazvány a bécsi kam. lt. Sieb. Act.)

b)'

Generosi ac magnifici domini amici observandissimi. Salutem etc. Conditiones pacis Transsylvanicae mihi ex benigno suae M^{ti}s iussu communicatas, et per gen. ac magn. Dues Vras transmissas hodie accepi, quod eisdem notitiae causa significare volui, easdem salvas atque incolumes diutissime valere desiderans. Tyrnaviae 29. Julii, anno 1613.

Generosarum ac magnificarum Dtionum Vrarum

servitor et amicus paratissimus

Ladislaus Pethe de Hethes, m. p.

Külczim : Generosis ac magnificis dominis N. et N. sacr. caes. ac regiae M^{ti}s inclijtae camerae aulicae praesidii et consiliarius etc. dominis amicis et patronis observandissimis.

(Eredetije u. o.)

LVI.

1613. szept. 9.

Báthori Gábor levele Skender basához, melyben Lippa és Jenő átadására ígéreteket tesz.

Litterae Gabrielis Bathori ex castrisejus ad Albam Juliam positis ad szeraszkerum Szkender pasam juxta Vaskapú i. e. Portam Ferream castra metantemdatae, ac per Ibrahimum begum transmissae die Jovis penes Zaykany assignatae.

Celsissime ac magnifice passa, valetudinem prosperam ac faustissima quaeque apprecamur.

Plurimis nolentes dominationem vestram onerare, cum neque occasio hoc exposcere videatur; caetera ex literis statuum cognosci possunt uberius. Ideoque si dominatio vestra

notorium istum Gabrielem Bethlen vinctum nobis remittet, vel coram nostris fidelibus cum Marte flecti curabit tanquam rebellem, chyrographum juramenti sacramento roboratum in tesseram effectueundorum actualiter promissorum apud se asseruabit. Quemadmodum antea Andreas Géczi in porta fulgida, Stephanus Bocskai in campo Rakos, arces Lippa et Jenő potestati ottomanicae cedendas cura promiserunt, cum castris et munitionibus ad eas pertinentibus, omnia ista mediante dominatione vestra potentissimo nostro imperatori assignabimus. Tempestate mea in contributionibus defectus omnes ex consilio notorii istius Bethlenii contigerunt; ille fuit contrarius asserens tam grandem summam non debere administrare, honorario fiat contenta porta fulgida. Enumerare non valeo, quam multis modis obicem posuit is ipse in contestatione debitaе nostrae erga fulgidam portam devotionis, praesertim cum apud nos autoritate valuit primariusque senator extitit, ductum ejus sum sequutus. Profugus jam actis meis ex ejus consilio consequentibus criminationes nectere coram potentissimo imperatore conjicio; sed ego etiam profeciscor. Enixissime celsitudinem vestram rogo, quandoquidem contra potentissimum nostrum imperatorem, nequaquam rebellavi, nec rebellabo, cum ministris suae majestatis moveat se versus Tömösvár, ibique castra metetur. Nos hinc pro voto ejus missuri sumus obsides ac recta Lippam pergentes, ac diem certum praefigentes ad occupandas dictas arces praesidiaque compareat. Omnes restantias etiam tributi primo vere per specialem legatum administrabo, ac deinceps more majorum meorum Stephani, Christophori et Sigismundi Batoreorum plenarie praestabo tributum. Falsis quorumlibet consiliis fidem derogabo jure jurando spondeo. In quarum fidem et observantiam literas praesentes chyrographo ac annulari sigillo secreto munitas per Ibraimum begum duxi transmittendas. Obnixè rogantes inveniant fidem in conspectu celsitudinis vestrae. Datum 9. Septembris anno 1613.

Celcitudinis vestrae syncerus benevolus
Gabriel Bathori.

(Másolat, Héderváry coll. 33.)

LVII.

1613. oct. 12.

Skender basa, figyelmelmzetteti Forgácsot, hogy Báthorynak: segélyt ne adjon.

Mi Szkender passa, isten akaratjából az győzhetetlen hatalmas császárunknak mostan Erdélyben kít felől bebocsátott, minden hadainak főzerdárja, Németország felől való birodalmainak és Kanisának beglerbékje. etc.

(Tugra)

Tekéntetes és nagyságos úr, minden hozzánk illendő tisztességes dolgokból ajánljuk nagyságodnak jó akarattal való barátságos szolgálatunkat és istentől nagyságodnak sok jót jó szerencsáson kívánunk.

Bátthori Gábornak sok különb-különbféle istentelenségi, törvéntelen cselekedeti és fejedelmek nem becsülési, szomszéd országokkal való veszekedési az győzhetetlen hatalmas császárunknak sok felől értésére adatott, és római császár ő felsége is követe által panaszt tétetvén felőle, kívánta, hogy az ország fejedelemségébe ne tartatnék. Ezen dolgokról az hatalmas császár akaratjából fővezéri levelek által Báthory Gábort két esztendőttől fogva egynehányszor megintették, és megparancsolták neki, hogy ha fejedelemségében akar élni, az sok rossz dolgoknak békét hagyjon, életét megjobbítván. De megértvén bizonyoson hatalmas császár, hogy nem akar semmi szép intéseknek engedni, minket ő hatalmassága minden mellettünk való török-tatár hadakkal, moldovai és havaseli vajdákot is mellénk rendelvén, személyek szerint, a végre bocsátotta volt be az országban, hogy az Isten akaratjából Bátthory kegyetlen fejedelemsége alól az országot megszabadítsák, régi szabadságokat ő hatalmassága helyén hagyván, megengedte, hogy valakit magoknak akarnak választani, azt választhassák. Mely ő hatalmassága kegyelmes jó akaratját az országnak idején értésére adván, intettük őket az hatalmas császárnak való engedelmességére. De mostan értjük immár az országbeli főemberektől, hogy semmi leveleket az országnak Bátthori megadni nem engedett, hanem maga iratott választ az ország nevével mind fővezérünknek ő nagyságának s mind minekünk, mely válasz-

tételeket mikoron huszönnégy pecsétek alatt hozzánk hoztának volna, megolvastatván, megértettük azokból az levelekből hatalmas császárhoz való engedetlenségét, mind Bátorinak s mind az országnak, azt ítélvén akkor, hogy ugyan magok akaratjából irattok olyan válaszokat; sőt az mi legnagyobb, hátunk megett hatalmas császár országában Bátor tömös-vári passaságban és mező-zegedi szancsákságba tizenhárom várost elégettetvén, raboltatván, Világosvárat tizennégy nap lőtetvén az jenei álgyukkal, mindezekből az cselekedetekből látván, sőt maga megbizonítván ő hatalmassága ellenségének magát lenni. Mi is ezekre nézve kényszerítettünk hadainkat az Vaskapu alól megmozdítani. A mely helyben harmincznyolcz nap voltunk, várván Bátorinak eszére való jövését, nem akarván az szegény országban hadainkat belljebb hozni. De mivel csak szóval tarta, nem szenvedhettük tovább álnokságát, hatalmas császár parancsolatja szerént reá indultunk vala. De nem akarván csak előljárónkat is megvárni, gyalázatosan futott ki, az nyomorúlt országot veszedelemre hagyván. Az egész országbeli nemesség, székelység, százság, nem akarván nagyobb romlást és veszedelmet magokra hozni, az győzhetetlen hatalmas császárnak egész országúl fejet hajtottak tegnapi napon, és az ő hatalmassága parancsolatja szerint, ez jelen való hónap tizenhatodik napján Kolosvárbán egyenlő akaratból fejedelmet akarnak választani isten akaratjából. Ezen dologról egész országúl nagyságtokat is levelek és kövek által meg akarják találni az gyűlésből. Mi ezenközben akarók idején nagyságodnak értésére adni, mivel oly hírünk jöve Bátor felől, hogy újobban akarna gyülekezni és az nagyságtok segítségéből hatalmas császár országára haddal akarna indulni. Mely hírnek jóllehet teljességgel hitelt nem adhatunk, tudván az hatalmas császárunkkal való erős frigyét az felséges római császárnak Magyarországgal együtt; mely frigyét egy ilyen istentelen, részeseg, gonosz életű, háborúság-indító gyermekért remélvén, hogy nagyságtok fel nem bontja. Mindazáltal nem akarók elmulatni, ezen dologról nagyságtokat tudósítani és meginteni, hogy ha valami szándéka volna is nagyságtoknak Bátorinak segítség adása felől, abbéli akaratját megváltoztassa, ha az hatalmas császásszárral való frigyét meg

akarja tartani. Meggondolván nagyságtok azt, hogy Erdély az boldog emlékezetű hatalmas zulthán Zuliman császárnak nyolczvan esztendővel ezelőtt szabad akaratja szerint meghajolván az első János királylyal együtt, ez ugyanakkor az a nagy hatalmas császár erős hitlevelet adott volt nekik három dologról. Első, hogy valameddig az ő hatalmasságok hűségekben az ország megmarad, isten akaratjával minden ellenségek ellen mególtalmazzák. Második, hogy fejedelemsválasztásokban szabadság engedtetik mindörökké. Harmadik, hogy Erdélyben soha törököt nem hagynak. Mely három dolgot utána való császároknak is átok alatt hagyott volt, melyeket soha az mi hatalmas császárunk fel nem bont; és azt is meggondolja nagyságtok, hogy egy ilyen felfuvalkodott elmájú gyermekért nem jó összevesznünk, kinek nyughatatlan veszedései miatt Havaselfölde is elpusztított, és az nyomorúlt ország is semmivé tétetett; ha pedig Bátthornak nagyságtok segítséget ad, avagy hadat enged neki gyűjteni és Erdélyben bebocsátja: mi az győzhetetlen hatalmas császárunk képében tudománt teszünk mostani levelünkben az nagy isten és az egész világ előtt, hogy az frigynek felbontásának nem ő hatalmassága, hanem az felséges római császár leszen oka; mert Erdélyországot ő hatalmassága soha senkinek nem engedi bírni addig, valamig kincse és hada el nem fogy, nincsen is semmi közü senkinek hozzá. Sőt ő felségének és nagyságtoknak is nagy kívánsága volt az Bátthori Gábor fejedelemségének megrontására. Tudja jól nagyságtok is, sőt Nygron nagy summát is ígért ezért fővezérünknek ő nagyságának mi általunk, csak vigye véghez ő nga, melyet isten akaratjából ő nga im végbe vitt. Sőt ezt is akarók ngtoknak tudására adni, az mint halljuk, Bátthori Thasnád táján csavarog, az hajdukat hitegetvén maga mellé; és hogy egy Abaffi Miklós neű kapitán is volna mellette valami egynehány magyarországi vármegeyék lovasival, kik ngtok akaratjából jöttek-e melléje vagy kiéből, abban bizonytalanok vagyunk. Mindazáltal nem akarjuk Báthorit, hogy ott csavarogjon, bizonyos számú seregeinket táborunkból reá-válogattuk és reá küldünk, ha mi kárvallás az magyarországi határban esik, történet szerint, semminek egyébnek ngtok ne vélje, hanem csak az Báthory után való menésnek, mert bizony

soha Báthorit hatalmas császár uralkodni nem engedi; jóllehet meg leszen parancsolva tőlünk minden seregeknek, hogy az tulsó birodalomban semmi kár ne tétessék, nem is leszen különben, hanem ha Báthorit ott hallják avagy bizonyosan érik valahol gyülekezni. Mert az mi hatalmas császáruk az felséges római császárral való frigyét szentül meg akarja tartani. Ezt ngtoknak bizonyosan irhatjuk. Ezeknek utána isten ngtokat tartsa meg jó egészségben. Iratott Torda mellett az Keresztes mezején, Minczent havának tizenkettődik napján, anno domini 1613.

Külczim : Spect. ac magn. domino comiti Sigismundo Forgachy de Ghymes, comiti comitatus Neugradiensis etc. Domino amico observandissimo.

(Eredetije a bécsi áll. ltárban. Hnng.)

LVIII.

1613. okt. 17.

Bethlen Gábor jgyelmezteti Dóczyt, hogy ha Báthoryt megsegíti, az országra hozzák a török háború veszélyét.

Spectabilis ac magnifice domine stb.

Szükségesnek itilem lenni, ha kegyelmedet ez mostani ide be való állapotunkról tudósítom, mivelhogy úgy értem, sok külömb-külömbféle hamis hírek viseltetnek és hintegettetnek ez mostani hadak felől az ő felsége birodalmában; de azt nem itilem szükségesnek lenni, hogy nekem kegyelmednek az Báthory Gábor ez országban való sok insolentiái, törvéntelen cselekedeti, nagy ambíciója miatt az szomszéd országokkal való háborgási és az nagy fejedelmek s praelatusok felől való böcsületlen emlékezetiről bő beszéddel kellene írnom; mert reminlem, sőt el is hittem, hogy mindeneket kegyelmed jól ért és tud, mely ő istentelenségi miatt ez országbeli főemberek kik voltunk, kényszerítettünk édes hazánkból kibúdosni, ki ő felsége birodalmában s ki az hatalmas császár országában, kik városokban beszorulván, minden jovainktúl megfosztattunk: generaliter penig az országbeli minden rendek három nemzet-ségül igazságokban priuilegiomokban tőle megrontatván, az fegyver és egyébb inség alatt sok üdütől nyegtünk. Ezek az

dolgok mikor az hatalmas császárnak még az én bemenetelem előtt értésére löttek volna ; az fővezér ő nagysága ezekről Báthorit főkövete és levele által admoneálván, ugyan committalta neki, viselje úgy magát, az mint igazságszerető keresztén fejedelemhez illik, mert ha több panaszok érik, az hatalmas császár el nem szenvedti neki. Ezen dolgokról kegyelmed is és ő nagysága maga is palatinus uram, az mint értem, admonealta, de semmi jó intéseknek helt nem adván, megszokott istentelenségét continuálta és continuálja ez mai napig is ; mely dolgot látván az császár, nem akarta tovább az országban való kegyetlen gubernálását szenvedni, hanem az mostani hadait az országnak segítségre bocsátja vala, nem romlására, az végre hogy maga megmaradásáról provideáljon az ország ezekről isten után való segítség által. De ő minden reménség és vélekedés kívül az szeginy ország népét elrémitvén és táborban szállítván, ország nevével az minemű leveleket iratott az szerdárnak, azoknak paráját palatinus uramnak ő nagyságának oda küldtem ; mely levelekből, noha vakmerő engedetlenséget itilt az ország felől az szerdar, mindazáltal az ország veszedelmét akarván eltávoztatni, nem akarta semmi szabadságokban laedalni, Báthorival per quandam compositionem tractatusban indult vala és bizonyoson véghez is megyen vala, az ország nevével írott leveleket igaznak vélvén az szerdár ; de most is az nagy ambitio viselvén, addig prolongálá az tractatust, hogy azonközben az portáról újabb és kemény parancsolatok érkeztenek az Brassó felől bejütt szerdárhoz Bathorira való indulásról ; az tömösváriak keserves panaszt tévén az tömösvári pasaságban esett rablásért, égetésért, melyet Báthory cselekedtetett császár birodalmában az hadak bejüveteli után és így az hadak Báthorira megindulván, isten megrémíté, kifuta országból, ellenséget csak meg sem mére nézni ; az nyomorult országot rettenetes veszedelemben hagyá.

Látván az ország miatta való elpusztulását és azt is, hogy ennél nagyobb veszedelemben incurrálnak, ha mégis tovább császár kívánsága ellen reluctálnak, mivelhogy elvégzett, megmásolhatatlan tanácsa az császárnak Báthori felől, hogy ez ország fejedelemségében többé lenni ne engedje, annak okáért az ország ez jelen való hónap huszadik napján itt Kolosvá-

ratt generalis gyűlést akar celebrálni és magára illendőképen provideálni. Az török dolgát pedig az mi illeti, én kegyelmednek bizonyosan irhatom, sőt fide mediante merem kegyelmedet assecurálni erről, hogy császár urunk ő felsége birodalmában semmi kárt nem teszen, és az országban sem marad senki közülök különben, hanem ha onnét való indulatot ért és hall, melyet immár bizonyosan hallunk is közönségesen, hogy kegyelmetek Báthori Gábort foveálván, újobban be akarja reánk hozni, mely ha leszen, ebből az következik, hogy az mi nyomorult hazánk ennél is inkább elromol; mert úgy az idegen segítséget mi is kényszerítettünk ben tartani, az ki semmi hasznót országunkban nem teszen; de quod maius, ha az török eszében veszi, hogy el nem akar Erdély nélkül lenni császár urunk ő felsége, megtörténhetik úgy osztán, hogy ez az provincia török kézben esik, quod deus avertat; de ha az úgy kezdene lenni, mi nemű veszedelme következhezzék Magyarországnak is abból, kegyelmed bölcsen megítélheti; de hogy ez mi nyomorult hazánk is megmaradhasson, és az sok veszedelmek után lehessen egy kis respiratiónk, kegyelmedet bizodalmason kérem császár urunk ő felségének ez dologról írjon és alázatos könyörgése által ő felségénél instáljon, hogy ha mi efféle szándékja volna is ő felségének, változtassa meg, ne igyekezzék szegény hazánk utolsó veszedelmére ő felsége; hiszem jobb mi keresztyének lakjunk Erdélyben és az magyar nemzetnek szolgáljunk. Ugyanis illetlen dolog volna ő felségének és kegyelmeteknek azt foveálni, kit azelőtt totis viribus persequalt. Elhiheti bizonyosan ő felsége, valakit választ az úristen az fejedelemségre és én is isten ő szent felsége életemet megtartván, az országgal együtt azon tökéletes belső szübeli igazsággal akarunk szolgálni az keresztyénségnek, valamint régi választott fejedelmek idejében. Ezt én kegyelmednek igazán s conscientiose írom, meg is nyugodjék benne, mert bizony semmi dolus írásomban nincsen; ne legyen semmi kétsége kegyelmeteknek az török kimenésében, mert csak segítséget ne adjon kegyelmetek Báthorinak, bizony ez mind kimegyen. Várad alá sem menne, de hogy ott hallja Báthorit gyülekezni, arra való bosszúságában megyen és talám ugyan ott is fog telelni, ha valami gyülekezetet ért valahul lenni. Ezekről palatinus uramnak is írjon

kegyelmed, instálván azonképen ő nagyságánál is. Palatinus uramnak és Forgács Zsigmond uramnak irattam leveleket; kegyelmedet kérem küldje meg ő nagyságoknak. Az ország is generaliter az gyűlésből fő atyjokfiait expediálja követségen palatinus uramhoz és kegyelmetekhez ezen dolgokról, bizonyoson elhigye kegyelmed, sőt talám szintén császár urunkhoz is ő felségéhez, mely dologgal semmit sem késnek. Kegyelmed nekem jóakaró szolga atyjafiának parancsoljon, igaz szível akarok kegyelmednek szolgálni. Tartsa meg stb. Datum ex civitate Colosvár die 17. Octobris 1613.

Eiusdem spectabilis ac magnificae Dominationis Vestrae.
servitor paratissimus
Gabriel Bethlen mp.

Küldzím: Spectabili ac magnifico domino Andreae Doczi de Nagy-Lücese. stb.

(Eredeti a bécsi áll. levéltárban.)

LIX.

1613. n o v. eleje.

Felsorolása annak, hogy Báthory és Erdély a confoederatio minő pont-jait sértették meg.

Rationes non obseruatae et adimpletae confoederationis cum Gabriele Bathoreo et statibus ac ordinibus prouinciae Transyluaniae durante nouissima regni Hungariae diaeta Posonii celebrata, posita ac firmatae.

Quo ad Bathoreum.

- 1° Contra suam Mtem et eius regna auersam et hostilem praetensionem habuit, ut patet ex scriptis Constantinopoli allatis sub litera B.
- 2° Prouentus et decimas suae Mtis intactas non reliquit, sed ad eas ius praetendit, et sine praeuio consensu suae Mtis in eas se immiscuit. Cuius rei uberius documentum ex camera Scepusiensi sumi debet.
- 3° Militem et praesidia suae Mtis tempore necessitatis habere noluit, prout per literas ad dominum palatinum datas manifeste declarauit.

Quo ad prouincias.

- 1° Etsi Poseniensis transactio eo maxime collimauerit, ut Transyluania, praecipuum antemurale apud regnum Hungariae (quo pertinet) atque adeo apud christianitatem conseruaretur. Exitus tamen funestissimus toti orbi contrarium ob oculos posuit.
- 2° Debat prouincia cum sacra caes. Mte in tantis rerum turbationibus merito correspondere, quod non tantum non fecit, sed neque illud, ad quod vigore pactorum tenebatur, praestitit, ut scilicet Turcarum irruptiones et insidias suae Mti caes. significarent, cui usque adeo contrahenit, ut indubitissima securitate magna cum assecuratione, multorum animis instillata, non solum Hungariae sed etiam aliarum prouinciarum status a ferendis suppetiis in ipsis comitiis diuerneret. Et ut ipsimet prouinciales vel saltem potior illorum pars non expectata commissione in articulis conuenta, per legatos ad hoc Constantinopolim missos, Turcam euocauerint, illius patrocínio se submiserint, per ignotos limitum aufractus, adhibitis suis ducibus introduxerint.
- 3° Quod se atque totam prouinciam inscio irrequisitoque caesare, contra fidem datam sacr. caes. Mti Turcarum libidini atque foedae tyrannidi prostituerint.
- 4° Quod ad comitia a Skender bassa publicis patentibus indicta non solum comparuerint, sed Turcis authoribus suasoribusque Turcique deditissimum elegerint, ac eosdem simul cum ipso (uti communi fama elargitur) homagium praestiterint. Cum tamen inscia praeteritaque sua mte caes. nouas confoederationes, pacta, electiones et iuramenta inire minime debuissent.

Kivül: Rationes violatae confoederationis per Bathoreum et Transyluanos.

A.

(A bécsi cs. és kir. áll. lt. Comit.)

XVIII. FEJEZET.

I.

Báthory az napon, melyen megrettenve, szörnyű futással elhagyta Erdélyt, tényleg megszűnt az ország fejedelme lenni. Fejedelmi hatalmát akkor veszté el, midőn hadaival elindúlt Fejérvárról, hova Ali tábora okt. 3-án érkezett. Két nappal később megjöttek Bethlen és Skender is, s pár napi pihenés után felkerekedtek Báthory üldözésére. Az egyesült sereg okt. 9-én a Keresztes mezején táborozott, s most egymásután érkeztek ide hódolatuk bemutatására többen a főurak közül s (okt. 15-én) a szász helységek követei. Szkender okt. 12-ről figyelmeztette Forgácsot, hogy ha nem akarja a békét felbontani, Báthorynak segélyt ne adjon, okt. 18-ról pedig felhívta Erdély rendeit, hogy haladéktalanul gyűljenek Kolosvárra, ott válaszszerző magoknak új fejedelmet — ő maga hittet fogadta, hogy a mint ez megtörténik, a török hadak elhagyják Erdélyt. ¹⁾

Bethlen már akkor Kolosvárt volt. A mint okt. 17-én ide megérkezett, egy szeretetteljes levélben tudatta Szathmárról levő nejével a történeteket s kérte, hogy figyelmeztesse Dóczyt, hogy az esetre, ha a király Báthorynak segélyt adna, a török okvetlenül kiütne a részekre ²⁾ s még az nap írt a nádornak, Forgácsnak s Dóczynak is, kérve és sürgetve, hogy Báthorynak segélyt ne adjanak — az nagy veszélyt hozna az országra. Mialatt a Szkender által kiadott meghívót futárok hordozták szét a közellevő kastélykoba s a már Kolosvártól levő urak is biztatták a rendeket, hogy félelem nélkül jöjjenek össze, mert nem lesz bántódások: Kamuthy és Erdélyi levelek által igyekeztek visszatartani az embereket ez odajöveteltől.

---

¹⁾ Közölve Erdélyország Történetei Tára I. k. 251. l.

²⁾ L. Törvények és Okiratok I.

Daczára ennek, mégis elegenden jöttek össze. Közvetlenebb veszély abból fenyegette az országot, ha a benn levő török erőnek ellentállanak: míg így remélték az ország függetlenségét megtarthatni. Mert Szkender és a khán — kik az erdélyi rablásokat és égetéseket azzal mentették, hogy ez csak visszatorlása annak a pusztításnak, mit Báthory Világos környékén miveltetett, — az összes török-tatár erővel Keresztmezejéről meg sem mozdultak — hogy még láttatja se legyen annak, mintha magára a választási actusra, bár távolról is, befolyást akarnának gyakorolni. ¹⁾

S valóban a rendek az naptól kezdve, hogy megérkeztek, folytonosan szabadon, minden külbefolyástól menten tanácskoztak együtt. A porta egyebet nem kívánt tőlük, mint hogy Báthoryt letegyék s daczára, hogy Kamuthy és Erdélyi mindig rémítették az embereket Báthory visszatérével, már okt. 19-én megegyeztek; arra nézve pedig, hogy kit választanak helyette, szabad választási joguk fenn volt tartva.

A tüzetesebb tárgyalás, tehát az országgyűlésnek tulajdonképeni megnyitása okt. 22-én vette kezdetét, midőn a Báthorynak írt bucsúzó levelet megpecsételték, aláírták és elküldötték. ²⁾ És azonnal ideiglenes kormányt állítottak helyette: egy tizenkét tagból álló bizottságot, mely a választást vezesse s a fejedelmi conditiokat elkészítse. ³⁾ Mielőtt a választáshoz fogtak volna, biztosítani akarták magokat a Magyarország felől jöhető támadás ellen, s okt. 22-én Forgácsnak (s valószínűleg másoknak is) leveleket készítettek, melyekben a netalán Báthorytól jöhető vádakkal szemben helyes világításban akarták feltüntetni az eddig történeteket. ⁴⁾ Ugyane napról hasonló czélból Bethlen is írt Dóczynek — hogy a szultán Erdélyért kész a frigyet is felbontani. ⁵⁾

¹⁾ Hegyes András Naplója, Fundgruben III. 295. — Ő maga is jelen volt.

²⁾ L. e levelet Törvények és Okiratok III.

³⁾ Bojti Engelnél 339. V. ö. Törv. és Okiratok II. Bojti szavaiból azt lehet következtetni, hogy előbb állították fel a bizottságot, mint Báthoryt letették — de a rendek okt. 22. levele világosan mondja: most interregnumban lévén stb. választották a 12 tagú kormányt.

⁴⁾ L. Törv. és Okir. II. Hegyes is említi, hogy Báthorytól féltek.

⁵⁾ Bethlen Gábor Politikai Levelei. 1. l.

Október 23-ika volt választási napul kitűzve. A szokott isteni tisztelet után megkezdették a tanácskozást. A proposítiót Szkender basa küldötte a rendek közé. Ez tulajdonkép csak egy pontból állott: a hatalmas porta tovább nem szenvedí Báthoryt a fejedelemségben. Válaszszanak helyette mást, a porta nem bánja akárkit választanak, hanem addig, míg a választás meg nem történik, ő nem hagyja el az országot. Ez előterjesztés elég gondot adott a rendeknek: a régi fejedelem még él, ellenben a török hadak az országban vannak. Végre belenyugodtak abba, hogy választani fognak. Most Bethlen Gábor állott fel, hosszan elmondá, miért kellett neki bűjdósásra adni fejét s kérte a rendeket, hogy helyezzék őt vissza előbbi tisztességes állapotába. S ezzel elhagyta a gyűlés-termet. ¹⁾

Távozása után a rendek azonnal eltörölték a Bethlen Gábor, Kálnoki, Nemes, Horváth s a többiek nótázását, valamint a Brassó ellen hozott articulust is, letárgyalván egyúttal a szász nemzet által beadott sérelmi pontokat, melyek közül a legtöbb teljesítését azonnal megígérték, de néhányuk megadását későbbi országgyűlésre s a megválasztandó fejedelemre halaszták. ²⁾ Azután hozzáfogtak a tanácskozáshoz, hogy most azonnal választanak-e, vagy ne halasszák-e el azt? Volt, a ki a triumviratust akarta az ország élére állítani, más interregnumot proponált, viszont más azt ajánlá, hogy candidáljanak, kik közül válasszanak. Ez egyik sem volt komolyan számbavehető indítvány, mert a nagy többség mégis tisztában volt azzal, hogy az országot a benn levő török erőtől csak egy módon szabadíthatják meg, ha gyorsan fejedelmet választanak, mert bármit tennének is egyebet, azt a török kijátszásnak venné.

Két ember volt, kiről komolyan lehetett szó: Szilvássy Bálint és Bethlen Gábor. ³⁾ De bármily kiváló tulajdonai voltak is az elsőnek, s bármennyire népszerű volt is — érezte az ország, hogy hálával tartozik Bethlennek s hogy azt kell lerónia. Eddigi egész élete, egy pár év kivételével, hosszú és sanyarúságteljes küzdés volt az ország függetlensége érdekében. Az naptól elkezdve, midőn a brassai csata után, a bűjdósók kised

¹⁾ Tholdalagi Mihály Feljegyzései 1613—15-ből. (Hédervári coll.)

²⁾ L. Törvények és Okiratok III. b)

³⁾ Bojti Engelnél 349.

csapatával elhagyta az országot, politikai bölcsességének annyi jelét adta, hogy oktalanság lett volna mellőzni. Még fiatal volt, midőn nem fogadta el a bujdosók választását s maga helyett Bocskait ajánlá — nem volt-e ez magában is garantiája annak, hogy a Bocskay politikáját fogja folytatni? S csakugyan az összes jelenlevők szavazata Bethlenre esett,¹⁾ kít a már elkészült fejedelmi conditiók megtartása mellett fejedelmeknek jelentettek ki, s a nagy templomból, mialatt az ágyúkból három üdvölvést tettek, hozzá siettek. E conditiók biztosították a vallásszabadságot; kötelezték a fejedelmet a porta iránti hűség megtartására, kibékülésre az oláh vajdákkal, a nemzetek jogai s kiváltságainak, az országgyűlés szabad tanácskozási jogának megtartására. Életbeléptették a tanácsurak felelősségét s kötelezték, hogy más címet, mint a minőt neki megszavaztak, nem vesz fel.

Beigtatását okt. 24-én hajtották végre. Korán reggel felgyűltek a piaci nagy templomba. Aztán a szokott módon követséggel meghívták s nagy pompával a templomba kísérték. Itt az ősz Mikola János, az ország szószólója fogadta beszéddel, melyben Báthory letételének s Bethlen felemelésének okait számlálta elő: tőle várják a haza sebeinek bekötözését, megromlott szabadsága helyreállítását.

Erre a fejedelem királyi palástba öltözve, előlépett s a neki átadott esküformát felolvasta.²⁾ Ez ünnepélyes tény megtörténtét harangzugással és ágyulövésekkel adták a nép tudtára, az öreg Mikola pedig egy bensőségteljes imát mondott el a rendek nevében.³⁾

Okt. 25-én a fejedelem a rendekkel együtt a keresztesmezei táborba ment; Magyar Ogli, a két vajda s a török és tatár had félmélyföldre elibe jöttek s nagy pompával kísérték be Szkender sátrába. Másnap a basa, Magyar Ogli s a két vajda jelenlétében átadta a hatalmas császártól küldött zász-

¹⁾ Azt írja Hegyes: »Erwchtetet das ganze Land ungezwungen vi privilegii liberne electionis den Bethlen Gabor zum Fürsten.« 295. l.

²⁾ Az esküforma, mit Bojti közöl, a fejedelmi conditiókat foglalja magában: a mit Bethlen elmondott, azt Hegyes tartotta fenn.

³⁾ I. Törvények és Okiratok III.

lót, botot, szablyát, a kaftányt s az athnamét, intve a jelenlevő urakat a köteles engedelmesség megtartására. Ugyan akkor a fejedelem a két vajdával kezét fogott s megesküdtek, hogy egymásnak testvérei lesznek s halálig nem hagyják el egymást, s Szkender basa ugyan akkor a tizenkét tanácsurat egy-egy kaftánynyal látta el. A rendek pedig még az nap visszatértek Kolosvárra, a török-tatár had pedig, hatezernyi őrséget hagyva hátra, október 27-ikén visszaindult részint a Vaskapu, részint Brassó felé.

Okt. 28-án a székelyek és szászok letették a hűség esküjét; a magyarok közül még sokan nem jelentek meg. Ez nap este érkezett meg Kolosvárra Jánosi János, Báthory bejárója, Giczey levelével, melyben ez Báthory megöletését tudatja. E hírre a szászok fellélekzettek ¹⁾ s más nap már mindenfelől kezdtek begyülekezni a városba a nemesek is, kik még mindig tartottak Báthory visszajövetelétől és boszújától: Allia Farkas, Erdélyi István, Kovasóczy s mások.

Föl lehet tenni, legalább minden arra mutat, hogy a Kolosvártt összegyűlt rendek el voltak szánva választásuk érvényét fegyverrel is fentartani, de bizonyos, hogy hosszú és makacs küzdelemtől tartottak. Választásokat egy új háború kezdetének tekintették, mert senki se hitte közülök, hogy Báthory fegyver nélkül lemondjon a fejedelemségről — halálának híre a béke olajágát hozta meg nekik. Most már mindenki bizni kezdett a dolgok új rendjének állandóságában s megnyugodva tekintett a jövő elé: innen érthető, hogy ettől fogva mind többen gyülekeztek Bethlen körül.

A kapott hír első benyomása alatt a rendek azonnal intézkedtek, hogy a szükség esetére visszatartott hatezernyi török-tatár had azonnal elhagyja az országot — a mi még e folyó hónapban megtörtént, a had egy része a temesi hódoltságban helyheztetvén el. Az eseményeket Bethlen azonnal megírta a

---

¹⁾ Hegyes írja: da wir deutschen solches vernommen sind wir von neuem lebendig worden, da wir vorhin wegen Gefahr des Gabors todt waren und haben nicht gewusst zu Klausenburg was wir vor Freude thun sollen.

portára, ¹⁾ kapitihává Gerendi Mártont nevezvén ki, ²⁾ sürgetőleg kérvén, hogy Mátyásnál s a lengyel királynál tegyék meg a szükséges lépéseket, nehogy ezek támadólag lépjenek fel. E czélból pedig magok a rendek a magyarországi uraknak küldtek felszólítást, tudatván velők, hogy nem sokára főköveteket küldenek a királyhoz. ³⁾

Ez alatt az országgyűlés folytatta tanácskozásait, s hozott törvényeivel leginkább a felzavart kedélyek lecsendesítését czélozta, de ugyanakkor előleges rendszabályokkal utját akarták állani, hogy fejedelem a Báthoryéhoz hasonló törvényteleniségekre ne vetemedhessék.

Elhatározzák, hogy a fejedelem, ha hivatalával visszaélve, az országot el akarná nyomni: a tanácsurak, városok, tisztviselők hite azonnal felszabadúl s ők ellenállhatnak egész erejükkel.

Kapcsolatban ezzel, intézkedtek, hogy a hűség esküjét tegyék le a fejedelemnek: a jelenlevők azonnal, az országban lévőek nyolczad napra s az országon kívüliek tizenötöd napra összes javaik elvesztésének terhe alatt.

A hadnagyok és kapitányok fejök fennállásáig kötelesek a fejedelemnek szolgálni.

A három nemzet unioja megújított, szükség esetére a városok tartozzanak a nemességnek menhelyet adni.

A bányákat, aknákat, harminczadot maga kezeltesse a fejedelem s ne adja bérbe.

A fejedelem tartsa udvara népét maga mellett.

A székelyek között bárány- vagy sajtdézmát ne szedjen a fejedelem; s ezek csak saját parancsára kötelesek táborba szállani.

A posták ne zsaroljanak.

A mezőváros lakóit a fejedelem ne emelje nemességre, minthogy e miatt a többi adózók szenvednek.

A félelvi adót 9 frtban szavazták meg, s ezt a szászok is porták szerint fizessék.

¹⁾ Okt. 28-án kelt levelét l. Bethlen Gábor levelezése 4. l.

²⁾ Bojti Engelnél 361. l.

³⁾ L. Törvények és Okiratok IV.

A gonosz és hamis tanácsurakat büntesse meg a fejedelem.

Az országnak küldött leveleket a fejedelem mindig közölje az országgal.

A székelyek házuk szükségére kapjanak sót, s a királybírót évenként válasszák. ¹⁾

E törvényeket a fejedelem okt. 29-én szentesítette. De a rendek még nem oszlottak el azonnal: egy részök nov. 1-éig maradt ott, folytatva a tanácskozást, hogy a megszerzett belső nyugalmat a külső viszonyok jókarba helyhezése által is biztosítsák. A fejedelmi propositiók egyik pontja szerint Bethlen kötelezte magát, hogy a portától új athnamet fog kérni, mely az ország szabadválasztását biztosítsa: ennek értelmében elkészítették a pontokat, melyeknek megerősítését fogják a portától kérni, s mely nemcsak a szabadválasztás fentartását, hanem az ország határainak biztosítását is czélozta, s azt is ki akarta eszközölni, hogy ha valaki hamis pecséttel a portán a fejedelemséget kérné, azt a diván szolgáltassa ki. ²⁾

Kinevezték a Bécsbe menendő követséget is s ennek tagjaivá Sarmasági Zsigmondot, Kassai Istvánt s Benkner Jánost választották. De számukra a levelek csak nov. 11-ére készültek el: magának Mátyás királynak mind Bethlen, mind a rendek irtak s igyekeztek őt meggyőzni, hogy a törökök nem foglalási szándékkal jöttek az országba, hanem Báthory zsarnoki uralkodásának megbuktatására, s kérve őt, hogy annak, a mit a követek elmondandók lesznek, adjon hitelt. Bethlen Khlesznek különösen is kikérte pártfogását. Ugyanez napról kiállíták a három követ megbízó levelét is, ³⁾ kik nov. 13-án utaztak el. S küldötték a lengyel királyhoz is követet, kérni őt, a jó szomszédság fentartására. ⁴⁾

¹⁾ L. Törvények és Okiratok IV.

²⁾ L. u. o. V.

³⁾ L. u. o. VI.

⁴⁾ Bojti Engelnél 370. l.

II.

Midőn Bethlent az ország megválasztotta, ez még csak egyetlen erődöt mondhatott magáénak, azt, melyben tartózkodott. A küzdés, melyet a többi megszerzéseért folytatnia kellett, Báthory halála megkönnyíté, s azokra nézve, melyek az ország belsejében voltak, rövid lejáratúvá tette. Szebeni várnagya Kákoni, Fogarásé Balling János volt. Oly feltételek mellett, melyek a Báthory-pártiaknak amnestiát szereztek ¹⁾ s melyeket a fejedelem nov. 11-én erősített meg, meghódoltak.

E tárgyalások folyama alatt jött Szebenből egy követéség, mely e város visszabocsátását sürgette. Az országgyűlés folyama alatt Bethlen kötelező ígéretet tett a szász nemzetnek, s a szebeni tanács most ennek írásban kiadását kérte. Az ünnepélyes okiratot, melynek három pontja szerint megígéré Bethlen, 1. hogy ha bemegy e városba, azt visszabocsátja, 2. a kibujdosottakat házaikba szállítja, 3. leveleiket visszaadja, nov. 9-én írta alá, s ezzel a követeket visszabocsátá, de maga csak nevének Károlyi Zsuzsánnának (nov. 15.) Kolozsvárra érkezése után, ²⁾ nov. 22-én ment Szebenbe.

Mindenekelőtt a fiscus eltékozolt jövedelmeinek visszaszerzésére megtette az intézkedéseket s az arany beváltásra nézve helyreállítá a régi rendet. ³⁾ A szász universitás 3 év óta először gyűlt össze Segesvártt. ⁴⁾ Azonnal követeket küldött Bethlenhez, kérve őt, hogy ígérete szerint távozzék Szebenből, s kijelentve, hogy csak annak megtörténte után fogja megfizetni az adót s letenni a hódolati esküt. Bethlen december 4-ről válaszolt: meg akarta őket nyugtatni, hogy ő csak a telet akarja ottan tölteni s ígérete szerint kész kiadni a kapu kulcsait a tanácsnak. De a megadás fejében követelte, hogy

---

¹⁾ Nyolcz pontból állottak, s az általános bűnbocsánat megadására, Régeni megkegyelmezésére, az erőszakkal elvett javak visszaadására, az eccsed s huszti szolgálknak javakkal együtt szabadon bocsátására vonatkoztak. Bojti Engelnél 372.

²⁾ Segesváry Bálint 182.

³⁾ L. Törv. és Okir. VII.

⁴⁾ Hegyes Naplója 299.

Szász-Sebest erősítsék meg, hogy szükség esetére oda vonulhasson. S 10-én ismét irt nekik, újabb követekül küldve Győrőft és Mikolát, szemökre lobbantva a hálátlanságot, hogy őt, ki visszaadta nekik Szebent minden kiváltságával s őket rabságból szabadította ki, a »hó hátára« akarják kergetni. ¹⁾

Az universitásnak azonban nem annyira az feküdt szívéen, hogy Bethlent a város azonnali elhagyására, mint inkább, hogy a Szász-Sebesre vonatkozó feltételnek módosítására s új kedvezményeknek megadására bírja. Decz. 10-én az universitás gyűlésén jelen levő vidékek, székek és városok egy véd- és dacszövetség formát írtak alá, s decz. 13-án a szebeni hatóságot tanácskozásra hívták meg.

E tanácskozásnak nem volt kisebb tárgya, mint megálapítani a feltételeket, melyek mellett lesz hajlandó a szász nemzet megtérni, hogy a fejedelem Szebenben teleljen? Kétségtelenül maga az universitás sem hitte, hogy Bethlen e feltételeket el fogja fogadni, de azokat ő tárgyalási alapnak kívánta tekinteni, melyeknek ha a fejedelem csak egy részére is rá fog állani, kiváltságolt helyzetök garantiája már az által is sokat nyerne.

Meg akarták szabni, hogy a fejedelem 400-ad magával s nem többel márcz. 12-nél tovább ne maradjon a városban, a had tartassék fegyelemben, a mi a szebenieké volt, s valahol megtalálják, azt adják vissza. Biztosítani kívánták a három nemzet kiváltságait s főként a szászokét s az olyan tanácsúrra, ki e jogok megsértését indítványozná, a fejedelem előtt hűtlenségi büntetést kívántak szabni. Ki akarták költöztetni a Fejérvárról oda telepedett mesterembereket s megakarták szabni, hogy a görögök csak vámhelyeken árulhassanak. Kikötötték, hogy joguk legyen e pontokat a római császárral s török szultánnal garantíroztatni, mikor a fejedelem követeket küld a portára, külön küldhessen a szászság is, a hadak ne vegyék utjokat a szász földön át, szász városokban ne tartassék országgyűlés, Báthory minden intézménye, még a mi jó volt is, örökre cassáltassék. ²⁾

¹⁾ Archiv des Vereines für Sieb. Landesk. N. F. III. k. 224. s köv. II. közölve vannak a levelek.

²⁾ L. Törv. és Okir. VIII.

Azzal a higgadtsággal és mérséklettel, mely Bethlent soha sem hagyta el, válaszolt e követelésekre. Jól látta, hogy a szászokat a kiállott méltatlanságok keserű utóíze s talán Mátyás király intervenciójába vetett remény ragadta tulzott, és oktan követelésekre: s hogy mennyire komolyan vette az alkotmányra letett esküjét, azt e követelésekkel szemben mutatta ki. Az napon, melyen e levélre válaszolt, decz. 23. bocsátotta vissza a Szebenhez tartozó jószágokat, adta meg a polgároktól elvett házakat, állította helyre a székek szabadságát, a magyar kereskedőket eltiltotta az árulástól, s a piacot a szebeni tanácsra bizta. S a mint ez megtörtént, válaszolt az universitásnak. Követelésüket — mondá — két részre osztá: egyik az ott való telelés, az erre vonatkozó méltányos kívánságok már teljesítve vannak. A többi kívánságok az országgyűlést illetik. Azon nekik is van szavazatjuk, érvényesítsék e követeléseket ottan. ¹⁾

Bethlen leiratát Angyalosy János és Horvát János vitték el Segesvárra az universitás gyűlésére. Maga megjelent köztük az ülésben s igyekezett is rávenni őket, hogy most már tegyék le a hódolati esküt, adják meg az adót, ²⁾ s Szeben átadása esetére a köteles hűség megtartásáról adjanak térítvényt. De eredménytelenül. Ellenkezőleg a szászok decz. 24-én körlevelet intéztek a magyar megyékhez, felszólítva őket, hogy a három nemzet közt fennálló unio értelmében elnyomott szabadságok helyreállításában nyújtsanak segédkezet: »ha ma rajtunk, holnap kegyelmeteken eshetik«, együtt erősek lesznek. ³⁾ Sőt 1614. jan 9-iki ülésekből nyilatkozatot adtak ki, hogy míg a fejedelem »világos törvényüket, szabadságukat« teljesen helyre nem állítja, addig nem teszik le a hűségesküjét, sőt azok is, a kik letették, az alól magokat feloldottaknak fogják tekinteni. ⁴⁾

Bármily kemény volt is a szászok szava, s bármily méltánytalan volt is a kívánsat emberségi szempontból, az bizonyos, hogy ők a jog terén állottak. Bethlen adott szavára s vi-

¹⁾ Archiv des Vereines III. 241. l.

²⁾ Beszédét l. Bojti 377. l.

³⁾ Archiv III. 244. l.

⁴⁾ L. Törv. és Okir. IX.

lágos törvénycikkre hivatkozhattak. Nem csak ez, de helyzetének megfontolása is engedékenységre intette. Ha Magyarországgal tisztában lettek volna ügyei, ha Dóczy, Forgács, nem léptek volna fel ellenséggé, s ha éppen ezért nem érezte volna szükségét egész Erdélyt pacificálni, mi sem lett volna könnyebb mint alkudozással kihuzni a telet. De ő meg akarta mutatni, hogy a jogot mindenek felett tiszteli, s miután korlátnok a Pécsy némi módoszatokra nézve velők tisztába jött: a szászok ezen utolsó nyilatkozatára elhatározta, hogy Szebent visszabocsátja.

Jan. 13-áról a Szebenben levő magyarok és székelyek tudatták az universitással, hogy a fejedelem véglegesen visszabocsátotta Szebent, (jan. 12-én) s erről a fejedelem maga is értesítette a szász egyetemet azon futár által, ki az ultimatumot hozta, sürgetve őket, hogy miután az ő kiköltözködésének ideje febr. 17-re van kitűzve, siessenek a szükséges intézkedésekkel. ¹⁾

Tíz nappal később az universitás letette a hűségsküjét s kiállította a kívánt térítvényt. ²⁾ S attól fogva az egyezkedés végrehajtása, a fejedelem őrségének a városból kiköltöztetése a téli idő daczára szakadatlanul folyt, s febr. 18-án maga is elhagyta a várost. ³⁾

Ez alatt jan. 15-én a portáról Ibrahim kapucsi pasa érkezett hozzá 25 kapucsival, szép kísérettel s ajándékokkal: első követ a szultántól hozzá, mint már fejedelemhez. ⁴⁾ Hozott magával zászlót, botot, kaftányt s egy fermánt, melyek a portui megerősítés első jelvényei voltak. De a fermán Jenőnek és Lippának rögtöni átadását kívánta, s Bethlennek sok oka volt e kíváнат teljesítését lehetőleg elhalasztani. Ennek eszközzésére mindenekelőtt pénzre volt szüksége, s e célra az universitástól 2000 tallért kért. ⁵⁾ Azután Suki Benedeket mint futárt a portára küldé, köszönve a szultán ajándékait, kérve, hogy a tanácsurakat megillető kaftányokat szolgáltassák ki

¹⁾ Archiv des Vereines III. 247, 249.

²⁾ U. o. 256.

³⁾ U. o. 259. l.

⁴⁾ Török-Magyarkori Államokmánytár I. 114. l.

⁵⁾ Archiv III. 251. s köv. ll.

s hogy a tatárok által elfogott Horváth Lázárt ereszszék szabadon.

E gondjai közepett érkezett hozzá Ismael aga, a Skender pasa szolgája s ő felhasználta ez alkalmat, hogy a fejedelmi tanács, s a Szebenben levő főrendek előterjesztést tegyenek Skenderhez az ellenséges állásról, melyet a német párthoz tartozó urak foglaltak el irányában, kérve őt, hogy az ország határainak épen magtartására legyen gondja. ¹⁾

E zaklatott körülmények közt részint az universitással való kiegyezés, részint az ország nyugalma számára szükséges intézkedéseknek megtétele mellőzhetetlenné tették, hogy az országgyűlés a szokott időnél hamarább, már febr. végére összehívassék. Bethlen a gyűlést Segesvártt akarta tartani, s a korlátnokot, Pécsyt odaküldte, hogy számára szállásról gondoskodjék a várban. De a segesváriak hallani sem akartak a dolgról, sőt a fejedelmi szállásosztót egyenesen elkergették. Híjában volt Bethlen minden törekvése a segesváriakat lecsendesíteni, ezek már egyszer felbújtatva lévén, hallani sem akartak a dolgról s a gyűlést, mely febr. 23-ára volt hirdetve, Megyesen kellett megtartani.

Csak febr. 25-én nyilhatott meg, miután az áthelyezés kérdése még két napot igénybe vett. Még el sem kezdték a tanácskozásokat, midőn febr. 24-én Báthory gyilkosai közül a főbb emberek, szám szerint nyolczan, fényes, czifra öltözetben megjelentek Megyesen, jutalmat kérendők a rendektől. De az udvari nép nem úgy fogadta, mint várták, úgy bántak velök, mint gyilkosokkal s insultatioknak voltak kitéve. E bántalmazások ellen orvoslást keresendők, márcz. 3-án reggel czifra öltözetben tollason előbb Mikolához s ennek tanácsára Angyalosi János ítélőmesterhez fordultak, ki őket az országgyűléshez utasítá. Meg is jelentek a rendek előtt s Szilassy parasztos kifejezéssel kezdte emlegetni, hogy a zsarnokot ők a rendek megegyezésével tették el láb alól.

Szavát roppant zaj szakítá félbe s első a szebeni királybíró volt, ki tiltakozott, hogy gyilkosokkal nincs közük, s kívánta, hogy törvényszék elé állíttassanak. Csakugyan kiutasít-

¹⁾ Török-Magyarokori Államokmánytár I. 115.

tattak a gyűlésből — de alig távoztak, a nép és katonaság üldözni kezdte őket. Alig volt idejük a takácsok bástyájára szaladni, hol védeni kezdték magokat. Híjában próbálták a tanácsurak lecsendesíteni a felbőszült népet, mely a bástya mellett lévő templomból egy rejtek uton a menekültekre talált. Nadányit ott leütötték, Szilassyt és Zámbót a toronyból levették. Giczyt, a főbűnöst Fogarason már előbb kivégezte Bal-ling ottani kapitány. S ezzel a nyugalom helyre állt.

A mozgalmat, melyet a szászok Szebenben még a város átadása előtt indítottak, hogy a más két nemzetet közös actiora bírják, fel akarta Bethlen használni, hogy a három nemzet közt az unio kötelékét szorosabbra fűzze, s őket ez által a két nemzettel nagyobb solidaritásba hozván, separatistikus törekvéseikben ellensúlyozza. Így gondolta elérhetni azt, mit a szebeniek merev magatartása miatt nem tudott kivinni.

Fejedelmi előterjesztéseiben hangsúlyozta, az unio megszilárdításának szükségességét. De minthogy ezek propositiójára csak általánosságban feleltek, Bethlen maga formulázta 11 pontban, hogy miből álljon az unio-törvény.

Ez unio-törvény a három nemzetet az ország különös védelmére s a váratlanul előállott védelmi intézkedések költségeinek fedezésére kötelezte volna; minden régi viszály minden feledésbe; háború esetén a városok fogadják be a nemeseket falaik közé; Fejérvártt építsék meg fejedelmi székhelyül s a költség háromnegyedét viselje a szászság; az unio költségeinek fedezésére állíttassék fel egy országos pénztár, s az unio felett az örökös egy héttagú bizottságra ruháztassék.

A szászoknak maga az unio ellen nem volt kifogásuk, de attól tartván, hogy az unio-törvény a két nemzettel szemben alárendelt helyzetbe fogja őket hozni, s ez által eddigi kiváltságait s különállását veszélyezteti, az egyes pontok ellen annyi nehézséget hoztak fel s főként az unio-tárház és septemviratus ellen annyi határozottsággal nyilatkoztak, hogy a fejedelem javaslatából egészen nem s csak egyes pontjaiból alkottak törvénczikkeket.¹⁾

* 1) Lásd Törvények és Okiratok XIII. és XV.

A tanácskozások folyama alatt érkezett meg Huszain csausz egy fermánnal, mely meghagyta a szászoknak, hogy az esetre, ha Bethlent a felső-magyarországiak, vagy a római császár haddal támadnák meg, egész nemzetül mellé álljanak, s egyszersmind tudatta vele, hogy a szükséges segély adására a szomszédos basák, bégek s az oláh vajdák utasítva vannak.¹⁾ Még egy kapucsi basa, Mehemed aga is érkezett a gyűlés alatt márcz. 12-én Megyesre (a várt Szkender basa helyett) s néhány napi ott tartózkodása után visszautazott Brassó felé. A fejedelem által ünnepélyesen fogadtatott, s fényes lakomával tiszteltetett meg. Az ez és a rendek által előadott panaszokra, a gyűlés folyama alatt küldött Dóczyhoz egy csauszt, hogy az elfoglalt várak ügyében a portára teendő jelentés végett tájékozást szerezzen.²⁾

E gyűlésen felkerült az Iffjú Katalin özv. Imreffy Jánosné ügye, ki hajdan Báthorynak egyik kedvese volt s kit paráznasággal és ördögösséggel vádoltak. Törvény szerint fő- és jószágvesztésre ítélték.³⁾

Ez alatt folyton tartottak a tárgyalások a belnyugalom megszüldítésére szükséges intézkedések, törvények meghozására. S midőn ezek végre elkészültek, meglátzott rajtok, hogy a tanácskozásokat erős, biztos kéz vezette. E tanácskozások alapját mint mindig, részben a fejedelmi propositiók tették — mert ezek nemcsak az ország pillanatnyi szükségeinek enyhi-

¹⁾ Hatvani Okmánytár. IV. 89.

²⁾ Memhet aga »Obrister kapucsi basa« Megyes márcz. 15-én kelt levele a titkos levéltárban, Dóczyhoz, melyben emlékezteti őt, hogy Zsitvatoroknál kimondatott, hogy Erdély, Oláhország és Moldvára csak a szultán tarthat igényt, a ki ezeket mint szemefényét őrzi is. Most értesült a szultán, hogy Erdélyhez tartozó helyek: Bánya, Tasnád, Huszt, Kővár és az egész Máramaros bevéttetett s elvonatott Erdélyből. A szultán nemcsak egy ily földrészt nem enged, de egy talpalatnyit sem. Küldi csauszát hozzátok s engem — u. m. — ide Erdélybe küldött megtudni, ha a római császár akaratából történt-e vagy önnön akaratjából Dóczynak. Válaszát mielőbb elvárja, addig a fejedelemtől marad Erdélyben. — Ezen csausz meg volt bizva felmenni a nádorhoz, de minthogy ez a gyanú kikerülése végett nem akarta fogadni, letartóztaták s csak több levélváltás után eresztették el. L. Törv. és Okir. XX-ik sz.

³⁾ L. Törv. és Okir. XXIX,

tésére, hanem az ország nyugalmit megszilárdító s jövődő felvirágoztatására czélzó intézkedések tételére hívták fel a rendeket.

Az első törvény a jósok, kuruzslók, búbajosok ellen hozott, kik az utolsó időben mint népcsalók üzték mesterségüket s azok ellen is, kik jövődöltetnek maguknak — mindezek megbüntetését rendelé. E czikk ítélte el Imreffynét. S mindjárt utána az egyházi fegyelmet állíták helyre, elrendelvén a püspöki visitatiókat, s elrendelék iskolák felállítását is.

Elrendelék az unio-tervezetben javasolt közpénztár felállítását is, megszabván, hogy ez az úr és nemes, s nem a jobbágy adózásából állíttassék fel, s ezekre és a székelekre s szászokra aránylagosan vetvén ki a fizetendő összegeket.

Kivetették a félévi adót: portánként 8 frtot a megyékre, részekre, s Szeben kivételével, a többi szászokra.

Intézkedtek Fejérvár felépítésének módozatairól.

Törvényt hoztak a hadfölkelés módozatairól, megszabván, hogy a kővárakkal biró urak s a nagy jószágosok birtokaikkal arányban álló csapatot állítsanak ki.

Az Erdélyben levő hajdúk tegyék le e nevet, s a megyei zászlók alatt szolgáljanak. A hadak pedig az országban éljenek saját pénzükön s a szegénységtől ne requiráljanak.

Korlátozák a tanácsurak felelősségére vonatkozó kolosvári törvénycikket.

A Báthory alatt nótázott urakat névszerént felszabadították a nóta alól, s a Szeben ellen hozott törvénycikket eltörölték.

Eltörölték Kendy István s a Kornis és Sennyey árvák számüzésére a Szilvásy Boldizsár nótázására vonatkozó törvényt.

Azok ügye, kiknek jószágá elkoboztatott, tárgyalassék a Kolosvárt május első napján kezdődő terminuson. Az elítéltek nejeitől lefoglalt jószágok adassanak vissza.

Azokat, kik a törökkel, tatárral közösen dúltak-raboltak, büntessék meg.

Veszély idején a kerített városok tartoznak menhelyet adni a nemeseknek.

Hálával vették az évi árenda elengedését.

Az elrablott harangok adassanak vissza.

Törvénnyel szabályozták és állapították meg a latrok üldözésének módzatait.

Senki jószága se lehessen ment az adózástól.

A hozott ítéletek hajtassanak végre.

Eltilták a barom- és bőrkivitelt.

Rosz pénzt verni ne legyen szabad az országban, de azt külföldről sem szabad behozni.

Rezet nem szabad kivinni az országból.

A belényesieket nem szabad taxa fizetésre kényszeríteni. Kis-Marja kiváltságát megerősíték.

A harminczadosok ne zsaroljanak.

A szökött jobbágyok adassanak ki.

A boros-jeneiek minden 20 jobbágytól egy lovast tartoznak kiállítani.

A mezővárosiakat nem szabad megnemesíteni s ez által kivonni az adófizetés alól.

A székelyek és nemesek kapjanak sót házaik szükségére.

A mérték ügyében hozott törvények tartassanak meg.

A portára s a római császárhoz küldendő követségekhez a szászok is válaszszanak magok közül — de ezek a többiekkel együttesen járjanak el.

Szeben adója két évre elengedtetett.

Az országgyűlés márcz. 16-án oszlott el.¹⁾

III.

Sem Mátyás király, sem a felső-magyarországi urak, a nádor, Dóczy nem látták szívesen Báthory Gábort a fejedelmi széken, ha még is megkötötték vele a confoederatiót, az a titkos pontokért volt, melyek Erdélyt szoros viszonyba hozták a magyar koronával, kötelezván őt arra, hogy még a török ellen is fegyvert huz mellettük. Nem is bíztak benne s halálát úgy fogadták, mint isten büntetését, azért, »mert a keresztyénség-

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XIV, XV. Kendy István, Kornis Zsigmond és Kornis Boldizsár özvegye s az özvegynek anyja nyugdíjat húztak a szepesi kamarából, mint ezt Ferdinándnak a szepesi kamarához Neostadii 21. febr. 1614. kelt levele mutatja. (A titkos Itárban).

hez gonosz igyekezettel volt,« s úgy üdvözölték, mint jótéménnyt a nemzetre nézve. ¹⁾

Szivesebben Bethlent sem látták a fejedelmi széken: ismerték egész múltját, tudták, hogy a török politika híve. Mikor Forgács beütött Erdélybe, letette az esküt Mátyásnak, de zászlójukat az első alkalommal otthagya. Hogyan várhaták volna tőle most, mikor székét egyenesen a töröknek köszönheté, hogy őszintén csatlakozzék a nemzetek confoederatiójához, mely Mátyásnak s államférfiainak kedvencz eszméje volt, s elfogadja a Báthory-féle titkos pontokat. ²⁾

De Erdélyben nem támadhatták meg: sem hadok, sem pénzök nem volt, sőt attól is tarthattak, hogy ezzel egy török háború veszélyét idézik fel. Egyelőre csak annyira szorítkozhattak, hogy megszilárdulása útjába akadályokat gördítsenek — s erre az alkalmas eszköz kezőknél volt: visszafoglalni a részeket, mely csaknem egészen Báthory-birtok volt. Azonban ezt sem háború által, hanem a Báthory-féle várak: Ecsed, Huszt, Nagy-Bánya, Kővár, Várad és Tasnád elfoglalása által. Ugy hitték, hogy ez lesz az archimedesi pont, melyből Bethlent ki fogják forgathatni.

Ez volt a bécsi kormány intentiója is, sőt Ferdinánd főherczeg, ki a Linzben levő Mátyás helyett Magyarország kormányzását vezette, ki is adta a rendeletet. ³⁾ »Nem volna az nehéz, mondá rá Thurzó, csak pénzt küldene ő felsége.« ⁴⁾ De nem küldött, s így a rábeszélésnél egyéb eszköz nem volt kezeken.

Ezt meg is próbálták.

A nádor hatásköre ebben az időben nagyon kiterjedt: Thurzó, épen úgy mint előde Illésházy, valódi »prorex« volt. Mint óvatos, kockáztatni nem szerető államférfi, minden lé-

¹⁾ Thurzó levele Dóczyhoz: Történ. Lapok. II. k. 838. l.

²⁾ »Adná isten, hogy ez mostani fejedelem jobb volna Báthorinál, de minthogy keresztnevek mindegy, egy cseppnyire sem aránzzuk, hogy jobb legyen annál.« Irja Thurzó Dóczynak decz. 12-ről. Tört. Lapok. II. 840. l.

³⁾ Ferdinánd 1613. nov. 3-iki rendelete. Történelmi Tár. 1679. 219-ik lap.

⁴⁾ Thurzó nov. 10-iki levele. Történ. Lapok. II. 839. l.

III. leírás
ferr

pést biztosan akart tenni. Annál meggondolatlanabb volt a kassai kapitány Forgács, kit szenvedélye sokszor vakká tett és annál elfogultabb Dóczy, a szathmári parancsnok, kik első sorban voltak hivatva Thurzó terveit végrehajtani: annyira, hogyha az ember gyarlóságaikat, tehetetlenségüket, zelosításokat, melylyel urok ügyét untalan compromittálták, párhuzamba teszi a Maximilián és Leopold által alkalmazott külföldiek eljárásával: nem fog lényeges különbséget köztük találni.

Ez a két ember szeretett volna fegyveres erővel törni e várakra — de Thurzó nem engedte meg¹⁾ s így nem maradt más út fenn, mint az alkudozás. Váradra nézve kevés reményök volt: ²⁾ Rhédey, ennek parancsnoka sokkal bensőbb embere, közelebb rokona volt Bethlennek, hogysem e részben reményeket tápláltak volna. Annál jobban hozzáláttak a többi megkerítéséhez. Thurzó nov. 25-ről felhívta Nagy-Bányát, hogy miután Báthory halálával e város visszaszállott a királyra, adják magukat egyenesen annak hűsége alá.³⁾ Három nappal később a kővári kapitányt is hasonlóra szólítá fel: e vár az özvegy fejedelemszszont, Huszt pedig Homonnay Bálintnét illetik a Bocskay-féle végrendelet alapján.⁴⁾

S csakugyan, Várad kivételével, a többi helyek parancsnokai Magyarország felé hajlottak. Bethlen népszerűségét épen nem nevelte az a részeken, hogy török fegyverek árnyékában jött az országba, s a magyar befolyás az ország kormányára magában az anyaállamban oly nagy volt, hogy aggodalom nélkül, bizalommal közeledhettek hozzá. Az az igazság, hogy e befolyást még Dóczy és Forgács tehetetlensége sem tudták megsemmisíteni. Hogy mi lesz Bethlenből, azt nem sejthették, hogy mi Thurzó, azt mindnyájan tudták. Az elsőre aggodalommal tekintettek: ez utóbbiban bíztak.

Kővárnak, az özvegy fejedelemszszont ez időszertinti lakóhelyének, feladását parancsnoka Szilágyi János már decz.

¹⁾ Thurzó levele Dóczyhoz decz. 26-ról. Történeti Lapok. II. k. 885. lap.

²⁾ Thurzó levele nov. 12-ről. Tört. Lapok. IV. 840. l.

³⁾ Történeti Lapok. II. 352. l.

⁴⁾ Történeti Lapok. II. 853. l.

5-én megígérte,¹⁾ s a nádor az alkudozások folytatására Dezsőffy Ferenczet küldé oda,²⁾ míg Nagy-Bányáról a bírót negyed magával Dóczyhoz rendelte az eskületételre.³⁾ S csakugyan ezek egymásután gyorsan meghódoltak: nem vették be az »erdélyi maszlagot.« Legelőbb Ecsed decz. derekán,⁴⁾ azután Huszt, melyet a Pernyesy tapintatossága szerzett meg, majd Tasnád, melyet Dóczy egy beütő csapattal foglalt el, s Kővár is, hová Bethlen Kákonyit küldé (ki decz. 18-án érkezett oda), de ez már nem volt képes Dezsőffy ellenesúlyozni. S ezekkel együtt egy csomó apró vár.

Bethlen ez időben másfelé volt elfoglalva — magának Erdélynek pacificálásával s Szeben visszaadása ügyében folytatott alkudozásokkal. Különben sem lett volna már, a téli idő miatt sem módjában, haddal megvédeni e várakat. Ez idő szerént addig, míg módja lesz helyreállítani Erdély integritását, elégnék tartotta figyelmeztetni Dóczyt s Forgácsot,⁵⁾ hogy ne kapdossanak a hatalmas császár szakállába, mert bizony nem fogja elszenvedni. Ez alatt Dezsőffy a nádor küldötte Kővárból

¹⁾ Történeti Lapok. II. 869. l.

²⁾ Történeti Lapok. II. 870. l.

³⁾ Történeti Lapok. II. 870. l.

⁴⁾ L. Thurzó decz. 27-iki levelét. U. o. 885. l. Khlesl e tárgyban 1614. jan. 6-ról igen melegen ír Dóczynak. A titkos ltárban meglevő levél rubruma így hangzik: darinnen sein ungeparter Vleiss mit einnembung Etschet hoch gerüembt und zur continuation des kais. und kön. Ungarn diensten treulich vermahnet wirdt. (A titkos ltárban). Ecsedet csakhamar Rueber kérte, mint ezt márcz. 24-én kelt levél igazolja, melynek rubruma így szól: Beschaidt für Hansen Ruebern Freiherrn, dass er sich mit seiner anforderung auf die herrschaft E c h e t in Ober-Hungern, weil solche mit condition übenommen worden, bis solche völlig zu ihre Mai. handen gebracht würdet, gedulden u. beneben vergewist sein, dass die in handen habende verschreibung in acht genommen und nach billichen dingen contentirt werden solle.

⁵⁾ Forgács ezért szörnyen megharagudott. Dóczynak Kassa febr. 22-ről írt levél utóiratában, melyet maga írt, így szól: »az erdéli vajdának én választ tettem, hogy efféle kárpálást mi tőle fel nem veszünk, azért modestius írjon; az cancellárusának is választ írtam. Az követek írtak az vajdának, azért kglmed küldje el egy bizonyos embertől, hogy az követek meneteli felől lehessenek bizonyosak és csendességgel legyenek.« Ered. az országos ltárban.

udvarába érkezett, igazolandó előtte, hogy e helyek az özvegy fejedelemasszony jogán lettek elfoglalva.

A jog pedig nem volt Thurzóék részén: mert Kővár csak férfiágot illetett, mert Husztot Báthory kedvesére, Török Katalinra iratta, mert Tasnád az ecsedi ág kihaltával a fiscusra szállt, mert Nagy-Bányát Báthory István az erdélyi városok sorába igtatta, s Bethlen ezt ki is mondotta Dezsőffynek ellenvetéseire. De itt nem a jog és méltányosság, hanem a politika döntött.

Hogy az özvegy fejedelemasszony jogainak ily meleg felkarolása nem rejt-e magában messze kiható czélokat, s nincs-e mögötte támadási szándék, azzal Bethlen nem volt tisztában s ugyanazért 1614 elején a nála járt török követség útján felkérte a portát, hogy szükség esetére kellő megsegítésről gondoskodjék. Ugyanakkor Kornis Istvánt a nádorhoz küldé, figyelmeztetni őt ellenséges magatartásának veszélyeire s eszébe hozni, hogy a török minden hasonló kihívásokra nem az erdélyi részek, hanem a magyar király birtokainak csonkításával felelt. Küldött a felső-magyarországi megyékhez is: Ujnémethi Istvánt és Spányay Gáspárt, panaszt tenni Dóczy és Lónyay András eljárása ellen. Panaszt emelt jan. 28-ról Mátyásnál is gyorsfutár által ¹⁾ s Khleslt bibornokot közvetítésre kérte fel.

Mind e leveleiben — ha különben e helyekre, főként Tasnádra nézve jogát fenn is tartá — Bethlen igen engesztelékeny hangon ír: egy korábbi (jan. 3-án kelt) előterjesztésében jó szolgálatait ajánlotta fel, ha elfogadtatnának. ²⁾ Mindezekkel a császárhoz küldött követsége útját akarta egyengetni: hogy a legkisebb jóakarattal is megtalálhassák a módját jó szomszédságot tartani vele. De mire gyors futárja elindult s első levele felért volna, követsége sorsa már eldőlt.

A Mátyáshoz küldött követek Sarvasági, Kassai, Benkner nem találván a királyt Bécsben, Linzbe folytatták útjukat. Bemutatták megbízó levelöket, fölkeresték az államtanács tag-

¹⁾ Bethlen levelét Mátyáshoz, kiadta Szabó K. Történelmi Tár 1880. évf. 451. l.

²⁾ Bethlen ezen levelét is l. u. o. L. Törvények és Okiratok XI. sz.

jait, kiket Bethlen külön leveleivel közbenjárásra szólított fel. De bizalmatlan hideg fogadtatásra találtak. Megütköztek azon, hogy előleges bejelentés és megegyezés nélkül jöttek fel. Felhatalmazó irataikat sem tarták kielégítőnek, mert nem voltak többre elbocsátva, mint arra, hogy a Báthoryval kötött utolsó szerződés ratifikálását ajánlják. Mind ez sok fejtörést okozott Mátyás tanácsosainak, sokáig nem tudták elhatározni, hogy mit tegyenek? Hogy minden eshetőséggel szemben biztosítva legyenek, a német birodalmi fejedelmekhez tudakozódó sürgönyöket küldöttek, hogy szemben a dolgok ez új fordulatával, milyen mérvű támogatásra számíthatnak? A beérkezett válaszok elég biztatót tartalmaztak ugyan, de még sem annyit, hogy az államtanács a szakítás odiumát magára akarta volna venni.¹⁾ Ily körülmények közt az államtanács tárgyalásba vette az ügyet. Itt Kassai István részletezte óhajtásaikat, ajánlataikat.²⁾ Elmondák a múlt év eseményeit, a körülményeket, melyek közt Bethlen elfoglalta székét s kérték a Báthory-féle szerződésnek Bethlenre kiterjesztését.

Az államtanácsnak ez ellen sok kifogása volt, mert úgy találták, hogy ez a pozsonyi szerződés elvesztette érvényét — s hogy ezt igazolják, hosszú sorozatban felszámolták a pontokat, melyekkel már maga Báthory, azután az ország rendei s végre Bethlen is megsértették azt. Nyomatékkal kiemelték, hogy e veszélyes viszonyok közt a Báthory-féle titkos pontok (t. i. hogy a török ellen is csatlakozik hadaival Mátyáshoz Bethlen) elfogadásáról szót sem tesznek.³⁾

E hosszú »bűnlajstrom«-nak felsorolása kétségtelenül azért történt, hogy annál nagyobb kegyelemnek tűnjék fel, hogy a császár nem szakítja meg az alkudozásokat, s fogadja a követeket. A király előtt Sarماسági tartott beszédet, rövidet, de jól átgondoltat. Részletezte, hogy a török nem korlátozza az ország szabad választását, s Bethlen nem kereste a

¹⁾ L. az erre vonatkozó válaszok registáit. Törvények és Okiratok X. jegyzetében.

²⁾ Beszédét fentartá Bojti 369. s köv. ll., ki úgy közli azt, mint a császár előtt elmondottat.

³⁾ Hatvani: Brüsseli Okmánytár IV. 66. s köv. ll.

fejedelemséget, s csak azért fogadta el, hogy a zaklatott országnak nyugalmat szerezzen. Ezért kéri a császárt, hogy ismerje el e választás érvényes voltát.¹⁾

Jan. 20-án kikapták a választ: a császár a követek felhatalmazását nem tartja elegendőnek, s hogy szélesebb alapot nyerjenek, a tárgyalások folytatására kettőt a követek közül visszaküld, a harmadikat (Sarmaságit) visszatértökig udvarában tartja. Különben maga is küld Erdélybe biztosokat,²⁾ kik tolmácsolják, hogy minő biztosítékok nyújtása mellett hajlandó Bethlent kegyelmébe fogadni.

Már akkorra a titkos tanács elkészítette az összes követési irományokat, sőt a király a követek személyére nézve is megtette választását. Elsőnek steblai Lassota Eriket jelölte ki,³⁾ mint bizalmas s a magyar ügyekben jártas tanácsosát. Vele együtt, mint magyart Daróczy Ferenczet akarta küldeni, de hogy jobban megnyugodhassék, kérdést intézett Dóczyhoz, ha ezt, vagy Pécsy Zsigmondot ajánlja-e?⁴⁾

Valóban nem kis fontosságú volt a követ személye, ilyen kényes természetű megbizatással szemben, és akkor, midőn Dóczy, Balassa, Forgács ellentétben a Mátyás intenióival, szakításra akarták vinni a dolgot. Hogy bizalmatlanságuk Bethlen személye iránt ennek múltján alapúlt volna, azt nem lehet elfogadni teljesen — jól ismerték ők ennek tehetségeit, hazafiságát, igen, főként Dóczy, kivel bizalmas lábon állott. Ez igen plausibilis ok volt Mátyással szemben, s alkalmas arra, hogy ennek gyanakodását felköltse.

¹⁾ Sarmasági beszéde Bojtinál.

²⁾ Hatvani Brüsseli Okmánytár IV. k. 71. l. Mátyás febr. 5. Budweissről ír a mainzi s brandenburgi választóknak s a würzburgi püspöknek: von Siebenbürgen etliche Gesandten angelangt, denen haben wir nach ihrer angelhörten werbung ainen verhalt thun« stb. s megküldi az iratokat, melyeket Hatvani IV. 66. s köv. II. kiadott.

³⁾ A tanács a szepesi kamarának Linz jan. 24-ről: S. C. R. Multas . . . mittit in Transsylvania cum quibusdam transsilvanis alegantibus . . . suum consiliarium Ericum Lassota de Steblau et juxta benigne dederunt ut quidam ex collegio nostro simul proficiscatur« s 200 magyar forintot rendel neki. (Fogalm. Bécsben a kan. Itárban).

⁴⁾ Mátyás levele. Történelmi Tár. 1849. évf. 221. l.

S csakugyan Mátyás az utasításban, melyet a küldendő követek számára már elkészítettek az napra, melyen Sarmaságit letartóztatták s Kassait és Benknert visszbocsátották, nyíltan kimondotta, hogy miután az erdélyiek sem ígéreteiket, sem szerződéseiket, sem diplomáikat nem szokták megtartani, s miután Bethlen személyére nézve is volna elegendő ok a megfontolásra, a keresztyénség érdekeinek megvédése tekintetében, különös biztosítékok volnának nyújtandók.

Hogy minő biztosítékot kívánt Mátyás Bethlentől, azt megírta a titkos utasításban, mely az elsőhöz volt mellékelve. Ha Bethlen előbbre becsüli azt, hogy a keresztyénnel legyen szövetsége, mint a törökkel, a keresztyének ellenségeivel, azt csak úgy nyerheti meg, ha őszinteségének tanújeleit adja, s ezt a követek kilátásba is helyezhetik, ha — mint biztosítékot átadja Váradot. E körül aztán alkudozhatnak — egészen vagy félig, de csak hogy átadja. Aztán mutassák fel a Báthory által elfogadott titkos pontokat, melyeknek eredeti példánya nekik átadatik, de kezükből ki ne adják s fogadtassák el vele. ¹⁾

Azonban bár ekkép a követek számára minden el volt készítve és a szepesi kamara költségeik fedezésére utasítottatott is, bár a követküldésről értesült Bethlen kiállítá a szükséges menedékleveleket s még az elfoglalt várak környékén is teljes fegyvernynyugvást rendelt el, ²⁾ a követek még sem indultak el. Heteken át nem haladt elő az ügy, az ő követei is csak jóval később indulhattak el, úgy, hogy csak márcz. 9-én a megyesi országgyűlés folyama alatt érkeztek meg.

Sőt ez alatt, mintha épen ellenséges fordulat állott volna be, hadi készülődésekhez fogtak. Ágyukat, csapatokat rendelték Magyarországra a török ellen, ha szükség úgy hozná magával s mindenesetre a végek oltalmára. ³⁾ S minthogy a porta

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. X.

²⁾ Levele Dóczyhoz febr. 8-ról. Török Magyarokori Államokmánytár. I. 117. l.

³⁾ A titkos levéltárban erre vonatkozólag igen érdekes adatok vannak: Így a titkos tanács véleménye Mátyáshoz febr. 15-ről a »Landes-zusammenkunft« iránt, mely nélkül jelentékeny »landtagsbewilligung noch assistenz,« a török ellen nem remélhető, s hogy e tárgyban mit kell tenni ő felségének. — Dóczynak tán febr. 18-ról Budweissről talán Molard

az Erdélytől elfoglalt várak ügyét komolyan felkarolta, ezek visszaadása iránt febr. elején name hemajumot is adott ki, (miről Mátyás már jóval megkapása előtt értesülhetett), s Budára új basát nevezett ki,¹⁾ sőt a mozgalmakkal szemben maga Bethlen is elrendelte hadainak a készenlételt,²⁾ a felső-magyarországi urak épen úgy mint Mátyás tanácsa, attól kezdettek tartani, hogy Bethlen egész alkudozásának nincs más célja, mint időt nyerni meggátolni, hogy ő felsége ne készülődjék s így annál biztosabban lephessék meg.³⁾ De bár e körül-

bizalmasan (»wohlgeb. Freiherr, sonders lieber herr Sohn«-nak szólítja) küldi mit Kornisnak ír, ha nem látja tanácsosnak, küldje vissza, ha igen, had menjen isten nevében, »aber alles zu seiner discretion u. judicio.« — »Der Conte von Bouguoy ist alhir, die 10^m mann im anzug, damit die gräniczen wol versehen werden, so haben Ir. M. sonst ebenfals volck erworben.« Még is jobb volna módot találni a békére, hogy ne csak Bethlen ne csüggne a török és tatáron, — de a török is nyugton volna. Thurzó György nádor, Biltse, febr. 13-ról a nagy-szombati tanácsnak: minthogy — írja — a felső részek s végvárok veszélyben vannak, s hadi szerszámokban felszerelésekben szűkölködnek, ő fge Bécsből »de pulveribus tormentariis et aliis munitionibus bellicis illis confiniis prospicere cogeretur« meghagyta nekünk, hogy gondoskodjunk az odaszállíttatásról Pozsonyból, hova Bécsből lehozzák. Azért Poson, Sopron, Szakolcza, N.-Szombat és Modor városokból 40 kocsi tartandó készen, melyek az ő fge által küldöttek megkeresésére rögtön Pozsonyba menjenek, hogy onnan Lőcséig szállítsák a hadi szereket. — Mátyás Budweiss febr. 22-ről a szepesi kamarához írt rendeletének német rubrum így hangzik: »Der Zips. Cammer würdet anbevollen, dass sy mit dem Obristen Forgach u. Andreen Doczy haubtmann zu Sattmar gute correspondenz halten und war sie zu einer nuczlich befindenden impraesia ihrer hällf und geltt bedürffen, sie ihnen schuldig ist succuriern u. die nothwendige geld verlag auch ehe durch anticipation verwenden u. verschaffen.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XII.

²⁾ L. Bethlen Gábor trónfoglalása 30-ik l.

³⁾ L. Törvények és Okiratok XVII. Igeu érdekes és jellemző az, mit egy névtelen ír Molardnak. Linz, márcz. 22. »Den Teufel führet diese potschaft heraus, damit der palatinus u. die ländler in irem irthumb sollen confirmiert werden, dass der türg unterdessen zeit habe sich zubereiten, anzuziehen u. uns zu überfallen, welches sein principal intention ist.« Azt akarja a követtség, dass sich ihr M. mit armiern és azért nichts unmögliches begehren, dass »sie ire falsche Mistrauen also mehrers versichern kundten.« »Die österreicher wisen, was uns an Sibenbürgen gelegen, villeicht

mények által magának Mátyásnak bizalma is meg lett ingatva, s Bethlen irányában az óvatosságot és vigyázást elrendelte, nem volt rábirható, hogy a már elrendelt követküldést visszavonja, nem akarván megakasztani a megkezdendő tárgyalások folyamát: ellenkezőleg szigorúan meghagyta, hogy Balassa Zsigmond célzatainak, ki célba vette Erdély megtámadását, minden módon útját álljok.¹⁾

Bethlen már a megyesi országgyűlés alatt vett értesítést, hogy a követek útban vannak s nem is késett biztosítani Dóczyt, hogy a szent békességre őt készen találják és e tárgyban Kendyt hozzá küldé. Dóczy sietett ugyan őt megnyugtadni, hogy az akadályok, melyek eddigelé a követek lejövetének útját állották, már el vannak hárítva²⁾ — mindazáltal a végső lépés ez ügyben csak éppen ebben az időben történt. Mátyás választása Lassotán kívül csakugyan Daróczyra esett, s e választása mellett még akkor is megmaradt, midőn a portáról kapott valótlán tudósítások következtében komolyan kezdett aggódni, hogy Rhédey Váradot a törökök kezébe akarja játszani. E híreket azonnal megírta követeinek s újabb megbízó leveleket állított ki számukra, hogy e fordulattal szemben különös tárgyalásokat kezdjenek az erdélyi rendekkel.³⁾

Mind Mátyás, ki aggódva várta a híreket követeitől,⁴⁾ mind a felsőmagyarországi urak érezték, hogy ezeknek a váraknak kérdése nem magában Erdélyben s nem e követség útján fog eldőlni: tisztában voltak azzal, hogy a porta maga-

---

wirdt Gott durch dise die andern (t. i. a birodalmiakat) aufmuntern; mit palatino ist es ganz verloren, und hat der Caesar Gallo I. M. das hercz, mit seiner bösen relation gar genommen, wie uns alle perplexos gemacht. Hetten wir aber nur mittl, wolten wir vilen die Hungern zaigen, auch den grossen Spott und Schaden irer M. woll verhütten.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XVIII.

²⁾ L. Törvények és Okiratok XVI.

³⁾ L. Törvények és Okiratok XVI. a—d.

⁴⁾ A titkos ltárban van Khleslnek egy Linczből ápr. 5-én kelt leirata Lassotához (de a mely ennek nem tudni mert nem küldetettel) melyben kemény szavakkal szól Lassotához, hogy miért nem küld jelentéseket hozzá is s a mit eddig kivitt az is sajnos azt mutatja, hogy nincs biztos, *solida fundamenta*-ja — sokkal másképen ajánlatott Molard által s igyekezzék annak megfelelni s kérdő pontokat állít fel.

tartása e kérdésben határozó leendő, annyira, hogy Forgács Zsigmond nem is habozott a várak visszabocsátását egy bizalmas levélben Molárdnál javaslatba hozni.¹⁾

De tisztában volt azzal Bethlen Gábor is s ahhoz szabta eljárását. Mindenekelőtt, a mint az idő javulni kezdett, arról gondoskodott, hogy a Balassa-féle beütési törekvéseknek útját állja. Török István, Mocsonyi Gergely hajdukapitányokat zsoldjába fogadta s a Szilágyságban és Kővárvidéken helyezte el, mely csapatoknak volt ugyan a magyarországi hajdukkal összeütközése, azonban minden fontosabb következmény nélkül s Bethlen gondoskodott, hogy a fegyelem helyre álljon.²⁾

Az országgyűlés bezárása után azonnal körútra indult s Fogarason át Brassóba ment, hogy az ott elrendelt főkövetséget a portára útnak indítsa. Elkészítette az ajándékokat, az útásítást a követségnek — testvére Bethlen István és Erdélyi voltak vezetői — s a kapitihának Tholdalaginak, a leveleket a szultánnak és diván-ülő vezéreknek. Tudatta, hogy a római császártól követséget vár, olyan fényest, milyent Báthoryhoz soha sem küldöttek — de azért nem tudja bizonyosan, ha jönnek-e.³⁾ Részletezte, hogy minő pontok alatt óhajtja az athnamét kiadatni, s hogy minő okok miatt kénytelen ő kérni a portát, hogy Lippa és Jenő követelésével hagyjanak fel? S miután megtette az intézkedéseket, hogy ezek a nála járt Mehemet csauz kíséretében elinduljanak, ápril 7-én maga is elutazott Bodolára.

¹⁾ Forgács Zs. Molárdnak »ex castro meo Herknecht 14. apr. 1614« véleményét ad a várak ügyében: Si... restitutio arcium ad hanc Turcae instantiationem flat non mediocriter aug.-mae auctoritati S. C. M. derogabit, hosti vero animum addet adeo, ut majora attentandi licentiam sumat, neque per hoc tuta esse S. C. M. poterit, quod Turcae bellum non sint illaturi. Jobb lett volna azokat el sem foglalni. De a török ebben csak okot kezés a háborúra s úgy akarja feltüntetni a dolgot, hogy ő a béke törő ha háborút kezd. — *A két baj közül vagy adni, vagy nem adni melyik a kisebb azt kellene követni. Inkább visszadni a várakat,* mert »nec S. M. C. velit bello has arcus Hust et Kővár cum pertinentiis protegere« s a török fennhirdeti, hogy *egy tapodtat sem enged.* (Bécsben a titkos ltárbau.)

²⁾ L. Törvények és Okiratok. XIX. és XXI.

³⁾ L. Törökmagyarkori Államokmánytár I. 119., Bethlen ápr. 14.-iki levelét s a portára küldött emlékiratát Bethlen G. politikai levelei 15. s köv. 11.

Ez alatt értesült, hogy Mátyás követei Daróczy és Lasota már csakugyan útban vannak, s azonnal intézkedett, hogy a rendek márcz. utolsó napjaiban részgyűlésre Maros-Vásárhelyre gyűljenek, hova maga is elutazott. A követek ápr. 14-én Kolosvártt voltak,¹⁾ honnan néhány napi mulatás után átrándultak Vásárhelyre, hova ápr. 25-én érkeztek meg.

Azonnal megkezdették az alkudozásokat. A követeket Bethlen ápr. 26-án fogadta. Daróczy itt élőszóval részletezte küldetése okát. A múlt évi pozsonyi szerződést sem Báthory, sem a rendek nem tartották meg. Már ez elég ok lett volna, hogy azt felbontottnak tekintse, de atyai indulatától s a rendek kérelmétől vezetve, elhatározta újabb alkudozásokba bocsátkozni. Ezért egyet a követek közül visszatartva, kettőt hazabocsátott, kiktől eddigelé bőségesen megérthették atyai szándékait. Figyelmezteti a rendeket, hogy ő felsége e kegyelmességét keresztyén indulattal fogadják, inkább higgyenek a keresztyén fejedelemnek, mint a töröknek, a keresztyénség esküdt ellenségének. Inti őket, hogy ha ő felsége gyalázatára e szózat nem volna elegendő, kényszerítve lenne módokról gondoskodni, hogy méltóságát megvédje, — s hogy erre jobban elhatároz hassák magukat, egy írást nyújt át tanácskozási alapúl.

A fejedelem e fenyegetésre nyugodtan, higgadtan felelt. Köszöni, hogy ő felsége tanácskozásba bocsátkozott a rendekkel. Istentől levén hivatva, feladatának tekinti a keresztyénségnek szolgálni — ennek bizonyosságául küldötte követeit a császárhoz. Az átküldött irományt tanácsuraival közli.

Innen a fejedelemtől egy más szobába vezették át a követeket a rendekhez, hol a király megbízó levelét a cancellár felolvasta. A felolvasás után a követek ismételték, a mit a fejedelem előtt mondtak s a rendek nevében Kornis Zsigmond válaszolt.

Az irat, melyről a követek a fejedelem előtt szót tettek, s mely az elfogadás alkalmával átnyújtatott neki, az egyetemes utasításból volt összeállítva s csak általánosságok körül forgott. Az királynak sok oka volna ugyan tartózkodni az alkudozástól a rendek s maga a fejedelem miatt is, de a keresztyén-

¹⁾ L. Segesvári Bálint. 184. l.

ség érdekét tekintve, meghallgatta a hozzáküldött követek kérését. De ha most nem hajolnak meg a keresztyénség közös érdeke előtt s a császár kegyelmességét kijátszák, számíthatnak ő felsége, az osztrák ház, a római szentbirodalom, a pápa, a spanyol király s ő felsége minden országának neheztesére.

Ez a vád csupa általánosságok körül forgott, de teljes joggal felelte rá a Pécsy Simon cancellár által fogalmazott válasz: a frigyet nem az erdélyiek bontották fel, hanem ők a várak elfoglalásával, Sarmasági ott tartásával s Erdély háborgatásával, erdélyi kalmárok letartóztatásával. A fejedelem mit se vétett a császár ellen, de ez még a címet sem akarja neki megadni, míg titkos tanácsosa illetlen, mocskos levelét irogat hozzá. Más különben készségüket jelenték ki, hogy a keresztyénséggel állandó és szilárd békét kössenek.

Az erdélyiek felelete Lassoták általánosságával szemben részleteket tartalmazott, s a követek érezték a szükségét, hogy ők is kilépjenek az általánosságokból. A titkos tanácsosok Mátyás számára többször készítettek bűnlajstromot az erdélyiekről — s egy czekek közül a követeknél volt, melyet ezek be is nyújtottak. Nem gondolták meg, hogy az ilyen vádaskodásoknál sok függ a felfogástól, egyes egyének vagy helységek jogügybe vágó követeléseit más szempontokból is lehet bírálni, sok megtörtént dolgot a kényszerűséggel lehet menteni s a részletezett tételeknek egyes pontjait hasonlag megczáfolták.¹⁾

Ilyen módon Vásárhelytt, hol különben a fejedelem igen szívélyes volt a követek iránt s meg is vendégelte őket,²⁾ csupa recriminációkkal töltötték el az időt. Az egyezkedés egy lépést sem tett előre, mert a két alkudozó fél felfogása a kérdés felett: szabad volt-e a rendeknek a Szkender által hirdetett országgyűlésen megjelenni, szabad volt-e a magyar király tudta nélkül választani vajdát, homlokegyenest ellenkezett egymással. Az alatt elkövetkezett az octavalis terminus ideje, melyet a megyesi országgyűlés tüzött ki, s minthogy ott a királyi táblának, és a főurak közül is többeknek volt dolga, a fejedelem oda tette át a részgyűlést, mely folytatta az alkudozást.

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XXII. a—d,

²⁾ L. Ugyanott XXII. e.

Az első napok ebédekkel, ünnepélyekkel teltek el. De végre is kellett valamit tenni, utoljára rá kellett jöni a titkos utasításra. Eddigél azonban Daróczyék nem voltak előnyben. s a dolgok eddigi folyamából semmi okot sem tudtak meríteni, indokolni oly mélyen sértő bizalmatlanságot, mint Várad átengedése.

Erre nézve jó ürügyet szolgáltatott néhány Bécsből kapott kósza hír, melyeket különben hasonló mendemondákkal a határszéli hírek is szaporítottak.¹⁾ Máj. 6-kán reggel 8 órakor már átadták a korlátnoknak a legújabb vádak sorozatát: a fejedelem a szultánhoz írott felterjesztésében azt mondta, hogy ő Erdélyt a szultán számára foglalta el, az ő számára bírja, s hogy Rhédey azon töri a fejét, hogy Váradra bebocsássa a törököket. Adják ki a rendek írásban, igaz-e vagy nem ?²⁾

Mintha a császár udvarában, csak úgy mint a követek, nem tudták volna, hogy a török curialis stilus egészen más, mint a nyugoti udvaroké! Természetes, hogy az első nem mondatott abban az értelemben, mint ők vették, az utóbbi pedig nevetséges kósza hír volt. Hanem mindezt hijában mondták a rendek: a követek még az nap estve 6 órakor beadták a hosszú s mindenféle okokkal megrakott memorandumot: hogy a király a garanciák régi módozataival nem érheti meg, új és erős biztosíték kell neki — Várad. Majd ők jobban gondját fogják viselni, mint ahogy az erdélyiek tudják. Ezt a követelést a rendek nagy méltatlankodással fogadták — de a válasz, mit adtak, higgadt volt. Kifejezték, hogy nekük könnyebb megvédeni Váradot, mint a császár tehetné idegenekkel.³⁾

A király követei által készített emlékiratokat összefoglalva, az erdélyi rendek is készítettek egy terjedelmes és kiemerítő emlékiratot, mely a Daróczyék által benyújtottnak minden pontját czáfolá, s Várad át nem engedhetésének okait tüzetesen kifejték. Elkészítették hozzá a kísérő levelet is s a

¹⁾ L. Törv. és Okiratok XXIII.

²⁾ Az itt felhozott levél ugyan az melyet a császár Dóczyhoz márcz 25-én írt leveléhez mellékel, s mely olvasható Törvények és Okiratok XVII. d.)

³⁾ L. Törvények és Okiratok XXIV.

máj. 12-én tartott ülésben a tanácskozó urak számszerint 24-en pecsétjeikkel ellátták. Ezenkívül külön a fejedelem s nemesek készítettek felterjesztést Mátyáshoz.¹⁾

De ezzel még nem volt vége a tárgyalásoknak.

Az elfoglalt várak: Huszt, Nagy-Bánya, Ecsed, Kővár, Tasnád ügyében még nem történt megállapodás. Az erdélyiek visszakövetelték, a követek nem voltak felhatalmazva e tekintetben ígéretet tenni, de a máj. 13-án átadott emlékiratukban kijelenték, hogy a király kész az ügyet per útjára bocsátani: döntsön a bíróság.

Ez volt a rendekkel folytatott tárgyalás: ezen kívül volt a titkos egyezkedés Bethlennel.

A követek a titkos utasítás értelmében felszólították Bethlent, hogy a Báthory által elfogadott titkos pontokat írja alá. A fejedelem egy pillanatra elhallgatott, de aztán őszintén feltárta a helyzetet. Felhozta a Zápolya, János Zsigmond, Báthory István példáit, kiknek alkudozásai nem maradtak titokban. S hivatkozott saját tudomására is: a Báthory-féle titkos pontokat a budai basa neki kezébe adta. Midőn tehát ilyen a titoktartás a császári udvarban, hogyan tehetné ő ki magát a törökök üldözésének, kik ezt sohasem bocsátának meg? Arra azonban hajlandónak mutatkozott, hogy egy megbízható ember előtt megesküdjék a pontokra, sőt veszély idejére hajlandó váraiba a király őrségét is befogadni.²⁾

Ekkép positiv eredményekre nem juthattak ugyan, de szakítás sem történt. Abban állapodtak meg, hogy Bethlen Sarmasági mellé új követeket nevez ki a tárgyalások folytatására, főként a várak ügyeinek eldöntésére. E célból három hónapi fegyverszünetet kötöttek.³⁾ Bethlen pedig azonnal ki-nevezte az új követeket: Kassay Istvánt és Bengner Jánost. A szokásos elbocsátási levelet Bethlen s a rendek máj. 17-kén állították ki: ez napról a három nemzet is irt külön felterjesztéseket a királyhoz, melyben az elfoglalt várak visszaadását kérték. Igen nyomatékos és bensőségteljes volt ezek közt a

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XXV. a—d.

²⁾ L. Törvények és Okiratok XXV. d. e.

³⁾ L. Törvények és Okiratok. XXVI.

szászoké: de az legkevesebbé sem volt őszinte. Találtak módot külön informálni Lassotát s egy külön felterjesztést küldeni Mátyáshoz. A múlt egész tanulsága nyomtalanul enyészett el rájuk nézve — a Básta korától egészen megfélemedtek. Mély gyűlölettel eltelve Bethlen iránt, kérték a császárt, hogy még ez év telén küldjön hadakat — ők bebocsátják azokat váraikba. Felajánlták, hogy kiviszik a portán, hogy Erdélytől elszakadva, külön adófizető tartománynak ismerje el a szász földet.¹⁾ Máj. 22-én pedig Mátyás követei elutazása után a fejedelem felterjesztést tett Mátyáshoz, melyben a császárt Sarmasági mellé az új követek kinevezéséről értesíté.²⁾

Még a gyűlés tartama alatt Imreffy özvegyének Ifjú Katának, kit a megyesi gyűlés parázñaságért és ördöngösségért elítélt, kegyelmet adott: de internálva őt Bihar vármegyébe s megtiltva, hogy a Meszesen át ne jöjjön.³⁾

IV.

Hogy Mátyás a nádor s a magyarországi urak magatartása Bethlen iránt ellenséges, azt a követek magatartása világosan mutatta, — de hogy már ekkor nyíltan fel ne lépjenek, részben annak lehetett köszönni, hogy még az elfoglalt várakban levő hadakat sem tudták fizetni.⁴⁾

¹⁾ L. Törvények és Okiratok. XXVIII.

²⁾ L. Bethlen máj. 22-iki levelét Történelem Tár, 455-ik l.

³⁾ L. Törvények és Okiratok. XXVII.

⁴⁾ Mátyás Linz ápr. 5. felszólította Dóczyt, hogy írja össze meny-nyi élelem és hadiszer szükséges Huszt, Ecsed és Nagy-Bányára. (*A tilkos ltárban lévő másolat.*) Daróczy Lassota és Dóczy Fabiánháza 1614. ápr. 9-ről, az Erdélyben vezető utból tudósítják, hogy a Tiszán túli vidék katonasága elengedetlen a fizetienség miatt, 3 hópénz maradt el, félő az elpártolás mert Rédey F. a váradi kapitány »ad defectionem ad suas partes duorum mensium stipendio sollicitet, eorumque duces bonis etiam possessionaris alliciat.« (*Eredeti tilkos ltár.*) Hasonló panaszok felytán Mátyás Linz jún. 3-áról rendelkezik a szepesi kamarának. A kamarai ltárban Bécsben meg van rendeletének fogalmazványa melynek rubruma: Die Zips. Cammer wirdt nachmals alles ernsts vermalnet dem Kriegsvolck alda in Ober-Hungern zu Veldt u. in den Vestungen Huszt und Keovár mit gelt u. profitant zu hülf zukhomben, wie auch die lengst anbevohlue 0004 taller zu erzeugung munition und befürderung des Artellereyn we-

Nagy része volt abban más felől a töröktől való félelemnek is, mely Bethlen mellett az elfoglalt várak visszaadása kérdésében határozott állást foglalt el. Ugyan az a csász, az öreg Mehemet, ki a megyesi országgyűlésről kiment Magyarországra, s kit Kassán attól való féltökben, hogy tapasztalatairól jelentést fog tenni, letartóztattak, ¹⁾ miután visszakapta szabadságát, elment a nádorhoz s onnan Linzbe. Ő egy humajum-namet hozott magával a lefoglalt várak visszaadása ügyében s azt máj. 10-én átadta a császárnak. ²⁾

A humajum-name határozott hangja, mely a béke vagy háború kérdését egyenesen a várak vissza vagy nem adásától tette függővé, zavarba hozta Mátyás udvarát. Kormányja épen a határozott válaszadástól idegenkedett. Nem ismerve el Bethlen megválasztását törvényesnek, kit hol gubernatornak, hol vajdának nevezett, de megbuktatására magát eléggé erősnek sem érezve, kerülni akart minden oly szót, mely Erdélyhez formált jogának feladását involválná. Túrte ugyan a jelenlegi állapotot, de szabad kezet akart fenntartani a jövőre, hogy ha talán a véletlen valami kedvező alkalmat mutat Bethlen megbuktatására s Erdély visszafoglalására, azt megragadhassa.

Mert utoljára is ez volt a célja. Mátyás kormányja óvatosabban, s más eszközökkel ugyanazt akarta elérni, mit már egyszer Rudolf kormányja elért: Erdély visszakezlezését az anya-államba. Bocskay halála óta szüntelenül lesben állt s egy alkalmat sem mulasztott el, mit kedvezőnek tartott. Khlesl épen úgy, mint a Rudolf tanácsosai, Illésházy csakúgy, mint utódja a nádorságban s Forgács és Dóczy, nem különben mint német elődjeik ezen törték fejüket. Csak a követendő eljárási módokra nézve volt eltérés a magyar s a német államférfiak közt, nem a célra nézve s legfennebb még abban különböztek, hogy ezek csak a török ellen kerestek támpontot Erdély birtokában, míg a nádor ezenkívül még a magyarság súlyát is emelhetni hitte.

---

sens dem vice-capitaneo darzugeben und des Verfolgs unverlengt zu berichten.«

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XX.

²⁾ L. u. o. XII.

De az államtanácsban volt más is, mi Bethlen uralma törvényesítésének (szemükben ez volt a várak- visszaadása) gondolatától is visszariasztá őket: komolyan hitték, hogy Bethlen áttért a török hitre s környűl van metélve. Nem törökösnek, egyenesen pogánynak tartották s a stumbuli udvar curialis stílusát szó szerinti értelemben vették.

Ily hangulattal kezdte a titkostenács tárgyalni a humajum-namet s adott róla egy hosszú és kimerítő jelentést a császárnak.

Az a kérdés, hogy mit válaszoljanak a szultánnak, szorosán összefüggött a követendő politikával s annak megállapítása akkor, midőn az öreg császár nagyon sürgette a választ, nem volt könnyű. Complicálttá tette a kérdést, hogy Khlesl és az államtanács nem tudtak objectív álláspontot elfoglalni, s a keresztyénség érdekével azonossá tették az uralkodóház érdekét. Ők úgy találták, hogy a várak visszaadása azonos a lemondással Erdélyről, melyet ha nem ők bírnak közvetlenül, az már ez által török pasaságnak van elismerve: mert Bethlen Gábor semmi más mint török kormányzó.

Bocskay »rebelliojánál« s a zsitvatoroki VI-ik czikknek a pontok közül kihagyásánál kezdték a bizonyítást. Még a pozsonyi kiegyezés sem más, mint a császár érdekének megsértése. A török el akarja Erdélyt foglalni, hogy abból támadást intézhessen Magyarország ellen. Elég hiba volt elejteni a szászokat, kik felajánlották a császárnak a szász földet, mert ezek ez által kényszerítve lettek, a török segélyét igénybe venni Báthory ellen, s a török ezt szívesen megadta, útja nyilván így Erdélybe. Így aztán ő Báthoryt országa s az országot Báthory ellen ingerelte, eszközeiül használta Giczyt és Bethlen Gábort s ez utóbbit be is helyezte a gubernatorságba, s Erdélyt védelmébe fogadta, miután már elébb Moldvát és Oláhországot megszerezte.

A török most nem akar egyebet, mint felbontani a békét. Miután már ezen országok felől teljes biztosságban van, többé nem tanácskozások által akarja célját elérni, hanem császára által egy ultimatum formát küldött, melyben kimondja, hogy egy talpalatnyi földet sem enged Erdélyből át, mint őseiről reá szállott tartományból. Ezzel pedig nincs más célja, mint,

hogy egyik ország után a másikat elfoglalja, Erdélyt teljesen hatalmába kerítse, melyre mellőzhetetlen szüksége van. Ugyan is ha most ő flge tartományait meg akarja támadni, augusztusnál elébb nem kezdheti meg a háborút, miután a hadakat és élelmi szereket messziünnen kell összehoznia. Ha Erdély az övé, a hadakat ott teleteti, s a támadást már májusban megkezdheti: Erdélylyel egy új passust nyervén Magyarország ellen. E veszélyes helyzettel szemben nagy súlyt fektet a memorandum arra, hogy a választó-fejedelmek egyhangúlag kimondoták, hogy Erdélyt minden áron meg kell tartani.

De nagy kérdés az is, hogy ilyen körülmények közt folytathatják-e a commissariusok a tractát az erdélyiekkel? lehet-e Erdélyt szabad országnak, s a török kormányzót fejedelemnek ismerni el a mostani Gábor török kormányzása mellett? A pozsonyi szerződés óta a status quo megváltozott. Miután a török Bethlent gubernátorának s Erdélyt a maga országának nevezi, ha visszaadtnának a várak, azok nem Erdélynek, hanem a töröknek adatnának vissza. Épen azért megfontolandónak tartja, nem volna-e jó egyenesen felvetni a kérdést az erdélyieknek, nyilatkozzanak: elszakadtak-e a magyar királyságtól s a szultán alattvalóinak tartják-e magokat? Ha aztán a keresztyénség mellett nyilatkozhatnának, hűségök bizonyosságául át kellene adniok Váradot. stb.

Az államtanács mindenféle eshetőségeket figyelembe véve, azt ajánlja, hogy júl. 27-ére értekezletet kellene összehívni, s a csausznak ő felsége elébe bocsátását ajánlja. ¹⁾

Megtörtént máj. 27-én, midőn a válasz ádatatot a csausznak. Az kitérőleg hangzott: tüzetes választ csak akkor fog adni a császár, ha portán levő követei onnan visszajőnek. De ugyanakkor Mátyás, hogy a fenforgó kérdés váratlan fordulata készületlenül ne lepje meg, s hogy lehetőleg a támadó fellépést is előkészítse: júl. 27-én Linzbe közönséges gyűlést hirdetett, minden országai számára, melyen ezek követein kívül a főhercegek, s a spanyol követ is részt fognak venni.

Ezt a Bethlen Gábor és Erdély irányában ellenséges hangulatot a magyarországi urak, főként Dóczy és Forgács is

¹⁾ L. Törvények és Okir. XXIX.

Forgács is lehetőleg táplálták, kik mindent elkövettek, hogy Bethlen uralmát aláássák s Mátyást Khleselt, s az államtanácsot kósza hírekkel rémitgették éppen ez időben is elhithetvén velek, hogy Bethlen Moldvából beütést tervez a magyar területre.¹⁾

Kendy e célra nézve éppen jókor ment ki Erdélyből. E nagyravágyó és meggondolatlan ember, ki a megyesi gyűlésen visszanyerte jószágait, vesztére jött érintkezésbe Dóczyval: ez rávette őt, hogy ugyanazon szerepet vállalja el Bethlen ellen, melyet Báthoryval szemben eljátszott: Homonnaival kezdte a követ fűni Bethlen Gábor megbuktatására s Radul vajdát is igyekezett bevonni céljaikba.²⁾ Nem lehetetlen, hogy kezök benne volt abban a mozgalomban is, melyet székely földön a Báthory András érdekében indított néhány nyughatatlan ember. Mint az egyetlen még élő Báthoryt, felhívták ezt, hogy siessen testvére megboszulására, ők készek mellé állani.³⁾ Sőt a szászok is, talán éppen Mátyás követi magatartásából kapva bátorságot, a dézmának negyedik quartáját is, daczára, hogy ez már Izabella királyné idejében a fiscushoz applicáltatott,⁴⁾ visszakövetelték. Bethlen kívánságukat az országgyűléshez utasítá, s követelte, hogy a meg nem erősített szász papok fejedelmi megerősítése érdekében tegyék meg a lépéseket, ha csak nem akarják, hogy ezek a kezökön lévő quartát is elveszítsék.⁵⁾

A fejedelem erős és igazságos kormányzása nemcsak az egészen saját hatósága alatt levő birtokokban, hanem az alatta levő hódoltságban is, melyre hasonló mértékben terjeszté ki

¹⁾ L. Törv. és Okir. XXXI.

²⁾ L. Törvények és Okiratok XXXII. Ferdinánd, Bécs, jún. 18-ról rendeletet ad ki a szepesi kamarának, hogy korábbi nyugdíját továbbá is fizesse Kendynek, ha ez jószágait még nem nyerte vissza. Ezért Kendy folyamodott is, s augusztus 18-ról Mátyás elrendeli a szepesi kamarának, (Linzből) hogy Kendy nyugdíját hűsége és szolgálata jutalmául jövőben is fizesse. (*Mindhárom levél Bécsben, az udv. kam. ltárban. Ered.*)

³⁾ L. Törvények és Okiratok XXX.

⁴⁾ V. ö. Orsz. Emlékek II. 28. 32. II.

⁵⁾ L. Törvények és Okiratok XXXIII.

gondjait, ¹⁾ helyreállítá a bizalmat, melyet nagy mértékben nevelt háborítatlan jó viszonya a portával. A megyesi országgyűlésről kirendelt követei és kapitihája, Tholdalagi aránylag igen rövid idő (Tergovistról 14 nap) alatt értek Konstantinápolyba, hol azonnal kiosztván a küldött ajándékokat, igen jó fogadtatásban részesültek. Maga Szkender is odajött ez időre, s a nagyvezér Nazuf kegyeivel halmozá őket. ²⁾ Hosszas tárgyalások után jún. 29—júl. 8. közt kikapták az athnamet, mely Bethlent megerősíté a fejedelemségben. Ez biztosítá Erdély területi épségét, rendezte a hódoltsági ügyeket, s a szökevények kiadását megszabá. Biztosítá Bethlent szükség esetére a két oláh vajda segélyéről, de azt is elrendelé, hogy szükség esetére Bethlen is adjon segélyt a töröknek s táborának élelmet. Kimondá, hogy az Erdélyhez tartozó s elfoglalva tartott várak visszaadassanak. A rendes adón túl több nem fog Erdélytől követeltetni s a követek praebendája kiadatik. A lengyel királynak s az oláh vajdáknak nem szabad Erdélyben várat szerezni, s ha ez utóbbiak a török had elől Erdélybe menekülnek, onnan kiadassanak, valamint a török rabok sarcz nélkül adassanak ki. ³⁾

Ez athnaméval azonnal haza indultak az orátorok. Egy Konstantinápoly melletti faluban még néhány napot töltöttek, s miután fényes, több mint száz tagból álló követség csatlakozott hozzájuk, folytatták útjokat Erdély felé.

Szkender Mehemet aga s az egész követség és Bethlen visszatérő oratorai aug. 3-án értek Brassóba. Ünnepelesen fogadta őket, a határig elibök ment tanács, a városba kísérte s másnap a fejedelem meg is ajándékozta az előkelőbbeket. Szkender egy napot töltött a városban, mi alatt megnézte a nagy templomot s meghallgatta az orgonát; 5-ikén elindult Megyes felé, hová a fejedelem összehívta a rendeket.

Aug. 9-én a székekység s a kopjások közül egy dandár

¹⁾ L. u. o XXXVI.

²⁾ Tholdalagi Mihály Emlékirata, a Hédervári gyűjteményben. V. ö. Bethlen levelével, Törv. és Okir. XXXV.

³⁾ Gr. Mikó, Történelmi Adatok II. 338. s köv. II. Hammer 2-dik kiadás. II. k. 750. I.

mintegy kétezer főből álló, a török követség elé ment, s azt bekísérte a városba. A rendek már együtt voltak, s aug. 10-én ment véghez az ajándékok szétosztása: a fejedelemnek kaftánt, botot, két lovat felöltöztetve, s a tanácsuraknak (Benkner kivételével) egy-egy kaftánt. Másnap díszebéd volt a fejedelemnél. Az athname tárgyalására aug. 12-ike volt kitűzve, midőn a rendek e célból össze is gyűltek. De a fejedelem nem akart ezuttal az athname tárgyalásába bocsátkozni s azt az őszi fejérvári gyűlésre halasztá. ¹⁾

A miért Bethlen ezuttal még nem akarta tárgyaltatni az athname pontjait, annak valószínűleg egyik oka az volt, mert reménye lehetett, hogy követaineik alkudozása Mátyással egyhamar véget ér. Ily körülmények közt pedig, midőn a tényleges viszony a törökkel különben is igen kielégítő volt, nem látta időszerűnek a követek jelenlétében tenni lépéseket egyik-másik pont módosítására. Abban pedig, mit legsürgősebbnek s leghalaszthatatlanabbnak tartott, a várak visszaadása ügyében erős támasza volt a porta. Bármennyire félreértette őt Mátyás kormánya, s bármennyire roszt magyarázta is magatartását, ennél többre nem akarta igénybe venni a török közvetítését. Őszinte volt a szándéka, hogy a magyar király elismerését s megerősítését megszerezze. Épen ezért a júl. 13-ára Pozsonyba hirdetett országgyűlésre Kovachóczy Istvánt és Belényesy Györgyöt követekül küldé, utasításba adva nekik, hogy a béke fentartása mellett dolgozzanak. Ez utóbbinak az is meg volt hagyva, hogy Pozsonyból Linzbe menjen, világosítsa fel az egyes országok követeit, kikhez leveleket is intézett, a béke fentartásának szükséges voltáról. Küldött ezenkívül a nádornak s más főuraknak s magának az országgyűlésnek is leveleket, mely ohajtása szerint a béke fentartása mellett nyilatkozott.

De Bethlen ennél is többet tett, hogy békés indulatának őszinteségét kimutassa. Mehemed csász után két követ érkezett Linzbe: Devis csász és Ali bég, de a kikötött ajándékok nélkül. ²⁾ Az államtanács odanyilatkozott, hogy ezeket épen

¹⁾ Hegyes Naplója Fundgr. III. 390—310. II.

²⁾ Hammer, második kiad. II. k. 750. I.

ezért nem lehet a császár elé kihallgatásra bocsátani. Mint-hogy pedig ez a portai küldetés is összefüggésben állt az elfoglalt várak visszakövetelésével, az államtanács odanyilatkozott, hogy miután az erdélyi követek nincsenek teljhatalommal ellátva, ezekkel s általán Sarmaságival, kinek megnyerésére a szükséges lépések megtételét ajánlotta, csak akkor lehet alkudozásba bocsátkozni, ha Bethlen őket teljhatalommal látja el. ¹⁾

Bethlen ettől sem volt idegen. Körül írva ugyan a pontot, hogy meddig mehetnek, megadta követeinek a kívánt felhatalmazást. ²⁾

---

¹⁾ L. Törvények és Okiratok XXXIV.

²⁾ L. u. u. XXXV.

TÖRVÉNYEK ÉS OKIRATOK.

I.

1613. okt. 17.

Bethlen Gábor nejének: kéri, járjon közbe a magyarországi uraknál, nehogy Erdélybe üssenek.

Szerelmes rokonom. Az úristennek szent áldásit kívánom fejedem kiáradni.

Sennyey Pongrácz uramné asszonyom embere adá, édes rokonom, egy leveledet meg, melyet mi értvén (*sic*) öröndetes szívvel vöttem és olvastam, azt neked meg nem írhatom. papíroson; hogy az úristen az ő ingyen való kegyelmes gondviselése által ennyi sok változó és nyomorult állapotban megtartott és bátorságos helyre vezérlett, ő felségének azért én elegendő hálákat nem adhatok. Mindazonáltal az mennyire az én gyarló voltom engedi, ő felségétől bizony nagy hálaadással veszem, mert én soha nem féltettelek édes szívem, hanem csak mostan, reménlvén azt, hogy Szent-Job táján találkozol lenni; mivel Rédei Ferencz nem gondolván meg az országnak Báthory miatt való rettenetes veszedelmét, ország kárával Váradban bebocsátotta, kiért az egész ország igen haragszik reá.

Én édes szívem magam állapotja felől azt írhatom, hogy én jó egészségben vagyok. Báthory Gábort az isten megrémítvén, úgy kifuta az országból, hogy csak az előljáróikat sem nézé meg; én annál rettenetesb ijedtséggel való futást krónikákban sem olvastam. Az hadak Tordánál vannak táborban; az országbeli nemesség, székelység és százság immár nagyobb részre ide gyülekeztenek és ez jövő hétfőn s kedden fejedelmet akarnak választani; az isten akaratjából Báthorit uralni nem akarják többé, ha mind elvesznek is. Hadunk bizony nagyon legkevesb 40 ezer ember, kik mivel Báthorinak Várad táján

való gyülekezését értik, kimennek immár reá mostan fejenként. Hallom, hogy azt hirdeti Báthori az uraknak itt künn, hogy az török ez országból ki nem megyen és Magyarországra is igyekezik; de azt senki el ne higye, mert az én hitem szerint írom hogy mind kimegyen és az magyarországi határban sem késik, csak császár urunk segítséget Báthorinak ne adjon és hadat Magyarorszában ne engedjen ő felsége neki gyűjteni; hiszem, jobb hogy mi keresztyének lakjunk ez nyomorult országban, hogysen mint török ülje meg; mert ha ő felsége kapdosni kezd Erdélyen, úgy bizony én sem felelek meg felőle, mivel az török császár senkinek birni Erdélyt nem engedi. Ha császár ő felsége Báthorit reánk akarja ismét hozni, én csodálom, mi csoda lelkiismerettel cseleksedi, holott azelőtt mindenképen akarta kiűzni fejedelemségéből; mert ha azt cseleksedi ő felsége, úgy Erdély is elvész, ezután ebből Magyarország is; de hogy ez ne legyen, im én irtam Dóczy uramnak is ő kegyelmének ezen dologról. Ha illik és kívántatik Sennyeyiné asszonyommal ő kegyelmével együtt menj be hozzá édes szívem és szóval is kérjed ő kegyelmét, írjon császár urunknak és palatinus uramnak is, afféle szándékjoknak hagyjanak békét, mert bizony elvesztik Erdélyt is abból Magyarországot is, tovább az jövő aratásnál nem halad, ha Báthorinak segítséget adván, reánk hozzák; de ha nekünk békességet engednek, úgy mind az országok békességben maradnak és az török is innét bizony kimegyen. Várad alá sem menne, de hogy a Báthori hadát ott hallják, azért megyen oda; azokat nem engedi meg gyülekezni jobban; de ugyan innét haza megyen, ha elhítetik az urak vele, hogy Báthorinak segítséget nem adnak. Ezt megmondhatod édes szívem Dóczy uramnak, hogy valakit az úristen fejedelemségre választ, bizonyosan elhiheti ő kegyelme azt felőle, hogy a keresztyénségnek az országgal együtt szintén oly igaz szívbéli nyájassággal szolgálnak, valamint az régi igaz jámbor fejedelmek idejében szolgáltak.

Felette igen kérlek szerelmes szívem, nekem mindjárt írass választ minden állapotodról; hallhassak bizonyos hírt felőled és ha költséged szükség, *(így)* azt is írd meg, hadd küldhessek; és ha mód lehetne benne, be is kellene jünöd immár, mely Dóczy uram segítsége által lehetne meg. Oda ki

való hírek felől is engemet tégy bizonyossá édes szívem: Báthorinak adnak-e hadat avagy nem. Az úristen szerelmes rokonom, éltesen és tartson meg jó egészségben. Ex Colosvar 17. die Octobris A. 1613.

Kún László uramnak és minden jóakaró uraimnak, kiváltképen Károlyi uramnak, Dengeleghi Miklós uramnak sok szolgálatomat ajánlom, ő kegyelmeknek rövid nap irok.

Várad felől is küldtem leveleket édes rokonom, nem tudom, adják-e meg, nem-e?

Igaz szerelmesed

Bethlen Gábor m. p.

Az én szerelmes atyámfjának, az nagyságos Károlyi Süssánának adassék ez levelem.

(Egykorú másolat a bécsi titk. áll. levéltárban. Hungarica.)

II.

1613. októ. 22.

Erdély rendei Forgácsnak: tudatják Báthory letételét s kéri, hogy segílyt ne adjanak neki.

Spectabilis et magnifice domine stb.

Noha kétség nélkül hisszük, hogy az mi szegény hazánknak kibeszélhetetlen nyomorúlt állapotja vagy közönséges emberektől vagy különben is eddig értésére lehetett, de mind ennyi szörnyű háborúságok között generalis convocatio lévén közöttünk, mind az három nemzetségből ide Kolosvárra confluáltunk és országul kit major pars-nak mondhatni jelen vagyunk minden statusokkal: akaruk azért bizonyoson értésére adni nagyságodnak, hogy az hatalmas győzhetetlen török császárnak mostan két felől ez országban bebocsátott hadai nem egyébbert indultattanak, hanem csak az Báthori Gábor eddig való fejedelmünknek ez országból és fejedelemségéből való kiigazításáért, kinek egyik főjele az, tudván mennyi erősségek vannak ez országban, hogy sem gyalogja, sem lövő szerszáma ezeknek az hadaknak nincsen, sőt ezt az szándékát és végezett akaratját császár ő hatalmassága csendesesen és minden kár nélkül parancsolta volt véghöz vinnie; nem is engedte volt az előtt, hogy tatár jöjjön ez országra mostan, az minthogy békességes tractálás által, mely akkor kétség nélkül absque

fraude et dolo volt, akartak véghöz vinni. De ország hire nélkül, mikor Szkender passa az Vaskapún belől szállott, háta megett egynehány kastélyokat az török birodalmában felégettetvén ¹⁾ és az portára annak híre elmenvén, hirtelen való parancsolattal ezt az Sain Gyraý szultánt az nowai tatárokkal úgy küldötte az országra, hogy ők is bosszúállással és fegyverrel is véghöz vigyék az ő császárok parancsolatját. Mi is penig országúl fogytig meg akarván hűségünket Báthori mellett tartanunk (kit isten és ez világ előtt mi tőlünk nem érdemlett volna), ez szörnyű rablás, pusztítás és égetés ez miatt esett rajtunk országúl. Most azért immár ő felsége ez országból kifutván, noha ugyan ezen birodalomnak széliben és erősségében tartozott meg; de miérthogy hazánknak utolsó veszedelme forog az ő felsége személyében és fejedelemségében, az mi kicsin részecskéi az ország szegeletinek még eddig megmaradtanak, hogy azt is el ne vesszessük, sőt mint egy tenger habjaiban merülendő hajóból valamit kiragadozhassunk, kételenítettünk országúl az Báthori fejedelemségétől örökké elbúcsuzunk; melyre ennek előtte is bizony sok méltó és igaz okaink löttenek volna, de az félelem lelkiismeretünket kötve tartván, ilyen rettenetes romlásunkkal és kárunkkal akarta volt isten tőle való megválásunkat és szabadulásunkat, melyet az mi bűneinkért méltán szenvedvén, szent Dáviddal csak ezt mondhatjuk: Igazak uram a te ítéletid és méltán nyomorgatsz engemet.

Ez országból penig Báthorinak már kifutása után az mennyire zabolázhatják, minden hadakat az rablástól és égetéstől szüntetni fogtanak, ő tőle való elszakadásra és más fejedelem választásra ő magok szorgalmaztatnak minden órában, ki-mennek és sietnek ez országból; kiről netalám nagyságodnak más gondolkodási lehetnének, de mi tőlünk higgye nagyságod és az eventus csak egynehány nap alatt is azt megbizonyítja, hogy nem az ország foglalására, hanem csak az fejedelem változtatására jöttenek; szabad választásunkba is penig, igaz hűtünk szerint írjuk nagyságodnak, tisztán épen megtart; senkit nem nevez ő, sem mutat, képes volna egy közszemélyt választának

¹⁾ Báthory t. i.

is; kiről nagyobb igazságért az szerdár Szkender passa levelét in specie odaküldöttem nagyságodnak. Ahoz képest mi is azért ezen gyűlésünkben az Báthori Gábor fejedelemségének renun-ciálván, tegnapi napon levelünk által tőle elbúcsúztunk, kinek paríáját nagyságodnak oda küldöttük, értse voltaképen minden állapotunkat és most interregnumban lévén az ország régi szabadságának helyére állatására bizonyos atyánkfiait tizenkettőt választottunk, kik által hazánknak megmaradására szükséges gondot viselvén, az libera electiónk szerént procedálni akarunk. Nagyságodat azért, mint minékünk országúl eleitül fogván való igaz jóakaró urunkat, felette bizodalmason kérjük, így értvén állapotunkat és igazságunkat, méltóságos tiszti szerént mutassa oly jó akaratját hozzánk, mind császár urunknak ő felségének, főtanácsinak, palatinus uramnak minden állapotunkat sietséggel értésére adván, mutassa atyai jó akaratját ő felsége s nagyságod is hozzánk, minden idegen gondolkodást felőlünk letévén, egy országnak örökös megmaradását tartsa nagyobbnak egy olyan személynél, mint Báthori Gábor, ne segélje újolag ellenünk és ne igyekezze promoveálni dolgaits; holott akarmit írjon s mondjon az maga promotiójáért, mi országúl tudjuk látjuk bizonynyal az mi megmaradásunkat, miben legyen. Ne ügyekezék nagyságod több sebeket mégis rakni az mi keserű és miatta vallott sebeinkre, tüzet tűzünkre és nyomorúságot nyomorúságunkra, szeme előtt viselvén az hatalmas győzhetetlen császárnak rettenetes hatalmát, az ki minket kétség nélkül tudjuk Báthori ellen megótalmaz, csak-hogy ne kellessék fegyverrel annak lenni és az ő hatalmassága tüzes hadait (ha mi rajtunk innmár megesett) az magyar nemzetségnak több megmaradott részeire erővel vonni, holott soha az Báthory promotiója már különben nem lehet, hanem vagy az mi utolsó veszedelmünkkel, kit isten távoztasson, vagy penig az hatalmas császár haragjának és fegyverének több országokra való terjedésével, ki hogy ne következék, éjjeli nappali szorgalmatosságát és gondviselését várjuk ebből nagyságodnak, kit egész országúl jó emlékezettel való hálaadatossággal meg-ügyekezünk szolgálni nagyságodnak. Több ehöz való állapotunkról bizonyos követség által hamar való napon mind császár urunkat ő felségét és nagyságtokat megtaláljuk, az szent

békességet, hogysem mint ennek előtte sokkal jobb móddal megtartjuk. Most nagyságodtól ezekről kedves választ és jó gondviselést várunk, hogyha Lengyelország felől vagy más-
 - unnét egyéb idegen nemzetségek segítségére akarnának jöni Báthorinak, azoknak mindenben ellene álljon nagyságod minden tehetségével. Tartsa meg az úristen nagyságodat stb. Datum Claudiopoli ex publica congregatione Statuum et Ordinum trium nationum regni Transylvaniae die 22. Octobris anno domini 1613.

Eiusdem Spectabilis ac magnificae Dominationis Vestrae
 Servitores promptissimi ac paratissimi
 Universitas Statuum et Ordinum Trium
 Nationum Regni Transylvaniae.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino comiti Sigismundo Forgach de Gyimes stb. stb. ac partium regni Hungariae superiorum generali Capitaneo.

(24. a borítékra nyomott pecséttel.)

(Eredeti a bécsi cs. és k. titk. államlevéltárban.)

III.

1613. o k t. 20—29.

Báthory Gábor letétele s a kolosvári országgyűlés törvényei.

a)

Rerum in Transsylvania anno domini 1613
 toto mense Octobri gestarum ordo et Series. Nec non
 articuli trium nationum eiusdem regni Trans-
 sylvaniae.

In quibus omnibus, mutationis huius causa et effectus, Christiano orbi, ob oculos ponitur. Ac electio illustrissimi Domini Gabrielis Bethlen, dei gratia in Principem Transsylvaniae, partivmque regni Hungariae Dominum, et Siculorum Comitem etc. electi. Inauguratio item; additis omnibus conditionibus, laudatissimae regni administrationis, descripta habetur.

Par denique literarum, Varadino in Transsylvaniam missarum, quibus primum omnium de infelicissima morte serenissimi principis Gabrielis Bathori, tres regni nationes, in

generali congregatione in civitate Claudiopolitana, certiores factae sunt, subsequitur.

Ex permissu illustrissimi Principis etc. etc.

Ibidem Typis Helthanis impressa.¹⁾

Epigramma

In tam repentinam regni huius mutationem.

Scilicet ut liqueat Regnum virtute parari,
 Sceptra nec incertis casibus ista regi,
 Exemplo nobis subita haec mutatio rerum,
 Pluribus insignis cladibus, esse potest.
 Solus in excelsis, toti qui praesidet orbi,
 Imperij, Princeps, datque negatque vices.
 Non hominum arbitrio, nec inani sorte creatur,
 Qui populo tribuat iura ferenda suo.
 Elector DEVS est, et mentibus insidet ipsis,
 Auspicijs ducens pectora nostra suis.
 Deijcit indignos, evertit honore superbos;
 Virtutum in puro pectore quaerit opes.
 Saepe tamen lapsis incurrit sensibus error,
 Vt pravum populum dux quoque pravus agat:
 Qui postquam rerum laxas accepit habenas,
 Facta, nimis, punit per scelerata, scelus.
 Verum ubi poena modum, vitijque excesserit ardor;
 Rumpitur, et poenam criminis ipse subit.
 Regia Bathoridum quis non insignia novit?
 Quae tamen assiduis plena fuere malis.
 Quem Michael, quem Basta fremens, Mosisque tumultus,
 Quem gravis externi militis ira latet?
 Vnica spes regni, nostrae et lux unica gentis
 Boczkaides, patriae coeperat esse parens:
 Extinctumque decus generisque insignia nostri
 Erigere, et lapsum restituissse iubar.
 Quo decus imperij rursum moriente revulsum est,
 Et subiit varias gloria nostra vices.
 Nam Stigij rabies, et vis scelerata tyranni
 Invidit nostro commoda tanta solo.
 Nunc ergo Gabriel, per plurima vulnera, vitam
 Bathoreus miseré finijt ille suam.
 Et per quos nostris dominari coeperat oris,
 Ipsorum sensit nunc tamen ecce manus.

¹⁾ Eddig az ívrét kiadás czimlapja.

At tu iam GABRIEL BETHLEN, mitissime PRINCEPS,
 Imperij teneas sceptra beata tui.
 Justitia solum, mores virtutibus orna,
 Fulgeat ut toto nomen in orbe tuum.
 Te foveat gremio, et gratis Concordia pennis,
 Candida pax terras incolat ipsa tuas.
 Dumque cupis sanctas iuxta procedere leges,
 Sis patrij Princeps, sis Pater ipse soli.

Distichon continens annum.

October paCeM LethaLI oppresserat IgnI,
 At nVnC paCis Iter gratior ILLe petIt.
 Scriptum a Ioanne M. Varsolcio Iuniore, Collab. Vng. Scholae veteris
 arcis, Civitatis Claudiopolitanae Transsylvanorum. ¹⁾

I.

Erdély országnak búcsúzó levele.

Serenissimo principi, domino Gabrieli Bathori
 de Somlyo etc. Domino nobis observandissimo etc.

Serenissime princeps et domine nobis observandissime.
 Servitorum nostrorum commodam debitamque commenda-
 tionem.

Az mi szegény meg romlott és ennyi veszedelmekben be-
 borítottatott hazánknak békességes megmaradására való jó szán-
 dékkal áldja és látogassa Isten felségedet.

Akartuk volna bizonyára szívünk szerint eddég nekünk
 kegyelmes urunk és fejedelmünk, ha ez mostani írásunkra és
 cselekedetünkre, se az üdőnek magával való terhes és változ-
 hatatlan állapotja, se az hatalmas győzhetetlen császárnak
 erőszakkal és hazánknak hallatlan iszonyú romlásával való
 kételenítése, és az felséged eddég köztünk való magaviselése
 miatt okot nem adott volna; holott mi is ezekre az keserves
 és siralommal teljes napokra nem jutván, ennyi tüzét, lángját
 édes hazánknak, és nagyobb részének porrá hamuvá lételét és
 sok ezer lelkeknek örök rabságra vitelét szívünk szakadásával
 nem néztük volna, melyre valaki okot adott, ő magok az kik
 azt cselekedték az ő hatalmas fejedelmek császárok paran-
 csolatjából, az úristennek méltó büntetését kérik fejekre: de

¹⁾ Ez a latin versezet az ívrétű nyomtatvány címlevelének hát-
 lapján áll.

az mit az üdők magokkal hoztanak, mi arról nem tehetünk, és az hatalmas győzhetetlen császárnak éles fegyvere és kemény parancsolatja ellen semmiképpen tovább nem rugodozhatván, mostani szörnyű veszedelméből, nem különben mint az tenger habjaiban szintén elboruló hajót, kiragadjuk és megszabadítjuk, kételenítettünk az felséged személyétől elszakadnunk, és eddig köztünk való fejedelemségétől örökben búcsút vennünk; kire ha lelki ismeretünkre szállván, mely igen méltó okokat adtunk felségeddel egyetemben egész országu, noha az mi szemünkben való gerendát hátra hagyván, az más szemében való szálkát hárogatnunk nem illik. De nem gondolván sem az Istennek sok intő és rettentő csapásával, kik rajtunk forganak, egy néhány renden való sáskajárások, szörnyű árvizek, hallatlan kő esők, sem penig az embereknek, világbíró császároknak, jó intésivel, fenyegetésivel, az jó és bódog állapotot nem Isten áldásának, hanem csak praedának és ragado-mánnak álitván, ezt hozta az magunk szófogatatlan vakmerőségünk; kiből hogy felségeddel egyetemben ki nem tudtunk térni, az istennek türését és sok várását, most immár későn súlyos ostorát rajtunk látván, felségeddel együtt siratjuk. Jól-lehet felséged felől bizony azt szomorú szível halljuk, hogy ilyen iszonyú romlását szegény hazáuknak most is, mint ha örvendezne rajta, csak tánczczal és víg lakásokkal mulatja.

Noha penig eddég felségedet, úgy mint fejedelmünkhöz való kötelességünket, csak az is méltán felszabadította, hogy semmi rendeket ez egész országban régi szabadságában törvényében meg nem tartván, sőt abban nekünk adott hűt ellen sokképpen megrontván és háborítván, az szomszéd országokkal való csendes békességes állapotunkat felháborítván, az mi nagyobb, az hatalmas győzhetetlen császárt, mind több keresztény fejedelmeket, bosszúsággal szidalommal illetván, megmaradásunkért nem hogy fejedelmi kegyelmességgel viselt volna gondot, de esküvéssel mondotta, hogy csak viselt papucsát sem ádná értünk; annak utánna sem tanácsinak, se országu mi nekünk intésünket, esedezésre való kérésünket, az fejeérvári táborban meg nem fogadván, egy gonosz személynek kedvéért, országu ellennünk az egész nemesség ellen titkos és ártalmas végzési voltak mindnyájunk levágatására; annak felette az

Kolosvár mellett való táborból estve setítbe való indulásakor, Sebesvára felé mutatván utat, országúl izené, hogy csak Sebes váráig késérjük felségedet, azután szabadon kiki mind gondot viselhet magára, és hitünket is felszabadítja; az alatt pedig maga kalaúzi által az seregeket más halygó útakra, sűrő erdőkre tévelyesztvén, kiknek az éjnek setétsége miatt kételen eszek veszett, felséged, az kikkel akarta, más útra szakadtott és vált töllünk Almás és Somlyó felé, és így maga hagyott el olyan veszedelmes állapotunkban bennünket; harmadik és fő oka pedig, hogy ennek az mi szegény hazánknak megmaradását mostan csak az hatalmas győzhetetlen császár oltalma és hűsége alatt esmerjük, kitől valaki el akar bennünket szakítani, annak mi hűségére kötelesnek nem tartjuk magunkat; látjuk pedig, hogy felséged most is igen nyilván ő hatalmassága ellen akar igyekezni, ki miatt hazánknak megmaradott része is kétesség nélkül semmivé lenne: azért ez okon is kételenek vagyunk felségedtől való elszakadásra. Mely nyilván való nagy idegensége légyen pedig az hatalmas győzhetetlen császárnak az felséged fejedelemségéhez, ez levelünkben includált szerdár Szken-der passának leveléből felséged megértheti, ki ellen hogy nekünk tovább való tusakodásunk és várakozásunk lehessen, ennyi hadaknak rajtunk való szörnyű pusztítása és utolsó veszedelmünk-től való félelmünk nem szenved. Mi azért felségedtől egész országúl (holott az major pars mind ennyi háborúságok között is confluálván együtt vagyon) és felséged eddég való fejedelemségétől ma örök búcsút révén, akarók értésére adni felségednek, hogy eddég felségedhez mutatott hűségünkkel, melyet utolsó romlásunkig érdeme felett is mutattunk felségedhez, meg elégedvén, sőt arra mindenkor méltó tekinteti lévén, ez napságtól fogva Erdélyhez tartozó birodalomhoz semmi jussát ne praetendálja, és rajta ne kapdosson, hanem teljességgel immunis legyen tőlle, maga állapotjára viseljen más gondot. Ez mellett szeretettel intvén és kérvén felségedet, minket, az mint eddég szokta volt, az sok iszonyú gyalázatos szitkokkal ne illessen és ne terheljen; mert bizony azt sem isten sem ez világ előtt nem érdemljük, holott már mi nekünk is szabados mezőnk lévén, arra való materiánk, pennánk, papirosunk is, hogy azt magunk-ról el vethetnők, és ha eddég keresztyén atyánkfiait, édes nem

zetünk romlását nem néztük volna, az kik között felséged fog, az hatalmas császár kész hadait magunkról könnyen másúá igazíthattuk volna, de tekintvén az istennek parancsolatját elsőben, *principi populi tui non maledices*, és az Aristophanes mondását, hogy szitkokkal és gyalázatos szókkal versengeni nem vitézlő férfiakhoz, hanem asszonyállatokhoz illik, afféle dolgokkal felségedet (ha ezután okot reá nem ad) nem terheljük. Sőt tanácsul adnók, isten előtt magát megaláztatván és megismervén, ebbeli szerencsáját szenvedje csendesen, magánál hatalmasbbal, úgy mint az hatalmas győzhetetlen császárral ne igyekezzék veszekedni, és ennél is több nagyobb romlásokra, országok veszedelmére okot adni. Lám sokak az fejedelemiséget szabad akaratjuk szerint letették és elhagyták, mint Diocletianus császár egy kerthez való kedvéért, Carolus magnus és Carolus quintus, klastromba való életre adták magokat. Báthori Sigmond is, az felséged bátyja, egy renden szabad akaratja szerint hagyta vala el, soha nem volt szemérem senkinek is az emberek közzül az üdőnek és az szerencsének kételenségének engedni. Tartsa meg az úristen felségedet jó egészségben.

Datum Claudiopoli in publica statuum et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae congregatione, die 21. Octobris, anno domini 1613.

Ejusdem Serenitatis Vestrae

servitores paratissimi et pro tempore
benevoli

Vniuersitas statuum et ordinum trium
nationum regni Transsylvaniae.

II.

Inauguratio novi principis.

Nem ok nélkül írják az bölcsek és tanítja az szentírás is, hogy semmi dolga az embereknek áldott és jó szerencsés nem lehet, valamely az úristennek jó kedvéből és áldásából nem léssen: mert az bizonyos dolog, hogy isten nélkül semmi nem lehet. De abban választás vagyon, ha kedves és jó akaratjából enged valami jót meg az embereknek, avagy kedvetlen

és gonosz ártalmas végre bocsátja szándékokban elő az nyughatatlan elméket. Melyet, hogy az ember megismerhessen és megtapasztalhasson, szükség lelki ismételten szállani, és ha istentől kívánt, kért valamely dolgot, ez az jele, ha jó kedvéből adta és engedte ő felsége, az könnyen és akadály nélkül lésszen, nem erőszakkal, és mindenkor gonoszból jobbra, bódog állapatra fordul; csak azután valami bűnével eszét ne veszesse. Viszontag ha kedvetlen akaratjából engedte meg ő szent felsége, ez bizonyos jele, hogy akadályos szüntelen, rakva zúrzavarral háborúval és mindenkor az jobb állapatról gonoszabbra fordul. Ez jeleknek regulája szerint könnyű megítélni, az kiment és eddég való fejedelemnek Báthori Gábornak ha kedves és jóakaratjából engedte volt-é az úristen köztünk való birodalmát, avagy csak ideig való próbáért, nyughatatlan elméjének jargalásra való mezőt, és bűnének sokasításáért, gyalázatosb esetiért emelte volt ez méltóságra. De ha eredetit birodalmának bizonyoson megnézzük, titkos practikás Rákóczi Sigmondal való cserélése, segítsége, az hajdúsággal való conjuratiója, progressusa mindjárt törvéntelenség, kivel sok jószágoknak, váraknak, faluknak igaz possessorit deturbálván, idegeneknek osztotta, nagyobb elemenetelt módnélkül keresvén magának, aval csak nagy zúrzavart szerze sok országokban, negédességével nagy fejedelmeket gyaláza, értéke felett való maga álitással és arra való tékozlással mindent szüntelen exhauriála, az országnak oly része és szegeleti alig volt, kit mód nélkül való táborozásával el nem pusztított, mezőket hívei vérével festett, testekkel hizlalt, maga személyében titkos és nyilván való rút cselekedeti az tenger fövenyénél számlálhatlanbak, az éjét az miatt nappá, a napot éjjé tötte gyakorta, és ha ezeket én elő akarnám számlálnom, az mostan feljűtt áldott nap engemet az égen aval megnem várhatna. Óh menyébéli isten, csudálatosok az te ítéletid, és megvizsgálhatatlannak az te ösvényid az emberek fiainak igazgatásokban. Akkor még ő ezeket cselekedti vala, mi csak vak szemmel, vak itélettel láttuk azokat, és talám sok is gondolta, hogy nincsen oly isten, ki az gonoszt az emberek fiaiban gyűlölje, kergesse. De most vehetjük eszünkbe, hogy mint az halak az horoggal, és az madarak az léppel, úgy fogatott meg az bűn édességével, és sokaknak

örök példája ő lehet amaz mondás szerint : Tolluntur in altum ut lapsu graviore ruant. Az második jele is ugyan ezen declarationából megtetszik, hogy jobb állapotjából gonoszra fordítá ez országot. Mert az dicsíretes emlékezetű Bocskai István fejedelmet teljes életében gyalázá, jó actáit rescindálá, és akkor isten áldásából szerzett békességet, ki alatt csak már is szegény nyomorúlt hazánk respirálván, kedvesen kezdett vala az sok romlásból éppülni és vérszemet venni, ki mihelt Báthori kezében akada, nagy hirtelen maga és országa romlásával fenekével felfordítá. De az minémű mesterséggel Rákóczi Sigmundot Erdélyből kiszínlé, Sorban vajdát Havasaljföldéből kikergeté, most az isten neki is mindenek láttára azon mértékkel fizetett nyughatatlanságáért. Tanuljanak ezen, tanuljanak ez világon lévő mind kicsin és nagy fejedelmek, mert bizony isten igazgatja az fejedelemségeket, propter peccata transfert regna et mutat tempora. És félő, hogy annyi sok veszedeléséért, ha ezután is nem nyughatik, csak amaz vagyon hátra : Qui amat periculum, in illo peribit.

Nagyságodnak bizony kegyelmes urunk, választott fejedelmünk, ki most ez mi szegény nyomorúlt hazánknak az Oceanus tenger habjainak nagyobb háborúban és szélvészben forgó hajójának kormányához állattál, felette nagy példák ezek : nem lészen szükség meszsze való historiákra és sok jó avagy gonosz fejedelmek exitusára, csak ez tizenhárom esztendő alatt ezerhatszász felett a mit ért és látott maga szemeivel bőségesen tanulságot vehet róllok. Nagyságodat mű egész országul nemcsak igaz hazánk fiának, hanem vérünk tagunknak ismervén ezelőtt is iffiúságától és többire gyermekségétől fogva oly állapotokba forgott szegény hazánk dolgaiban, kinek sem tanácsra, sem tanításra szükségét nem ismerjük. Ennyi experienciából mind azokban nagyságod igazgató mestere és másoknak is tanítója lehet ; hitünk és hitelünk is olyan vagyon nagyságod felől, ki nemzetségét és hazáját tanquam propria viscera, saját testét vérét úgy szánja, sebeit fájlalja, kötözi, orvosolja, ide s tova hánt, bomladozott szabadságit előbbi helyre rakogatja, támogatja és megerősíti, romlásit éppíti, pusztaságit telepíti, és mint édes atyja, anyja megbántódott szerelmesit kebelében megkérleli, édesgeti és megnyugotja.

Nagyságodhoz azért mű fejenként ilyen jó remínségben lévén, az tegnapi napon való választásunk szerént ezért állattuk elő nagyságodat, hogy az egész keresztyén országokban való jó szokás szerint ma és ez órában az fejedelemségre solemniter inauguráljuk, az menynek földnek szent teremptő istenét segítségül híván az tegnapi napon választásunknak nagyobb és bizonyosb erősségéért isten és ez világ előtt fejedelmünknek ismerjük, valljuk és agnoscáljuk, kinek mi közöttünk országúl és nagyságod között nagyobb és bizonyosabb erősségéért az szokott és most leiratott hűtnek formáját ez végre kívánjuk nagyságoddal elmondadni, hogy az nagyságod jó és kedves indulatja felől hozzánk és hazájához való tiszta szűvéről, és mi közöttünk is viszontag nagyságodhoz, bizonyság légyen az egyedül való menybéli isten, bizonyságok azt szent angyalok és mindennémű seregek, hogy ez az nagyságod fejedelmi állapítja és mi közöttünk is országúl hűttel erősítendő szövetséggel és tökéletességgel szenteltetik. Melyben az úristennek szent áldomásából nagyságoddal egyetemben sok bódog esztendőig megmaradván, mostani romlásunk és szomorúságunk nemcsak elfelejtetik, sőt hosszú ideig való bódog békességben maradhat és örvendezhet.¹⁾

Forma ivramenti in Articulis conditionibusque infra positis vtique apparebit.

III.

Precatio.

Kegyelmes urunk és egy szível s egy akarattal választott fejedelmünk, nagy hálákat adunk az mi menybéli istenünknek azon, hogy mind ennyi romlás, fegyverek és tüzek között országúl nagyságoddal egyetemben megtartván, igaz isteni ítéletiből az fejedelemségnek személyét változtatván, sokaknak remínsége és gondolatja kívül az hatalmas török császárnak köztünk lévő ennyi sok hadainak szűvét arra bírta, hogy ha-

---

¹⁾ Ezen beigtató beszédet a kolosvári piaci egyházban az ország nevében Mikola János mondotta. Lásd: *Engel, Monum. Ungrica* 344. l.

zánkban meghagyván bennünket, ez mai napon nemzetségünk-
ből és szabad választásunkból való fejedelmet engedett látnunk.
Kíért egész országúl méltán vallhatjuk azt, hogy ma minekünk
újolag adatott meg édes hazánk, újolag életünk, újolag köztünk
való fejededelemségünk és szörnyű ellenségtől való szabadulá-
sunk; melyért ha teljes életünket háladással töltenők el is, sok
ezer ezer szánk és megannyi nyelvünk volna is, még is soha erről
az úristennek elég hálákat adni nem tudnánk. De még is mint
háladó fiak ez órában látván az úristennek rajtunk ilyen nagy
irgalmasságát, egy szível és szájjal, dicsőítjük az ő áldott szent
nevét. Nagyságod ma az úristentől mielőnkbe Saul után ada-
tott mint Dávid, nagy Acház után Ezechiás, kérvén ő szent
felségét, hogy a mint régen az szent királyokat az ő népei kö-
zött, Dávidot, Salamont, Ezechiást megáldotta, áldja és szen-
telje meg nagyságodat is bölcseségnek, igazságnak és vitézi
bátorságnak lelkével, és tegye minden ellenségin győzedel-
messé, meszsze országokban is jó hírrel névvel dicsíretessé,
hívei között országában kedvessé, ennek az mi szegény ha-
zánknak örökös megmaradására és mindnyájunknak örömére,
Ámen.¹⁾

IV.

Articulu et eorundem confirmatio.

Nos Gabriel Bethlen, dei gratia princeps Transylvaniae,
partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc.
Memoriae commendamus tenore praesentium significantes qui-
bus expedit universis. Quod fideles nostri vniuersi status et
ordines trium nationum Transylvaniae, in generali eorum con-
ventu, eisdem ad vigesimum secundum diem mensis Octobris,
Anni millesimi sexcentesimali decimi tertij, praesentis, indicto,
in civitate nostra Colosvar congregati, exhibuerunt nobis et
praesentaverunt certos quosdam infra scriptos articulos una-
nimi consensu conclusos. Supplicantes nobis humillime, [ut] nos
eos omnes et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem

---

¹⁾ Ezt a könyörgést is Mikola János mondta az ország nevében,
miután a fejedelem az ország színe előtt az esküt tettette. Lásd: *Engel*,
„*Monumenta Ungrica*“ 349—350. l.

contenta, ratos, gratos et accepta habentes, clementer approbare, acceptare, ratificare et conservare, ¹⁾ atque tam nos ipsi observare, quam per alios omnes, quorum interest, observari facere dignemur. Quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articvli dominorum magnatvm et nobilium, statuumque et ordinum trium nationum regni Transsylvaniae, in comitijs ipsorum generalibus Claudiopoli, ad diem vigesimum secundum Octobris, indictis pari voto et unanimi consensu conclusi.

(1) Noha minden dolgokban az mindenható istennek nagy és kiváltképpen való gondviselése ez világon megtetszik, de legfőképpen az birodalmaknak és fejedelemségeknek változtatásán az emberek között tapasztalhatóképpen hatalmas kezeinek munkálkodása nyilván mutatódik, kicsideket nagygyá, nagyokat kicsid állapatra szállítván. És miérthogy mindnyájan bűnösöknek tudván magunkat, az istennek mélységes ítéletének vizsgálásában annak csak küszöbére sem léphetünk, végére sem mehetünk, kit mi okon cselekedik. Kinek sokat tűr és súlyosan bünteti, némelynek semmit nem kedvezvén, szüntelen sanyargatja, kinek vizsgálásának teljességgel békét hagyván, szent Pál apostollal csak azt kiáltjuk: O profunditas divitiarum et sapientiae, quis cognovit mentem domini? quis illi a consilijs fuit? Ez mi szegény nyomorúlt hazánknak ennyi sok háborúságnak sebes habjaitól való hányattatása után, mint az sok ideig való esős üdő végre sebes záporral, vagy az téli hidegek tavaszra nyíló kegyetlen szelekkel veti ki ő mérgét, úgy minket is árviz módjára hirtelen az mostani romlás beboríta, jobb és tiszta üdöket, békességes csendességet várván az úristentől utánna, szép szabadságunknak helyre állatásával, sok ideig való bódog megmaradásunkra.

Legelsőben penig kegyelmes urunk fejedelmünk, egész országúl emlékeszünk arra, miképpen ennek előtte való esztendőekben az szebeni ősaszeli gyűléskor Báthori Gábor akkori fejedelmünk nagyságodat Törökországban való búdosásáért

¹⁾ A nyomtatott példányban így áll, *confirmare* helyett.

proscribáltatta vala, és articulusban is complicesseivel egyetemben iratta vala, mely búdosását akkoron nem az tőlle való félemnek tulajdonítván, hanem más ártalmas igyekezetnek, ingyen sem citáltatván, holott az citatoria levele által nagyságod certificálta volt, hogy kész lött volna jó módok alatt bizonyos helyen compareálni és törvént állani. Hogy pedig oda való járásával is nem hazánk szabadsága ellen, sőt nagy részéből akkori törvéntelenségnek megszabadításáért fáradozott és munkálkodott, elég nyilván való bizonsága hazánknak mostani szabad választásunk enyért régi szabadságinknak helyre állatása, kit ide alá expresse kiirtunk. Azért mi országúl, mind három nemzetül, akkori nagyságod és minden nagyságodhoz tartozók felől való proscriptiót in toto et in parte cassáljuk, és teljességgel annihiláljuk, sőt előbbi közöttünk való tisztességes jó hírében nevében plenarie et integre helyben állatjuk.

(2) Hasonlóképpen az minémű nehéz és ártalmas szókkal ezelőtt való gyűlésekben Brassó városa több benne lévő nemes uraimmal illetetett és proscribáltatott volt, azokat az articulusokat in ea parte erőtlenné tévén, ő kegyelmeket minden hozzátartozókkal és complicesivel előbbi jó hírekben nevekben éppen és minden akadály nélkül helybenállatjuk. Azon igyekeztvén, hogy minden jó haza fiainak ennekutánna közetünk való forgódása és járása törvény útá kívül meg ne bántódjék, sőt egy tiszta igazsággal minden hazánknak szolgálván, atyafiúi szeretettel nyughassunk egymás jó akarátjában.

(3) Jelentők pedig oda fel is az úristennek csodálatos cselekedetét az birodalmaknak változtatásában, kiről bizonyoságot teszünk isten és ez világ előtt, hogy az elment fejedelmünk mellett, jó és gonosz szerencsájében fogytig mellette voltunk, löttünk volna is, ha ő maga az kolosvári táborból megindulván, Sebes váráig magát késértetni kívánván, az sötét éjjel kalauzi által iszonyú sűrű erdőkre seregestől nem igazított volna, mely miatt esze vesztvén minden sereginknek, kinek kinek az lehetett útá, az hova társasági és ismerő baráti elvezették. Noha ezt sem titkoljuk, sőt isten gondviselésének valljuk, hogy sok nyilván való méltó okaink keserves panaszkodásink lehetnének az ő felsége káros, ártalmas és veszedelmes gubernálása miatt, és nem más miatt, hanem csak szintén

az ő felsége gyűlelésben jutott személyéért, és sok szántalan, mód nélkül való cselekedetiért jutott szegény hazánk ebben az szörnyű romlásban. Melyet tovább semmiképpen nem szenvedhetvén, sőt utolsó veszedelemtől és elfoglalástól féltvén szegény hazánkat, magátúl is hűtünk, ha Sebes váráig el kísérnők, felszabadítva lévén, úgy kellett, az ő felsége személyének renunciálván, más fejedelem választásáról gondolkodnunk. Kire minekelőtte reáléptünk volna, mindennyi hadak és háborúk között is hazánknak egyetlen egy szép szabadságát szemünk előtt viselvén, az libera electionának ritusa szerint, harmad avagy negyed napig való interregnumot vöttünk magunknak, és azt az üdőt főatyánkfiaira, duodecim viratusra szabván, minekelőtte szabad választásunkból bizonyos személy felől voxot mondanánk, az minémű articulusokat szabadságunk oltalmazására irattuunk, azoknak megtartására nagyságodat hűttel köteleztük. Tetszett egész országúl, jó emlékezetért, és szabad választásunknak nagy argumentumáért, de verbo ad verbum ide inserálnunk.

Articuli et conditiones, quibus futurus et eligendus princeps unanimi consensu trium nationum regni Transsylvaniae suum dei benignitate inire principatum, tenere atque tueri debeat, sitque astrictus juramento.

1. Hogy minden rendeket személyválogatás nélkül szabadon megtart religiojokban és annak szokott exercitiumába az articulusok tartása szerint.

2. Hazánknak mostani romlott állapotját és az régi jó emlékezetű fejedelmeknek dicsíretes példáját szeme előtt viselvén minden úton, elsőben is az fényes portához viselje oly engedelmességgel magát, hogy onnat romlása ne következék az szegény országnak. Az keresztyénséggel is, római császárral ő felségével és Magyarországgal az jó szomszédságot és békességet szorgalmatosan megőrizze.

3. Moldova és havaseli vajdákkal, ugyan most ez országban létebben, végezzen olyképpen, hogy bátorságossá tegye azoknak szomszédságokkal az ország állapotját.

4. Tanácsokat maga mellé mind az három nemzetből válaszszon, törvény, igazság, békesség szerető, jó lelki ismeretű

embereket, kiknek tanács adásokhoz oly köteles legyen, hogy belső és külső országos dolgokat, a két császárhoz vagy több szomszéd országokhoz való confoederatiókat, derekas donatiókat és főtiszteket, ezeknek hírek nélkül ne cselekedjék, se oszszon. Ha pedig az tanácsok közöttül országunk törvénye, szabadsága, decretumi ellen valamelyik, lelki ismeretit nem tekintvén, veszedelmes és ártalmas tanácsra indítaná, comperta rei veritate, kedvezés nélkül afféle tanács adót proscriptióval és notoriussággal büntessen.

5. Urak, nemesek, kerített és mezővárosok, székelység, százság, régi és legitime emanált priuilegiomokban, donatiójokban, annuentiákban, inscriptiókban megtartatnak.

8. Az országnak közenséges és egyenlő akarattól való végezését, articulusit, maga is megtartja, másokkal is megtartatja, szegénynek, bódognak, személyválogatás nélkül, igaz törvényt szolgáltat az sententiáknak executiójokat nem impediálja.

7. Minthogy mostan ennyi hadaknak az országban lételek alatt kellett fejedelmet választanunk, köteles legyen reá, hogy az libera electiót teljes életében semmi úton nem impediálja, az országnak azt nem csak integre megtartja, hanem az fényes portáról újlag mennél jobb móddal császárral ő hatalmasságával athuame levéllel confirmáltatja.

8. Tanácsrendeknek és országos gyűlésekben is mindennek libera voxot enged, mindenféle panaszkodásoknak és igazságoknak előszámlálására.

9. Üdő lévén hozzá, omnia fiscalia bona et alios prouentus fiscales recuperálni igyekezik illendő módok alatt, és az ország határait, végházait, tehetsége szerint, kiváltképpen tanács és ország híre nélkül nem abalinea.

10. Az minémű titulust mostan országúl az fejedelemségnek adunk, azt ország híre nélkül nem augeálja, sem változtatja, hanem éppen contentus lészen vele.

Ilyen módok és okok alatt nagyságot azután egyenlő szível, akarattal, az fejedelemségre választván, és solenniter inaugurálván, mostani előttünk álló szükséges dolgokról az minémű articulusokat végeztünk, azok is renddel így következnek.

(4) Miérthogy fejedelemséggel és annak authoritásával eddég való fejedelmek közöttül sokan abutálván, az libera ele-

ctiónak jussát elfelejtván, rapinam arbitrati principatum, mind járt az törvéntelenségre és több illetlen dolgokra hanyatthomlok mentenek, kiből iszonyú veszedelme következett mindenkor hazánknak: végeztük azért, hogy a kolcsos városoknak, tanácsoknak, székely és egyéb kapitánoknak, tisztviselőknak legyen authoritások arra, ha az fejedelem exorbitálna, és contra juri-mentum nobis praesitum valamit innoválna, hűtők felszabadulván és összegyűlvén, ellene állhassanak absque nota infidelitatis, juxta contenta decreti.

(5) Az elbúdosott atyánkfiai, kik vagy az várakban szorúltanak, vagy Báthori Gáborral ez országból kimentenek, hivattassanak; az kik az országban vadnak, nyolczad napra, compareáljanak; az országon kívül pedig kik vadnak, tizenötöd napra megjöjjenek. Azonképpen az solenne juramentumot az ő nagysága hűségében, sub amissione universorum bonorum tam mobilium quam immobilium tartozzanak praestálni, valakik itt Kolosváratt vadnak, mindjárást minden haladék nélkül, az kik pedig itt nincsenek, székes helyeken tizenötöd napra praestálják. Az kik peniglen negligálnák és praestálni nem akarnák, az ispánok tartozzanak megjelenteni.

(6) Az udvari gyalog kapitán, hadnagyok, hasonlóképpen az végbeli és akarmely várakban lévő kapitánok is legyenek oly kötelességgel, hogy fejedelem s ország hűségében fejek fennállásáig szolgálnak és senkivel ország és fejedelem ellen nem practicálnak.

(7) Az három natio között az unió újíttassék és tartassék; az kitől isten oltalmazzon, ha mi infortunium találna benünket, ez országbeli nemességet, székelséget és minden rendeket az városi erősségben lévő uraim befogadjanak minden marhástúl, és bosszúsággal ne illessék, hanem egy értelemben lévén, fejek fennállásáig egymásnak szolgáljanak az unio szerént.

+ (8) Az bányákat, aknákat, harminczadokat ne arendában bírjanak ezután mint eddég, hanem bizonyos számadó tisztartók lévén hozzá, az tárházban szolgáltatassék azoknak jövedelmek.

(9) Ha az bányákban és aknában valami fogyatkozás volna azok miatt, kik ez ideig arendában bírták, tehát az magok költségén megépítvén, azok adják éppen vissza az fiscus kezében.

(10) Ez elromlott országban az fejedelem az sok dűlást, kőborlást, fosztást megszüntetvén, udvara népét tartsa continue maga mellett. ne az szászokon, avagy lakságon, avagy székelységen.

(11) Mikor az fejedelem valamely városban mégyen, az gazdálkodás dolgában az régi mód observáltassék.

(12) Minthogy az székelység között az magok határokból és havasokról, majorházoktól, pásztoroktól, báránydézsmát vagy tömlőt és sajtot, az régi jó szokások szerint, semmi üdőben az fejedelmek számára nem szedtenek, ezután is immunisok legyenek ettől.

(13) Az postálkodás dolgában tartassék az régi articululus; ha levele nincsen, semmivel ne tartozzanak. Társot maga mellé az posta ne fogadjon, hanem az mennyi ember szám az levélben vagyon, kire az cancellarián gondviselés legyen: mert ha nevek nem lészen, az posta öt-hat személyt fogad mellé, az kiknek postalovat és gazdálkodást kívánnak. Az posta egy-szeri útjáról megtérvén, az levelet mindjárást visszaadja.

(14) Az székelý uraink atyánkfiái panaszkodnak, hogy ezelőtt egy néhányszor fejedelem parancsolatja nélkül cum apparatu bellico felültenek, és hadban menni kényszerítették, bizonyos ideig ott tartván elbocsáttattak. Végeztük, hogy ennekutánna fejedelem parancsolatja és levele nélkül ne tartozzanak felűlni és táborba szállani, excepto casu repentinae necessitatis.

(15) Minthogy az városok viselik az ország és fejedelem terhét inkább, kit látván némely rend és az tereviselést el akarván kerűlni, nobilitáltatták magokat, kik miatt az városok nagy fogyatkozásban volnának, holott megkevesedvén az szégyne fizeti és viseli az terhet. Tetszik azért országúl, hogy ő nagysága ennekutánna az mezővárosokon senkit ne nobilitáljon. Az kapitánságot ő nagysága adja.

(16) Végezetre noha látjuk, kegyelmes urunk, országunknak felettébb való nagy romlását, pusztulását és fogyatkozott állapotját, de mindazonáltal meggondolván ismét nagyságodnak sok külömb-külobbféle szükségét, az közönséges megmaradásra meg kell szegény kösséginket és magunkat is ugyan erőnk felett is erőltetnünk. Igirünk azért nagyságodnak

kapuszám szerint kilencz-kilencz forintot, az combustákon kívül, kiról az articulus observáltassék; melynek felét az jövődő szent András napjára, az felét vizkereszt napjára ígírünk nagyságodnak beszolgáltatni, de így hogy ennekutánna ususban ne keljen.

Az szász uraink atyánkfiai is az kilencz forintos kapuszám szerint megadják, és az megírt napokra. Nagyságodnak könyörgünk, vegye jó neven.

(17) Az miképpen immár nagyságod hittel kötelezte magát, minden fiscale bonumoknak és prouentusoknak recuperálására, könyörgünk nagyságodnak és országúl arra tanácsival egyetemben plena authoritást is adunk, hogy mennél hamarébb azoknak recuperálásában legyen szorgalmatos gondviseléssel.

(18) Minthogy ennekelötte való fejedelmünknek hütös tanácsai mind magának az fejedelemnek, mind az országnak, mind penig némely priuata personáknak veszedelmekre, romlásokra, ártalmas tanácsot adtanak, ki miatt főképpen jutotunk ez szörnyű veszedelemben: végeztük azért országúl, nagyságodnak is könyörgünk, hogy efféle gonosz, és hamis tanácsokat, comperta rei veritate, érdekem szerint juris ordine megbüntessen in exemplum aliorum.

(19) Mennyi sok nyavalyák, veszedelmek következtek légyen reánk idegen országokból jött leveleknek suppressiója és az országtól eltitkolása miatt, súlyosan érezzük. Könyörgünk azért nagyságodnak, hogy ha efféle ez országnak szóló levelek jönnének, nagyságod küldje közünkben.

(20) Az székely uraink atyánkfiainak az akuról házok szükségére elegendő só adassék.

(21) Végeztük azt is országúl, hogy az székely atyánkfiai, az ő szabadságok szerint, az királybírákat esztendőnként megváltoztathassák, ha közönségesen valamely királybíró nem tetszenék; de így, hogy az urunk ő nagysága fejedelmi jussa is megtartassék az székelység között.

Conclusio.

Nos itaque praemissa supplicatione dominorum regnicolarum dicti regni Trassylvaniae, nobis modo quo supra

porrecta, benigne exaudita et admissa, praescriptos uniuersos et singulos articulos, omniaque et singula in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, acceptauimus, approbavimus et ratificauimus, ¹⁾ nostrum illis consensum pariter et assensum beneuolum praebuimus, prout acceptamus et ratificamus, et tam nos ipsi observabimus, quam per alios quospiam obseruari faciemus. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in praescripta civitate nostra Colosvar, die vigesima nona mensis Octobris, anno domini millesimo sexcentesimo decimo tertio.

V.

Par literarum Varadino in Transsylvaniam
missarum.

Spectabiles ac magnifici, generosi egregii et nobiles prudentes item ac circumspecti, domini patroni, amici et fratres mihi semper observandissimi.

Servitiorum meorum addictissimam semper commendationem.

Az úristen az nagyságtok és kegyelmetek jó igyekezetit minden dolgaiban tegye szerencsésé.

Az nagy hatalmú, szent, véghetetlen irgalmu, felséges atya, mindenható úristen, az mi előbbeli kegyelmes urunknak fejedelmünknek Báthory Gábornak sok módnélkül való magaviselését, cselekedetét megelégtelvén, az szegény hazának is ennyi sok kárvallásit, szörnyű inségét, megszánván, ez mai nap úgy mint octobernek huszonhetedik napján, délután 3 órakort, Váradon Velenceútczában valami legények által életének véget vetett; és így az nagy félelemnek, inségnek is vége lévén, és megszabadítván azokból, az vár kapuit az városhéli nemesseggel és bennevalókkal felvonatván, az egész várban mindenféle rendet, nemességet, fizetett népet, városbeli embert és parasztságot ezen eskettünk meg, hogy az várat senki feje fennállásáig meg nem adja; hanem minthogy ilyen szép végházat az mi eleink és atyáink Erdélynek jövedelméből az keresztyén-
ségnek megmaradására építette volt, életünk fogytaig Erdély-

¹⁾ A nyomtatott példányban hibásan áll: ratificamus.

T. chm¹⁷ országnak megtartjuk. Az római császárnak is penig ő felségének itt való segítsége nem azért jött, hogy az hatalmas győzhetetlen császár hadának az vagy Erdélyországnak vétetni és ártani akarna, hanem inkább azért jött, hogy minden dolog jobb móddal menjen végben, és az mely confoederatioja volt ő felségének az hatalmas császárral, az szentül megtartassék, sőt bé is nem jött volna, ha magunk nem hittuk volna, holnapi napon, isten segítsége velünk lévén, szép rendelt seregekkel innen az vár mellől elbocsátjuk őket. Nagyságtokat és kegyelmeteket az istenért is kérem, nagyságtok és ti kegyelmetek az passának ő nagyságának ezképpen adja eleiben, és az ő hatalmassága hadait vigye ki Erdélyből ő nagysága, tovább az rablás égetés az országban ne légyen. Erre ki is pedig valami rabló ne jőjön, holott ő hatalmasságának ide sohult már semmi ellensége nincsen; ez kicsin megmaradott darab föld ne pusztuljon ennél is inkább. Nagyságtok penig és ti kegyelmetek untalan, ha mi híreink lesznek, adja értésemre, és mindenben parancsolván, az szegény hazának minden erőmmel tehetséggel teljes életemben szolgálni akarok. Jenő várában, Karansebesben, Lugasban is mindjára megírtam, hogy inide amoda ne hajladozzanak, hanem ő nagyságát az mostani új fejedelmünket és nagyságtokat állapotjok felől megtalálván, ő nagyságának és kegyelmeteknek is megmaradásokra kiváltképpen való gondviselések lészen. Isten sokáig nagyságtokat és kegyelmeteket tartsa meg jó egészségben.

Datum in Varad 27. Octobris anno domini 1613.

Spectabilium et magnificarum, generosarum, egregiarum et nobilium prudentum item ac circumspectarum Dominationum vestrarum

servitor

Andreas Gétzi. ¹⁾

Egykorú nyomtatott példánya az erdélyi Múzeumban (Jos. com. Kemény Cod. authent. articl. diuet. Trans. II. köt. Ezen kiadából tették közzé gr. Kemény József és Kovács István, *Erdélyorsz. Tört. Tára II. köt. 263—291. l.* — Ezen első kolosvári kiadást, melynek példányai

¹⁾ Ghiczy neve alá egykorú írással oda van jegyezve: »Obiit Fogarasini anno 1614.«

kapósak lehettek és hamar elfogytak, nem sokára újra nyomatta Klösz Jakab Bártfán 1615. 4-r., megtoldva Szkender basának a Keresztesmezejéről 1613. oct. 18-án Erdély rendeihez intézett levelével, melyet ezen bártfai kiadásnak a maros-vásárhelyi Teleki-könyvtárban lévő példányából közölnek gr. Kemény József és Kovács István *e. h. II. köt. 251—254. l.*

b)

Articuli totius gentis Saxonicalis veriusque ordinis ad illustrissimum dominum nostrum gratiosissimum. Anno dom. 1613. 23. Octobris.

Articulus 1. Universitas seu tota gens Saxonica illustrissimae vestrae celsitudini humillime supplicat, ut ipsa religionis exercitia juxta normam in prophetiis et apostolicis scriptis articulisque augustanae confessionis depraehensam libera concedatur. Reditus item ecclesiarum a divis Hungariae regibus ordini ecclesiastico Saxonum clementer attributos et privilegia personarum et locorum ecclesiasticorum Saxonum antiquae consuetudinis confirmatos rata habeat et confirmet.

Responsum, quod sit justum.

Articulus 2. Ut civitas Cibiniensis metropolis Saxonicae universitatis in Transsylvania, quae a Gabriele Bathoreo principe absque omni jure regni fraudulenter et violenter occupata, cum omnibus monumentis tormentisque eo tempore illic existentibus nobis Saxonicae universitati restituatur.

Responsio. Kézhez vételire mennél hamarébb gondviselés lészen.

Articulus 3. Non minus nostri quam et reliquarum binarum nationum causa exoptamus, ut trium nationum satis dignae et idoneae personae consilio principis adhibeantur, quorum industria in omnibus rebus et necessitatibus provinciae nostrae princeps utatur.

Responsio. Justum.

Articulus 4. Ut statuta jurium municipalium, libertates item et consuetudines honestas, justas et regum atque principum auctoritate approbatas in vigore retinet, neque in privilegiorum usitatorum summam aliquid mutari vel mutare permittat.

R. Justum.

Articulus 5. Ut omnes casus juridici praesertim de haereditatibus adeundis et jure possessionis inter Saxones moti et exorti in conventibus generalibus nationi Saxonicae finaliter terminentur, nec provocandi facultas potestasque alicui ad tabulam judicariam nobilium concedatur, nec varietate legum et sententiarum jure usitato Saxonum quippiam derogetur.

R. Observetur usus antiquus.

Articulus 6. Decimas seu proventus ministrorum ecclesiarum Saxonicalium a laudatis Hungariae regibus ob fidem et constantiam gratiose collatos, paucis vero retro actis annis ex suggestionem nobilium sub Christophoro principe alienatos et in usus privatos ab aulicis conversos in derogamen privilegiorum, et in manifestum subditum, interitum et despectum denuo integre restituat, et pro ministerii scholarumque conservatione pastoribus ecclesiarum, tanquam legitimis possessoribus assignet, cumulationemque a trituratione vecturasque colonis ipsis in perniciem et in manifestum derogamen libertatis, gentis Saxonicae adesse.

R. Requirant futurum principem de hac re.

Articulus 7. Ut nulli conventus generales vel comitiae hujus provinciae in urbibus Saxonibus celebrentur ad vitandos tumultus, qui inter cives et aulicos facile exoriuntur et ad avertendam annonae charitatem, quae commeatus gratuitam assumptionem consequitur, sicut jam olim quoque nationi Saxonicae hac in parte cautum et persuasum est.

R. Az régi fejedelmek idejekben is volt gyűlés közötték.

Articulus 8. Perversam et introductam violenter consuetudinem veredariis extraordinariis cursoribus et peragrariis equos submittendi, currus ad onerandum victum praebendi insolenti usurpatione aulicorum in oppressionem et perniciem agricolarum invectam, seueriter inhibeat et plane aboleat.

R. Justum, absque literis salui conductus.

Articulus 9. Cum oppida, pagi aliaque loca et possessiones gentis Saxonicae ferro et igne vastatae sint a publicis tributis et pensionibus immunes liberosque ad aliquot annos

esse velint, donec restaurari et in pristinum statum reduci possint.

R. Az gyűléstől várjanak.

Articulus 10. Domus et familia Bathorianorum bona possessionaria ad curiam Albensem spectantia, signanter sedes Vingart, ex quorum redditibus aula principis sustentabatur, nobilibus distribuit, et onera istorum intolerabilia circumjacentibus Saxonum sedibus et agricolis imposuit; unde miseri coloni penitus attenuati et ad extremam paupertatem redacti, ea bona possessionaria aulae principis restituantur.

R. Ez is az gyűlésre halad.

Articulus 11. Non minus pungit et hoc gentem Saxonum, quod onera Siculis competentia ferrum, asseres et id genus alia Albam Juliam convecti solent, immunes esse nos velit.

R. Szokott határokon kívül nem erőltessék.

Articulus 12. Mercatores quicunque ex peregrinis vel vicinis Moldaviae et Valachiae regnis cum mercibus ingressi fuerint, provinciam nostram locum depositionis sub amissione mercium ne negligant, sed illic venditis, denuo revertantur.

R. Az gyűlésön igazodjék el.

Articulus 13. Ut consiliarii principis ex tribus nationibus eligentur.

R. Justum.

(Egykorú másolata a Héderváry-collectióban. Nr. 33).

c)

A rendek esküformája.

Regni Transilvaniae illustr. d. d. principi Gabrieli Bethlen Claudiopoli depositum juramentum.

Én N. esküszem az élő istennek, hogy az mostanni közönséges akarathúl közönségessen választott fejedelmnek az ngos Bethlen Gábornak hű és igaz lészek, teljes erőm és tehetségem szerint, barátjának barátja, ellenségének ellensége, minden ártalmas dolgokat örönk szerint ő ngatul és az országitul eltávasztatni akarunk és ügyekeszem és ha valami ártalomra való dolgokat értek, idejénkorán megjelentem ő ngá-

nak, vagy tisztviselőinek, salva tamen extrema, necessitate, és ha ő nga szabadságunkban, privilegiumokban, uniokban megtart, mindennemű ellenség ellen megoltalmaz etc. Isten engem úgy segéljen, mind az szászokat és az magyarokat, mind öröken örökké Amen.

d)

A fejedelem esküformája.

Forma juramenti novi electi principis Gabrielis Bethlen die 23. Octobris.

En Bethlen Gábor Erdélinek választatt fejedelme, Magyarország részeinek ura, és székelések ispánja etc. eskeszem az élő istenre etc., hogy az megmondott birodalomban, országban lévő ngos urakat, nemeseket, vitézlőket, székelésget, kerített és mezővárosokat, és in genere minden nemzetségeket, rendeket, statusokat religiokban, fejedelemségre valo libera electioban suffragiumban, és városoknak illibera pronuntiatiokban, szabadságokban, törvényekben, es approbata consuetudinokban megtartok, Szent-András király decretumát és Magyarország kiírt decretumat és ellöttem lévő fejedelmeknek donatioit, inscriptioit, privilegiomit, annuentiáit és consensussit, salvo jure alieno és articulussit ez előtt valokat, in quantum per contrarias consvetudines nem cassaltatnak, vel in posterum nem cassaltattatnak ereiben tartok, és mással is tartatok az decretumok és articulusok tartása szerint, mindennek személyválogatas nélkül az én tehetségem szerint igaz tervényet szolgáltatok, és méltó executiokat tétetek, senkit sem meg nem bántok, sem mással meg nem bántatok se személyében, se jószágában, se marhájában, törvény nélkül másnak sem engedek bántani, és semmi újítást az országnak régi jó szokássá és szabadsága ellen bé nem hozok, sőt mindeneket valamit az szegény hazának, és benne való minden rendieknek közönséges jóvára es hasznára es törvény szerint való szabadságára mivelhetek az én öröm szerint azon leszek, az még az úr isten ő kegyelmek között megtart. Az mely articulussokat az ország mostan communi consensu végezett, azokat is minden részeiben megtartom és tartatom. Isten engemet ugy segéljen.

Actum in civitate Colosvár.

(Közölve Hegyes Naplójában 295—6. ll.)

IV.

1613. oct. 19.

Az erdélyi rendek Dóczy Andrásnak,

Illustrissime domine nobis semper obseruandissime. Seruitiorum nostrorum addictissimam commendationem. Az úristentől hoszszú bódog életet és minden kedves áldásokat kívánánk megadatni nagyságodnak.

Hiszszük, hogy az mi szegény romlott hazánknak ez mostani romlott változása nagyságodnál nyilván vagyon. Büneinkért az úristennek oly nagy látogatása forga rajtunk, ki nem csak nekünk, hanem sok országoknak is örök emlékezetre való példa lehet. Az megholt fejedelmünk Báthori Gábor, semmi külső országokban való nagy fejedelmek, azok között az nagyságod jó intésének, sem országúl az mi sok esedezéssel való könyörgésünknek nem akarván engedni, megmutatták végre az kiket az isten ez földön hatalmasokká tett, hogy aki azoknak nem enged, romlás és szégyen vallás dolga; immár nagyságodnál nyilván vagyon, fejedelemségével együtt élete is elfogyatott. Mely ha szintén nem következik vala is, országúl az ő sok fajtalan hallatlan iszonyú éktelenségit úgy meguntuk, és utáltuk vala, azokon kívül kik eleitől fogván tanácsadói és igazgatói voltak, hogy iszonyú utolsó veszedelmünkkel is rajtunk uralkodni nem hadtuk volna. Az úristen igaz igyünköt megszáván, és igazságunkat kegyelmes itéletiben vévén, tőle minket megszabadított; szokott módunk szerint penig romlott hazánkat fejedelemség nélkül nem tarthatván, bizonyos és nyilván való okokból az tekintetes és nagyságos Bethlen Gábort, nekünk kegyelmes urunkat, fejedelemségre választottuk, azért, hogy az török nemzetségnél nagy tekinteti lévén, ez mostani ben lévő hadaknak kiigazításában senki is olyan bizonyoson és hasznoson nem szolgált volna; annak utánna régtől fogván való uri nemzet lévén, ez mostani időben és állapotban az vitézlő és hadakozó dologban hazánk oltalmára, ha kívántatik, hasznoson tudjuk, hogy szolgálhat. Törvény és igazsághoz való szeretet is ismerjük, és nyugodalmos köztünk való birodalmában teljességgel minden jó reménségünk vagyon,

hogy ennyi sok romlás, pusztulás, kegyetlenség, ¹⁾ törvénytelen-
 lenség után, mi is jó napokat és csendes békeséget érhessünk.
 Nagyságodat azért egész országúl bizodalmoson kérjük, az mi
 szegény hazánknak állapotját keresztyéni jó lelki ismereti sze-
 rint szeme előtt viselvén, és eddig való kimondhatatlan számta-
 lán romlásit megtekintvén, ez mi szabad akaratunkból való
 választott fejedelmünkkel kegyelmes urunkkal vegyen keresz-
 tyéni igaz jó akaratjában, és az ő nagysága császár urunkhoz
 ő fölségéhez felküldendő követi mellett mutassa minden jó
 kedves és hasznos törekedését; holott ez előtt való confoedera-
 tióknak szerint szabad választásunk minden akadál nélkül fen-
 tartatik. Ezt pedig az mi kegyelmes urunkat fejedelmünköt
 oly igen szabados jó akaratunkból választottuk, hogy soha mi
 emlékezetünkre ennél szabadosban fejedelemség nem választat-
 tott. Mert noha az török császár hadai itt ben voltak, de
 azok csak az Báthori Gábor kikergetésére valók voltak; az
 meglévén, az mi választásunkhoz nem hogy szóval, de még
 szemek intésével sem mutattak senkire. És ez enyett isten se-
 gítségéből régi szabadságunknak módját, formáját, napról
 napra fel is akarjuk keresni. Mi pedig egész országúl az szent
 békeségnek megtartására mind ő nagyságával az mi kegyel-
 mes urunkkal, hogy tökéletességgel igyekezzünk: nagyságodtól
 azon szeretettel való keresztyéni indulatot és jó akaratot vá-
 runk, hogy mind mi hozzánk egész országúl s mind az mi ke-
 gyelmes urunkhoz szentül azt megtartván, sem egészen, sem
 rész szerint határinkban és Erdélyhez tartozó várakban, váro-
 sokban, falukban nagyságodtól meg nem háborittatunk; sőt
 mind jó intésével, tanácsával, császár urunknál ő fölségénél
 való törekedésével, azon légyen, hogy éppen fejedelmünkkel
 egyetemben örökös időkig ennyi sok romlásink után békeség-
 ben maradván, nagyságodnak dicséretes jó emlékezeti fiúról
 fiúra áldassék és hirdettessék az mi szegény hazánkban. Tartsa
 meg az úristen nagyságodat minden szerelmesivel sokáig jó
 szerencsés egészségben. Datum in publica congregatione nostra
 die 29. mensis Octobris 1613.

---

¹⁾ Eddig egy az Akadémia birtokában levő töredékből közöltem
 Bethlen Gábor levelezésében. 3. 1.

(A Cancellaria Transsylvanica czimű XVII. századi codexből az
erd. Múzeum kézírattárában).

V.

1613. okt. 29.

Az erdélyi rendek pontozatai az új athname ügyében.

Regni Transylvaniae status ac princeps
Gabriel Bethlen a fulgida porta ottomanica
subsequentibus 14. conditionibus Athname
expetunt.

1. Celsissimo principi domino nostro clementissimo Gabrieli Bethlen pro majori securitate de novo etiam Athname conferat.

2. Quandoquidem juxta Athname pristinorum imperatorum libera electio principum apud status Transylvaniae obtinuit, ideo in praesentiarum emanandis etiam literis Athname optimus iste ac antiquus usus confirmetur. Si videlicet dominus noster clementissimus modernus celsissimus princeps, vel ejus successores secundum dei decretum aliquo pacto fato cederent, in eo casu regnicolae per liberam electionem alium creare possint; ne tamen extraneum introducere valeant (siquidem magnam sollicitudinem tales facessere potentissimo imperatori solent) in literis Athname inserantur.

3. Quando succedit aliquis in principatu ex consensu trium nationum, tam modernus quam subsequentes imperatores confirmabunt; imperatoriam autem clementiam eatenus etiam contestabuntur. Nimirum juxta consuetudinem antiquam, vexillo, framea, clava, equo, paludamento aliisque condecensibus usu roboratis requisitis novum principem decorabunt; extorris vero qui non est patriota vel ex sanguine Ungarico, nequaquam admittatur.

4. Optatissimam vicinorum regnorum pacem enixissime desideraremus, si benignitatem potentissimi imperatoris nostri experiri possemus. Quoniam in retroactis sex annorum curriculis propter Gabrielis Batorei inconstantiam gentes Turcicae Tartaricae, Moldavicae ac Transalpinae patriam devastaverunt, quod palam esse tam potentissimo imperatori, quam ejus mi-

nistris credimus, quod gentes istae non devastarunt exinde vivendum nobis esset, servitioque potentissimi imperatoris satis faciendum, sed majori ex parte illud Germanus manutenet. Sicubi alias tales obtigerunt intervenientiae congruam non denegaverunt imperatoris clementiam; nos quoque illustribus exemplis fidentes amplexi sumus portam fulgidam. Quamquam autem tributum annis elapsis neglectum, ambiguam tenet mentem quatenus relaxare porta fulgida dignabitur, siquidem determinare minime praetermittens eatenus cupitam gratiam imperatoriam; nihilominus humillime supplicamus, clementiam suam impertire dignetur, quatenus afflictissimum istud regnum aliquod respicium accipere valeat, ac pro fortunata imperatoris vita deo vota possit nuncupare.

5. Praeteritis temporibus praecipue sub regimine Gabrielis Batorei tam a Turcarum quam a nostra, partibus confiniis officiales non cordati neque consulti fuerunt praepositi, ubique confinium, oppida, pagos infestarunt. Placeat portae fulgidae, arces Lippa et Jenő cum adjacentibus easque pertinentibus castris, oppidis ac pagis qualiter fuerunt antiquitus per Turcas possessae eum in modum reliquantur possidendae, nec aliorum locorum ulla fiat praetensio. Ut autem ordine praescripto condecenter confinia dirigantur, benemeritae personae ac consulti praeponantur officiales ab utraque parte, signanter Gyulaiensibus, Szolnokiensibus ac Tömösváriensibus sub gravi animadversione imponatur eatenus accommodent se constitutionibus tempore Stephani Bocskai superinde emanatis. Debreczino potentissimus imperator largiatur gratiam in eo, quatenus speciali protectione muniti onera dietim ipsis non imponantur majora. Nisi enim hactenus etiam celsissimus princeps eosdem specialis privilegii aluisset ac assecrasset, jam pridem locum habitationis deseruissent in manifestum graveque potentissimi imperatoris detrimentum.

6. Negociatorum nostrorum in imperium sit liber passus, juxta receptum vectigal tricesimas solvant, variis ac insolitis ne aggravantur exactionibus, sed pacifice eos dimittant; ex parte nostra quoque consimilis observabitur ordo.

7. Si pacis convellendae causa nequitiosae confictis literis adulterinoque sigillo roboratis uterentur nomine regni por-

tam requirentes ac principem calumniantes admissionem quidem talium non possumus impedire; ne tamen in prima instantia fides iis adhibeatur, imo princeps etiam noster de hoc commonefaciendus ac a porta fulgida strictissime tale negotium explorandum erit. Sicubi falsarius deprehendetur in exemplum aliorum talio potentissimi imperatoris in eos redundabit.

8. Quoniam accidit interdum, sorte non contentos propria a nemine lacessitos, ambitione duntaxat ductos ad portam fulgidam profugisse eo fine, quatenus pacatum regni statum turbare possent. Ut autem talibus fides derogetur, ac vel in porta fulgida luant debitas poenas vel manibus domini nostri principis assignati jure mediante in exemplum aliorum refrentur submissime postulatur.

9. Comperiuntur vaferrimi homines plerumque, qui aurifabros corrumpentes et statuum ac principis sigilla cera imprimentes, chyrographum quoque principum imitantur, ac taliter principi et regno exitum moliuntur; fulgida porta talibus etiam ne fidat, immo juxta earum de merita puniat illos demisse instamur.

10. Passae et begi Transylvaniae vicini, vajvodae Transalpinae ac Moldaviae mandato compellantur, ut nobiscum mutuam foveant correspondentiam, ne existementur inducarios saltem nos esse; immo si necessum foret requisiti aestate ac brumali tempore succurrant et illico insurgant.

11. Confiniariis officialibus demandetur, neque homines neque jumenta abripere attentent, subditos etiam compescere ne praetermittant; contemptores mandatorum comperta rei veritate puniantur.

12. Captivi ubicunque de praesenti reperiantur in imperio ottomano, indifferenter restituantur, signanter Constantinopoli ab oratoribus nostris deprehensi ad primariam instantiam supremo vezirio porrigendam sine dilatione assignentur, quoniam superinde in antiquitus emanatis literis Athname est accordatum.

13. Quandoquidem hactenus legatis et oratoribus ad fulgidam portam expeditis tam in porta quam in itinere ex munificentia imperatoris fuit provisio, ita continuatio ejus rei de hinc etiam denuo literis Athname inseratur.

14. Ob grandes expensas interdum celsissimus princeps etiam sales Nandor Albam questus gratia curat devehī; ideoque pro ampliori portae fulgidae gratia ex talibus salibus nullibi tricesima vel aliqua exactio postuletur, ac superinde mandatum imperatorium extradetur. De privatorum quaestura nullatenus instantia haec subintelligitur.

Jegyzet: Az egykorú másolat felirata (hihetőleg tollhibából) Anno 1613. 19. Septembris (oct. helyett).

(Egykorú másolat Héderváry-Viczay coll. 33.)

VI.

1613. n o v. 11.

a)

*Bethlen Gábor II. Mátyásnak. Báthory elűzetését s a maga fejedelemsé-
rő lő rálasztását jelenti.*

Sacratissima caesarea regiaque maiestas, domine domine mihi semper clementissime. Seruitorum meorum debitam paratamque in gratiam maiestatis vestrae subiectionem.

Longum esset sacratissima caesarea regiaque maiestas, et certe modum epistolae excederet, si aerumnas, calamitates, rapinas, caedes, scorta atque spoliaciones, quibus a Bathoreo multis alioquin etiam malorum millibus conquestatum miserimum hoc Regnum non oppressum modo, sed obrutum, et quasi exanimatum fuerat, percenserem. Quibus remedium aliquod adhibere, aut qualicunque auxilio Maiestas etiam vestra sacratissima Christiana pietate mota anno superiore obuam ire tentauerat, sed partim fatorum ineuitabili necessitate partim praesentissimo Turcarum auxilio perculsa, id auxilij sorte sane infoelici dissolutum, et Transsylvania, non secus ac in fauce leonis rapina, praedae exposita remanserat. Verum cum inter conscientiae nostrae stimulum et Bathorei manifestam tyrannidem premeremur, inibi in propria etiam persona certissima supervenerat vitae periclitatio; priuato ac peruerso motus affectu clam palamque mortem mihi minatus, refugium, ubicumque certius atque salutaris reperiri posse persuaserim, querere coactus sum. Deum omnium iudicem testor, me non aliqua tunc principatum ineundi aemulatione, aut nouarum rerum

cupidine, sed uitae propriae defendendi, et nacta occasione patriae saluti consulendi, eo perductum fuisse. Nec uitio uerti mihi uelim, quod Turcarum potius quam Christianorum in desperato rerum mearum statu auxilium implorauerim experientia iam antea edoctus, hoc illud certius, tutius et prudentius fore. Atque ex diuturna sollicitatione Saxonicae nationis, cum qua communi in periculo versabar, animos atque vires Turcarum, ad euertendum Bathoreum, liberamque ab ipsius tyrannide Traussylvaniam propensiores et promptiores redditos animaduenteram. Et ut paucis ostendam, me nec praepropera inquietudine, aut funesta atque calamitosa aemulatione motus istos concitasse, non coloratis uerborum ambagibus, nec sinuosis et faleratis argumentis, sed palpabili rerum certitudine, et euentorum prosperitate, certissima patriae nostrae salute, et in pristinum uigorem legum patriarum, libertatum, immunitatum restitutione docebo. Neque enim prius mihi aliud et antiquius incumbit, quam quae a Batthoreo extra omnem juris uiam occupata, dissipata, diruta et quassata fuerunt, ea in pristinum statum atque florem restituere et reponere.

Audio longe diuersis et uarijs rumoribus aures Maiestatis Vestrae Batthoreum pulsasse, vires Turcarum in Transsylvaniam non ipsum solummodo expellendi, et a principatu amouendi, sed potius ditionem uniuersam occupandi proposito uenisse, cui tempus et rei ueritas manifeste reclamatur. Nam et ante necem ipsius Turca iam ex Transsylvania reditum pararat, nunc autem, postquam ipse iustum fato exoluit, omnino redijt, sed nec eo apparatu, ut castellum aut arcem aliquam occupare potuisset, uenisse, neque etiam occupasse quicquam manifestius est, quam ut uerborum declaratione indigeat. Cum autem in tanta rerum omnium perturbatione Batthoreo expulso, ac ferreo ipsius iugo ceruicibus populi excusso, praeter ceteris me ex tanto reducem exilio ad principatum rapuerint, Statusque et Ordines elegerint, certo graue atque molestissimum apparuit, tanto oneri ferendo imparem, liberrimis ipsorum suffragijs, ac faustissimis ordinum proclamationibus, (quas uocem Dei testati sunt), in proram fluctuantibus ipsorum nauibus protrusum esse. Daturus tamen operam, auxilio coelestis numinis semper et solide implorato, ut me mea patria

non cuius boni modo sed optimi filij perfungi officio, ac permansionem salutemque ipsorum vita mea mihi chariorem esse re ipsa comperiat, nec aliud velle, quam ut afflictis respirationem, depressis libertatem, exilio pulsis reditum salutarem, morte condemnatis vitam donem. In primis autem nationi Saxonicae, cum qua capitale odium Bathoreus gerebat, plurimum me debere profiteor, factisque conabor ostendere, me illis non vulgari aliquo fauore sed gratitudinis officio astrictum esse. De quibus omnibus et rerum Transsylvanicarum successibus, animique mei in gratiam Maiestatis vestrae sacratissimae non propensione tantum singulari, sed (si spe et exspectatione mea apud eandem frustratus non fuero), dignissimo obsequio, pluribus ex legatis meis, magnifico Sigismundo Sarmasaghi, Stephano Cassai consiliario nostro et causarum fiscalium direttore, ac prudente et circumspecto Joanne Benghnero, consiliario similiter et senatore primario ciuitatis nostrae coronensis, vestra Maiestas sacratissima intelliget. Quorum verbis atque relationibus ut Maiestas vestra sacratissima caesarea regiaeque haud grauatim fidem certissimam adhibeat, animumque erga me optime affectum propensumque haud grauatim declaret, augustalem ipsius Maiestatem etiam atque etiam oro. Quae tanto mihi erit grauior et acceptior, tanto omni gratitudinis officio compensabilior, quanto promptiorem ac paratiorem per meos legatos eandem cognouero. Cum quibus eandem ad vota foelicissime valere prosperrimisque emolumentis semper frui ex animo cupio. Datum in ciuitate mea Coloswar die 11. mensis Nouembris Anno Domini 1613.

(A »Cancellaria Transsylvanica« czímű XVII. századi codexből az erd. Múzeum kéziratárában.)

b)

Az erdélyi rendek II. Mátyásnak. Bethlen Gábor fejedelemmé választása ügyében.

Ad imperatorem Romanorum nomine regnicolarum Transsylvaniensium.

Sacratissima caesarea regiaeque Maiestas, domine domine nobis semper clementissime. Seruitorum nostrorum in

gratiam Maiestatis vestrae sacratissimae humilimam perpetuamque oblationem.

Si fas est filiis sacr. caes. regiaque Maiestas ex iure naturae suas in gremio parentum querelas, dolores, molestiasque cum lachrymis profundere, certe nobis etiam miserrimae huius patriae calamitates infinitas, horribiles, et irreparabilem vastitatem nemini potius, quam Maiestati v. sacr., tamquam Christiani orbis Monarchae potentissimo, tutius atque prolixius enumerandas esse credimus. Cum aures ipsius benignissimas et cor clementissimum ad eiusmodi querulantes uoces non modo praeclosa non esse, tantumque abesse, ut mala malis, miserias miserijs addere accumulareque cogitet, quin potius saucijs querulantium vulneribus salutaria adhibere pharmaca, lachrymas ab oculis abstergere, bono animo esse, meliora sperare, quieti, paci et permansioni eorum paterno et misericordj affectu modis omnibus consulere, firmissimam de vestra Maiestate caes. r. que spem et fidem habemus certissimam. Nisi autem nobis optime constaret, molestijs, querelis et grauaminibus, quibus a toto quinquennio Bathorej insolens principatus, arrogans dominium, superbumque ac crudele imperium nos oppresserat, cum leges patrias euerteret, aliena raperet, ciues praedae militi exponeret, ius omne et fas e medio tolleret, partim exulum et profugorum innumeris sollicitationibus, supplicantium lachrymis, non aures modo sacr. Maiestatis v. c. regiaeque, sed aulam... sapientum senatorum suorum curias non regna regionesque, sed orientis et occidentis populos nationesque vexasse et implesse, pluribus hic fortasse ea percensere cogeremur. Sed ne post moram molesti, aut nostra importunitate, a quibus iam liberati sumus, renouare dolores videamur, eo labore supersedemus, hoc unum, quod certe acerbissimum fuit, addentes, medijs in calamitatibus, cum tam graues molestias pateremur, ipsum malum bonum, calamitates felicitates, tyrannum patriae patrem nuncupare cgebamur, altissima nimirum dissimulatione vtentes, qua plurimorum sanguinem vitamque (nec enim aliter ullo modo fieri poterat) conseruaremus. Nec interea silentio praeterimus, huic nostro malo duobus ante hoc annis v. sacr. Maiestatem caes. regiamque armis obuiam ire tentauisse, pro qua tam optima ipsius inten-

tione immortales a nobis gratias mereri: sed admirabili sane ac omni aevo memorabili iudicio Dei factum est, ut fatale tam principatus quam vitae ipsius excidium, quibus ipse antea maxime fiderat, Turcarum et Haidonum armis conseruatum fuerit. Porro veritatem de alienis etiam non esse occultandam sacra commendant oracula; viribus Turcarum et Tartarorum nos longe impares fuisse, cuius manifestum est: sed nec de occupatione regni eos cogitasse, vel eo apparatu venisse, euentus ex se docuit; nec praedae ac direptioni adeo inhiascent, nisi prius absque scitu omnium nostrum, ex mandato Bathorei, praesidiarij confiniorum milites in ditionibus Turcarum ferro et igne crudelissime saeuissent, paratumque eorundem exercitum ad referendas iniurias prouocassent. Quantum vero ad electionem successoris illustrissimi principis moderni, et domini domini nostri clementissimi, adinet, testari vno ore ex conscientia possumus, liberrimis suffragijs et absque ulla coactionis nota electum a nobis esse; arma siquidem Thurcica non nisi ad expellendum Bathoreum introducta fuisse rerum euentus docuit; verum de eo, quis eligendus foret, ne dum suasionem aliqua sed ne nutu quidem alicui ullum ex Turcis obuiasse. Certissimis autem causis et rationibus ducti hunc praecaeteris eligere maluimus, ut qui auctoritate et fauore singulari apud Turcas polleret, solus in educatione vniuersorum exercituum et liberanda ex eorum insultatione patria plusquam omnes alij et certius inseruire poterat. Deinde ex laudatissima Magnatum ortus familia, ad tutandos patriae fines armaque tractanda prae caeteris longe pollere uidetur. Et cum his omnibus auctoritas, rerum gerendarum peritia, affectus Christianissimus, aptiorem et vtiliorem reliquis omnibus ostendunt; sub cuius iam auspicijs antiquam patriarum legum faciem, normamque foelicis gubernationis, et optima iustissimi regiminis fundamenta iacentes meliora deo auspice in dies speramus, vestram sacr. c. r. Maiestatem humilime orantes, atque per foelix faustumque ipsius imperium, per tranquillam tam suam quam suorum charissimorum vitam, per pacatum prosperumque orbis Christiani statum obsecrantes, huic nostrae tam faustissimae electioni ex pactis iam semel confirmatis et inueteratis clementer annuere, nosque omnes, una cum

principe nostro clementissimo, augustissima sua benignitate protegi et paterno semper affectu prosequi dignetur; ut tandem ex vasto malorum omnium pelago fluctibusque calamitatum emersi, patria etiam haec nostra miserrima, sub foelicibus Maiestatis v. sacr. auspicijs pristino nitori restitui coepta, una cum Principe nostro, vestrae Maiestatis sacr. vtili atque obsequentissimo servitore, pro secundis rerum suarum successibus et orbis Christiani emolumentis, una nobiscum deo optimo maximo vota semper nuncupet. Pluribus de statu atque uoluntate tam suae celsitudinis quam nostrum omnium ex legatis, praesentium videlicet exhibitoribus, magnifico domino Sigismundo Sarmasaghi, ac generoso Stephano Cassai causarum fiscalum direttore, ac prudente et circumspecto Joanne Bengnero, suae celsitudinis ac regni consiliariis luculenter intelliget. Quorum verbis atque relationibus ut M. v. sacr. c. R. fidem certissimam adhibeat, optatoque ipsos quantocumque ad nos responso remittere velit, obsequenter et demisse ab eadem petimus. Conseruet Deus vestram sacr. caes. Maiestatem ad vota diutissime foelicem a florenter regnantem. Datum Claudiopoli die 11. Novembris a. 1614.

(Erd. Múz. Cancellaria Trans.)

c)

1613. NOV. 11.

Bethlen Gábor Khlesel bibornoknak: közbenjárását kéri.

Quo in statu cum me, meaque omnia posita esse animadverti, nihil mihi illico antiquius subarbitratus, quam post innotatum coelestis nummis auxilium sacratissimae caesareae regiaeque Majestatis orbis Christiani summi monarchae non solum consensum benignum mihi addicere, sed paternum et benignissimum affectum strictissime astringere, daturus imprimis operam ut quaecumque in administratione regni istius, per insolens atque crudele Bathorei imperium praeter jus et aequum eversa convulsaeque fuerunt. Ea quam primum in pristinum vigorem per viam aequitatis et justitiae restituam. Praeterea ut optimam sacratissimae Caesareae regiaeque Majestatis et sapientum omnium senatorum ejusdem voluntatem erga me afflictissimum-

que hoc regnum non solum recuperem, sed in perpetuum officiosissime conservem. Ex quibus, cum sciam vestram illustrissimam reverentiam auctoritate studioque bene merendi plurimum pollere hisce eandem reverenter et studiose requirendum duxi, ut de rerum Transsylvanicarum successibus per meos legatos magistrum Sigismundum Sarmasagi, Stephanum Kassai consiliarium nostrum et causarum fiscalium directorem ac Joannem Benghnerum similiter consiliarium ac senatorem primarium civitatis nostrae Coronensis, diligenter eddocta et apud sacratissimam caesaream regiamque Majestatem quam reliquas praecipuos senatores singularem adhibere diligentiam velit, quo sua Majestas sacratissima caesarea regiaeque paterno favore et clementissimo semper affectu prosequi et in numerum suorum me recipere dignetur. Certo sibi persvadens me id officii atque beneficii et summo semper loco positurum atque justo gratitudinis officio compensaturum. Cum quibus vestram illustrissimam Reverentiam felicissime valere ex animo cupio. Datum in civitate mea Colosvar die undecimo mensis Novembris Anno Dni 1613.

(Bethlen Gábor leveles könyvéből, mely a Magyar Tud. Akadémia birtokában van.)

d)

Bethlen Gábor megbízó levele a császári tanácsosokhoz, a császárhoz küldött követei: Sarmasági Zsigmond, Kassai István és Benkner János részére.

Credentiales ad magnates et consiliarios caesareos, dominis Legatis traditae.

Illustrissime ac reuerendissime domine, fautor mihi semper obseruandissime. Seruitiorum meorum promptissimam commendationem.

Quamuis multorum in auribus horribilis forsán atque formidolosa regni huius nostri Transsilvaniae, patriae nostrae afflictissimae, repentina mutatio percrebuerit: non tamen in eum finem, quem plerique apud sacratissimam caesaream regiamque maiestatem reliquosque christiani orbis reges ac

principes sparserant, Turcarum vires intra limites regni huius intrasse, ut armis aliquid occupare uellent, euentus ipse luculenter docuit, ideoque verbis ac rationibus ea prolixius referre supersedeo. Bathorej insolentissima tyrannis et crudele imperium, ex querulantium atque cum lachrymis supplicantium oportuna aequae ac importuna vexatione orientis simul et occidentis imperatores commouerat, eumque iam iusto dei optimi iudicio non principatu solum sed uita etiam exiit. Me vero, sane tanto muneri imparem, consensus statuum et ordinum liberumque suffragium in locum ipsius suffecit, non alio quidem proposito, quam ut a Bathoreo praeter ius et aequum occupata, dirutaque, in pristinum statum atque vigorem reducam, quod certe totis deo iuuante uiribus adnitar. De quibus omnibus, tam meo quam totius reipublicae statu, sacratissimam caesaream regiamque Maiestatem in primis requirere volens, praesentium exhibitores, magnificum Sigismundum Sarmasaghi, ac fideles nostros generosos Stephanum Cassaj consiliarios, causarumque fiscalium directorem, prudentem ac circumspectum Joannem Benghnerum, similiter consiliarium ac ciuitatis nostrae Coronensis senatorem primum expediui. Quorum verbis ac relationibus meo nomine referendis ut uestra illustrissima reuerentia fidem certissimam adhibeat, atque pro sua, qua pollet, autoritate, tam apud sacratissimam caesaream regiamque maiestatem, quam etiam senatores eiusdem praecipuos, in promouendo meo ac regni negotio singulari studio laboret, sedulo atque diligenter ab eadem peto. Certo sibi persuadens id me beneficij atque officij non solum summo loco habiturum, sed iusto gratitudinis officio compensaturum. Et cum his perbelle ac florenter ualere uestram illustrissimam reuerentiam ex animo cupio. Datum in ciuitate mea Colosuar die 11. mensis Nouembris anno domini 1613.

Eiusdem illustrissimae ac reuerendissimae dominationis uestrae ad seruendum paratissimus.

Minutája Bethlen Gábor leveles könyvében a Magyar Tud. Akadémia birtokában. Egy másik példánya megvan a »Cancellaria Transsylvania« ezimű egykorú codexben. (Az Erd. Múzeum kéziratárában).

VII.

1613. nov. 27.

Bethlen G. rendelete az aranyberátlás ügyében.

+ Gabriel Bethlen etc. Vniuersis et singulis magnificis, generosis, egregijs et nobilibus, comitibus, vice comitibus et iudicibus nobilium, quorumcumque comitatum, capitaneis, praefectis et provisoribus, castellanisque artium, tricesimatoribus, teloniaribus, ac aliorum quorumvis locorum officialibus, prudentibus item et circumspectis, magistris civium, iudicibus et juratis civibus quarumlibet civitatum, oppidorum, villarum et possessionum, cunctis etiam alijs, cujuscumque status, gradus, ordinis, dignitatis et praeeminentiae hominibus ubiuis in ditione nostra versantibus, constitutis et commorantibus, nec non vniuersis montanistis minerarum, praesentium notitiam habituris, salutem et fauorem nostrum. Cum in hoc regno nostro Transilvaniae, ex quibuscumque montanis fodinarum seu minerarum per montanistas quoslibet elaborati auri cambsio, fidelem nostrum generosum Petrum Flistik de Colosvár, praefectum auri camerae nostrae in rationem eiusdem camerae seu coementi nostri Colosvariensis concernat. Ideo vobis et vestrum singulis harum serie committimus et mandamus firmiter, ut a modo imposterum quodlibet aurum et montanis seu fodinis minerarum elaboratum in plicis, fragmentis vel vero argento vivo commixtum sub poena amissionis omnium bonorum a montanistis aliquo sub colore, cambire, coëmere, cum alijs etiam coëmi facere, nunquam et nequaquam praesumatis. Vos quoque universi montanistae contra antiquam regni hujus consuetudinem, aurum vestrum per nos elaboratum alijs tam in hoc quam vicinis regnis existentibus et commorantibus hominibus non peruendatis, verum in rationem fisci et auri camerae more solito ad manus annotati praefecti, vel vero hominum suorum, per ipsum ad id concreditorum et ordinatorum administrare, cambire sub poeno amissionis capitum et omnium bonorum modis omnibus debeat et teneamini. Et haec volumus ubique in locis necessarijs promulgari et proclamari facere. Secus etc. Praesentibus etc.

* Datum in civitate nostra Cibiniensi, die vigesima septima mensis Novembris anno domini 1613.

(Az Erdélyi Muzeum Birtokában levő Canc. Transs.-ból).

VIII.

1613. decz. 17.

A szász universitas gyűlésének feltételei, Bethlen Gábor szebeni telelése tárgyában.

Modi et conditiones, quibus hybernatio illustrissimo principi in civitate Cibinien(s)i conceditur a natione Saxonica.

1. Elsőbben urunknak ő nagyságának mint kegyelmes fejedelmünknek, atyáinknak engedelmesek lévén, ez mai napságtól fogva, qui est dies 17. mensis praesentis Decembris három holnapig, qui futurus est dies mensis Martii S. Gregorii proximi futuri, hoc est 12. dies mensis Martii anni 1614 négy százod magával, nem többekkel teleljen Szebenbe (sine praejudicio tamen gentis Saxonicae et libertatum Saxonum hoc fiat) tovább nem, ilyen okon, hogy pénzeken éljenek, és az szebeniek mindnyájan házokban szálljanak, az szászország universitatis ez üdő alatt négy száz gyalogot praesidiumokra ottben tartsanak. Az városokból főfő eskütt emberek velek együtt legyenek békeségnek okáért.

2. Urunk ő nagysága secundum praestitum juramentum et tenorem a se datarum literarum assecuratoriarum et publicorum regni articulorum (quibus praesens nostra compositio nihil praejudicare debet) Szeben városunkat cum omnibus suis pertinentiis quocunque modo vicitatis restituálja az szebenieknek és az egész szászországnak, quia bonum nationale, kapuival, kolcsaival, tornyaival, mindenféle névvel megnevezett munitióival, régi privilegiumival, szabadságival, igazsággal székestől birhassunk és dispensálhassunk mindeneiket, mint ennekelőtte való időekben in statu nostro integro et tempore pacis. Az mellett az egész szászországot is régi törvényiben, szabadságában, igazságában, privilegiumában in omnibus eorum punctis et clausulis, donationibus, collationibus tartsa meg, és semmi újítást semmibe ne szenvedjen, és ha valamit confirmáltatni akarunk ex nostris privilegiis, donationibus, collationibus, azt ő nagysága confirmálja meg.

3. Urunk ő nagysága az fejrúváriakat in universum és mindenféle magyar kufarakot, műves és kereskedő embereket

(mert azoknak ottben lakások nagy kárunkra, fogyatkozásunkra és szabadságinknak ellene vannak) kiszállítsa és amoveáltassa minden késedelem nélkül az magok lakó helyekre, hogy így az ő nga kegyelmes ígíreti szerént igazságokban megtartassanak mindenféle czéhek és mives emberek.

4. Az szászoknak az török és római császárokat az mostani végezésünkről és compositionokról szabadságunk legyen informáltatni és értékre adni. ¹⁾

5. *Severa disciplina militaris interea megtartassék Szebenben. Nemo bona quocunque modo vocitata alterius rapiat et violenter adimat.* Mindenféle stupromokat, práznaságokat, vérontásokat kedvezés nélkül megbüntettessenek érdemek szerént törvénnyel. Az szállók is az gazdákot meg ne háborgassák, tisztességben tartsák, pénzeken éljenek, semminemű adásokra, szedésekre, favövésekre ne kényszerítsék, külön házokban lakjanak, jó alkuvásnak és békességnek okáért és este nyolcz óra után senki az szász örözökön kívül széljel ide s tova az utcákban ne kiáltozzanak s vagdalkozzanak, az szállásokon üljenek csendességben; az szászok circáljanak, e contra facientes captiváltassanak és tömleczben tétessenek, börtetődjenek másoknak is példákra ad refrenandam aliorum insolentiam.

6. Soha semminemű üdőben törvén nélkül ő nagysága senkit meg ne fogasson az szászok, nemesek és székelység közül *secundum contentum articulorum*, hanem ha valamelyik vétett, *coram suo competenti iudice* keressék, et *via juris* az factumért vele procedáltassék és büntessék a *iudicibus suis ordinariis* et *consuetis*.

Ez mellett ha mi querelák deferáltatnának ő nagyságának az szászok ellen, mindjárást ő nga fel ne induljon haragra, és indignátióra ne menjen, hanem mind az két félnek audientiájok adassék nagyobb igazságért; *officiales Cibinienses*, polgármester, az bírák, eskütt polgárok, *notarius* és az egész tanácsbeliek *immunisok* ab *omni hospitum condescensione* legyenek.

7. Ha urunk ő nagysága tanácsi közül avagy erdélyi nemes és tisztviselő emberek az szászság törvényi, szabadsága,

¹⁾ A 4. pont áthúzva.

minden régi igazsága és megmaradása ellen valamelik, lelkiismeretig meg nem tekintvén, ő ngát veszedelmes és ártalmas tanácsokra inditaná, afféle kedvezés nélkül statim et defacto proscriptióval, notoriussággal bünte(tte)ssék meg, a mint az elmúlt kolosvári generalis gyűlésben végezték és articulusban írták; mely articulus in praesentibus comitiis újíttassék és confirmáltassék.

8. Az szebenieknek innocentiajok, hogy Szebent nem vétkekért, hanem violenter et fraudulenter tőlek elvették, articulusokban irattassék ez jövődő gyűlésben, hogy minden embernél nilván lehessen ártatlansága, keserves ruinájok, és az mely articulus Szeben elvétele felől csináltak, annihiláltassék.

9. Mindenféle munitiók is: ágyuk, szakállasok, kik feltálatatnak Erdélyben és az fejedelem ő nga birodalma alatt restituáltassanak, az szebenieké és az szászoké, kik voltanak sine omni tergiversatione habentium et ulteriori dilatione. Jus enim unicuique quod suum est tribuit sub poena flor. 20.

10. Az mely articulusok az elmúlt kolosvári generalis gyűlésben az unio és nemesség felől emanáltak, hogy ő kegyelmeket feleségestől, gyermekestől, marhástól városinkban befogadjuk disturbiorum temporibus (az lábos marhákot kivévén) azoknak secundum contentum articulorum cedálunk és...¹⁾ engedünk.

11. Ő nagysága az ecclesiasticus statust praedicatorinokat régi szabadságokban, privilegiomokban, az régi királyoktól, fejedelmektől adatott donalt confirmatiójokat is tartsa meg. Dignus est, operarius mercede sua et qui altari servit et altari vivat, hogy ők is ő naga kegyelmes protectiója alatt csendesen megmaradván, az szent istennek igyét ájtatosan hirdethessék isteni félelemben és így az vera Christi ecclesia magis-magisque plantáltassék in hoc regno.

12. Ő naga semminemű szokatlan kemény terhe viselésre az szászságot ne kényszerítse, mert törvényünk ellen volna, nem is volt szokás soha. Ez mellett az mi az vásárlás dolgát nézi és sok külön-különféle deputatiókat, azokra ő naga ne erőltessen, mert ő ngnak és országának fogatkozására vagon, annakfelette

---

¹⁾ E hely üres.

mi is elviselhetetlen terhének magunknak és az szegény kös-ségnek itiljük lenni. Ha pediglen valamely városban ő naga valamit vásároltatni akar, pénzt küldjön, azvagy az követke-zendő adóból ante omnes alias deputationes et ante census administrationem afféle vásárlásnak az ára defalcaltassék, és így az creditor sine procrastinatione multa contentáltassék jám-borúl az tisztviselőktől.

13. Semmi időben az szokott adájának kül exactiókat, contributiokat az országra az fejedelem ne vessen, hanem mint az régi jámbor bódog emlékezetű királyok és fejedelmek con-svetis et solitis censibus contentus legyen, hogy mindenkor az hatalmas győzhetetlen török császárnak az szokott adaját be-szolgáltatthassuk és megadhassuk.

14. Valamikor követeket az portára vagy az római csá-szárhoz egyéb helyekre is propter salutem patriae ad publicum bonum promovendum bocsát és küld az ország, akkor egyenlő ¹⁾ terhét mint ennekelőtte, mind az három nemzet viselje és aequa-liter contribuálja. Item liberum sit az százságnak minden idő-ben jó akarátja szerént pro se suaque necessitate propria az fényes portára küldeni.

15. Mikoron az török császárnak az szokott minden esz-tendőbeli adaját az fényes portára beküldik és beszolgáltatják, akkor az százság is bizonyos személyeket választván annyint, az mint több nemzetségek adjanak és küldjenek. ²⁾ (*Későbbi be-jegyzés* : NB. három natióból álljon az követ.)

16. Az görögök és egyéb kereskedő emberek, kik Mold-vából, Havasalföldéből és egyéb helyekről jönnek, kik marhát hoznak az országban, először ad locum depositionis század és vámhelyekre tartozzanak menni, minden tartóztatás nélkül, és ott eladván marhájokat, onnét az sokadalmakra ne menjenek sub amissione omnium bonorum secum habitorum, mert az er-délyi áros embereknek és az országnak is nagy fogyatkozására és kárára vagyon, ki csak abból is megtetszik, hogy az jó pénzt, dutkát, aranyat érette adván és itt hagyván kiviszik az jó pénzt idegen országokban, ki miatt ilyen szűk a pénz Erdélyben.

¹⁾ E helyhez későbbi jegyzés : készen adjanak uti költséget az há-rom natio.

²⁾ E pont áthuzva.

17. Valamikor az fejedelem ő naga az székelységről élelt avagy egyéb terheket visznek ő naga parancsolatjából, a mellett sendelt, avagy deszkákat, akármi névvel megnevezett onusokat, magok az székelyek szintén az hova kívántatott, vigyék; mi is szászságul az mi terheinket azonképpen szállítjuk. Id quod etiam in aliis regni Transilvaniae partibus et locis obseruáltassék.

18. Mikor az székeleknek történik a hadba, avagy másutt is az fejedelem ő naga parancsolatjából való menések, akkor az magok nemzetségén nem az szászságon menjenek; ha pediglen az szászságon is valahúl által kellene menniek, pénzeken éljenek, és semmi kárt az szászságon ne tegyenek. Mely dolgokra jó gondviselések legyen az kapitányoknak, hadnagynak.

19. Minthogy az dúlás, fosztás, tolvajlás szántalan sok Erdélyben sine discrimine locorum, az régi szokás szerint keressék az tolvajokat, gonosztevőket és érdemek szerint büntetessenek meg kedvezés nélkül, hogy minden embereknek Erdélybe szabad és békességes járásók lehessen. De ilyenkor egyébkor is az ispánok, bírák, cirkálók az szászokon in fundo regio ne cirkáljanak, és senkit gazdálkodásra, adomány és ajándék adásra ne kényszerítsék sub poena amissionis officiorum.

20. Minthogy Báthori Gábor tyrannus et regno vi obtrusus fejedelem volt, örökké való emlékezetre in exemplum aliorum, mindenféle végezett dolgok, noha jók is vadnak közettek az ő gubernálása alatt, cassáltassanak in perpetuum.¹⁾

21. Az mely fogarasi jószágot Brassó városának bizonyos summa pénzért inscribáltak és zálogul adtak, az melyet szegény megholt Fejir Mihály uram árváinak is, és Régeni Jánosnak is az inscriptio szerint, azokat is birni engedtesse ő nagysága, avagy az mely áron vötték, nekiek refundáltassék, hogy így az publicus regnicolarum articulus de fiscalibus in vigore megtartassék.

22. Urunk ő naga az három nemzetségnek akaratjok ellen kelletlen hadakat ne támaszson. Szebenieknek marhájok az hol feltaláltatik ő nga restituáltassa sine omni tergiversatione

¹⁾ E pont áthuzva.

possidenda et habenda. Az mely marhákat pediglen Régeni János fel nem találta, az ex bonis Bathoreis persolváltassék,

23. Szeben városa minthogy igen elpusztult és az városbeliek ad extremam paupertatem redigaltattanak és spoliattattanak minden marhájokkal, ki minden embereknél nyilván megvagyon, per decennium immunisok legyenek ab omni publica contributione az városbeliek.

24. Könyörgünk nagodnak ezen is mint kegyelmes urunknak, hogy az exul uraknak ugymint Kendi István, Kornis Zsigmond uraméknak, Sükösi Miklósnak és Erdélyből kibujdosott nemes személyeknek, jámbor atyáinkfiainak mindeneknek jószágok, marhájok megadassanak, az előbbeni statusokat restituáltassanak, hogy az romlott hazánkban legyen békességünk.

25. Minthogy Horvát György és Valon Jakab mind urunknak ő nagának az országnak is híven szolgáltanak, méltó hogy ő naga kegyelmes providentiája és protectionája alatt békességben fenyegetői ellen megmaradhassanak, hogy ennek utánna is kedvesen ő nagának szolgálhassanak.

26. Szeben, Segesvár, Brassó és Besztercze városokban soha országgyűlés kiirattassék és ne celebráltassék, mert szabadságunk és igazságunk ellene vagyon, nem is volt szokás soha; hogy Besztercze megengedték, nem jól cselekedték ő kegyelmek, nem is praejudicálhatta az egész corpusának universitatis Saxonum; de ennek utánna ugyan ne legyen, mert nem engedjük.

27. Az fejedelemtől ő nagától az universitas szászszágúl és mindenféle rendbeliektől, tanácsitól, tisztviselőktől tiszteségben tartassanak mint az régi bódog emlékezetű királyoknak fejedelmeknek idejiben nem csufoltattunk jámbor és hű szolgálatunkért, mert mi senkinek pénzen vött rabjai nem voltunk sem nem vagyunk, nem is estek praedecessive fejedelmektől ily gyalázatosan és scoptici írt két rendbeli írások mint ez napokban.

28. A míg az mostani és minden legitimus fejedelmek minden nemzetségeket, igazságokat megtartják szabadságokban, készek vagyunk kicsintől fogva nagyig nagy hűséggel, vérünkkiöntásával, marháinknak fogyásával fejünk fenn állásig ő ngának híven szolgálunk és melléje lennünk, melyekről

assecuratiókkal ő magát assecurálni szeretettel akarjuk, mert árulók soha sem voltunk és semminemű cronikákban fel nem találják hamis, csalárd hütünköt, meg nem tapasztalták bennünk az hamis hitszegéseket.

29. Basta és Mihály vajda idejében minemű egyenetlenség, injuriák és egyéb dolgok löttek az három nemzetség között, azok in perpetuum sopiáltassanak békességnek okáért.

30. Ezekről az feljúl irt articulusokról ő naga assecuratiót adjon, hogy azokban megtart bennünköt, és hogy által végel? (*sic*) az három holnap eltelvén a ki leszen 12. dies mensis Martii proxime futuri i. e. dies S. Gregorii A. 1614. megyen Szebenből hadastól, és ő nagához tartozókkal sine ulteriori dilatione kezeirását pecsétje alatt ő naga tanácsi is similiter nemesség, székelység együtt, assecuráltassunk, hogy az szebeniek Szebent, in omnibus mint annakelőtte birhassák és ha urunk ő naga ezekben meg nem tartana az utánna valókkal együtt a kissebbikbe megháborgatna és az ödő eltelvén, az megadásnak napja előjövén, ki nem menne ő naga: tehát mind az három nemzetnek hitek felszabaduljon, az főfővárosoknak is. Ennek az assecuratiónak négy paríákot adasson és adjon ő naga, mint ide fel meg vagy on irva. Actum in civitate Segesvariensi in generali nostra congregatione die 17. Decembris anni 1613.

(Minuta: Pray coll. Res. Trans. J. 59.)

IX.

1614. jan. 9—13.

A szászok ultimátuma Szeben átadása ügyében folytatott alkudozásban.

Ad postulata illustrissimi principis universorum Saxonum postrema resolutio.

Miérthogy minden emberek az bölcs és régi historiákban azt olvassuk és tudjuk et lege naturae et conscientia uniuscujusque hoc dictitante, mindennemű kegyes, hű és igazságos fejedelmek (kiknek az úristen országokat birodalmokat állandoá teszi) áldásával, kegyelmes providenciájából, melyek az ő subditusinak alattavalóknak méltó panaszolkodásokat meghallgatja az veszedelmekben, nyomoruságokban oltalmazza, megsegíti, kegyelmesen atyai szeretetből kedveli. Az legitimus

fejedelem azért az tudós és böles régi jámboroknak írásokból, minden igaz keresztyéneknek sententiájokból köteles arra, hogy az ő subditusit, híveit mindeneknek felette meghallgassa, szeresse, oltalmazza, régi szabadságokban, igazságokban, privilegiumokban, donatiokban megtartsa.

Kit megcselekedvén és azt az ő híveinek praestálván az fejedelmek így az ő subditusi is hivataljok szerint kötelesek arra, hogy minden illendő obedienciam praestáljanak, mutassanak fejedelmekhez, mint azelőtt legitimus és természet szerint való fejedelmeknek.

Azért az mostani kegyelmes urunk és fejedelmünk is az régi kegyelmes, bódogemlékezetű fejedelmek nyomdokokat, tiszteket követvén elsőben minékünk maga hűtít megtartván és bennünket meghallgatván, szeretvén, kötelessége szerint igazságunkat Szeben városunkat kezünkben adván és azt úgy bíránk, mint annakelőtte megengedje, sine procrastinatione. Mi is egész szászszágul jámbor és igaz subditusoknak tiszteket előttünk viselvén, készek vagyunk kicsintől fogva nagyig fejünk fennállásáig ő ngát az mostani kegyelmes urunkat fejedelmünket Bethlen Gábor urunkat hiven és igazán szolgálunk, és minden illendő obedienciam ő nagának praestálni, mint jámbor praedecessori fejedelmünknek praestálunk. Nem is tartozunk semmire menni annakelőtte, subditi non creati propter principem, sed e contra principem subditorum causa creatum esse omnes sapientes homines sciunt. Mert az alattavalók nélkül subditusok nélkül fejedelem soha nem lehet, fejedelmi tiszteket nem is viselhet és bírhat, hanem ha az ő híveit az mint feljül megirtuk, igaz törvényekben, szabadságokban megtartja és szereti mint az istenfélő atya magzatit és az jó pásztor juhait, az ki életének veszedelmével is, mint övéit megoltalmazza. Azért mi mind fejenként egész szászszágul míglen az mi világos törvényünket, szabadságunkat meg nem adják, bírnunk nem engedik mint in statu nostro integro, addig semmire nem megyünk, nem is mehetünk. Mindenekből megvonjuk magunkat és nemcsak mi kik az juramentumat még nem deponaltuk, hanem azoknak is, kik praestaltuk hitek felszabadult ex natura relationis. Mindeneknek ítéletekben nyilván va-

gyon az mi méltó kívánságuunk, nem az másét, hanem sajátunkat szomjuhozzuk.

Actum in generali nostra congregatione in ciuitate Segesvar die 9 Ianuarii anno 1614.

(Egykorú másolat, Hédervári 33 számú codex.)

X.

1614. jan. 20.

a)

Mátyás utasítása Bethlenhez küldött követei számára.

Matthias dei gratia stb. stb.

Instructio

pro fidelibus nostris magnifico Francisco Daróczy de Deregnieő, comite comitatus de Bereg, consiliario nostro, et camerae Scepusiensis praefecto; necnon egregio Erico Lassota de Steblaw, ad spectabilem ac magnificum Gabrielem Bethlen, et universos status et ordines provinciae Transsylvaniae, ablegatis.

Non dubitantes nos de sufficientia, dexteritate, agenda-
rumque rerum usu et experientia, praedictos ablegatos nostros
sufficienter instructos et qualificados esse, ac quemadmodum
antea in aliis missionibus competenter, et benigna cum satis-
factione nostra sibi commissa exegerunt, ita nunc quoque id
pro fidelitate et diligentia ipsorum studiose facturos benigne
confidentes, missionem hanc deferre et committere volumus.
Quibus etiam pro luculentiori eorum informatione, quae potis-
simum in hac missione peragere, quomodove sese in uno
atque altero gerere deberent, praesentem instructionem eisdem
benigne assignavimus.

Primo itaque et ante omnia, postquam hanc clementem
voluntatem et mandatum nostrum acceperint, mora omni se-
posita quantocyus sese expediant, et iter continuandum sic
instituant, ut cum egregiis Stephano Kassay et Joanne Beng-
ner, ex provinciae Transsylvaniae ad nos ablegatis et in pro-
vinciam revertentibus sese adiungere et cum iis progredi possint.

Summa vero proponendorum circa hoc potissimum ver-
satur, illudque explicandum erit, nos quidem graves et iustas

causas habere, ob quas videlicet ab omni penitus pactorum et transactionum tunc superistite adhuc Bathoreo durante novissima regni Hungariae diaeta positorum et firmatorum observatione recedere deberemus. Siquidem illa eadem transactio Poseniensis neque p̄r provinciales observatae fuerit. In cuius rei comprobationem accepturi sunt cum praesentibus rationes sub littera A.

Ex quibus omnibus satis constat, qualiter multis modis non solum posoniensi transactioni contraitum et sic pacta erecta violata, et perplexitatibus hoc ipsum negotium innodatum habeatur. Hinc est quod gravissimas causas habentes merito curatum esse voluimus, ut nobis ditionibus nostris et rei publicae christianae de certioribus ac firmioribus assecurationibus prospiceremus ac idonea media pro hoc rerum fluctuanti statu adhiberemus. Memoratis itaque ablegatis Transylvanicis ad nos venientibus admissis et auditis, antequam ipsos data eis expeditione ad suos principales remitteremus fidelibus nostris statibus et ordinibus sacri romani imperii adeoque christianitatis principibus, quibus non minus ob periculum, quod iisdem ex hoc parari ipsisque superingruere videbatur, haec eadem communicavimus. Qui etiam magnitudinem aequae ac vicinitatem periculi notantes gravius commoti, concordi et unanimi voluntate ad medio defensionis tutandaeque salutis veniendum esse deliberantes auxilia imperialia, quanta possent maxima in posterum etiam subministraturos sese polliciti fuerant et modo etiam sub initium exercitum numerosum sese ad spatium temporis triginta mensium intertenenturos, de facto obtulerant. Pro singulari tamen nostra et summa animi integritate ac pacis studio cupientesque paterno plane et pio affectu provinciae istius latrocinantium rapinis et tempestatum bellicarum procellis iactatum et concussum statum denuo pristino decori restitutum incolasque universos in segura tranquillitate iam tandem dulciter conquiescere magis, quam perennium christiani nominis hostium Turcarum expeditionibus bellicis, veluti exitiali omnium acerbitatum lue, etiam ulterius contabescentem extremo subiici exitio.

Non abnuimus ut ulterior tractatus publicae pacis causa, regna et ditiones christianitatis conserventur, eorum innocentia

sanguini pareatur, securitas ac tranquillitas Transylvaniae (unde scilicet vicinorum regnorum, ditionumque salus et conservatio dependet) procuraretur: benigneque nos flecti patiemur dummodo de certioribus securitatis modis, de quibus nos cumprimis sollicitudinem habendam, et deliberandum esse censemus, quid potissimum pro praesenti rerum ac temporum statu statuendum sit, assecuratio fiat.

Quia vero cum ablegatis Transylvanicis hic ita conventum fuit, atque testante decreto nostro, tempore dimissionis eorundem, ipsis hic assignato ita dimissi sunt, ut quandoquidem sufficientibus plenipotentibus aliisque litteris, illi instructi non fuerint, duo illorum reverterentur ac tertius hic remaneret, usque donec a principalibus suis, litteris istiusmodi necessariis instructi reverterentur, ac majorem certioreque realis assecurationis facultatem ac potestatem reportarent, et hic apud nos totus tractatus finiretur et absolveretur. Illi igitur decreto nostro etiamnum inhaerentes curatum omnino volumus, ut dum utrinque tractatur atque agitur, ab excursionibus hostilibus et infestationibus Turcae et Tartari, qui ad confinia hibernant et alii quilibet illi adhaerentes arceantur, ne nos vim vi (ad quod merito armari debemus) repellere cogamur. Deinde itaque nos in tractatum aliquem tuto immittere poterimus, si sufficienti mandato ac plenipotentia instructi legati e Transylvania ad nos reversi fuerint, quibus syncere ac firmiter comprobari, queat, nos consequenterque ditiones nostras realiter et cum effectum, absque ullo in posterum de adversa et minus constante voluntate, metu ad transactionis tractatum et conclusionem libere accedi iisque adhaereri posse. Siquidem promissionibus et stipulationibus, diplomatibusque hactenus superinde erectis, sigillis et subscriptionibus firmatis, stari secure nequaquam possit, quod experientia hactenus luculenter docuit, ut ex supradictis colligere est. Ad vitandam omnem quorumvis exorbitantiam, et non minus vicinarum provinciarum et christianitatis, quam maximopere ipsiusmet provinciae Transylvaniae optimum statum reducendum et confirmandum. Licet vero circa personam Gabrielis Bethlen nonnulla in considerationem venire et certa quaedam in medium adduci possent, quomodo nimirum idem cum Turcis per multos annos cohabitando, cum

illis arctam et assiduam contra christianitatem (quae etiam in hodiernum usque diem perdurat) coniunctionem habuerit. Ob cuiusmodi quidem manifesto declarata indicia, de sincero etiam in posterum erga nos regnumque nostrum Hungariae, atque adeo totam christianitatem declarando studio in contrarium condignae considerationes habentur. Tamen ea hoc loco repetere, et in longum recensere nolumus, verum ipsimet ponderanda relinquimus.

Haec itaque apud praefatum Bethlenum et universos provinciae status et ordines competenter et sufficienti cum expositione, iuxta requisitum praedicti ablegati nostri et commissarii proponere scient et debebunt, hortarique instantius ut omnimodam resolutionem tam ipsis, quam a nobis revertentibus ablegatis ipsorum, declarent, ut nimirum utraque partium pro delato sibi eatenus munere perfunctae missionis relationem quam primum nobis referre possint, eaque, quae demum conficienda superessent, mature quoque debitae executioni demandarentur.

Confidimus vero tam ipsum Bethlenum, quam provinciales benignis et paternis monitis ac clementi voluntati sese accommodaturos sicque publicam salutem, quam restituere satagimus consecuturos, ac omni suo posse promoturos eiusque amplificationem nullatenus remoraturus.

Praefati igitur ablegati et commissarii nostri pro fideli et sincero eorum studio quibus nobis sunt obligati commissionem hanc sic rite et quantocyus exequi, executionesque seriem postmodum nobis suo modo reportare et referre scient, poterunt et debebunt.

Quibus in reliquo gratia nostra caesarea et regia semper benigne propensi manemus.

Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris die 20 mensis Januarii anno dni MDCXIII.

Kivül: Instructio generalis.

(*Egykötű másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban, Comititalia.*)

b)

Ugyanannak titkos utasítás.

Mathias dei gratia electus Rom. imperator sat. sat.

Instructio secretior,

fidelibus nostris, magnifico Francisco Daroczy de Deregnio, comiti comitatus de Bereg, consiliario nostro, et camerae nostrae Scepusiensis praefecto, nec non egregio Erico Lassotta de Steblaw, ad spectabilem ac magnificum Gabrielem Bettlen, et universos status et ordines provinciae Transylvaniae ablegatis; penes aliam generalem instructionem assignata.

Quoniam vero pro hac commissione Transylvanica rite peragenda etiam alia secretiori instructione opus habetis, cui nimirum vos accommodare possitis, praesentem instructionem vobis dandam duximus vos fidei et obligaminis, quibus nobis obligati estis, submonentes, vobisque iniungentes, ut in secreto illam ad extremum usque vitae conservetis, ac postquam ea us fueritis absoluta commissione in specie et originaliter apud expeditionem nostram aulicam seu cancellariam deponere debeatis.

Primo itaque et ante omnia benigna nostra commissio est, ut vos apud omnes particulares personas, tam Germanos, quam alios indigenas Transylvaniae, quos isthic reperietis, quive in aliqua existimatione essent et apud Gabrielem Betlen valerent, diligentem inquisitionem habeatis, quonam pacto res omnes Transylvaniae constitutae, quomodo domesticis vel externis viribus provisi, quomodo ad belligerandum, vel sectandam pacem inclinati sint, ut illis sufficienter explicare possitis, quod bello moto omni casu nonnisi excidium illorum sequatur alterumque ex victoribus provinciam illorum ruinaturum.

Ad haec personam Gabrielis Betlen esse interessatam, nam si alterius conditionis foret, nos longe celerius et ad meliorem resolutionem accedere potuiss. Attamen ut nos Transylvaniam in pacis tranquillitate et fide christiana et nomine conservemus, utque regnum nostrum Hungariae et confinia assecuremus, necessitas exigit idque non minus nostra, quam ipsorum gratia: donec perspiciamus quonam pacto Gabriel Betlen amplius, quam hactenus factum sese declaraverit. Ut

3) 12) sic vos animos quorum intererit rationibus efficaciter disponere possitis. [Nam si exules, quorum nos vitam et honorem lucusque conservavimus, legati praeterea Transylvanici, qui nuper remissi fuerunt, principales item nonnulli in provincia, ut Balthasar Szilyasy, et alii, sincere si fuerint, dubio procul benignam huiusmodi nostram intentionem capient et promovebunt.]

2) Secundo. Quod si contingat Gabrielem Betlen ad partem nobiscum colloqui velle, id minime recusabitis in nullius tamen praesentia metum aliquem aut formidinem ostendere, verum ipsis sufficienter declarare debebitis, quod nos totius nostrae domus sacri Romani imperii summi pontificis regis Hispaniarum, sicut etiam regnorum et provinciarum nostrarum ignominiam et vilipendium, siquidem a Turcis et contra benignam nostram voluntatem malarumque qualitatium, quod nobis ad sinistram suspicionem occasionem praebere possit, collocatus fuerit, inultum abiturum non sit.

✓ 1) Quod si Turcas et Tartaros in auxilium sumpturus est, iam tunc non erit opus alio experimento, numne magis Turca, quam christianus sit, ac licet haec effecerit, non minus tamen Transylvania ab una, quam et alia parte ruinam accipiet.

Et licet nos viribus et potentia satis instructi simus, nolimus tamen rem armis agi, quin potius volumus ut christiano sanguini parcatur. Arcesque et loca in superiori Hungaria sita siquidem Bathoreus decessit, atque ii, qui praemanibus habebant, cum per mortem eiusdem a iuramento et fidei obligamine soluti fuerant, ab iisdem recipere, non tamen ullo pacto violenter, quorum possessio ad nos merito pertinet, occupari volumus.

Et vero cogitabit is, utique et assentietur facile, si perscrutans conscientiam propriam praecedentium temporum actiones suas examinare velit, quod nos et tota christianitas iustas rationes habeamus maiores et firmiores assecurationes ab eodem expetere.

Praeterea per hoc ipse nihil plane amisit, cum is provinciam istam haereditate a progenitoribus suis non consecutus sit; unde nihil plane sibi decedit. Quin potius ipse per hoc in principum ordinem recipiendus, exaltandus, confirmandus, protectionem etiam nostram consecuturus, in quiete et pace

permanere poterit, atque etiam exinde totius christianitatis et nostram benignam affectionem conciliaturus est.

Honestius itaque ducet ut cum christianis confidentiam, confederationem et coniunctionem habeat, quam hosti Turcae, qui nulli plane fidem servat, adhaereat, eiusque mancipium efficiatur.

Et si quas his similes persvasiones quibus animadvertitis ipsum Gabrielem Betlen disponi possit, quae nobis minime praeiudicantes sint et pusillanimitatem non prae se ferant, diligenter eidem exponere debebitis, ut sic ad meliorem mentem disponi, eidemque persvaderi queat. Siquidem nos tametsi sufficienter armis instructi simus, christiano tamen sanguini paritum esse velimus.

Neque tamen velle, ut amico et addicto Turcis talique, qui a Turca dependere vult, commoditates contra nos et regna nostra assignantur.

Tertio diligenter animadvertendum vobis est, cum intentio nostra isthaec sit praecipue, ut Gabrielem Betlen et provinciam ad intentionem nostram disponatis et praeoccupetis, resque eo ordinetis, quatenus cum plenipotencia iuxta intentionem nostram ablegati Transylvaniae rursum huc remittantur; eo pacto, et taliter, ut si nos intentionem nostram vestra conversatione et praeoccupatione consecuti fuerimus, vos quoque secure aperire et spem facere possitis: sperare vos negotia apud nos ad bonam resolutionem directuros.

Quarto. Postquam igitur vos personam Gabrielis Betlen bene praeoccupaveritis, unde nimirum (ac siquidem a defuncto Bathoreo, neque a provincia Transylvaniae, non obstante, quod talis tractatio in generali et publica diaeta Posonii, authentica facta, et pertractata contra diplomata et sigillis firmatas scripturas observata non fuerit) realis assecuratio promanat. In hac reali assecuratione gradatim vobis progrediendum erit, prout tu Lassotta ex punctis tibi assignatis scies, neque ignorantiam praetendendo te excusare potes:

1. Primo itaque pro assecuratione petendum erit Varadinum.

2. Quod si postulato huic fortius adversarentur, intendendum erit ut ad biennium vel plures annos donec nos fideli-

tatem Gabrielis Betlen realiter experiamus assignaretur, quo casu nos etiam sufficientes reversales daturi essemus super eo, quod ut primum constitutum tempus effluxerit, nos Transylvaniae praesidium illud, fideliter prout receptum fuerat, restitutos.

3. Quod si nec huic conditioni stare vellent, ulterius procedendum, instandumque, ut in praefato praesidio milites praesidarii Ungari et Germani numero pares sub capitaneo Germanicae nationis, qui ex aequo nobis et Transylvaniae iuramento obstrictus esset intenterentur.

4. Si vero hic quoque modus locum non haberet vellentque duntaxat Hungaricum militem sub capitaneo Hungarico habere, ut eo casu a nobis electio capitanei Hungarici dependeret.

5. Si neque hic modus succederet, et omnino Hungaricum militem vellent sub capitaneo Hungaro: maneret in eo, ut utraque natio Hungarica iuramento astricta communique coniunctione inter nos et Betlenum Hungarus capitaneus collocetur, ut per istud praesidium duntaxat realem assecurationem praestarent, idque non alio respectu committeretur, quam ut benigno nostro intento nihil adversum fieret.

Quod si animadverteritis Gabrielem et Transylvanos ab hac intentione non fore alienos, verum turcam solummodo metuere, non defuturi sunt modi eidem Betleno ad hoc procurandum, per quod sub specie contractus et conventionis, vel etiam alio modo cum praescitu et voluntate eiusdem Betleni praesidium ipsum obtineri possit.

Tandem vero quod si nulla spes haberetur, et omnis super hoc tractatio desperata esset, et potentiam turcarum hic quoque praetenderent assecuratio per litteras praestanda esset, prout etiam Gabriel Bathoreus fecerat, idquod ex litteris hisce originaliter adiunctis patet (quas tamen semper apud vos manere, nec in ullius alterius manus venire et postmodum ad nos itidem originaliter reportatas volumus). Tali pacto et conditione, ut postquam Turca ex provincia excederet, ipseque in fidem nostram sese daret, tunc alterum ex propositis modis (de quo in praesentiarum quoque isthic determinatio et conclusio fieri posset) in effectum deducturum, ac etiam contra Turcas nobis assistentiam facturum.

Quinto, quod fortalitia illa, et loca excepto Echied et Nagi-Bania concernit, expectandum esset, ut iuridica determinatio differentiam dirimeret. Aut utrinque pari numero commissarii deligendi, qui partes audirent, aut controversiam componerent; vel certe si neutra conditionum staret ad proximam regni nostri Hungariae diaetam differretur, maxime cum neutra partium singulare aliquod commodum et interesse ex iis habeat (dempto eo, quod si apud manus talis haberentur, qui erga Turcas magis quam Christianos affectus esset.)

Postremo summa cum diligentia in omnibus locis opportunis et idoneis id imprimant, ut cum a nulla plane partium prior transactio observata fuerit, ut ad aliam et novam transactionem veniatur, quae sane moderno statui, circumstantiis et personis accommodari deberet.

Atque haec erant, quae vobis circa benignam nostram intentionem uberius exponere, simul etiam demandare volumus, quatenus vos haec et his similia argumenta, quae nos sufficienti vestrae dexteritati et discretioni committimus, ut intentionem hanc nostram, aequitati maxime conformem, consequi valeamus. Quae universa pro conditione locorum personarum at aliarum circumstantiarum praeoccupando, discurrendo et persuadendo peragenda erunt, assecurare autem poteritis; nos omnino certo ea, quae sic transegeritis, et secundum hanc nostram instructionem praeoccupando nimirum illos confeceritis; acceptaturos, et ratificaturos, si Transylvanici ablegati cum plenipotencia ad nos reversi fuerint.

Ac vobis in reliquo gratia nostra caesarea et regia semper benigne propensi manemus.

Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris, die vigesima mensis Januarii A^o Dⁿⁱ MDCXIII.

Matthias m. p.

(L. S.)

Valentinus Leepes
episcopus Nitriensis m. p.

Laurentius Ferenczffy m. p.

(A pontok számai később más kézzel s más tintával irattak az egyes pontok mellé oldalt.)

*Kicül: Instructio secretior pro legatis caesareis 20. Jan. 1614.
(Eredetije a bécsi csász. kir. titkos levéltárban »Comitalia.«)*

Jegyzet. Az instructioban említett válaszok, melyek részint már beérkeztek, részint ez idő után kevéssel küldettek be, meg vannak a titk. ltárban Bécsben. Érdekesnek tartjuk azok kivonatait ide igatni:

a)

Johannes Pfalzgrave bey Rhein vormundt u. der churfürstlichen Pfalz administrator Mátyásnak, — Zweibrücken, 8. Jan. 1614.

Nov. 20-ról kelt levelét 30-án vette s abból látja, mint öletett meg saját emberei által Bátorhi G. és választatott helyette a török szultán nevében Betlehem Gábor s így hogy ő fíge nagy gondban van M. o. s a szent r. birodalom s az egész keresztyénségért s kéri véleményét.

Sajnálja a dolgok ily állását s ily viszonyok között nagyon szükség van a birodalom teljes bizalmára, hogy esetleg a veszélynek ellenállni lehessen.

De minthogy a dolgok azóta előbbhaladtak, kér tudósítást, hogy mélyebben ereszkedhessék a dolog megfontolásába, Erdély dolgairól s a lefolyt országgyűlésről.

b)

Ludvig, Landtyraff zu Hessen, Mátyásnak. Darmstadt, 10. jan. 1614.

Decz. 20-iki levelére válaszolja, hogy az várakba német őrséget kellene befogadtatni, ha az nem megy kivinni, hogy Bethlen követség által jelentse ki, hogy a Báthorival kötött compactatát is kész megtartani. De ügyelendő e mellett az ő »factiones, correspondenczien und consilia«-ira, hogy ha ne talán ravaszságban törné az eszét, elejét lehessen venni, s kívánatos így mindenekfelett, »sich mit notdürftiger Kriegspraeparation gefasst zu machen.«

c)

Johann Georg Herzog zu Sachsen etc. Churfürst, Mátyásnak. Drezda, 21. jan. 1614.

Az erdélyi nyugtalanságot illetőleg nem kétli, hogy úgy intézi el ő fíge, a mint hasznos a birodalom, s főkép ő fíge királyságai s örökös tartományaira.

Immassen dann auch erbötting, do bey den Ober- und Nieder-Sächsischen ständen E. K. Mai. zum besten der auf den vergangenen Reichstage verwilligten eilenden Hülffe halben, bey begebender gelegenheit ichtwas erspriessliches erinnern kann, an meinem vleis nichts ermangeln zulassen.«

d)

Filip Ludwig pfalzgraw, Mátyásnak. Neuburg an der Thonan, 25. jan. 1614.

Az erdélyi zavarokat illetőleg nov. 20-iki levelére válaszolja, hogy a német nemzet jólétére hogy gondot viselhessen a császár szá-

mithat a római birodalom s főkép az ő szolgálatára mindenkor. Erdély fontos, mint Magyarország védbástyája s »per consequenz auch des allg. vatterlandts teutscher nation Ew. k. Mai. trefflich und vil gelegen.«

Az ügy a birodalmi gyűlésen előhozandó volna. De elfogadandó Bethlen követsége is s jó lesz »in guter devotion erhalten.« (Bethlent.)

e)

Christian Wilhelm Erzbischof zu Magdeburg primas in Germanien, etc. Mátyásnak. Halle, jan. 27. 1614.

A káptalanjához küldött s onnan átexpediált tudósításból értesült Erdély viszonyairól. Remélte volna, hogy »solch obgedacht schreiben an mich, als regierenden Erzbischof dirigieret haben«, mit ezutánra kér is.

Az egész keresztyénség halálával tartozik Mátyásnak gondoskodásáért, — szükségesnek látja a választók, fejedelmek és birodalmi rendek összehívását — magarészcéről a segítségből ki nem huzza magát.

f)

Friederik Fürst (würtembergische), Mátyásnak. Stuttgart, febr. 16. 1614.

Az erdélyi ügyekről való tudósításra, írja, hogy a dolgot Reichstag elibe gondolja viendőnek s ő rendivel szintén tanácskozik felöle.

g)

Maximilian, Mátyásnak. Ynsprugg den 18. febr. 1614.

Febr. 5. és 6-án vett tudósítást ő flégétől a glübt u. aydtbrüchig auch trewlose Bethlehem Gábor felől.

Nun hat man dero wegen nit gleich zumahl gmüet u. hendt fallen zulassen, sonder forderist den Allmechtigen zum beystandt und segen . . . . .anzurufen, gestalt dann gar nit zuzweyffeln ins gemain alle Churfürsten und Stende in augenscheinlicher bedeckung, solcher als allgemainen u. in den insonderheit anlangenden gefahr, das irige vil eiffriger dan yemals beythuen werden, welche dann E. k. M. u. L. nit allein der gebüer und erhaischenden notturfft nach gnedist vätterlich zuersuchen, sondern auch in mein person sichers vertrauen seczen mügen, dass ich . . . . .nichts woll erwinden lassen, was mir immer zu stillung diss unwesens mit rath und that zu praessiren müglich sein würdet.«

h)

Ferdinand archiepiscopus Coloniensis, Mátyásnak. Lüttich, 1. mart. 1614.

»Was dem gedachter Abgesandten (t. i. erdélyi) gegebne resolution anlangt. . . . .ich solche billich beloben muss.«

(Mindezek eredetiei Bécsben a titkos ltárban.)

XI.

1614. jan. 27.

Bethlen Gábor Keresztzei Pétert kinevezi tasnádi tiszttartóvá.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Prudentes ac circumspecti, fideles nobis dilecti, salutem et favorem nostrum. Noha ennekelőtte az ott való tasnádi tisztre rendeltük volt az mi vitézlő hivünket Ujnémethi Istvánt, Közép-Szolnok vármegyének viceispánját, de hozzánk bejövén szabad akaratja szerint mielőttünk az tiszteletet letette; hanem az mostani állapathoz képest abban az helyben levő tiszteletet ujobban conferáltuk az mi vitézlő hivünknek Kereztzheghi Péternek, ki annakelőtte is birta. Hagyjuk azért és parancsoljuk is ez levelünk látván, mindenben szavát fogadjátok, és úgy tartsátok s ismerjétek, mint mi tőlünk közitekben rendelt tiszttartónkat, és tőle hallgatván, ahoz való szokott proventusokat is kezében administráljátok. A mint pedig ennekelőtte is megparancsoltuk, se inide, se amoda ne hajoljátok, hanem az hűséget mi hozzánk tartván, magunktól és mi utánunk az közitekben rendeltetett tiszttartónktól hallgassatok s függjétek minden dolgokban, mert ha külömben cselekesztek, kemény büntetésünket el nem kerülitek semmiképpen. Secus nulla ratione facturi. Datum in civitate nostra Cibiniensi die 27. Januarii anno domini 1614.

Caspar Beöleöny m. p.

Bethlen Gábor kezével: Ha feleségestől gyermekestől, marhástól praedára nem akartok jutni, Ecsedben be ne szolgáljátok, mert bizony meghal érte sok közülletek; ha kinek mi igazsága vagyon hozzátok, törvénnyel ne hatalommal keresse.

Gabriel Bethlen, m. p.

Külsőim: Prudentibus ac circumspectis Judici primariis ceterisque juratis civibus ac universis inhabitatoribus oppidi nostri Tasnád etc. fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a m. k. orsz. ltárban.)

XII.

1614. febr.

a)

Szultáni ferman Mátyáshoz az Erdélytől elfoglalt várak visszaszolgáltatásának ügyében.

(Kiadta Hatvani-Brüsseli Okmánytár IV. 105. l. de hiányzik hátirata:)

Kirül: Translatio Schreibens vom Sultan Ahmet Türkgischen Kaiser an die röm. kais. Maiestät, von Mehmet Chauss praesentiert worden den 10. Maii in Linz anno 1614.

(Egykorú másolat a titkos tárból.)

b)

Szefer budai basa jelenti Mátyásnak kinereztetését.

Mi Szefer pasa az szent istennek engödelméből az hatalmas és győzhetetlen császáruknak főhelytartója s gondviselője mostan Budán etc.

Fölséges császár, minékünk becsülletes barátunk. az hatalmas istentől ez kívánságunk, hogy egészségötök és az hatalmas császárukkal való szeretötötök s barátságotok napról napra öregbülljön etc.

Ez barátotoknak ezuttal személye eleiben levelünk írásának oka ez, hogy az hatalmas és győzhetetlen császáruk ez barátotoknak az budai basaságot az ő hatalmassága kegyelmes jóakaratójából nekünk adván s az hatalmas istennek engödelméből böjtmás hónap 26. napján Budában jüvén, im fölségednek értésére adtuk. És az hatalmas császáruk egyuttal fölségednek barátságosan és szeretettel írott becsülletes levelét ő hatalmasságának portai böcsülletes csausza Mehemed csauszszal és az fölséged követé Negroni bég szolgáját melléje adván küldötték.

Fölségedtől ez kívánságunk, hogy isten engödelméből oda jutván, fölségednek valami lészön választ tétele, választ adván, ott meg ne engedje őket késődni, és ez barátotoknak az mely dolgok kívántatnak megírni kéröm fölségedet. De magyar nyelven legyön írva.

Isten tartsa és éltesse jó egészségben fölségödet.

Litterae sunt datae Budae 26. die mensis Februarii secundum vetus cal. anno 1614.

Fölségödnék mindönben jóakaró barátja

Idem qui supra.

Külczim: Az fölséges fejedelőmnök második Mátiás magyarországi király és császár ő fölségének. — Austriának erczhercegének, Burgundiának herczegének és Tirol tartományának grófjának etc.

Nekünk kedves és becsülletös fejedelőm barátunknak tulajdon kezéhez adassék böcsülettel.

(Alatta törökírással egy-két szó.)

Mellékelve a levél latin fordítása.

(Eredetije a bécsi es. és kir. titkos ltárban.)

XIII.

1614. febr. 23. — márcz. 16.

Unio tárgyalások az országgyűlésen.

a)

A fejedelem propositiói.

Replicatio illustrissimi principis de modalitate unionis et concordiae perpetuae trium nationum nobilium Siculorum et Saxonum regni Transsylvaniae.

Enni sok romlások és veszedelmek után, miért hogy minket szegény hazánkban nem más nyomorusága, hanem magunkon esett nyavalyák taníthatnak, kívántuk volna kegték közibe küldett propositionk szerint, hogy minden ártalmas és idegen gondolkodásokat, magok között kegték kigyomlálván, az egyességet és szent szeretetnek dicséretes követéséről hasznoson végezett volna és tetszését minekünk írásában be is adta volna, maga szeme előtt viselvén sőt megtartván az országnak közönséges méltóságát, holott mi tisztünk szerint csak proponálni tartozunk. Elsőben az jó végezések kgtéké, mi tisztünk viszontag azokba, kiket méltónak és illendőknök ismerünk approbalásra és confirmálásra, holott most kegték láttatik in verso ordine cselekedni, hogy velünk is végeztek az uniórúl, maga

hozzá nem szólván és confirmáltatja is azután. Az dicséretes jót és egyességet dicsírheti és ohajthatja kegték fejenként és minden igaz hazafiuknak azt is kell cselekedni, de hogy módjához nem szól, hozzája való szeretetihöz képest azt csudáljuk. Mi mindazonáltal meg akarván mutatni nem szóval és nyelvvel való vallással, ehöz az közönséges nagy jóhoz szívből való affectusunkat, mi az mi tetszésinket kegték eleibe kiiratjuk. Melynek módjáról kívánjuk, kegték úgy gondolkodjék, ebben semmi privata persona, és külemb külemb képen megbántatott személyek be nem foglaltattak, hanem csak in genere az három nemzetség, publice ha mit egymásnak vagy eddig vétett vagy azután, mi móddal őrizhesse, egymás között való szeretetét igazságot, abban igyekezünk módot mutatni.

1) Mindeneknek előtte, szükség legyen megtudni, mi legyen magában az unio, mire való jó legyen az, hogy ahoz képest tudhasson kegték arról gondolkodni. Ebben azért az szégyen hazában, nem egyélt az unio, hanem az három nemzetség között hazánknak megmaradására való szent egyesség, melyet minden rendeknek szükség pacis et belli tempore, erős vígyázással őrizni és az hazának megmaradásának terhet valamiből kívántatik, egyenlő értelemben viselniük.

2) Valaki tekéletes és igaz békességet akar csinálni szükséges képen az elmúlt és eddig történt injuriákat le kell tenni és feledékeuségben kell vetni. Miérthogy penig Szeben városa elvétele miatt az szász nemzetséggel volt eddig, akkori praedecessorunk idejében, egy néhány rendbeli veszekedésünk és sok külemb-külembféle injuriak, kártételek, ultro ultroque. Tetszik hogy Rákóczy Sigmond fejedelemségétől fogva Szeben városának restitutiojáért publice és privatim valamely injuriak, veszekedések az szász nemzetséggel löttének, mindazok úgy sopialtassanak örökben és letétessenek, hogy se törvénynyel, sem törvény kívül semmi ödőben elő ne vétessenek és az okáért az ödő alatt történt dolgokért se az szász nemzetség egyebeket, sem az szászszágot mások ne perelhessék, se ne büntet-hessék és semmi justiciarius bíró affele dologban törvént ne lásson és ne láthasson, excepto ha mi oly marháját szörin szinin valaki feltalálhatja, ha harczon nem nyeretett tartozzanak azt juridice restituálni.

3) Örökös java levén hazánkunk az unionak megtartása, szükség mindkét időre annak állapotjáról úgy végezni, hogy mint egy tükerre (=tükör) pacis et belli tempore ahhoz hozzá tudjan tartozni és nézni és minden dolgait ahhoz szabni, pacis tempore azért minden rendekben kívántatik az szép engedelmes-ség és ha mi oly gondok terheviselések occurálnának annak mindenek (*sic*) nemzet az ő rendi és állapata szerint subvenialjon, úgy mint az fényes portára való vigyázat és gondviselés noha in genere az fiscusnak incumbál, de történhetik oly dolog extra ordinarie oda felé is, hogy annak elviselésére némely időben mint szintén most vagy, elégtelennek találattván szükség, hogy az unio szerént az communitas és az három natio communi voto segilje, kiről tempestive az fejedelmnek és az uniora vigyázó személyek requiralják status et ordines regni.

4) Extra ordinaria legatioik is következhetnek gyakorta mint odafel az római császárhoz az imperiumba, nagy Legyel (így) királyhoz azoknak költségekre, eddig való jó rendtartásból status et ordines viseljenek gondot egyenlőképen azután is úgy legyen.

5) Egymás szabadságára, határira, városára, faluira mind békesség és had idején igen vigyázzon mind az három nemzetség, igazságában, törvényében maradjasson meg minden rend, békesség idején ne hadakozzék az országbeliekkel, ne idegenkedjék, ne rekeszkedjék és ha valaki oly czégéres igazságban, város, falu, tartomány vagy uri ember megbántódnék, fegyverre mindjárást és nyilván való szerszáma ne menjen, hanem éljen contentatióval, azok előtt, kik az unionak őrzésére rendeltettek és választattak lesznek.

6) Feirvár levén ennek utána az fejedelemnek lakóhelye és metropolisa annak építésire és megerősítésére valóban egy értelemből viselnénk gondot ez mostani gratitudoért, kit mi az százsz nemzetséggel cselekedtünk, ne gravalják három részét megépíteni, uám az ő városukon ennek előtte való praedecessorink sokat építettek, ezután is azon jó alkalmatossággal, azon kegyelmességet várják, az többire az erdéli nemesség viseljen gondot az székelységgel, mert az magyarországi vármegyék Váradra, Lippára, Jenőre viseljenek gondot építés dolgából.

7) Noha az szent békességet nemcsak ben hazánkban,

hanem az külső szomszéd országokkal is minden arannyal ezüsttel inkább kell őrizni, mely dolog legnagyobb bölcsességnek és eszességnek tartatik az emberekben, hogy ok nélkül való veszekedésre okot ne adjuk. Mindazonáltal, ha mód nélkül háborgottattunk országúl, határunkban, vagy igazságunkban azt is mind az három *natio pro bono patriae communi voto* cselekedje, fejedelme mellett régi szokása és tartozása szerint vagy *offensivum* vel *defensivum bellumot* kell viselnünk.

8) Hadakozás és háboró üdőkben, miérthogy az mezei szolgálatból derakasban az nemesség és székelység visel súlyosabb terhet hazánk oltalmazására; az szász uraim pedig közönséges helytartói és az erősségek által gyikeres fundamentuma az megmaradásnak: kéválképen (kit isten minden üdőben eltávoztasson) mikor véletlen szerencsétlenség találja, hadainkat olyankor, vagy az had előtt vagy az harcz után, minden javaknak, marhájoknak, magok személyeknek, feleségek, gyermekek, szolgák és minden hozzá tartozóknak, valakik, valamely városhoz közelb laknak, vagy az alkalmatosság úgy kévánja, oltalomért, az melyik közelebb lenne, bátorságos befogadása, szállása és oltalmazása legyen az erősségekben, pénzek után élése is, nemcsak közrendnek, nemességnek, székelységnek, hanem főrendnek, urnak és fejedelmeknek is, kiket se magokat, se marhájokat, akarmely ellenségnek is ki ne adjanak, kézben ne akasszanak, ő rajtok az közönséges ellenséggel meg ne békéljenek, hanem azon jussal őriztessenek mindenek, mint akarmely városi rendek. Viszontag ha kévánják az városiak, azok is fejek fennállásáig tartozzanak híven az városnak oltalmazásában szolgálni, hogy az így az ő kegmek erőssége szükség idein az haza fiainak bizonyos oltalmára legyenek, ne ártalmokra.

9) Afféle változó szerencsék idein egyenesen minden városok és várok akarmi kicsin és nagy erősségek, az mostani *unionak vigora* szerint, legitimi és akkori fejedelmek, azonképen az ország statusinak megmaradásokra és oltalmazásokra fordítsák, minden cselekedeteket egyenlő értelemből, biztatással, befogadással (és az szükség hogyha úgy hozza, segítség-hívással, hozzással) pénzből, élésből, munitiokból valakiknek minél mennél jobb módjok lehet, az *communis salut* segítjék,

oltalmazták, hogy így az országnak belső, hon való robura az külső és mezőben esett defectust ismét refundalhassa. Afféle városok pedig megtudván akkori költségeket az egész ország, ez mostani unionak erejével tartozzék refundálni, és akkori költést magok részét bele haitván épen megadni.

10) Mindenkor *nervus gerendarum rerum* lévén az *pecunia*, nihielt az uniót és *concordiat* jó fundamentummal fel-állatjuk, mindjártást szükség módját keresni országúl, hogy semmi időben üres kézzel ne találtsunk *ingruente necessitate*, ne kellessék csak kevesért is kétfelé huzni, mint eddig volt, hogy sokan kik kölcsön adtanak, kárban estenek, kiért most csak keveset is, sohult senkinél in *usum publicum* nem mutualhatnak. Azért abban magunk közt találjunk módot, az község terhe viselése nélkül (holott annak sok is az fejedelem adaja, és uraszolgálatja) hanem *status et ordines* magok *substantiájából*, urak, főrendek kerített és mezei városok jó rendtartással magoknak *contribualjanak*, *aerarium publicum* legyen bizonyos helyen, kihöz ne nyuljon se nyulhasson senki, azok híre nélkül, valakit arról rendel az ország.

11) Haszontalanok akármely jó rendtartással szabott törvények, ha az emberi *temeritas* büntetéssel meg nem zaboláztatik. És noha ezekre az szent uniónak modalítására erős hittel kelletik minden rendeknek köteles lenni: de annival inkább ha találkoznék valaki, vagy egy személy, vagy város, vagy tartomány, kinek ennek az szent végezésnek hitünk hátra hagyásával ellene állana, manifeste in *nota perpetuae infidelitatis* *convincaltassék*.

Ez unio törvényét és annak *discutiasat*, miérthogy az tábla az *decretumokhoz* köteles és csak nemességből áll, annak törvénye tevője, ezek pedig *publice* mind az három *natio*, közönséges javát nézik, nekünk úgy tetszik országúl kgltek rendeljen és válasszon, külön ezeknek erős hittel való kötelessége alatt, őrizésére és oltalmazására, *septem viratust* azaz viros *septem*, *fide constantia et amore patriae conspicuos* mindenik nemzetségből kettőt kettőt és az hetedik a mint az mi böcsöletes tanácsunknak közönséges akaratjokból tetszik. Most ez mostani és ezután minden időbeli fejedelmek legyenek, kik az *inauguratiokor* ennek őrizésére köteleztessenek. Az szászság

közzől is kettő oly választassék, kik az ország és fejedelem tanácsában és azelőtt való végezés szerint ben legyenek. Valami oly akadályok, bontások az unio ellen esnének, titkos és nyilván való, ben avagy az ország kívül practikak afféléről contestatiok coram septem viris legyenek. Azonképen az unio ellen való vétékért, ha ki abba találtatnék, immediate a hét ember eleibe citaltassék, in dubiis et ambiguis solenni processu. Erdélyben nyolczadnapra, Magyarországból tizenötödre per directorem causarum unionis citaltassék, akarmi ödőben és adhibitis tam consiliariis, quam magistris protonotariis, tabulae assessoribus a kiket pro tempore összehivattatnak, accusáltassék és condemnáltassék, és az falsus accusatornak, ha olyan találkoznék, talio legyen büntetése. Ha penig oly manifeste comperiáltatik, valaki az unio és publica tranquillitas ellen vétkeznék, álljon az septem vireknek conscientiaján és jó ítéletin. Ha periculum in mora comperta rei veritate szabadságok legyen afféléket személyekben is arestálni és törvény arestatiójából rejá láttatni, és ha condemnáltatik álljon az egész országon annak vagy büntetése, vagy móddal való kegyelmezése, hogy így magától egy vár, város, tartomány, úr avagy egyéb rendek az közönséges csendességet megháborítani ne merészeljen, hanem törvény és igazság szerint büntetődjék minden bűnös, valakik penig igazságot, atyafiai szeretetet követnek, sorokkal megelégedvén, határookban tartják magokat az közönséges békességnek örvendjenek és abban nyugodgyanak.

Elhalván az septemvirek közzül valamelik, annak helyében ismét országúl közönséges gyűlésben válaszszanak. Ennek penig az unionak megőrzésére, mind most az gyűlésben, mind az hon levő városokban városokban levő tisztviselők most is megesküdjenek és ezután minden tisztviselőket continue annak igazán való megtartására megesküdtessenek.

G. Bethlen m. p.

(Hédervári 33. számú codex)

b)

A szászok válasza a fejedelem pontjaira.

Replicatio ad articulos illustrisimi principis.

Noha Szeben városunkat nem vétünkért contra mandatum dei, hanem violenter méltatlan tőlünk elvették és bennünket minden marháinktól megfosztottak in praejudicium et damnum nostrum gravissimum, ki az egész világnál constál. Mindazonáltal azért ennek utánna való szent békességnek megtartásáért, kinek mi szászok minden üdőben követői és őrizői voltunk és vagyunk is, nem Szeben restitúiójáért (mert Szeben semminemű cselekedetinkért el nem vesztettük,) hanem az békességnek megtartásáért, minden injuriák, veszekedések, kik omni tempore ez mai napig löttek, az három nemzetség között nationáliter in genere non in specie (privata personakat concernalván) sopiáltassanak és örökké letétessenek és semmi üdőbe elő ne véteessenek, excepto ha valamely szebeni marháját szőrin színén feltalálhatja, azt tartozzanak restitálni, mindjárt sine omni juridico processu. Amellett ki tudhatja az ki marháját elvette az spoliator tartozzék az spoliatust elvött marhájáról contentalni.

Ad primum et secundum articulum.

Az unionak meglenni és azt megőrezni szükség minden három nemzetségtől, permanentibus tamen privilegiis et libertatibus civitatum.

Engedelmesek leszünk egész szászságul in sustinendis regni oneribus az publicum bonumnak promoveálására in quantum szabadságunknak nem derogál és praejudicál. De semminemű innovatio ne admittaltassék.

Az mi az követségeknek expedíálását illeti, abban az régi mód observaltassék.

Az mi az Feirvárnak építését illeti, annak harmadrészét magunkra akarjuk vállalni, noha az fogyatkozások nagyok voltak rajtunk, de így: mikor az két natio az építéshez fog.

Pro bono patriae conservando fejedelmünk mellett, ki

minden rendeket szabadságában, igazságában megtart az két natioval együtt egyenlőképen az terhet akarunk viselni.

Az hadakozásnak idején mikor véletlen szerencsétlenség az erdéli badat találja, olyankor vagy a had előtt, vagy a harc után minden jámbor nemes embereknek, magok személyeknek, feleségeknek, gyermekeknek, inoknak (*sic*, tan inasoknak) marhájoknak az városokban szállást adjanak. De így hogy az városbeliek ellen semminemű practikát ne indítsanak és jámborúl viseljék magokat, és a meddig köztek lesznek, mind hevet, hideget velek együtt tűrjenek és az alatt juri civitatum subjectusok legyenek, valamikor ki akarnának menni, békével bocsáttassanak minden marhájokkal. Az mi az szálásokat illeti, magok szerezzenek magoknak, marhájoknak fizetésekért, és se magokat, se marhájokat szabad akarattunkkal ki nem adjuk, velünk egyet értvén. De mivel sem magunk, sem magunké felől nem felelhetünk, azonképen egyebekért sem felelhetünk.

9) Az legitimus és jámbor fejedelmeket is, kik minden nemzetségeket szabadságokban, igazságokban, megtartják, azokat is, ha de necesse az ellenség előtt valamely város mellé confuginalnának és ott keresnének magoknak oltalmot, akkor az az város befogadja az fejedelmet, és tehetsége szerint mind éléssel, mind munitióval, segítséggel legyenek pénzekért. De így hogy az városbeliek is meg ne fogyatkozzanak, és anynyival bocsássák az fejedelmet be, hogy az városbelieknek ne praejudicaljon, hanem maradásokra lehessen. Az régi módunk és szokásunk szerint készek leszünk conferalnunk az országgal együtt.

10) Az publicum aerariumok jó volna meglelni, ha tudnók honnét. De mi igen fogyatkozott állapattal lévén egész százságúl arról semmit sem tudunk deliberalui, minthogy ennek előtte való ödőkben a fejedelemnek tárháza volt. Ennek után is az legyen, az szükségnek idején a főrendek magnatesek adjanak.

11) Az kik az mostani szent végezésnek és unionak hitinek hátra hagyásával ellene állana (de külemben tartassuk, hogy nem ekkedig) békét hagyván más ember javának, marhájának, az magáéval tűrjen, érdeme szerint büntettség, minden marhája in publicum regni usum convertáltassék.

†

12) Az septem viratusnak nem szükségesnek itiljük lenni. Hanem az emberek büntetésében, ha valaki valamit vét, vagy az fejedelem, vagy az ország, vagy az unio ellen, az régi mód kövessék és kiki coram suo iudice competente kerestessék és via juris büntetessék.

(Egykorú másolat. Hédervári 33. számú codex.)

XIV.

1614. febr. 23.—m á r c z. 16.

A megyesi országgyűlés törvénczikkei.

Nos Gabriel dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriam commendamus tenore presentium significantes quibus expedit uniuersis. Quod spectabiles ac magnifici, generosi egregij et nobiles, caeterique status et ordines trium nationum regni nostri Transsylvaniae et partium regni Hungariae eidem subiectarum, in generalibus eorundem comitijs, ad diem 23. mensis Februarij anno domini 1614. in ciuitate nostra Megdiensi ex decreto nostro celebratis congregati, exhibuerunt nobis et presentauerunt quosdam infrascriptos articulos, in eisdem comitijs paribus ipsorum votis et unanimi voto conclusos, supplicantes nobis humillime, ut nos vniuersos articulos eorundem, omniaque et singula in eisdem contenta ratos gratos et accepta habentes, approbaremus, ratificaremus et confirmaremus, quorum quidem articulorum tenor talis est.

Articuli dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae, et partium regni Hungariae eidem subiectarum, in comitijs eorum generalibus et ciuitate Megdiensi, ad diem vigesimum tertium mensis Februarij anno domini millesimo sexcentesimo decimo quarto indictis et celebratis conclusi.

(1) Megértettük kegyelmes urunk fejedelmünk az nagyságod közünkbe küldött propositióját, melyből nyilván vesszük eszünkben, hogy nagyságod legkiváltképpen való és főbb gondjai nézzenek az úristennek szent tiszteletire, annak utánna szegény megromlott és az sok nyomorúság miatt teljességgel

megepedett hazánknak ezután való épületire és csendes állapotjára. Mennyivel nagyobb penig és munkásabb az nemcsak külső ellenségektől környül vétetett, és gyakran megrontatott, hanem az belől önnön magában háborodott országokat, mint nagyságod is ezt az mi szegény hazánkot találta, gubernálni, és in pristinam tranquillitatem redigálni, mi is nagyságodnak ilyen nagy gondviseléséért és felőlünk való szorgalmatosságáért annyival nagyobb háladással tartozunk; könyörögvén nagyságodnak mint kegyelmes urunknak fejedelmünknek, hogy nagyságod ennek utánna is ugyanazon kegyelmes gondviselését külső és belső dolgainkban sine intermissione continuálni méltóztassék, kiért mi is fejenként nagyságodnak alázatos szolgálatunkot és teljes életünkben való háladásunkat ajánljuk.

(2) Minthogy azért nagyságod propositioinak első részét az czégéres vétkeseknek büntetésén kezdte el, tetszik nekünk is országúl, hogy az nézők, jövőndő mondók, bübajosok, úgy mint ördegi tudományok, sőt nemcsak azok, hanem az kik istennek kemény parancsolatja ellen azok után járnának is, jövőndöltetnének varásoltatnának velek, avagy ezelőtt is azt cselekedték volna, törvény szerint büntetessenek érdemek szerint; paraszt embert az régi szokás szerint, nemes embert penig az tisztviselők, ispánok, viceispánok, kapitánok, királybirák az székre híván, solenniter hozzá feleljenek, és az mit az törvén hoz, sine misericordia exequálják.

(3) Az ecclesiasticus ordo minthogy jobb példaadással, nemcsak tanítással oktatja jóságos cselekedetekre az hallgatókat, gyakor visitatiókkal az püspekek, seniorok, kiki mind az ő szokott vallásában recepta religióján valókat mindenütt ez országban szabadon visitálhassák, fogyatkozásokat reformálhassák, és jókat is jobbitani és az vétkeseket érdemek szerint való büntetéssel, minden erejekkel, hasznos, jóságos és dícséretes cselekedetekre indítsák.

(4) Az tanuló scholáknak is azonképpen minden helyeken, kinek mennyire lehet értéke, mindenütt igyekezzenek helyére állatni és felépíteni.

(5) Noha penig kegyelmes urunk nem tagadhatjuk közönségesen ez elmúlt esztendőbeli szüntelen való hadakozásink és veszedelmes állapotink miatt való fogyatkozásinkat; mind

azáltal, minthogy mind békességnek s mind penig hadakozásnak idején minden országoknak pénzzel és értékkel viseltetik állapotja jól, hogy azért mi is semminémű állapotunkban szintén imparatusoknak ne talállassunk, nem tekintvén fogyatkozásunkat is, tetszett országúl, hogy publicum aerariumot instituáljunk, melyben minden úr és nemes ember ő maga, nem az jobbágyi, minden adófizető kapujától két két forintot adjon, az mely kerített és mezővárosok rováson nincsenek, azok capitatum húsz húsz pénzt adjanak az combustákon küül. Az egy ház helyi nemes emberek közöl, az ki maga bíró, adjon nyolczvan pénzt, az ki penig szegényebb, adjon negyven pénzt. Az várokhhoz való szabados darabontok is megadják capitatum az húsz pénzt.

Az székely uraink s atyánkfiak arra ígrik magokat, hogy nagyságod gyűlésekben megtaláltatván, az régi mód szerint ő kegyelmek sem vonzzák ki magokat az közönséges jókból.

Az szász uraink s atyánkfiak is, az combustákon és Szeben városán küül, az húsz-húsz pénzt capitatum megadják.

(6) Noha kegyelmes urunk szemeinkkel látjuk, mennyi sok elmulthatatlan kö(ltségei) vadnak nagyságodnak, melyek mind az ország szükségire néznek, tudjuk azt is, hogy nagyságodat mindenekre erőnk szerint elégségessé kellene tennünk, de láthatja nagyságod az fegyver, tűz miatt való pusztulásukat: ¹⁾ mindazonáltal mind ennyi romlott állapotunkban is tehetségünk szerint nagyságodnak nem igyekeztünk megfogyatkozni. Ígírünk azért kapuszám szerint nagyságodnak udvara népe tartására, portájára és egyéb mindenféle szükségire nyolcz nyolcz forintot, felét ad primum diem Maij, más felét ad primum diem Junij fogyatkozás nélkül beszolgáltatni, könyörögvén nagyságodnak, vegye kegyelmesen.

Az magyarországi uraink atyánkfiak ezen terek viselésre ígérnek magokat.

Az szász uraink s atyánkfiak is hasonlóképpen ígérnek magokat, Szeben városától mngválva.

(7) Mivelhogy penig Fejérvár lészen ennek utánna is az nagyságod és jövőendőbeli fejedelmek lakóhelye, annak épüle-

¹⁾ A muzeumi példányban kimaradtak de láthatja nagyságod.

tire is, nem tekintvén fogyatkozásinkat, ígírünk nagyságodnak minden kaputól egy-egy forintot, az adóval együtt ad primum diem May¹⁾ bészolgáltatni. Annak felette minden kaputól egy egy embert, öt kaputól egy négy ökrű szekeret, az szekerek mellett is azon emberekből legyenek, és ezek mellett minden vármegyéből egy vice szolgabíró legyen, hogy ezek esztendőben egészen egy holnapig munkálkodjanak ott.

Az magyarországi vármegyéknek penig minthogy Yáradot, Lippát és Jenőt kell építeni, ebből immunisok legyenek.

Az székely uraink s atyánkfiai kívánják, hogy otthonnaláltassa meg nagyságod.

Az szász uraink atyánkfiai is hasonlóképpen harmadrészt ígérék megépíteni.

Az szabad városokról is ehezképpest illendő segítséggel legyenek az építésen.

(8) Noha penig az hadakozást mind egyfelől s mind másfelől akarjuk távoztatni: mindazonáltal az nagyságod intése szerint nem ítéljük illetlennek lenni arról is gondolkozni. Tetszett azért, hogy az kik ez országban kőváros uraknak mondatnak²⁾ és nagy jószágokat is bírnak, magok böcsületiért és az közönséges jóért az szükségnek idején állapotjoknak meg is feleljenek, zászlóstól és ahhoz illendő elegendő szolgálkkkal legyenek. Azonkívül minden fő emberek értékek szerint üljenek fel. Az ispánok is penig ne az szegény nemes embereket fogják magok mellé, hanem szolgát tartsanak. Az mely nemes ember penig szolgál, képebeli embert bocsásson.

Vadnak olyanok is, az kik értékes emberek lévén, kik csak az hadba menés előtt lesznek szolgálkává, kikre az tisztviselőknak vigyázások legyen, és az hadba erőltessék személyek szerint, dolus efféléknek ne parancsoljon.³⁾

Minden kaputól penig egyegy gyalog állattassék, úgy hogy ne tartozzék az paraszt ember maga állatni, hanem adas-

¹⁾ Maij, a muzeumi példányból kimaradt.

²⁾ A muzeumi hiteles példányban e helyett: »kőváros (vagy szabad) uraknak« ez áll »kőváros várokbán.«

³⁾ A muzeumi hiteles példányban leírója »parancsoljon«-t írt *patrocináljon* helyett.

sék három forint hópénz, és szolgáltatassék oda az hova nagyságod parancsolja, és fogadjanak gyalogot rajta.

(9) Az erdélyi birodalomban lévő és szabad helyeken lakó hajdúság, az mint magok is kívánják, az hajdú nevet letévén, minden állapotjokban az nemességhez tartssák magokat, és az mely vármegyékben laknak, ahoz hallgassanak; az hadakozásnak idején is az vármegye zászlaja alá jövéen az viceispánoktól függjenek.

(10) Mivelhogy penig tempore inaugurationis celsitudinis vestrae az mely articulusunk Kolosvárat emanáltatott, azt ítéljük közönségesen jónak és hasznosnak lenni: tetszett, hogy az in omnibus punctis et clausulis observáltassék minden rendektől, hoc addito, hogy az mint akkor az tanácsok felől indifferenter íratott volt articulus, az az clausula, hogy némely tanácsok, most distinctiót tegyen közöttök.¹⁾

(11) Nyilván vagyon mindeneknél, hogy miképpen ez múlt esztendőben Báthori Gábor akkori fejedelmünk sok úr és nemes renden való atyánkfíát, sem legitime conuincáltatván, némelyeket közülök gyalázatos halálval meg is öletvén, fenyíték és fegyver alatt velünk proscibáltatott, és articulusban is íratott vala, minden jószágokat, marhájokat confiscáltatván, és egyebeknek donálván, kik az oltától fogva vagy külső országokban búdosván, vagy penig ez országban mások háta megett fogyatkozott keserves életet élvén, némelyeknek penig feleségek gyermekek nagy árvaságra és többire kolduló állapotra jutván, tetszett azért, hogy azféle illegitime proscriptusoknak nevek, úgy mint Seunyei Miklósnak, Kornis Sigmondnak, Petki Jánosnak, Sarmasági Sigmondnak, Sükösd Miklósnak, Kálnoki Jánosnak, Bernáld Ferencznek, Damokos Istvánnak és Ferencznek, Geréb Ferencznek és Györgynek, Nemes Balásnak és Jánosnak, Nagy Menyhártnak, Mikes Sigmondnak, Szörcei Jánosnak és Ferencznek, kússebbik Adamosi Nemes Jánosnak, Kálnoki Benedeknek, Demjén Ferencznek, Vajda Miklósnak, Zöldi Demeternek, Verebélyi Matthiasnak, Kolosvári János deáknak, Váradi Gergoczi Ist-

¹⁾ Íásd az 1613. okt. 20—29-dikén tartott kolozsvári országgyűlés végzéseinek 18-dik czikkét.

vánnak, Paniti Jánosnak, Régeni Jánosnak, Körösbányai Nagy Miklósnak, Szombatfalvi Bojér Istvánnak, Rápóti Jánosnak az articulusból teljességgel deleáltassanak, és arról emanál-tatott Articulusok in ea parte penitus adnihiláltassanak.

(12) Hogy az szebeni urainknak és atyánkfiainak is ke-serves injuriájoknak méltatlansága mindeneknél nyilván lé-gyen, tetszett, hogy városoknak elfoglalásakor absque ullo juris tramite és kényszerítéséből ellenek íratott articulus invalidál-tassék és penitus tolláltassék.

(13) Ezeken kívül megtekintvén Kendi István urunknak atyánkfiának régi böcsületes nemzetének s magának is ez or-szágnak való szolgálatját, ő kegyelmét, és hasonlóképpen az Kornis Boldisár és Sennyei Pongrácz uraink árváit is, ez országban közünkben szeretettel befogadjuk, böcsületeket megadtuk, és minden törvény szerént való jószágokban elé is bocsátottuk.

(14) Noha peniglen kívántatnék, és az igazság es azt dictálná, hogy az kiknek jószágok törvéntelenül vétettek el, azoktól, az kikuél vagyon, ismét törvéntelenül vétetnék vissza, és az spoliatusoknak restituáltatnék, hogy hasonló mérettetnék nekik es, az mint egyebeknek mértek: mindazáltal, hogy ez-után az törvénytelenységnek csak suspiciója is eltávoztassék, tetszett, az törvénytelenül spoliáltatott heresek az féle jószágo-kot és marhájakot törvénynyel az ide alá megírt mód szerént keressék, tudniillik, hogy ezen esztendőben az jövődő majus-nak első napján Kolosvárott terminus celebráltassék, mely egy holnapig duráljon, holott ante omnes causas az Báthori fejede-lem idejében törvénytelenül elvött jószágoknak causája assu-máltassék. Ebben penig ilyen mód observáltassék, hogy iuxta antiquum usum et consuetudinem Magyarországnak ad 15, Er-délyben penig ad 8 diem euocáltassanak¹⁾ az in causam at-tractusok, mind két fél penig oly készen legyen tam literis quam humanis testimonijs, hogy arról az terminusról semmi némű remediummal ki nem bocsátatik, hanem az causa finali-ter decidáltatik, ki után mindjárást nullis iudicis remedijs²⁾

¹⁾ Az Erd. Múz. hiteles példányban hibásan áll: reuocaltassanak.

²⁾ Ugyanott hibásan áll: iudicijs remedijs.

obstantibus exequutio is tétetik; hogy így az spoliata istenhez való keserves óhajításokkal az úristennek haragja ez után is ellenünk fel ne gerjedjen, és azon közben az aduersa parstól is az törvénytelenység felől is méltó panaszolkodása ne lehessen. Mivel hogy penig immár sokan az spoliatusok közül pereseket euocáltatták is, remélvén, hogy causájok ezen gyűlés alatt reuideáltatik, és causájok processusban légyen, tetszett hogy az féle causák is ezen breuis processus szerint discutiáltassanak; ugyan ezen terminuskor minden egyéb causák is, az kik az előbbeli breuis processusa szerint assumáltassanak és discutiáltassanak.

(15) Mivelhogy penig Szilvási Boldisár sem legitime contentáltatott, sem ordine iudiciario nem conuincáltatott, sem penig az articulusban nem íratott, sem proscibáltatott, mindazáltal mivel hogy Báthori Gábor fejedelem ő kegyelmének minden jószágát per notam, az kiknek akarta, elosztotta volt: abból az infamiából ő kegyelmét, úgy mint jámbor, igaz és ártatlan atyánkfiát absoluáljuk; ő kegyelme minden infamiából absoluáltassék, de jószága dolgából ilyen közönséges ország végezésinél sequestrálás ilyen casusban nem lehet.

(16) Noha peniglen még az kikre legitimo juris ordine sententia pronuncióltatott is, még azoknak is az decretomnak continentíája szerint az feleségek jószága és marhája excipiáltatott: mindazáltal panaszolkodnak sokan azféle asszonyi állatok, sőt olyak is, az kiknek az urok is ingyen sem condemnáltatott, az vagy urok sem volt, az kiknek jószágok nem volt, elconferáltatott. Tetszett azért, hogy afféle asszonyi állatoknak jószágok és marhájok mox et de facto, valakinél volna, sine ullo juris processu sub poena notae infidelitatis restituáltassék, úgy mint Köresztúri Kristófnének, Sennyei Pongrácznének, Kolosvári János deáknének és egyebeknek, hasonlóképpen spoliáltatottnak.

(17) Találatnak sokan, kik ez országban törökhöz, tatárhoz és kurtánokhoz adván magokat, velek együtt nemes és nemtelent égettek és pusztítottak. Végeztünk azért, hogy az ki afféléket akar keresni, minden helyeken az tisztviselők törvént szolgáltatassanak felölök, és comperta rei veritate érdemek szerint meg is büntetessék; ha pedig afféléknek zálogjok nem

lészen, az hol találtatnak, szabadon detineáltassanak és meg is büntetessenek, melyeket azok érdemlettek volna.

(18) Noha ennekelőtte is néhány volt constitutióunk rólla, mindazáltal végeztük mostan is, hogy tempore necessitatis (quod deus clementissimus auertat) minden városokban és erősségekben, az ki hova szereti menni, az nemes emberek feleségstől, gyermekestől, marhástól bébocsáttassanak, és szállást is adjanak nekik, és azokat az városbeliek magokkal és magokéval egyaránt oltalmazzák, és semmiféle ellenségnek ki se adják, és ha békességre menne az dolog, abból azokat se reszszsék ki. Marhájoktól pedig és gabonájoktól se az bévitelkor, se az kivitelkor bért ne vegyenek, hanem az házbérrel legyenek contentusok, de az míg ott lesznek, az város szabadságával éljenek, semmit ne cselekedjenek és pénzeken éljenek.

(19) Hogy nagyságod kegyelmesen megtekintvén fogyatkozott állapotunkat, jószágunknak arendáját ez esztendőben megengedte, nagyságodnak mint kegyelmes urunknak meg szolgáljuk.

(20) Mivelhogy az mostani romlásban az harangokat sok helyekről elvitték, méltónak ítéltük, hogy azokat vagy székelységen vagy szászságon vagy egyéb helyeken megtalálhatják, megadassanak; az (kik) pedig pénzen váltották volna meg, azoknak pénzek megadassék, megbizonyítván, mint vötte meg; ha kik pedig nem akarnák, sine contentatione tartozzanak az után megadni.

(21) Az gonosztévő emberek felette igen szaporodtanak; kívántatik azért, hogy ennek utánna ispánok, tisztviselők szorgalmatosok legyenek mind az fél felé állott s mind pediglen az falukon lévő latroknak kergetésekben, büntetésekben, hasonlóképpen azoknak is, az kik az nemes emberek hátok megett volnának is. Minthogy pedig az circálásnak idején történnek, hogy afféle gonosztévőket egyik vármegyéből megindítván, más vármegyébe futnak:¹⁾ tetszett azért, hogy azon vármegyebeli ispánok arról certificálván, tartozzék mindjárt megfogni

---

¹⁾ A muzeumi hiteles példányban ezen helyet a gondatlan leíró hibásan és érthetetlenül ekkép írta le: »együk vármegyéből is indítván, más vármegyében indítván.«

és meg is büntetni, sub poena flor. 200; sőt az mely faluban nyilván való latrokat tudhatnak, és az bírák, kenézek meg nem fognák, tartozzanak az ispánok afféle helyeken az bírákat és kenézeket megfogni és magokat megbüntetni, ha azféle nyilván való latrokat kézben nem hoznák. Vadnak pedig kiadott nemes emberek is, melyeket ez ideig meg nem büntettek; tartozzanak azért az ispánok azfélét, és az kiket ezután is kiadnának, tisztek szerint citálni és seuere megbüntetni azon poena alatt. Az székely és szász uraink is az ő régi szokások szerint hasonlóképpen büntessék őket, Fogarasföldén is az ott való és másunnan oda futott latrokat; azonképpen egyéb kapitánok is comperta rei veritate törvény szerint sub amissione officii tartozzék megbüntetni, könyörögvén nagyságodnak, mint kegyelmes urunknak, hogy nagyságod is afféle nyilván való gonosztévőknek, sine informatione eorum quorum interest, és ha meg nem érdemlenék, gratiát ne adjon, saluta tamen autoritate celsitudinis vestrae permanente.

(22) Mivelhogy az megholt fejedelem sokaknak jószágadóját megengedte volt, ki miatt az mi szegény jószágunk romlott és pusztult: kívánjuk, hogy ezután senkinek jószága semmi adózásból immunis ne legyen, hanem ez mi jószáginkkal egyaránt való terhet viseljenek, és ennekutánna sohol az nagyságod birodalmában senki liber baro ne legyen.

(23) Vadnak oly sentenciák is Báthori fejedelem idejében legitime emanáltattak, kik disturbiumoknak miatta inexecutae maradtak. Tetszett azért, hogy affélék penes mandatum suae celsitudinis exequáltassanak.

(24) Tetszett az is, hogy sokszori végezésünk szerint ez országból semmiféle barmokat és bőrköt ki ne vigyenek kereskedésnek okáért, saluo tamen iure fisci, és levelet arról senki ne adjon és ő nagyságától ne szerezzen, mint ennekelőtte, hogy valami kevés ajándékért mindjára megszerzették. Az harminczadosok pedig és vámosok fejek, jószágok és tisztességek veszteségek alatt ki ne hagyják vinni.

(25) Végeztük egyenlő akarathból, hogy ennekutánna semmiféle had nemes ember és pap házára se majorjára, feje, jószága, tisztessége vesztese alatt, ne merjen szállani, és az paraszt embertől is semmit pénz nélkül el ne vegyen. Az úton

járók is penig, valakiknél nagyságodnak arról való saluus conductusa nem léssen, erős büntetés alatt senkit ingyen való gazdálkodásra ne erőltessenek.

(26) Az brassai atyáinkfiainak voltak Thoroczkon és Szt.-Györgyön néminémű vas fejében kiadott adóssági, minthogy penig az megholt fejedelem akarhol is afféle adósságokat fel találhatván, kiszedetett: tetszett azért, se az megnevezett helyeken, se peniglen egyebütt, az hol azféle adósságok kinszerítésből felszedettenek volna, az brassai uraink senkit meg ne háboríthassanak. Mindazáltal ha comperiáltatnék, hogy azféle adósság vagy in toto vagy in parte valakinél megmaradt volna, tartozzanak arról őket contentálni.

(27) Mivelhogy országunkban az rosz pénz igen megsaporodott, végeztük országúl, hogy afféle fejer garast ezután se nagyságod ne veressen, se penig másnak sub poena in decreto expressa ne legyen szabad sohtúl az nagyságod birodalmában veretni, hanem nagyságod veressen jó pénzt, hogy így azféle rosz pénznek szakadjon magva; sőt ennekutánna ez országbeli ember idegen országbeli semmi nemzettől semmiféle marha árrában afféle pénzt el ne vegyen. Ha mely idegen országbeli embernél peniglen ez országban afféle pénzt találhatnának, szabad legyen elvenni tőlle; minden helyeken való tisztviselőknek penig, kiváltképpen az székelységen, Brassóban és Beszterczén, erre oly szorgalmatos gondjok legyen, hogy ha ő nagysága afféle rosz pénzeknek behozását másunnan experiálja, tisztektől is priuáltatnak; ha penig valamely embernél ez országbelinél ad ulterina monetát felesen találhatnának, őket kérdezzék, hol vötték, és mikoron okát nem adhatná, megfogassék és meg is büntettessék.

(28) Minthogy ez országból az rezet ezelőtt sem volt szabad kivinni, ezután se legyen szabad senkinek, mert minden rosz pénzeknek az az matériája, és innen teszik szerit, hogy azképpen sublata causa tollatur effectus. Ha kinél penig afféle réz találtatnék, hogy kivinnék, vétessék el mind reze s minden marhája, és maga is díján változzék meg.

(29) Miérthogy az belényesi városbéliek igaz nemességekkel élnek, tetszett, hogy ennekutánna contra praerogativam nobilitatis taxára ne erőltessenek, és abból immunisok legyenek.

(30) Tetszett, hogy az Kismaria városbelieknek priuilegiumok helyében maradjon, és annak continentíája szerint harminczadot és vámot, sine tamen praeiudicio locorum privilegiatorum, ne vegyenek rajtok.

(31) Vagyon sok panaszkodás az harminczadosok ellen, kik az nemes embereken is gyakran rút szitkokat cselekedvén meg is fogták őket, és az szegénységen is akár mi kicsin marhától is, sőt csak arató és cséplő részekből is, illetlen és módnélkül való exactiókat cselekedtenek. Azért ha az nemes emberen, ki nem kereskednék, oknélkül cselekednének valami insolentiákat, az decretumban megírt poenán maradjon érette, ezenkiül az régi usus observáltassék.

(32) Jobbágyoknak minden helyekről való kiadása felől observáltassék az beszterczei articulus.

(33) Minthogy sokan vadnak, kik Boros-Jenő vidékén sok jóságokat birnak és dézmákat, magok mindazáltal széljel az országban avagy még kiül ez országon laknak, szolgát is nem tartnak rólla, avagy ha tartnak is, nem elegendendőt, csak az jóságok hasznát követik és veszik, nem gondolván az közönséges szolgálattal, végeztük azért, hogy ennek utánna affélék minden húsz jobbágytól egy jó lovast tartsanak continue, Dezna vidékétől elválván, mert az nem oda való jóság. Az ki penig nem akarna tartani, jelentsék meg nekünk, és annak adassék, az ki eltartja rólla az végház örözését.

(34) Mivelhogy Enyed és más mező városokban ennek előtt való időkbén sokat nobilitáltak és eximáltak, mely nemcsak afféle városoknak, hanem az egész országnak is káros: végeztük azért, hogy ennek utánna senki afféle városokon ne eximáltassék, sőt ha kik volnának is affélék, kik az kolosvári articulus után publicáltattak volna, ennek utánna afféle levelek inualidáltassanak.

(35) Végeztük azt is, hogy nemes urainknak és hasonlóképpen az székely urainknak is házok szükségire az régi mód szerint elegendendő só adassék sub poena in articulis expressa, az nemes emberek tizenkét pénzt adván egy táska darabtól, az székelység azonképpen egy szán avagy egy szekér sótól tizenkét pénzt adván. Ezeken kívül az székely sóaknára

az régi szokás szerint való zab is megadassék, egyéb ajándékra nem erőltetvén őket.

(36) Panaszolkodnak az székely uraink atyáinkiai, hogy az brassai atyáinkiai némely köztök való atyjokfiát és jobbágyokat, az disturbiumban elveszett marhájokat nálok megtalálván, kit ingyen sem magok vöttek volna el, hanem vagy pénzzen avagy cserében jutottak volna hozzá, avagy penig az csatán nyerték volna, Brassóban megfogván, és ugyan ott mindjára régi törvények ellen kinszerítenék törvényt állani. Tetszett azért, hogy ennek utánna se egyik se másik fél az magok földén ne tarthasson, és senki meg ne fogattassék, hanem az régi mód obseruáltassék, és füstín kereshessék coram iudice competente, exceptis ijs, ha kik valamely városban in loco delicti comprehendáltattanak.

(37) Az mi az mérték dolgát illeti, arról sok rendbeli articulusink vadnak, azért tartassanak azok, de úgy, hogy mindenütt igaz mértékek legyenek, sub poena in articulis saepius expressa.

(38) Minthogy az brassai atyáinkiai az Szebenben lött pacificatiohoz tartván magokat, mely pacificatio szerint, mint-hogy az székely uraink atyáinkiai ő kegyelmeket semmiben nem is vádolták: tetszett, hogy ezután az pacificatio után ha mi marhákat közüllök elvittek volna, adassanak meg absque omni juris strepitu. Hasonlóképpen az brassai uraink is, ha mi marhájokat közöttök megtalálják, kiket azután vittek volna el, készek meg adni.

(39) Tetszett, hogy az szász urainktól s atyáinkiaitól az minémű munitiók, álgyük, taraczkok és szakállasok az disturbiumban elidegenítették, kiket ha az harczon nem nyertek, melyet az nagyságod birodalmában feltalálhatnának, sine omni tergiversatione habenda et ulteriores munitiók is az fiscusnak restituáltassanak.

(40) Mikor az országbeli statusok közönségesen egy értelemből az fényes portára és az római császárhoz küldenek, akkor az szászság is bizonyos személyeket választván, annyit az mennyit az többi nemesség küldhessen, de úgy, hogy egy instructióval minden különbözés nélkül és egyenlő akarattól, akkori szükség az mint kívánja, úgy járjanak és tractáljanak

és az személyek is fejedelem consensusából járjanak, választassanak.

(41) Ispánok, bírák és circálók az fundus regiusban való circálás felől az régi usust és módot kövessék.

(42) Hogy peniglen nagyságod egész országuł való alá-
zatos könyörgésünkre, Szeben városának romlott állapotját tekintvén, nagyságod két esztendeig való adóját megengedte, hálaadó hűséges szolgálatunkkal meg szolgáljuk nagyságodnak mint kegyelmes urunknak.

Nos itaque praemissa supplicationi dominorum regnicolarum trium nationum regni Transsylvaniae, et partium regni Hungariae, ditioni ejusdem subiectarum clementer exaudita et admissa, praescriptos universos et singulos articulos, modo praemisso praesentibus literis nostris de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali inseri et inscribi fecimus, eosdemque et omnia in eisdem contenta, ratos, gratos et accepta habentes, approbauimus, ratificauius, et confirmauius, offerentes nos benevole, quod praemissa omnia, in omnibus punctis, clausulis et articulis, tam nos ipsi obseruabimus, quam per alios quoslibet ubique per ditionem nostram firmiter obseruari faciemus. Imo acceptamus, approbamus, ratificamus et confirmamus harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in civitate nostra Medgies, die decima sexta mensis Martii anno domini millesimo sexcentesimo decimo quarto.

(P. H.)

Lecta.

(Eredeti hiteles példánya az erd. Múzeumban, Jos. comitis Kemény Cod. authent. art. dialect. Trans. II. köt.)

XV.

1614. márcz. 16.

Jelentés Molárdhoz, a megyesi országgyűlésről.

S. P. D.

Prout antehac scripsi principem Saxonibus Cibinium civitatem die 17. febr. tradidisse qua occupata maximas agunt excubias, custodiunt diligentissime, nullus Ungarus intromittitur nisi armis se exuat, antequam portam civitatis deponat. Arbitrabantur quidem fore ut princeps ad aliquot annos censum

indulgeret, quo denegato vehementi miseria praemuntur, a Bathoreo omnibus spoliati. Indicta erant comitia ad 23. febr. Segesvarinum, sed quia antea nunquam in usu fuerat, ne in abusum abiret, et quod semel placuit semper placere debeat, principis obstare volentes, reclamando nec principem nec provinciales intromisere, ideoque in civitate Megyes 25 celebrari caepta hucusque durant. Frequenti concursu provincialium, in quibus de unione inter tres nationes Transylvaniae fienda, inter tres nationes Saxones nempe inter et Ungaros et Siculos satis diu deliberatum, disputatum et tandem conclusum est, pro ut apparebit ex articulis quos in specie missurus sum.

Occisores Gabrielis Bathori octo numero die 24 febr. a Bathoreanis post longas concertationes multorum mortem et vulnera, tandem multitudine superati, quamquam in turrim fortissimam ac satis altam sese recupissent, multis utrinque datis et acceptis vulneribus, tandem occisi corruerunt, et e turri praecipitati quamquam omnia membra confracta fuissent ab multitudine tamen etiam demortua corpora in munitissimas partes sunt concisa, tandem in ecclesiam D. Francisco sacram nunc desolatam, illata et sepulta sunt Megyesini, Joannes Szilassÿ, devastator Moraviae tempore Bochkaiano, Georgius Ladanÿ, et Joannes Szambo. Casus mirabilis quod Szilassyus in ea turi sit trucidatus in qua antehac dum civitas Megyes spoliaretur per Bathoreum, miseros Saxones afflixerat ac spoliaverat. Andreas Gétzÿ Fogarassini, vel certe veneno sublatus in carcere mortuus est.

Quidam Franciscus Demenÿ miles ingressus Moldaviam, ejus provinciae principem inserviendi animo, res ibidem fluctuantes inveniens reversus, refert Moldaviae principem ab caesare Turcico Constantinopolim evocatum, ueretur enim ne Polonis adhaereat. Idem refert quendam Schani Grai Tartarum bellicosum cum 15000 ad Polonos defecisse, propter occisum fratrem, offensum, defecisse a suis.

Transylvaniae princeps satis bene gubernaret, dummodo Bathoreanos ad aula sua propelleret. Die 9. Martii advolant Megyesinum Stephanus Kassai et Joannes Bencknerus, qui legatorum munere fungebantur apud romanum imperatorem. Die 12 Martiis venit per Valachiam Transalpinam Megyesi-

num Huszaim beck Turca barbatus, senex astutus, qui satis humaniter a principe exceptus est. Die 13 venit alius Temesvarino per locum Vaskappo sive portam ferream Temesvariensis caputzi agha Memhet, cui princeps magna stipatus caterva obviam processit, et Megyesinum introduxit; is familiarissime principi conversatur, homo versutus utique militaris bene gnarus. Turcae is largo convivio excepti sunt, cui interfuerunt primus Sigismundus Balassÿ, ungariensis, Stephanus Kendi, Kornis, Nicolaus Bocskay, Kakoni, caeteri Transylvani. Memhet caputzi ergo convertens sermonem ad d. Kendi et Kornis, dicebat se mirari, quare non potius ad othomanicam portam, quam ad germanicum imperatorem confrigerint, cum videant illos adjutos, hos desertos et ludibrio expositos, posthac se habituros exemplum utriusque caesaris munificentiae. De praetacto Schani Grai Tartaro satis contumeliose iidem Turcae, daturus propemodum paenas facti. Cui irascatur imperator Turcarum de eodem actum esse, nondum tamen iram concepissee contra imperatorem Romanorum, sin autem non tradiderit arces a Transylvania abalienatas, se cum tanta copia Turcarum Tartarorumque venturus, super quo etiam princeps et Transylvania abhorere debeat. Ejus adventum non fore gratum — respondet princeps — si contingat ut etiam ipse ejus adventum exhorrescat. Tandem Turca confoederatas se provincias, utpote ipsam Austriam, Moraviam, Silesiam, Bohaemiam in testimonium injuriae invocaturus, si imperator Romanorum noluerit restituere arces ab Transylvania abalienatas. Turcarum munera principi oblata non excedunt valorem f. 200, ipsi maxima expectant, et ut communi rumore fertur Lippam et Geneö expetunt.

Saxonibus peculiares litteras scribit, orat et minatur, minis totum mundum terret.

Dnus Daroczy una cum dno Lassotta in dies expectantur.

Spargitur hic rumor: principes imperii contra imperatorem Rom. conspirasse ratione religionis, et in Ungaria clam scripsisse, dummodo Ungari una cum Turcis adversus imperatorem consurgant, se ab altera parte impetum facturos; hanc rem et has discordias hic multi avidissime expectant, dummodo bellum hinc transferatur alio.

His V. J. D. deo commendatam felicissime valere cupio.
 Ex civitate Megyes 1614. die 16. Martii
 Ejusdem illustrissimae dominationis vestrae
 servitor subjectissimus
 1613.

P. S. Hic 15 mane pecunia parvae monetae hung. per pluvias descendit, eadem die vesperi ignitae et sangvinolentae exhalationes conspiciuntur, die 16. circiter duodecimam horam pomeridianam et primam vititur luna, et stella circa eandem satis grandis: Moldaviae tyrannum armis Polonorum cessisse arbitrantur.

Külczim: Illustrissimo dno Joanni de Molardt libero baroni in Reinegh et Drosendorf s. c. regiaeque maiestatis conciliario cubiculario, supremo capitaneo Wiennensi et consilii beljici praesidii etc. duo mihi grat^{mo}.

Viennae

alatt: ill^{mo} dno dno 18.

(Eredetije a bécsi es. és kir. titk. Itárban.)

XVI.

1614. márcz. 19—25.

Kendy István követsége Dóczyhoz.

a)

Gabriel Bethlen dei gratia stb. stb.

Spectabilis ac magnifice dne stb. Salutem stb.

Értettük római császárnak ő flgének hozzánk bocsátott becsületes követit utba lenni, kiknek késedelmes jöveteleket nem tudhatjuk mire vélni, noha penig bizonyosok abban nem vagyunk, jönnek-e azvagy nem, mindazáltal mi az mi igaz, sinceritásunkból, keresztyén tökéletes indulatunkból mindenkiben az szent békességhez tartjuk magunkat. Mivel penig mostan az mi becsületes hívünk, tanácsunk Kendy István uramnak oda ki való uta levén ez occasioval akaránk kegyelmednek irni és ő kglmétül némely dolgokrúl szóval is üzeni, kérvén azon felette szeretettel az ő kglme szavának teljes hitelt adván keresztyén igaz jó lelkiismereti szerint, ha az követek azmint reméljük ugyan alájünnek, egy vagy két szóval tudósítson bennünket valami circumstantiák felől, ha elérkeznek, micsoda fundamentommal kellessék az tractatushoz nyulnunk. Ezbeli

kglmed jóakarátját felette kedvesen vesszük kglmedtől. Tartsa meg isten stb.

Datum in civitate nostra Megyesiensi die 19. Martii anno 1614.

Spectabilis ac magnificae dominationis vestrae

Amicus benevolus ad serviendum

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Andrea Doczý de Nagy-Luchya etc. dno amico nobis observandissimo.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban.)

b)

Illustrissime princeps due mihi summa observantia colendissime. Servitiorum stb.

Kivánok az úristentől nagyságodnak kívánsága szerint jókat boldogul megadatni.

Az ngod levelét, mely Megyest 19 Martii költ 24-a ejusdem mensis adá meg az tekéntetes és nagyságos Kendy István uram, és az ngod szóval való üzenetét is megjelentvén minden rendiben megértettem.

Az mi urunk ő flge ngodhoz elrendeltetett követeit illeti nálam úgy vagyon tudva, hogy urunk ő flge ebbeli akaratját eddiglen meg nem változtatta, hanem ugyanazok, a kik ngodhoz odarendeltetettek, bemennek ngodhoz, az minemő impendimentumok volt ekettig, az immár nem tartóztatja ő kglmeket, micsoda fundamentommal mennek oda be ngodhoz magoktúl ngod megérti, — de úgy veszem eszembe, ha az conditokat ngod acceptálja és az urunk ő flge kegyelmességét magátul el nem akarja taszítani, nem kárára vagy becsületességére, hanem hasznára és megmaradására lesznek azok mind ngodnak s mind az országnak. A hol ngod szóval azt üzente, kívánván, hogy ngoddal bizonyos helyett szemben legyenek, mind az régi jóakaratot megújítani, mind peniglen legfőképen néminemő nagy dolgokról császár urunkat ő flgét közönséges jóra és megmaradásra nézvén, confidentissime akar velem beszélgetni, hogy ngod lássa, hogy ebben is és illendő dolgokban kész vagyok ngodnak szolgálnom, nem tartok ellent benne, csak hogy

két difficultas vagyon az dologban, az egyik az, hogy az én kézfogásomnak napja, mely kézfogás alatt az menyegzőnek is meg kell lenni isten szentségéből, — és mindennemő vendégim immár hivatalosok és odaföl való atyámfiaiinak egy része immár útban is vagyon, — im szintén előttem vagyon, mert az nap ez jövő vasárnaphoz csak két hét és én nekem egy héttel innét meg kell indulnom; ehez képest immár lássa ngod husvét után első péntekre avagy szombatra Zibóra vagy azon innét méltóztatni kikerkezni, (*igy*) ha peniglen a terminus nem compe-tens, ha ngodnak tetszik, ki majd alkalmasosb is volna lenne az terminus az jövő vasárnaphoz egy holnap, ugyon Zibón. Más difficultas ilyen occurral: noha tudom, hogy én felőlem is sok idegent mind' irnak s mind mondnak, és nagy nehézsé-gét hirdetik ngodnak reám lenni, tudja penig nagyságod, szolga lévén, nekem mind most s mind azután abban kell eljárnom, az mit parancsolnak, — kiért méltán nem kellenék nehezteni, sőt ezek az dolgok, ha ki jól akarja considerálni, bizony na-gyobb hasznára vadnak ngodnak, hogy sem kárára, kit ngod azután megtapasztal, az urunk ő flge kegyelmességére nézve, menni sok jó jühet ki belőle; de hogy scrupulus benne nekem is ne legyen, ngod az magam személyére, minthogy én követ sem vagyok, zálogjával és levelével assecuráljon, hogy a mel-lett bátorságosban egymással hasznos és jó dolgokrúl beszél-gethessünk, ngod jól gondolkodjék róla. Az beszélgetés penig-len oly fundamentommal legyen, hogy az emberek ne hirdes-sék mindkét felől — parturiunt montes nascitur ridiculus mus. Ugyonezeu dologrúl ngodnak Kendi István uram által szóval, is üzentem 'ngodat kérvén, ő kglmének hitelt adván resol válja magát és adja sietséggel pro informatione értésemre mihez tartsam magamat, — én az mint ngodnak fölül is meg-irtam, tudom hogy illetlent és kötelességem ellen valót tőlem semmit nem kíván, az mire érkezhetem örömetst szolgállok ngodnak.

In reliquo isten éltesse ngodat.

Datum Zakmár 25. Martii anno 1614.

Illustrissimae caelsitudinis vestrae

servitor addictissimus

Kicül: Paria litterarum ad principem Transylvaniae datarum die 25^a Martii anno 1614. Aud. Doczy.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. ltárban.)

XVII.

1614. márcz. 25.

a)

Mátyás megbízó levele az erdélyi rendekhez.

Credentiales in genere universis statibus et ordinibus provinciae Transylvaniae exhibendae.

Mathias etc.

Spect. magn. egr. et nobiles fideles nobis dilecti.

Recenti vos memoria tenere arbitramur, qualiter ex paterna cura et singulari affectu, quo in provinciam istam Transylvaniae ferimur, in id unice incumbemus, ut sublatum e medio jam inualidatum seditionum et tumultuum virus, incolae foelicitati pristinae restituerentur, qualiter etiam proxime clapsis temporibus pro publica pace et tranquillitate reducenda, libertatibusque et immunitatibus ejusdem provinciae astruendis per fideles nostros regnicolas et nonnullos consiliarios nostros, hujus finis gratia ad partes illas delegatos institerimus, nemo est quem latere existimemus, ut paternae nostrae gratiae sinu adaperto, laboribus nostris atque vigiliis fidelium nostrorum salutem et quietem tutaremur; quod nostrum intentum dei benignitate, prosperis successibus nequaquam destituebatur, sed illud in dies majora atque majora incrementa sumentem, spes certa ostendebatur, non solum pacem et tranquillitatem secuturam, verum etiam alma quiete et optata partium istarum constitutione reducta, universos status pristino decori restitutos, futuris temporibus in desiderata tranquillitate permanere posse; — quod nostrum benignum studium in conservationem istius provinciae tendens, nolentes etiam in praesenti ut aliqua in parte remitteret, desideratoque fine et affectu careret: siquidem intelligimus quod nonnulli pacis et publicae quietis turbatores, motus perniciosos non modo fovere, verum etiam identidem excitare contendunt, quibusque difficultatibus regnum involvere nitantur, dedimus in commissis fidelibus no-

stris ablegatis mag. Francisco Daroczy comiti comitatus de Beregh, camerae nrae Scepusiensis praefecto et consiliario nostro ac egr. Erico Lassotta de Steblaw etc. ut ad avertendum a fidelium nostrorum cervicibus ex hominum facinorosorum practicis oriundum periculum, cum fidelibus statibus illius provinciae in emolumentum ejusdem agant, fideles itaque status et ordines praesentibus benigne requirimus, ut dictos ablegatos nostros benevole ad colloquium admittere, dictisque et relatibus ipsorum referendis fidem indubiam adhibere velint. Neque dubitamus fideles status et ordines patri suae peraman-tes minus gravatim id praestituros, daturusque operam, ut conjunctione ea, quam cum sacro regni nostri diademate tenent, omnia ea efficiantur, quae mutuam conjunctionem obligamen-que intercede constabilitura et firmatura sunt. Quibus in reliquo stb. Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris die 25 Martii anno d. MDCXIIIº.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és kir. titk. Itárban.)

b)

Mátyás megbízó levele egyes erdélyiekhez.

Credentionales singillatim statibus Transylvaniae exhibendae.

Mathias etc.

Spectabiles ac magnifici egregii item et nobiles fideles nobis dilecti.

Exhibitores praesentium fideles nostros magn. Franciscum Daróczy camerae nostrae Scepusiensis praefectum et consiliarium nostrorum et egr. Ericum Lassotta etc. ad fidelitates vestras ablegavimus, comisimusque eisdem nonnulla vobiscum communicanda; desideramus ut fidelitates vestrae eos benevole ad colloquium admittere, dictisque et relatibus ipsorum referendis, fidem indubiam attribuere velint.

Neque dubitamus fidelitates vestras studiosas et boni communis peraman-tes, minus gravatim id praestituras, daturasque unâ operam, ut pro conjunctione ea, quam cum sacro regni nostri diademate tenent, omnia ea efficiantur, quae mutuam conjunctionem obligamen-que intercedentem constabili-tura et firmatura sunt.

De caeteris stb.

Datum etc.

Jegyzet kívül : 25. márcz. 1614.

(Egykorú másolat a bécsi es. és kir. titk. ltárban.)

c)

Mátyás Dóczyak : az erdélyi mozgalmak ügyében.

Mathias dei gratia electus Romanorum imperator semper augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. rex.

Magnifice fidelis nobis dilecte. Ex fidedigna relatione intelleximus, pacis publicae et christianae tranquillitatis osores Franciscum Rédey, damnosis suis practicis apud hostem Turcam agere, quo Varadinum introducat turcicum praesidium; alterum vero Sigismundum Balassa, contra praescitum nostrum et concessionem in Transylvaniam transivisse, ibique delitescendo, hostilia moliri contendere. Quorum utriusque impium et christiano homine minus dignum factum adeoque in perniciem fidelium nostrorum vergens, ne progressum summere queat, pro syncero tuo boni patriae promovendi studio, invigilandum tibi erit diligenter, ut habita super hac eadem re mutua intelligentia cum fidei nostro spectabili ac magnifico comite Georgio Thurzo de Bettlemfalva, regni nostri Hungariae palatino etc. ac spectabili et magnifico comite Sigismundo Forgach de Ghymes etc. ac legatis nostris in Transsylvaniam expeditis, quibus singillatim hocce negotium commendatum et commissum volumus (ut ex paribus literarum ad eos datarum praesentibus annexis uberius cognosces) commodo patriae consulere non intermittas. Tibi vero in reliquo gratia nostra caesarea et regia benigne propensi manemus. Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris die 25 mensis Martii, anno domini MDCXIII^o.

Mathias m. p.

Valentinus Leepes
episcopus Nitriensis m. p.

Kívül egykorú kézzel : Balassý Sigmond dolgából.

Külsőim : Magnifico Andrea Doczy de Nagy-Luchie, comiti comitatum Barsiensis et Zattmariensis, cubiculariorum nostrorum rega-

lum in Hungaria magistro, arcis et praesidii nostri Zattmariensis supremo praefecto et capitaneo ac consiliario nostro etc, fideli nobis dilecto.

(Eredetije a m. k. orsz. ltárban.)

d)

Mátyás, Bethlen Gábor portai törekvéseiről.

Matthias etc.

Magnifici et egregii fideles nobis dilecti. Intelligimus ex literis fidelis nostri egregii Andreae Negrony, ablegati nostri ad portam ottomanicam, qualiter ex Nassuf bassae relatione cognoverit, Gabrielem Bettlen, non amplius simulatae pacis, involucro perniciosas suas practicas continere potuisse, verum uti non levibus ex signis edocti fuimus, pacis et publicae tranquillitatis odio accensum: nostrum benignum intentum et studium in conservationem istius provinciae Transsilvaniae tendens, declinavisse et hosti Turcae mancipium se se praestare, atque ipsius famulatio semetipsum devovere maluisse, a quo etiam suppetias et auxilium in porta contra nos et christianam rempublicam obtinuisse, quod magis ex perperam scriptotenus coram sultano facta Bettleni relatione liquet; quod nos milite hungaro et alemanno instructi in insidiis hibernantes hostilia provinciae arma inferre moliremus, exindeque sibi metuere, ne officiis Turcicis hoc tempore sufficientibus destitutus, iisque in promptu non existentibus per vim adortus una cum provincia, quam summo cum periculo et multis discriminibus pro sultano occupasset, succumbat, et hoc ipso provincia illa e manibus sultani elabatur, nobisque rursus cedat. Cuius minitantis periculi declinationis causa, suppetiarum et auxiliorum turcorum, seria mandata ad praesidiorum turcorum confiniorumque inibi constitutorum bassas et becos imploravit, eaque sub hoc capite obtinuit, ut ad primam Bettleni requisitionem contra gentem hungaricam et germanicam, adeoque christianitatem, citra ullam remoram, et excusationibus impedimentisque omnibus semotis, auxilio sufficienti illi adesse debeant. Insuper etiam, uti ex paribus literarum eiusdem apparet, subditorum nostrorum Vetero-Soliensium fidelitatem nobis

et sacrae coronae juratam labefactare, eosque ad seditionem concitare tentavit. Quae impia factiosi Bettleni machinatio ne fomitem seditionis in meditulo provinciae Transsylvaniae vigentem, et nondum sopitum excitet, indeque gravissimis et perniciosis difficultatibus motis extremo malo partes illas, suis conatibus involvat, requirendo per uos erunt status universi provinciae, apud quos gravi cum quaerela hoc indignum christiano homine factum Bettleni exaggregandum erit, explorandique animi statuum num illis assentientibus Bettleni inquietudo acciderit. Quod sprete protectione nostra, cum nos nihil unquam, alma pace antiquius habuerimus, ad hostilia propendeat, damnosasque practicas ducat. Ex quibus memoratis Bettleni molitionibus, insinuandum est statibus, eos facile colligere posse, utrum is, pro bono et emolumento christianae reipublicae et incolarum provinciae permansione (ut is crebrius proprio testatus est scripto) an magis ad dilatandum Turcicum imperium, augendumque sultani dominium, se se provinciae illius fascibus intricaverit, eamque conservaverit.

Inaudimus etiam pacis publicae osores incumbere in id, ut magis se studio facinoroso hostibus devincant, quam patriae permansioni utiles et fructuosi esse contendant; Franciscum quidem Rédey cum Turca agere, quo efficeret, uti turcicum praesidium Varadinum inducatur. Quod cum in manifestam perniciem incolarum vergere cernitur, elaborandum erit vobis apud provinciales, quo perspecto tam aperto periculo ex conatu Rédey ipsis ingruere valente, saniori recepta mente salutique suae invigilando, Redejum a pernicioso hoc proposito avocare, intentumque hocce illius nefarium, quoquo modo impedire enitantur; cum id ut supradictum est non conservandae salutis incolarum, sed ampliandae hostis potentiae finem secum involutum trahat. Pari quoque ratione in conatus Sigismundi Balassa vobis diligenter invigilandum erit, qui contra expressum, seriumque mandatum nostrum, sineque praescitu nostro in Transsylvaniam sese contulit, ibique latitando hostilia moliri contendit. Ut itaque huius quoque mali et exitialis intenti Balassae flamma tempestive restingui possit, ne ardore suo penitus in viscera regni penetret, tempestive et debite obviare, apud illos, quos conveniens judicaveritis, non de-

sistesit. Quod vos tanquam cives bonos patriae permansionem et fidelium nostrorum bonum publicum promovere cupidos, pro dexteritate vestra rite executuros confidimus. Quos in reliquo gratia nostra caesarea et regia benigne semper complectimur. Datum in arce nostra Lyncz Austriae superioris die 25 Martii anno domini MDCXIII^o.

(Egykorú másolat, a m. k. orsz. ltárban.)

XVIII.

1614. m á r c z. 26.

Mátyás, Ferdinánd főherczegnek: a Bethlen Gáborral, s a portával fennfőrgő ügyekről.

Mathias etc.

Durchl. etc. Aus E. L. unterschiedliche de datis 15, 16, 18, u. dann hernach den 21. Martii einkhomben schreiben haben in ain u. andern notturtfiglichen vernommen, was diselben sowoll des Obristen zu Wardein Redei Ferenzen schädlichen fürhebens u. practicen in die vestung Wardein ein türggischs besatzung einzuführen u. dann das Sigismundi Balassa intent halber sich zu ain haubt auf zu werffen, ime ain anhang zumachen u. in Hungern etwo ain neue rebellion anzustellen umb unserer nachrichtung u. zeitlicher remedier u. fürkl mmung willen uns bericht zuschicken.

Wie nun der Bethlehem Gabor in allen seinen schreiben u. offerten sich alles guten gegen der christenheit erpeut u. umb derselben conservier u. erhaltung willen, sich umb die provincz Sibenbürgen so eýferig angenommen zu liaben alle orten spargirt u. fúrgibt dise aber seiner zu Wardein eingesetzten obristen Redei Ferenzen under handen habende schädlich u. weit aussiehende ime Betlehem ungezweiffelt umbewiste practica demselben ex diametro u. de plano gar zuwider ime Betlehem auch als ain christen, wie er sich ausgibt bey den Türggen u. der christen obgesagten feinden wider uns hülff zubegern nicht gebürt hat, u. umb diser ursachen wollen wir ime derzeit umb noch sovil weniger gar nicht traun dürfen weder können, damit ebenfalls auch dem Balassa Sigmund sein schadliche insention nicht reversirn, sondern beý zeiten auf

ine gute achtung geben u. darvon abgehalten u. gar gehindert werde umb diser ursachen wellen wir, wie E. L. hiebeÿ zuvornehmen unsern nach Sibenbürgen verordneten commissarien beÿ den statibus Transylvaniae ad partem u. separatim disorts die notturfft fürzubringen u. umb beÿder des Rédei u. Balassa schödlichen der christenheit zum hochster verderben gereihunden anschleg u. intentionen fürkommung daselbst beÿ denen Saxen seortim u. dann den gesambten standen sich zubearbeiten, weillen Betlehem Gabor auch mit seinen schreiben unsere unterthonen wider uns afzuwiglen tentirt, an die porten als wann wir mit grossen volckh Sibenbürgen zuerobern in heraitschaft wärn geschrieben und in dergleichen hülffen beÿ den Türggen gesucht, dieselben auch erlangt, dass an alle bassa u. begen disem Gabor beÿzustehen geschriben worden, er dem Türggen in die arma bringt, zugleich auch auf dergleiche practicas unserm palatino, Graff Forgachen u. Doczy, damit dem königreich kein schaden zugefügt werde ain wachtsames aug zu haben anbevolhen. In deme E. L. auf des Radulÿ iro überschikhten abermaligen fürschrage seines landts sich zubemechtigen ime Radul dahin beschaiden, dass er bis zu des Negroni ankunfft sich gedulden u. hernaher unser resolution gewertig sein solle, haben sÿ gar rechts und wol gethan, hetten ine derzeit auch nicht besser beschaiden u. dennochter beÿ guten willen in suspensio erhalten können, wollen uns auch sein Raduln fürschrages halber nach glegenheit des Negroni relation hernaher resolvirn.

Unsers oberhung. Veldtobristen Graff Sig. Forgach uns wegen fürgefallenen differenzen in fürgangenen occupirung Hust u. Kővár decision überschicktes gutachten lassen wir uns gefellig sein, u. beÿ künfftigen dessen abhandlung der cardinal, Forgach u. palatinus gebraucht werden u. dieselben andere mehr confidenten zu sich ziehen künden, zu deme auch mit dem könig u. königreich Poln wider den Türggen uns kunftig in confoederation von Poln tails nicht bedenggen fürfallen einzulassen uns villeicht nicht zuwider sein wurde, hetten aber E. L. den könig ad partem zugeschriben u. sein willn zuerfahren gelegenheit, kunde man alsdann auch sicherer disen werkh nachdenggen.

So haben wir uns E. L. jüngsten erinderung des türggischen fürnehmen chaussen mit schreiben von sultano gehn Wien ankunfft vernahmen, da nun von ime chaussen aufabermalliges zu mueten zu E. L. handen die beÿ ime habunde herausbrachte schreiben nicht zuerhalten, machte er mit der von 23 dits monats durch uns angedeuten gelegenheit zu schöff herauf zu uns glassen u. neben den Damiani noch ain ander türggische dragoman u. ain guardia bey 8. oder 10. personen starck von der statt-quardi fandl, so alhier stättig beÿ ime chaussen verbliebe mitgeschickt u. denselben aufsÿ aller orten gute achtung zugeben, u. mit inen den Türggen niemandt frembten conversirn, weder in die underweegs liegende stött u. märckt eingehen zulassen starck eigebunden, auch die nachleger nicht in stötten, sondern in auen u. an ort u. enden wo nur zu der hohenaus (igy?) ross underbringung schlechte gelegenheiten anzustellen anbevohlen werden; und weillen uns des Negroni u. Starczers schreiben, so wol des Damiani mit iren baiden schreiben zustimmten relation beÿ ain gleichen des Sultani schreibens inhalt u. substanz leicht abzunehmen, also wolten E. L. uns interim zu ainer vorarbeit uns iro rathliches gutachten fürderlichst drüben herauf senden, so hiebeÿ der Chur- u. fürsten auf unser begern des Sibenbürgischen wesens halber uns überschickte gutachten per extractus zuempfangen haben.

Geben Lincz den 26 martii anno 1614.

Archiduci Ferdinando.

Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos ltárban.

XIX.

1614. ápr. 4—5.

Jelentések Török István hadának beütéséről a részekbe.

a)

Spectabilis ac magnifice dne sat servitiorum sat.

Az úristen kedves jókkal, egészséges hosszú élettel álgya meg ngodat minden jóakaróival egyetemben.

Ngos uram nyilván vagyon az ngodnál ez elmúlt ősztül fogva császár urunk ő felsége zászlója alatt járván, generalis

urunk ő nga és ngod parancsolatjához tartván mindenekben magunkot, az hol kívántatott hivséggel szolgálni igyekeztünk és noha nagy sok fogyatkozásunkkal vagyon, mindazáltal az ő fge kegyelmességéhez ragaszkodván generalis urunk ő nga maga jó ajánlásához és fizetésünk felől való bizonyos reménséggel erős biztatásához kapcsolván magunkot és ngodnak is hozzánk való jó akaratjának ismereti viselvén bennünköt mindez ideig mint igaz hívei ő fgének az ngodtok parancsolatja szerént ahoz tartottuk magunkot. Ngos urunk ngodnál nyilván vagyon generalis uram s mind penig ngod azt parancsolta vala, hogy Kővár vidékén lakjunk, ahoz képest szállottunk vala Sumkut nevű faluban ez elmúlt szeredán, akkor Török Istvánnal sem hadának helyét bizonyoson nem érthettük, hanem csiterteken délyest ira kővári kapitán uram, hogy szorgalmatos vigyázásban lennénk, mert Török Istvánnak és hadának felénk vissza való tértét értené ő kglme. Iránk erre nézve ő kglmének, hogy ha gyalogot adna mellénk megpróbálnánk őket, de ő kglmének minthogy arról való értelem nem adatott, nem illenék azt indítanunk. Ugyanezen péntekre viradólan éjjél tájban küldé ő kglme ismét egy levelet, hogy igen közel való faluban szállva volna Török István hadastól, kire képest hajnal setétekor felülvén seregestül az faluból kijöttünk ez okáért, hogy mezőn várnánk őket, mert kővári kapitán uram írása szerént az olának nemhogy hihetnénk, de leginkább azoktól tartottunk, az földnépétül, mert magunk között is vagyon oly böcsületes vitéz legény, az ki előtt reánk való feltámadásokra, — ha Török István érkezik — készek léteket mondták. Kivől az mezőben beszélgetvén egymással végezénk, hogy az főlegényekben utóljáróban maradnának mintegy negyven lóval, a vezetékek lovakkal penig a ballagnának az nagy sárban és Lápason által kötöznének a lovasokkal együtt. Ezek így levén, reménlették a hátra rendeltetett vitézek, hogy ha eddig nem, immár éczakának előtte meg nem próbálna bennünket, mert már délfele levén az idő elmulatná azt a napot békességgel és szállottanak le lovokról Berkesz nevű faluban, ott a vitézek abraolván paripájokat csak nagy hirtelenséggel oláh kalauzok vezérléséből Török István hadabeliek martalékul reájuk érkeztenek, azokat ez mieink megfordítván három zászló alatt való három

seregével reájok rohanván tizenöt fő legént elfogtanak, hitekkel megcsalván őket, azok közül némelyket sebbe ejtván az szent háromság istenre nagy erős hittel eskütték mint fejénként őket erőszak alatt, mint ő rabokat arra, hogy Betlen Gábornak az ő kgl's uroknak igazak lennének és egy holnapig híven szolgálnának fizetésért, annakutánna ha nem fizetnének felszabadulhatna hitek. Ezek között két főlegént hozzánk küldöttek hit alatt, hogy minket seregestül híjjonak oda közikben és fizetésünk bizonyára meg leszen, ezek közinkben jüvén őket megfoglunk és semmi válaszszaal vissza nem akartuk bocsátani; ezalatt az kik még kezekben rabúl voltanak mondották Török Istvánnak és az utána való néhány hadnagynak, hogy ez e dolog jövendőbeli nagy háborúságra indító ok volna a két császár között, kinek mi első kezdői nem akartunk lenni, hanem ő túlök volna; Török István azt mondotta, hogy mi vagyunk mindenestül okai, mert Kővár vidékén való élésünk fundamentuma, mert úgymond hanemha török császár ő hatalmassága s minden hada meghal, az két oláh vajdák s minden erejek elfogy, úgy engedik ide Husztot Bányát és Kővárat, különben semmiképpen nem, mert ahoz több közi vagyon, úgymond, az mi kgl's urunknak, hogysem mint Mátyásnak. Mindazáltal gondolkodván és sokáig beszélgetvén egymás között, mondották az elfogott vitézeknek; vitézek — úgymond — seregestül jőjjetek közinkben, mert jórészt ismerünk benneteket, isten ugy segítse böcsületes állapotot, jó fizetést rendel az mi kgl's urunk kgtéknek, mit tekeregtek széllal fizetetlenül, im mostan, úgymond, felszabadítjuk hiteteket és elbocsátunk benneteket, de ily okkal, hogy hit alatt kötelezzétek arra magatokat, hogy egy holnap alatt akármi dolog történék is fegyvert Bethlen Gábor ellen nem vonsznak, és mindeket megadván elbocsátották, azt azért reájok bízván, hogy miuket odamenetelre intsenek; hanem egy maradott sebben oda, arra felelt Török István, hogy maga meggyógyítja, ez dolgon azért felette búsult, eskütt is, hogy ha megtudhatná ki dolga, három annyit vágna rajta, mert nem teljességesen úgy tartana minket, mint ellenséget, hanem ugyan végére akart menni, hogy mi volna akaratumk, öneki azt is mondották volt, hogy máramarosi csak valami oláhok volnának Kővár vidékén, efféle

mentségeket állat. Azért ngos uram ebből ngod megitéllheti állapotunk mibe legyen, ők felesen lévén, ki kezdnek bennünköt nyomhatni Kővár vidékéről, hol éljünk ngos uram nem tudhatjuk, mert ezekre nézve az szegénység elfut az falukot mind pusztán hagyván, ngodat, mint kgl's urunkot kérjük, legyen gondviseléssel reánk és adjon tanuságot, mihez tartsuk magunkot és hol éljünk, hiszszük az ngtok beszédéből fizetésünk ez ideig való szolgálatunkra nem halad, addig hol legyünk ngodtúl várunk.

Tartsa meg isten jó egészségben ngodat sokáig.

Datum ex Tottfalú die 4 Aprilis anno 1614.

Spectabilis ac magnificae [Dominationis] vestrae.

servitores humilimi ac perpetui

Mathias Kovachi.

Martinus Marossy

duces militis campestris S. C. R. Maiestatis.

Utóirat: Közhírral halljuk, hogy Vaskapuhoz tatárok érkeztek volna, nem tudjuk ha szintén bizonyos, mindazáltal ha valami reménségek nem volna, emyre nem keménkednének, de egy nyilván és általában azt mondják, hogy nem engedik sem az váratot sem mi hogy az tartományban éljünk. (*Ugyanazon kéz, más tintával.*)

Külczim: Spectabili ac dno dno *Andreae Doczi de Nagy-Lüchle* sat. sat. arcis Zathmariensis supremo capitaneo sat.

b)

Sp. ac magn. dne sat.

Kivánok istentől sat.

Nagyságodnak effelől kelleték irnom, az mint tegnap is megírtam vala Török István hadával ide az vidékre jővén az vitézekben elfogdossanak volt; megírtam vala nekik, hogy efféle dolog miatt nagyobb háborúra adnak okot, hogy itt az ő fge birodalmában járnak és az fge hiveit, vitézit háborgatják, mer innét meg vagyon parancsolva, hogy ha szintén köztünk járnának is, de semmire semmi ok innét ne adassék. Ezen levelem megadó szolgámat bocsátottan volt közikben, mit írjanak azt ngodnak in specie küldöttem, szóval is azt izente, hogy ők ide nem jöttek volna, sőt le is szállottak volna, ha ezek itt nem löttek volna, de azt nem szenvedik, hogy itt legyenek, az míg az helnek állapotja el nem igazodik. Ezenkívül is mit izentek és

beszélgettek ngod tőle megértheti. Az kiket elfogtak volt azokat hozzájuk esküttötték volt, de ismét felszabadítván hűtöket, békével bocsátották őket. Ngod megbocsásson nálam volna az értelme, hogy ngodat ennyi gondos dolgai között gyakorta való írással ne kelletnék búsítanom, értem hogy ngodnak úta lészen, kit az úristen tegyen szerencsésé és boldoggá, tudom azt, hogy ngod generalis urammal együtt lészen: ngodat azon kérem, hogy ngod az én állapotom felől ne felekezzeék el, holott immár igen nehéz ennyire várakoznom, az mint az transactio vagyon, minthogy ngtok sollicitálására cselekettem, ngtok is mindeneket ez ideig jóvégben vihetett; ngtokat azon kérem immár effciallja tovább ne haladjon. Az nilván lehet ngtoknál nekem szép jószágomat mint kellettél elbadnom, kinek ez ideig sok effectusit láthattam volna, most penég nagy kárommal naponként fogatkozom, immár majd három holnapja eltelik. Az úristen sat.

Datum in arce Kővár die 5 Aprilis 1614.

Sp. ac magficae Dominis Vestrae.

servitor paratissimus

Joannes Zilagÿ m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico dno Andreae Doczÿ de Nagy-Luche sat. praesidii arcis Zatthmariensis supremo capitaneo sat.

(*Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban.*)

XX.

1614. ápr. 4—12.

Mehemet csauz letartóztatása ügyében kelt levelek.

a)

Spectabilis ac magnifice domine affinis observandissime.
Post salutem sat.

Noha már ennekelőtte egynehány nappal értésünkre volt, hogy Debreczenben érkezett valami csauz, kit szintén az portárul küldöttek föl olyan conditióval, hogy szintén ide föl mihozzánk is eljöjjön. De annak az közönséges hírnek nem szintén hihettünk mind eddég is, haneim im csak az estve érkezék Abaffÿ Miklósnak levele Tokajból és írja azt, hogy már oda érkezett Tokajban azon csauz, ítéljük, hogy eddég talán

be is ment Kassára kegyelmedhez. Minthogy penig nem illendő hogy afféle török ember az országot szélylyel járja és szabad-jában mindeneket exploralljon, akaránk kgdnek hamarsággal megírunk, hogy kgd Kassánál följobb ide ne bocsássa, ha mi levelek vadnak nála. kik nekünk szóllanak, azokat kgd vegye el tőle és nekünk fölküldvén, értésére adjuk kgdnek kellessék-e választ reá adni avagy nem, szóval való mondásra ha mi leszen, mondja meg kgdnek mind egyet téssen és kgd arrúl is tudósítson, mi leszen summája beszédének. Igen szokatlan dolog uram az portárul Bitsére csausznak jární, azért nem kívánjuk itt látni, maradjon ott.

Éltesse isten kgdet jó egészségben.

Datum in arce nra Bitse 4 Aprilis anno 1614.

Dominationis vestrae sp. ac magn.

servitor et affinis addictissimus

comes Georgius Thurzó m. p.

Külczin: Spac magn. dno comiti Sigismundo Forgach de Ghyl mes sat. partium regni Hungariae superiorum generali capitaneo sat. Cassoviam.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban.)

b)

Illustrissime comes stb. Servitiorum stb.

Álgya meg az úristen stb. Az ngod becsületes levelét tegnap estve vöttem miud az includált palatinus uram ő nga levelével együtt, melyet ismég visszaküldtem ngodnak. Az ngod jó akaratja és parancsolatja szerint én ez dologban mindenképpen úgy igyekezem cselekedni, hogy úgy essék minden dolog az mint ngod parancsolja és semmiben semmi vétek ne essék. Nagy nehezen és nagy minden veszéllel beszélhetők ki az csausztúl az leveleket, elsöben felette igen meg is háborodott vala, hogy Gyulaý uram által kérettem az leveleket, ő neki nem hitt, hanem én velem kívánt beszélni, de én bonis rationibus persvadealtattam neki, hogy énnekem nincs módom az vele való beszélgetésben, addig járattam (hogy ngodat sok szóval ne terheljem) az dolgot, hogy végre ide adá az leveleket, kiket im most csinálók be és az ngod parancsolatja szerint

mingyárást magam levelével együtt kültön-küldöm postán palatinus uramnak ő ngának. Itt az csausznak semmi fogyatkozása nincsen, minden nap jóllaknak mind magok s mind lovok. Akarám ngodnak megírni, hogy engemet azon kéret Gyulay uram által Angyalosi uram, hogy én ő neki egy postát adnék, az ki Tokajba vinné levelét, az urának szólót és onnét Debreczenben iktatván vinnék be Erdélyben; de én azért ngod hire nélkül nem cselekszem, hanem akarám elsőben ngodnak tutára adni, ebből is ahoz tartom magamat, azt mit ngod parancsol, ngodat kérem resolvallja magát errül ngod. Az csausznál több levelek nem voltak, hanem az császár levele és egy Mehemed aga nevű kapochi pasa levele, és az Angyalosie, a nélkül, ő maga is iratott az csausz levelet magyarul ő ngának, ezeket im mingyárást felküldöttem.

Tartsa meg stb.

Kassa, 11. Aprilis 1614.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor deditissimus

S. Pechy m. p.

Külczim: Illmo comiti ac dno dno Sigismundo Forgách de Ghimes stb. stb. partium regni Hungariae superiorum generali capitaneos stb.

(Eredeti a bécsi cs. és kir. titkos ltárban.)

c)

Szolgálatomat ajánlom ngodnak stb.

Búsul felette igen az csausz, hogy így jára, tegnap mind el feddődet sémbeledet velem, válasza vagyon tölem tisztessígesen. Azt is mondá ő neki több beszide is lött volna palatinus urammal és búvában így szóla egyet, hogy vagy titkolja vagy nem, ha immár az levelet elvették tőle, imez is ahoz való vóna, — mikor az várak elvitelét megírták volna Erdélyből Betlen Gábor az hatalmas császárnak, azonnal hivatta Nigronit az hatalmas császár akaratjából az fővezér és azt kérlette tőle, mi dolog az, hogy te itt tractalsz, másfelől az urad az német császár az Erdélyhöz való várakat elvéteti palatinussal, az magyarországi heltartóval és Nigron eskött igen eskött

azon az vezér előtt, hogy hérivel sincs palatinusnak az ő fge heltartójának. Ez Nigron eskövésire indította osztán őtet a fővezér az ő hts. császára levelivel palatinushoz ő nghoz, hogy Magyarországnak heltartója levén s nem az ő hírivel s nem az ő akaratjából szettik el az várakot adja meg mingyarást Bethlen Gábornak Erdélyhöz. Igy járik vele. Igen igen búsúl, ugyan nyeg bele és azt mondja, hogy ő immár sokat sírott Kassán, ő neki immár sem az hatalmas császár levele nincsen, sem maga nem beszélhet palatínus urammal, hát őtet bocsásák vissza már, ő neki csak egy porkoláb keziben kellett adni az hts császár levelét s mit öl immár itt heába, efféle búslakodó beszídi vadnak.

Prini György jó tanúságúl tölem vele vagyon, ítelből sincs fogyatozása, azt mondja, nem disznó ő, hogy csak hizlalják, nem arra költik őtet, hogy magát hizlaltassa, hanem hogy az ő hts császára akaratját fussa, ő penig nem követ, hanem csausz-posta, — csauszt és postát soha nem szokás kísélni se Török országban sem sohul, hanem az csausz fusson, siessen, az magyar pósta is fusson, siessen, — istenemre mondom ha magyar csausz posta a hts császárhoz vagy vezírhöz megyen, sohul nem kísélik, hanem az nagy fő török alól is elvonszák az lovat, a magyar pósta alá adják. A ki követ, annak más törvénye vagyon, mulatságos útja vagyon, de az csausznak a mint fejít szereti elsiessen, — ő immár megholt ember, noha itt vagyon, mert őtet megfojtják, immár 37 esztendeje, hogy csausza az hts császárnak és immár szégyenemre megfojtat és gyaláztatomra az hts császár, valaha az magyar postát sem tartóztatják nálunk sohul, ki tudja, micsoda hamar való hírt kell tudására adni egyik császártúl az másik császárnak. — Ezer az ő sápolódása, választja meg vagyon tölem, magoknak tulajdonítsák, hogy vagy Erdélyből vagy Váradról hírt nem attak jövetelek felől és csak így szerencsire bebö kentek ez országban hír nélkül. Az Angyalosit gyakorta nevezi murtatnak (*gyg*), amaz csak hallgat szegény, hol szásznak nevezi, czigánnak, hazuknak nevezi, nemigaz magyarnak, hanem szásznak nevezi és azt mondja neki, ha te Konstantinápolyba jössz, bemártatlak tengerbe. Ottan ottan megint belém vész, mondván mit akarok véle, hogy nem bocsátom el, mit

hizlalom itt, hogy nem irok a királ képének, estve is, reggel is, délbe is, hogy őtet elbocsássam. Arra az a felelet, nem királképéhez jöttül te magad mondod, hát nincs az tizedet elbocsátásához semmi közi ő ngának; a kihöz küldettek penig az palatinus uram igen igen messze lakik, árvizek is nagyok igen, nyugodjál ne búsulj, lám tisztessígben tartanak. Mond erre kevés tisztessí, semmi tisztessí, rosztisztessí, az a tisztessí, hogy palatinushoz bocsáss, vagy haza bocsáss, oda tisztessí, mert oda az hts császár levele: így is sopánkodik: ugyan jól tudom azt mondjátok bolond bestye csausz ez, nem tudja mit beszél, istenemre mondom bolond bestyének ítéltek, az hts császár levelit kezemből kibeszíltették, elég bolondság — én is mondom — hogy kiadtam, én nem láttam kinek költik, ti okosak vattok, bocsássatok vissza, ám oda a levél akár mit tegyetek, én mind éjjel sírom. Az becsöletlenöl való tartást nem egyébre érti, hanem hogy őtet az első helyből más helbe ide behozták és hogy kedve szerint nem szemlilhet sem maga, sem szolgálai, maga embersíggel és jó módjával vót beszállítása gyalog seregekkel kísírvén szépen. Az válaszom arra, javára és hasznára vagy on inkább az beszállítása s íletínek megtartására, mert sok a jövö járó. Magyarázá legínkább a becsöletlen tartáson, hogy őtet olyan hts fejedelem csauszát szabad utában elő nem bocsátták késedelem nélkül mind az palatinus uram lakóheleik, egyébképen igen becsöletbe tartatik tölönk. Tartja azt is becstelenségnék, hogy kívánsága szerint nem hagyjuk az emberekkel conversalkodni, az legnehezebb egyik neki, kiröl gyakorta sémbelődik.

Éltesse Isten ngodat stb.

Datum Cassoviae 12. aprilis aº 1614.

Illmae Dnis Vrae

servus perpetuus

Gyulay István.

Kiröl: Paria literarum castellani Cassoviensis ad illum dnum comitem Hungariae superioris generalem datarum.

Jegyzet. Forgács Zs. Herknecht maj. 2-áról írja Ferdinand főherczegnek: „Dominus palatinus aegre ferre videtur, quod sinequalicunque responso ipsius chanzius a me dimissus fuerit.“

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos ltárban.)

XXI.

1614. ápr. 27.

Bethlen Gábor a Szolnok megyében elhelyezett hajdúknak ételmi szereket rendel.

Gabriel Bethlen dei gratia sat. Generosis egregiis sat.

Kegyelmeteknél nilván vagy on az más pártról Magyarországon felől nemcsak titkon, hanem mindeneknek szemeláttára minden igaz ok nélkül birodalminknak határin kezdettének vala kapdosni, sőt annira igyekeztenek ellenünk, hogy határinkban levő váránkhöz, városinkhoz, tartományokhoz is hozzá nyultanak, mi azért így hirtelenséggel ilyen felháborodott zűrzavarbeli állapotot találván szegény megromlott hazánkban, de mind ez ideig is semmire okot nem attunk, noha azoknak megadása felől bizonyos reménséget és szép szokat is attanak, de mindazáltal, hogy kglteket nemességül csoportonként szokatlanul ne kelletnék vigyázásnak okáért felöltetni és valamely fele birodalmunk széliben elbocsátanunk, hogy teljességgel vigyázatlanoknak ne talállassunk, ez okon kételenség alatt kellett Török István uram és Mochioni Gergely által az egynehány hajduságot felültetnünk és míg az tractatus római császár ő fsge és mi közöttünk végben megyen, fentartanunk, kiknek fűvező helyét rendeltük az Szilágy vize mellé bizonyos ideig. Kglteket azért intjük szeretettel, sőt hagyjuk és parancsoljuk ez levelünk látván, kgltek hazájának közönséges javát megmaradását az mostani állapotját szemé előtt viselvén az egynehány hajdú vitézeknek bizonyos számú élést vármegyén felvetvén szolgáltatassa minden okvetlen mingyarást közikben, holott lovok az fűvön leszen, az élés csak szintén magoknak kívántatik. Ebbe kgltek mind nekünk kedves dolgot s mind pedig hazájának kedvest cselekeszik. Nemsokára bizonyos meghitt főemberönket bocsátván közikben megmustráltatjuk őket és hópénzeket mennél hamarébb megadatjuk, hogy ennek utánna nagyobb disciplinában legyenek, hogy sem mint eddig voltanak. Bene valeant, nec secus faciant.

Datum in oppido nro Maros-Vásárhely 27. die mensis Aprilis anno d. 1614.

Gabriel Bethlen.

Caspar Bölönyi.

Kivül : Hajdukknak élés.

Külczim : Generosis, egregiis, nobilibus comiti vicecomitibus et iudicibus nobilium ac universitati nobilium comitatus Zolnak Mediocris etc. fidelibus nobis syncere dilectis.

(*Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos ltárban.*)

XXII.

1614. ápr. 26—30.

A maros-vásárhelyi tárgyalások.

a)

Haec oretenus primum apud Principem, postea Status et Ordines provinciae Transylvaniae in prima audientia sunt prolata, die vigesima sexta Aprilis hora circiter nona antemeridiana in Marosvásárhely. Ao 1614.

Sacra^{ma} Romanorum imperatoria ac regia Maiestas, dominus dominus noster clementissimus, recolens benigne transactionem illam anno praeterlapso Posonii in publica regni diaeta cum defuncto principe Bathoreo statibusque et ordinibus provinciae Transylvaniae erectam et confirmatam, expectivisset sane clementer, ut ea tam a defuncto principe, quam a provincialibus in omnibus punctis syncere, illabateque fuisset observata, sed cum praeter omnem spem Suae Mtis et expectationem contrarium plane evenerit iustas et condignas in praesentiarum ea violata, sacra^{ma} C. Rque Mtas habuisset causas ab omni ulteriore tractatione cum Transylvanis denuo erigenda ineundaque abstinendi, multum nempe immutato eo rerum Transylvaniae statu et facie, cuius respectu ad eam tractationem Sua Mtas benignissime tunc condescenderat. Quem quidem imminensem periculosum provinciae statum praevidebat quoque solertissime longe ante Sua Mtas eoque cum sacri Romani imperii, aliisque orbis christiani principibus communicato, de malo praeveniendo etiam ut par erat abunde providerat: attamen rursum benigno et paterno plane affectu ducta Sua sacra^{ma} C. Mtas, attentaque clementer Celsitudinis Vrae, statuumque et ordinum provinciae huius, per legatos Celsitudinis Vrae, provincialiumque eidem Suae Mti facta demissa

intercessione, patitur se flecti denuo parataque erit benigne ad ulteriorem quoque tractatum condescendere, si tamen Celsitudo V^{ra} statusque et ordines provinciae clementer huic suae M^{tis} voluntati sese debite conformaverint, legatosque suos cum plenipotencia aliisque circa eam legationem requisitis, sufficienter instructos submiserint, quandoquidem a Celsitudine V^{ra} et provincialibus expeditorum ad Suam M^{tem} legatorum unum, illic in inclyta Suae M^{tis} aula retentum duos reliquos eam ob causam Sua M^{tas} huc remisit, ut nimirum de reali assecuratione plenarie transigendi et concludendi cum Sua M^{te} referant potestatis facultatem, quo in posterum rata, firma et stabilis omnis transactio habeatur, et ne suspicandi quidem, tum Suae M^{ti} tum regnis et ditionibus eiusdem ultra de violando tractatu praebeatur occasio, ex qua scilicet amplius hostiles praetensiones, claudestinaeque machinationes possent suboriri. Cum vero iam a remissis ex aulâ Celsitudinis V^{rae}, provincialiumque duobus istis legatis, eisdem benignam Suae M^{tis} mentem speremus, abunde satis declaratam et expressam ac de ea hactenus non nihil etiam conclusum: quid Celsitudo V^{ra}, provincialesque tam de submittendis iterum legatis quam de reali assecuratione determinaverint, ut et nos pariter intelligamus, necessarium omnino esse arbitramur. Rogantes insuper monentesque Celsitudinem V^{ram} statusque et ordines universos, ut pie inclynatam hanc Suae M^{tis} affectionem, veluti a sacratissimo Rom. Imperatore, summoque orbis christiani capite, grato, ut par est, animo accipiant, votisque condignis prosequantur, seseque penitus huic eiusdem affectui accomodent, Sua M^{te} nihil aliud hac in re intendente, quam ut Transylvania ex tot suorum malis eluctata pacifice apud christianitatem permaneat; ad quod obtinendum omnem etiam suam operam, subsidiumque benigne pollicetur.

Et sane securius tutiusque Cel. V^{ra} Suae M^{ti} principi christianissimo, quam Turcis, christiani nominis iuratis hostibus, crediderit, cuius subsidia qualia quamque fida sint, praesens status provinciae huius, ne alia praeter nostri temporis subspecie ferendarum suppetiarum illata damna, propulsationes, cladesque commemoremus reddit manifestum.

Quod si nihilominus neque haec pericula, neque pia

sacrae CRque M^{tis} admonitio propensusque animus ad movendam Celnem Vram, provincialesque suffecerint, quod sane in vilipendium derogamenque dignitatis Suae M^{tis} vergeret apertum; verendum profecto est, ne Sua M^{tas} tum se, cum etiam regna sua contra omnes mutationes, hostilesque conatus, condignis mediis cogatur hinc realiter assecurare, suique contemptum graviter vindicare. Quod ut haud eveniat, Celnem Vram statusque provinciae christiano nos etiam affectu rogamus in omnibus istis ita se gerant, ut inprimis ad dei gloriam, suae M^{tis} dignitatem, perfectamque afflictæ et calamitosæ huius cedat provinciae permansionem. Quo vero hæc et similia Cel. Vra statusque provinciae commodius discutere et pensitare, demumque melius sese superinde valeant resolvere: unum scriptum exhibemus Celai Vrae rogantes eandem, ut eo diligentius perlegi, scrutinarique curato quantum rei magnitudo patietur expeditionem nostram velit maturari.

Interim autem, cum in huncce tractatum nonnihil temporis erit insumendum, necessarium et, ut ex parte hac Turcae et Tartari, nationesque his ipsis coniunctæ et parentes, in pace et quiete sint, nec quicquam contra Suam M^{tem} eiusque ditiones hostile moliantur, de quo Sua M^{tas} hinc assecurari debet. Ex parte similiter Suae M^{tis} omnis hostilis praetensio contra provinciam hanc cavebitur.

(*Egykorú másolat a bécsi cs. kir. titkos levéltárban »Comitalia.«*)

b)

Ad hæc respondit princeps.

Intellexisse demisse, quæ nomine sacrae M^{tis} C. sibi exposuissemus, et una pro clementi et pia affectione Suae M^{tis} erga ipsum et provinciam humilimas agere gratias. Quod ad violationem praeteritæ transactionis attineret, illinc Suam M^{tem} occasiones sufficientes habuisse, cur in posterum in ullum tractatum se cum Transylvanis immitteret, quin imo alia invenisset media, quibus Sua M^{tas} procederet; verum tamen paterno et pio ducta affectu in tractatum ulteriorem condescenderet, Suae M^{ti} hoc ipsum demisse reservire studeret. Et quia in initio suae istius vocationis, in quam a domino deo vocatus

est, hoc intendisset, ut Suae M^{ti} et toti christianitati inserviret, in eiusque suae inclinationis testimonium statim legatos suos ad M^{tem} Suam expeditisset. Cum autem iam et legationem Suae M^{tis} verbis a nobis intelligat et scripto etiam comprehensam acceperit, dabit operam, ut cum dominis consiliariis suis, et deputatis a provincia totam rem communicet et demum nobis respondeat.

His finitis in continenti ad provinciales in aliud hypocaustum deducti ibique status et ordines salutati, nomine Suae M^{tis} humillimas agere gratias, ut restitutis illis litteris M^{tis} Suae credentialibus, illas honorifice acceperunt, et omnes astantes detecto capite et cum debita reverentia donec perlegerentur a cancellario Transylvanico audiverunt. Finita litterarum lectione, nos quae dicenda nomine Suae M^{tis} fuerant, prosecuti, respondit nomine omnium a reliquis in praesentia informatus dominus Sigismundus Kornis, litteras et ea, quae nomine Suae M^{tis} retulissemus grato et humili animo acceptasse et intellexisse, proque paterna cura et sollicitudine, summas eidem M^{ti} agere gratias, et quia scripto etiam principi ipsorum exhibito, legationem nostram comprehensam esse intelligant, illud quoque diligenter perlegent, enitenturque, ut clementi Suae M^{tis} voluntati sese demisse accommodent.

(*Egykorú másolat a bécsi es. kir. titkos ltárban „Comitialia.“*)

c) •

Primum scriptum a nobis Suae Sacrae C. M^{tis} ablegatis principi ac ordinibus provinciae Transylvaniae 26 Aprilis 1614. Vasarhely exhibitum.

Sacra Romanorum Imperatoria et Regia M^{tas} D^{nus} D^{nus} noster clemensissimus licet arduas et iustas considerationes habeat, ob quas videlicet ab omni penitus pactorum et transactionum superstite nunc adhuc principe Bathoreo in novissima regni diaeta positorum et firmatorum observatione, merito recedere debeat, siquidem conditiones illius, transactionis Posoniensis, neque per Bathoreum, neque per hos dominos provinciales observatae fuerint, quibus violatis, pacta quoque

erecta annihilari, et perplexitatibus hoc negotium inmodari consequens fuit.

Unde tametsi gravissimas causas haberet sua M^{tas}, ut securitati ditionum suarum, atque adeo reipublicae christianae, de certioribus et firmioribus assecurationibus merito prospiceret ac idonea media, pro hoc rerum fluctuanti statu adhiberet, admissis nihilominus ad suam M^{tem} ablegatis Celsis V^{rae} et dominorum provincialium, antequam illi dimitterentur, statibus et ordinibus sacri Romani imperii, atque adeo christianis principibus, qui non minus ob periculum, quod iisdem ex tali Transylvaniae statu parari, ipsisque superingruere videbatur, haec ipsa benigne communicavit, qui etiam magnitudinem aequae ac vicinitatem periculi notantes, gravius committi, concordi et unanimi voluntate, ad media, quibus his occurreretur veniendum esse deliberantes, auxilia imperialia quanta possent maxima in posterum etiam subministraturos esse, suae M^{ti} polliciti fuerant, et modo etiam et sub initium exercitum numerosum ad spatium triginta mensium sese intertenturos de facto obtulerant.

Pro singulari tamen et summa suae M^{tis} integritate ac pacis studio, cupiens etiam paterno plane et pio affectu provinciae istius latrocinantium rapinis et tempestatum bellicarum procellis iactatum et concussum statum denuo pristino decori restitutum, incolasque universos in secura tranquillitate iam tandem dulciter conquirere magis, quam perennium christiani nominis hostium Turcarum expeditionibus bellicis, veluti exitiali omnium acerbis lue, etiam ulterius contabescens extremo subiici periculo.

Non abnuat sua M^{tas} ut ulterior tractatus publicae pacis causa, utque regna et ditiones christianitatis conserventur, eorum innocenti sanguini parcatur, securitas et tranquillitas Transylvaniae procuretur, instituatur, benigneque se flecti patietur, dummodo de certioribus securitatis modis, de quibus sua M^{tas} cum primis sollicitudinem habendam et deliberandam esse censet quidnam portissimum pro praesenti rerum ac temporum statu statuendum sit, et quomodo hinc a Celsitudine V^{ra} et dominis provincialibus certa et realis Suae M^{tis} assecuratio fieri possit.

Quamobrem testante id decreto suae Mis ablegatis Cel^{is} V^{rae} et d^{norum} provincialium, dimissionis eorum tempore assignato, iidem a sua M^{te} ita dimissi sunt, tertio apud suam M^{tem} interim remanente, ut a Cel^{ne} V^{rae} et dominis provincialibus sufficientibus plenipotentis, aliisque litteris instructi, quibus antea carebant, ad suam M^{tem} reverterentur, ac una maiorem certio^{rem}que realis assecurationis facultatem ac potestatem a Cel^{ne} V^{rae} et d^{nis} provincialibus reportarent, ut sic apud suam M^{tem} totus tractatus optato finiretur et absolveretur. In quem sua M^{tas} se tuto immittere poterit, si taliter sufficienti mandato ac plenipotentia instructi legati hinc ad suam M^{tem} reversi fuerint, quibus sincere et firmiter conprobari queat suam M^{tem}, consequenterque ditiones suae Mis realiter et cum effectu absque ullo in posterum de adversa et minus constantis voluntatis suspicione ad transactionis tractatum et conclusionem libere accedi, iisque tuto adhaereri posse. Siquidem promissionibus et stipulationibus, diplomatibusque hactenus superinde erectis, sigillis et subscriptionibus firmatis, stari secure nequaquam possit, quod experientia hactenus luculenter docuit, et superioris praecedentiumque annorum acta testantur.

Eidem itaque benigno suo decreto, M^{tas} sua etiamnum clementer inhaerens, postulat imprimis benigne, ut dum utrinque tractatur atque agitur ab excursionibus hostilibus et infestationibus Turcae et Tartari, qui ad confinia hibernasse feruntur, et alii quilibet illi adhaerentes arceantur, ne sua M^{tas} vim vi, ad quod se merito armare debet, repellere cogatur; par securitas interim etiam ex parte suae Mis Transylvaniae fiet.

Circa personam etiam ill^{mae} Cel^{is} V^{rae} altae quidem considerationes suae M^{ti} principibusque christianis hactenus occurrere, quae tamen sua M^{tas} hoc loci in longum recensere non vult.

Proinde cum a reversis legatis Cel. V^{ra} et domini provinciales benignam hanc suae Mis voluntatem et mentem, hactenus sufficienter iam intellexerint, copioseque ab iisdem informati sint, siquidem illi publicis huius provinciae comitiis etiam interfuerint, et haud dubie Cel. V^{ra} et dⁿⁱ provinciales, de hac suae Mis benigna voluntate communibus votis et su-

fragiis iam abunde tractaverint et concluderint, id ipsum ut nobis suae M^{tis} delegatis aperiatur, nomine suae M^{tis} C. et R. a Celne Vra et dnis provincialibus exposcimus.

Una Celnem Vram et universos status et ordines huius provinciae nomine suae M^{tis} submonitas esse volentes, hanc suae M^{tis} clementem et piam intentionem et affectionem, quae nihil hic proprii, nihil privati, sed quod tam uni, quam alteri parti, et quidem inprimis ipsi Transylvaniae adeoque universae reipublicae christianae salutare sit, spectet, et quam innocuo christianorum sanguini parcitum cupiat diligenter considerent, et votis condignis suscipiant, ne quod minus speramus, propter inconvenientes forsitan resolutiones et dispositiones et Celnis Vrae et dnorum provincialium in vilipendium et ignominiam Suae M^{tis} vergentes, totius augustissimae domus austriacae sacri romani imperii, summi pontificis, regis Hispaniarum, aliorumque regnorum et provinciarum Suae M^{tis} iustam indignationem incurrant.

(Egykorú másolat a bécsi csász. kir. titkos levéltárban. »Comitalia«)

d)

Secundum scriptum deputatis 25. Aprilis exhibitum.

Rationes non observatae et adimpletae confoederationis cum Gabriele Bathoreo et statibus ac ordinibus provinciae Transylvaniae, durante novissima regni Hungariae di-aeta Posonii celebrata, posita ac firmatae.

Quo ad Bathoreum.

1) In secundo articulo transactionis cum defuncto principe Bathoreo et dominis Transylvanis erectae, continebatur, ne nullo unquam tempore contra suam M^{tem}, augustissimam domum austriacam, regna et provincias, cum quibus sua M^{tas} compactata habet, aversam et hostilem praetensionem haberet. Quo non curato ipse princeps Bathori, statim post confirmatos articulos Posonienses per legatos suos Franciscum Balassy

et Thomam Borsos, Constantinopolim missos, ibi contrarium sollicitavit, quod articuli Constantinopoli 11. Junii anno 1613. a praedictis legatis suis supremo vezerio exhibiti, testantur, quorum paria sub littera B. continentur; cui ut se magis obligaret, articulos etiam contra Sacram C. Mtem in summum christianitatis praeiudicium, secundum quos nova capitulatio priori pacificationi solenniter initae, et utrinque sacro sancte confirmatae, contraria formaretur, Turcis subministravit.

2) Contra eundem articulum decimae processus Nadudvar ad rationem Suae M^{tis} ab antiquo libere perceptae, ab eodem principe exigi non sunt permissae, licet illae ad episcopatum Agriensem pertineant, et ad eundem episcopatum possessiones certae, illius processus semper sint decimatae.

Censum etiam solitum oppidorum Zeged, Czegled, Vjwaros, Kechkemed, Bekes alias ad Agriam pendi solitum, sibi met usurpavit.

Silvam Fekete erdeő ad arcem Zathmariensem pertinentem, violenter ad arcem Keőwár applicatam, non restituit.

3) Militem et praesidia Suae M^{tis} tempore necessitatis habere noluit, cum vigore articolorum teneretur ingruente necessitate (maxime Turcica) Suae M^{tis} praesidia admittere; atqui cum de turcarum adventu et machinationibus in tempore praemonitus et de admittendis praesidiis requisitus fuisset, per Nicolaum Gyulaffi, domino Doczy renunciavit se illis non indigere, imo auxilia, licet tardius postmodum implorata, sed tunc etiam sola Hungarica postulavit, testantibus litteris suis ad dominum palatinum datis, cuius paria praesentibus sunt annexa sub littera C., et nisi morte praeventus fuisset iam, ut certo fertur, in procinctu fuerat, ut Turcis Varadinum, aliaque vicina loca traderet, seque hac insigni perfidia reconciliaret.

4) Cum de pactis Poseniensibus in effectum deducendis ageretur, cuius in articulis expressa fit mentio, non expectata commissione suae M^{tis} (quae iam ordinata et in procinctu fuerat) non solum Cibinium Saxonibus, neque exulibus et aliis spoliatis ablata, contra spem factam non restituerit, id quod maximopere Sua M^{tis} semper urserat, sed contraria cum Turcis pacta tractarit.

5) Promiserat idem se provinciam et partes annexas in suis iuribus, privilegiis et libertatibus conservaturum, per continuationem vero suarum violentiarum libidinum et tyrannidis causam et ansam Saxonibus ad desperationem et Turcis ad invasionem provinciae dedit.

6) In tercio articulo transactionis obligaverat se pacificationem Viennensem in omnibus suis punctis, clausulis et articulis observaturum.

Primus autem articulus Viennensis conclusionis de libero usu et exercitio religionis et restitutione ademptarum ecclesiarum, in effectum non fuit deductus, de cuius articuli observatione et de amnistia fidelium Suae Mtis per peculiare decretum Suae Mtis Posenii ante finalem resolutionem legatis dato, acceptoque, licet per legatum caesareum Franciscum Nagy-Mihály requisitus fuisset, tantum abfuit, ut eidem satisfaceret, quod ipsum etiam non prout par fuit, quemadmodum etiam alterum legatum Suae Mtis Petrum Kohari tractaverit.

Eidem articulo Viennensi, nec in eo satisfecit, quod bona fidelium Suae Mtis ob fidelitatem Suis Mtibus praestitam, violenter a Bočkaio et demum a Rakoczio etiam adempta, et restitui in Viennensibus articulis conclusa, licet tam a Sua Mte, quam statibus et ordinibus regni Hungariae illmo quoque dno palatino princeps Bathori requisitus fuisset, non restituerit.

Quo ad provinciales.

1) Etsi Poseniensis tractatio eo maxime collimaverit, ut Transylvania praecipuum antemurale apud regnum Hungariae (quo pertinet) atque adeo apud christianitatem, quiete et pacifice conservaretur, exitus tamen funestissimus toti orbi contrarium ob oculos posuit.

2) Debat provincia cum Sacra C. Mte in tantis rerum turbationibus merito correspondere, quod non tantum non fecit, sed neque illud ad quod vigore pactorum tenebatur praestitit, ut scilicet Turcarum irruptiones et insidias Suae Mti C. significaret, cui usque adeo contravenit, ut indubitatissima securitate, magna cum securitate multorum animis instillata, non solum Hungariae sed etiam aliarum provinciarum status a fe-

rendis suppetiis in ipsis comitiis diverteret, et ut ipsimet provinciales, vel saltem potior illorum pars non expectata commissione in articulis contenta per legatos ad hoc Constantinopolim missos, Turcam evocaverit, illius patrocínio se submiserint, per ignotos limitum anfractus, adhibitis suis ducibus introduxerint.

3) Quod se, atque totam provinciam in scio irrequisitoque Caesare, contra fidem datam Suae M^{ti} C. Turcarum libidini atque faedae tyrannidi submiserint.

4) Quod ad comitia a Skender bassa publicis patentibus indicta, non solum comparuerint, sed Turcis authoribus principem elegerint, ac eisdem simul cum ipso (uti communi fama spargitur) homagium praestiterint: cum tamen in scia praeteritaque Sua M^{te} respectu iurisdictionis Sacrae regni coronae, et vi transactionis firmatae, novas confoederationes, pacta, electiones et iuramenta, inire minime debuissent.

(*Egykorú másolat a bécsi cs. kir. titkos ltárban »Comitialia.«*)

e)

Daróczy Ferencz ápril 30-iki jelentése Forgácsnak a vásárhelyi tárgyalásokról.

Illustrissime stb. Servitiorum stb.

24. április érkezénk ide Marosvásárhelre, mely helt levelebe nevezett vala a fejedelem, hogy itt conveniáljuk ő nagyságát. Immár egy nehányszor gyöltünk össze, de mind csak disputatiokba mulattuk az időt, azt akarják állatni, mivel a Báthorival lött transactiot nem violalták, mi contrariumot urgealunk. Holnap, isten azt adván érnünk, a fejedelem innen Kolosvárra indul a terminusra, minket is oda viszen véle és ott leszen válaszuk ő ngátúl. Egyébképpen nagy böcsölettel látott bennönköt, gazdálkodtat is szállásunkra s tegnap vendégle meg maga asztalánál solenniter bennönköt, — holott többet nem ittam mint maga, mert csak reám köszönte inkább, de vagyon két esztendeje, hogy egy asztalnál annyit nem ittam. Én mindenképpen szolgálom a mi kegyelmes urunkot ő felségét császár urunkot, csak végezheessünk itt kedve szerént ő flgé-

nek. Akarnám s szükséges is az itt való tractakra nézve, hogy a csausz ott kiinn legyen, míg isten innen minket ki nem viszen ne tegyen akadált az emberek elméjében. Tegnap maga beszéllő a fejedelem, mivel Nezter-Fejérvárnál volna a tatár hán 60 ezer tatárral, kik még jegen jöttek volt által a Neperen, de az elsorvadván a többi akkor el nem jöhetett, hanem most költöznek utánok s nem tudná hová volna utok, de az jövő újságra megindulnának. Volna oly hírek is, hogy a lengyelekre mennének a muszkák fizetéseken, beszélük azt is, hogy a végbeli törökökkel Lippára s Jenőre mennének s onnan Várad felől csapnának mi reánk. A fejedelem követit Erdély Istvánt és az maga öcscsét Bethlen István uramot ezelőtt három héttel bocsátotta a portára Brassóból; követségeknak ezek fő czikkeli: 1. hogy Lippát s Jenőt megtarthassák, 2. a libera electiot confirmállják, 3. adajokat relaxalják.

Egyéb híreket nem írhatok ngodnak. Kolosvarig Kornis uramot rendelte gazdánknak a fejedelem, ő kglme jó egészségbe vagyon aszonyommal együtt, holnap Radnóton leszünk ő kegyelmével.

Asszonyomnak ő kglmének szolgálatomot ajánlom. Éltesse isten stb.

Datum ex Marosvásárhely ultima Aprilis A^o 1614.

Ill. Duís Vrae

servitor deditissimus et obsequentissimus affinis

Franciscus Daróczy de Deregyő,

m. p.

Külczim: Ill. comiti ac dno dno Sigismundo Forgach de Gyimes stb. stb. partium regni superiorum Hungariae generali stb.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titkos ltárban.)

XXIII.

1614. máj. 4.

Pernyeszi Gábor Dóczynek: értesíti a határszéli dolgokról.

Sp. ac magn. dne sat. servitiorum sat.

Jó egészséges hosszú céttel álgya meg isten ngodat.

Kévánja ngod érteni tülem ki nyelveskedett és Ankraiter uram is minemű inventiókkal élt itt mikor bejárált Dobrul-

házátúl, — isten meghozván az udvarbirót Kassáról s az gyalogokat ha contentáltathatom vele az jövő héten ngodhoz megyek postakocsin, azokrúl ngoddal magával akarok szólnom, mely dolognak akkorra való elhaladása nem ártalmas, más beszélgetésim is lesznek akkor ngoddal.

Chorvas Tamás fia, ki Rédey inasa ma jata Szentjóbrúl, azt beszéli, azt ű bizonyosan mondhatja hallotta az úrátúl, hogy megizente Jenőbe Lippában, hogy adják meg az törököknek, mert abban soha egyéb nem lehet, hanem azt törököknek megadatja Bethlen vajda. Azt is mondja, hogy Rédei bemegegyen Kolozsvárra az terminusra s az váradi papot is beviszi vele, hogy megmentsék magokat az vajda és az ország előtt az Báthori fejedelem halálában, hogy űk nem vétkesek, kiket isten soha isten, (*igy*) ki ne hozon Erdélyből többször. Ha maga megjut Chorvass uram Jenőbül ha mi oly hirt hoz, ngdnak tuttára adom.

Az minemű gombának szerét tehettem ily hirtelen ngdnak im kültem, adja isten ngdnak jó egészséggel elköltenie, esmét küldök ngdnak csak az hitván edényét küldje meg ngd, mert itt ez szűk helyen az edén is szűk.

Az Nagy Lukács hadának tegnap fizettek meg Kálló táján megmustrálván és viszontag az Tisza mellé hallom, hogy mentek. Tartsa meg isten ngdat bódog életben.

Datum ex arce Eched 4 die Maji a. d. 1614.

Sp. ac magn. Dominis Vestrae

servitor addictissimus

G. Perneszy m. p.

Külezim : Sp. ac m. dno Andreae Doczy de Nagy-Lüche sat. praesidii Zathmariensis supremo capitaneo sat.

(*Eredeti a bécsi cs. és k. titkos ltárban. Hung.*)

XXIV.

1614. máj. 6—7.

Daróczy és Lassota alkudozásai a kolosvári országgyűlésen.

a)

Tertium scriptum praelectum et exhibitum
Claudiopoli 6 Maii hora octava antemeridi-
diana.

Initio tractationis nostrae suae dominationes magnificae domini nimirum delegati petierunt a nobis synceritatem in tranctando, promissimus illam cum a sua Mte C. tanquam summo inter principes christianos Monarcha, Romanique imperii capite, nihil aliud expectari possit.

Jam nos viceversa eandem synceritatem, tam ab illustrissimo principe, quam statibus et ordinibus requirimus, quodque eam non solum petere sed et urgere debeamus, magnae et gravissimae nos causae ad id impellunt, imo cogunt.

Primo. Ex aula nobis scribitur illustrissimum principem sultano scripsisse, quod sacra C. Mtas milite hungaro ac germano instructa, in insidiis hibernans, hostilia provinciae Transylvaniae arma inferre moliretur, exindeque cum sibi metuat, ne copiis Turcicis hoc tempore sufficientibus destitutus, per vim a sacra C. Mte adortus, una cum provincia, quam summo cum periculo et multis cum discriminibus pro sultano occupasset, succumbat, et hoc ipso provincia e manibus sultani elabatur suaegne mti rursus cedat: petiisse a sultano, ut sibi contra sacram C. Mtem illum invadere cupientem, auxilio eese velit, quod et obtinuit.

Secundo. Ex hoc ipso iam dicto fundamento: quod nimirum illustrissimus princeps sultano scripsit, se hanc provinciam pro ipso occupasse, Transylvaniamque nunquam adeo sultani, prout nunc fuisse propriam, Chauzius ad suam Mtem C. missus, summopere instat et urget, ut sua sacra C. Mtas et regnum Hungariae omni illi iuri, quod ad Transylvaniam merito praetendunt et habent, in perpetuum renuncient, sultanoque cedant.

Tertio. Quod ex praedictis nullam prorsus liberam electionem in assumendo hoc principe (quam tamen adeo praedican) intercessisse elicere possumus, occupatio enim liberae electioni, prorsus contrariatur.

Quarto. Quod princeps inconvenientibus informationibus subditorum suae sacrae C. Mtis fidelitatem ipsi et sacrae coronae iuratem, labefactare, eosque ad seditionem concitare tentet, iamquod ex paribus litterarum ad quendam comitatum regni Hungariae datarum comprobare poterimus.

Quinto. Quod Franciscus Redey de Turcico praesidio in arcem Varadiensem recipiendo cogitet, suaeque Mtis milites ad defectionem strenue sollicitet.

Sexto. Quod instituta iam ad suam sacram C. Mtem hac quae adhuc in cursu est legatione, alterum chauxium Adrianopoli illustrissimus princeps adduci curavit, eandemque ad illustrissimum dom. palatinum irrequisita sua Mte generallique capitaneo partium regni superiorum, absque ullo salvo conductu submiserit.

Cum vero haec omnia non sint synceri et ad pacem propensi, imo nec erga rempublicam christianam bene affecti animi indicia, non aegre ferent tam illustrissimus princeps, quam status et ordines quod de illorum synceritate magis assecurari cupiamus. Imo iussu suae sacrae C. Mtis postulamus et requirimus a statibus et ordinibus, ut sese scripto et cathgorice declarent, an haec omnia cum illorum praescitu et consensu facta sunt et fiant. Numque spreta suae sacrae c. Mtis pia vereque paterna cura et sollicitudine, sese tam a suae Mtis quam sacrae coronae, adeoque totius christianitatis protectione et consortio prorsus avelli, Turcaeque in aeternum mancipari cupiant?

(*Egykori másolat a bécsi csász. kir. titkos levéltárban »Comitalia«.*)

b)

Quartum scriptum exhibitum Claudiopoli 6
Maii, hora 6 promeridiana.

Cum nobilissima haec Transylvaniae provincia in eum iam redacta sit statum, ut ipsamet propriis viribus sese defen-

dere minime possit, et nisi externis auxiliis stipata fuerit, unicuique hostiliter eam invadenti, pateat, et manus porrigere, seseque dedere cogatur.

Ideoque tam ill^{mus} princeps, quam inclitae huius provinciae status et ordines, de firmis et talibus praesidiis, quibus tuto et secure confidere et inniti possint, re adhuc integra, merito sibi prospicere deberent.

Num autem Turcae potius quam sacrae C. M^{ti} principi christianissimo tutius se concedere possint, est quod bene considerent, cum quam infida et exitialis Turcarum sit societas, illi ipsi (utpote quibus vicinarum et maleferiatarum illarum Turcae nunc subiectarum provinciarum funestus, miserimusque status, modusque quo illas foedo et turpi suo iugo, simulata nempe ad tempus, donec commoda sese occasio prae-buit, amicitia, subiecerit, perprobe constet) non ignorent. Atque vel illa ipsa a Turcis hisce praeteritis diebus attentata interceptio arcis et oppidi Lippa manifeste ostendit.

Periculo itaque non solum alieno, verum etiam ex parte proprio edocti et cautiores redditi, non illis, permansionis suae media apud immanissimum illum christiani nominis perpetuum et iuratum hostem (cui ut quotidiana experientia docet iuramenta pacta et foedera, maxime quae illi cum christianis intercedunt, rumpere ludus et iocus est) amplius quaerenda. Sed potius si patriae, si sibi, coniugibus et liberis suis dulcissimis, bene consultum et prospectum volunt, christianis, cum christiani ipsimet sint, sese adiungant, atque ab illis, supremoque capite illorum, sacre C. nimirum M^{te} principe clementissimo atque integerrimo, nil nisi quod vere christianum est, expectent, summus illic candor, summa synceritas, iuramentorum foederum atque pactorum, plus quam sancta observatio. Exulant perfidia fucus fallaciae, doli et similia, quae apud alios magni et unici acquirendorum regnorum modi reputantur.

Cumque praedicta sua sacra c. maiestas, prout ex priori nostro scripto abunde intelligere potuerunt, non obstantibus omnibus illis arduis quidem et gravibus considerationibus et causis, quae illam ab omni ulteriori tractatione alieniorem reddere potuissent, pro sua illa sollicita et vere paterna cura, quam pro salute et incolumitate totius orbis christiani, diebus

et noctibus impendit, tanquam indulgentissimus patriae pater non abnuat, ut non solum publicae pacis causa, verum etiam propter securitatem et tranquillam permansionem, tam regni Hungariae, quam provinciæ Transylvaniæ, quæ hostibus proxime adiacent, et in faucibus quasi illorum haerent, ulterior tractatio instituat, dummodo de certioribus securitatis modis illi prospiciatur, realisque et talis assecuratio fiat, quo tam sua sacra C. Maiestas de constanti illorum voluntate, quam provincia de certa sui, contra omnem hostilem vim, clandestinasque machinationes defensione secunda reddi possit.

Proinde cum sua sacra maiestas optime censet, Turcam partibus Hungariæ summopere inhiare, easque in foedere, quod atname vocant, cum principe Bathoreo firmato exclusas, eumque tantum de Transylvania sola, secundum dimensionem olim ab Halul begh factam, circumscripta, non vero de dictis partibus Hungariæ assecuratum fuisse. Suaque sacra c. M^{tas} animo volutet, quam ingens et plane irreparabile damnum, partibus illis amissis, orbi christiano et regno Hungariæ, maxime vero et praeomnibus provinciæ Transylvaniæ (quippe quæ a reliqua christianitate divisa et avulsa, immani et foeda Turcarum libidini in aeternum prorsus praestraret et manciparetur) inferri possit. Itaque cum Varadinum perquam commodus locus ad defensionem et propugnationem, tam regni Hungariæ, quam provinciæ Transylvaniæ eidemque subiectarum partium Hungariæ sit: petit sua sacra C. Maiestas, ut arx illa, cum propriis bonis et decimis ad eandem possessis, sibi in manus tradatur sancte affirmando, se nihil hic proprii, nihil privati, sed unice id, ut nimirum praesentissimo illi periculo, quod regno Hungariæ et provinciæ Transylvaniæ, atque adeo toti christianitati, ex interceptione illarum partium imminet, mature occurrere possit, spectare. Planeque sibi persvasum habet, et illum principem, et status ordinesque Transylvaniæ, rebus et circumstantis omnibus bene et accurate pensatis, hac in parte et propriae et publicae saluti consulturos, atque non solum suae Maiestati C. et confoederatis provinciis, verum etiam toti Romano imperio gratificaturos, eoque ipso declaraturos se reipublicae christianae addictus esse, eiusque incolumitate nihil prius, nihilve maius habere, quæ hoc ipso-

rum promptitudine devincta, ad alacrius ferenda illis, tempore necessitatis opportuna auxilia, tanto inclinatio reddetur. Verum cum periculum sit in mora, Turcaque iam vel illas partes Hungariae, vel ipsammet Transylvaniam invadente, tarde postea sacrae C. Mtis auxilia et subsidia implorarentur, prout huius rei ille ipsemet et vita et principatu defunctus princeps Bathoreus, et simul huic provinciae illata funesta clades illustre, et sane domesticum documentum esse poterit. Videat illius princeps cum amplissimo senatu, ne sibi, ne patriae, neve orbi christiano desint, sed mature, quid facto opus fuerit deliberent.

Neque iam hic locus est, quod quis de antea actis quae post Sigismundi principis, tam primum, quam ultimum egressum, in provincia acciderunt, nimium sollicitus sit, quandoquidem si sepositis omnibus passionibus et affectibus cuncta rite et exacte examinaverit, facile inventurus sit, unde tot peressarum cladium et malorum origo et causa promanarit. Cum vero alia nunc sit rerum facies, alius status, non est quod tale quid amplius metuant, sed sibi segura et tuta omnia a sua sacra C. Maiestate promittant. Sed videbuntur forsitan his pacta cum Solimanno olim erecta, hactenusque a successoribus utcunque observata, obstare. Concedimus quidem et nos aliquid hac in parte ab illis praestitum esse. Sed hoc partim affinitati, quae olim wajvodis Transylvaniae cum regibus Poloniae intercedebant, partim serenissimi Stephani Poloniae regis auctoritati et respectui, partim vero quod Transylvaniam tum adhuc florentem, armis, viribus, rebusque omnibus necessariis abundantem et instructam fuisse, optime noverit, attribuendum. Num autem et nunc vel in posterum, in hoc rerum Transylvaniae, prorsus immutato, ipsisque bene cognito statu, pactis et foederibus illis ulterius staturi sint, hoc opus hic labor est nemoque bene sanus id sibi certo polliceri potest.

Neque vero hic S. S. C. Mtas desiderat, ut reiectis omnibus iis, quae illis cum Turca intercedunt tractatibus sese mox et de facto pro hostibus gerant, bellumque illi indicant, sed ut tam illius princeps, quam status et ordines a nimia illa et male tuta in Turcam confidentia, quae plurima florentissima regna, nobilissimas etiam Europae ditiones possund edit, sese

pedetentim eliberent, ne forte fallacibus et insidiosis Turcarum illecebris et promissis securiores facti, aliquando et praeter opinionem citius opprimantur, et foedo illi et plusquam tyrannico iugo, colla subdere cogantur, seroque postea nimiae suae in illas collocatae spei et fiduciae poenas luant; atque potius tutae et securae suae et regni Hungariae permansionis et salutis praesidia, apud christianos fidei suae consortes, adeoque ipsam C. M^{tem} principem christianissimum (cui promissis et foederibus ludere piaculum est) quaerant, certoque sibi persuadeant eam, una cum sacro romano imperio aliisque confoederatis principibus, illis omni auxilio et ope non defuturam, modo ad commodius suscipiendam et instituendam illorum defensionem, superius dicta et petita media suae C. Maiestati non denegentur.

(Qua in re ut illustrissimum principem et inclitae huius provinciae status et ordines, quibus illa nimis propinqua Turcarum vicinitas merito suspecta esse debet, (cum ut defunctus princeps Bathoreus in litteris suis ad illustrissimum dominum palatinum 4 Sept. anno praeterito datis testantur, ab intimis plane eorum partibus, intra tres hebdomadas in meditullium huius provinciae pervenire possint) nimime haesitaturos, sed sibimet ipsis mature et debite prospecturos, ac cum sua sacra C. Maiestate pari synceritate in omnibus acturos confidimus.

(*Egykorú másolata a csász. kir. titkos levéltárban »Comitialia«.*)

c)

Daróczy levele az alkudozásokról.

Sp. ac magn. dne sat. Servitiorum sat.

Az kgl levelét az többekkel együtt vöttük és izenetét is Szombathelyi uramtúl, mint amaz articulusokkal együtt megértették. Nagy idegenség vagon az emberek között látjuk és valamit objicialunk nekik mindeneket eléggé tagadnak, kivel ő fge mint elégedhessék meg magunk sem ítélhetjük. Az ő fge kglis akaratját de reali assecuratione tegnap írva attuk, valaminemő leszen a válasz e héten, úgy vesszük eszönkbe, hogy expedialtatunk. A portára, a chamhoz, budai pasához úgy

értjük, hogy készíti követit, kikből semmi jót nem remélhetünk, a Neszter mellett létét a tatárnak igen confirmálják.

Ha miibe szolgálhatnék Csákiné asszonyomnak a kgd parancsolatja szerint örömet megcsekedném, de itt az emberek magoknak sem hisznek, velem sem mernek beszélni. A mely dolgokról ő fge most írt Szombathelyi uramnak megmutattam a punctumokat, kiket írva beadtunk, mind a fejedelem s mind a provincialisok esküsznek, hogy soha nem is hallották azokat, nemhogy cselekedték volna. Includalt leveletem kérem kgd küldje Csegöldre kgd. Ha innen megindólhatunk kgdhez megyünk Szakmárra, engedje isten láthassuk kgdet nagy jó egészségbe asszonyommal ő kglmével egyetemben.

Datum Claudiopoli 7 Maji 1614.

Sp. ac magn. dominis vestrae

servitor addictissimus frater et affinis

Franciscus Daróczy m. p.

Küldzím : Sp. ac magn. dno Andreae Doczi de Nagy-Lúche sat.

(Eredeti sajátkezű levél a bécsi cs. és k. titk. ltár Hung.)

XXV.

1614. máj. 12—14.

A kolosvári alkudozások befejezése, s a feliratok és jelentések Mátyáshoz.

a)

Bethlen Gábor levele Mátyáshoz.

Sacr. c. Rque Maiestas sat. servitiorum sat.

Si promptissimorum meorum sacr. Maiestati vestrae Caes. Rque ac ditionibus ejusdem inserviendi studiorum, quae tam ipsi, quam praefectis et officialibus mox ab adepto principatu iteratis vicibus ultro obtuli, recordor : mirari satis nequeo, imo singulari animi moerore afficior, quae causa subesse poterit, quod in aula Maiestatis Vestrae c. Rque longe majorem rumoribus vulgi infinitis, iisque non vanis tantum, sed detestabilibus, atque etiam delationibus sinistris, ac praeter omnem veritatem de me sentientibus fidem locumque dari. Ideoque Vestram Majestatem C. Regiaque praeter omnem spem et expectationem

meam ut ex hac ad me statusque et ordines missa legatione perspexi, incusare potius crimine violati foederis, quam de restitutione ademptorum mentionem ullam facere video. Ego vero interim et tenuissimae sortis meae optime memor summamque spem in animo mihi praesumens S. Maiestatem vestram c. regiaeque dexterius longe de me iudicium, quam hactenus habituram a constanti favoris ejusdem mihi reconciliandi studio nequaquam desistam, quin potius hanc invidiam obtrectatarum opera mihi conflata virtute patientiae, facilique contentu superare modis omnibus enitar. Interim quo legationes istae optatum finem sortiri possint, finitima, quae hinc ab officialibus maiestatis vestrae occupata sunt quamprimum restitui ac per legatum Sarmasagium, in aula maiestatis vestrae retentum futuris a me submittendis legatis securitas tam aditus, quam reditus litteris fidei publicae caveatur toto studio ab eadem peto oroque daturus operam (nisi tertia jam vice repulsam passus fuero) ut me cum meis omnibus in gremio paternae augustalique ipsis clementiae non ociose sed cum fructu ac promptitudine inserviendi, favorisque et gratiae in dies augendi ac promerendi studio conquiescere velle experiatur. Cui tam prompta gratissimaque obsequia mea identidem ac devota commendata esse volo.

Servet Deus sat.

Datum in civitate mea Colosvar die 12 mensis Maji A. D. 1614.

Ejusdem S. C. Rque maiestatis

servitor humilimus et obsequentissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Küldzím: Sacr. Romanorum Imperatoriae ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. regiae maiestati domino domino mihi clementissimo.

(*Eredeti a bécsi es. és kir. titkos ltárban Hung.*)

b)

A rendek felterjesztése Mátyáshoz.

Sacratissima Caesarea Regiaque Maestas domine domine nobis clementissime. Servitiorum nostrorum in gratiam Maiestatis Vestrae Caesareae humillimam demissamque oblationem.

Litteras sacrae M^{ti}s Vestrae Caesareae Regiaeque condigno honore et qua par est animorum demissione accepimus. Ex quibus intelligimus eandem, christiano et paterno ductam affectu, vicem patriae nostrae, variis malorum procellis expositam, condolere; quod cum ex officio sui muneris augustalique, qua pollet, dignitate facere scimus, perpetuis gratiarum actionibus debitisque studiis, hanc eiusdem de nobis curam et sollicitudinem recognoscere parati sumus; negari sane non potest partim peccatis fortasse nostris ita exigentibus, partim vero quod status patriae istius eo loci situs sit, ut inter potentissimos, viribusque magis pollentes vicinos positus, fieri non potest, quin saepe promutatione voluntatum illorum, variantis etiam fortunae (cuius rota vix unquam sine periculo vertitur) fluctibus percellatur; cuius rei causas plerumque vitiis hominum, maiore tamen ex parte, incommoditati loci ipsius ascribi par est.

Caeterum cum ita res mortalium se habeant ut studia hominum, quantumvis (ut ipsis apparent) optima, saepe non tam proficua, quam noxia evadant, et prudentes rerum aestimatores in tempore animadvertunt, et eventus, sed sero, et vix sine periculo docet. Ac sicuti aegrotis pharmaca, ita etiam rerumpublicarum ordinibus consilia, sine assensu confessioneque ipsorum patientum, nunquam salubriter adhiberi poterunt. Nos etiam piam hanc, paternamque Maiestatis Vestrae Caes^{ae} Regiaeque propensionem, per legatos oblatam, omnibus gratitudinis officiis promerendam ducimus: verum, tantum abest, ut ad quietem aut securitatem nostram conducere videatur, quin potius certioris, et maturioris periculi, maxima fore irritamenta praenosimus. Ac si nostris calamitatibus extrenique

excidii ut prae se fert, consultum esse cupit, vitare totis studiis potius, quam rimas aut occasiones illi rei aperire contendat.

Quocirca eiusmodi petitionibus posthabitis, ut maiorem de foederis anno superiore confirmati, conservatione fiduciam ex his partibus sua sibi M^{tas} Caesa Regiaeque persvadeat summo opere ab eadem petimus. Quia vero afflicta haec nostra patria alioqui etiam angustissimis terminis inclusa, pro supportandis in sui conservationem publicis oneribus vix sufficiens, haud exiguum ex occupatione finitimorum terminorum iacturam passa est, eamque contra iura foederis ab officialibus Maiestatis vestrae Caesae Regiaeque factam esse, mens et lingua omnium testatur.

Ea omnia iuxta priores limitationes quam primum restitui non tantum deprecamur, verum ex potestate foederis etiam obtestamur. De hisque omnibus benigna caesareaque, quam omnino speramus erga nos clementia realiter effectuat, per dominum Sarmasagium legatum nostrum plenarie declarata; pariter etiam litteris salvi aditus et reditus legatorum a nobis summittendorum, per eandem transmissis, nil nisi propensissima studia, humillimaque obsequia de nobis cogitet expectetque, quae summa semper promptitudine et alacritate identidem eidem commendata esse capimus.

Conservet Deus M^{tem} Vestram Caesaream et Regiam ad annos Nestoreos foeliciter et florenter imperantem.

Datum in civitate Coloswar die 12. mensis Maij Anno Domini 1614.

Eiusdem sacmae Caesae Regiaeque M^{tis}.

humillimi servitores

Universi status et ordines regni
Transsylvaniae trium nationum
ad praesentem tractatum depu-
tatores

Külczim: Sac^{mae} Romanorum Imperatoriae ac Germaniae Hungariae Bohemiae etc. Regiae Maiestati, Domino Domino nobis elementissimo etc.

21 gyűrű pecséttel.

(Eredeti a bécsi császári kir. titkos levélt.)

c)

*Az országgyűlés válasza a császár követei által elibök terjesztett iratokra,
a követnek erre tett megjegyzéseivel.*

Adscripta per magnificum dominum Franciscum Daroczÿ de DeregnieŃ consiliarium, cameraeque Scepusiensis praefectum, nec non comitem comitatus de Beregh, ac generosum Ericum Lassotam sacratissimae caesareae Regiaeque Maiestatis ablegatos exhibita. Nominine illustrissimi principis statuumque et ordinum regni Transylvaniae responsio.

Inito ponunt domini legati graves et arduas causas habuisse Suam Mtem C. Rque, quibus moveri poterat, ut ab omni prorsus pacis tractatione, denuo cum statibus et ordinibus huius nostrae patriae ineunda supersederet, aliisque modis ac rationibus securitati ditionum suarum consuleret, in propensa et singulari affectione studioque pacis plane paterno, iustas, ut asserunt, indignationis causas antevertere voluisset: accusans status et ordines clarissime, foederis cum Sua Mte C. Rque proxime transacti, violatione, (ideoque promissionibus, stipulationibus, diplomatibusque hactenus superinde erectis, sigillis et subscriptionibus firmatis, stari in posterum nequaquam posse), modosque assecurationis reales requirere, ac insuper legatos etiam cum pleno mandato ad Suam Mtem C. Rque vicissim submittendos, postulare.

Primo, ubi insimulantur status et ordines crimine violati foederis, attoniti sane et non sine maxima admiratione, simul etiam animi moerore audiunt, nullius eiusmodi admissae culpae conscii. Cum interim norunt domini legati, sub adventu eorundem, ex partibus Suae Mtis C. Rque, fines eorum armis occupatos, atque palam praeter omnem spem et expectationem, in potestatem Suae Mtis C. Rque redactos esse. Praeposito sane ordine et contra foederis leges, nam si quid etiam ex hac parte contra foedus peccatum fuisset, primo litteris et scripto monendi et arguendi fuissent, iuxta scriptum evangelicum: si peccaverit in te frater tuus, inter te et illum, coargue; et alibi: Non oderis in corde tuo, sed argue etc.

Ac si alicuius proterviae convicti fuissent, tum demum remissis diplomatibus aut reiectis tabulis foederis, ad arma capessenda, ius fasque datum fuisset. Sed ut res ipsa manifeste docet, culpam simul accusationem, celerior longe poena, violati foederis praecurrerat, scitu eorum foedere adhuc sacro sancte inviolabiliterque ex partibus Transylvaniae durante, ex parte vero Suae M^{tis} C. R^{que} A), arces Huszt, Kővár et civitatem Rivulinam, violenter occupatos esse. Itaque ad illas graves arduasque causas, quae ab omni pacis transactione Suam M^{tem} C. R^{que} alienebant: iustissimas vicissim querelas ipsorum opponere placuit, non exiguis nec tolerabilibus iniuriis eis ex partibus Suae M^{tis} C. R^{que} affici, quod nec praemoniti prius, alicuius criminis, finitima regni occupantur, invaduntur B), bella undique spirant moliunturque, contra verba illa foederis clarissima, in articulo quarto expressa: Atque Transylvaniam et partes Hungariae eidem subiectas, in suo principatu, do-

A követek oldaljegyzése.

A) Respondimus prius oraliter, satis diligenter et copiose, iustas receptionis arcium causas enumerantes, inter easque tanquam ex communi incendio ereptas res, ita etiam arces ex potestate et iurisdictione Turcarum vindicatas fuisse asseruimus, cum provincia armis Turcarum et Tartarorum misere oppressa fuisset. Et licet ipsi affirmabant Turcas iam tempore ademptionis arcium e provincia egressos fuisse, nobis tamen tunc id haud constitisse subiunximus, cum etiam alias intellexerimus tunc Zkender passam cum 600 equitibus ad celebranda comitia Megyesiana in provinciam ingressum fuisse, nec secus fuisse crediderimus. Postmodum de his ipsis arcibus peculiare etiam scriptum exhibuimus, quod Suae M^{ti} cum aliis transmittimus. Civitatis autem Rivulinae nunquam fuit expressa facta mentio ab illis in tractatu, ideo defendere neque nobis fuit necessum, cum Sua M^{tas} in secretiori instructione de illa civitate et arce Echyed tractari a quoquam minime voluerit.

B) Respondimus, quod molitionem et apparatus belli Sua M^{tas} iuste instituerit, cum imperatorem Turcarum Adrianopolim cum ingenti exercitu advenisse certo afferebatur, unaque tunc ipsimet quoque Transylvani ditionibus Suae M^{tis} cum auxiliis Turcarum et Tartarorum minabantur. Huius itaque apparatus ex parte ipsorum et Turcae fuisset occasio subministrata.

minio, iuribus privilegiis, et aliis ad eam spectantibus conservabunt, nec palam nec occulte, quippiam contrarium facient, aut per alios fieri patientur.

Ex legatis eorum tertium, praeter spem et expectationem duobus remissis, in aula Suae M^{tis} C. Rque retinent. Et sicut domini legati, non nisi acceptis ab illustrissimo principe literis salvi conductus huc ingressi sunt, etiam ita a nostris legatis, eosdem, contra foederis verba manifesta: commertia, transitus, legationes et missiones ultrocitroque aequaliter, tam hinc in Transylvaniam, quam illinc ad istas partes, sine ullo impedimento et controversia libere permissa sint, flagitarunt **C**).

Reverendissimus item ac illustrissimus dominus Melchior Gleselius, supremus suae M^{tis} C. Rque consiliarius, ignominiosissimis literis ad fidelem suae Celsitudinis datis, illustrissimum principem dominum nostrum clementissimum proscindit. Titulus etiam Suae Celsitudinis solita sub forma in literis Suae M^{tis} C. Rque non est adhibitus contra vim liberae electionis, **D**) quae ad successores etiam sese ex-

A köreték oldaltjegyzése.

C) Respondimus tertium legatorum suorum a Sua M^{te} captum non esse, verum sub eodem nomine et honore legati, cum honesta et condigna subtentatione, in aula Suae M^{tis} remansisse ea de causa, quod cum legatio ista in cursu fuisset, plenipotentia libus tamen ipsi legati caruissent, duo legatorum pro illis afferendis et reali assecuratione declaranda remissi fuissent, interimque redditum illorum tertius ille in aula expectaret. Proinde non quod propter retentionem illius aliquid merito expostulare Transylvani possent, verum gratias potius maximas Suae M^{ti} agere deberent, quod dominum Sarmasaghy, Suae M^{tis} in camera Scepusiensi iuratum consiliarium, pro legato Transylvanico Sua M^{tas} admisisset. Salvum conductum autem, licet nec Sua M^{tas}, neque nos postulaverimus, merito tamen postulare potuissemus, cum ipsemet Princeps per Turcas in provincia collocatur fuisset, ac provinciam etiam pro se ipso Turca armis occupasset, ad tales autem sine salvo conductu tutum ingredi non fuisset. Pari ratione legati etiam Transylvanici, ita ut praemissum constituta et provincia et moderno principe, petitione salvi conductus a M^{te} Vestra indignissent.

D) Diximus de istis literis nos nihil scire. Ad titulum vero quod attinet, nulla facta de eo mentio in tractatione, cum

tenderat, in illis verbis: Gabriel Báthory maneat princeps Transylvaniae **E**), et partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes, et in eisdem ipse et successores eius legitimi principes etc. conservabuntur. Nihilominus tamen post maximas etiam huiusmodi offensas, paternam hanc Suae M^{ti}s C. R^{ue} erga se curam et affectionem singularem christiano et augustissimo Caesare dignissimam, per dominos legatos oblatam, Sua Celsitudo statusque et ordines, demisso, humili et obsequentissimis studiis accipientes: antequam novas Suae M^{ti}s C. R^{ue} postulationes intelligerent, **F**) crimen violati foederis, ipsis iniustum aperte negant; docerique cupiunt, in eum finem, ut si convicti fuerint, merito et culpam deprecari, et de modis novi foederis ineundi cum Sua M^{te} C. R^{ue} cogitent. Sin minus, Suam M^{tem} C. R^{ue} tanquam supremum orbis christiani iustitiarium ab iniuriis ulterius ipsius inferendis, ex potestate foederis deprecantur. Imo pro conservatione communis aequitatis, quae hactenus ab ipsis occupata sunt, clementer restituenda, instantissime urgent.

Secundum igitur scriptum, quo domini legati, status et ordines reos peragere contendunt violati foederis, est bipartitum. In priori agitur contra personam defuncti principis Ba-

A követek oldaljegyzése.

in primo consessu exhibitis credentialibus principi subiunxissemus, similem titulum initio Sigismundo et Gabrieli Báthory a Suis M^tibus datum esse, qui postmodum amplioribus quoque titulis exornati fuerunt. Si itaque et ipse hic princeps clementi voluntati M^{ti}s Vestrae sese accomodaret, futurum ut in hac parte etiam ipsi satisfaceret. Respondissetque ad haec princeps demisse, se de clementia M^{ti}s V^{rae} minime diffidere. Contra liberam per eos in hoc principe factam electionem, multis disputavimus ut ex sequentibus apparebit.

E) Ex his autem verbis: Gabriel Bathory maneat princeps Transylvaniae, sumpsimus occasionem argumenti contra Transylvanos in hoc scilicet etiam puncto ipsos transactionem violasse, si quidem ipsum Bathory contra istud punctum vel conclusionem ipsimet a principatu post erectam transactionem in dimidii anni spatio amovissent et deposuissent.

F) Ad demonstrandam violationem transactionis ex parte principis et Transylvanorum factam, scriptum in quo rationes violationis continebantur, exhibuimus.

thorei, in posteriori accusantur status et ordines. Quas quidem obiectiones antequam singillatim refutare coeperint, in memoriam revocare, et animo figere volunt omnibus, ipsos foedus hoc pacis, non solum cum Sua M^{te} C. R^{que}, sed simul ac semel, cum statibus etiam et ordinibus incliti regni Hungariae constituisse. Itaque a sola Sua M^{te} C. R^{que} accusationem institui hac de re non posse, sed simul et semel cum consensu regni Hungariae G). Volentes autem sese ex tam turpi, tetroque crimine quanto citius purgare, excusatione utuntur non privata tantum, sed etiam publica, qua non solum apud Suam M^{tem} C. R^{que}, sed apud status et ordines regni Hungariae, atque totum orbem christianum hoc scripto defendere et purgare contendunt. Cardo enim honoris, animarum et patriae salutis, hic ut vident, vertitur, ideo merito et solide et serio tractari debet. Ita ut si Suae M^{ti} C. R^{que} pro sufficienti, ista excusatio admissa non fuerit, integrum sit ipsis, tam apud status et ordines regni Hungariae, quam etiam reliqua regna confederata suam semper innocentiam tueri et promulgare.

Ad personam igitur praemortui principis Bathorei quod attinet, etsi omnem hanc accusationem, superstitute ipso, silentio involutam, nuncque iam vita defuncto obiectam morte eiusdem sublatam esse, merito praeterire poterant. Quatenus tamen iustitiam et aequitatem patrocinari illi sciunt, honori eiusdem consultum esse cupiunt.

Prima obiectio, ponit post confirmationem foederis, in porta otthomanica per legatos Franciscum Balásy et Thomam Borsos contraria sollicitasse. Responsum: Ablegationi portam otthomanicam ante reditum a Sua M^{te} C. R^{que} legatorum,

A követek oldaljegyzése.

G) Respondimus, quod licet status et ordines quoque regni Hungariae se illam transactionem infutura regni dieta articulis regni inserendam promiserint: antequam tamen dieta illa celebraretur, quae necdum est celebrata; illa ex parte Transylvanorum fuit violata, sicque confirmationem violatione praecedente, cur a regnicolis etiam necessario huius violationis accusari ipsi Transylvani debuissent, ansam non videremus, sufficeret a M^{te} V^{ra} quocum tractatus institutus est, illos accusari.

tribus integris septimanis facta est, quando adhuc princeps de foederis transactione, certi quicquam novit, ac tempore confirmationis, cum iam Balassy Constantinopolim pervenerat, in consessu dissertationis, nunc adfuit, viva voce recognoscit, pro, aut contra foedus illud, quod nondum erat confectum, nec coniectatione aliqua, mentionem in sua instructione factam fuisse, nec alia post reditum etiam legatorum ulla informatio submissa. Deinde clarissimum testimonium est, authentica instructio principis sigillo subscriptioneque confirmata, publice producta, quae nihil tale continet. H) Oretenus idem legatus fide mediante coram legatis Suae M^{tis} C. R^{que} referens omnia: scriptum vero Constantinopoli missum ex incertis rumoribus compositum fuisse ostendit, quod legatus fatetur syncere, nullas postulationes principis in scripto vezerio exhibuisse, et in isto multa contineri, quae nec per somnium legatus intellexit, multa vero praestantiora praetermissa, quae ursit et sollicitavit apud vezerium. Denique ipsum etiam exhibitum scriptum et ut diximus ex rumoribus incertis conflatum, nil plane contra foedus agere videtur, uti hoc oretenus dominis legatis sufficienter explicatum est.

Decimas Nadudvarienses recognoscunt legati Comitatus Bilhoriensis ex scitu principis, capitanei vel aliorum officialium praeter usum et consuetudinem antiquam nec perceptas nec prohibitas fuisse.

Zeged, Czegléd, Kechkemed, (*így*) Újváros, Békés in ditionibus Turcarum posita, eo loci habentur, ut etiam si maxime voluisset, cogere vel prohibere censum illorum nequam potuisset.

Res apud omnes intimos consiliarios, inaudita prorsus,

A követek oldaljegyzése.

H) Instructionem quidem ostendunt, cum subscriptione et sigillo Gabrielis Bathory, sed nos non legimus, paria vero postulavimus, quae promissa quidem, sed non data. Ultimo ursumus, ut per legatos nunc submittendos, illam in specie M^{ti} V^{rae} exhibeant. Negatione Francisci Balassi contra affirmationem M^{tis} V^{rae}, neque excusationibus principalium contenti esse potuimus, sed coram M^{te} V^{ra} ista syncere ab ipsis deducenda reliquimus.

cum domini etiam legati, praeter simplicem accusationem, nullum prorsus eius rei documentum adferant.

Causam nigrae sylvae iuxta priora pacta, iuridice decidendam ex partibus Suae Mtis C. Rque neglexerunt hactenus determinare, quae ubi finaliter decisa fuerit, tum demum quere-la exinde institui potest.

J. Verum ista non esse tanti momenti, ut causa sit violati foederis, praesertim si de iis praemonitus antea nemo fuerit, pacis syncerus amator quivis judicare poterit. Nisi forte talibus occasio quaereretur a foedere discedendi.

K. Tertia: De praesidio Suae Mtis C. Rque et auxilio recipiendo, quantumvis negari non potest: Suam Mtem C. Rque per plenipotentiariorum legatos assecuratam fuisse, nullum a Turca metum imminere, credibile est ipsum, tum temporis de Turca non obscuris rationibus quietem et tranquillitatem sibi promississe, qua in re domini legati literis principis defuncti sufficienter sese excusant: verum ubi hostiles Turcarum intentiones praesensit militem et praesidia Suae Mtis C. Rque expetivisse, L) primo literae eiusdem principis ad illum dominum palatinum datae, et a dominis legatis productae clarissima sunt testimonia. — M) Praeterea vivi adhuc testes sunt,

A követel: oldaljegyzése.

J) Transactionem conditionatam esse diximus, ne videlicet Bathory in proventus et ditiones Mtis Vrae se immisceret, quod ipsum de substantiali parte fuit transactionis, qua sola violata, pacta etiam violari necessum fuit.

K) Verum Sua Mtis hac excusatione contenta futura sit, ambigimus, licet ipsi legati non fallendi animo, sed quod omnino ita fore crediderint Mtem Vram assecurasse referant.

L) Respondimus in illis germanica praesidia exclusae esse, ideoque contra transactionem peccatum fuisse.

M) Quod per Macskásy et Chereny sollicitasset auxilia, illud nimis tarde factum. Quod vero ex consensu Suae Mtis exercitus Turcici ad expellendum Bathoreum advenissent, illo tempore id factum fuisse negatum. Retulerunt tamen ipsi Zkender passam domino cancellario et Balthasaro Kemény ostendisse in specie literas Nigrony, quod cum consensu Suae Mtis Turcae sint ingressi in Transylvaniam; et nec uno milite ipsi Bathoreo Mtem Vram succurrere velle, modo a ditioni eiusdem Turcae abstineant. Nigroniumque eo nomine septem mil-

ipsi nuncii et sollicitatores auxilii, prior Franciscus Macskassý adhuc in initio Junii, cum primum apparatus solummodo Turcarum sensisset, ut praefecti etiam Suae Mtis C. Rque sese ad opponendum hosti praeparent diligentissime admonuit. Deinde ex patriciis Transylvanicis generosum dominum Wolfgangum Cherený comitem Comitatus Zolnok interioris, nunc consiliarium Celsitudinis, ad maturandum quanto celerius auxilium cum maximis, iisque solennibus obtestationibus miserat. Sed nullum in tempore apparuit. Cum interim Turca subter alpes ferreae portae quadraginta duobus diebus, adventum Tartarorum expectando, tempus triverit, et dominus generalis Cassoviensis, cathegoricum domino Czerenio dederat responsum: Ex illis partibus, nullum sperare posse auxilium, ob metum Turcarum, qui tractus illos a tergo si praesidia in Transylvaniam ingressa fuerint, facile devastari possent. Ipse autem Zkender passa, ductor Turcicorum exercituum, palam et aparte coram omnibus regni proceribus testabatur, non esse verendum quicquam a suppetiis Bathoreo ferendis, cum ex consensu utriusque imperatoris ad expellendum solummodo Bathoreum ipsi venerint; docebatque literis Andreae Nigrony oratoris Suae Mtis C. Rque in porta otthomanica, qui se vivum excoriari supremo vezerio spoponderat, si Bathoreo a partibus Suae Mtis C. Rque vel unicum submitteretur auxilium, Nicolaus vero Gyulafi eo tempore praenuncius auxilii supervenit, ut etsi integrum, sed tamen terga iam hosti ostentantem ductabat exercitum; ac sequenti die penes Claudiopolim, cum agminibus Tartarorum a prima luce ad vespertas pugnatum.

N) Quarta. Pro componendis et sedandis simultatibus

A követek oldaljegyzése.

lia, Zkender passae, Memhet agae vero et aliis sollicitatoribus duodecim millia promississe.

N) Respondimus nos ita intellexisse, quod eam legationem Sua Mtas in tempore instituisset, et ad eam continuendam personas domini Urschenbek ac meam praefecti Sua Mtas nominasset. Quod vero hanc legationem Bathori antevertisset concordassetque cum Coronensibus, illud et jam si tunc factum extitisset, postmodum tamen rursus illa concordia a principe violata; et sic occasio data Coronensibus portam sollicitandi.

quas cum Saxonica natione princeps defunctus gerebat; ut certos legatos submittens sese sua Maiestas C. Regiaque interponeret, conclusum quidem fuit in capitulationibus, ea conditione interiecta: si aliter negotium componi non posset: at princeps cum Coronensibus in publicis regni comitiis omnino transegerat, restitutis arcibus et castellis ab ipsis occupatis, ipsaque civitas fidem principi dederat. Et alias non incumbabat ipsi illam legationem urgere, aut sollicitè expectare, neque domini legati documentum aliquod adferre possunt, eiusmodi legatos a sua Maiestate C. Regiaque institutos aut ordinatos fuisse. Si venissent et repulsam passi fuissent, ita demum contra foedus pecasse obici poterat. Sed nec advertus illorum fuit necessarius, nec venerunt etiam et absque illis subditorum paci et quieti princeps consuluerat.

O) De restitutione vero civitatis Cibiensis nulla expressa in foederis corpore facta est mentio, qua de re Saxonica natio conqueritur. **P)** Imo ex ore Saxonicae nationis legati auditum est, a consiliariis M^{tis} suae C. R^{que} tale responsum aliquoties accepisse, ut redeat, dicat reliquis, serviant domino suo, id est principi. Certe per literas, quas, clam submittere potuit, aperte significavit Saxonibus, in sua M^{te} C. R^{que} nullam auxilii spem esse, ideoque pro restitutione suarum libertatum et civitatis orientalem imperatorem sollicitarent diligentius.

Q) Quinta. In transactione Poseniensi de reformatione vitae ipsius principis agendaque poenitentia nulla facta est

A követek oldaljegyzései:

O) Cibienses etiam merito conqueri non possunt, in foederis corpore ipsorum non fuisse factam mentionem, si quidem ista verba sint ibi expresse posita: Sexto, quod Coronenses et alios Saxones apud suam M^{tem} instantes etc. Qua generalitate ipsi etiam Cibienses comprehensi fuerunt.

P) A legatis civitatum Saxonicarum interrogavimus quisnam ex illis ab illo legato Martino Gorgias haec formalia verba audivisset. Negarunt ab illo se audivisse, verum a iudice regio Cibiensi, qui etiam altera die adveniens, coram nobis negavit a Gorgia audivisse.

Q) Intentionem suae M^{tis} istam fuisse respondimus, ut princeps quorum transactio erecta est, pie et christiane viveret, iustitiam coleret et administraret, licet haec omnia in particu-

mentio, atque eatenus etiam foederis violatio obiici illi merito non potest. Sciunt quidem peccatis, id populi demerentibus nunc bonis nunc malis principibus locum tempusque a Deo concedi, verum principatum non nostro, sed divino iudicio immediate subiectum esse. At in persona vero principis duplex consideratio suboritur respectus subditorum, et respectus foederatorum: prior divinae ultioni relinquitur **R**), posterior ab hominibus etiam condemnatur. Verum hinc foedus ab illo violatum esse non probatur. Cumque iustum condemnare, aut impium iustificare aequalia sint peccata, se posito eorum iudicio, hoc unicum in medio relinquant.

S) Sexta. Viennensis pacificatio, non aliter Transylvaniam concernit, quaetenus in Posoniensi transactione recepta est: ibi vero adiecta conditio est: in quantum liberae electioni et praesenti transactioni non praeiudicat. Vis autem liberae electionis ea est, ut hoc regnum in se, et celebrare publica comita, et certas pro commoditate temporis constitutiones pro se, legesque condere possit, itaque in religionis ademptarumque ecclesiarum negotio, publicis regni constitutionibus inhaerere debuit etiam ipse princeps,

---

A követek oldaljegyzései:

lari expresse posita in pagina transactionis non fuissent. Quod ipsorummet Transylvanorum iudicio submitteremus, num christianorum imperatori, cum dissoluto, iustitiae osore aliquod connexionem intercedere debere aequum esse iudicarent.

R) Respondimus ipsos divino ultioni non reliquisse excessus Bathorei, verum se ipsos de illo vindicasse.

S) Respondimus Viennensem pacificationem, quae generalis esset, et a sua *M^{te}* statibus et ordinibus cum regni Hungariae, tum confoederatorum regnorum et provinciarum confirmata, eius esse firmitatis, ut Transylvani in particulari eam convellere nequirent, cum ipsimet binario iuramento praestito se submisissent. Neque liberum esse principem ipsorum vel provinciales contra libertates et privilegia, saltem unius nobilis et particularis personae, quicquam statuere, libertas vero religionis et ademptarum ecclesiarum restitutio non unius personae, verum omnium catholicorum Transylvanorum ius esset, ideoque infringi minime posset. Neque huic explicationi illa verba, quatenus libera electioni non praeiudicat: contrariarentur, si quidem illa non ad destructionem Viennensis transactionis, verum ad confirmationem potius sunt apposita.

T) De peculiari decreto Suae M^{tis} C. Rque quod post transactionem legatis plenipotentariis, exhibitum fuerat, recognoscunt domini legati, acceptum quidem sed non acceptatum ab ipsis fuisse, neque spem aut assecurationem iis de rebus suae M^{ti} C. Rque factam. Ideoque intentionem in illo positam neminem obligare: legatos suae M^{tis} C. Rque Franciscum Nagy-Mihali et Petrum Kohari tam honorifice tractavit, ut ex praescripto ipsius Nagy-Mihali, omnem suae M^{tis} C. Rque dignitatem exhibere fuit paratus, exhibuitque. Imo non solum ipsos, sed servitores etiam muneribus ornatos dimisit, ut certe locus modusque conquerendi ipsis nullus fuerit relictus.

V) De restitutione bonorum, Viennensis pacificatio tunc temporis Hungariam proprie concernebat, Transylvaniae peculiari diplomate suam pacem iuraque obtinuit. Nunc autem vigore Poseniensi certa sub conditione est acceptata, ut supra ostendimus. Quatenus praesenti transactioni non praeiudicat. Praesens vero Poseniensis tractatio haec habet: Et quaelibet partium sua iura coram suo competenti, iudice iure mediante prosequatur. Quod a prae mortuo principe procul dubio post confirmationem nemo expetivit.

A követek oldalgjegyzései:

T) Qualiter nam acceperint et acceptaverint decretum istud suae M^{tis} ill^{mi} domini consilarii secreti suae M^{tis}, qui haec tractarunt, melius sciunt, ipsorumque legatorum reversales suae M^{ti} de hoc datae demonstrarent. Quod decretum nos quidem a Transylvanis produci ursimus, sed non obtinuimus. Imo quantum ad amnistiam et restitutionem exulum, responderunt legati, Kamuthy et Kassay, se prorsus contrarium egisse, et ipsorum traditionem ursisse. Negarunt praeterea legati civitatum Saxonicarum se illud vidisse. Imo aperte dixerunt legati Transylvanici a consiliariis M^{tis} Vrae audivisse, stultum fore Bathoreum, si Cibinium Saxonibus restitueret. Kamuthiumque ex hoc fundamento moderno etiam principi persuadere voluisse, ne Saxonibus Cibinium restitueret. Imo etiam modos proponi a legatis Transylvanicis duos consiliarios M^{tis} Vrae postulasse, quibus ab exulibus Transylvanis liberari possent.

V) Bona, quae per Bochkaium adempta fuerunt nec secundum continentias articulorum Viennensium restituta, mea, praefecti Zekelhidiania fuerunt, in quibus ego pro fidelitate

Quo ad status et ordines.

Prima obiectio. Plus ponit longe, quam ipsa confoederatio continet; sicut enim negari non potest Transylvaniam ad Hungariam aliquando pertinuisse: **AA)** ita palam est omnibus vi armorum factum esse, ut non Transylvania solum, sed po-

A követek oldaljegyzései:

M^{tu}m V^{ra}rum anno ab hinc decimo captus fui, bonis illis ab eo tempore etiamnum spoliatus, de quorum restitutione, ad humilem meam instantiam, licet tam M^{tas} V^{ra} quam status et ordines Hungariae ill^{mus} item dominus palatinus, ipsum Bathori et provinciales iuxta pactata Viennensia requisiverint, restituta tamen in hunc usque diem non sunt. Bona etiam Pereniana cum dno Lorantffy mihi quoque communia, contra eosdem articulos, a Rakoczio et Bathoreo adempta etiamnum ab illis, quibus per eos collata sunt possidentur. Neque stat, quod pacificatio Viennensis Hungariam solam concernerit, nam illa Hungaros et Transylvanoo aequaliter comprehendit, ut legenti patet. Diploma autem Bochkaio datum particulare esse, neque a statibus confirmatum fuisse, ideoque pacificationi Viennensi, generaliter factae preiudicare non posse. Denique ultima haec periodus referri debet ad initium 7. articuli Posoniensis transactionis, ubi arrestatio prohibetur de debitis fienda, verum coram suis iudiciis partes convenient; occasionemque sollicitationis huius articuli Bathoreo et Transylvanis ademptas merces a Joanne Rhanero suppeditasse, pro quibus cum illae mercatorum Viennensium et aliorum fuissent, ne Transylvani arrestarentur, hoc articulo cavere voluisset. Itaque de prosequendis causis honorum in hoc articulo nihil conclusum fuisse, siquidem illa etiam alias tam ungaris in Transylvania, quam e contra semper libera fuisset.

Quaesivi ego Lassota, cum Bathoreum in omnibus excusent, cur eum amoverint a principatu? nobis videri quod illum excusando se ipsos accusent. Haesitarunt aliquandiu super hoc, tandem Kassay respondit, dupliciter considerandum Bathoreum, primo respectu suae maiestatis et transactionis initae, secundo respectu subditorum. Quantum ad suam maiestatem et transactionem, illum excusant, sed non ratione subditorum, contra quos cum tam enormiter peccaverit amotus est. Urgente, me praefecto hoc negotium, respondit Kakony, illum neque amoveri debuisse, et male fecisse eos, qui eum amoverunt.

AA) Respondimus ad hoc in tractando, nunc etiam ad Ungariam pertinere Transylvaniam, neque illinc a quoquam

tior maiorque Hungariae pars aliter longe, quam antea possideatur. Ferdinandus foelicis memoriae, avus suae maiestatis c. regiaeque aliquando tota Hungaria cesserat Joanni regi; filio eius, Tibiscus fluvius limes erat positus.

Bóczkaÿo similiter adiecta arce Thokaiensi, maiores ipsorum suis consulere temporibus, ipsos suo debere, hoc certo affirmant. Transylvaniam statusque et ordines istis rerum mutationibus, nihil de iure suo antiquo amisisse, nil contra foedus ictum alienasse. Nam in confinibus si clandestinae militum excursiones aliquoties contingunt, lucrum damnumque in caput illorum vertitur, neque hoc ad commune spectat. Quod autem praeteritus funestus rerum exitus proponitur: paterno sane id et christiano sit affectu, et utinam ea ipsorum commiseratio tanti esset apud suam maiestatem caes. regiamque ponderis, ut futurorum similium occasiones in tempore praeveniret, ac simul cum ipsorum permansione, publicae etiam saluti (iuribus eorum redditis) consultum iret. Cum praecipua occasio funestae etiam illius cladis ad partes suae maiestatis c. regiaeque officialium redundare videatur; princeps enim defunctus, auxilio suae maiestatis c. regiaeque in foedere promisso confusus, turcam regnum ingredientem, finitimis militibus a tergo adoriri, et ditiones illius ferro igneque vastare praeceperat, quod ubi in auribus Turcarum pervenit illico tartaris adscitis, par pari ipsis relatum esse. **BB)** Interim sum auxilio suae maiestatis c. regiaeque et vita et principatu

A követek oldalggyezési:

regum Hungariae penitus avulsam esse, neque avellendam, si ratione temporum quaedam permissa sunt Transylvanis pro sui commodiori defensione, eo ipso tamen absoluta, peculiaris et segregata provincia non fuit declarata. Quod ex transactione quoque Posoniensi liqueret, ubi in 2° articulo adiectum est; nunquam a corona Hungariae alienabit. Ex quo appareret, eam iurisdictioni sacrae coronae regni etiamnum subiectam esse. Interveniente Kassay disputatio haec dirempta est, noluit enim de hoc amplius verba fieri. De limite Tibiscum fluvium nominatum fuisse, non constare.

BB) Quod vita et principatu simul Gabriel Bathori defunctus esset, suam M^{tem} in causa non fuisse, verum illos qui et principatu illum spoliaverunt et necis authores extiterunt.

ipso, principe defungente. Hoc autem praeterire non possunt silentio, afflictissimam hanc ipsorum patriam, quae nunc acciderunt, his longe duplo aut triplo funestiora, sed decuplo magis horrenda inaudita a condito mundo nullis historiis signata, crudelitatis, ignominiarum, violentiarum, depraedationis et spoliationis, sub auspiciis Georgi Bastae, mole obrutam fuisse exhaustamque penitus et extreme desolatam.

CC) Secundo negant simpliciter status et ordines, ullo unquam tempore Turcas, communibus regnicolarum votis inductos fuisse, cuius rei, cum nedum probabile, sed nullum prorsus documentum adferre poterunt. Conquerentur, ex vanis vulgi rumoribus, talem ipsis obicini iniuriam, hoc autem certum est, quod nec ipsi domini legati diffiteri poterunt, ante pacificationem Posoniensem a sua maiestate c. regiaeque, Turcarum imperatorem, eiusque vezereum maximis promissis sollicitatos fuisse, ac literas obligatorias ipsius Nigróny Italico idiomate conscriptas, plerisque ex dominis consiliariis ostensas, ut certum est, brevi etiam illa promissa, pro debitis solvenda: similiter etiam Saxonica natio, ante factam cum principe pacem, auxilio suae maiestatis c. regiaeque desperato, pro restitutione suarum libertatum, praesertim civitas Coronensis Turcarum auxilia non negant sollicitasse, sed cum simul et semel foedus Posoniense et pax Coronensis fuit confirmata, post hoc tempus negant etiam dni Saxones, Turcas ab ipsis sollicitatos. Verum ea confirmatio tali tempore facta est, cum Turca iam in castris esset, et pedem moverat, quibus ad mandatum sui imperatoris,

A követek oldaljegyzései:

Illam autem militum tempore dui Bastae licentiam, magnam Transylvani praebuissent occasionem, continuis suis mutationibus et defectionibus.

CC) Cum culpam Saxonibus Coronensibus imputare vellet, respondit Colimannus iudex regius Cibiniensis, cum communi consensu universitatis Saxonum evocatum. Responsum a nobis, non solum a Saxonibus, sed etiam Hungaris evocatum, cum et modernus princeps una cum ipsis venerit. Tandem omnem culpam in Andream Géczy coniecerunt. Ad literas Zkender pasae necessario eos comparere debuisse, nam sic consuluerunt patriae. Homagium vero non postulavit ab iis, nec se praestitisse dixerunt.

negotium illis iniunctum definire necessum fuit. Turcarum etiam clarissimum, hac de re testimonium, et rerum eventus sufficienter nos purgant. Si autem veritatem fateri licet, Andreas Gheczÿ horum omnium primus author et consultor esse reperitur. Quod igitur aliena culpa factum esse patet, generaliter omnibus tribui non debet.

Tercia. Turcarum potestati nihilomagus, quam antea fuerat regnum eos subiecisse, iam antea declaratum est, et temporis rerumque eventus ostendunt.

Quarta. Ad literas Zkender passae assecutorias, quod ordines regni convenirent, contra foedus non est factum, saluti patriae in tanta rerum perturbatione, extremoque versanti periculo consulendum fuit, sparsim passim per urbes, et abditi in arcibus, aliisque locis munitis, tantam belli molem, qualitercunque e meditullio regni educere, patriamque a vastatoribus absque mora et dilatione liberare quivis ex officio debebat. Nec est in corpore foederis positum ut principem, absque praescitu etiam suae maiestatis c. regiaeque nobis eligere integrum non sit. Et certe sine maximo periculo, tam hu'us quam suae maiestatis c. regiaeque regnorum, tanta moles belli expectare suae maiestatis c. regiaeque resolutionem non poterat. Imo vigore transactionis electio principatus, absque scitu etiam suae maiestatis c. regiaeque rite celebrari potuit, poterit, etiam in posterum. Isque ordinum confluxus dei beneficio fuit adeo salutaris, ut citius, atque minore damno patriam ab excursionibus continuis liberaverint, nemini de illis fines ditionis suae maiestatis c. regiaeque violare passi sint. Ac post liberationem tam apud suam maiestatem c. regiamque, quam Turcarum imperatorem, statum atque permansionem patriae, qua potuerunt diligentia procuraverunt. Quod nedum vitio illis verti, potius laudem atque gratitudinem mereri, profecto debebant, nisi forte conservatio patriae, alicui vitio, unquam verti potuit.

DD) His ita ex rei veritate disputatis firmatisque cum literis atque vivis testibus, omnia dicta et facta ipsorum com-

---

A követek oldaljegyzései :

DD) Respondimus absolutionem syncere confitentibus dari, sed cum Transylvani negationibus saltem ad obiecta re-

probata fuissent, absolutionem a dominis legatis, a tam atroci criminatione postulantes, negarunt sibi ea in re auctoritatem attributam esse. Interim status et ordines certissimam de sua maiestate c. regiaeque sapientissimisque eiusdem consiliariis persvasionem fidemque habentes, non solum aequissimos sed et clementissimos hac in causa iudices ipsorum futuros. Certius vero profitentes, firmamque in animis securitatem praesumentes, ne illum ipsum quidem qui vera est veritas, rectique conscientia, hoc violati foederis crimine ipsos vel in praesenti vel in futuro saeculo condemnaturum.

Interea vero adhuc eiusmodi accusationibus domini legati adhaerentes, ad novos rumores suae maiestatis c. regiaeque ex aula ipsis conscriptos, novas rursum accusationes proponere coeperunt. Tertio scripto exhibito, cuius vicissim objectionibus respondere necessum fuit. Commoniti autem fuerant domini legati in initio huius tractatus, ut ex partibus suae maiestatis c. regiaeque sincere omnia agerent, parem ex his partibus integritatem expectandam. Ideoque dum in cursu adhuc sint istae legationes, interea suspiciones quasdam subortas, ex aulaque suae maiestatis c. regiaeque ut hic obiicerentur, scriptas fuisse. Earum prima est, accusatam esse suam maiestatem c. regiaeque apud imperatorem Turcarum ab illius principe, quod bellum hostile Transylvaniae moliretur, petitiisque ab eodem suppetias et obtinuisse.

Responsum. Superius luculenter ostendimus, nil hostile ex his partibus adversus ditiones suae maiestatis c. regiaeque admissum esse, illinc vero partes haud contemnendas, locaque natura et arte munitissima occultis consiliis et violentis intercepta. Quae ubi admissa sunt, non negatur, ob evitandam suspicionem, aliaeque mille incommoda supremo verzerio significata non esse, eum in finem, ut ex pactorum ratione per literas et internuncios, modum recuperationis eorundem apud suam maiestatem c. regiaeque ordinesque regni Hungariae quaereret. Quod hactenus eum praestitisse notum est. Ac de submini-

---

spondeant, iustificare nos ipsos haud posse. Agant itaque de his per suos legatos apud suam Matrem cui totius negotii decisio reservata esset.

strandis auxiliis, nunc primum ex obiectione suae maiestatis c. regiaeque certiores factos esse, se id etiam si necessum fuerit, obtinuisse. Qua de re suam maiestatem c. regiamque tanquam orbis christiani supremum iustitiarium, per suam, suorumque charissimorum salutem, per tranquillam ditionum eiusdem quietem et permansionem, per tronum denique augustalem et, caesareum nunc etiam obtestantur, humilimeque rogant, ea, quae, ditionis Transylvanicae sunt, ne gravetur quamprimum restituere, sapienter atque clementer recognoscens, occasionem rumpendi foederis, praesertim in tam alta rerum suarum pace Turcis non esse offerendam.

Secunda obiectio. Quod ob hanc eandem causam czausius a vezerio sit ad suam M^{tem} C. R^{que} submissus; is si restitutionem iurium Transylvanorum petit, status et ordines etiam idipsum petunt. Si praeterea aliud aliquid urget, non est nostrum tam potentissimi imperatoris legationes dirigere et moderari, faciet fortasse pro arbitrio et voluntate domini sui ipsum ablegantis. Si arces occupatae non fuissent aut hactenus restituae, nec legationibus czausiorum, nec ipsorum tot querelis gravaretur sua M^{tas} C. R^{que} ullo pacto.

Tertia. Quod ill^{mus} princeps dns dns ipsorum clementissimus, non libere electus sit, sed vi impositus fuerit, nullum prorsus eius rei argumentum, vel verbum producit et non potest quidem. Siquidem exercitum Turcicum ad expellendum Bathoreum ingressum esse, palam ipsimet Turcae confessi sunt. Ad electionem vero tantam libertatem ipsis concessam, ut nullus ex Turcis interfuerit, nemo se ei rei immiscuerit, sed nec suggestionem, literis, verbis nec nutu quidem oculorum ququam commendarunt vel ostenderunt, sed liberrima statuum suffragia expectando vulgari proverbio iactarunt: Si ex infimae sortis hominibus quemcunque elegerint, ipsi statim dicto illius audientes futuros. Quin ex hominum memoria, quotquot in hoc regno electiones factae et celebratae sunt, nulla maiore libertate factam fuisse senes regni, provectoris aetatis homines omnes testantur. Atque in sequentibus comitiis generalibus, omnium ordinum consensu, priores electionis modi firmati sunt.

Quod ad comitatus regni Hungariae de occupatione ar-

cium querulosas et obstantes literas scripserint quasi fidelitatem suae M^{ti} C. Rque debitam labefactare cupientes.

Dictum est superius, foederis istam transactionem non solum cum sua M^{te} C. Rque, verum cum ordinibus etiam regni Hungariae conclusam esse, imo maioris esse, firmitatis, rerumpublicarum mutuam inter se necessitudinem, quam ipsorum principum, nunc etiam asserunt. Imperatores reges et principes moriuntur, respublica dei beneficio regnaque permanent. Quatenus ex partibus suae M^{tis} C. Rque foedus violatum est, ex officio ipsis confoederatis communicare debuerunt. A fide vero suae M^{tis} C. Rque ut ex illis aliquem labefactassent nec ex illis literis, nec aliis ipsorum studiis id ostenditur. Redditis ipsorum iuribus, facile ista omnia cessabunt.

Quarta obiectio. Quod Franciscus Redei Turcicum praesidium Varadinum recipere cogitaverit, reliquas omnes indignitate superat, et certe stupore dignum est, rem tanti momenti, tam levibus indignisque objectionibus involvi, non enim tam longe Varadinum distat, quin oculatus etiam testis de eius veritate spatio quatuor vel trium dierum aliter informari nequeat. Regni vero negotia ex incertis rumoribus tractare, nec dignum nec consultum unquam fuit; vexillum et clavam, insignia capitaneatus, ill^{mus} princeps, per patricos, primatesque eius comitatus nobiles de more antiquitus usitato domino Rhedeÿo sub miserat, milites vero suae maiestatis caesareae, regiaque ad defectionem sollicitasse, sine ulla probatione obiicitur, et hinc etiam negatur.

Quinta. Pro repetitione occupatarum arcium czausium alterum ad dominum palatinum generalemque Cassoviensem expeditum fuisse, iam superius sufficienter responsum est.

Ubi vero chategoricam ab ipsis resolutionem postulant, an consortio et protectione totius christianitatis prorsus avelli cupiant, in aeternumque Turcae mancipari: facilis est responsio, iure quidem theologico, animarum salutis, summam ipsos rationem habere, ac religione christianos, cum christianis esse. Quod iuris illis etiam ipsis, qui in medio Turcarum imperio sunt, liberum licitumque est, ipsis vero multo magis. Iure autem politico saluti et permansioni patriae consulentes, pacem a Turcis precibus et pretio partam, modis omnibus colere con-

servareque exemplo, tam majorum suorum, quam aliorum christianorum regum et regnorum ope et viribus ipsis longe superiorum studiant, qua re quid iniuriarum suae maiestati caesareae regiaeque aliisque christianis fieri possit, non vident.

Finitis omnibus obiectionibus et solutionibus earundem. ad secundum scripti prioris punctum descensum est; ubi multis verbis, promissionibus, stipulationibus, diplomatibusque locum in posterum non dari; igitur de reali aliqua assecuratione cogitandum. Petentes ut domini legati ostendant, quid de reali assecuratione postulent. Itaque quarto scripto exhibito proluxa sane et multum sollicita oratione, arcem Varadinum manibus suae maiestatis caesareae regiaeque assignari petitur. Ea postulatio promiscue omnium statuum ordinibus promulgata est, ac uno ore omnium et consensu, summa cum expostulatione, reclamatum atque contradictum est, neque unquam vel cum vitae discrimine id facturos professi sunt. Rationes autem huius rei tales assignatae: **EE)** Prima quod Viennensi pacificatione, germanica praesidia ab omnibus arcibus regni Hungariae exclusa prohibitaque sunt. Ea vero pars vigore transactionis Posoniensis etiam Transylvaniam concernens, nequaquam in praeiudicium Statuum et ordinum regni Hungariae ab ipsis id fieri posset. Sin autem hungarica praesidia offert, nunc itidem Hungarorum anibus id praesidii esse profirint, ipsi imo quicquid status Hungariae de suis arcibus statuerentur, viderint, sibi vero iure suo semper uti, licitum esse cupiant.

Secundo. Iudicare sua maiestas caesarea regiaeque sapienter poterit, vel sola hac petitione Turcam non leviter offensum fore, multo magis, si intentionem eiusmodi in animis, status et ordines sumerent, nihil nisi certissimum patriae excidium maturarent. Nam quod causa defensionis sua maiestas caesarea regiaeque id ab ipsis postulat; certum est, alia etiam

---

A követek oldaljegyzései:

EE) Respondimus illos articulos, qui sibi in pacificatione Viennensi acciderent, seligere alios pro libitu repudiare, cum omnes aequae illos obligarent. Subiunxeramus etiam, num si ungari praesidia germanica reciperent, ipsi etiam Transylvani idipsum facturi essent. Negarunt.

loca, arte et natura longe munitiora, et tam ob loci propinquitatem, quam aliis opportunitatibus, ad recipienda eiusmodi praesidia, multis modis commodiora, immensis Turcarum viribus resistere tutarique non potuisse: haec vero tam ob loci distantiam, quam alia haud contemnenda obstacula, plus periculi et offensionis quam defensionis aut securitatis praese ferens; vitandum potius quam accersendum eiusmodi praesidium, longe tutius arbitrantur, se vero aliam viam defendendi, tam arcis Varadinae, quam etiam patriae, ipsorum magis securiorem sequi malle, qua hactenus dei beneficio finitima quaeque regni a multis iam annis sarta tectaue conservarunt.

Tertia. Recordantur status et ordines, summis maiorum expensis cura simul et diligentia, arcem illam aedificatam esse, atque accuratius et tutius ab ipsis custodire ac defendi: extraneis vero tale regni propugnaculum concedere, nec tutum nec salutare fore. Cum palam sit omnibus, etiam Turcis testimonium ferentibus, tempore Bočkaý pia memoriae, praesidia germanica tam arcem devensem, quam Varadiensem non obscuris conditionibus Turcis assignare voluisse. **FF)**

Quarta. Non potest etiam obscurum esse argumentum, in extraneis, solo alieno militantibus nequaquam tantam repugnandi pertinaciam, et vitae contemptum reperiri, sicuti in genuinis patriae civibus filiisque. Quantumvis severa animalversione eiusmodi arcium resignatores a praedecessoribus suae maiestatis caesareae regiaeque puniti fuerint. Aliis vero locis et quidem praecipuis hungarica praesidia ex filiis patriae conflata, gloriosam potius mortem oppetere atque ad internecionem deleri, quam loca ipsorum fidei concedita tradere, maluerunt, ut Ziget, Gyula **GG)** Temesvár sunt documenta luculentissima. Ita-

---

A követek oldaljegyzései:

FF) Responsum est, quod licet haec ipsa illi praesidiarii in animo habuerint, tractandi scilicet cum Turcis de ipsorum dimissione, id factum fuisse propter singularem perfidiam eorum, qui Zakmarienses, Zendrővárienses trucidassent, me quoque Lassotam contra datam fidem spoliassent.

GG) Contradiximus Kerechenium tunc arcis capitaneum haud fuisse mortuum in praesidio: imo nec sub oppugnatione officio suo satisfacisse.

que si sua maiestas caesarea regiaque salutem et permansionem patriae eorum, imo toti genti hungaricae cupit, rogant et obsecrant, summa cum animi demissione, eiusmodi intentionibus et petitionibus finem ponens, aliter de ipsorum publicoque christianitatis commodo cogitet, neque ab ipsis ullam realem assecurationem, quae nihil nisi excidium eorum omnium maturaret, postulet. Alium porro assecurationis modum praeter eum, quem anno superiori dederant, ulterius quaerere nec honestum nec inter regna christiana consuetum arbitrentur, neque possunt status et ordines ullum novum, aut alium tractatum cum sua maiestate caesarea regiaque instituere, ne singulis annis foedera innovando, praeter immensos sumptus nihil reportantes incassum laborarent. Verum uti iam clarissimis et evidentissimis rationibus ostensum est, foedus illud Posoniense, ex his partibus saencte inviolabiliterque huc usque observatum fuisse. Ex partibus vero officialium suae maiestatis caesareae regiaque praeter spem et expectationem eorundem, certos terrarum tractus et praesidia occupata esse, ubi primum loca ab ipsis intercepta restitui curaverit, transactioni Posoniensi libenter et ex animo stare paratus esse, offitiaeque sua humilima suae maiestati caesareae regiaque et optimam vicinitatem ditionibus eiusdem praestituros.

De legatis cum pleno mandato ad suam maiestatem caesaream regiamque submittendis, modum et rationem nunc reperire non possunt, antequam ab eiusmodi petitionibus suam maiestatem caesaream regiamque omnino destitisse, et meliora de restitutione finitimorum cogitasse sciverint. Interea autem, quamvis foederis Posoniensis ex hac parte auctoritatem salvam esse volunt. Nihilominus tamen, partim propter retentionem legati ipsorum, partim vero quod hi ipsi suae maiestatis caesareae regiaque legati, non nisi a sua celsitudine acceptis literis salvi passus, huc se contulerint.

Petunt dominos legatos status et ordines amice et fraterne, quod apud suam maiestatem caesaream regiamque sollicitè operam suam impendant, ut per dominum Sarmasagium in aula suae maiestatis caesarea regiaque retentum, et nunc submittendos nuncios, consilium de nobis finitimorumque magis salutare, arciumque occupatarum restitutionem clementer

et paterno cum affectu apperiat, atque in optatum effectum realiter perducatur, simul etiam literas, salvi aditus et reditus legatis submittendis a sua maiestate caesarea regiaque sub fide publica, quamprimum remitti procurent. Nihil praeter iuris sui restitutionem hinc a sua maiestate caesarea regiaque cupientes: iustum enim petunt, qui suum expetunt.

Datum in civitate Coloswar, duodecima die mensis Maii Anno Domini 1614.

(Eredeti a bécsi csász. kir. titkos levéltárban.)

d)

Az alkudozások folytatása az elfoglalt várak ügyében.

Quintum scriptum ratione arcium ademptarum, deputatis 13 Maii traditum.

Consecutionem arcium et aliorum, locorum, quae alioqui etiam omni iure ad sacram coronam regni spectant, hactenus vero diversis personis, certis sub conditionibus et ad limitatum tempus ut possiderentur concessum fuerat, nullo pacto et respectu factam esse ut simpliciter possessionis duntaxat ratio haberetur, sed magis ut in vicissitudinibus hisce, adeoque hostium manifesto christianitati incommodandi studio perspecto non tantum ditionibus Suae M^{tis} prospiceretur, quantum certe ipsi Transylvaniae, incolarumque huius provinciae permansioni, bono statui, adeoque vitae ipsorum consuleretur, merito itaque ratione salutis propriae et communis permansionis, de his pio et christiano homine digna consideratio habenda erit. Praesertim autem ideo (quod summa considerationis semper fuit), quod a tempore necis Bathorii expeditione Turcarum et Tartarorum in campo existente, certissimum id habebatur, pleraque confinia sibi cedenda sollicitata, imo etiam nonnulla de facto praesertim autem ea, quae in partibus Hungariae sita, limites aequae Transylvaniae provinciae respiciunt, promissa fuisse.

Violenter etiam arces ademptae non sunt, cum illi praesidiarii, assignationi arcium sponte cessissent, qui iam per necem Bathorei, ab iuramento eidem praestito absoluti fuerant, et merito ad rationem Suae M^{tis} et Sacrae Coronae regni po-

tius, cuius pleni dominii et integri bonorum corporis huius modi loca partes existunt, quam ad ulterius cuiuspiam assignatae fuerunt. Cum etiam a duce Ostrogio pro sexaginta milium talerorum summa arx Huszt sollicitata fuerit.

Haec in condignam considerationem ducendo, merito arces hasce imposterum etiam Sua M^{tas} Sac^{ma} penes corpus Hungariae iure retinere posset. Nihilominus ut appareat apprehensionem istarum arcium nullo alio respectu quam enumeratum est, susceptam fuisse, non est aliena Sua M^{tas}, ut causa earum via iuris ordinaria revideatur, authoreque iudice declaretur, qualemnam quaevis partium, quarum forte plures futurae sunt iuris et aequitatis praetensionem habeat; interimque apud manus summi iustitiarii corporeque ditionum et bonorum sacrae coronae regni permaneant, neque ullo pacto hinc ansam sumi posse, ut hostilia quaeque aliquis sibi intentanda persuadeat, vel eo respectu in indebitam et turpem aliquam cum christianitatis hoste Turca tractatum, eidemque submissionem cum exterminio proprio nationis suae et provinciae istius intromittat cum non ulterius, quam ad tempus, donec videlicet iuris via status arcium dirimatur Sua M^{tas} retinere cupiat.

Quibus Suae M^{tis} benignis resolutionibus, tanquam summe iustis et aequissimis ill^{mum} principem et duos provinciales haudquaquam refragaturos speramus, praesertim cum neutra partium interim singulare aliquod commodum et interesse, ex iis habeat.

(Egykorú másolat a bécsi csász. kir. titkos levéltárban „Comitalia.“)

e)

A köreték titkos jelentése.

Appendix secretior ad nostram relationem.

Cum reliquos realis assecurationis modos metu Turcae sequi laud posse, ipsemet voyvoda retulisset ultimam per litteras, quemadmodum Bathoreus praestiterat, postulavimus. Haesit aliquantisper; tandem hic etiam excusationibus usus est, afferens pro exemplo Joaunem regem Ungariae, et filium

eiusdem Joannem regulum, necnon Stephanum regem Poloniae, quibus cum facti tractatus contra Turcam, temporibus augustissimorum Ferdinandi et Maximiliani imperatorum ex parte suarum M^{tu}m illi Turcae patefacti fuissent. Ultimam etiam hanc cum Bathoreo initam transactionem iuravit se Budae ad verbum vidisse, sicque secreti in aula nihil celari solere. Quod in causa fuerat, omnibus istis enumeratis principibus summo cum discrimine, et ingentibus expensis in porta sese difficulter excusandi. Imo ipsemet Bethlen hac arrepta potiori criminatione contra Bathoreum apud Turcam invaluisset, et nisi haec occasio se obtulisset, eiectionem Bathorei nunquam illis persuadere potuisset. Vereri itaque ob similia exempla, cum ipso etiam haud secus processum iri. Haec pluribus ab illo acta, et a nobis contrarium stabilitum.

Tandem promisit se istam assecurationem verbaliter, tactis sacris, corporali scilicet iuramento, coram fidei aliquo M^{tis} V^{rae} famulo praestitutum, litteras dare non posse. Et fideliter etiam M^{ti} V^{rae} inservitutum, significando omnia consilia et conatus adversos Turcarum, qui nulli aequae quam ipsi forent scitu facilia.

Apertam vero praesertim hoc tempore secessionem a Turca facere non possit, cum Transylvania et hominibus victualibus exhausta sit; verum cum tempore illa refflorescente, christianitatis etiam accedente consensu ad bellum contra turcam suscipiendum, se quoque non abnuere vel illis serviitiis quoque fidelitatem suam contestari.

Petere proinde, ut haec saltem M^{ti} V^{rae} referremus et negotium in secreto esset, quod praeter ipsum et cancellarium ex parte sua nemo sciret, neque nos alteri cuiquam significaremus, quod eidem sub bona fide manu stipulata promissimus.

Non abnuet etiam praesidia M^{tis} V^{rae} tempore necessitatis, si praesertim animadverteret Turcam Transylvaniam occupare velle, recipere.

Saxones hoc ipsum pollicentur, dummodo debitum ipsorum a M^{ta} V^{ra} nunc restituatur, qui victualia et munitiones tempestive queant procurare.

Bethlen inter alia affirmavit Turcae pacem confirmandam petenti caute fidem adhibendam esse et praeparationes cont-

rarias negligi haud debere, non enim intermittet hoc anno vel contra Mtem Vram et quidem circa partes Styriae et Austriae Ungaria ad partem relicta, — modo et ipsi quieti maneant, — vel autem contra Polonos bellum movere.

Habere Bethlenium suos legatos et homines in porta, qui si quid certi attulerint, mox mihi praefecto perscripturus est, ut Mti Vrae significem, quod ego humiliter facturus sum celati nomine Bethlenii ponens in genere, nova haec in Transylvania esse.

Dicit etiam Turcam in Asia nullum hostem habere, quicquid alii in contrarium Mti Vrae afferant.

Eiusdem Sacrae Cae Mtis Vrae

humillissimi, fidelissimi et perpetui servitores

Franciscus Daroczy de Deregniő

Ericus Lassota de Steblaw

(Egykorú másolat a bécsi csász. kir. titkos levéltárban. »Comitalia«.)

XXVI.

1614. MÁJ. 15.

A három hari fegyverszünet irományai.

a)

Nos Gabriel Bettlen dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dominus ac Siculorum comes etc.

Damus pro memoria per praesentes, quod cum nos sacr. Rom. imperatorem semper augustum statim post mutationes anno praeterito in autumnus in hoc regno nostro Transylvaniae factas per certos legatos Sigismundum Sarmaságý, Stephanum Kassaý et Joannes Bengner de conservatione publicae pacis humilime requisiverimus, uno ex illis ibi relicto, reliquis duobus suos etiam legatos magn. dnum Franciscum Daroczy de Deregnio, comitem comitatus de Bereg Suae Mtis C. Rque consiliarium et camerae scepusiensis praefectum ac generosum Ericum Lassota in Steblaw certis de causis adjunxerit, ac interea occupationes arcium et partium quarundam ad ditiones Transylvaniae possessorum et pertinentium intervenerint, de quarum restitutione atque pacis conservatione permansioneque

certae adhuc legationes necessario intervenire debuerunt, ut igitur utrinque securitas et suspensio armorum ex utraque parte dum id negotii tractabitur fiat: in eo eandem tam Suam M^{tem} C. Rque, quam ditiones suae M^{tis} C. Rque assecurandum affidandum et certificandum duximus, quod a data praesentium ad tres menses nulla hostilis praetensio ex his partibus contra Suam M^{tem} C. Rque et ditiones illius palam vel occulte moliatur, nec Turcas, Tartaros, Volachos sollicitabimus, aut si hactenus sollicitassemus, absque mora de his induciarum modis certiores eos reddentes supersedeant ab omni hostili conatu persuadere, talemque eorundem intentionem remorari toto studio conabimur, si autem illos a tali intentione abducere non possemus et praeter voluntatem nostram contraria molituros intellexerimus, Suae M^{ti} C. Rque (parem in conservatione pacis ex partibus etiam Suae M^{tis} C. Rque expectantes integritatem) significabimus. Prout fide bona assecuramus, affidamus et certificamus et praemissa omnia diligenter praestare conabimur, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante.

Datum in civitate nostra Colosvar die decima quinta mensis Maji Anno dni MDCXIV.

Gabriel Bethlen

m. p.

(L. S.)

Simon Pechy

cancellarius m. p.

Gaspar Beöleöny m. p.
secr.

Jegyzet. Ugyanennek egykorú másolata köv. felirattal van ellátva: »Reversales de induciis Illustrissimi principis Transylvaniae.«

Eredeti, egy ívnyi papíros egy lapján keresztben írva, a nagy fejedelmi pecséttel, a bécsi cs. és k. titkos ltárban Hungarica o.

b)

Nos procures et magnates ac universi status et ordines trium nationum regni Transylvaniae. Damus pro memoria per praesentes. Ugyan az szórul szóra — csakhogy az imperatoriam után a »Majestatem« szó ki van hagyva — mint az a) alatt közlött reversalis.

Prout fide bona assecuramus, affidamus et certificamus et praemissa omnia diligenter praestare conabimur.

Datum in civitate Colosvar die decima quinta mensis Maii, Anno Domini millesimo sexcentesimo decimo quarto.

Universitas statuum et ordinum
trium nationum regni Transyl-
vaniae ad praesentem tractatum
deputatorum.

Bent a szöveg alatt 16 gyűrű-pecséttel.

Eredetije a bécsi csász. kir. titkos levéltárban. U. ott egykorú másolata a Comit. osztályában »Reversales provincialium« felirattal.

c)

Assecuratoriae sub fide principi Transylvaniae statibusque et ordinibus per nos datae sigillis et subscriptionibus nostris munitae.

Nos Franciscus Daroczy de Deregnieő, Comes Ctus de Bereg, camerae scepusiensis praefectus et Ericus Lassota de Steblaw, S. C. Rque M^{tis} consilarii et in Transylvaniam delegati commissarii. Damus pro memoria, quod cum S. C. Rque M^{tas} dnus dnus clementissimus, ad demissam ill^{mi} principis, statuumque et ordinum provinciae Transylvaniae instantiam per legatos ipsorum generosos duos Sigismundum Sarmasaghi de Kövesd, eiusdem S. C. Rque M^{tis} camerae scepusiensis consiliarium, Stephanum Kassay et Joannem Bengehner ad Suam M^{tem} submissos tractatum nimirum de publica pace et transactione cum Sua M^{ta} instituendum clementissime condescenderit, quod ut debite continuaretur, unum istorum legatorum, dictum dnium Sig. Sarmasaghi Sua M^{tas} in aula retinuerit, reliquos Stephanum nimirum Kassay et Joannem Bengehner huc ad ill^{num} principem et provinciales ideo remiserit, ut sufficientibus plenipotentibus ac aliis litteris necessariis instructi ad Suam M^{tem} reverterentur. Itaque ut hac ratione submissi nunc denuo ad suam M^{tem} ipsius ill^{mi} principis, provinciaeque Transylvaniae legati, securius tutiusque de dicta pace et tranquillitate publica tractare queant, ipsemetque ill^{mus} princeps, statusque et ordines provinciae Transylvaniae de benigna et

paterna hac inclinatione Suae Mtis assecurati esse possint: nos praedicti S. C. Rque Mtis cum plenipotentialibus Suae Mtis in Transylvaniam delegati commissarii, nomine Suae Mtis illmum principem, statusque et ordines provinciae Transylvaniae in eo assecurandos duximus, quod sub toto hoc transactionis tempore ab omni prorsus hostili intentione et infestatione, palam vel occulte fienda ex parte Suae Mtis illmo principi Transylvaniae, partibusque Hungariae eidem annexis, securitas praestabitur. Prout promittimus, recipimus et assecuramus nomine Suae Mtis, fide nostra mediante, autoritate dictarum plenipotentialium Suae Mtis nobis superinde in arce suae Mtis Austriae superioris Lyncz die 20 mensis Januarii anno domini 1614. emanatarum, et coram illmo principe, statibusque et ordinibus in specie productarum, eisdemque assignatarum, harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante.

Actum Claudiopoli die XV. mensis Maii A^o 1614.

L. S.

Franciscus Daroczy
de Deregnieő.

L. S.

Ericus Lassota
de Steblaw.

(*Egykorú másolat a bécsi csász. kir. titkos levéltárban.* »Comitalia«)

XXVIII.

1614. m. á. j. 16.

Bethlen Gábor kegyelemlevele Imrefi János özvegye Ifjú Katalin részére.

Nos Gabriel Bettlen etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes etc. Quod nos cum ad singularem ac demissam affinis nobis honorandi magnifici domini Michaelis Karolj de eadem Karolj, Sacratissimae Caesareae Regiaeque Maiestatis praecursoris, ac aliorum quorundam fidelium dominorum consiliariorum nostrorum intercessionem, pro parte Chatherinae Iffiu, relictæ viduae magnifici quondam Joannis Imrefi de Zerdahely factam, tum vero illud etiam ob oculos ponentes, eandem Catherinam Iffiu ex praeclara et nequaquam penitenda ortam esse familia et prosapia, eiusdemque genitores et progenitores in praecipuorum magnatum et procerum

huius regni nostri Transsylvaniae extitisse numero, imo etiam eosdem sanguinis claritudine, vitae integritate, ac aliis insignibus, virtutibus, laudatissimisque meritis excelluisse, quorum nos existimationi et bonae memoriae hac in parte nihil tribuentes, ne eidem Catherinae Iffiu, ob graua et enormia sua delicta, in perpetuam nominis ac familiae suae infamiam extra terminos ditionis nostrae vagari, jugi in exilio uiuere et incertis locis errare necessum sit; deinde ex innata illa atque solita gratia et benignitata nostra, qua delinquentibus veniam, lapsis vero refugium subleuamenque solemus impertiri, et rigorem iuris interdum lenitate misericordiae consueuimus mitigare, ob hoc eidem Catherinae Iffiu, nec non capiti, rebusque et bonis, ac iuribus suis possessionarijs, si quae videlicet eandem bono iure concernere possent, super tali crimine, quod ipsa praeteritis temporibus, praepotentis dei timore postposito, violatisque diuinis pariter et humanis legibus, detestando incessu et adulterio se et vitam suam polluisse, et insuper variarum sagarum siue veneficarum mulierum et vetularum opera adhibita, horribiles diabolicas incantationes, praestigias et alia id genus maleficia exercuisse, ob idque a proxime praeteritis generalibus dominorum regnicolarum comitijs ad diem vigesimum tertium mensis Februarij anni praesentis millesimi sexcentissimi decimi quarti in ciuitatem nostram Meggies indictis, per eosdem dominos regnicolas, unanimi eorum consensu iuridice conuictam et aggrauatam esse, ac capitali sententia subiaceri palam habemus, gratiam et misericordiam duximus faciendam specialem, his tamen subiectis conditionibus per eandem Catherinam Iffiu diligenter obseruandis: Primo, ut ipsa contrito ac humiliato corde coram deo et hominibus poenitentiam instituere, pristinos mores suos meliorare et reformare, incestus et vetitas concubinatus diligenter vitare, consortium sagarum et mulierum veneficarum fugere, detestabiles diabolorum incantationes et praestigias relinquere diurnis nocturnisque precibus deum complacare, ac eximiam vitae sanctimoniam et innocentiam inire, et eam totis animi conatibus et viribus custodire debeat. Secundo, ut ipsa extra terminum et limitem Transsylvanicum, vulgo Meszes dictum in comitatu Bihariensi

in bonis videlicet et iuribus suis possessionarijs, illis videlicet quae ipsam bono iure in eodem comitatu Bihariensi habita concernere possent, in toto vitae suae curriculo manere sit obstricta, neque unquam intra praedictum terminum Traussylvanicum Meszes nuncupatum venire praesumat; alioquin si ipsa aliquo tandem subsequendum temporum articulo intra praedictum terminum Traussylvanicum veniret, hicque reperiretur, praesens haec nostra gratia ipsi suffraggere minime videatur, sed eo facto penitus cassetur et annihiletur, ipsaque Catherina Iffiu priori damnationi et capitali subiaceat sententiae. Imo gratiam et misericordiam facimus presentium per vigorem. Quocirca vobis vniuersis et singulis spectabilibus magnificis, generosis, egregijs, nobilibus, comitibus, vice comitibus, iudicibus nobilium, provisoribus et castellanis arcium, aliorumque quorumvis locorum officialibus, item prudentibus et circumspectis magistris civium, iudicibus, villicis et juratis ciuibus quarumcunque ciuitatum, oppidorum, villarum et possessionum, eorumque vices gerentibus, cunctis etiam aliis regni nostri iudicibus et iustitiariis, aliisque cuiusvis status et praeminentiae hominibus, quorum interest seu intererit, praesentium notitiam habituris, harum serie committimus et mandamus firmiter, quatenus uos quoque deinceps annatatum Catherinam Iffiu ratione praeuia contra formam praemissae gratiae nostrae in persona nec non bonis et rebus eiusdem quibuscumque impedire, molestare, turbare, seu quouis modo damnificare nequaquam praesumatis, aut sitis ausi modo aliquali. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in ciuitate nostra Coloswar die 16. mensis Maii anno domini 1614.

(A »Cancellaria Transsylvanica« czímű egykorú codexből az *erd. Múzeum kéziratárán*.)

XXVIII.

1614. máj. 17.

A három nemzet felterjesztése Mátyáshoz a ráruk visszaadása ügyében.

a)

Paria literarum trium nationum regni Transsylvaniae singillatim unius cuiusque nationis nomine ad Romanorum Imperatorem missarum.

Sacratissima caes. regiaeque maiestas, domine domine nobis clementissime. Seruitorum nostrorum in gratiam S. C. R. Maiestatis vestrae humillimam oblationem.

Non exiguum propensissimi erga nos fauoris et clementiae sacr. maiestatis vestrae caes. regiaeque argumentum est. quod per lagatos magnificum d. Franciscum Daroczy ac Ericum Lassota, et publice ad uniuersitatem statuum et ordinum exaratis, et priuatim ad ordines nobilitatis datis literis suis, clementer commonere dignata est. Eas nos et honore condigno et studijs obsequentissimis amplectentes, tam ardens atque zelosum pacis eiusdem studium, summis inprimis deo gratis actis, modis omnibus non laudare et ad coelos tollere non possumus, deum optimum maximum conceptis ex animo votis deprecantes, talem erga nos afflictamque patriam nostram maiestatis vestrae caes. regiaeque paternam benignamque affectionem suam cum felicitate vitae eiusdem semper conseruare, ac in dies certo cum incremento, cum salute et permansione tam nostrum omnium quam regnorum eiusdem reliquorum suauissimo cum gustu experiri largiatur. Caeterum ut veritatem de statu rerum nostrarum maiestas vestra caes. regiaeque intelligat, humilime rogamus, ex incertis atque perniciosis currentium rumorum vanitatibus si quid alieni in nos studii aut cogitationis assumsisset, ijs omnibus atque inquietorum hominum noxijs quibusque incitamentis sepositis, ea, quae ad conseruationem pacis publicae, nostrum omnium permansionem, regnorum suorum beatissimam quietem attinent, paterna sua cura, benignitate non solum diligentissime procuret, verum

etiam roborare atque firmare modis omnibus contendat. Quia autem ex interceptione finitimorum, quae ex hac ditione Transsylvanica praeter expectationem nostram occupata sunt, nihil aliud quam irritamenta et turbationes pacis consequi non obscuris rationibus suspicamur: de restitutione eorum per hosce ad sacr. Maiestatem V. Caes. regiamque ablegatos nuncios nostros clemens atque benignum humillimis ijsque maximis precibus responsum ab eadem petimus; quo causis et fomitibus irritamentorum sublatis, ac pristina tranquillitate adepta, sub alis augustalis clementiae eiusdem, pro salute tam sua quam charissimorum omnium, regnorumque felicitate publica vota semper deo nuncupemus. Seruet deus Maiestatem V. C. regiaeque ad vota feliciter imperantem. Datum Claudiopoli 17. mensis Maji anno domini 1614.

(Cancellaria Trans.)

b)

Sacr. C. Rque Mtas stb. Servitiorum stb.

Non fuisse nostri immemorem S. C. Regiaeque Maiestatem vestram, quin sincere erga nos per magn. dnum Franciscum Daroczy de Deregnieő consiliarium cameraeque suaeque maiestatis c. regiaeque Scepusiensis praefectum, comitemque comitatus de Beregh ac gen. Ericum Lassotam Steblaw exhibito a nobisque summo honore recepto animadvertimus, eamque Maiestatis vestrae C. Regiaeque clementiam omni gratitudinis officio recompensandam, summopere ducimus. Continuis nihilominus et devotissimis precibus ipsum rerum moderatorem sollicitantes, ut hujusmodi cunctorum ore, omni aevo commemorandum et laudabile studium in animo suae Maiestatis C. Regiaeque, totius reipublicae christianae emolumento et comodo, quam diutissime conservet et confirmet. Quod vero cardinem moderni status nostri uno verbo explicemus: in eo demisse suam Maiestatem C. Regiaeque petimus, ut posthabitis quibuslibet dubiosis relationibus ac nonnullorum nostrorum sinistre contextis criminationibus, dignetur potius sua innata clementia eorum omnium quae totius christianitatis ac etiam patriae hujus nostrae securitatem publicam spectant, clemen-

tem rationem habere, eandemque contra omnes impetitiones et inquietudines una nobiscum defendere et protegere. Unde jam tandem patriae etiam nostrae, nacta aliqua respiratione quiete aliquandiu frui liceat. Quod eo facilius consequi possemus, si terminorum et limitum regni hujus Transylvaniae ac etiam ipsarum arcium quae per officiales suae Maiestatis C. regiaeque causa absque rationabili ademptae sunt, in tempore restitutio fieret. Qua de re ut nobis per fratres nros, ad S. C. regiaeque Maiestatem vestram ablegatos benignissimum responsum largiatur, demissis et iustantissimis precibus oramus.

Hoc enim modo omni discordiarum fomite nri e medio sublato, publicaue tranquillitate restituta sub tutela et protectione suae Maiestatis C. regiaeque optata quiete potiti, pro foelici ac florenti ejusdem gubernatione deo semper ardentia vota offerre possimus. Conservet deus stb.

Datum Claudiopoli die 17 mensis maji a. d. 1614.

Ejusdem S. Maiestatis vestrae c. regiaeque

humiles et perpetui servitores
universi magnates capitanei regiique iudices
Siculorum regni Transylvaniae.

Külczim: S. rom. imperatoriae ac Germ. Hung. Boh. etc. regiae maiestati etc. dno dno nobis clementissimo.

(*Eredetije* 18 gyűrűpecséttel, a bécsi cs. és kir. titk. ltárban. Hung.)

c)

Sacr. C. Regiaeque Maiestas stb. Servitorum stb.

Literis Maiestatis Vestrae C. regiaeque privatim ad nostram nationem per suos legatos datis, singulare de nobis rebusque nris studium paternamque affectionem abunde intelligimus, quae nos honore quo decet et observantia accipientes augustalem hanc ipsius clementiam summis quibusque gratitudinis obsequiis amplectimur atque exosculamur. Quamquam autem calamitates gentis nrae, inenarrabiles maiestati vestrae c. regiaeque ignotas non esse nobis persvasum omnino habemus, peccatis enim nris ita demerentibus dum alia vicina regna praeteritis quatuor aut quinque annorum temporibus alma pace perfruentes, et restaurare diligentius, viresque sibi asumere

potuerint, nos interim per principem praemortuum non tantum labefactatis libertatibus, sed innumeris malorum generibus oppressi, ad extremam fere inopiam et contritionem irreparabilem redacti sumus. Quantoque magis calamitatibus fessi obrutique, eo certe ardentius pacem, pacem quovis auro cariorem praeciosiorumque exoptamus, cui ut Maiestas vestra C. regiaeque ex innata sua erga subditos regnaque omnia christiana pia paternaque sollicitudine omnem suam curam studiumque adhibeat, humillimis et obnixissimis precibus ab eadem petimus, scimus autem et clarissimis indiciis perspicimus nullum majus irritamentum in conservatione publicae pacis nunc adesse, quam ex hac ditione Transylvanica per officiales ejusdem artium et praesidiorum nonnullorum occupationes. Quae omnia pro permanensione publicae pacis suoque in conservatione illius propensissimo studio demisse eandem oramus et obsecramus, quam primum restitui clementissime dignetur, ut sublatis e medio turbarum, tumultumque incitamentis, salutariis et optatissima quies nobis restituatur, talemque paternam maiestatis vestrae c. regiaeque clementiam aeternis in omnem posteritatis memoriam propagantes, pro salute et incolumitate ejusdem deum indesinenter sollicitare non praetermittimus. Servet deus sth.

Datum Claudiopoli die 17. mensis Maji a. d. 1614.

Ejusdem s. c. regiaeque maiestatis

humiles perpetuique servitores
magistri civium regii sediumque iudices
caeterique jurati cives civitatum Saxo-
nicalium regni Transylvaniae.

Külczim: S. Rom. Imperatoria ac Germ. Hung. Boh. etc. regiae maiestati etc. dno dno nobis clementissimo.

(Eredetije a bécsi cs. és kir. titk. levéltárban. Hung.)

d)

A százszok titkos felterjesztése Mátyáshoz.

Sacr. C. Regiae Maiestas dne. dno. clementissime.

Cum gens Saxonica Transylvaniae Turcarum perfidiam, Ungarorum Transylvanorum incostantiam ac moderni sui vayvodae levitatem animadvertat, nulli plane horum concredit,

illis, quia infideles sunt, his, quia continue Saxonum fortunis invident, extirpatosque mallent, quam superstites, quaerunt etiam omnes occasiones, quibus Turcis eos invisos reddant. Unde nec scribere quidem suae maiestati caesareae, principibusque christianis audent Saxones, accerimum a Turcico imperatore mandatum habentes, ne quidquam cum regibus principibusque christianis communicent, in omnibus Bethleni voluntati sese conforment, quare is quoque elatior factus, Saxones posthabere incipit, summis exactionibus aggravare, quaecunque hodie promittit, cras negare, pastoribus ecclesiarum Saxonicalium proventus, redditusque ordinarios subripere, Bathoreum tyrannum immitari, quia census ordinarios anticipat, promittitque anticipatorum relaxationem, cum tamen tempore deponendae contributionis, ne numulum quidem indulgeat. Villae et oppida exusta patrio more a pensionibus eximebantur, quoad vires resumerent, quod etiam nunc Ungaris et Siculis concessum est, Saxonibus nihil indultum, solum ut paenitus exhausti, tandem Ungaris cedant. In Decembri sub electione hujus vajvodae conclusum est, ut omnium injuriarum fieret utrinque oblivio; postea in Martio hujus anni contradicentibus Saxonibus hujusmodi articulum faciebant: quicumque superioribus temporibus Turcis adhaerendo, cum iisdem progressus ansam dedit comburendi provinciam, si pignus habeat, jure citetur ac puniatur, si minus, ubicunque repertus fuerit, ibidem plectatur, si vero tales quis defendere velit, defensor, rei poenam subeat. Hinc principem eximunt, et se ipsos, qui Bathoreo adhaerentes totam Barciam districtum Coronensium igni, ferroque devastarunt, solum in articulo intelligunt Saxones, qui ab Ungaris et Siculis sibi illatam injuriam, minus adhuc quam debebant, ulciscabantur. Ipsi etiam Transylvani culpam combustae provinciae in literis ad vestram maiestatem datis in Bathoreum conjiciunt. Rixarum tantummodo semina serunt, Saxones incitant, prout de facto consulem, judicesque Schespurgh civitatis contumaciae accusarent, quod citatos in tali casu extra dare noluerunt. Illis, qui vestrae maiestatis c. fidelitatem secuti sunt, vel etiam exilium passi, bona sua non redduntur, sed illis perfidis Bathorianis, et qui ad Turcas transiverant, relinquuntur, ideo ut in posterum nemo sit, qui ad christianorum opem confugiat. In electione

hujus vajvodae concludebatur, ut semper in consilio principis et in omnibus legationibus Saxones etiam adhiberentur, nunc in utraque negliguntur. Ungari etiam quae tempore Bastae amiserant, nunc a civitatensibus repetunt. Cibinium omnibus munitionibus spoliatum reliquit, ea tamen intentione, ut ea civitate exinanita jam relictā, Segesvár sive Schespurg occuparet, eoque comitia convocaverat, at Schespurgenses fraudem in tempore animadvertentes, pedites vajvodae expulerunt, furiosos sive hospitiorum destituitiores partim baculis exceperunt, partim occiderunt. Advertunt etiam Saxones Bethlenium Turcis nimis addictum, ideoque fraudes extimescunt, ac verentur, ne una cum ipsis aliquando, sub hoc rerum statu tota christianitas in maximum discrimen incidat. Cui ut praeveniri possit, iterum Saxones ad suam Matrem C. principesque christianos recurrunt se, suasque civitates gratis offerunt germanis, ita tamen, ut in libero religionis exercitio retineantur, et de eadem assecurentur ; ut sua maiestas c. militem introducat, non solum, prout hactenus usu venerat, qui spoliis oneratus, pedem referat, sed integras colonias superinducat, idque circa tempus autumnale, si maturior adventus Turcarum rem non ante maturaverit, quando cellaria horeaque turgent, hyemisque ingruentes tempestates Turcam repellunt. Ipsae etiam civitates pecunia adjectae interrim vastata ab Ungaris ac diruta reficere, de munitionibus, comitatuque prospicere, militem Saxonicum conducere, et interea deo opitulante hosti quovis resistere valeant. Radulii restitutionem tanquam vicini fidelissimi et Saxonum amantissimi, necessarium arbitrantur. Si aperto Marte imperatoria maiestas rem aggredi nolit, duas alias vias demonstrant : nempe si deservata pace cum Turcis confinia Ungariae successu temporis milite germano complerentur, et pedetentim germani artifices sese urbibus saxonicalibus ingererent, adjectae etiam civitates pecunia advenas aliquandiu gratis alere, vires et ipsae recipere, bona hinc inde nobilitaria cōmendo, urbium redditus, suam ditionem augere possent : si forte cum Turcis transigi possit de colonia germanica introducenda, cum vasta terra tributum denegat, incolae persolvant, in qua re non inutilem operam ipsi Saxones praestare possent. Iurant etiam Saxones, si sibi vel 3200^m fl. succursum fuisset, potuisse se absque ope et auxilio

barbarorum Bathoreum ejicere. Petunt, orantque humillime, ut si c. maiestas foedus cum Turcis initam conservare parat, Transylvaniamque relinquere in moderno statu, ut quantocytus commonefacti rebus suis aliter consulere possint, nec spe suspensi, deinde periculum immenens evitare haud possint, nec tyrannidem Ungarici imperii ferre ulterius vel volunt vel possunt; quin imo Szkender basae consilium sequendo ab Ungaris sese segregabunt, efficientque, ut Turcarum imperatori certa contributione reddita, vajvoda Transylvaniae nullum jus in ipsos habeat. Orant itaque propter deum vestram maiestatem s. ut praesentem occasionem praeterire non sinat, sed ambabus amplectatur manibus, non enim nunc solum sua et se curant sed periculi imminens totam christianitatem commonefaciunt. Hoc etiam orant, ne forte haec ipsorum pia postulata in aliquam expeditionem deveniant, unde vel Turcis, vel Ungaris revelentur.

Caeterum se, suaque humilima servitia fidelissimaque obsequia universi Saxones Transylvani vestrae maiesti s. deferunt et consecrant in perpetuum.

Nomine et ex commissione gentis Saxonicae in Transylvania.

Valentinus Seraphinus

secretarius universitatis Saxonicalis m. p.

Kivül: Pia postulata Saxonum Transylvanorum ad S. C. Rque Mtem dnum dnum suum clem^{mum} directa. (Más irással) 24. Julii.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos ltárban. Hung. Lassota 1615. febr.-ban kiadott jelentéséhez mellékelve, de a mely eredetileg az 1614. júl.—aug. tárgyalásokhoz tartozott.)

XXIX.

*1614. május. Gyulaözbán az 1614. évi k. n. General. Hon-
Az allamunkra elegendő az erdélyi ügyekről s a Mehemed császárnak
venken felolvasztatásról*

Von der röm. kays. Maiestät unsers allergnedigisten herren wegen, denen von irer kays. Mai. erforderten fürstl. Durchl. auch derselben haus abwesendenden gesandten, dann leczlich irer künigreichen und dero ländler abgeordnete, so dem, mit dem Türggen geschlossenen friden interessiert, mit gesiglet,

und denselben unterschrieben haben, in gnaden anzuzugaigen: sy wisseten sich noch wol zuerindern, mit was eyfer und grosser mühe, sy damalen als sy noch von der in Gott ruhenden kays. Mai. Rudolphi des andern, hochseligster gedechtnus wegen, das kunigreich Ungarn und Erzherzogtumb Österreich guberniert, disen friden von höchstermelter kays. Mai. wegen, dero einwilligung und dann von türg. Kaiser selbst erhalten, dass leczlich jeczige kays. Mai. verursacht worden, sowohl ins röm. Reich, als absonderlich zu chur. und fürsten ire gesandten zuschicken den üblen und gefährlichen standt, diser von so langen kriegten erschöpften kunigreichen und ländern, hung. rebellion, unausseczliche meutereyen, und üble bezahlung des kriegsvolcks sambt andern zu eusterister gefahr der christenheit zuendtecken, und dieselben umb rath und hilff zuersuchen, damit der mit den Türggen geschlossene friden bestendig der verstorbenen kay's. Mai. tails erhalten werden die ländere zu mehrer rhue gelangen und sich widerumb erholen kundten.

Welches sovil gewircket, dass vorige kay's. Mai. ir kay's. podtschafft an die porten abgefertigt, und dieses was zuvor durch ir Mai. commissarien Ungarn, teutsche und türgen zu Zittwa Toroz, Comorren und Wien geschlossen, zur confirmation dem türg. kaiser zu Constantinopol durch diselb podtschafft fürbringen, und dass er sich zu disem erkennen wolte, ersuchen lassen. Derwegen dan ir k. Mai. tails hierauf nichts unterlassen, was zu erhaltung des fridens nur immer fürträglich und nuczlich gewesen, krafft der geschlossenen fridts capitulation, alles wircklich zuvolziehen, ire podtschafft zum türg. kaiser mit statlichen verehrungen, gemessenen instructionen, dermassen abgefertigt, dass sy sich annderst nit versehen, als der türg. sultan wurde damit content und zufriden sein.

Nicht weniger haben ir k. Mai. obberürter fridts capitulation gemäss, bey allen iren ober und unter ung. windi und chroatischen auch mehr gräniczern das straffen genczlich eingestellt und jemandt befunden, so dem türg. kaiser schaden gethan, als baldt ernstlich gestrafft werden solle. Nicht weniger ist solche verordnung alsbaldt geschehen, dass die commissarien der gehuldigten dörffer unterthanen und gräniczen halben, baides auf ir Mai. als des Türgens seitten zusammen kom-

men, und sich der strittigen örtter vergleichen möchten, aller-massen dann der basa von Ofen von ir Mai. commissarien auch vilmalen ersucht worden.

Ob nun wol entgegen der Türgg mit straißen, niederhauen und hinwegführung viler tausendt seelen, grosse ungelegenheiten irer kays. Mai. zu dem endt geben, sÿ dadurch zubewogen sich zu defendiern und gegen straißen fürzunemen, haben sÿ doch dis alles fridts wegen dissimuliert den graniczern welche die rach starckh ersucht, verboten und in denen terminis verblieben, auch sowohl den sultan, als den basa von Ofen, umb abstellung und bestraffung schriftlich als durch ire podtschafften ersuchen lassen wöllen.

Alles anders geschweigendt sonderlich dass ir k. M. so wol mit Moldau Valacheÿ, Sibenbürgen und andern fürnem-ben ansehnlichen Vestungen und ländern glegenheit gehabt, dass sÿ dieselben hetten einbekommen mögen, welches sÿ doch allein umb fridens wegen, alles beÿ seits gesezt, dissimuliert, und von den handen bis daher gelassen haben, auch den Türggen weder irritiren, noch zu einigem gedancken, als wolte man den friden nit halten ursach geben wöllen.

Endtgegen aber haben ir k. Mai. befunden, dass dem Türggen mit dem friden niemaln rechter ernst gewesen, sondern derselbe vilmehr von ime, zu der zeit, do er sich in ungelegenheiten seiner rebellen, und der persianer befunden, wie auch von voriger k. Mai. kriegsvolekh durch göttlichen beÿstandt gezwungen und getrun-gen worden, nach dem friden zutrachten, denselben an vorige k. Mai. durch tertias personas zuersuchen und zu begehren, darauf von ire Mai. wegen, der herr Pecz verordnet, wie seine relationes und tractationes so er zu Gran und Pest, alda sich auch ir Mai. kriegspräsident herr Hans von Mollärdt befunden, mit sich bringen, in welcher der Türgg fast alles, so man dazumalen begehrt, eingehen und willigen wöllen, solcher tractation schluss aber durch unruhige leuth so die vorige k. Mai. von dem friden abwendig zumachen sich bemühet, allein verhindert worden.

Derowegen der Türgg einen andern modum ergriffen, ir Mai. tails ungrische undterthonen, welcher der Bochkay gewesen, aufgewigelet, hilff und beÿstandt denselben verhaissen, sich

mit inen confoederiert, die assistenz aber mit Türggen und Tarttarn wircklich gelaistet, durch welche er vorige k. Mai. genöttiget den Friden mit ime einzugehen, welches mit derselben grossen schaden geschehen, dann sÿ dabey die ansehentliche vestung Graan verloren, und durch den Türggen dazumalen in die 83 tausent Seelen in sein viehische dienstbarkeit geführt, ausser deren so nidergehauet worden, das zu die Türggen und Tarttarn im ganzen künigreich Ungarn bis an Wien alle päss und glegenheiten erlernt, gesehen, geraubt, plündert, gebrennet, und das landt verderbt haben.

Dass also in fundamento der Türgg gar nit der christenheit zu guttem, sondern zu seinem grossen vortl disen Friden eingangen.

Dises zubehaupten ist leichtlich abzunemen, dass ime sultan Friden zuhalten niemalen rechter ernst gewesen, dann sobaldt der von Hermbstein, als podtschafft zu Constantinopol angelangt, damit er die zu Zittwa von des türg. kaisers plenipotentiariis unterschribene auch mit den Ungarn und k. commissarien geschlossene Fridtscapitulation, vermüg derselben schluss bey dem türg. kaiser zu bekrefftigung bringen, und mit ime herausführen soll, ist damalen gleich eben der Türgg in bester tractation des Fridens, mit dem künig aus Persien gestanden, auch seine rebellen allenthalben zu rhue gebracht, daher den Türggen stracks der gedachter tractation zu Zitwa und beschlossenen Fridens gerewet und also sein blutdurstiges untrewes gemüeth, wider die christen auch lisst und betrug seinem bekannten gebrauch nach mit borgen können, sondern dieselbe Fridtscapitulation, wider gegebene plenipoteuz und zusag, ganz unkaiserlich an unterschiedlichen Östern verfelscht, und sonderlich den sechsten artiel mit Sibenbürgen, daran ir k. M. und der christenheit das höchste gelegen, ime zu grossem vortail, der christenheit aber, unwiderbringlichem schaden ganz und gar ausgelassen, und der Fridts capitulation als ein hauptstuckh endtezogen. Welche listige untrew, ime auch hernach gelungen, dass er solche verfelschte capitulation dem kais. oratori gleich als wann dieselb eben die wäre, so zu Zittwa geschlossen, und von irer k. Mai. unterschrieben, betewert und bekrefftigt worden, lisstiger und vorthailiger weiss durch den

kay. dragoman in die henndt gebracht, welcher dann solche für die rechte authentische mit sich herausgeführt, und irer k. Mai. überantwortet hat.

Alsbaldt aber dieselb verfelscht befunden, ist ir Mai. kriegspräsidenten herrn Hansen von Molärdt bevolhen worden den Alibasa nach Ofen zuschreiben, wider solche zu protestiern und dass mann solche verfelschte nit annemen werde, noch könne zuvermelden, welches dan geschehen; danebens mit Ahmet kihajä so damalen türg. gesandter gewesen, durch herrn palatinum und herrn von Molardt, auch in beÿsein anderer ungarn zu Wien, eben dieser ausführlich tractiert, und die veränderung begehrt worden, welches der Ahmet kihajä nachdem er sich überwisen befunden, zugesagt. Auf dies alles ist der Nigroni und Bonhomo curiersweis nach der portten geschickt worden, welche nach langer überweisung und ausführung die authentische und zu Zittwa geschlossene tractation vom türg. kaiser erhalten, und mit iuen gefertigter herausgebracht haben.

Do aber nach einem jar, der Türrg sich des persianischen frideus ganz versichert, auch seine rebellen gestillt; hat er sich gleich und alsbaldt derer zum künigreich Ungarn incorporierten provinczen, als Vallacheÿ und Moldaw angenommen, und dieselbe mit aller seiner glegenheit einbekommen, die alten und irer Mai. confoederierten vaivoden verjagt, und seines gefallens so von ime allein dependiern und ime das juramentum gethan, dahin verordnet, und eingesetzt.

Es hat aber der Türrg beÿ diesem termino auch nit wollen verbleiben lassen, sondern wie er je und allweg ein aug auf die provincz Sibenbürgen gehabt, und dieses für ein ainiges mittl das künigreich Ungarn zubekommen und also vil christliche künigreich und länder, wie auch das h. röm. reich durch straff anzufallen, gehalten, also tag und nacht dahin getrachtet, wie er disen pass, es seÿ durch krieg oder practiken, bekommen möchte, darzu er dann seinen anschlag nach Moldau und Valacheÿ sein intentent mit Sibenbürgen zu erlangen nuczlich gebrauchen kundte: also hat er erstlich wie zuvor mit Ungarn von ime beschehen, haimblich in Sibenbürgen allerlaÿ factiones fomentiert, den Bathori wider die Sibenbürger, dise

wider des Bathori verheczet, auch baiden schuez und beystandt verlaissen, nicht weniger ist solches an der Portten mit dem Gezi als des Bathori gesandten, und Bethlen Gabor als vom Bathori verjagten, so baide diese provincz ambiert, geschehen; denen baiden er beÿgestanden wider ainander, sonderlich wider den Bathori auf dieser seitten hilff anerbotten, mit geldt und schreiben an die basa baide versehen, die auch baide ire dependenzen in Sibenbürgen gehabt und weil Bathori wider seine unterthanen alberaith vom Türggen nicht weniger dise wider iren herren verbittert gemacht, und in diffidenzen gebracht worden: als haben sÿ sich in etliche tail dividiert und von tag zu tag mehr und mehr in verbitterung zugenommen, bis sich die teutsche nation, der daselbst inwohnenden sachsen, öffentlich armata mann dem Bathori widerseczt hat, und ein tail disen zum herren, der ander einen andern haben, baide aber dem Bathori nit mehr gehorsamen wöllen.

Dieweil aber der sultan vermutet, es möchte ime sein intention nit gerathen, und er den verhofften finem erlangen, hat er des gewissern wöllen spilen, und den kais. Agenten zu Constantinopol starck zugeredt und gefragt, wann dann die k. podtschafft mit presenten kommen werde, neben betroungen, do solche unter der zeit nit wurde gelangen, er auch zu haltung der fridens capitulation nit verbunden sein wolte.

Dannhero ir k. Mai. bewegt worden den Nigroni zur podtschafft derhalben zu publiciern und mit denen presenten zu der türg. Portten zuverordnen, vor andern ir gefallen lassen, weil man kein ansehentliche persohn damalen schicken wöllen, damit ime diser spott, so Kreckhowicz widerfahren, wegen zuruckschickung der verfelschten capitulation nit widerfahre, sonsten auch der Nigroni den türgischen sprach, gebrauch und weis zu tractiern sondern wolerfahren, auch umb die fridts capitulation und tractation die beste wissenschaft, welcher auch mit seinen argumenten und documentis die authentische fridts-capitulation von türg. kaiser zuvor herausgebracht, seiner untrewen ime überweisen, und bewegt, dass er diselb unterschriben, verschworen und bekrefftigt hat.

Do nun diser an der Portten angelanget, sein legation angefangen, die verehrungen überantwortet allenthalben

vermüg habender instruction praeoccupiert, und absonderlich dass der türg. kaiser sich der provincz Sibenbürgen nicht unterziehen, sondern beÿ der fridts capitulation verbleiben wolte, angebracht und gebetten. Ist ime tag und stundt vor dem Nassuff basa und andern obren vezier dabey sich auch der muffti befunden in divan genennet worden, alda er Nigroni mit dem Starczer und dragoman erschienen, daselbst ime Nigroni verwisen worden, dass er von ir Mai. wegen Sibenbürgen gedacht, weil die fridts capitulation lautter wäre, darinnen Sibenbürgen aber nit gefunden werde. Darauf ime dem Nigroni die erste verfelschte capitulation fürgelegt werden, was aber Nigroni darwider repliciert, nichts destoweniger der Nassuff und seine mitcollegen beÿ irer intention und mainung verbliben, dass nemlich ir kaiser kein andere capitulation halten, oder sich zu einer andern bekennen wölle, rundt und offen erklärt wirdt, wie bemeltes Nigroni relation mit sich bringet.

Welches gleichwol berürter Nigroni ir Mai. alsbaldt avisiert, dieselb gewarnet und gebetten, sich mit kriegsvolck gefasst zumachen, dann weiters alda mit argumenten und rationibus nichts zuerhalten, dann einmal der Türgg nit Sibenbürgen einzubekommen, sondern auch einen haubtkrieg in Ungarn zuführen genczlich endtschlossen wäre.

Welches ingleichen anderer künigen und republicen zu Constantinopol residierende oratores, sonsten auch glaubwürdige ansenliche persohnen von türggen und christen, welche sich zu Constantinopol verhalten, und die secretissima des Türggens wissen wegen des haubtkriegs gleichsfals informiert und avisiert haben.

Damit aber des Nigroni und diser aller relation destomehr zuglauben, hat Nassuff basa auf bevelch des türg. kaisers ir k. Mai. damaln selbst zugeschriben, mit vermelden dass dieselb Sibenbürgen halben hinforthan kein anregung mehr thun wolten.

Auf welches ir Mai. kriegsraths president ime Nassuff geantwortet, und sich in die geschlossene fridts capitulation remittiert hat, dass er dieselb capitulation in allen puncten zuhalten, seinen herrn persvadiern wolte, wie bey A zusehen.

Es haben aber die factiones in Sibenbürgen unter dessen nicht ab, mehr aber zugenommen, dass die sächsische nation durch ir gesandten, welche sich nicht allein beÿ ir Mai. mehrmalen, sondern auch den ganznen heil. röm. reich angemeldet, durch das blut und verdienst christi willen, umb beÿstandt gebetten, ir Mai. auch sich selbst, ire stett und das landt offeriert. Ob nun wol dieselb dise glegenheit und der sachsen anbietern gern ergriffen, so haben doch ir Mai. beÿ denen irigen, wie starckh sÿ auch hin und wider tractiert, wegen allerlaÿ unnötiger bedenckhen nicht gelangen können, sondern sich vilmehr mit dem Bathori auf dem ungrischen landtag verglichen müssen, den sachsen aber mit wirklicher hilff, wie gern sÿ gewöllet nit bespringen können, als dass ir Mai. dieselben in vermelter, mit dem Bathori geschlossenen transaction so weit vorbehalten, dass sÿ sich erbotten zwischen dem Bathori und inen vergleich durch aigne darzu deputierte commissarien aufzurichten, dabey es verblieben.

Do nun die sachsen also sich von menigentlich verlassen gesehen, sein sÿ ex desperatione zum Türggen endtlich geflohen, denselben umb hilff und beÿstandt ersucht, sich auch erbotten sein volckh in Sibenbürgen einzuführen, nur dass sÿ, wie sÿ fürgeben, des tyrannens Bathori erledigt werden kündten.

Sobaldt der Türgg gesehen, dass seine sovil jahr geführte practiken und anschleg, ohne gefahr und blutvergiessen oder ainigen schwerdtstraich das gewünschte endt wirklich erlangen kündten, hat er alsbaldt dise partida mit freuden angenommen, sich von Constantinopol erhebt, und mit einem grossem exercitu, grobem geschütz und allen kriegs praeparationen nach Adrianopol begeben, daselb aus die expedition an alle seine bassen und begen, sowol die moldauer, valachen, als bossner und was gräniczter sein, zur praeparation und zuzug ernalhnet, dem Scender bassa etliche 2000 zugeben, und als welcher dis werckh soll volczihen, mit Türggen und Tartarn versehen, der sächsischen nation, als welche inen den weeg geczaiget, gefolget; auf der andern seitten aber Bethlem Gabor mit 15 tausendt Türggen anzogen, und also ohne einigen widerstandt, gefahr, oder verhindterung, derhalben sicherlich fortgeruckt, weil der Türgg den Bathori mit gutten wortten, unter dessen

gespeiset, seines verbleibens rhue und fridens versichert, solcher weiters dem ungarischen herrn palatino zugeschriben, ine gleichsfalls vernahnet, dass er keinem geschraÿ, als zug der Türgg an, nit woll glauben geben, sondern vergewisset sein, dass es alles rhuig, still und fridtlích, er keiner assistens bedürfftig, welcher ung. palatinus alss dann sowol ir Mai. als dero künigreich und ländler des Bathori vertrösstung und versicherung communiciert, und also diselben gleichsfall in gewisse versicherung bracht. Welches aber hernach, als sich der Bathori betrogen gefunden ir Mai. sowol als herren palatino zugeschriben und umb eÿlende hilff ersucht, ir Mai. alle gelegenheit, hilff, und beystandt zu rettung des Bathori persohn und Sibenbürgen benommen, und abgeschnitten hat, und also zuvor denoch res integra und zeitt war, ir Mai. beÿ dem ung. landtag keine hilffen erhalten, weniger ire ländler darzu persvadiern können, dahero sich in das heil. reich auf iren ausgeschriebenen ersten reichstag, desto fürderlicher begeben wöllen, dem Türggen die opinion zunemben, als wäre dasselb in vil weeg zertailt, und wider einander, daher keine hilffen zuhoffen, sondern die diffidenzen so gross, dass zubesorgen sÿ selbst unter inen leuchtlich einen krieg moviern möchten, allermassen Nassuff bassa solches gegen dem Nigróni und Starczer, und doch dazu vermeldet, als hette er sich von irer Mai. künigreich und ländler keiner resistenz zubesorgen. Wie dann des Starczers relation und des dragomans alhie mündtlich gethane ausführung mit sich bringen. Und also ist der türgg armata manu in die schöne provincz Sibenbürgen ankommen, hat den Bathori verjagt bis in 25 tausendt seelen, tails nidergehawet, und tails hinwegk geführt, einen landtag ausgeschriben, Bethlem Gabor zu einem gubernatorem eingesezt, und sich Sibenbürgen impatroniert hat.

Daraus leichtlich abzunemen, dass dem Türggen dem friden zuhalten, sobaldt er mit seinen andern feinden fridt gemacht, niemalen ernst gewesen. Welches dann auch aus dem erscheinet, was er seit anno 1612. bis daher in Ober- und Unter-Ungarn mit straiffen, niderhawen, zwingung zur huldigung und extendirung seiner gräniczen soweit, dass er ein grosse anzahl märckt und dörffler zu derselben getrungen,

welche noch vor denen kriegē beÿ kaisers Maximilian fridts anstandts, freÿ und ir Mai. gewesen, dahin auch der Türgg nit kommen ist, anderer aber sich bemächtiget, die ir Mai. in ruhiger posses allzeit genuczet, wie hiebeÿ aus dem auszug mit B. zusehen. Alles zu dem endt, wann schon die impressa ime mit Sibenbürgen nie angangen wäre, er doch glegenheit gesucht dise fridts capitulation aufzuheben, und den Krieg in Ungarn zu continuiren. Zu welcher intention der Türgg alles traidt, so er von denen gehuldigten in ganz Ungarn sonsten auch umb paares geldt von denen Ungarn erkauffen können, vil tausend Mutt einkauft, alle gränicz heuser und cässten gefüllet, einen überfluss aufbehalten. Die gräniczen mit munition also starck versehen, als wäre man schon im öffentlichen anzug, dieselben mit neuem volck allenthalben gestercket, vil tausent neue Türggen und Tarttarn eingeführet und an allen ortten heut zu tag aufhaltet, die vestungen zu pauen und zu repariren anbevolhen, auch durch öffentliche bevelch, sovil in Ungarn unter seinem gewaltt verordnet, wievil ross urd wägen, jedweder marckht, dorff, unterthonen und possessionen alsbaldt zuschicken schuldig. Wie solches alles herrn Forgach, Doczi und anderer ung. und teutscher Kriegsobristen und hauptleuth relationes so beÿ der handt mit sich bringen.

So ist ferrers am tag, wann nichts anders wäre, dass er vor 2 jaren das gräniczhaus Callo starckbelegert, dass geschütz dafür geführt, und dasselb beschossen, der festung Toggaÿ vorstatt mit kriegsmach anzugreifen sich unterstanden, und sich daran kein fridts capitulation hindtern lassen. Welches ja nit zaichen, dass er den friden halten, und nit kriegē, sondern vilmehr solche beweissliche sachen sein, dass ime den friden zuhalten nie ernst gewesen.

Es werde vor allen dingen nur dis wol in acht genommen, was der Nigrioni relationiert, und daselb fûrgemerckt ist, dass sowol der türggisch kaiser, als der Nassuff und mufti sich rundt erclärt kein andere capitulation einzunehmen und zuhalten, als die verfelschte, oder aber den friden zu brechen und den säbel zugebrauchen. Wann nun die capitulation angriffen, und aufgehebt, so ist ingleichem alles das aufgehebt, was darinnen vermeldet wirdt, weil vorige k. Mai. sowol als

die interessierte künigreich und ländler in kain andere fridens capitulation eingangen, dieselb gefertigt, sich darzu bekennet, solche zuhaben sich obligiert, als dise, welche der Türgg jeczundt nit halten, und sich dazu verstehen will. Was um wider die authentisch fridts capitulation dasselb seÿ wenig, oder vil, jeczundt zugelassen wirdt, haisset den ganczen geschlossenen friden aufgehbt, und zerstossen. Wann um das von dem Türggen jeczundt geschieht, was ist sich dann weiters auf den friden zuverlassen?

Es haben auch ire k. Mai. denen anwesenden erzherczogen, ires haus abwesenden gesandten und abgeordneten dises zu irer nachrichtung zuendteckhen nit unterlassen wollen, dass ir k. Mai. des tags zu Constantinopol noch vor des Nigroni ankunfft, und als Bathori beÿ dem Türg. kaiser der besten gnadt gewesen, erindert worden, do sich der türgische sultan mit denen vesiern bassen des ung. haubtkriegs halben, solchen an die Landt zu nemen, verglichen, und resolviert, sich auch damalen Gabriel Bathori zum instrument und mittl offeriert, und weeg ancaizgt, wie sich der türgg Moldaw und Valachey impatroniern möchte; darauf dann dergleichen obbelmte provisiones der Türgg in Ungarn gethan und fürnembten lassen. Derowegen das fundament nie auf Siebenbürgen des Bethlem Gabors persohn, oder abgenommen heuser halben, von irer Mai. gesezt, sondern die Sibebürgische impressa mehr für einen schein und solche mittl und praetension gehalten worden, welche do sy den Türggen fort ginge, er destolechter mit Sibenbürgen den haubtkrieg (welches sein principal intention) fürnemen kundte, wo nicht, doch auf der andern seitten, zu gnügen gefasst und beraitet wäre, den geschlossenen haubtkrieg anzustellen.

Dieweil aber ime aus so grosser sicherheit, welche diser seits, denen künigreichen und ländern imprimiert, deswegen alle praeparationes unterlassen worden, solche impressa gerathen, hat der Türgg seiner intention, den fridt zubrechen und einen haubtkrieg fürzunemen, alsdann nit mehr auf berürte consultation gestellet, sondern jeczundt seiner intention einen andern schein geben und rundt mit irer k. Mai. selbst aignen persohn durch ein schreiben, so er beÿ seinem chaussen über-

antwortten lassen, procediern und die gancze sachen auf Sibenbürgen und die darzu gehörige heuser stellen und im solchen schreiben sich seines endtlichen willens erklären wöllen, in welchem sonderlich dis wol in acht zuhaben, dass darinnen vermeldet wirdt, der Türgg kein spannen erdttrich ir Mai. an Sibenbürgen bestendig, von seinen voreltern solche provincz an ine komben seÿ, dass auch diselb allzeit ime gehulldigt und unterthenig gewesen, der vajvoda allzeit von ime gesezt, vom selben geschuczet und wie sein aigne glaubens ländr gehalten worden, mit ferrerer erinnerung, dass er crafft dises den Bethlem Gabor, als unter den Sibenbürgern der verstendigist, zu einem gubernatorn erwöhlt, und eingesezt, welchem, als seinem gubernatorn ir Mai. die örtter in Ober-Ungarn widerumb einantwortten lassen solten. Wie beÿ dem buchstaben C. mit mehrerm zusehen. Welchem der Scender bassa in seinem schreiben an palatinum, item des Mehmet aga und türg. kaisers an die spanschaften darinnen Sibenbürgen des Türggen peculium sein augapfel aigen und ererbtes gut genennet wirdt, beÿ denen buchstaben D. E. F. G. zusehen.

Also dass nunmehr der türg. kaiser sein ganczes fundament den geschlossenen friden zubrechen und einen hauptkrieg in Ungarn zuführen auf erhaltung Sibenbürgen und dass sich ir Mai. rundt erklären wolten, solcher provincz sich weiters nit anzunemen, oder auch derselben mit einem worte zudencken, sondern dieselb dem Türggen, als sein aigen gut hinforthan zulassen, auch im geringsten weiters nit anzusprechen, sondern sich derselben gancz und gar zubegeben, sezt. Mit betrohung, do sich ir Mai. nit resolviern, sondern die sachen suspendiern, die zeit also gewinnen, und dissimulirn wolten, er nichts destoweniger das thun wurde, was dises landts natürlichen herrn gebühre, allermassen der chaus sich mündtlich allhie, die türg. podtschafft aber zu Wien gegen dem Nigroni mit folgenden worten austruckhenlich vernemen lassen sollen, dass er bewelch nichts zu handeln, tractiern, oder im wenigsten sich einzulassen, ir Mai. hetten sich dann cathgorice Sibenbürgen begeben, als dann hab er mehrers nicht im bevelch, dann dass der Türgg die von dem von Hermbstein herausgebrachte capitulation und kein andere zu halten gedacht seÿe.

Welches alles zu dem enndt gerichtet, wie hieoben ausgeführet, dass er den friden haubtsächlich zuhalten, auch lenger nit gedacht, als wann ime ein landt nach dem andern gelassen, und er also ohne mühe und arbeit in diselben eingeführt werden, allermassen es ime mit Moldau, Valacheÿ und jeczundt mit Sibenbürgen gerathen.

Wann nun der Türgg ex hoc capite sein friddbrüchige intention hernemen, ist diselbe vil gefährlicher, als die erste, welche er ohne eroberung Sibenbürgen fürgenommen hette, dann ohne Siebenbürgen wurde er sein volckh, profiandt, munition, ross, wägen und was zum kriegswesen gehörig, auch von langer raiss aus Asia gar über das Schwarze Meer und andern weit endtlegenen provinczen geführtes müedtes aus gemörletes volckh davon offtmals vil unter weegs verbliben, nach dem er solches von bemelten weitten örtern zu Constantinopol gesamblet, von dannen aus erst in Ungarn mit grosser gefahr, schaden und uncosten, wie zuvor geschehen bringen müssen, und vor halben Augusto oder Septembri nie in das feldt kommen können, wie man beÿ den nächten kriegern erfahren, unterdessen do man mit einer wolgeordneten continuirten kriegsmacht, obwol diselb an der wenig nit so gross, dis orths gefasst wäre, den ganczen winter bis auf den augustum vil grosse impressen fürnemen, und sovil erhalten kündte, dass der Türgg den übrigen tail seines anzugs sich des schadens nit erholen, weniger was neues fürnemen köndte.

Endtgegen kan der Türgg auf dise weise, mit eroberung Sibenbürgen, Moldau und Valacheÿ sein ganczes volck überwintern, den ganczen winter straffen, im maio anziehen und bedarff von der portten weder profiandt, oder dergleichen vorgemelte nothwendigkeitten, sondern hat alles allda im vorrath, kan in einer wochen ein 60 oder 70 tausendt man ins feldt bringen, und das succurs mit grosser glegenheit von allen orten erwarten.

So wurde auch der Türgg ohne Sibenbürgen kein neue püss weder in Ungarn noch andere länder, durch welche er denselben mercklichen schaden thun kundte, nicht bekommen. Mit Sibenbürgen aber stehet ime der pass in Ober- un Unter-Ungarn bis an Österreich, Poln, Mähren und Schlesien bis an

die Oder gancz und gar frey und offen, dass er allzeit und wann er will, ein impressa fürnemben, auch dieselb sicherlich volenden kan.

Ohne die provincz Sibenbürgen kann der Türgg niemalen seinen zug in Ungarn ohne sorg und gefahr fundiern, man kann auch unserseits durch Sibenbürgen allzeit Valacheÿ und Moldau bemechtigen, bis auf Adrianopol, wie zu des Michael vajda zeitten geschehen, straffen, gancz Bulgariam ¹⁾ oed und wüest machen. Und obwol der türgg wie Sÿnam bassa gethau, beÿ offnem krieg Sibenbürgen wolte überziehen, so seindt doch die päss und örtter des landts also beschaffen, das derselbe mit wenig gutem erfarnen volck, allzeit geschlagen und aufgehalten werden kan, inmassen solches Sigismundus Báthorÿ dem Sinam bassa im werck erczaigt hat. Geschweigendt wann der Türgg das christlich leger im feldt sehen und wissen soll; also das mit Sibenbürgen, da solches auf der christen seitten allezeit der Türgg gegen etlichen feunden sich muss gefasst machen und fürchten, das ime nicht auf allen seiten in seinem leger schaden geschehe, welches er ohne Sibenbürgen alles freÿ und versichert ist.

Mit eroberung Sibenbürgen erhaltet der Türgg auch dises, dass ir k. Mai. auf dem frontiern gegen Sibenbürgen, einen continuum exercitum hin und wider kunfftig derhalben halten müssen, weil sÿ wissen dass der Türgg seine wortt, handtschrifft und aÿdt niemalen lenger haltet, als es ime nucz und gefellig, wie sÿ dann jeczundt mit diser fridts capitulation, kaiser Rudolff aber seeligister angedenckens, mit vorigen türg. kaisers fridtbruch, üblen tractation und gefengknus seiner podtschafft auch eroberung Wisitsch und anderer örtter mit grossem schadem erfahren haben, Allermassen dann alle dise künigreich und länder, welche des Türggen wortt und brieffen getrawet, in des Türggenshende endtlich gerathen, und alle von der christenheit verloren worden, auch der Türgg nimmermehr sich Sibenbürgen unterfangen dörffen, do man nit die sicherheit für die praeparation erwöhlet hette.

---

¹⁾ Utána: »und Istriam« áthúzva s egy beszurási jegy alatt oldalt ez áll más irással: »Servia, Bosna und Albania genendt werden.«

Diese hiroben berürte besatzungen aber, die man gegen Sibenbürgen halten müsste, sein dem Türggen zu dem nucz, dass er also die ländler ausmörglen, ir vermögen und forza schwächen, alle glegenheiten endtcziehen, die lebendigen adern abschneiden, und gleich wie an der dörrsucht absterben lassen wurde.

Welches alles zu kaisers Ferdinandi, Maximiliani und Rudolphi zeitten, so wol von ir Mai., dem heil. reich, ir Mai. künigreichen und ländern, fürnemblich aber von denen alten und neuen kriegsobristen: darunter Lazarus Schwendi, graf von Salm, Tieffenbach, Rueber, Basta etc. wie auch von fürnemben ungarn, so damalen gewesen, statlich bedacht und berathschlagt und ausgeführt worden, wie dann solches derselben gutachten vermögen, dass es unmöglich die cron Ungarn auch andere künigreich und ländler und das heil. reich ohne Sibenbürgen zuversichern, und zuerhalten, derowegen ir Maiestäten domalen gerathen wollen, ehe alle möglichkeit und das eusseriste zuthun, als dass man Sibenbürgen dem Türggen auf einigerleÿ weiss oder weeg lassen soll, wie dann deswegen A^o 32. 48 tausend mann zu ross und fuss, A^o 53. aber den gemainen pfenning das heil. röm. reich bewilliget hat. Wie eben ingleichem auf jeczigem reichstag zu Regenspurg als ir k. Mai. wegen Sibenbürgen die postproposition den reichständen thuen lassen, sein churfürsten und ständt auch die obristen, welche sich zu Regenspurg befunden, mit iren gutachten vernommen, und dafür gehalten worden, dass man Sibenbürgen mit glegen- und unglegenheiten wöll man anderst di christenheit nit gar ruiniren, und in eusseriste gefahr seczen, müste beÿ derselben erhalten, und des Türggens attentata für einen offentlichen fridtbruch erachten werden. Es legen auch hie beÿ mit H. zu mehrer nachrichtung ein, was die fürnembste hung. räth ir Mai. erst A^o 1612. für ein ansehnliches gutachten Sibenbürgen betreffendt zu Wien übergeben; dass also die alten und neuen der ungarn und teutschen mainung in dem ains, dass Sibenbürgen keines weegs dem Türggen auf ainigerleÿ weis zulassen sey.

Derowegen ir k. Mai. dise des Türggens unbilliche fürnembn, attentata und von dem chausen ir Mai. überandtwort-

tes schreiben auch was von zeit zu zeiten einkommen, denen churfürsten und fürsten in heil. reich widerumb umb rath und gutachten alsbaldt communiciert, welche in disem fast alle ainig, dass man Sibenbürgen quocunque modo dem Türggen nit lassen, sondern ehe das euserist daran seczen und wagen solle.

Wann nun der Türgg aller vernuft nach, gleichsals wol gewust, dass wie ime Sibenbürgen gelegen, und er ohne erobierung derselben provincz schwär- und gefährlich dise angraniczände künigreich und ländel werde bekriegen können, also hat er beÿ ime selbst leicht schliessen mügen, wöllen dieselben nit kunftig seine sclaven und aigen werden, dass sie diese provincz und glegenheit nit wurden lassen, sondern mit aller irer macht, widerumb beÿ der christenheit erhalten müssen und sollen; weil dise provincz aller umständt wegen ein solcher pass vortail und glegenheit so alle zeit eines kriegs wol würdig, in bedeckung baiden tailen, so viler künigreich und ländel erhaltung daran gelegen und von dannen aus gemeiniglich die angraniczende künigreich und ländel angefüllen werden; daher er sich dann destomehr zu seiner intention des haubtkriegs gefasst macht, und was er unterdessen bekommen mögen eingenommen. Dass also der Turgg selbst ime nie fürnemben oder einbilden können, als wurde er dise provincz also rhueig einbekommen, auch die christenheit verzagter weis umb vermainten fridens willen hendt und füß fallen lassen.

So hat auch der Türgg durch dise seine attentata und jüngste schreiben einen fürnemben punct fasst gancz und gar abgeschnitten, confundiert und in gute obacht zunemben ursach geben, in deme er Sibenbürgen für sein ererbtes gut haltet, den Bethlen Gábor seiner gubernatorem nennet, die sibenbürger für seine aigne und ire seines glaubens zugethane unterthonen haltet und nennet, sie die sibenbürger selbst den Türggen heraus gefordert, also seiner jurisdiction sich untergeben zu dem von ime ausgeschriebenen landtag erscheinen, Bethlen Gábor, do er schon vom Türggen eingesetzt worden, und die Türggen und Tarttarn aus Sibenbürgen abgezogen von neuem den türg. kaiser gar zu letzt umb hilff wider die christen ersucht, ime Lippa und Genoe (*igy*) offeriert, diesel-

ben auch einzuanantwortten denen gräniczern der ortten be-
 vohlen, wie solches die einkommenden relationes mit sich
 bringen und was dergleichen beÿ disem termino praejudicir-
 liche und der christenheit schedtliche actus mehr sein. Daher
 billich bedacht wirdt, wie gut und süs es auch der Gábor, und
 die sibenbürger jeczundt fürgeben, ob man auch sicherlich mit
 denen Sibenbürgern beÿ disem standt hinforthan commissiern
 oder tractiern kundte. Dann weil nunmehr der Türgg auf die
 substanz, dass er in Sibenbürgen allein herr seÿ, sich rundt er-
 kläret und von ir Mai. gleichsfals ein endtliche und fürderliche
 andtwort, nemlich dass ir Mai. sein begehren billichen und
 stat thuen wöllen begehrt: so werden sÿ ja mit diser siben-
 bürgischen absonderlichen tractation einen nucz haben, solche
 sibenbürger an ir Mai. sich einhellig begeben und also wider-
 umb von dem Türggen abfallen müssen, welches sÿ nunmehr
 beÿ disem vom Türggen constituirten gubernatori mit wol
 werden thun können.

Es manglet inen auch im landt selbst die macht, welche
 sÿ zu kaisers Ferdinandi, Stephani und Christophori zeiten
 gehabt und sich selbst zudefendiern gnuegsam gewesen; nun
 aber nich allein das landt gancz und gar wüest und öed ge-
 macht, sondern auch seit Sigismundi Báthori antritt über die
 200 tausendt seelen, darunter die besten kriegs — auch andere
 wolvermügliche und qualificirte leuth verloren worden, wie
 solches alles der augenschein und erfahrung mit sich bringet.
 Also dass sÿ sich selbst nunmehr nicht defendiern und also
 neutrales sein können, sondern sich disem untergeben müssen,
 welcher der sterckist ist. Wann sÿ sich nun albereit dem Türg-
 gen, als dem sterckisten untergeben, solchen auch, do man mit
 inen in der tractation und ir. Mai. gesandte albereit hinein
 verordnet gewesen, umb schucz und hilff ersucht, er sich nun-
 mehr Sibenbürgen impatroniert, sÿ von der christenheit ver-
 lassen worden, und heut zu tag keiner assistenz zugetrösten,
 weil sÿ keine praeparationes sehen, und umb unser vermügen
 mehr als zuvil wissen: so können sÿ disemnach mit iren trac-
 tationen so purlauter in des Türggen macht und gefallen ste-
 hen, und rebus sic stantibus weil sÿ sich selbst nit defendiern,
 ir k. Mai. seits mit keiner defension gefasst, vom Türggen

schwärlich begeben, vil weniger aber, als türg. underthonen oder so dem türg. gewaltt nunmehr unterworfen, neutrales sein und gehalten werden, sondern öffentlich den Türggen respectiern und ime auf seinen bevelch beÿstehen müessen.

Daher ir k. Mai. beÿ diser beschaffenheit, noch nicht sehen oder befinden können, was dieselb beÿ dieser türg. tractation zugewinnen, oder auch zuverlieren so nit berait verloren wäre, weil sowol der gubernator, als die provincz den Türggen unterworfen und mit ime haimbliche pacta haben.

Endtgegen aber hetten die sibenbürger beÿ disem iren ellenden und verworffenen stand, auch allen erzehlten umständen mit diser tractation und ferttigung der compactaten sovil zu gewinnen, dass ir k. Mai. inen noch über dis, dass sÿ sich dem Türggen erheben, und nunmehr was derselb haben will thun müssen, oder aber von ime gestrafft und ausgerottet werden, Sibenbürgen zu einem freÿen landt und dem türg. gubernatorem für einen fürsten erklärten, mit ime seinem gefallen nach, als wäre dise provincz noch in dem standt, wie solche zu zeiten des Bathory, als die pacta zu Pressburg gemacht worden, gewesen, ohne alle ursach compactierten, welches wol zubedencken ob nicht ein solches ir k. Mai. beÿ der ganczen Welt zu grossem schimpff und verklainerung geraichen möchte, dass sÿ sich vor todten menschen fürchten, und mit solchen compactiern müessen, welches sich der Türgg selbst darüber verwundern und desto grösser hercz fassen möchte.

Mann will auch dis orts zwischen dem so der Türgg durch einen bassa und Türggen in Sibenbürgen, wi bey andern seinen aigen ländern geschicht, und zwischen des Gábors auch jeczigem angestellten türg. regiment allein disen unterschidt machen und halten, dass die sibenbürger oder willig, oder genöttigt, in substantia aber doch dem Türggen unterworfen, und sein aigen, eusserlich aber freundt und christen sein und bleiben wöllen, allzeit mehr als die Türggen selbst schaden, dann als christen wären sÿ neben und unter christen, wisseten umb derselben fürnemben und sachen, welche sÿ alsdann dem Türggen derhalben communiciern müesten, damit sÿ in gutem credit un also mehrer sicherheit verbleiben kundten, oder aber solches, wie die gehuldigten thuen müessen,

damit sÿ nicht vom Türggen gestrafft, und überczogen wurden. So hetten sÿ also allein den nucz, die christenheit aber endtgegen den höchsten spott und schaden, dan wäre der Türgg öffentlich und nit so haimblich, durch dergleichen christen in Sibenbürgen wurde man sich wider ine gefasst und mit ime kein gemeinschaft haben, auf solche weis aber wäre der Türgg innerlich und haimblich beÿ uns allzeit und vil sicherer seiner sachen, als wanns offen geschäch. Dessen gibt der verstorbene Bathori gute und gewisse prob, was für grossen schaden und verderben er der christenheit mit disem modo beÿ der Portten gethan, und für verderbliche practiken unter dem schein sich zu conservieren wider ir Mai. und die christenheit geführt, wie solches sonderlich aus einem memorial, welches er durch den Gezi seinen gesandten dem türg. kaiser überandtwortten lassen, zusehen, im welchem memorial er, wie er Valacheÿ, Moldau und Poln bekommen möge, die Moskau an sich bringen, er Bathori aber weiters an türg. kaiser 23 tausendt haiduggen auf des Türggens bezzalung aufzunemben, beÿnebens das moldauische, vallachische volck auch Türggen denselben zu coniungiern, ime Báthori zum haubt solchen volcks fürzusezen, mit dem er bieten, das er gar auf Wien einen straiß fürnemben, das künigreich Ungarn von des Türggens wegen bekommen wöllen, begehrt und zu solcher seiner bösen intentions erlangung alle mittl und weeg zu der zeit fürschlagen lassen, do er mit ir k. Mai. zu Pressburg auf dem ung. landtag in der besten tractation der compactaten zwischen ir k. Mai. ime und dem landt gewesen, und gestanden ist. Eben dises möchte vilmehr der Bethlem Gábor als welcher ganz und gar von dem türggischen favor dependiert und wochentlich seine curier zu dem Nassuff bassa hat auch disen, wie andere bassen und begen zu vattern angenommen, tractiert, allberait zu anfang seines regiments, öffentlich sowol als haimblich, beÿ dem Türggen umb hulff und beÿstandt wider die christen sollicitiert auch wohnung in Türggeÿ kaufft, — Lippa und Genoe ime offeriert und weil die gräniczer daselbst seinem unchristlichen vorhaben widerstrebt und solche dem Türggen nicht überandtwortten wöllen, ein andere neue besaczung, welche seinem willen mehr zugethan dahin verordnet, die aber eben so wenig,

als der Türgg eingelassen worden, den Rhédei und was vom Türggen dependiert, favorisiert, auch besorglich nichts unterlasset, was er vermainet dem Türggen dadurch zugefallen, und angenemb zu sein.

Beÿ welchem dises ingleichem wol in acht zunemben, dass ir k. Mai. commissarien in Sibenbürgen wegen irer der Sibenbürger bekandten unbeständigkeiten in der sÿ bisher vilmalen befunden worden, auch mit dem Türggen gar zu grosse vertreüligkeit haben, ir k. Mai. mehrers zuversichern ein realem assecurationem nemblich das gräniczhaus Wardein begehrt, und also wie der Bethlem Gábor die verneuerung der compactaten, an ir Mai. durch seine commissarien die er ohne alle plenipotenz auch ohne glaidtsbrief vormalen an k. Hof geschickt, gesucht, ir k. Mai. auch das commodum, als die wircklich versicherung, ires künigreichs Ungarn beÿ diser tractation hetten, ist dasselbe vom Gábor und landt rundt abgeschlagen, und alsbaldt fürgewendet worden, der Turgg wurden offendiert und glegenheit nemen Sibenbürgen zubeziehen. Also dass sÿ den respect und nucz des Türggens irer k. Mai. und ganczer christenheit fürgeseczt, endtgegen aber dem Türggen Lippa und Genoe einzuanwortten, und der Redei in Wardein die 600 janitscharn einzuführen, dem Türggen selbst ir aigen landt zu überantwortten kein bedenckhen gehabt. Daher man beÿ disen umständen und des Türggens so runder erklärung, auch des Gábors und der provincz process und tractation billich bedenckhen traget, und dis alles zuerwegen destomehr ursach.

So hat auch zeit des verstorbenen Bathori tractation der status sich gancz und gar dis orts in Sibenbürgen verändert, dann wie ir k. Mai. gesehen, dass der Türgg mit Sibenbürgen soweit kommen auch des Gabors persohn also beschaffen befunden, dass diselb vermuthen müessen, der Türgg möchte auch auf die partes Hungariae gehen, also per indirectum durch seinen türg. gubernatorem unter dem schein des fridens und der provincz Sibenbürgen einbekommen, und seinen fuss noch weiters an die christenheit ländr dadurch seczen wollen: also haben sÿ sich derselben öertter und vestungen, als zu welchen sÿ ohne das, als künig in Ungarn guten rechten fueg und

macht gehabt, durch gütliche tractationen unterfangen und mit iren leütten besetzt, damit sy von disen des Türggens und Gábors bösen practiken destomehr gesichert und sowol den Türggem als andere frembte nationen dardurch aufhalten ire gräniczen aber versichern kündten.

Was aber ir k. Mai. vermuttet und besorget, geschieht nunmehr jeczundt, dass nicht allein provincz Sibenbürgen, sondern auch der türg. gubernator Gábor, und nunmehr der sultan selbst die heuser und partes Hungariae aus disem fundament alle für einen man süchen und begehren mit dem andeuten, weil Sibenbürgen seinem fürgeben nach sein aigen gut und die heuser Sibenbürgen incorporiert, und also auch des Türggens aigen wären so sollens ir Mai. seinem gubernatorn überantwortten, dass nunmehr die partes Hungariae nicht dem fürsten und landt Sibenbürgen, wie zuvor dem Bathori und landt, crafft der compactaten, sondern auf dise weis dem türg. kaiser zugehöreten, und do sy jeczundt albereit auf des sultan gethanes schreiben sollen angetretten und überantwortet werden, dass diser actus mit einantwortung der vestungen nicht anders wäre, als dass man den Türggem Sibenbürgen aigen bestundte und gar die partes Hungariae per indirectum eingeworttet und dadurch sich aller zuspruch begeben hette; weil nunmehr der Türgg den Gábor nit einen fürsten, sondern seinen gubernatorem und vajvoda, die provincz aber kein regnum und freyes volckh, sondern sein aigen gut und unterthanen nennet, und daher man dise vestungen niemandts, als dem Türggem abtreten, auch nur mit ime pactiern kundte; man wolte dann von ir Mai. aus Sibenbürgen als ein vermaintes türggisch eigentumb, für ein freyes fürstentumb tractiern und halten, und gleich thun, als wäre man in der substanz nit informiert, also dem Türggem und seinen unterthonen die christenheit destomehr zubetrügen gelegenheit machen und die sibenbürger dardurch desto mehr des Türggens halben versichern auch also gleich wie an tag geben, dass man diser seits unvermüglich und daher mit sambt inen den Sibenbürgern, den Türggem sich accommodiern, den sibenbürgern ir unrecht gleichsamb approbieren, auch dass sy sich also, wanns

inen gefellig, des Türggen schucz, wider uns gebrauchen möchten, zugeben müessten.

Daher ir k. Mai. sovil die sibenbürgische tractation belanget, denen sachen, wie dieselben nun mehr jeczundt stehen und geschaffen sein, fleissig und mit allem ernst nachgedacht, auch ire Durchlauchten, die abwesenden vom haus gesandten, und von inen kunigreichen und länden abgeordneten, zu gleichem nachdenckhen fürbringen lassen wöllen; weil nunmehr der Türgg nicht haimblich, sondern offen procedirt und nicht dissimuliert, auch wie zuvor geschehen nur protestiert, und mit wortten handlet, sondern von ir Mai. durch schreiben, schickhung des chaussen und enndtlich seiner aigen podtschafft runde erklärung begehrt, dass ir k. Mai. umb die provincz Sibenbürgen weiters und hinforthan sich nit annemen, derer kein meldung thuen sondern ime als sein aigen gut verbleiben, und seinem gubernatori dem Gabor die heuser in Ober-Ungarn einantwortten wöllen, darzu er keinen aufzug weiters zulassen, sondern starcks und fürderlich zu seiner nachrichtung andwortt haben will.

Ob nicht nuczlich ut notwendig, dass auch die ganze sibenbürgische tractation auf dises fundament hinforthan gestellt, und also procediert wurde, dass man nemblich die sibenbürger über des Türggen schreiben begehren, zumutten und andeuten lautter verneme, das sy sich gleichsfals rundt und offen erklären wollten, ob sy sich von dem künigreich Ungarn hinwegk und zu dem türg. sultan begeben, Sibenbürgen für des türg. kaisers aigen und peculium hielten, der türg. kaiser und nit der Gábor ir herr, der Gábor aber wegen des türg. kaisers diser provincz Sibenbürgen gubernator wäre?

Wurden sy sich erklären, dass sy frey und wie sy solches zu intituliern pflegen ein frewes regnum oder privincz, der Gábor ir fürst und herr und gar nit der Türgg wäre, begeherten auch auf weiss zu Pressburg geschlossen worden, bey der christenheit und dem künigreich Ungarn zuverbleiben:

So möchte inen darauf geandworttet werden, das solche ir runde erklärung, ir Mai. gern vernommen und wolten hierauf den türg. kaiser mit mehrerm grundt und bestendigkeit beandworttet. Solle aber derselbe sein fürgeben mit ernst wöl-

len behaupten: so versöhnen sich ir Mai. zu inen, dise ire erklärung wurden sý im werckh ercaigen, ir k. Mai. und der christenheit auf solchen fall sich conjungiern und alles das daran zusecen, was der allmechtig gott geben, oder verhen-gen wurde.

Wolten sý dann irem gebrauch nach, dafür bitten, irer zuverschonen und dise ir erklärung dem Türggen nicht zu communiciern, weil solche der christenheit mehr zu schaden, als nucz geraichen möchte; kundte inen abermalen bestendig geandwortet werden, dass sich die sachen weiters nicht bis-hero geschehen, dissimulirn und bedenckhen liessen, sondern ir. Mai. müssten resolviert sein dem Türggen cathgorice zu andtworten und sich zu resolviern, endweders die Sibenbürger für ire öffentliche freündt, oder feündt zuhalten, dann sý dem Türggen alda auf keinerleý weiss etwas bestehen kündten.

Erklärten sý sich nun beý irer Mai. und den christenheit zu stehen: so wären dieselben gedacht, ir eusseriste möglichkeit darauf zusecen, wo aber nicht sý gleichsfalls, als des Türggen unterthanen und slaven zuhalten.

Wann nun die Sibenbürger in denen terminis, dass sý sich selbst nit defendiern können, des Türggens regiment mit schaden und ires lands verderben alberait erfahren, und nun-mehr greiffen, dass sý sich zu einem tail schlagen und demselben vertrauen müessen, es auch rebus sic stantibus nicht umb die zeit, dass man dissimulirn und der Sibenbürger verschonen kundte, sondern offen und schlieslich handeln muess: so werden sý sich destoleuchter auf ir Mai. seitten erklären, oder aber resolviert sein beý dem Türggen zuverbleiben, dass landt verhören und öed machen lassen und also des Türggen aigen zu sein.

Sein sý nun also in irem herczen und gemüet beschaffen, dass sý ein solche unchristliche resolution liber fürnemen als öffentlich beý irer Mai. und der christenheit stehen: so ist wol zubedenckhen ob nicht ir Mai. und der christenheit für-träglicher und zu allen iren intentionibus nuczlicher, dass sý offne, als haimbliche feundt hetten.

Erlangen dann ir k. Mai. beý disen Sibenbürgischen ge-sandten ir intention destoleuchter werden sý hernach Wardein

und andere öertter erhalten, das künigreich Ungarn und die christenheit versichern, dem Türggen andtwortten und widerstehen können. Dabey abermalen wol zubedencken was hievord ausgeführt worden, do dem Türggen mit dem hauptfriden in Ungarn ernst, so wurde er oder auf ein newes capitulirn, oder wegen des Gabors persohn, noch auch so weniger heuser, oder schlösser halben, so nicht in Sibenbürgen, sondern in Ungarn gelegen umb fridts wegen nicht annemen, den geschlossenen friden deswegen brechen, oder sovil millionen auf einen offnen krieg dem glichk vertrauen und in die schancz schlagen auch endtliche andtwortt und erklärung auf dergleichen begehren, nit so istanter begehren wollen. Weil er aber allenthalben glegenheit zum fridtbruch suchet, will er auch dieser heuser halben, do wir uns schon so weit verliehren und ime Sibenbürgen überlassen wolten, nicht content sein, sondern alles realiter gesetzt, dass er vermaint das zu Sibenbürgen gehörig seÿ, eingeworttet haben, oder aber mit gewaltt solcher suchen.

Zu welchem türggischen intent, die Sibenbürger dem Türggen treulich helffen weil sÿ auf obangezogener heuser und schlösser einantwortung, wie der Türgg nummehr auch thueth, so embsig neben ime bey irer k. Mai. sollicitirn und ersuchen auch da ir Mai. solches zuthun sich verweigern wurden, Türggen und Tartarn vom sultan bitten und begehren, damit derselbe spüren möchte, wie sÿ ime thür und thor in Sibenbürgen eröffnet, also eben auf solche weis mit denen herrschafften in Oben-Ungarn, das türg. reich erweitem, und zur ganczen christenheit grosser schaden gleichfals beschähe. Wie dann zu erzaiung türggischer trew, ire commissarios sine ulla plenipotentia trantandi, allermassen vom türg. kaiser mit seiner jeczigen podtschafft geschehen, alhero abermalen veraiset, so sÿ doch wol gewüst, dass eben deswegen die nächste schickung ir gutes enndt nit erraichen können, weil sie mit keiner plenipotenz gefasst zuruck gelassen, und Sarmasagi der dritte gesandte bis sÿ solche plenipotenz mit inen widerumb heraus brächten am k. hoff aufgehalten worden; jeczundt puer lautter allein die einantwortung der heuser, welches dem Türggen noch Sibenbürgen am meisten angelegen, und

die zu Pressburg gemachte compactata, so sich seithero der gancze status in Sibenbürgen verändert, von ir Mai. gefertigt wurden, für dismal begehren solten, dann dises und nichts anderst ist inen vom Türggen erlaubt worden, damit durch diser betrug der Türg zu seiner intention Ungarn jeczundt und kunfftig destolechter zuerhalten und zubezwingen, gelangen möchte. Und haben beÿ disem process und standt die Sibenbürger disen vortl sobald von ir Mai. und des königreichs Ungarn wegen, an sÿ die Sibenbürger die billigkait, als realis assecuratio die trew beÿ der christenheit ir Mai. und dem künigreich Ungarn zuverharren zugemuttet wirdt, werden sÿ alsbaldt gegen gott und der christenheit irer eÿfer und schuldt dass sÿ auch beÿ der christenheit leben und sterben wollen, mit wortten gleichwol rhüemen, iren willen und affection gegen der k. Mai. nicht weniger ausführen sich erbitten, alles das zuthuen, was ir Mai. begehren kundten, dessen sich mit aller diemuth gehorsamb und reverenz ein schreiben gebüerlicher weisz, als wäre es ir echter ernst, ercaigen. Wie dann deswegen des Gabors und der provincz gegen ir Mai. jeczigen commissarien überschickten schreiben und zuendtbitten nichts manglet; so baldt es aber an die substanz kombt, dass sÿ wirklich ir anerbitten erweisen sollen, fliehen sÿ zu dem Türggen mit fürgeben, dass sÿ solches der zeit wegen des Türggens nit thun kündten. Dardurch erhalten sÿ dem Türggen sein autoritet, intention und praetension gancz, bleiben ein zeit zu rhue, verblenden beÿ nebens vil so dergleichen entschuldigungen billicher, dass man nicht gedencken soll, wie sÿ dem Türggen selbst thür und thor eröffnet, sich unter seinen gewaltt begeben, deswegen weder ir k. Mai. noch die benachbarten lünder gancze christenheit, ja gott im himmel, iren christlichen glauben und aignes gewissen selbst nit respectiern, und den Türggen sterckhen, auf solche weiss ime das schwert wider die christen selbst in die handt geben, und so gross machen wollen, dass weder wir, noch sÿ in die leng wider den Türggen mit der gegenwehr nit wurden gelangen können, denen solle jeczundt der respect des Türggens, do es der christenheit zu nucz geraicht, allenthalben fürtragen?

Disem allem nach, ist destomehr in acht zu haben, dass

die offthverholete intention des türg. sultans nemblich den fridtbruch und haubtkrieg in Ungarn zuführen, für das fürnembste fundament in disem ganczen werckh gesezt, auch alle imbständt und beratschlagungen demselben nach examiniert werden, damit man nicht in andere opinionones und vermuthung einfallt und also verführt werde.

Wo aber nun dises zum fundament gesezt wirdt, kann man leichtlich erachten, dass der Türgg sich in keine neue tractationes begeben, oder einlassen, weniger deme zuwider, sich umb was anders annemen, sondern armis et potentia sein intentum hinausführen, und kein andere, als die verfelschte capitulation weiters gelten lassen, nach sich darzu bekennen und halten will. Danebens diser arglüstige feündt wol spüret, dass er dem vorttl und glegenheit nunmehr in seiner handt und er leuchtlich vermuthen möchte, ir k. Mai. hetten allein das intent, alle sachen so lang anzuziehen, bis man sich durch Land- und Reichstäg (ohne welche er vermaint, dass ir Mai. keine hilffen erlangen kundte) gefasst machen möchte. Deswegen er villeicht auf die lezte durch weitere gütige tractation sich wurdte einlassen, schöne wortt und verhaissungen geben, unterdessen seine chaussen hin und wider schicken die ungrischen spannschafften, wir er zuvor gethan mit gueten wortten und betrohungen praeoccupiern meiniglich gute hoffnung machen, dass er den friden treülich wolle halten, was auch der christenheit selbst zu gutem geraichen möchte befürdern. Auf welchem weeg er Moldau und Valacheÿ wie auch jeczundt ganz Sibenbürgen eingenommen, allenthalben rhue und friden spargiert unterdessen Sibenbürgen mit gewallt erobert, den Bathori aus gejagt, der provincz Sibenbürgen gleichwol schucz und ire freiheitten verhaissen, jeczundt dass sy sein aigne ererbte provinz seÿ durchaus defendiern will, also den herrn palatinum in Ungarn, sowol als die spannschaffter mit dergleichen vertreulichen mänier, und nachbarlichem erbieten praeoccupiert, unter dessen gestraift, brennet und niedergehawet, die leuth in die dienstbarkeit geführt, seine gräniczen extendiert, belegt, und so das fürnembste ist, in ein solche sicherheit gebracht, dass man dem Türggen getrauet, und bis daher sich nicht gefasst gemacht. Eben also hat er jeczundt sein podtschafft geschickt

so eusserlich beÿ menigeliſch einen ſchein, als thäte er der fridts capitulation nichts zuwider, nebens aber die ſchuldige verehrungen unterlaſſen mit keiner plenipotenz verſehen, das gancze werckh auf übergebung der heuser und ablaſſung von dem landt Sibenbürgen allein geſeczt. Diſes erczaigt er in ſeinem an die k. Mai. beÿ ſeinem chaussen überschickten ſchreiben, do der eingang voll mit guten wortten und verhaſſungen der ſchluss dem allem gancz und gar zuwider. Und eben also iſt der Sibenbürger tractandi modus beſchaffen, die ſich alles zuthun er bieten, im werck aber nichts erczaigen, doch allerdings von ir Mai. aus verſichert ſein wöllen. Eben also möchte und wurde er ein zeit der induciens und wehrunder tractation hadlen, und do er uns in der beſten ſicherheit beraitet befunde, ſich tractationes oder pacta an ſeiner glegenheit abhalten.

Dann ſo er mit ſo ſtatlicher bekrefftigter und beſegtigten fridts capitulation ſich nit hat wollen hindern, als allein ſo weit es ime gefellig, weniger iſt ime beÿ ſo offner ſeiner practicierten böſen intention zutrawen, das derſelbe lenger werde inhalten, ſich in tractationes einlaſſen, als ſeiner glegenheit ſein werde.

Dasſo auch auf diſs keines weegs zubawen, als wollte man durch neue legationes, tractationes, munera und dergleichen den Türggen von ſeiner opinion hinwegbringen und mit vernünftiger aufführung zu der billigkeit perſvadiern, das er diſs, was er ſchon in handen, ſoll laſſen, oder ſolches in alten ſtandt widerumb bringen, weil diſer modus zu der zeit verſucht worden, do der Türgg noch ſo weit nit kommen iſt, noch dennoch nichts verfangen wollen.

So fallet auch hierdurch die vermainte neutralitet mit den ſibenbürgern gleichſals, nicht allein das ir k. Mai. auf ſolche weiſſ ſich ires rechten wurden begeben, in bedenckung Sibenbürgen nit allein der natur und rechten, ſondern unſchidlicher erfolgter compactaten und ſucceſſion nach der Cron Ungarn incorporiert, welches alles hindurch violirt und umbgeſtoſſen wurde; ſondern das nunmehr Sibenbürgen in diſem ſtatu, das es dem Türggen ich untergeben in ime ſelbſt kein guugsame macht ſich zu defendiern mehr hat, dergleichen vermainte neutralitet auch, wo der Türgg herr iſt, und allbe-

rait die oberhandt gewonnen, ir Mai. und dem künigreich Ungarn mehr schöttlich, als nuczlich sein wurde.

Bleibt disem nach das werck mit Sibenbürgen an dem ortt und in der substanz also beschaffen, im fal man wider die aufgerichte fridts capitulation den sechsten articel bettreffend mit denen sibenbürgen das wenigist tractiern und schliessen soll dass eben dardurch bemelte fridts capitulation aufgehelt und der Türgg obligum das erhalten hette, was derselb disfals praetendirt nämlich die aufgerichte fridts capitulation nit zu halten; geschweigendt dass ir k. Mai. auch der interessierten künigreich und lande sigl und handtschrifft abgethan aufgehelt und für nichts gehalten wurden.

Zwar de ir k. Mai. ire sovil jar beÿ offnen kriegem ausgestandene mñue, gefahr und arbeit, dann auch irer künigreich und ländler hierunder erlittenen grossen schaden und dass sonderlich das künigreich Ungarn die maiste beschwörung ausgestanden, bedenckhen und erwegen: wurde ir Mai. der natur nach ursach haben ir einsmals rhue zuschaffen, die ländler ein wenig respiriern, ir Mai. mit inen sich erfreuen und ires chadens widerumb erholen kundten, wie sich dann villeicht potentaten die allein ir rhue solang sÿ leben, suchen, und hierunder ir posteritet nit so eÿferig wie sich gebührt, in acht nemen befinden möchten.

Weil aber ir Mai. von Gott zu disem Thron beruffen, den heil. röm. reich so wol als iren künigreichen und ländlern mit äÿdt verbunden auch ir christlichs gewissen darzu mahnet und theilt, dieselb zuschutzen und zuschirmen sovil an ir solche in friden und rhue zuerhalten, desswegen sÿ dann gott am jüngsten gericht strenge rechenschaft zu thun schuldig; also haben ir k. Mai. dise der christenheit noth und gefahr künigreichen und länden zu künftiger irer verandtwortung, weils noch zeit ist, fürbringen lassen wollen, allenthalben anklopffet und hilf gesucht, damit sÿ die christenheit un sonderlich ire künigreich beÿ derselben erhalten möchten, dabey sÿ irer aignen persohn, leibs und lebens, guts und bluts nicht verschonen, sondern was noch von irem leben übrig für die christenheit in einer so gerechten sach, wider disen fridt- und äÿdt-brüchigen tÿrannen zuzusecen sich gnedigist erbieten.

Dieweil aber gemelter türggischen tÿrann so starck in ir k. Mai. umb andtwortt und resolution auf sein schreiben jeczundt tringet, und weiters nicht wartten, sondern seiner umstendigen arth nach (soll man die sachen lenger aufziehen) den fridtruch auf ir Mai. transferiern möchte; wie dann auch imgleichem die sibenbürgische gesandte, die restitution der heuser embsig, sowol als der Türgg sollicitiern die künigreich und ländler aber zum zaihen, dass ir k. Mai. dise fridts capitulation geschlossen und sÿ selbst auch alle dabey halten wollen, darczu gefertigt und sich unterschriben, also das ganze haus Österreich interessiert:

So hat disemnach ir k. Mai. in allweg gebüeren wollen, allen iren hauses verwandten, regierenden herren gebrüdern und vettern zuschreiben und dieselben zuersuchen, dass sÿ in aigner person, wo es anderst möglich, oder doch durch dero vollmechtige gesandte alhieher zu irer k. Mai. persohn erscheinen, wie auch berührter künigreich und ländler, als welche es alle antrifft gleichfalls durch vollmechtige abgeordnete auf den 27. Julii sich einstellen von dieser wichtigen sacht tractiren und sonderlich dises zugemüeth führen wollen.

Weil ir k. Mai. auf des türg. sultans schreiben einen vorbeschaid und andtwortt, wie hiebeÿ mit F. zusehen dem chaus geben, jeczundt aber kein Mittl die haupt sacht und andtwortt aufzuhalten, eben so wenig des Türggen wortten, verhaissungen und pactis weiters zutrawen wie der Türgg durch ir k. Mai. kundte beantwortet werden;

Und weil bemelter sultan die heuser oder partes Hungariae, Hust, Kővár, Nagibagnia und das solche (wie er für-gibt) seinem aignem ererbten und mit aller gerechtigkeit zugehörigen landt Sibenbürgen incorporiert und aigen, seinen (wie er ine nennet) gubernatorn oder vajvoda von ir k. Mai. abgetreten und überantwortet werden sollen: was hierauf ir k. Mai. dem türg. kaiser andtwortten, wie auch die Sibenbürger widerumb abgefertigt werden und was mit bäden so wol ins gemain als specie zuthun und zuhandlen ratsamb.

Weil auch die türg. pottschafft bey der handt, dieselb krafft der fridts capitulation keine verehrungen mit gebracht und sich gleichwol vernemen lassen, dass sÿ weiters nichts in

bevelch, als die abforderung der heuser in Ober-Ungarn, so die partes Hungariae genennet werden, und leczlich dass der sultan sich zu dem sechsten articl der fridts capitulation auch zu derselben leczten von ir Mai. und denen künigreichen und ländern, wie dann von dem türg. sultan selbst geferttigten frieds capitulation nit bekennen will, dass er auch in bevelch keinem menschen die schreiben, als ir Mai. selbst in die handt einzuandtwortten: ob rathsamb, dass ir k. M. denselben fuerlassen hören und die brief übernehmen sollen; und da diss thuelich ob nicht als dass solche cum potestatione, damit man nicht in praeiudicium der fridts capitulation handle, anzunehmen.

Schliesslich weil aus dem ganczen verlauf aller relationen sovil vermerckhet worden, dass alle die jeczigen unglegenheiten und des Türggens glickseeliger progress sich allein daher genommen, dass der Türgg, wie hieoben auch dessen gedacht persvadiert ist was für grosse diffidenzen in ländern vorhanden sein sollen, er sich auf die ordinari process, als sey er unter der zeitt, der reichs und landtügen gancz sicher und sich keines wircklicher und ergäbigen succurs zubefahren, keine notwendige und gnuessame praeparationes weiss und sihet; eben so wenig derhalben zugewartten, weil man sich diser seits des fridens versichere, allen guten wortten glauben secze, von keinen armis mehr hören müege, iniquissimas und spöttliche conditiones eingehen und ehe alles lassen und thuen, als die arma ergreifen wölle, die Ungarn in ewigkeit frembdes kriegsvolck nit zulassen, sondern wie diser betrügliche feindt ungleich fürgibt extrema thun werden, dass er nunmehr seiner intention beÿ solchen persvasionibus gleich wie versichert: wie man sich gefasst halten, praepariern und ein massam kriegsvolck zusammen bringen möchte. Dan wäre man mit diser bisshero gefasst gewesen, wurde man durch gar gute und sichere weeg Sibenbürgen erhalten, Valacheÿ erobert, dem persianer und denen rebellen ursach geben haben, disen feindt in officio zuhalten, und vil nuczlicher, schöner impressen, so dem Türggen zu schaden geraichen, fürnemen, den geschlossenen friden beÿ allen seinen würden und cräfften, wie auch Sibenbürgen erhalten können.

Dass also die sachen werden angestellt und beratschlagt,

wie sÿ können, das fürnembste in diesem werck sein will auch zu berat schlagen, wie man praepariern, gefasst machen und ein massam volck zusammen bringen, dardurch den friden zeitigen, oder sich defendiern kundte.

Ersuchen disem nach ir k. Mai. erstlich beede anwesende fürstl. durchl. iren herrn brudern und herren vettern fr(eundlich) und gnediglich, die wolten von ir k. Mai. ires haus interesse und ganczer christenheit wolfarth wegen nit allein allen denen beratschlagungen in aigner persohn beÿwonen, sondern auch anstatt ir k. Mai. solchen dirigiern. An die übrigen von ires hausgesandte, sowol als dero künigreich und länder abgeordnete, so dise fridts capitulation mit unterschriben und gesiglet gnedigist begelendt, dass sÿ bemehlten neben iren Durchlauchten der sachen embsig und fleissig nachgedencken, solche in reife beratschlagung nemen, davon auch nit aussetzen, biss sÿ sich einer allgemeiner mainung über die kayß. proposition also verglichen, wie solches der sachen wichtigkeit dero hochl. haus und interessierten künigreich und länder eusseriste noth erfordert, und sonderlich weil diser ansehentlich conventus allenthalben, fasst in der ganczen welt ausgebraittet, und dieSibenbürger selbst daraufein aughaben, damit disem ansehentlichen convent gleichmessig ansehentlicher effect erfolge.

Bleiben danebens ir k. Mai., baiden iren fürstl. Durchl. mit brüder und vetterlichen hulden und trewen, als auch ires löbl. hauses gesandten, und dero künigreich und länder gevolmechtigten abgeordneten mit kajs. und landtsfürstlichen gnaden vorderist wol beygethan und gewogen.

*Jegyzet: Minden hátirat vagy homlokjegyzet s aláírás nélkül.
(Egykorú másolata a bécsi cs. k. titkos levéltárban, Comitalia.)*

XXX.

1614. jún. 12.

*Néhány székelyföldi felhívja Báthory Andrást, hogy testvére halálát
boszulja meg.*

Anno Domino (*így*) 1614 junii die 12. V a-
a r h a l l i n a s (!) s c r i p t a.

Csodálkozunk mü Háromszéken lakszandók minden ren-
dek kik vagyunk mind nagy és kicsin és azok is, az kik nem

ismerték, sem nem látták az nagyságod szerelmes bátyját, az szegény Báthori Gábort, minden rendek siratják és ohajtják még az leánasszony népek és gyermekek, nám elfeledkezett ngod az bátyád haláláról mintha ugyan nem atyádfia lött volna, avagy műnekünk ha nem volna igaz hűtünk, talán láladatlannak állít ngod minköt mind fejenként, azt tudja ngod hogy mi elfeletkezünk volna az Báthori Gábor számtalan mű velünk jól tött voltárúl. Érnönk isten nekönk azt ne adja, hogy elfelejtsük az mű hozzánk való kegyelmességét, mű nekünk mindjájunknak örök siralom az ő flge keserves halála, büntesse meg az isten az más világon az árulókat, mint Lucipernek fattyait. Emlékezzék reá ngod igen jól, mikor Brassó elárulá urunkot és az főrenden való uraim, kiket meg is írók benne az latrában, mi háromszékiek elhattuk házunkot, feleségünköt, gyermekünköt az Havason az ellenségnek ránc (*igy*: ránc) tátott torkában veszni, nem gondoltunk semmi kárunkkal mind fejenként felköltünk, hadba gyűltünk az mint mi tölünk tellett, Báthori Gábor mellé mentünk, Szebenbe megmutattuk a hűséget nekie mint kglmes uruunknak, kit mű tölünk igen jó névön vött ő flge, tisztességünk is nagy vala ő flginél, meddig éle ez világon. Oh mely nagy csudánk ez nekünk, hogy édes hazádot, édes országunkot távol idegen országból nézed, mű is csak sóhajtjuk ngodat mint kglmes urunkot, inkább elhisszük azt, hogy az ngod szíve kemény töc (*igy*: töc) lött, hogy meg nem akar emlékezni rólunk valaha még egyszeren, az vitéz Báthoriak jó hírét jó nevét ne gyalázza ngod, mert immár nincs több ngodnál, mű mindnyájan azt állítanók magunkban, hogy az bátyád nyomát követnéd mindenben boldogúl.

Mikoron kijövének az oláh vajdák az pogánokkal az Havason Magyar Oglival az pasával mi háromszékiek készek valánk megvinni velek, de megtartottanak az nagy árulók úgymint árulók. Jött ment az Bethlen levele az nemes uraimhoz mindaddiglan mesterkedének, míglen véget érek az szigyén urunknak. Ha az jó isten behozná ngodat az romlott szegin Erdélországban megtudnók mondani ngodnak az árulókat; főárulók ezek mind: Göröfi János, ő utánna Simon deák, Balássi Ferencz, ő fia Balássi Mihály, Balássi Ferkó, Kornis Ferencz, Bethlen Farkas, Dániel Mihály, Beld Kelemen, Micko György,

Micko Ferencz, Mickes Sigmond, Toldalaky Mihály, Csoma György, Kálnoki János, Damokos István, Bernad Ferencz, Nagy István, Donát János ugyan nagy, Gyótó Miklós, Mihacz András, Kún István ugyan rútúl szitta az szegyen urunkot. Segitse rá az isten ngodat, hogy állhasson buszút az árulókon. Halljad uram immár az jámbor híveidnek is neveket: Kússebb Matyus János hadnagy, vicehadnagya Mártonosi Nagy Gergel, Birthan Bálint vicehadnagy, Hady Mihály hadnagy, Bernád Benedek, Csűrös János vitéz, Cziie Péter, Pálmiklós Mihály, Vajda János, Gál János, Árros Imre, Czudör Gáspár, Szögön István, Koris (?) Gergel, Mártonosi Nagy Mihály, Hady György, Bertalan Péter. — Isten ő szent flge az ő áldott szent fia az Krisztus Jézus ugy segéljen, ugy adja jó szerencsénket örök üdvösségünköt, megláthatnunk az örök életet, hogy igaz szolgálid vagyunk, noha távol vagy mi tőlünk, csak hallhatnók azt, hogy készen vagy minden éröddel közelebb jönnél, mü is megmutatnók hűségés voltunkot.

Ez levelünk adassék az Báthori Andrásnak mü nekünk kegyelmes urunknak, avalahol feltalálják ő ngát. — Az levél-vivő emberünknek viseld gondját, mert nem szabad Erdélyben lakni Bethlen Gábor ideiben, — legyen gondja ngodnak nyavolyás atyánkfiára.

Ez levelünk költ Készdi-Vásárhelt, Kisasszonyhavában, 1614.

Jegyzet: A levél kezdetleges írással, egy nyitott ivnek belső két lapját átírva foglalja el. — A levél alsó szegélye be van csipkézve s minden csipke felhajtva egy egy pecsétet fed, melyek a keltezés sorát érintik.

(Ered. a bécsi titk. államlevéltárban. Hungarica.)

XXXI.

1614. jún. 13.

A moldvai bojárok a felső-magyarországi uraknak; Bethlen állítólagos beütési terveiről.

Az moldovai oláh levélnek magyaról való értelme ezek, az melyeket az moldovai oláh boerok irtanak az magyarországi uraknak: Szilágyi János az kővári kapitán kémje hozván ezt az levelet.

Elsőben ír az lengyelek felől, hogy nagy haddal az lengyelek az Simon vajda fiát akarják bevinni Moldovában. Estván vajda peniglen Magyarországra készöl nagy csalárdsággal titkon, török császártól kér segítséget mellé. Ezeket az nagyságtok és kegyelmetek kémje által Balkos által írtuk meg és értésére adtuk ngtoknak. Azt is írhatjuk, hogy az lengyelek az kik az Simon vajda fiával be akarnak menni Moldovában vadnak negyven ezeren, ballonokat is hallunk velek lenni, de azoknak számát nem tudjuk mennyi. István vajdára penig az török császár neheztel valami bueroknak levágásáért, de ő még is esedezik, hogy az török császár megsegítse. Az erdéli királyhoz is küldött segítség kérni, de ezzel végezett szándékjok volna, hogy Magyarországra jönnének ki az moldovai oláhok István vajdával, ha isten reája segítené. Ezeket peniglen én ngtoknak és kgteknek jó idején értésére akartam adni Balkos által ngtok és kgtok elhigyje, mert az mit én írtam igazat írtam. Isten tartsa meg ngtokat.

Költaz Puttnai klastromban pünköst havának 13. napján.

P. S. Ezt is írhatom kgteknek, hogy az törököknek az a szándéka, hogy Lengyelországban más királt vigyenek: ezeket peniglen az okáért írtam meg kgteknek, hogy Lengyelországban szüntelen kémjei legyenek, mert átalán fogván az akaratja az törököknek, hogy Lengyelországban királt vigyenek.

XXXII.

1614. júl. 6.

Kendi István Rádul vajdát Bethlen ellen bujtogatja.

Illustrissime princeps dne colendissime.

Minap ngodnak homályosban írtam volt, ennyire még akkor nem értvén a császár urunk ő fge kglis inclinatioját. Mostan nyilván és bizvást írhatok immár, mert nem félek Betlen uramtúl soha, csak akarja ő fge is az dolgot, de fundamentumot most is az dologba mást nem írhatok ngdnak, mint akkor, hogy ő fge ha képes az volna egy vitézzét nem adná is, de ngodat bocsássa el, én magam személyemre felelek rejá, annyi hadat szerezhettek lengyelt és hajdút ngod mellé, hogy mind Erdélyt mind Havaselföldét az én hitemre egy holnap alatt ő

fgéjé tehetjük, ha én ezt nem effectualhatom az had szerzést ngod mellé, bátor országába se szenvedjen laknom ő fge, immár én itt annyit laboraltam ebben. Ha ez én leveletem in specie felküldi is 'ngod vagy ő fgének vagy Klezelius uramnak, sőt Ferdinánd herczeg urunknak ő flgének is és Molard uramnak, nem bánom mert igazat írok, az mit írok. Most azért ngodnak egyebet írok, az mi most ujonnan Erdélybe és Havaselföldébe vagyon, bizvást megírhatja oda fel ngod, sőt Klezelius uramnak ugyan ez én leveletem külgyje, mert most ő ngának nem írhatok, hanem 4 nap mulva ngodhoz magam szolgálmat bocsátom, csak várok Erdélyből, addig is szolgálmat és attól írok írok ő fgének is.

Bethlennek az tihaja az portárúl megírta, hogy ne várjon ez idén semmi segítséget, mert kisebb gondja is az töröknek most nagyobb Erdélnél és Havaselföldénél, sőt az vezér azon tihaja által parancsolja igen Bethlennek, hogy ő fgével most csináljon valami békeséget egy ideig csak meddig az töröknek jobb modja lesz az dologba. Az havaseli vajda készül szörnyen az országbúl elfutni hallván ngodnak nagy készülett, úgy annyira, hogy csak ökreit és egyéb barmait is adatja s meghírdette Erdélybe, hogy csak ezüst marhán is eladja, és Erdélyből az szász uraim csak kösöntyükkal is beküldnek most ökör venni. Az brassaiakkal szörnyen vesződik az havaseli vajda és most is az brassaiak szörnyen tudatják túllem, mit hallok ngod felől, mert alig várnák, hogy isten ngodat országába vinné.

Az szegény Vajda István, ki Lippát és Aradot ő fge számára tartotta mind eddig, most egy udvarházához ment volt, Bethlen Gábor, Kali Pált ötven lóval külte rejá, immár nem tudom kaphatják-e szegényt vagy nem, nagy kár volna, mert ő fgének igaz híve vala.

Az kis Josika, ki Bécsbe vala Bánfi Dienesnét vette, az Sarmasági uram fia, Rédei Ferencz, Kerekít el akarná túlle venni, emez rebellalt Bethlennek és ide ő fgéhez kötné örömet magát szegény.

Praepostváry Sigmond is az szerént, és így minden ember ide ellensége Bethlen Gábornak, csak immár indulna az dolog ellene.

Ngod irjon nekem gyakorta kérem ngodat, mint legyen
 az dolog és mit reméljünk, én is bővebben írok másszor ngod-
 nak. Petrasco uramat, boér uraimat és Halmagy uramat ngod
 jámbor szolgálait kedvesen köszöntöm és kívánom istentől, hogy
 ngoddal együtt jó egészségben lássam ő kglmeket.

Ex Homonna 5 Julii anno 1614.

Illmae Duis Vrae

servire paratissimus
 Stephanus Kendi m. p.

Külczim : Illustrissimo principi Radulio dno observandissimo cito.
 (Eredeti a bécsi cs. és k. titk. levéltárban. Hung.)

XXXIII.

1614. júl. 16.

*A fejedelem válasza a szász papok dézmája s annak fejedelmi megerősítése
 ügyében.*

Articulus septimus instructionis prolegatis
 Saxonice ad illustrissimum principem.

Mint hogy ő nagysága megigérte mindennemű rendeket
 igazságokban, törvényekben, privilegiumokban megtart: azért
 könyörgünk nagyságodnak, mint kegyelmes fejedelemnek, az
 praedicatorokat is szabadságokban megtartsa, és azoknak
 quartaért az árendát méltóztassék megadatni, avagy az prae-
 dicator uraimnak azt percipiálniok megengedje.

Resolutio illustrissimi principis ad praece-
 dentem articulorum 7-mum.

Az szász papok arendája felől teknap verbotenus resol-
 valtunk magunkat. Várják az jövőendő gyűlést, az egész országot
 előtt látassék törvény szerint meg. Valamit az ország végez,
 készen vagyunk ahhoz tartani magunkat. Mi az miben találtunk,
 abban tartsuk.

Replicatio minorum Saxonum ad resolu-
 tionem illustrissimi principis.

Mivel hogy ő nagysága minden rendeknek igazságokat,
 szabadságokat megigirte, és megadta, könyörgünk ő nagyságá-
 nak, ő nagysága adja meg praedicatorinknak is arendájokat;
 ne violentur nostra privilegia.

Resolutio illustrissimi principis ad articulum praecedentem.

Bizony nagy dolog és gyalázat is az magok éczeri végzéseket urgeálni, hollott nem senki kényszerítéséből, hanem spontanea voluntate transigáltak; mi semmivel nem tartozunk, de nagyobb igazságaért gyűlésen látasség meg.

Litterae Pechy ad clarissimum virum dominum superintendentem.

Reverendissime domine, pater observandissime domine, salutem et paratissimam servitiorum meorum commendationem.

Ex literis vrae Reverentiae intelligo, velle eandem scire, utrum illustrissimus princeps dominus, dominus meus clementissimus in litteris suis commisserit universis ministris Saxonicarum ecclesiarum confirmationem sui officii plebanatus, interdixitque perceptionem proventuum et decimarum, nisi prius â sua celsitudine confirmati fuerint. Hoc ergo certo ex me vestra claritas habere poterit, suam celsitudinem non universis quidem perceptionem proventuum interdixisse, vel confirmationem sui officii plebanatus demandavisse, omnibus tantum iis, qui mutatis locis suis parochialibus, vel â praedecessoribus suae celsitudinis principibus legitimis, vel vero â sua celsitudine non confirmati in suo officio, illegitime proventus suos ecclesiasticos percepiunt. Si qui ergo tales inveniantur, vestrae claritatis est tempestive eos praemonere, studeant quamprimum (*in*) officio ipsorum â sua celsitudine confirmari, legitimos sese proventuum perceptores facere. Quod si qui contumaciter negligenter et procrastinarent, de illis suam celsitudinem informare vestra claritas non negligat, sua quoque celsitudo sciat, tam arendatori praecipuo quam etiam decimatoribus injungere, quid facturi sint de talibus, ne quis in derogamen auctoritatis suae celsitudinis et fisci damnum illegitime parochiales percipiant proventus. Non oberit tamen aliis quoque, si qui pro bene esse confirmationem sui officii â sua celsitudine impetraverit. Conservet deus eandem reverentiam diu feliciter valentem.

Datum Albae Juliae die 16 Julii anno 1614.

Ejusdem reverentiae vestrae

servus paratissimus et filius
Simon Pechy.

Jegyzet: A Hédervári Codexben e két okirat egy kézzel és egymás alá folytatólagosan van írva. Az első kelet nélküli.

(Egykori másolat a Hédervári gyűjteményben nro 33.)

XXXIV.

1614. júl. 26.

Az államtanács véleménye az erdélyi ügyekben kötetendő eljárás felett.

Allerdurchleuchtig, grossmechtig und unÿberwindtlichster römischer Kayser Allergn. herr. Auf E. kays Mai. allergnedigisten bewelch haben wir die in dero der königreich und landen alher abgeordnneten ausschussen übergebenen allergn. proposition begriffene sechs fragen und begehren in vleissige erweg und berathschlagung gezogen.

1. Betreffent für erste wessen sich E. k. Mai. auf des türgischen Suldans so lautern schriftlichen erclärung verhalten, gegen demselben oder dessen gesandten in antwort erzaigen sollen, und ob der königreich und länder ausschuss meinung seÿ, die von ihnen ratificirte und gefertigte capitulation handtzuhaben, oder aber violirn, schmechen, oder gar aufheben zulassen, halten wir ainhellig dafür, das angezogene so ansehentliche wolbedachte, auch von allen königreich und landen becrefftigte approbirte friedens capitulation, in allen puncten und clauszln bey cröfften verfasster massen vilmehr zuerhalten, und alles darbey zuezuseczen, als dem Türggen den wenigsten gedanckhen zu machen, darvon zu weichen. Dan da man ein neue tractation oder correction eingehen wurde, möchte dardurch dem Türggen sein fridtbrüchige intention, falsches fürgeben, nit allain approbirt, sondern ein hercz gemacht werden, in E. k. Mai. noch mehr zu tringen, und allzeit mit trohen, was er nur will zuerhalten; zu dem man auch ain verworffen forchtsamb gemüeth erzaigen, den Türggen noch mehrer sterckhen und den weg eröffnen, das er mit allen capitulationen eben also handtlen möchte, und man solcher gestaltd niemaln sicher sein wurde; es wäre auch aller uncosten, müehe und arbeit, so bissher aufgeloffen, vergebens, und wir gleichsamb zu sclaven gemacht.

2. Zum andern, was gestaltd der türgg. Suldan auf sein durch den Mehemet chausen herausgeschicktes schreiben zu-

beantwortten sein möcht, wären wir der gehorsambisten mairung, dass E. k. Mai. dem Türggen cathegorice antworteten, dass sy die fridens capitulation, wie dieselb zu Zitwa-Torok aufgericht und beschlossen, sowol von allen ihren königreich und landen unterschriben und becrefftigt, wie auch von jene Suldan mit schwur betheuert solenniter unterschriben, und durch den Negrony E. Mai. überantwort worden, in allen puncten, wörtern und clauseln aufrecht und unbrüchlich halten wolle, wie sich dan destwegen dero königreich und ländern auf ein neues verbundten und in disem conventu erkläret hetten, darbey sy auch zu leben und zu sterben gedacht wären.

Da aber ausser E. k. Mai. wissen und willen, wider diese fridens capitulation gehandelt, oder etwas, so noch nicht ins werckh gerichtet, vorhanden; wäre es nit vorsezlich underlassen worden, wie zwar von sein Suldans leuthen in mehr weg mit straffen, abprennung viler dörffer, niderhau und wegführung der armen leuth und viechs, auch durch allerlai haimbliche practicen beschehen, und obwol E. Mai. umb abstellung zum öfftern bey dem bassa zu Ofen, ja gar an der porten durch den Negrony anhalten lassen, ist doch nichts ervolgt. Es gibt aber gemelde fridens capitulation, im fall was hochwichtigs, so durch die gränicz-obristen nit hingelegt werden khundte, fürfühlle, schon mass und ordnung, dass man solches an bede kayser gelangen lassen solle. Wie dan des türgg. kaysers durch den chausen überschicktes schreiben, eben davon meldung thuet, dessen E. k. Mai. noch urbietig sein, ihre commissarien an die gräniczen, wohin man sich des orts vergleichen wirdt, zuschickhen, und da was in der capitulation begriffen so nit volzogen, oder darwider fürgangen wär, davon zu erhaltung des fridens zu tractirn, gar aber nit die fridens capitulation dardurch disputirlich zu machen, welches ihme der türgg. Suldan gleichssfals nit zuwider sein lassen soll.

3. Den dritten artiel die Siebenbürger belangent, wäre wol ein weg, dass dieselben zur billichkeit angehalten werden khündten; weil aber die gesandten, wie E. k. Mai. gnedigst bewust, khain andere plenipotenz als nur die pressburgischen mit dem Bathory geschlossene transactions confirmation, wie auch die eingenombenen heuser zubeghehrn haben, wurde alle

Ende

handlung mit ihnen vergebens, und sy sich mit ihrer instruction entschuldigen, auch die ganze tractation unbindig, und zu nichts nützlich sein; daher dan von uns für rathsamer gehalten wirdt, dass dise commissarien zu gewinnen, und wol zu disponirn wären, darzue E. k. Mai. an mitteln nit manglt, dass man sy dieselben zur audienz gnedigist zuelassen, ihnen zuesprechen, damit sy die hoffnung nit verliern.

Dan auch ohne gehors. massgeben für ihre rath beschaiden, und ihnen ausfühern liessen, dass weder E. k. Mai. noch auch dem landt Sibenbürgen sich der zeit in ainiche tractation einzulassen, weder rathsamb, noch thuelich befunden wirdt, und dis aus nachfolgenden ursachen: erstlich hetten sy khaine plenipotenz; zum andern sey der türgg. kayser in völliger tractation mit E. k. Mai. wegen Sibenbürgen wölle das landt für sein aigen, sy für seine slaven und den Bethlen Gábor für seinen gubernatorn, und vawoden halten, crafft dises begehrt er auch die partes Hungariae. Solle nun mit den sibenbürgischen gesandten jeczundt davon auch tractirt werden, gäbe es das ansehen, als wäre Sibenbürgen und der Türgg mit ainander überainkhomban, und also ain tractation, oder hetten hierinnen ain haimblichen verstandt. Soll man dan den türgg. Kayser nach, und Sibenbürgen vorsezen, würde man dem Türrgen zum verdacht wider die Sibenbürger selbst ursach gegeben, und also ihne irritirn, und wider sy verheczen, dardurch dem landt neue ungelegenheit und gefahr movirn. Von denen heusern wär derhalben diser zeit nicht zuhandtlen, dan da E. k. Mai. die heuser jeczundt einantworten, oder davon handln solten, da eben der Türgg solche auch begehrt, wurden E. Mai. approbirn, dass das landt Sibenbürgen dem Türggen zuegehörig, und der Gabor sein gubernator wäre: also dem Türggen das ganze landt in seinen rachen per indirectum geben, und sowol dem königreich Hungern, als Sibenbürgen dardurch praeiudicirn, welches auch dis begehren, nemblich die confirmation der compactaten so zu Pressburg geschlossen, ganz und gar abschnidte, und also gegenwertige postulata der gesandten, ihnen selbst, und der cristenheit mehr schädlich als nuczlich sein wurden. Derowegen rathsamer und nuczlicher, man bleibe in der tractation allermassen E. Mai.

mit dem Türgg gleichfals anzustellen willens und schickhe Sibenbürgen zu anderer gelegner zeit, deren E. Mai. sich mit ihnen wurden vergleichen, ihre gesandten cum plenipotencia heraus; in bedenckhung sich E. k. Mai. albereit erbothen, dass sy wider recht dise heuser nicht possedirn, sondern bederseits commissarien entscheiden lassen woltden. So werde der Gabor und Sibenbürgen so grosses vertrauen gegen E. Mai. nicht erzaigen khünnen, dardurch sy nicht deroselben gnadt bekomben und vermehrn mügen. So ist Sarmasagy E. Mai. würecklicher und verlübter rath, deme möchten E. Mai. ad partem selbst zuesprechen und der aussöhnungs des Bethlems guete hoffnung machen.

Leczlich hat Daróczy E. kais. Mai. cammerpresident in Oberhungern grosse correspondenz dahin, und ist des Gabors sehr mechtig, der khündte dis alles gar wol mit dem Gabor durch schreiben oder andere mittel zu weg richten. Doch dass es gar khain ansehen, als wolte man den Gabor bitten, oder sich vor ilne fürchten, sondern dass Werckh auf solche weg richten, dass E. Mai. autoritet und intention dardurch erhalten werden möchte; darmit gewunne man die Zeit, khündte sich mehrers gefasst machen, die Sachsen erhalten, die gehaimben intelligenz, da anderst dieselben nuczlich erkennt, in effectum gericht werden, und zu ainem allgemeinen defensions werckh desto besser gelangen.

4. Ob zum vierten die türggisch potschafft fürzuelassen, ist solches bey uns noch zurzeit etwas bedencklich, dan man den bruch der fridens capitulation und solcher verfelschung wurde approbirn, weil fürkhombt, dass solcher khaine present mitbringe, und also khain türggischer legation zubekrefftigen, der capitulation weder erkennet, noch zuegelassen werden kan; zu dem ist aus herrn von Molárts relation lauter zuvernehmen, dass dise türgische potschafft khaine plenipotenz zu tractirn, sondern pur lauter Transilvaniam und die partes Hungaricae zubegehrn, und also dise legation ein gemainer chaus verrichten khönnen; da nicht der Türrg den betrug gebrauchen, und gleich als thiete er der verfelschten capitulation ein genüegen, dise in forma ainer legation sickhen wöllen.

Es ist auch die zulassung derhalben bedencklich, dass

E. kais. Mai. dieselben nach der audienz lenger nit füeglich aufhalten khöndten; blib also E. Mai. der spoth der Türgg bekhämb sein intention und wurde vor der ganzen weldt was ansehen haben, als hette der Türgg der capitulation ein völigs genüegen gethan.

Ob man nun wol auf protestationen möchte gedenckhen so sein doch dergleichen nur bey denen, so rationes annemen, christliche gewissen haben, und derselben rechten zulassen, güldtig; beÿ denen Türggen aber, damit nichts ausgericht wirdt; dass also bey so beschaffner sachen rathsamer, man differire dise audienz, schickhe einen currier neben dem dragoman nach der Porten, beschwäre sich der nit schiekhung der schuldigen present, begehre der capitulation genczliche vollziehung, referire sich auf des türgg. Kayßers gegen dem Negronÿ vor seinem abschidt, wie auch in sein durch den chausen überschickhtem schreibens erbieten, begehre dasselb lauter praeoccupir mit verehrungen die alhierige türgg. potschafft, tractire sÿ wol, damit sÿ benebens gute officia erzaige, wie dan eben demselben haimb zustellen, die schreiben, so er beÿ sich E. M. überantworten zulassen, und da man nichts anders erhaltet, gewinnet man doch dordurch die zeit und handtlet die billichkeit.

5. Die fünfte frag ist hieoben erleutert, daraus abzunemen, dass man sich khaines wegs in ein neue tractation oder capitulation einlassen, etwas mehrers zugeben, oder darvon thun, sondern simpliciter beÿ der ainmal geschlossenen capitulation verbleiben und verharren soll.

6. Den sechsten punct betreffent sein alda zweÿ mittel, dass erst so die österreicher unter und ob der Ens im landtag an Kriegsvolckh zuhalten erbothen, welche dahin zuvermögen dass solche verwilligung also angericht werde, auf das man zu gachlingen einfall damit khönne gefasst sein; und dieweilen des königreichs Beibaim und marggrafftums Mährern ständt, in ihren landtügen gleichmässige volcksverwilligungen gethan, wären dieselben ebener massen wie oben beÿ den Österreichern vermeldet worden, dahin zuvermahnen, dass man sich auf begebenden fall, derselben, zu aufhaltung des erbfeindts einfall bedienen mög, dessen vorderist Hungern, als die der

gefahr am nechsten neben den anderm landen, ingleichem versehentlich sich auch erklären wirdt; es hetten dan ihre fürstl. Durchl. wie auch die königreich und länder zu ihrer defension auf den fall aines gächlingen überfalls, andere ersprüslichere mittel wären dieselben gar nicht auszuschlagen, sondern vil mehr anzunehmen.

Neben disem khundte man auch zu berathschlagung der defensions ordnung, allermassen seit Kayser Ferdinandi zeiten dieselb bisher getrieben worden, greiffen, diselb in E. k. Mai. aigner persohn, oder aber derselben herrn bruedern oder herrn vettern bey sein, mit der königreich und lander darzue abgeordneten commissari accordirt und auf E. Mai. guethais- sen und ratification geschlossen, auch nach beschwer ratifica- tion alspladt ins werckh gerichtet werden, welches denen kö- nigreichen grosse versicherung machen, dem Türggen aber ur- sach geben wurde, den geschlossenen friden nit so leichtlich zu- sprechen.

Im leczten punct sein wir, wi man nemblich an die por- ten ein currier schickhen, doselbst tractirn, dordurch die zeit gewinnen, benebens, im fall der Türgg betrüglich einfallen wolte, und man zu denen landtügen so gächling nit gelangen khundte, unter dessen thun, und gefasst sein solle, hieoben verstanden.

Welches auf dismal unser gehorsambiste mainung, und thuen E. Mai. uns zu kays. und landtfürstlichen gnaden un- terthenig und gehorsambist bewelchen.

Euer Kay. Maiestät

unterthenigund gehorsambiste
N. derselben gehaimbe rath.

Külczm: Seiner röm. kays. auch zu Hungern und Behaimb, kön. Maiestät, unserm allergnedigisten Herrn. Von dero gehaimben Rätthen in unterthenigkait zu übergeben.

Külső borítékön egykorú kézzel: Votum der gehaimben Raths, was noch von der proposition zu bedencken und vorzunemen. Linz 26. Julii. 1614.

Hátirat: Der kays. gehaimben Ráth Guetachten über die in der proposition begriffene 6 puncten oder questiones.

(Egykorú másolat a bécsi titkos lfárbán. Hung.)

XXXV.

1614. júl. 27.

Bethlen Gábor a királyhoz küldött követeit utasítja követendő magatartásukra nézve.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Magnifice, generose prudens ac circumspecte, fideles nobis honorandi, salutem et benevolentiam nostram. Belényesi György által ennekelőtte akkori állapotról bőségesen tudósítottuk kegyelmekeket; annakutánna Daróczy Ferencz uramnak ő felségéhez való felindulását értvén levele által talált meg, hogy kegyelmekek után plenipotentiát küldenénk, ki enyét hamarébb és jobb móddal lehetne onnét való expedíálása. Im azért abbúl is meg akarván mutatni, hogy mi az közönséges jóban akadályt nem akarunk szerzeni, az plenipotentiát kegyelmednek cum certa limitatione, — kit kegyelmekek igen jól eszében vegyen és observáljon is, — megküldtük, a mint pedig ő fíge nevével kívánta azt Daróczy uram, hogy az induciák, innen is mi részünkről, egyenlők legyenek, mint szintén az ő felsége részéről és határozott üdőt ne tenénék neki, könnyen és örömet megcselekedjük mi azt, ha az állapot is egyenlő volna mind az két részről. De mi az ő felsége birodalmában semmit el nem foglaltunk; se semmi igazságát nem birjuk, de az ő felsége tisztviselői erős várainkat és nagy tartománinkat az közönséges frigy ellen elfoglalván, most is oda birják, megadatván az mi igazságunk, nem napig való induciát csak, hanem örökös frigyét is készek vagyunk mi ő felségével és birodalmával tartani. Kegyelmekek azért az minemű clausulákkal mi az plenipotentiát irattuk diligenter observálja és az mellől csak egy punctnéra is semmiben ne recedáljon. Hogy pedig az ide való állapotokat voltaképpen értse kegyelmekek, az ő felsége tisztviselői bizony dolog, hogy semmit az practikálástól nem szűnnek, az fenntartott hajdúságot is az mint az Tisza mellett fogadták vala, hogy tartják, kétszer is hoztak azúlta az mi birodalmunk szélire; most is Nádudvar

felé vittek, kiknek állapotjokból kétség nélkül semmi jót nem remélhetünk. Mi innet semmire okot nem adunk, nagy békeségben és csendességben tartjuk állapotunkat, csakhogy azoknak gonosz szándékokra kételenségből kelletik vigyázásban lennünk. Főkövetünk az portárul kedves válaszszal jöven mindenekben, eddig az havasokon által fogtanak érkezni Brassóban; minden régi szabadságirúl szegény hazánknak, és határirúl athname levelet hoznak császártól, és mind magunknak s mind országunkbeli főfő híveinknek nem kevés ajándékokat. Hogy penig az ő hatalmassága legatiója derekas sollennitással legyen, és talám az maga hasznát is nézte benne Szkender pasa, ő maga jó hozzánk követinkkel együtt, az athname levéllel Mehemet agával együtt, de mindenestől is kétszáz lónál többel nincsenek. Ha Szkender pasa nevéről és jövetelirúl mások külömbet hirdetnének is, igazságot irtunk kegyelmeteknek, nincsen külömben s nem is leszen az dolog. Sőt kegyelmek bizonyosan assécürálhatja nemcsak császárt ő felségét tanácsival egyetemben, hanem az több confoederatus országokat is, mi azt sok törekedésünkkel bizonyosan in effectum vittük az portán, hogy ha igazán és tökéletességgel az keresztyénség meg akarja az frigyet tartani, az török részéről is megtartatik, csakhogy az melyekben eddig az frigy ellen vétkeztenek az ő felsége tisztviselői, azokat ő felsége haladék nélkül rectificáltassa és helyére állattassa. Melyekről az portán egynéhány articulusokat colligálván, írásban kiadtak, és nem török követ által, hanem egy Galatában lakó olasz Gratianus Gáspár nevű, kinek ott sok jövai, házai levén, keresztyén raboknak töröktől és viszontag török raboknak keresztyénektől való megszabadításában fáradván, eleitül fogva nagy hitelt szerzett magának, és azokat az frigy felbontásrúl való obtestatiókat nemcsak császárnak, hanem egy néhány confoederatus országoknak is viszik, kik Rudolphus császár idejében kezesek löttenek volt az frigynek megtartásáról, és mind Erdélynek s mind Magyarországnak régi határiban, szabadságiban való megtartását, hogy így mind ez világ előtt iustificálják magokat, hogy az frigyet nem ők bontják fel, hanem császár ő felsége részéről rontatott meg és most is megkinálják vele restitutis restituendis, ha meg akarja tartani az békességet ő felsége.

Az az Gratianus Landor-Fejérvárat eddig meg fogta haladni. Kegyelmetek ezt az confoederatus országok követének is bizonyoson értésére adhatja, hogy ő hozzájok is szintén úgy megyen, mint szintén császárhoz. Immár minden dolog áll csak az ő felsége kegyelmes gondolkodásán. Tudjuk, erővel hogy kegyelmetek semmit ő felségén nem vehet; ha meg akarja adni igazságunkat, ne halogassa, ha pedig mást gondol is, kegyelmeteknek nem szükség ott késni semmi okon. Mi az mi keresztyéni hivatalunknak mindenben eleget töltünk eddig. Kegyelmeteket az induciáknak végéig minden bizonyos válasszal hazavárjuk. Bene valeant, nec secus faciant. Datum in civitate nostra Alba Julia die 27. mensis Julii, anno domini 1614.

Bethlen Gábor kezével: Az követek 29. Julii jönnek bé Brassóban Szkender pasával együtt kedves és örömdetes válasszal, melynek jutalmát tudjuk valóban meg kell pótlanunk, mely miatt igen is izzadunk az canicula is rajtunk levén, bizonyára ilyen nagy követet nem vártunk. Mostan ez órában érkezék szintén Angyalosi Mihály töllök. Sokat nem írhatunk, felőlünk tudjuk sok hamis híreket visznek ő felségének, mint ez ideig is cselekedtenek, de semmit el ne higgyenek, mert igazságot irtunk és irunk most is, mi azt noha sok fáradságunkkal és költségünkkel lehetett is, mindazáltal effectuáltuk az portán, hogy megmondott szónk szerént onnét az békességnek felbontására semmi okot nem adnak, csak ő felsége részéről is üljenek vesztég. Török tábort akárki mint hirdessen ott, de el ne higgyétek uram, mert bizony nincsen, hanem ezután leszen Tömösvárnál és talám Budánál is, várván elvött határinknak megadása leszen-e nem-e, de addig semmit nem indítanak, és ha meglesznek, annál inkább nem indítanak. Ezeket azért akartuk kegyelmeteknek megírni, hogy az sok hazug hírek között tudhassa mihez magát tartani, és az igaz is mellik.

Benevolus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Magnifico generosis prudentibus ac circumspecto Sigismundo Sarinasághi de Kövesd consiliario nostro, Andrea Kapy de

eadem Kapy, ac Daudi Literato sedis Saxonicalis Keöhalom regio
judici ad sacratissimam caesaream regiamque Majestatem expeditis
legatis nostris etc. fidelibus nobis honorandis.

(Eredetije a magy. k. orsz. ltárban.)

XXXVI.

1614. júl. 28.

Bethlen, a csanádi püspöknek : a Lippa körüli hódoltság ügyében.

Reverendissime domine, amice stb. salutem stb.

Az makai hiveink találának meg könyörgések által jelentvén, hogy noha ők az töröknek igája és birodalma alatt lévén, naponként való súlyos terek viseléseket igen nehezen szenvedhetnék : mindazáltal kegyelmed is némünémű jussát praetendálván hozzájok, adófizetésre és egyéb szolgálatokra kényszeritené őket. Nilván lévén azért mindenekelőtt minemű inségben, szolgálatban és sarczoltatásban legyenek az török miatt, nekünk is arra kegyelmes tekéntetünk lévén, valami szolgálattal és adóadással eddég lippai várunkhoz tartoztanak, éppen teljességgel nekiek megengedtük, hogy ezután semmit oda ne szolgáljanak, se fizessenek ; kegyelmedet is akarók ez levelünkkel megtalálni, pro suo affectu christiano, meggondolván minemű inségek lehessen az pogányok között, az mi tekéntetünkért is ne háborgassa és szolgáltassa őket, érkezhessenek el az töröknek kedre keresésében inkább, ne kellessék sőt ne kényszeríttessenek hazájokból lakóhelyeikről az sokfelé való szolgáltatás miatt elbúdosni és pusztán hadni, maradhassanak meg ők is több holdoltságban levő szegény atyjokfiai közt Kit mi is kegyelmedtől kedvesen és böcsülettel vévén, ha mi-ben kívántatik örömet igyekeznünk kedveskedni kegyelmednek. Eandem stb. Datum in civitate nostra Alba Julia die 28 Julii anno domini 1614.

Reverendissimae dominationis vestrae

Gabriel Bethlen

amicus ad serviendum paratus.

Külczim : Reverendissimo domino domino Matthiae Heroviczio, electo episcopo csanadiensi praeposito Hewiziensi et capituli ecclesiae posoniensis canonico etc. domino et amico nobis observandissimo.

(Orsz. ltár, újabb limbus.)

FÜGGELÉK.

A XVII. fejezethez pótlólag két érdekes okmányt közlök, melyek már akkor jutottak kezembe, midőn a munka nyomtatása annyira előhaladt, hogy helyeikre nem igtathattam be. Az I. tartozik az 1610. évi kassai alkudozásokhoz, a II. az 1611. évi váradi országgyűléshez.

I.

1610. aug. 17.

Az erdélyi követek térítvénye a kassai pontok megtartásáról.

Mi Segneý Miklós, Prépostváry Sigmond az felséges Báthory Gábor erdélyi fejedelem tanácsi, Fráter István, Bódvay Gergely és Korláthowith György azon erdéli fejedelemnek és Erdélynek követi és plenipotentiaríusi valljuk és adjuk emlékezetől ez mi levelünknek rendiben, hogy mi az mi nekünk adatott plenipotentia szerint az mi kglmes urunk az erdéli fejedelem Báthory Gábor és erdéli birodalomnak statusinak akaratjokból az első confoederatióban az mi fogatkozások voltak eligazítván, újabb erősb confoederatiót végeztünk az felséges második Mátyás királylyal ő felségével és az nemes Magyarországgal; micsoda móddal és conditiokkal az derék levélben beirtuk és kezünk írásával és pecsétünkkel megerősítettük utrinque. Kötelezzük azért ez mi jelenvaló reversalisunkkal annak nagyobb bizonságára az mi hitünkre, emberségünkre magunkat, hogy az mi kegyelmes urunkkal az fölséges erdéli fejedelemmel Báthory Gábor urunkkal, és az egész erdélyi statusokkal, hasonlóképpen az Erdélyhez tartozó Magyarországbeli birodalommal confirmáltatni igyekezzünk és minden rendekkel tehetségünk szerént megtartatjuk. Item arra is obli-

gáljuk magunkat, hogy az minemő levelet palatinus urunk ő nga az concambiumban adatott, hasonló levelet szerzünk minden punctjába, ugyanazon jószágokról az mi kglmes urunktól az erdélyi fejedelemtől, és azt késedelem nélkül palatinus urunk ő nga kezéhez küldjük. Kiről adjuk ez mi reversalisunkat pecsétünk és kezünk írásával megerősítvén. Actum Cassoviae, 17 die mensis Augusti anno domini millesimo sexcentesimo decimo.

(P. H.)

(P. H.)

Segniey Miklós m. p.

Prepostváry Sigmond m. p.

(P. H.)

(P. H.)

(P. H.)

Stephanus Fráter

Gregorius Bolday

Georgius Korlatovit

m. p.

m. p.

m. p.

II.

1611. decz. 21.

Az erdélyi rendek térítvénye a váradi pontok megtartása iránt.

Mi az fölséges erdéli és havasalföldi fejedelemnek etc. Erdély országában és ahhoz tartozó birodalomban lakozó urak nemesek és minden rendbeli statusok, kik mast ő fölségével ide Váradlá gyülekeztünk, adjuk értésekre mindeneknek, az kiknek illik ez levelünknek rendiben, hogy valamit az mi kglmes urunk fejedelmünk ő flge közenséges javunkra és csendes békességben való megmaradásunkra az tekintetes és ngs gróf Thurzó György urammal és az több magyarországi statusokkal böcsületes főköveti által úgy mint Kamuthy Farkas uram, Erdélyi István, Kemény Boldizsár és Cserényi Farkas uramék által végezett mindazokat mi is fogadjuk igaz keresztyén hitünkre, hogy az mi kglmes urunk fejedelmünk után inviolabiliter és szentül in omnibus punctis et clausulis megtartjuk és azt soha föl nem bontjuk. Kinek nagyobb bizonyására ez jelen való tulajdonkezünk írásával megerősítettett pöcsétes levelünket adtuk. Datum in civitate Waradiensi die vigesima prima mensis Decembris anno millesimo sexcentesimo undecimo.

Gabriel Bethlen

Rédey Ferencz

Németi Gergely

comes m. p.

comes m. p.

(P. H.)

(P. H.)

(P. H.)

Kamuthy Farkas comes (P. H.)	Keresztesi Pál comes m. p. (P. H.)	Petnieházy István comes m. p. (P. H.)
Balthasar Kemény comes m. p. (P. H.)	Bethlen Farkas comes comitatus de Keökeöller m. p. (P. H.)	Joannes Gieröffy comes m. p. (P. H.)
Stephanus Erdeli comes Tordensis m. p. (P. H.)	Blasius Kamuthy comes Dobocensis m. p. (P. H.)	
Wolf. Chiereny com. Zolnok int. m. p. (P. H.)	Simon Pechy m. p. (P. H.)	And. Kapy m. p. (P. H.)
Franc. Balasi cap. sed. Udvarh. m. p. (P. H.)	Georgius Donat cap. sed. Sepsi Kizdi Orbay m. p. (P. H.)	Franciscus Mikó cap. sed. Czik m. p. (P. H.)
Steph. Huszar cap. sed. Marus m. p. (P. H.)	Volf. Novak cap. sed. Aranias m. p. (P. H.)	

TARTALOM.

XVII. fejezet. 1608—1613.

	Lap.
1608. márcz. 8. — ápr. 3. Kolosvári országgyűlés	7
1608. május 15. Fejérvári országgyűlés	12
1608. aug. 9—15. Kolosvári országgyűlés	14
1608. szept. 20—27. Kolosvári országgyűlés	16
1608. nov. 29. Szászsebesi országgyűlés	19
1609. febr. 3. Kolosvári országgyűlés	21
1609. ápr. 26. — máj. 5. Kolosvári országgyűlés	23
1609. okt. 9. Kolosvári országgyűlés	28
1610. márcz. 25. — ápr. 3. Beszterczei országgyűlés	30
1610. szept. 6. Kolosvári országgyűlés	35
1610. szept. 29. — okt. 4. Megyesi országgyűlés	39
1610. decz. 17—20. Szebeni országgyűlés	42
1611. ápril 21—30. Szebeni országgyűlés	45
1611. okt. 10. Szebeni országgyűlés	52
1611. decz. 21. Váradi országgyűlés	53
1612. febr. 5. Kolosvári országgyűlés	55
1612. máj. 15—25. Szebeni országgyűlés	57
1612. jún 26. Fejérvári országgyűlés	59
1612. nov. 20—29. Szebeni országgyűlés	64
1613. máj. 1—14. Szebeni országgyűlés	70
1613. szept. Tábori országgyűlések	76

Törvények és Okiratok.

- I. 1608. febr. 14. Sennyei Pongrácz Rákóczyt a hajdúmozgalmakról s a szükségessé vált intézkedésekről tudósítja 83
- II. 1608. febr. 18. Forgács Zs. Rákóczy Zsigmondnak, a hajdúmozgalmakról 84

	Lap,
III. 1608. febr. A Báthory Gábornak lekötelezett hajdúvitézek esküformája	87
IV. 1608. márcz. 2. Báthory Gábor Petkynek : ajánlja a kolosvári országgyűlésre küldött követét, Petki Istvánt	88
V. 1608. márcz. 7—14. Báthory Gábor választási feltételei	88
VI. 1608. márcz. 14. Báthory Gábor a rendeknek : köszöni megválasztatását	91
VII. 1608. márcz. 3. — ápr. 3. A kolosvári országgyűlés törvényei s irományai	92
VIII. 1608. ápril. 1. Korláth István, a hajdúk elhelyezése ügyében	99
IX. 1608. máj. 27. Homonnai Bálint, a kállai hajduk zavarásairól	101
X. 1608. aug. 5. Illésházy Rákóczy Zsigmondnak : az erdélyi fejedelem Imreffyt várja . . . . . »	102
XI. 1608. aug. 9—13. A fejevári részgyűlés határozatai .	103
XII. 1608. szept. 22. Báthory és az erdélyi rendek esküje és térítvénye a kassai szerződés megtartásáról . . .	107
XIII. 1608. szept. 21—27. A kolosvári országgyűlés törvény-czikkei	110
XIV. 1608. december 2. Mátyás király válasza az erdélyi követeknek, magánosak sérelmei ügyében tett előterjesztésére	114
XV. 1609. jan. 28. Meghívó, febr. 3-án Kolosvárt tartandó részgyűlésre	116
XVI. 1609. ápr. 26. — máj. 5. A kolosvári országgyűlés törvényei	116
XVII. 1609. máj. 13. Daróczy követjelentése	126
XVIII. 1609. jún. 23. A tavaszi országgyűlésen elrendelt árszabályzat	132
XIX. 1609. júl. 20. A dézmafizetés szabályozására utasítás .	153
XX. 1609. aug. 19. Abaffy Miklós Báthory hadi készületeiről	162
XXI. 1609. okt. 9. A kolosvári országgyűlés határozatai . .	163
XXII. 1610. márcz. 25. — ápr. 3. A besztérczei országgyűlés határozatai	167
XXIII. 1610. szept. 6. Erdélyország rendei ratificálják a második kassai kiegyezést	180
XXIV. 1610. szept. 9. Meghívó a megyesi országgyűlésre . .	189
XXV. 1610. szept. 29. — okt. 4. A megyesi országgyűlés határozatai	190
XXVI. 1610. okt. 17. Caesare Gallo utasításának Erdélyre vonatkozó pontjai	194
XXVII. 1610. decz. 11. Meghívó a nagyszombeni országgyűlésre	196

Lap.

XXVIII. 1610. decz. 17—20. A nagyszebeni országgyűlés törvényei	196
XXIX. 1611. ápr. 23—30. A szebeni országgyűlés törvényei	199
XXX. 1611. aug. 4. Forgács Zsigmond Erdély rendeit hódolásra szólítja fel	206
XXXI. 1611. okt. 10. A kolosvári országgyűlés törvényei	207
XXXII. 1611. decz. 21—27. A tokaji kiegyezés	211
XXXIII. 1612. máj. 4. Starzer egyezkedése Mehemed agával, Báthory megbuktatására	217
XXXIV. 1612. máj. 15—25. A szebeni országgyűlés határozatai	218
XXXV. 1612. jún. 4. Dóczy jelentést tesz Mátyásnak a szebeni országgyűlésről	231
XXXVI. 1612. jún. 21. Báthory a nádornak : tudósítása Giczy árulásáról	233
XXXVII. 1612. jún. 26-án. Báthory Gábor fejedelmi előterjesztése a rendekhez	235
XXXVIII. 1612. júl. 1. Báthory a nádornak : követei számára menedékleletet kér	238
XXXIX. 1612. júl. 11. Báthory Dóczynak : híreket ír Giczyről	239
XL. 1612. júl. 13. Thurzó György a császárhoz : Báthoryt ajánlja	240
XLI. 1612. júl. 29. Báthory Dóczynak : értesíti, hogy Giczy bevonult Brassóba	241
XLII. 1612. aug. 16—17. Jelentések Nagy András haláláról	242
XLIII. 1612. okt. 7. Országgyűlési meghívók	245
XLIV. 1612. okt. 13. Bethlen Gábor a nádornak : felsorolja a Báthorytól szenvedett sérelmeket s pártfogását kéri	246
XLV. 1612. november 20—29. A szebeni országgyűlés határozatai	251
XLVI. 1612. november. Géczi s a Brassóba szorult urak válasza a rendeknek, hogy nem hódolnak meg	258
XLVII. 1613. jan. 7—12. A magyar tanácsosok előterjesztése Mátyáshoz az erdélyi ügyekben	265
XLVIII. 1613. febr. 5. Mátyás király válasza az erdélyi szászok felterjesztésére	266
XLIX. 1613. márcz. 6. Mátyás király a tárgyalások befejezését az erdélyi követekkel, a pozsonyi országgyűlésre hasaltja	267
I. 1613. márcz. 9. Mátyás király leirata a magyar tanácsosokhoz, a megkezdett tárgyalásoknak Pozsonyban leendő folytatása iránt	268
II. 1613. ápr. 11. A pozsonyi kiegyezés pontozatai	269
LII. 1613. máj. 1—14. A szebeni országgyűlés törvényei	273

246! *Bethlen*
251! *tanácsos*

	Lap.
LIII. 1613. jún. 11. Báthory Gábor postulatuma a portáról, követei Balassi és Borsos által	286
LIV. 1613. jún. 14. A Báthoryval kötött szerződés példányai elhelyezése iránt	289
LV. 1613. júl. 24. A Báthory Gáborral kötött szerződés kiadatik Pethének	289
LVI. 1613. szept. 9. Báthory Gábor levele Szkender basához, melyben Lippa és Jenő átadására ígéreteket tesz. . .	290
LVII. 1613. okt. 12. Szkender basa figyelmezteti Forgácsot, hogy Báthorynak segílyt ne adjon	292
LVIII. 1613. okt. 17. Bethlen Gábor figyelmezteti Dóczyt, hogy ha Báthoryt megsegíti, az országra hozzák a török háború veszélyét	295
LIX. 1613. nov. eleje. Felsorolása annak, hogy Báthory és Erdély a confoederatio minő pontjait sértették meg . .	298

XVIII. fejezet. 1613—1614.

1613. okt. 21—29. A kolosvári országgyűlés	303
1614. febr. 25. — márcz. 16. A megyesi országgyűlés	310
1614. ápril 25. — máj. 18. A marosvásárhelyi s kolosvári országgyűlés	319
1614. aug. 10—12. A megyesi országgyűlés	338

Törvények és Okiratok.

I. 1613. okt. 17. Bethlen Gábor nejeének : kéri, járjon közbe a magyarországi uraknál, nehogy Erdélybe üssenek . .	341
II. 1613. okt. 22. Erdély rendei Forgácsnak : tudatják Báthory letételét s kéri, hogy segílyt ne adjanak neki . .	342
III. 1613. okt. 20—29. Báthory Gábor letétele s a kolosvári országgyűlés törvényei	346
IV. 1613. okt. 19. Az erdélyi rendek Dóczy Andrásnak . .	369
V. 1613. okt. 29. Az erdélyi rendek pontozatai az új athname ügyében	371
VI. 1613. nov. 11. A rendek II. Mátyásnak, Bethlen Gábor megválasztásáról s a hozzá küldött követek megbízó levele	374
VII. 1613. nov. 27. Bethlen Gábor rendelete az aranybeváltás ügyében	382
VIII. 1613. decz. 17. A szász universitási gyűlésnek feltételei Bethlen Gábor szebeni telelése ügyében	383

	Lap
IX. 1614. jan. 9—13. A szászok ultimátuma Szeben átadása ügyében folytatott alkudozásban	389
X. 1614. jan. 20. Mátyás utasítása Bethlenhez küldött követi számára	391
XI. 1614. jan. 27. Bethlen Gábor Keresztszegi Pétert kinevezi tasnádi tiszttartóvá	402
XII. 1614. febr. Szultáni ferman Mátyáshoz, az Erdélytől elfoglalt várak visszaadása ügyében	403
XIII. 1614. febr. 23. — márcz. 16. Unio-tárgyalások az országgyűlésen	404
XIV. 1614. febr. 23. — márcz. 16. A megyesi országgyűlés törvényezikvei	412
XV. 1614. márcz. 16. Jelentés Molárdhoz, a megyesi országgyűlésről	424
XVI. 1614. márcz. 19—25. Kendy István követsége Dóczyhoz	427
XVII. 1614. márcz. 25. Mátyás újabb megbízó levele követi számára s tudósítása Bethlen Gábor portai törekvéseiről	430
XVIII. 1614. márcz. 26. Mátyás, Ferdinánd főherczegnek: a Bethlen Gáborról, s a portával fenforgó ügyekről	435
XIX. 1613. ápr. 4—5. Jelentések Török István hadának beütéséről a részekbe	437
XX. 1614. ápr. 4—12. Mehemet csausz letartóztatása ügyében kelt levelek	441
XXI. 1614. ápr. 27. Bethlen Gábor a Szolnok megyében elhelyezett hajdúknak élelmi szereket rendel	446
XXII. 1614. ápr. 26—30. A marosvásárhelyi tárgyalások	447
XXIII. 1614. máj. 4. Pernyeszi Gábor Dóczynak: értesíti a határszéli dolgokról	457
XXIV. 1614. máj. 6—7. Daróczy és Lassota alkudozásai a kolosvári országgyűlésen	459
XXV. 1614. máj. 12—14. A kolosvári alkudozások befejezése, s a feliratok és jelentések Mátyáshoz	465
XXVI. 1614. máj. 15. A három havi fegyverszünet irományai	493
XXVII. 1614. máj. 16. Bethlen Gábor kegyelemlevele Inreffy János özvegye Ifjú Katalin részére	496
XXVIII. 1614. máj. 17. A három nemzet felterjesztése Mátyáshoz a várak visszaadása ügyében	499
XXIX. 1614. május. Az államtanács véleménye az erdélyi ügyekről s a Mehemed csausznak adandó válaszról	505
XXX. 1614. június 12. Néhány székelyföldi felhívja Báthory Andrást, hogy testvére halálát bosszúlja meg	535
XXXI. 1614. jún. 13. A moldvai bojárok a felső-magyarországi uraknak: Bethlen állítólagos beütési terveiről	537

XXXII. 1614. júl. 6. Kendy István Radul vajdát Bethlen ellen bujtogatja	538
XXXIII. 1614. júl. 16. A fejedelem válasza a szász papok dézmája s annak fejedelmi megerősítése ügyében	540
XXXIV. 1614. júl. 26. Az államtanács véleménye az erdélyi ügyekben követendő eljárás felett	542
XXXV. 1614. júl. 27. Bethlen Gábor a királyhoz küldött köve- teit utasítja követendő magatartásukra nézve	548
XXXVI. 1614. júl. 28. Bethlen a csanádi püspöknek : a Lippa körüli hódoltság ügyében	551
Függelék. I. 1610. aug. 17. Az erdélyi követek térítvénye a kassai pontok megtartásáról	552
II. 1611. decz. 21. Az erdélyi rendek térítvénye a váradi pontok megtartása iránt	553

